Marin Preda

Curtea veche

MARIN PREDA

DELIRUL

Prefață de Eugen Simion

JURNALUL NAȚIONAL
București, 2009

Textul actualei ediții este reprodus după Marin Preda,
Delirul, volum apărut la editura Academiei Române, București, 2002
Tabel cronologic și referințe critice de Teodora Dumitru
Copyright text © 2009 Alexandru Preda și Niculae Preda
Fotografii din arhiva familiei
Copyright © 2009 Curtea Veche Publishing, pentru prezenta ediție

JURNALUL NAȚIONAL

Director general
Marius Tucă

Director executiv
Sorin Stoian

Director marketing
Marius Tudosiei

Piața Presei libere nr. 1,
Corp D, etaj VIII, București, Sector 1,
tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35
E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

Curtea veche

CURTEA VECHE PUBLISHING
str. arh. Ion Mincu 11, București
tel.: (021)222.57.26, (021)222.47.65;
distribuție: (021)222.25.36; fax: (021)223.16.88
www.curteaveche.ro; redactie@curteaveche.ro

Editor: Grigore Arsene
Redactor: Mihaela Moroșanu
Tehnoredactor: Crenguța Rontea

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:
www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro

Coordonator proiect: Ana-Maria Vulpescu

Design supracopertă:
GRIFFON & SWANS
CREATIVE SERVICES
www.griffon.ro

Tipărit la G Canale București

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Preda, Marin
Delirul / Marin Preda , pref. de Eugen Simion. –
București. Curtea Veche Publishing, 2009
ISBN 978-973-669-779-1
I. Simion, Eugen (pref.)
821.135.1-31

CRONOLOGIE

1922

La 5 august se naşte, în comuna Silişteа Gumeşti (judeţul Teleorman), Marin Preda, fiul Joiţei Preda şi al lui Tudor Călăraşu (căsătoria nefiind legalizată, băiatul va lua numele de familie al mamei). Părinţii mai aveau, fiecare, copii dintr-o căsătorie anterioară, tatăl – trei băieţi, iar mama – două fete. Împreună, mai au doi copii, Marin şi Alexandru (Sae). Modelul familiei moromeţiene de mai târziu.

1930-1934

Urmează şcoala primară în comuna natală, protejat de figura fastă a învăţătorului Ionel Teodorescu.

1934-1937

Ciclul secundar la aceeaşi şcoală. Susţine examenul de absolvire a clasei a VII-a în comuna Ciolăneşti (Teleorman).

1937

Doreşte să se înscrie la Şcoala Normală din Câmpulung Muscel, dar este respins din cauza miopiei. Va fi însă primul admis la Şcoala Normală din Abrud.

Mama scriitorului

1938

Şcoala din Abrud desfiinţându-se, se transferă la Şcoala Normală din Cristur-Odorhei.

1940

Consecinţă a Dictatului de la Viena, Cristur-Odorhei devine teritoriu ocupat, iar tânărul Preda se mută la Şcoala Normală din Bucureşti.

1941

Intră în contact cu membrii grupării literare „Albatros". Interesat de scris, tânărul Marin Preda trimite două texte la revista *Albatros*. Din cauza suspendării publicaţiei, proza aleasă de redacţie (*De capul ei*) nu va mai fi tipărită. Scrie poezia *Întoarcerea fiului rătăcit*, pentru

volumul colectiv *Sârmă ghimpată*, al grupului de la „Albatros", volum care nu trece însă de cenzură.

1942

În aprilie, Marin Preda debutează în *Timpul* cu proza *Pârlitu'*. Tot aici îi vor fi publicate şi povestirile *Calul*, *La câmp*, *Salcâmul*, *Strigoaica*, *Noaptea*. Lucrează în calitate de corector la cotidianul *Timpul* (recomandat de Geo Dumitrescu) şi la Institutul de Statistică.

1943

Este întâlnit la cenaclul lui E. Lovinescu, „Sburătorul", unde citeşte *De capul ei* şi *Calul*. Îşi începe stagiul militar (-1945). Îi apare, în *Vremea războiului*, proza *Colina*. Se angajează ca secretar de redacţie la *Evenimentul zilei* (la recomandarea lui Ion Vinea).

În tinereţe (fotografie din perioada războiului)

1945-1947

Corector la *Timpul* (-1946) şi la *România liberă*. Publică prozele *Plecarea*, *Măritişul*, *Nepotul*, *Casa de-a doua oară*, *Întâia moarte a lui Anton Tudose*, ale căror nuclee vor fi valorificate în *Moromeţii*.
În 1946, pregăteşte volumul de povestiri *Întâlnirea din pământuri* pentru a participa la un concurs de debut organizat de Editura Cultura Naţională – câştigat însă de Cella Delavrancea.

1948

Apare volumul *Întâlnirea din pământuri* (Editura Cartea Românească, Bucureşti), receptat ca nesatisfăcător din punct de vedere ideologic. Antologia cuprinde nuvelele: *În ceată*, *Colina*, *Întâlnirea din pământuri*, *O adunare liniştită*, *Calul*, *La câmp*, *Înainte de moarte*, *Dimineaţă de iarnă*.
Secretar de presă la Ministerul Informaţiilor; peste doar patru luni renunţă la slujbă.

1949

Este editată, în colecţia „Cartea Poporului", nuvela *O adunare liniştită*. Descoperirea vocaţiei de scriitor a avut-o, va mărturisi mai târziu Marin Preda, „în ziua în care am scris *O adunare liniştită*". Prozatorul încearcă să corecteze impresia de inadecvare ideologică suportată de primul volum, *Întâlnirea din pământuri*, prin nuvela *Ana Roşculeţ*

(Editura pentru Literatură şi Artă, Bucureşti).
Membru al Uniunii Scriitorilor.
Proiectează romanul *Morometii*.

1952
Publică în volum nuvela *Desfăşurarea* (Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti); povestirea va fi distinsă, în acelaşi an, cu Premiul de Stat.
Redactor la *Viaţa românească*.

1954
Nuvela *Desfăşurarea* este ecranizată.
Se căsătoreşte cu poeta Aurora Cornu.

1955
Apare romanul *Morometii*, vol. I (Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti), operă de maximă relevanţă în proza românească postbelică.

1956
Este publicată nuvela *Ferestre întunecate* (Editura Tineretului, Bucureşti).

Scriitorul împreună cu tatăl lui... (Tudor Călăraşu)

1957
Romanul *Morometii* primeşte Premiul de Stat pentru Literatură, clasa I.
Devine membru în Biroul Uniunii Scriitorilor.

Scriitorul împreună cu soţia Elena Preda

1958
Divorţează de Aurora Cornu şi se căsătoreşte cu Eta Vexler (de care se va despărţi în 1966).

1959
Apare nuvela *Îndrăzneala* (Editura Tineretului, Bucureşti).

1962
Apare prima versiune a romanului *Risipitorii* (Editura pentru Literatură, Bucureşti). O a doua ediţie, „în întregime revăzută", va fi publicată în 1965, iar o a treia ediţie, „revăzută şi definitivă", în 1969).

1963
Se pronunță, în cadrul Conferinței Scriitorilor, pentru respectarea statutului scriitorului și a misiunii lui, împotriva modelului oferit de autorul Mihai Beniuc.
Este publicată nuvela *Friguri* (Editura Tineretului, București), inspirată de o călătorie în Vietnam.
Susține o rubrică la *Scânteia Tineretului*, în cadrul căreia răspunde la întrebările cititorilor.

1964
Apare ediția a VII-a, revăzută, a romanului *Morometii*, vol. I (Editura pentru Literatură, București).

1965
Este ales deputat.
Traduce romanul *Ciuma* de Albert Camus (în colaborare cu soția sa, Eta Preda).
Călătorește la Paris, unde îi cunoaște pe Elvira Popescu și Eugen Ionescu.

1967
Apare volumul al doilea al romanului *Morometii* (Editura pentru Literatură, București).
Vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor.

1968
Este publicat romanul *Intrusul* (Editura pentru Literatură, București), distins în același an cu Premiul Uniunii Scriitorilor.
Se căsătorește cu Elena Mitev.
Scrie piesa *Martin Bormann* (Editura pentru Literatură, București), jucată la Teatrul Național din București în stagiunea 1967-1968.

1970
I se naște primul fiu, Nicolae.
Director al Editurii Cartea Românească.
Publică articolul de referință „Obsedantul deceniu", în revista *Luceafărul* (seria condusă de Ștefan Bănulescu), unde întreține rubrica „În fiecare săptămână Marin Preda răspunde la o întrebare".
Traduce romanul *Demonii* de F.M. Dostoievski (în colaborare cu Nicolae Gane).

1971
Se naște al doilea fiu al scriitorului, Alexandru.
Dezavuează „tezele din iulie", decretând în fața lui Nicolae Ceaușescu: „Dacă introduceți realismul socialist, eu mă sinucid!"
Apare volumul de eseuri *Imposibila întoarcere* (Editura Cartea Românească, București).

1972
Publică romanul *Marele singuratic* (Editura Cartea Românească, Bucureşti), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.
Reales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor.
Elaborează şi prefaţează o antologie în două volume din literatura lui I.L. Caragiale.
La împlinirea a 50 de ani, este omagiat la Uniunea Scriitorilor.

1973
Se documentează la Biblioteca Academiei pentru un viitor roman, *Delirul.*
Apare volumul de *Convorbiri cu Marin Preda,* realizat de Florin Mugur (Editura Albatros, Bucureşti).
Este publicată ediţia definitivă a volumului *Întâlnirea din pământuri* (Editura Eminescu, Bucureşti).

1974
Membru corespondent al Academiei RSR.

1975
Apare prima ediţie a romanului *Delirul* (Editura Cartea Românească, Bucureşti); în acelaşi an, va fi publicată o a doua ediţie, revizuită. Romanul are un mare succes la public, dar va fi puternic contestat în presa străină, în special în cea sovietică.
Publică şi ediţia definitivă a romanului *Moromeţii,* I-II (Editura Cartea Românească, Bucureşti). Într-un dialog cu Eugen Simion (*Gazeta literară,* nr. 3, 18 ianuarie, 1968; reprodus în Marin Preda, *Opere,* ediţie îngrijită de Victor Crăciun, prefaţă de Eugen Simion, Editura Academiei & Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2003, vol. IV, pp. 954-955), chestionat asupra raportului adevăr – ficţiune în *Moromeţii,* Marin Preda răspundea: Adevărate sunt sentimentele. Ficţiuni sunt împrejurările. [...] În fond, abjecţia sau sublimul nu sunt suficiente prin ele însele ca să pună în mişcare imaginaţia şi inspiraţia unui scriitor. Scriind, totdeauna am admirat ceva, o creaţie preexistentă, care mi-a fermecat nu numai copilăria, ci şi maturitatea: eroul preferat, Moromete, care a existat în realitate, a fost tatăl meu. Acest sentiment a rămas stabil şi profund pentru toată viaţa, şi de aceea cruzimea, cât şi josnicia, omorurile şi spânzurările des întâlnite la Rebreanu şi la Sadoveanu, şi existente, de altfel, în viaţa ţăranilor, nu şi-au mai găsit loc în universul meu scăldat în lumina admiraţiei. În

realitate, în amintire, îmi zac fapte de violenţă fără măsură şi chipuri întunecoase, infernale, dar până acum nu le-am găsit un sens. Poate că nici nu-l au?

1976
Este ecranizat romanul *Marele singuratic*.

1977
Reales vicepreşedinte al Uniunii Scriitorilor. Iese de sub tipar romanul memorialistic *Viaţa ca o pradă* (Editura Albatros, Bucureşti), distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor.

1978
Începe să scrie *Cel mai iubit dintre pământeni*, abandonând lucrul la *Delirul*.
Într-un interviu din acelaşi an (realizat de Geo Şerban şi apărut în volumul *Timpul n-a mai avut răbdare*, 1981; reprodus în *Opere*, ed. cit., pp. 1177-1178), Marin Preda îşi expunea „fascinaţia" pentru noul proiect:
Mă apropiu, am impresia, de sfârşitul unui roman pe care l-am început anul trecut: nu *Delirul* volumul doi, ci ceva din intenţia de a duce cititorul pe alt drum. Va fi un roman scris cu acel sentiment adesea întâlnit la scriitorii ajunşi la apogeul carierei lor, când îi copleşeşte ambiţia de a dezvălui întreaga lor experienţă. Pesemne, dintr-o nelinişte. Nu putem fi siguri dacă marile noastre proiecte aşezate şi gândite calm, în care ceea ce ai acumulat se exprimă pe spaţii bine organizate, se împlinesc în totalitate. Ar însemna să te crezi mereu ca la treizeci de ani, când ai tot timpul în faţă. Poate că nu mă înşel dacă afirm că este un roman în care vreau să spun totul [...]

1980
Candidează pentru un loc în Marea Adunare Naţională. Apare ultimul roman al lui Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni* (Editura Cartea Românească, Bucureşti), excepţional primit de public şi de critică.

La 16 mai, Marin Preda se stinge din viaţă la Mogoşoaia. Este înmormântat la Cimitirul Bellu din Bucureşti.

*

La două decenii de la moartea scriitorului, academicianul Eugen Simion, dedicat şi pasionat exeget al operei lui Marin Preda, mărturisea:
M-am bucurat de prietenia lui Preda mulţi ani, dar mai puternică şi mai complexă a fost, cred, prietenia mea faţă de el. Am venit relativ târziu în cercul său de prieteni (ştiu precis

când: în 1967, după apariţia volumului al doilea din *Morometii*) şi, de atunci, nu l-am părăsit până la moartea scriitorului (1980). Am avut şi am încă prieteni buni din viaţa literară, cu unii dintre ei am copilărit (Nichita Stănescu), cu alţii am debutat împreună şi, ca să zic o vorbă mare, *am militat* împreună pentru aceleaşi idei (Lucian Raicu, Valeriu Cristea), în fine, pe Marin Sorescu l-am descoperit după debutul lui şi, tot aşa, am avut cu el până la sfârşit o relaţie puterică de prietenie şi iubire spirituală. Cu Fănuş Neagu vorbesc la telefon în fiecare dimineaţă, ne supărăm cam de două ori pe an, apoi ne împăcăm şi o luăm, bucuroşi, de la capăt... Pentru

Marin Preda am nutrit şi nutresc încă, la peste douăzeci de ani de la moartea lui, un sentiment special în care intră, pe lângă afecţiune, stimă, iubire intelectuală, o puternică pasiune comună. Pe Preda *l-am înţeles* mai mult decât pe alţii, în Preda am avut cea mai mare încredere, în primul rând ca scriitor: am avut de la început impresia că el îşi asumă, în vremuri grele, nu *sarcina lumii* – cum zic filosofii existenţialişti –, ci sarcina umanului şi, totodată, *sarcina literaturii române*. Semnase şi el, ca şi Thomas Mann, un contract cu umanul şi ţin să spun că şi-a achitat nota de plată. Chiar dacă n-a avut parte de o viaţă prea lungă... Întâlnirea cu el a fost pentru mine un mare noroc. Pentru mine, ca individ, şi pentru opera mea critică... Am scris la moartea scriitorului că merită să fii critic literar într-o literatură în care există Marin Preda... Cred şi azi acelaşi lucru.

PREFAȚĂ

Delirul are o istorie care îl precedă şi alta care îl urmează şi azi. Înainte de a vorbi de tema şi de valoarea lui estetică, să amintim câteva dintre datele acestei mici istorii din viaţa literelor româneşti, care, de regulă, nu cunoaşte asemenea convulsii. Să spunem întâi că prozatorul ar fi vrut să scrie acest roman înaintea *Morometilor*, când era tânăr de tot şi publicase o singură carte de nuvele: *Întâlnirea din pământuri* (1948). O carte, e drept, excepţională, menită să marcheze o dată în istoria epicii româneşti. A avut un succes mai degrabă de stimă. Apăruse într-un moment politic cât se poate de rău. Literatura trecea şi ea printr-o răsturnare radicală de stil, de concepţie, de relaţie cu noua putere politică, în fine, literatura se pregătea să-şi piardă vechile libertăţi şi să devină ceea ce nu fusese niciodată până atunci: un instrument de propagandă în mâna unui sistem politic totalitar. Preda scrisese nuvelele şi povestirile sale cu câţiva ani înainte. Apucase să citească două dintre ele în cenaclul „Sburătorul" şi reuşise să impresioneze, după cum povestea el, pe E. Lovinescu. „Are talent, are talent", ar fi spus criticul cu o voce subţire. Puţini şi-au dat însă seama de originalitatea acestui talent în 1948, când publică *Întâlnirea din pământuri*. Printre ei se află colegul lui de generaţie, Petru Dumitriu, debutant şi el, un an înainte, cu o carte de proze mitice, *Euridice*. Acesta scrie o cronică mai mult decât favorabilă despre proza realistă dură din *Întâlnirea din pământuri* şi prevede un viitor acestui prozator tânăr venit din lumea ţărănească. Şi-a păstrat această opinie până târziu, prin anii '90, când Preda nu mai trăia, iar el, Petru Dumitriu, era de 35 de ani în exil. Într-o *Convorbire* avută cu el şi-a mărturisit încă o dată admiraţia faţă de talentul tânărului Preda, comparabil – zice el, forţând puţin lucrurile – cu al marilor prozatori americani. Mi-a plăcut, trebuie să spun, buna părere a autorului *Cronicii de familie*, mi-a plăcut şi m-a uluit

pentru că știam că relațiile dintre ei nu fuseseră niciodată idilice cât timp Petru Dumitriu trăise în România... O dovadă, totuși, de resemnare în fața valorilor estetice...

Amintesc aceste evenimente vechi pentru că, după debut, Preda se gândește să scrie un roman al generației care tocmai trecuse printr-un război nimicitor. „*Delirul* – îi va mărturisi el lui Mihai Ungheanu într-un interviu din 1975, după apariția primului volum –, cele două volume din *Delirul* proiectate, dintre care unul este apărut, reprezintă pentru mine, a reprezentat adică încă de pe vremea când m-am gândit să scriu un mare roman, tocmai acest punct maxim de aspirație. Înainte de a mă gândi la *Morometii* m-am gândit, încă acum douăzeci și cinci de ani, la *Delirul*. Această carte am vrut s-o scriu și nu alta. Asta nu înseamnă că nu mi-am dat repede seama că trebuia să scriu întâi *Morometii*. Teza dumneavoastră cu privire la vocație și aspirație se vede confirmată. *Morometii este romanul vocației*, dar ceea ce vroiam eu să fac în continuare, pornind de la el, reprezintă *aspirația*. Am vrut să scriu acest roman în anul 1949, iar acest vis este pe cale de împlinire, din el nemairămânând de scris decât al doilea volum al *Delirului*. Aceste două romane, împreună cu *Morometii* vol. I și II vor constitui nu un ciclu, cu alte cuvinte alte romane care se pot citi și împreună, și separat, ci un roman constituit din patru volume, o tetralogie, între care *Delirul* vol. I și II vor fi romanele din interior, iar actualul volum *Morometii* II va constitui finalul acestei tetralogii. Poate că ar fi fost mai bine să se facă aceste declarații la sfârșitul eforturilor, cu alte cuvinte, când și sfârșitul volumului al II-lea al *Delirului* va fi terminat, dar sper să nu am nenorocul să nu termin acest volum ultim și tetralogia să rămână neîmplinită. [...]."

Nu l-a scris, dar, în 1949 și bine a făcut. *Delirul* ar fi arătat în mod cert altfel. Așa că a părăsit pentru moment proiectul. N-a părăsit însă ideea de a reveni în alt moment la el. A scris între timp *Morometii*, pornind de la o schiță (*Salcâmul*) pe care, din motive misterioase, n-o inclusese în volumul din 1948. A scris, apoi, alte cărți (*Risipitorii*, *Intrusul*, *Imposibila întoarcere* etc.) și, pe la începutul anilor '70, se arată foarte preocupat de un roman în care să spună adevărul despre tragedia prin care trecuse lumea

românească între 1939 şi 1945. Mi-a vorbit de acest fapt prima oară când a sosit la Paris, în 1971, de nu mă înşel. Eram profesor la Paris-IV Sorbona şi am stat de vorbă seri de-a rândul, în Cafeneaua „Grand Cluny" din inima Cartierului Latin, despre *aspiraţia* lui de a scrie un roman de tip tolstoian. „Sunt dator să scriu despre tragedia generaţiei mele", zicea el. Citise deja multe cărţi despre cel de-al doilea război mondial şi, în Franţa, şi-a procurat altele. Pe una dintre ele (cea scrisă de Shirer) i-am dat-o chiar eu, dacă îmi amintesc bine. Tot atunci mi-a vorbit, cred, despre două evenimente din biografiile lui Stalin şi Hitler. Două evenimente cu consecinţe aproape identice: sinuciderea Nadejdei Alilueva, soţia lui Stalin, şi, similitudine stranie, sinuciderea unei femei (o nepoată) de care Hitler era foarte legat. Ideea prozatorului era că aceste două femei reuşiseră, cât timp au fost în viaţă, să domolească accesele de cruzime ale celor doi mari tartori ai veacului XX. Dispărând ele, tartorii s-au dezlănţuit.

Am discutat mult pe această temă. Aceasta poate să fie adevărata cauză a teroarei? – întrebam eu, prea puţin convins de justificarea dată de prozator – de aici a pornit *delirul*, sinuciderea a două biete femei a dezlănţuit fiara din fiinţa dictatorilor?... Preda voia să prindă cauzalităţile obscure ale psihologiei personajelor sale, chiar dacă, în cazul de faţă, personajele sale nu erau indivizi obişnuiţi, cu o psihologie posibil de a fi determinată, ci doi dictatori care au însângerat veacul lor... Intuiţii de prozator, credinţa creatorului epic că „eroii" istoriei pot fi citiţi nu numai prin faptele lor, dar şi prin mişcările interioare ale vieţii lor complicate. Teza romanului *Delirul* este, de altfel, că orice om – oricât de neînsemnat ar fi – face istorie şi că istoria nu este, cum crede Tolstoi, creaţia fatalităţii, ci este, deseori, opera omului. Rolul lui în determinarea evenimentelor mari poate fi esenţial... O teză pe care prozatorul o dezvoltă în roman. Pornind de la această idee, Preda a scris cele două scene epice (una care se petrece în cabinetul lui Stalin şi alta ce are loc în cabinetul lui Hitler), dar în roman (ediţia I) a apărut numai una (întâlnirea dintre Antonescu şi Hitler). Cealaltă – moartea Nadejdei Alilueva) – a fost respinsă de cenzură. Scriitorul calculase acest refuz, cum mărturisea el prietenilor săi, îl programase chiar,

pentru a putea salva alte episoade, mai importante în logica naraţiunii... A salvat, de pildă, în urma unei dure târguieli cu cenzura, scena din cabinetul lui Hitler, acolo unde marele tartor se confruntă cu un mic dictator militar (Antonescu), inflexibil şi demn (episod ce a fost deseori comentat şi contestat)[1]...

Marin Preda gândea să scrie, s-a putut deduce din mărturisirea din 1975, „un mare roman" – romanul vieţii lui – care să acopere istoria lumii româneşti până la moartea lui Stalin (1953). N-a apucat să scrie decât primul volum, cum se ştie. Nenorocul de care se temea în 1975 l-a ajuns, din nefericire. Avea deseori presimţiri rele în această privinţă. De pildă, să nu i se întâmple ceva rău şi să-i rămână copiii pe drumuri, să nu se îmbolnăvească şi să nu mai poată scrie, să-i revină nevroza de la sfârşitul anilor '50 şi să nu mai poată, iarăşi, să-şi ducă opera la capăt. Într-un rând – aflăm din *Jurnalul intim* – a decis să abandoneze definitiv literatura. Să nu mai fie, adică, scriitor. S-a simţit deodată eliberat, senin, împăcat cu lumea. O euforie care n-a durat însă mult. Scrisul (literatura) are, totuşi, destinul lui. Aşa că îndoielile, spaimele, presimţirile au revenit în galop. A început prin 1973 să se documenteze asupra evenimentelor din 1939-1994 (se vede acest lucru din *caietele* [sale] *de atelier*), deşi pe unele dintre ele le cunoscuse direct. Nu era suficient, voia să pătrundă, prin intermediul presei şi al documentelor aduse de istoriografii epocii, în culisele marii istorii. Când a apărut, romanul a avut un răsunet nemaipomenit. S-a zvonit numaidecât că este vorba de o *comandă* făcută de Comitetul Central şi răuvoitorii prozatorului (mulţi şi neobosiţi) au speculat această ipostază. O ipoteză, pot să spun, totalmente falsă. Preda nu era scriitorul care să intre în asemenea combinaţii. Au apărut, apoi, primele reacţii internaţionale. S-au supărat întâi sovieticii, pentru că *Delirul* ar fi încercat să reabiliteze figura dictatorului militar Ion Antonescu, s-au enervat, apoi, nemţii (mă rog, gazetarii de la *Der Spigel*), care decodaseră naraţiunea lui Preda în acelaşi sens. În fine, nici în ţară romanul n-a convins

[1] Episodul privitor la sinuciderea Nadejdei Alilueva va fi publicat de abia în 1990, în *Caiete Critice*.

toată lumea. I-au fost reproşate erorile estetice lângă gravele erori ideologice. Toate acestea au avut ca efect creşterea interesului marelui public pentru acest roman care încerca să prezinte o istorie traumatizantă pentru români în alt chip decât o prezentase până atunci istoriografia oficială. Am luat atunci apărarea romanului (n-am fost, se înţelege, singurul) şi încerc să-l apăr şi astăzi, spunând că, înainte de a fi vorba de istorie, este vorba de ficţiunea unei istorii dramatice şi că romanul trăieşte prin alte elemente decât prin ideologia lui, care poate fi oricând discutată, contestată sau acceptată parţial ori integral.

Discuţia nu s-a încheiat nici azi. În momentul în care mă pregăteam să scriu această prefaţă, deschid cartea recentă a lui S. Damian, *Zbor aproape de pământ*, şi observ în sumar titlul unui mic studiu care îmi dă deja o sugestie despre punctul de vedere al criticului: *Mersul îndărăt* (*Posteritatea lui Marin Preda*). Îl citesc şi-mi dau seama că autorul (un critic pe care îl preţuiesc şi cu care am lucrat multă vreme în redacţia *Gazetei literare* şi, apoi, a *României literare*) nu şi-a schimbat opiniile despre această carte care, după el, suferă, ca toată literatura de inspiraţie urbană a lui Preda, de „superstiţia extinderii". Am polemizat cu el pe aceeaşi temă pe la începutul anilor '90 şi, cum ziceam, constatat acum că nu şi-a modificat judecata ideologică şi estetică, nici despre *Delirul*, nici despre *Cel mai iubit dintre pământeni*. Este de părere că Preda a făcut mari concesii sistemului totalitar, înfăţişând în culori pozitive chipul lui Antonescu. Acceptă că Marin Preda este un mare scriitor („în stare să se înalţe la capodoperă"), dar că, părăsind linia *Moromeţilor* (adică proza rurală), şi-a maltratat vocaţia, a devenit – în parte – complice şi, mai grav decât orice, „a urlat cu lupii"... Acuzaţie gravă, acuzaţie – după opinia mea – nedreaptă. Nu-i locul să dovedesc de ce. Voi încerca s-o fac altădată, cu toate documentele morale şi estetice pe masă. Am făcut-o deja în mai multe rânduri, dar constat din nou că, atunci când e vorba de literatură, fantasmele ideologice nu se risipesc uşor. Efectul pozitiv (singurul, de altfel) este că asemenea controverse întreţin interesul cititorului pentru roman. Fac din el o „operă deschisă", interpretabilă şi deci viabilă...

*

Mai este ceva ce trebuie cunoscut de cititorii de azi ai *Delirului*: Preda a lăsat un carnet de atelier (publicat în 2004[1]) în care explică multe dintre aspectele ce îi neliniştesc pe comentatorii săi. Şi chiar dacă însemnările sale nu reuşesc să-i convingă, merită a fi cunoscute pentru că din ele putem deduce gândirea prozatorului, datele iniţiale ale proiectului epic şi scenariul final al naraţiunii. Merită să fie citite şi din alt motiv: se poate vedea cât de serios se documentează Preda şi cât de profundă şi originală este meditaţia lui asupra istoriei. Ambiţia lui, repet, este să scrie un roman tolstoian în care să polemizeze cu marele său model în ceea ce priveşte legile şi fatalităţile ce guvernează istoria. O ambiţie pe care o avea, să ne amintim, şi Mircea Eliade când pregătea pe la mijlocul anilor '35 un roman cu *planurile* înclinate, cu multe paranteze şi episoade periferice, un mare roman tolstoian (*Viaţa nouă*). N-a reuşit. A reuşit, în schimb, în proza cu planuri înclinate spre mituri.

Revin la *Delirul* şi la carnetele de atelier lăsate de prozator. Unul priveşte cel mai chinuit roman al său (*Risipitorii*), iar al doilea este dosarul *Delirului*, roman cu un imens impact istoric şi politic. Ele sunt interesante din mai multe puncte de vedere. Arată, întâi, modul în care lucrează prozatorul. Văzând schiţele de portret, scenariile, repertoriile de personaje, replicile, precizările privitoare la ideile romanului şi comentariile (multe şi variate) în marginea tipologiei pe care încearcă s-o fixeze epic, putem spune că Preda lucrează serios, chiar foarte serios. Nu scrie – e limpede – „dintr-un foc", lucrurile îi ies greu, se chinuie, dibuie soluţiile bune, nu le află totdeauna de la început. Cum s-a observat deja, prozatorul se apropie de ţintă pe ocolite, demersul lui epic presupune, totdeauna, o ezitare, un efort, o învăluire a obiectului, în ciuda avertismentelor pe care ni le dă diaristul. „Ca scriitor – spune el într-o însemnare din dosarul *Risipitorilor* –, îmi place să merg direct la ţintă, fără ocolişuri, nu mă tem de întâlnirea directă cu esenţa naturii umane; totdeauna am visat să dau piept cu ea

[1] Marin Preda, *Jurnal intim*, ediţie îngrijită de Eugen Simion şi Oana Soare, Editura „Ziua", 2004.

şi totdeauna am avut certitudinea că nu mă aflu pe un drum greşit sau pe un drum mic sau pe un drum paralel cu cel mare." Da şi nu. E adevărat că lui Preda îi place să vadă esenţialul din existenţă şi să surprindă profundul din natura umană, dar, când este să exprime toate acestea în epică, procedează ca naratorul (şi personajul) său din *O adunare liniştită*, ţăranul inteligent care le povesteşte prietenilor săi călătoria făcută la munte cu vecinul său Miai: cu multe ocolişuri şi paranteze, reluări, schimbări de planuri, fragmentări, modificări de tonalitate. Iese, la urmă, un discurs savuros – spectacol de limbaj, fantezie şi ironie ţărănească. Discursul predist păstrează, în esenţă, această strategie şi în roman.

Carnetele lui sunt pline de schiţe, tactici şi strategii epice pe care le schimbă pe parcurs, ca şi numele personajelor. Un exemplu: personajul principal din *Risipitorii* se cheamă, la început, doctorul Brătescu (un medic care a existat în realitate şi de la drama căruia, e de bănuit, Preda a pornit), apoi devine dr. Munteanu, şi aşa apare în roman. Prozatorul redactează, ziceam, un repertoriu de nume pe care le foloseşte în *Risipitorii* sau în alte romane (cum ar fi *Moromeţii* II). Aşa proceda şi I.L. Caragiale. Preda nu urmăreşte însă efecte umoristice. Caută, cu adevărat, nume potrivite pentru personajele sale pornind de la ideea, veche în literatură, că numele trebuie să sugereze caracterul individului. Pe unele (Isosică, Mantaroşie, Giugudel, Tăbârgel, Marioara Fântână, Udubeaşcă, Simina Golea) le-a utilizat în prozele ulterioare, pe altele (Ion Uncrop, Drinca Ispas, Zdărăboaja, Penaşcă, Diroţcan Ludmila, Burtea Gh. etc.) nu-mi amintesc să le fi întâlnit în naraţiunile sale. Face un plan al romanului (compartimentele, personajele şi mişcarea lor într-un spaţiu determinat), stabileşte grupările (chiar aşa le zice) de personaje, fixează norme pentru stilul epic („o mare economie în folosirea adjectivelor şi adverbelor"). Atenţie, cine vorbeşte aici, autorul sau personajul din roman? Nu-mi dau seama. Fragmentul vine, oricum, în continuarea jurnalului intim din 1958-1959. Sau poate se referă la evenimente mai recente din viaţa scriitorului...

De reţinut paginile care anunţă volumul al doilea din *Delirul*, acelea în care e prezentat destinul lui Paul Ştefan: bănuit că ar

fi publicat într-o revistă de extremă dreapta un articol în care îndeamnă la asasinat, eroul lui Preda este arestat sub acuzaţia de a fi fost legionar... O confuzie de nume care s-a întâmplat în epocă şi care a dus la arestarea, dacă ţin bine minte, a unui jurnalist de stânga (e vorba de George Ivaşcu). Preda avea, aşadar, intenţia să folosească acest fapt pentru a-şi duce personajul în puşcăriile comuniste (se va întâmpla acest fapt, cu alt personaj şi în alte circumstanţe, în *Cel mai iubit dintre pământeni*). Din notele cuprinse în caietul la care mă refer, deduc că prozatorul este interesat, evocând aceste circumstanţe politice, să urmărească mai ales relaţia Paul Ştefan – Luchi. Cu alte cuvinte: cum se comportă o femeie cu o psihologie complexă în condiţii de criză maximă (criză socială, criză istorică şi, în scenariul epic, criza morală a unei femei inteligente şi indecise în privinţa sentimentelor sale). Pentru a sugera toate acestea, Preda recurge la un procedeu gidian pe care, dacă nu mă înşel, nu-l mai folosise până atunci în proza sa: jurnalul unui personaj. În dosarul citat există două jurnale de acest tip: jurnalul lui Luchi şi jurnalul lui Paul Ştefan. Gândul prozatorului era, probabil, să introducă aceste jurnale fictive în volumul al doilea al romanului.

Aceasta este istoria ca obiect de meditaţie într-o ficţiune şi acestea sunt însemnările de atelier ale prozatorului care nu vrea să mitizeze istoria, nici s-o mistifice, cum fac deseori istoricii dintr-un motiv sau altul. Un roman trăieşte însă prin substanţa lui epică, nu cu totul indiferent de tema lui, dar în mod cert în funcţie de modul în care prezintă destinul individului în spaţiul acestei teme. În *Delirul* este vorba, în afară de ceea ce numim îndeobşte „marea istorie" (istoria din afară), de istoria unor tineri care trăiesc pasiunile lor sentimentale şi încearcă să intre în viaţă în vremuri copleşitoare: rebeliunea legionară, instalarea dictaturii militare, sfârtecarea ţării, începutul celui de-al doilea război mondial... Evenimente ce afectează viaţa întregii lumi româneşti, de la ţăranii din Siliştea Gumeşti la păturile intelectuale din capitală. Trei tineri iubesc aceeaşi femeie (medicinista Luchi) şi încearcă s-o cucerească. Unul (Spurcaciu) este un medic serios şi dur, al doilea (Adrian Popescu) este un jurnalist inteligent şi mitoman, iar al treilea este un tânăr intelectual provenit din lumea satului (Ştefan, zis „al lui

Parizianu"), cu studiile neîncheiate, cu un bun instinct de adaptare, dornic să se afirme... Apare în narațiune și Ilie Moromete, personajul celebru dintr-un roman anterior, dar rolul lui în narațiune este episodic: bătrânul țăran, simțind încotro bate vântul istoriei, vrea să-și aducă acasă fiii fugiți la oraș. Nu reușește. Reapar și fiii în discuție, instalați la marginea capitalei, într-o condiție precară. Prezența lor în carte este nesemnificativă. N-au cum influența în nici un fel istoria ce se organizează în afara existenței lor. Rostul lor pe lume este s-o trăiască... Agentul de legătură între aceste planuri amestecate ale istoriei este Ștefan, care vrea să răzbească în gazetărie și s-o câștige de partea lui pe mofturoasa, imprevizibila Luchi, din familia feminității prediste: femeie inteligentă, voluntară, acum tandră și copleșitoare, peste un timp impenetrabilă și represivă... Ștefan reușește s-o cucerească din motive ce nu se lămuresc ușor, Luchi se dăruie tânărului ziarist după care, jignită și panicată, nu mai vrea să-l vadă multă vreme. Romanul se concentrează asupra lui Ștefan, personaj, și el, dintr-o familie predistă: este tânărul naiv și sincer până la brutalitate, spirit scotocitor și profund, orgolios și bănuitor, capabil să privească adevărul în față și să treacă, demn și neînfrânt, prin tragediile istoriei. Pătrunde în mediile gazetărești și aici descoperă adevărul din culisele istoriei. Ajunge pe front și acolo află realitatea infernală a războiului, care nu are nimic eroic. Trimite articole ce-i sunt cenzurate și mistificate. Când se întoarce în capitală, află că Luchi („singurul lucru sigur pe această lume") îl părăsise. Doctorul Spurcaciu, prezent la întâlnirea dintre cei doi, îi dă o lecție aspră de morală citadină tânărului de proveniență rurală. Tăcutul, manieratul doctor izbucnește isteric împotriva penetrației elementului rural în lumea urbană. El vede în urmașii țăranilor niște indivizi uzurpatori, factori de corupere a civilizației moderne și a valorilor ei: „...nu știți decât să rânjiți cu dinții voștri lați, plini de mămăligă, și să trageți sfori. Vă luați examenele vânzând perechi de boi ca să compromiteți toate profesiunile nobile: medicina, arhitectura, învățământul. De fiecare dată când orașele înfloresc, dați năvală, le luați cu asalt, căutați drumurile de intrare cele mai potrivite și atacați direct în familiile noastre și toată civilizația cetății se degradează. [...] Voi nu

sunteţi adevăraţii ţărani, care au dat atâtea valori, adevăraţii ţărani nu arată aşa ca tine, încolţit şi incapabil să mai scoţi un cuvânt aşa cum arăţi tu în clipa de faţă, un adevărat ţăran s-ar fi ridicat imediat şi, demn, ar fi părăsit imediat scena. Ce mai aştepţi? Afară!" Fericirea lui Paul Ştefan a fost, pe un plan şi pe celălalt, scurtă. Istoria, care se arătase binevoitoare cu el, se dovedeşte a fi acum necruţătoare. Debutul lui ca jurnalist fusese un eşec (spiritual), dragostea pentru Luchi se încheie brutal, sub privirea poruncitoare şi „albită" a doctorului Spurcaciu, nesigur, nici acesta, de succes pentru că, surprinsă de grosolănia medicului, Luchi îl alungă. Cartea se încheie în acest mod indecis. Ce curios! Preda însuşi va avea mereu câte un doctor Spurcaciu care să-l trimită înapoi la ţară atunci când încearcă să se apropie, în opera lui, de psihologia lumii urbane. O prejudecată, iată, pe care el o prevede şi o ficţionează.

Trecând peste alte aspecte, reţinem câteva personaje în această naraţiune „grea", ambiţioasă cum nu se mai poate, o naraţiune care îşi duce cititorul, din cămăruţa în care doi tineri se iubesc, îl duce, zic, în cabinetul lui Hitler. Cel dintâi este Ştefan, tânărul care vrea să cucerească o lume imposibilă şi să-şi facă un destin. El îl anticipează pe Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni*. Faptul se vede mai limpede din fragmentele rămase în arhiva scriitorului, pregătite pentru volumul al doilea din *Delirul*. Al doilea personaj remarcabil în *Delirul* este imprevizibila Luchi, apropiată tipologic de Polina, Constanţa şi, mai târziu, de Matilda din *Cel mai iubit dintre pământeni*. Deosebirea este că Luchi nu are „două mâini stângi" şi nu suferă de „buimăceală" (boala feminităţii prediste), ci de un exces de luciditate şi de un orgoliu impenetrabil. Voluntară, orgolioasă, cu decizii rapide şi accese puternice de demnitate, femeia din proza lui Marin Preda nu aspiră, totuşi, ca atâtea femei din literatura română, la un ideal masculin, nu-şi pun, altfel zis, instinctele în slujba puterii. Nu acceptă, pe de altă parte, condiţia de victimă (altă variantă tradiţională). Dragostea este pentru ea un mod de existenţă, şi a iubi un bărbat este a-i ocroti destinul. „Ce rost are o muiere dacă nu poate să facă nimic pentru un bărbat?" se întreabă Ioana, ţăranca tânără din Siliştea Gumeşti care, aflând că băiatul pe care îl iubeşte în tăcere pleacă din sat, îl cheamă să-şi

petreacă noaptea cu ea (scenă erotică antologică!). Femeia are de altfel iniţiativă în proza lui M. Preda. Ioana, Luchi fac cu o neruşinată inocenţă primul pas. Lipseşte din acest gest orice urmă de umilinţă. Criza de demnitate urmează aproape inevitabil după o criză sentimentală. Simina, Luchi se supără des; jignite, ele devin intratabile. Marin Preda este, nu mai încape îndoială, un analist foarte fin al psihologiei feminine, unul dintre cei mai pătrunzători pe care i-a dat proza românească.

Remarcabil este şi portretul moral al lui Adrian Popescu, asemănător cu acela al doctorului Munteanu din *Risipitorii*. Ca şi acela, ziaristul trăieşte un complex, însă, avertizat de critică, prozatorul îşi pune personajul să exprime singur ideea complexului oedipian. Obsesia lui n-ar fi mama, ci tatăl pe care vrea să-l ajungă, fără a reuşi. Face lucruri pe care nu le agreează pentru a câştiga în ochii mamei locul pe care îl deţinuse, în stimă, tatăl. Însă tocmai această stăruinţă de a fi la fel indică (ipoteza este pur speculativă) o obsesie profundă... Adrian e un mitoman, adevărul se uneşte la el cu minciuna, intriga, cu un sentiment teribil al riscului. Urăşte structural pe legionari pentru că aceştia vor să golească pe om de vise şi, fără vise, individul este o biată creatură la îndemâna fiarelor... Are cultul prieteniei, şi pe Luchi o cucereşte prin numeroase semne de devotament amical. Răul pe care îl face şi de care este obsedat nu-i stăpâneşte totuşi fiinţa. Aliajul acesta dintre urât şi frumos nu-i pe placul studentei, căci, se întreabă ea, „la ce bun că un om se dovedeşte capabil de cel mai frumos gest, dar şi de cel mai urât?“ Însă confuzia de planuri este un semn al epocii, şi Marin Preda are, indiscutabil, o intuiţie excepţională creând acest personaj, în care tragicul trăieşte la un loc cu mistificaţia.

Cum ar fi arătat volumul al doilea din *Delirul* nu ştim. Sau ştim doar ceea ce ne spun fragmentele citate înainte (fişe psihologice, jurnalul intim al personajelor) şi din confesiunile (foarte zgârcite) făcute de prozator la apariţia primului volum. Marin Preda voia, s-a văzut, să introducă *Delirul* într-o tetralogie care să scoată pe scena istoriei lumea ţărănească. Ştefan, dr. Spurcaciu, Adrian Popescu, Luchi urmau să fie, şi aici, eroii principali. Ar fi revenit şi câteva personaje din *Moromeţii* I-II (Ţugurlan, Victor Bălosu),

în alte circumstanțe ale istoriei. O frescă, deci, în tradiție tolstoiană (mărturisită ca atare de prozator). În frescă intră, desigur, destinul personajului urmărit pe mari distanțe de timp, intră și istoria față de care, zice Preda, cititorul modern arată o mare sensibilitate („în zilele noastre, cititorul român, după cât se pare, este foarte sensibil la istorie, și sătul de sentimentul naturii și eternul uman").

O relație de care Marin Preda însuși a fost obsedat, o fantasmă (să-i spunem astfel) pe care o întâlnim în toate prozele sale. „Omul – spune el în *Intrusul* – este o divinitate înlănțuită de circumstanțe." Dacă prin circumstanțe înțelegem istoria în fragmente, istoria în întâmplări și detalii, atunci putem spune că istoria face parte din existența individului. Prozatorul vrea să prindă această relație misterioasă și trebuie să spunem că reușește ajutat și de lecturile și capacitatea lui remarcabilă de reflecție. Nu-i greu de observat în cărțile sale că naratorul comentează actele eroilor și eroii însuși vor să înțeleagă ceea ce li se întâmplă. În *Delirul*, confruntarea cu fatalismul istoriei, în viziunea lui Lev Tolstoi, este o temă la vedere, o temă recurentă. La fel ideea lui Preda despre rolul personalității (bune sau rele) în istorie. Un individ demențial, plasat în structurile puterii, poate provoca un dezastru uman, zice prozatorul, cu referire la Hitler. Adăugând: iar dezastrul este contagios, răul în istorie se răspândește ca o molimă, în fine, o decizie luată în cabinetul lui Hitler are efecte dezastruoase într-un sat pierdut în Câmpia Dunării...

Delirul II ar fi trebuit, în intențiile autorului, să ilustreze acest principiu: principiul că, în istoria modernă, acționează sistemul vaselor comunicante, nu fatalitățile oarbe. Ștefan, eroul din *Delirul* II, intră nepregătit în turbulențele acestui circuit și ajunge în pușcărie, iese, este arestat din nou și, în acest episod tragic, se revelează iubirea și caracterul puternic al medicinistei Luchi, femeia imprevizibilă dinainte. Până ce toate acestea să fie puse într-o narațiune coerentă, Preda s-a apucat să scrie *Viața ca o pradă* și, apoi, prin 1977, *Cel mai iubit dintre pământeni*. De ce? O explicație ar fi că aspirația depășea din nou vocația prozatorului. O istorie grea, răsturnări politice și sociale radicale, epurări, condamnări, persecutări masive, destrămarea structurilor existente, procese

încheiate cu execuții etc. Toate acestea ar fi trebuit să intre în paradigma unui roman care cuprinde viața eroilor între 1944 și 1953. A preferat să amâne proiectul și să scrie, după succesul uriaș repurtat cu *Delirul*, un roman autobiografic (*Viața ca o pradă*). L-a scris repede, cu plăcere, și a avut, iarăși, succes, după care s-a apucat de altul (*Cel mai iubit dintre pământeni*), sărind din nou peste *Delirul* II... Iarăși, de ce? Nu avem un răspuns și, la drept vorbind, nici nu este atât de interesant să știm. Creația este imprevizibilă. Prozatorul dă, totuși, o justificare: „În acea perioadă, însă, adică în 1977, mi s-a impus o temă și un subiect din care am crezut că voi scrie repede un volum de circa trei sute de pagini; era una din acele cărți pe care simțeam că, dacă nu o scriu atunci, nu o voi mai scrie niciodată, în timp ce volumul al doilea din *Delirul*, gândeam, poate fi scris oricând". N-au fost trei sute de pagini, ci peste o mie. Presiunea romanului a fost enormă și ea a acaparat, pur și simplu, toate energiile prozatorului. Când l-a încheiat, autorul a dispărut în condiții încă neelucidate. Volumul doi din *Delirul* n-a mai fost scris. Nenorocul s-a împlinit.

Există, între cele două proiecte, o legătură de temă și destin. Petrini, eroul din *Cel mai iubit dintre pământeni*, este un alt Ștefan al lui Parizianu, în altă istorie (obsedantul deceniu!) și cu altă pregătire intelectuală (este profesor de filosofie). Amândoi sunt victime ale istoriei și își găsesc refugiul în iubire. Dar nici iubirea nu este un teritoriu armonios... Divinitatea din om este pusă mereu la încercare de circumstanțe...

Au rămas de la Preda, ziceam, câteva fragmente din jurnalul personajelor (Luchi și Ștefan). Un procedeu la care prozatorul a renunțat cel puțin în volumul I din *Delirul*. L-ar fi folosit în volumul al doilea, când eroii sunt despărțiți (Ștefan este în închisoare, iar Luchi luptă să dovedească nevinovăția lui)?...

Nu avem nicio certitudine. Preda este un prozator meticulos, organizat, gândește mult – cum s-a putut constata – și scrie puțin, economicos, pregnant, iar când recitește ceea ce a scris, îi vin idei noi și atunci schimbă scenariul... Din jurnalul lui Ștefan, deducem că tema lui de meditație este moartea. O propoziție din însemnările lui apare în pagina liminară din *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Alta vorbește despre „marele jucător" avid de vieți omenești. Cine-i marele jucător? Destinul?

*

Se pune problema valorii estetice a acestui roman neîncheiat. Roman, încă o dată, cu o mare încărcătură existențială, morală, ideologică, istorică. Nu-i, în mod cert, un roman istoric, din motive pe care le-am lămurit cu altă ocazie. Nu-i nici un roman autobiografic, deși autorul vorbește, cum a mărturisit în repetate rânduri, despre tinerețea lui și a generației sale. Nu-i, de asemenea, un roman politic (cultivat cu osârdie de scriitorii români în anii '70), deși prozatorul prezintă, uneori în amănunțime, câteva fenomene politice (rebeliunea legionară, de pildă). O prezintă însă din alt unghi și din alt timp (timpul scrierii), cu judecăți drepte. Prozatorul nu ezită, apoi, să aducă în narațiunea sa „paiațele" istoriei (le zice el), adică pe Stalin și pe Hitler, și să fixeze câteva scene epice din viața lor... Mulți se arată nemulțumiți de acest amestec între istorie și ficțiune și aduc autorului acuzația că vrea să-și seducă în chip nepermis de facil cititorul. N-au dreptate, pentru că mari scriitori ca Tolstoi n-au ezitat să reconstituie, din punctul lor de vedere, istoria evenimentelor... Chestiunea este ce valoare are această ficțiune care, pentru a fi mai credibilă, nu separă destinul existențial al eroilor din destinul mare al istoriei. *Delirul* este, din acest punct de vedere, un roman substanțial – cum am scris la apariția lui și cum cred și azi, după 35 de ani –, nu un mare roman (ca *Morometii* și *Cel mai iubit dintre pământeni*), dar un roman curajos, cu scene formidabile (povestea de iubire rustică de la început), bine lucrate, uneori foarte subtile (ezitările medicinistei Luchi, sinceritatea ei derutantă) și, în genere, *Delirul* mi se pare și azi, când îl recitesc, o carte care își asumă o temă gravă: cum trec trei-patru tineri printr-o mare tragedie a istoriei. Citind-o, cititorul trece, oricum, bine, satisfăcut, gânditor, neliniștit, uneori sedus de profunzimile creației romanești din interiorul unei istorii imposibile.

12 mai 2009

Eugen SIMION

PARTEA ÎNTÂI

I

Când mama lui Parizianu, sora mai mare a primei neveste a lui Moromete, se întorsese de la Paris însărcinată, mulţi crezuseră că va ieşi din asta un copil care n-avea să semene deloc cu cei din sat; fiindcă ce deosebire ar mai fi fost atunci între Paris şi Siliştea Gumeşti? Boieroaica, doamna Guma, îl botează ea însăşi, iar Moromete, pe atunci flăcău tăcut, deschise gura şi îl porecli Parizianul. Dar nici nu se putea un copil mai şters şi mai siliştean decât cel pe care îl născu această viitoare cumnată a lui Moromete. Se pomeniră toţi cu el că a ajuns flăcău, că se însură şi făcu la rândul său un copil, pe Ştefan. Avea un singur merit: ţinea la cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, ca şi când i-ar fi fost fraţi, şi la Guica, care era sora lui Moromete, ca şi când i-ar fi fost lui a doua mamă. De ce? Nimeni nu ştia.

Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrângea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuşi să atragă atenţia. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înţelesul celorlalţi, decât câte-un cuvânt sau câte o expresie pe care le repeta până te scotea din sărite. Odată l-a ţinut una o vară întreagă, zicea, orice i-ai fi spus, că n-are importanţă, cum n-are, mă, importanţă, se supăra omul, să-i spui lui tac-tău să vie să-şi ia putina, că i s-au uscat doagele pe-aici, să nu mă pună pe urmă să i-o plătesc când o vedea că i se scurge zeama de varză prin ea..., „n-are importanţă“ răspundea el tărăgănat, cum n-are, mă, importanţă, îşi ieşea ăla din pepeni, tu-ţi paştele mă-tii, îţi baţi joc de mine, că acuşi îţi dau vreo câteva... Alteori însă era tăcut şi aproape orb; trecea pe drum, întorcea capul şi te vedea, dar nu-ţi dădea bună ziua, oricine ai fi fost. Odată s-a întâmplat să se întâlnească chiar cu tat-său, care i-a spus ceva, şi băiatul nu l-a recunoscut...

De mulţi ani Ştefan lipsea de-acasă toamnele, iernile şi primăverile, ca şi Niculae, văru-său de-al doilea. Nu prea le venea

însă la nimeni să creadă că un băiat aşa ca el urma liceul din Pălămida. Era îmbrăcat prost, umbla desculţ şi Parizianu îl lua la secere îndată ce venea acasă în vacanţă. Nu era văzut citind şi nici nu uimise pe cineva cu inteligenţa lui, care în şcoală trebuie să crească negreşit, şi nici prin cunoştinţele lui, care ar fi trebuit de asemeni să-i rămână în cap în urma învăţăturii. Taică-său, cu toate că îi vedea bine notele mari cu care trecea clasa, parcă nici lui nu-i venea să creadă că fi-său ştie carte. „Tu de ce nu citeşti, mă? îl întreba el cam supărat. O să creadă lumea că nu e nimic de capul tău!" În loc să răspundă, băiatul repeta rânjind într-o parte (şi în clipa aceea chipul lui se lumina ca un dovleac cu ochi şi gură în care s-ar fi vârât o lumânare) acel cuvânt sau expresie care îl apuca şi îl ţinea săptămâni întregi ca şi când n-ar fi fost întreg la minte.

Parizianu devenea tăcut. El îşi cunoştea copilul, îşi dădea poate seama că nu degeaba profesorii îi înscriau numai nouă şi zece în carnetul lui de elev, că pesemne băiatul lui citea mult în timp ce era la liceu şi că în vacanţe nu mai avea chef... I-ar fi plăcut totuşi să-l vadă lumea cu cartea în mână şi să-l laude şi pe el oamenii cum îl lăudau pe Niculae...

Îl ura pe Niculae pentru acest lucru, dar şi pentru că îl ura pe tat-său, pe Moromete. În privinţa asta se dovedea că puterea unei muieri ca Guica era mult mai mare decât credea chiar ea, Guica. Fără să recunoască, Parizianu nu avea în cap, ca şi cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, altceva decât ea, că adică Moromete ar fi vinovat de toate, că s-a însurat a doua oară după ce Rădiţa, sora mijlocie a maică-sii a lui Parizianu, a murit şi că prin această însurătoare soarta lor s-a schimbat în rău. Asta putea fi adevărat în ceea ce îi privea pe copiii lui Moromete, cei trei dintâi, din pricina celor trei din urmă, dar întrucât aveau toate acestea legătură cu Parizianu, care stătea liniştit în casa lui de la maică-sa şi îşi muncea la fel de nestingherit cele câteva pogoane de pământ din care trăia? Zvonuri turburi, venite tot din partea Guichii, dădeau de înţeles că până şi de moartea Rădiţii era vinovat tot Moromete, fără să se spună însă în ce fel.

...Şi iată că pe la sfârşitul unei toamne cu aproape un an înainte ca războiul să se apropie şi de noi, şi după câţiva ani de la fuga celor trei, un fapt brutal şi neîndoielnic le sără inima lui Parizianu

şi Guichii; trecuseră mai multe zile de când se începuseră şcolile şi Niculae stătea tot pe-acasă; şi se află că Moromete îl oprea pe fi-său, pe Niculae adică, să-şi mai urmeze drumul lui, iar tat-său se pregătea să se ducă la Bucureşti. De ce, ce se întâmplase?

Parizianu stătea în curte cu Ştefan când află ştirea. Cioplea un ţăruş. Cu ciorapul de gât Guica intrase în casă să-i spună şi bătrânei. Parizianu era un om domol, abia mergea, abia deschidea gura, cu toate că nu-l durea nimic. Odată a pus umărul sub brişcă şi a săltat-o să-i ungă o roată, în timp ce muierea lui şi Ştefan erau sus pe cutie şi s-au pomenit că se clatină căruţa cu ei cu tot... Nu s-ar fi putut însă spune că făcea tot ce putea cu forţa aceasta care zăcea în el, şi nu fiindcă n-ar fi fost vrednic, ci pentru că... Avea pe chip o expresie care o îndreptăţise, pesemne, pe Catrina Moromete să-l asemene cu Guica: stau, parcă spunea, şi să vie altul să spună că nu stă şi el. Ce poţi să mai faci după ce îţi dai caii la apă?... Aceşti cai parcă semănau şi ei cu stăpânul lor: erau voinici, în putere şi intrau în curte foarte liniştiţi, cu Parizianu între ei, cu câte-o mână pe spinarea lor; stăteau, ce puteau să facă? Nimeni nu ştia că banii care-i trebuiau lui fi-său la liceu nu făcea rost de ei Parizianu, erau de la maică-sa de demult, de când fusese ea la Paris cu stăpâna de pe atunci a moşiei, îi strânsese unul lângă altul de pe vremea când leul era cât roata carului şi avusese grijă încă de pe atunci să cumpere cu ei mahmudele... Târziu, când nepotul se făcu mare, şi preţul aurului urcă, începu să vândă din ele în fiecare an ca să-i plătească lui Fănică (aşa îi spunea bătrâna) taxele, cărţile şi gazda...

Întâmplarea făcea ca tocmai în acel an mica ei comoară să se topească, dar nimeni din familia lor nu avusese pretenţia ca Ştefan să termine liceul, de aceea îl şi ţinuseră în şcoala primară până ce terminase cursul complet, de şapte clase, ca pe urmă, cu trei, patru clase de liceu, cum spusese Parizianu, adică atunci când băiatul avea să aibă optsprezece, nouăsprezece ani, să plece la Bucureşti şi să se facă şi el pe-acolo funcţionar...

– Ei, uite-acuma să se ducă cineva înainte şi să le spună ălora să nu stea de vorbă cu el, zise Parizianu icnind parcă de satisfacţie, cu tesla în mână... În locul lor eu n-aş fi fugit numai cu caii şi cu oile, continuă el cu un resentiment atât de proaspăt încât ai fi zis că acest

lucru se petrecuse ieri, aş mai fi luat şi ce era în lada aia, bănetul strâns de pe vânzarea grâului, şi l-aş fi bătut eu pe el cu ciomagul, nu cum s-au lăsat ei de le-a înmuiat ăla oasele... Uite că au trecut anii şi niciunul n-a mai ridicat nicio pretenţie, şi ar fi putut să ridice, fiindcă era dreptul lor, au muncit pe-acolo şi şi-au făcut... Acuma ce caută la ei? Dacă aş fi eu în locul lor ştiu eu ce i-aş face...

Parizianu se opri şi se uită la fi-său cu o privire în care mocnea atâta ură străină parcă de el însuşi încât ai fi zis că o parte din vină din toate acestea avea şi Ştefan al lui, care sta pe pământul plin de troscot al curţii şi se uita la tat-său rânjind... Se vedea că nu mai putea de plăcere văzând ochii ca de cenuşă aprinsă ai tatălui şi ascultându-i glasul care îi tremura. Îi săreau lui Parizianu stropi din gură şi vorbea la el, la Ştefan, cu tesla ca şi când ar fi vrut să-i dea cu ea în cap dacă ar fi îndrăznit să-i spună că nu-l crede.

– Pe ce te bazezi? zise atunci Ştefan pe neaşteptate.

Parizianu deodată tăcu şi înghiţi de câteva ori, nemaiştiind ce să spună.

– Cum pe ce mă bazez? zise el total nedumerit.

Asta era ceva proaspăt la fi-său şi nu băgase încă nimeni de seamă, i se răspundea fără doar şi poate la această întrebare, în timp ce el asculta răspunsul cu mintea rătăcindu-i prin salcâmi.

– Mă bazez pe faptul că ăia ar avea tot dreptul să-i dea un brânci din liftul unde lucrează Nilă, şi să-i spună: ai făcut ce-ai vrut cu averea mamei, ne-ai gonit de-acasă şi ţi-ai bătut joc de noi! Acuma ce mai cauţi?

Se lăsă o tăcere şi Parizianu, domol, reluă cioplitul ţăruşului. Ştefan nu zicea nimic. În curând însă mişcările mâinii lui Parizianu se încetiniră, apoi se opriră.

– Iar ăla să nu mă mintă el pe mine, nu-l mai dă la şcoală fiindcă a rămas repetent. Parcă poate să iasă boier din orice prost. Ce şi-a zis el, ia să vând eu din pământul ălora şi să-l dau la şcoală, parcă la şcoală poate să înveţe oricine! Trebuie să ai în tine sânge de om deştept. Trebuie să ai minte care să-ţi zbârnâie, nu să fii gură-cască!

Niculae nu rămăsese repetent, iar gură-cască părea mai degrabă să fie Ştefan al lui. Dar Parizianu inventase pe loc ideea cu rămasul

repetent, fiindcă nu înțelegea ce se întâmplase cu Moromete, în timp ce n-avea nicio îndoială că fi-său, desculț și dezbrăcat, strălucea...

– Pe ce te bazezi? zise Ștefan, uitându-se în jos, cu pleoapele lăsate și cu sprâncenele ridicate, semn al unei absențe a gândului aproape totală, deși se vedea că asculta cu cea mai mare atenție ceea ce spunea taică-său.

– Pe ce mă bazez? strigă Parizianu. Mă bazez pe chiondoroșenia lui, se uită la tine ca și când s-ar crede cel mai deștept din câți există, în timp ce nu știe nici măcar să ridice un pai de lângă el... Iar tat-său, dacă era ceva de capul lui, ajungea și el primar, nu umbla să vândă pământul și să râdă lumea de el. Nu mi-a spus mie Aristide? Mă, alde Parizianu, zice, vorbește tu cu Moromete, dacă e om deștept, îl fac primar... Eu mă retrag... Păi, de ce, domnule Aristide, n-ai mai găsit pe nimeni în partidul liberal cât e satu ăsta de mare? E, dar e 'oți, zice, mie îmi trebuie unul care să nu fie oț! Și ce, se terminară oamenii cinstiți? E cinstiți, zice, da' e proști, mie îmi trebuie unu și cinstit și deștept... Dacă ar fi venit la mine i-aș fi spus și ar fi ajuns și el cineva.

Adică să fi venit Moromete la el, la Parizianu! Ștefan deschise ochii și se uită țintă la tatăl său. Părea sătul de o veselie pe care o păstra în el cu o lene asemănătoare întru totul cu a lui taică-său, deschise gura și zise din gât, rânjind:

– Pe ce te bazezi?

Ai fi zis că Parizianu a băgat de seamă că fi-său își bătea joc de el și că acum o să-i cârpească una. Dar el se gândea cu un efort considerabil.

Scena avusese loc cu adevărat pe la începutul lunii. Se aflau, în curte la părintele Provinceanu, Aristide și Toderici, și fiindcă mai erau și alții, intrase și Parizianu și se așezase și el jos mai la o parte. Toderici povestea cum ministrul nostru de externe, la Viena, adus în fața unei hărți care arăta România ciopârțită, leșinase. Trebuia să semneze dacă voiam să mai rămânem și cu ce mai aveam... „Ce mai încoace și încolo, domnilor, spusese Toderici, am fost trădați! Nimeni nu mai e cu noi, toți s-au repezit și au mușcat din trupul țării, fiindcă am fost noi plini de cumsăcădenie și n-am mușcat și noi din alții la momentul potrivit, să ne știe de frică..."

În clipa aceea, să fi fost orele şase seara, se lăsase soarele prin fundul grădinilor, aparatul mic de ebonită al părintelui anunţă prin vocea unei femei: Ascultaţi simfonia a şasea de Beethoven... Radioul începu să difuzeze printre salcâmii stufoşi şi înalţi, încremeniţi parcă de apropierea asfinţitului, şi printre hămăiturile de câini de prin apropiere, cunoscuta, în altă parte decât aici, simfonie beethoveniană.

Nu ascultă însă nimeni acea încurcătură de sunete care nu semăna cu nimic din ce ştiau ei că înseamnă muzică. Cât timp să fi trecut? Părintele tocmai povestea ce i s-a întâmplat unuia de prin Mozăceni, noaptea, doi inşi au vrut să-i ia caii, când băgaseră de seamă că muzica se întrerupe brusc şi unul începe să spună, adică să citească ceva, cu o voce înaltă şi încordată... Trecu mult până înţeleseră ce era; ceva grav, o răsturnare: cădea regele... „Ia uite, rupse în cele din urmă, cineva, tăcerea, căzu şi regele... Ce-o să fie acuma?!... Aha... venea un general... Asta era bine, un general înseamnă armată, pe vremurile astea era exact ce trebuia, spusese Aristide. Dar cine o fi generalul ăsta?" (Aveau să afle câteva zile mai târziu, când acest general avea să-i aducă la putere, ca să guverneze cu ei, pe legionari şi statul român să se numească stat naţional legionar. În locul regelui care abdica, venea fiul său... Regii rămâneau...) „Mă tem, părinte, continuase Aristide, adică ce mă tem, sunt sigur că mâine-dimineaţă nu mai sunt primar... Pe mâna cui dracu o să ajungă satul... E precis că generalul ăsta o să schimbe orientarea României spre nemţi şi atunci în mod fatal or să vie legionarii la putere... făcuse el această previziune, care se împlinise. Uite că le venise şi ăstora ceasul... Cine ar fi crezut? Ce mai faci Parizianu?" zisese el apoi ca şi când ar fi schimbat vorba, sau ca şi când acum, în aceste ceasuri, gândul că era şi el ţăran ca toată lumea l-ar fi izbit cu putere şi şi-ar fi dat seama că nu e prieten de pildă cu vecinul său, Parizianu, şi că ar fi cazul să devină.

Atât fusese ceea ce îi spusese Aristide lui Parizianu şi niciun cuvânt despre Moromete şi nici pe departe nu avusese loc dialogul dintre ei pe chestia că Aristide l-ar fi făcut om pe Moromete, dacă bineînţeles acesta din urmă ar fi venit la Parizianu să se sfătuiască cu el... Erau născociri de-ale lui, făcute fie să crească în ochii fiului,

fie din nevoia pe care o simt în mod uimitor oamenii de a minți sau de a se minți fără măcar să-şi dea seama că o fac... Da' mai era ceva: ori de câte ori îl vorbea el de rău pe Moromete, Ştefan mai stătea ce mai stătea şi pleca de-acasă, se ducea pe la unchiu-său, pe la Moromete adică, lucru care îl scotea pe Parizianu din sărite. Ce era în capul lui Ştefan? Intra în curtea unchiului cu acea veselie a lui înțepenită pe față într-un rânjet şi ai fi zis că se aştepta să-l vadă pe Moromete schimbat în urma atâtor vorbe bune auzite cu câteva minute mai înainte de la taică-său şi vroia să-i contemple curios această nouă înfățişare... „Ce te rânjeşti, mă, Ştefane?" îi spunea atunci Moromete când îl vedea şi din glasul lui rece al lu' Parizianu înțelegea, desigur, că unchiul era acelaşi, nu ştia că tatăl său îl înjură şi că nici n-ar asculta dacă cineva s-ar apuca să-i povestească. Ştefan părea să înțeleagă bine acest lucru, dar parcă de fiecare dată uita, şi iar se ducea...

– Mă bazez pe faptul că Aristide e un om deştept şi n-a mințit, răspunse Parizianu reluând cioplitul țăruşului în timp ce broboane de sudoare, din pricina efortului de gândire, îi apăruseră pe frunte. Uite, continuă el, cine veni primar? Ai fi crezut? Chiar Tudor Bălosu, chioru... Aristide a ştiut... Ei, dacă unchiu-tău...

Dar parcă Parizianu nu mai îndrăzni nici el să susțină că dacă Moromete venea la el, ar fi fost azi primar. Ar fi trebuit pentru asta să fi fost legionar sau să fi avut un băiat, ca Tudor Bălosu, care să fi fost... Ori... Şi în acest punct gândirea lui Parizianu parcă se întunecă, fiindcă nu mai ridică multă vreme privirea de pe vârful ascuțit al țăruşului, iar când o ridică, nu văzu, nu-i păsă că fi-său Ştefan nu mai era acolo şi că ştia unde plecase.

II

Al lu' Parizianu era primit la Moromeți cu o bunăvoință disprețuitoare. Şi ar fi lipsit şi bunăvoința dacă el ar fi băgat de seamă disprețul. De fapt nu prea înțelegeau ce căuta el pe la ei. Unchiu-său Ilie nu se vedea prin curte, dar erau mătuşa şi verişoarele. Catrina

Moromete dărăcea nişte lână sau cânepă în pridvor (pridvorul ăsta fusese făcut de curând), iar Tita şi Ilinca dădeau la sucală ştim, rămăşiţe din fuioarele curate din aceeaşi lână sau cânepă pe care o dărăcea mama.

– Aştezău, zise Ştefan, apropiindu-se agale de pridvor.

Ia uite, ăsta ştia cum îşi zic muierile, pe scurt, când se văd una pe alta muncind ceva deosebit: aştezău, adică „aşa să-ţi ajute Dumnezeu!" Mare deştept! Ca tat-său!

Nimeni nu-i răspunse. Al lu' Parizianu rânji, ca şi cum tăcerea cu care fusese întâmpinat i-ar fi sporit brusc veselia... Se aşeză jos pe ultima treaptă a scării pridvorului.

– Unde e unchiu, mătuşă? întrebă el.

Catrina se făcu că n-aude. Şi ea ştia că alde Parizianu o vorbea de rău pe ea şi pe copiii ei şi nu înţelegea ce mai căuta ăsta pe-aici... Venea să vadă ca să-i spună pe urmă lui taică-său să aibă ăla ce minţi şi ce râde?

– Vezi, Ilinco, că ăsta iar vine încoace, zise ea cu un glas care nu mai trăgea nădejde că ar putea avea pace cu cel despre care era vorba. Mă, Sande, continuă ea, du-te, mă, de-aici, că îmi încurci caierele, du-te pe la bâtu prin grădină să te înveţe să beai tutun. Du-te şi-i ajută la păpuşit.

Desculţ, cu picioarele şi cu burta arse de soare, Sande, un băieţel de nici doi ani, se împiedică de pragul tindei şi se întinse cu braţele înainte lovindu-se cu bărbia de podea. Începu să răcnească lung şi ascuţit. Era ultimul copil al Alboaicii, fata dintâi a Catrinii, făcută cu primul ei bărbat, demult, în timpul războiului, pe vremea când şi Moromete îi făcuse pe cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, cu Rădiţa, sora cea mai mică a mamei lui Parizianu, din Râca, o comună la şase, şapte kilometri de Siliştea, dincolo de Pământuri. Catrina îşi trase genunchii de sub darac şi îl luă pe Sande în braţe. Îl ridică în aer, ca şi când o dorinţă uitată şi obscură ar fi împins-o, revenindu-i în minte, să se uite la copil ca odinioară când fusese şi ea fată şi făcuse primul ei copil, pe mama lui Sande... Începu să-l întrebe privindu-l de jos cu capul dat pe spate, clipind rar, orbită parcă de o lumină care o vrăjea: vroia, sau nu, să se ducă Sande la

bâtu în grădină? Să-i ajute lui bâtu la păpuşit tutun? Îl puse apoi jos şi, fără să-i fi răspuns prin cuvinte, Sande începu să coboare şi cu mâinile şi cu picioarele scările din partea cealaltă a pridvorului şi o luă, călcând ca un rățoi, cu picioarele în părți, spre grădină.

Al lu' Parizianu se ridică şi o luă şi el spre poarta grădinii. Dincolo de ea într-adevăr Moromete stătea jos, dar nu păpuşea tutun, păpuşitul se făcea prin iarnă, ci îşi făcuse pentru el o păpuşă din foi de tutun galbene ca lămâia, le scosese cotoarele, şi cu un cuțit ascuțit ca briciul tăia felii subțiri, fine, care cădeau de pe butucul de lemn pe care erau puse, jos pe un ziar întins. Grămada era mare, să fi umplut cinci tabacheri, dar Moromete continua liniştit să-şi facă de fumat...

– Uită-te, mă, Ştefane, şi tu pe drum, şi vezi dacă nu trece alde Gogu... pe mă-sa, zise el când băiatul lui Parizianu se aşeză jos, de astă dată fără să mai dea bună ziua.

Gogu ăsta era agentul casei autonome a monopolurilor, avea dreptul să-i amendeze pe cultivatorii de tutun dacă îi prindea fumând. Ştefan însă nu se uită, fiindcă nea Gogu ăsta nu prea îşi exercita acest drept, din când în când doar, te pomeneai cu el că începe să se rățoiască la câte unul şi să-l amenințe... Dar atât...

– Ce mai spune, mă, la radio, la părintele? zise Moromete.

– Unchiule, mai mult cântece şi rugăciuni, răspunse al lu' Parizianu.

Şi deodată expresia aceea de nătărău de pe chipul lui dispăru.

– Cum cântece şi rugăciuni?! zise Moromete nedumerit.

– Păi sunt religioşi, unchiule, zise Ştefan. Dar nu ca mine şi ca dumneata.

– Dar cum?

– Ei, altfel... Mai aşa, de! Mai intransigenți!

– Ei, nu mai spune!

În tot acest timp, pe nesimțite, se mai apropiase de ei, venind din fundul grădinii, un om. Era Ion al lui Miai, prietenul lui Țugurlan. Se aşezase şi el jos şi rămăsese într-un fel nesilit, nemişcat şi cu o expresie elocventă: „Am venit şi eu, parcă spunea, şi nu dau bună ziua ca să nu vă turbur, ca să nu mai spun că bună ziua am dat şi ieri, aşa că..."

– I-am văzut ieri cu mânecile sumese, spoiau primăria, zise Ion al lui Miai, dar cu un glas care dădea de înțeles că lăsa altora dreptul de a interpreta în bine sau în rău ceea ce văzuse el.

– Cine, Ioane?! se miră Moromete, la auzul unei ştiri despre o îndeletnicire atât de paşnică.

– Legionarii, Victor Bălosu, cu Marin Tâlvan, studentul, şi cu mai mulți, dracu să-i ia, că nu-i cunosc, răspunse Ion al lui Miai.

– Şi spoia şi Bălosu? Sau spoia numai fi-său? continuă Moromete curios.

– Nu, erau numai ei, Bălosu cică nu prea ar mai vrea să se ducă pe-acolo, nu ştiu de ce, dar aşa am auzit, răspunse Ion al lui Miai. Cică ieri la biserică a vorbit unul, ăsta al lui Tâlvan, ce-o fi căutat el în biserică? Popa Provinceanu cică n-ar fi zis nimic, n-ar fi avut adică cum să-l oprească. Regele, cică, cu şleahta lui de jidani!

– Ei, zise Moromete, văzând că Ion al lui Miai se oprise. Ce zicea că a făcut regele, cu şleahta lui de jidani? Care rege, ăsta micu, sau tat-său care a plecat?

– Ei, nu, ăla care a plecat, ăsta micu cică e cu ei, răspunse Ion al lui Miai supărat nu se ştie de ce, poate de faptul că auzise el mai multe dar nu ținuse minte.

Se lăsă o tăcere. Mâna lui Moromete se opri din tăiat. Murmură ca un avertisment:

– Şi muierile de-acolo din biserică, ce-or fi zis?

Adică nenorocit ai ajuns să nu-ți dai seama cui vorbeşti... Muierilor, ca şi când bărbații ar fi pierit din satu ăsta...

Ion al lui Miai nu răspunse. Semăna cu o mică buturugă cenuşie, bătută liniştit de ploi şi arsă de soare. Al lui Parizianu, ca un mânz răsturnat, i se vedeau picioarele în aer, Moromete cu spinarea îndoită ca şi când ar fi moşit un animal întins jos lângă el şi care se chinuie să fete. Sande, în acest timp, trecuse pe lângă ei cu burta înainte şi pierise pe după şira de paie ignorându-l complet pe bâtul, spre care fusese trimis...

– Unchiule, rupse într-un târziu al lui Parizianu tăcerea.

– În orice caz, zise Moromete în aceeaşi clipă, dacă se vor rezuma la spoitul primăriei, ca şi când o muiere oarecare n-ar fi

putut să facă chestia asta, atunci n-avem ce zice, dar ce-o fi căutat tâmpitu ăla în biserică, nu înțeleg...

– Păi ți-am spus, unchiule, că sunt religioşi, zise al lu' Parizianu parcă vexat. Au fost, dintre ei, şi în Spania, unde cică „s-ar fi tras cu gloanțe în obrazul lui Cristos".

– Şi s-au dus ei să-l apere?! tresări Moromete.

Dar al lui Parizianu, care venise pe la unchiul pentru altceva, nu-i mai răspunse şi, după o nouă tăcere, reluă:

– Unchiule, am auzit că pleci pe la Bucureşti...

– Ei şi?

– Mă iei şi pe mine?

– De ce să nu te iau? se miră Moromete. Ce, îmi toceşti căruța? Te iau, da' ce cauți tu pe la Bucureşti?

– Păi nu ştii?

– Ce?

– Nici tata n-a mai putut să mă mai țină la liceu, şi vreau să mă duc la Bucureşti...

– Ce să faci acolo?

Al lu' Parizianu nu răspunse; Moromete însă parcă înțelese:

– Aha! făcu el sarcastic. Şi continuă: Cum să nu, pregăteşte-te! Stai de vorbă cu tac-tău, cu alde mă-ta şi cu alde bâtă-ta şi fii gata! Şi nu mâine şi nici poimâine, şi nici poimâine ailaltă, că am treabă, cum ar fi sâmbătă să zicem, ca să ajungem acolo sâmbătă seara, plecăm...

– Unchiule, zise al lu' Parizianu, parcă ar fi fost surd, redevenind cel care îl cunoştea toată lumea, aş vrea să vorbesc şi eu cu Niculae, să-l întreb ceva, văz că nu e acasă, unde e?

Ca şi când cine ştie ce secret s-ar fi ascuns în faptul că Niculae nu era pe-acolo prin curte.

– Caută-l şi tu prin grajd, zise Moromete. Vezi că buşumează caii, se duce cu ei pe la deal...

– Păi nu l-am văzut, zise Ştefan cu mintea aiurea.

Dar Moromete nu-i mai răspunse. Dacă nu l-a văzut, înseamnă că e plecat... Ce ți-e şi cu băiatu ăsta al lui Parizianu... Când să zici şi tu că e cel mai deştept băiat...

III

Nu erau prieteni ei doi, deşi erau rude apropiate şi Niculae se arăta străin atât de duşmănia lui Parizianu, cât şi de disprețul alor săi față de el. Nu scoteau însă mai mult de două vorbe când se întâlneau, în rarele dăți când Ştefan venea anume pe la el să-l vadă. Asta se întâmpla mai ales la începuturile de vacanță şi spre sfârşitul lor şi inițiativa venea totdeauna de la Ştefan, niciodată de la Niculae. Îl îndepărta, poate fără voia lui, faptul că Ştefan avea un astfel de tată ranchiunos şi că în ciuda faptului că Niculae ținuse la cei trei, Paraschiv, Nilă şi Achim, ca şi când i-ar fi fost frați buni, nu putea ține şi la Parizianu, care o înjura pe mama lui, a lui Niculae, fără nicio ruşine?

Al lu' Parizianu ieşi din sat călcând agale, întâlnindu-se cu oameni în ochii cărora se uita fără să le dea bună ziua, nepăsător şi surd când câte-o muiere îi spunea de la obraz, fără să i se adreseze, că degeaba s-a făcut mare şi îl ține tat-său la liceu, nu e nimic de capul lui de trece el pe lângă un om bătrân şi aşteaptă ca ăla să-şi scoată căciula la el şi nu el, că e mai mic... De vreun an nu mai umbla desculț şi avea un pantalon mai bun pe el, şi purta cămăşi bine călcate, cu mâneci scurte. Părul însă îl ținea tot claie pe cap, ai fi zis că nu ştie ce e pieptenele şi n-a auzit de foarfecă, îi creştea şi pe ceafă...

Ajuns la gârlă al lui Parizianu se descălță de pantofi, intră în apă, apoi dincolo, la poala dealului, se aşeză jos în iarbă, se încălță şi îşi continuă drumul. Porumburile galbene, gata de cules, singure vorbeau de toamnă, soarele era viu, ca şi când faptul că grâul fusese demult secerat nu însemna nicidecum că vara trecuse. Mărginind planurile de porumb, floarea-soarelui cu tipsiile plecate şi coapte era însă o mărturie că septembrie lăsase mult în urmă luna coacerii...

Câini şi oi umpleau însă câmpia înverzită a nu ştiu câta oară, cu orizontul ei îndepărtat ca un vis subțire, iar pâlcuri de băieți şi fete stăteau în preajma a ceva de unde ieşea fum... Nu mai puteau coace decât dovleac alb, turcesc, adus cine ştie de pe unde, porumbul nu mai era crud, cu lapte în el. Un fluierat îndelung şi gâlgâit

îl întâmpină pe al lu' Parizianu, când apăru înaintând pe drumul de plan care despărţea izlazul de loturi. Se auziră chiar strigăte: „Băi, a lu' Parizianu... Pe mă-ta..." Îl înjurau în felul acesta nedefinit şi impersonal, la adăpostul depărtării şi amestecului de behăituri de oi şi râsete gâlgâite...

Pe chipul absent al lui Ştefan apăru o expresie silnică de ură. Se uită într-acolo şi îi înjură şi el global, de mamele lor, în şoaptă nepotolită. I se întâmpla adesea să nu-l lase în pace oamenii, deşi nu le făcea nimic. Odată, tot pe izlaz, se ducea pe la gară, la un prieten, şi se oprise la marginea unor porumburi ca orice fiinţă care simte o anumită nevoie şi începuse să urineze. Nu văzuse că din urmă veneau două muieri, care, în clipa când el se încheiase la pantaloni şi-şi continuase drumul, începuseră să-l ocărască cu o pudoare veninoasă: tot aşa, că degeaba se duce la liceu dacă nu-i e ruşine şi-i e lene să intre măcar în porumb, când vede două femei. „Parcă voi mai sunteţi femei, fir-aţi ale dracului să fiţi, bolborosise el scos din sărite. Fir-aţi ale dracului cu mama voastră. Parcă n-aţi mai fi văzut un om cu... Parcă în viaţa voastră nu v-aţi fi..." Muierile tăcuseră, dar îl pârâseră fiilor lor, care ăştia îl înjuraseră şi ei la fel de urât, şi îl ameninţaseră când trecuse pe drum pe la porţile lor. „Oamenii simpli, cine a spus că sunt frumoşi la suflet şi plini de cuviinţă? gândi Ştefan grăbindu-se s-o cotească pe un drum mărginaş. Sunt nişte... f... muma în cur! Ce le-am făcut eu la ăştia de mă înjură? Nimic nu le-am făcut. Să fie la alţii idealismul popular, nu la mine", mai gândi el, ca şi când de mult l-ar fi zgândărit acest idealism pe care îl observase la unii şi nu găsise să le dea răspunsul bine meritat.

Îl găsi pe Niculae întins pe mirişte peste o dulamă, citind. Caii păşteau prin apropiere împiedicaţi, chiar foarte aproape de dulama întoarsă, li se vedeau frumoasele lor capete aplecate în iarba miriştii şi li se auzea măcinatul fălcilor. Acelaşi soare viu din sat albea şi aici văzduhul albastru, încărcat de nori liniştiţi şi înalţi. Frumoasă toamnă! Un singur ochi parcă îi aruncă Niculae vărului său de-al doilea când îl văzu, nici mirat, nici bucuros: „N-o să stai mult şi o să mă laşi în pace", parcă îi spunea el.

– Ce faci, Niculae, zise al lu' Parizianu apropiindu-se şi aşezându-se pe dulamă. Ce citeşti?

Niculae se comportă ca şi cum n-ar fi auzit întrebarea: se răsuci într-o parte şi continuă să citească. Trecură astfel minute lungi în care fila cărţii se întoarse, cu mişcarea sigură a tuturor celor care citesc în singurătate, de câteva ori. Apoi al lu' Parizianu reluă:

– Ce citeşti atâta? zise el. Acum când tac-tău nu te mai lasă la şcoală mai bine te-ai apuca de agricultură...

Niculae îşi retrase cartea şi o închise. Se ridică în capul oaselor. Se aşternuse în aceste zile pe chipul lui o tăcere atât de grea, încât ai fi crezut că chiar dacă ar fi vrut să vorbească, n-ar fi avut puteri. Şi chiar aşa se întâmplă. Nu-i răspunse nimic lui Ştefan. În cei trei ani de când trecuseră din toamna aceea, când totuşi Moromete îl dăduse să urmeze mai departe la şcoala normală, Niculae, la cincisprezece ani, pierduse spontaneitatea de odinioară, de pe mirişti, când alerga şi plângea în urma Bisisichii. Acelaşi băiat ar fi lăsat, astăzi, smintita oaie să se ducă. Trei ani de studii îl făcuseră să descopere în forul lui interior o voce care nu se auzea totdeauna, dar el ştia că ea există şi arăta veşnic atent la ea, s-o audă şi s-o urmeze. Această atenţie întoarsă în sine se citea aproape tot timpul în privirea lui care nu clipea. Ceva dur însă, ca de oţel, din luminile ochilor lui arăta că poate oricând să audă şi vocile din afară, bineînţeles numai pe cele care meritau să fie auzite, şi să le răspundă fără cruţare, cu îndrăzneala celui care a descoperit în el însuşi această a doua fiinţă care e singura care contează... gândul acesta intim care înmugurise, gândul propriu, irezistibil în creşterea lui.

– Vezi, fii atent, continuă al lu' Parizianu, să nu ajungi să semeni cu Cârstache al lui Dumitrache care are un cufăr naiv de cărţi din care nu dă la oricine... Să nu ajungi adică şi tu, ca el, un biet ţăran posesor al unui biet cufăr de cărţi...

– Nu există cufere naive... răspunse Niculae, ca în somn... Crezi că dacă vrei să mă iei pe mine la vale o să-ţi ascunzi în felul ăsta, multă vreme, neghiobia? Fiindcă eşti cam neghiob dacă ai venit pe la mine să-mi spui lucruri neplăcute...

Al lu' Parizianu nu se arătă surprins de acest răspuns, iar faptul că era făcut neghiob dădea chipului său o expresie bizară, de

extremă încântare, ca şi cum cuvintele celuilalt îi produseseră o revelaţie. Dar n-o dădea la iveală...

– Adevărul e, zise al lu' Parizianu grav, că trecând peste ura dintre familiile noastre, mă îngrijorează soarta ta...

– Şi de ce te îngrijorezi tu de soarta mea? zise el.

– Cum, răspunse al lu' Parizianu, de ce nu te mai lasă unchiu Ilie să mergi mai departe? Îţi retează drumul! De ce?

– Păstrează-ţi îngrijorările pentru tine, zise Niculae, şi dacă pentru asta ai venit, e mai bine să te cari. Cât priveşte ura dintre familiile noastre, continuă Niculae parcă surprins, de unde ai mai născocit şi chestia asta?

– Ar fi bine să fie o născocire a mea... Multă vreme am făcut şi eu ca tine, m-am prefăcut că nu bag de seamă nimic... Dar acum constat că această ură există...

– Eu n-am timp să fac astfel de constatări...

– N-ai timp? Ce dracu faci? Dacă la ceea ce ţi se întâmplă nu eşti atent, atunci la ce eşti?

– Nu te priveşte...

Şi Niculae se uită într-o parte, curios mai degrabă de o furnică agitată, care tocmai i se urca pe picior, decât de vărul acesta al său de-al doilea care şedea alături şi venise la el din simpatie...

– Pentru mine lucrurile astea există, şi trebuie să ţin seama de ele, continuă al lu' Parizianu, şi aş recunoaşte că tata e vinovat şi nu tuşa Catrina, dacă asta ar ajuta la ceva. Dar să ştii, în realitate tata e mai nevinovat decât ea, cu toate că ea e credincioasă şi se duce în fiecare duminică la biserică. De ce să zică despre tata că e „Guica al doilea mai prost"? Te-ai gândit la asta? Fără să mai vorbim că tu mă faci pe mine neghiob în faţă, când eu vin să te caut fiindcă îmi eşti văr şi că prefer să fiu străin cu un străin şi nu cu o rudă.

Niculae izbucni în hohote.

– Ei na! făcu el arătându-l pe al lu' Parizianu cu degetul. Ia uite la el ce patetic e!

Şi lumini ascuţite de ironie batjocoritoare ţâşniră din privirile ochilor săi verzi ca ai maică-sii. Al lu' Parizianu, izbit de reacţia celuilalt, la care se vedea că nu se aşteptase, tăcu un timp. Sinceritatea nu deschide totdeauna uşile, cum s-ar părea.

– Regret, zise el atunci. O să plec la Bucureşti şi n-o să ne mai vedem niciodată! Puţin o să-mi mai pese de soarta ta!

– Asta vrea să însemne, zise Niculae, cu unde de veselie pe chip, că soarta ta o să fie bună! Ei, nu mai spune! De ce? Prin simplul fapt că pleci la Bucureşti?

Şi râse în hohote dându-şi capul pe spate.

– Eşti prea vesel pentru situaţia în care te afli, îl avertiză al lu' Parizianu cu această idee care suna astfel: starea noastră sufletească şi gândurile noastre trebuie să coincidă negreşit cu situaţia în care ne aflăm în mod obiectiv. Eşti când prea vesel, când prea ironic, continuă el. Te consideri *au-dessus de la mêlée* şi taxezi lumea fie cu râsete batjocoritoare, fie cu un zâmbet ironic din umbră...

Niculae îşi încreţi fruntea, jumătate în sus şi jumătate în jos. Un râs de astă dată stăpânit îi mişca în acelaşi timp în sus şi în jos colţurile gurii.

– Fugi de-aici, îi spuse. Uite, fiindcă zici că n-o să ne mai vedem, să-ţi spun, ca să ştii, că nu te simpatizez fiindcă parcă mă văd pe mine, când mă uit la tine, bleg! Şi parcă mi-e frică să nu ajung şi eu, când o să am optsprezece ani, aşa ca tine.

Şi se întinse din nou pe spate pe dulamă, cu ochii deschişi spre bolta cerului. Ceva însă îl cucerise la vărul său, simpatia pe care i-o refuza prin cuvinte i-o acorda fără să ştie printr-o expresie de surpriză şi uimire pe chip, că are totuşi un văr care, deşi e cam bleg, s-a schimbat mult în ultima vreme...

– Atunci să-ţi spun eu, zise al lu' Parizianu, ca să ştii de ce n-o să te mai simpatizez şi o să te uit în satu ăsta...

Şi tăcu, reflectând.

– Ei, ia să vedem! zise Niculae înţelegător, şi expresia de simpatie de pe chipul lui se accentuă. Să auzim! Sunt gata să ascult foarte atent un lucru care mă plictiseşte...

Te întrebai cum ajunsese băiatu ăsta a lui Moromete în numai trei ani de zile de când urma şcoala normală atât de străin de cel ce fusese odinioară. Această ironie... E drept că nici înainte nu-l puteai apuca de flanelă şi să-l iai prin surprindere, dar te-ai fi aşteptat ca şcoala să-i fi dat acea superioritate liniştită şi modestă pe care o are orice băiat sărac căruia surorile, muncind din greu,

abia izbuteau să-i plătească de la un an la altul taxele şi cărţile. Rămăsese tot mic, nu se deşirase ca văru-său şi n-avea ca el o claie de păr pe cap. Se tundea scurt.

– Îmi plac oamenii superiori, zise al lu' Parizianu, dar ce spectacol trist să vezi realitatea: cu cât sunt de superiori, cu atât sunt de mici în felul cum se poartă cu alţii.

– Şi cu ce ocazie, zise Niculae, ai devenit tu atât de filosof? S-ar putea zice că comportamentul tău te îndreptăţeşte să te crezi şi superior şi mare!

– Da, afirmă al lu' Parizianu liniştit. Nu mi se poate reproşa nimic.

– Ei şi? Nici nu e timp să ţi se reproşeze ceva. Cine are timp să te bage în seamă? Îţi urez drum bun şi în momentele mele de restrişte îţi promit că o să-mi aduc aminte de tine şi cine ştie... Poţi să ştii?! zise el ironic, o să-ţi cer sfatul...

Cuvintele îi erau rele, dar glasul îi era în sfârşit mai apropiat.

– Nu, zise al lu' Parizianu, tu nu eşti mic, retrag ce-am spus, dar poţi deveni datorită loviturilor pe care o să le primeşti. Adică nu numai tu, oricine poate deveni, dacă loviturile primite vor fi mai mari decât puterea lui de a le suporta. Cum poţi şti care e puterea ta? Părerea mea e că puterea noastră stă în puterea unui gând care se naşte în noi şi care trebuie să rămână atât de ascuns încât nimic să nu-l smulgă de-acolo chiar dacă am muri, vreau să spun dacă am întâlni moartea în faţă. Îmi pare rău că noi doi nu suntem prieteni şi eu să-ţi spun gândul meu şi tu pe-al tău... Când ne-am speria că suntem singuri pe lume şi nimeni nu ştie de noi, ne-am aduce aminte... Tu îl ai pe taică-tău, dar eu n-am pe nimeni, vreau să spun că tata nu-mi poate fi de niciun sprijin, deşi eu ştiu că e un om bun şi ţine la mine şi a făcut totul pentru... Dar asta e, că „totul" ăsta e prea puţin, acum că bâta nu mai are nicio mahmudea să vândă, trebuie să întrerup liceul fiindcă tata stă şi nu munceşte, zice, cu patru clase de liceu pot să devin şi eu funcţionar... Ei, bine, nici nu-mi trece prin cap! Funcţionar! rânji al lu' Parizianu batjocoritor, şi deodată tăcu.

Ajunsese la punctul în care trebuia să-şi spună acel gând al său ascuns şi îşi amintise că vărul său mai mic nu-i era prieten, ca să i-l dezvăluie?

– Da, continuă el, dar iată că taică-tău face la fel ca tata, fără să aibă justificarea pe care o are tata. Te-ai gândit? Ce are cu tine? Fiindcă văd că şi-a ridicat un pridvor în faţa casei şi a cumpărat la loc pământul vândut acum trei ani. A devenit foarte activ! exclamă al lu' Parizianu parcă uluit de această descoperire pe care o făcea chiar atunci. Fuga băieţilor, continuă el, parcă i-a dat noi puteri, în loc să-l slăbească... Şi atunci de ce îţi taie ţie drumul? Ce poţi înţelege?... Aici, exclamă al lu' Parizianu din nou patetic, suntem părăsiţi de părinţii noştri şi de-aia noi trebuie să tragem o punte secretă pe care să n-o ştim decât noi, fiindcă nimeni n-o să ne ajute şi nimeni n-o să ne înţeleagă... Acceptăm să fim astfel aruncaţi în lume, continuă al lu' Parizianu din ce în ce mai îmbătat de propria sa gândire, şi glasul lui vibra intens în liniştea mirişti lor pustii, în care nu se auzea decât sforăitul şi măcinatul fălcilor cailor, dar n-o să acceptăm fatalităţile mizerabile impuse de oameni...

– La ce te referi? zise Niculae surprins şi atent. Ai spus ceva adevărat despre tata... Ce-o fi în capul tău... Sunt curios să ştiu...

– Nimeni n-o să ne ajute, zise Ştefan, din contră, o să fim curând trimişi în războiul care se apropie de noi...

– Ei şi? Dacă ai să mori tu, crezi că o să se facă gaură în cer? zise Niculae parcă într-adevăr cu un zâmbet ironic din umbră... Crezi că cei mai bătrâni, dacă sunt bătrâni, merită să moară? Tata e vinovat, dar nu e păcătos, zise el îndârjit. Nu ştiu ce e cu el, în orice caz nu-l văd nici prin cârciumi, nici petrecând cu muieri de gât ca să pot să-l învinuiesc... E destul de posomorât... Ştiu eu de ce? Nu ştiu!

Glasul lui era din ce în ce mai potrivnic, şi parcă îl dădea afară de pe mirişti pe al lu' Parizianu. Chiar îi zise:

– Şi tu când pleci?

Al lu' Parizianu tăcea. Ultima sa tentativă de a se împrieteni cu vărul său eşuase. Trăsăturile i se lăsaseră parcă în jos şi expresia sa arăta o deprimare în care se ascundea însă şi o uitare de sine salvatoare. „E un băiat bun, gândi el, nu-şi învinuieşte tatăl, n-are rost să-i mai sugerez ceva în plus despre această vinovăţie, al cărei secret mie îmi scapă... Poate că el ştie mai bine... Dar nu mă respectă... Ca şi alţii din sat... Ce dracu am făcut sau n-am făcut eu de am ajuns aici?! Bine că plec..."

– Şi ai intenţia să-ţi pui în aplicare, la Bucureşti, gândul tău ascuns, de îndată, sau mai zăboveşti câtva timp? reluă Niculae cu aceeaşi ironie în cuvinte, dar cu un glas blând şi îndepărtat, parcă absent. Şi fiindcă, posomorât şi absent, şi al lu' Parizianu tăcea, reluă: în fine, să nu zici că nu ţin la rude, îţi spun şi eu: sunt prea mic ca să iau o hotărâre în ce mă priveşte. Stau pe-acasă! Ce aş putea face?! Tu eşti mai mare, poţi să te duci la Bucureşti şi, cu ajutorul lui Paraschiv, Nilă şi Achim, să ajungi portar cu şapcă pe cap, pe care scrie „portar".

Se uită într-o parte ca şi când ar fi uitat că vorbeşte. O linişte se aşternu între ei, pe care al lu' Parizianu o rupse în cele din urmă:

– Salvarea ta poate să vină, dacă ai puţin noroc, din faptul că, în ciuda aparenţelor, nu răutatea te stăpâneşte. Trebuie însă să fii foarte atent la ce se întâmplă pe lume ca să te poţi urca pe vasul care ţi-e destinat... Eu de pildă, dacă m-aş lua după ceea ce îmi spun ai mei, ar trebui să mă duc pe la primărie şi să mă fac secretar, să scriu acte de naştere şi deces şi să bag în buzunar, încântat, cei trei lei pe care omul necăjit mi i-ar pune în palmă după ce i-aş înmâna actul. Singura primejdie care mă pândeşte (de altfel ca şi pe tine) e să nu văd cu propriii mei ochi. Breugel are un tablou cu nişte orbi care merg înainte şi dau într-o groapă. Curios e că cei care n-au căzut încă stau cu mâna întinsă şi înaintează încrezători, orientându-se după cel din faţă, care în curând se va prăbuşi...

Această ultimă tiradă Niculae n-o mai auzi. Privirea îi rămăsese neclintită într-o parte, întoarsă în sine, ca şi când cei patru ani care îl despărţeau de vărul său de-al doilea ar fi apărut ca un zid şi cuvintele aceluia şi-ar fi pierdut, pentru el, orice înţeles. Al lu' Parizianu, el, înţelese: se ridică şi plecă uitând să mai spună ceva, la revedere sau noroc, sau rămâi cu bine... Se uita la porumburi şi la floarea-soarelui, dar parcă nu le vedea. Venise anume la vărul său, la care ţinea, dar se despărţea de el fără să se uite înapoi... Nici amintire ai fi zis că nu avea, călca peste pământul negru ca şi când nimic nu i-ar fi spus nimic... Şi ajunse acasă ca şi când n-ar fi ştiut că a ajuns.

IV

Se trezi a doua zi spre seară. Dormi lung... Întâlnirea cu vărul său îl istovise? Parizianu, mama şi bâta încercară zadarnic să-l scoale la masă. Mârâia, dădea din picioare şi continua să doarmă. Era a doua zi când se trezi, dar pentru el putea să fie şi a treia zi, nimeni nu-i spusese cât dormise... Se aşeză la masă...

Deodată tresăriră toţi. De undeva de-aproape se auzi răbufnitura unei goarne. Suna Bărăgan. Bătrâna, pe prispă, se opri din tors (cu toate că fusese în tinereţile ei la Paris, tot cu obiceiuri de ţărancă rămăsese), mama lui Ştefan ieşi din tindă cu o expresie care spunea că singură acolo n-avea să înţeleagă ce-o să audă, iar Parizianu, cu toate că nimeni nu vorbea, zise:

– Ia tăceţi! Să vedem ce mai spune Bărăgan!

Avea un glas care se auzea până la gară, acest Bărăgan, de aceea şi fusese poreclit astfel... Băăăăăăăîîî, făcea, şi acest strigăt gros şi spart clocotea prelung peste toate uliţele, ai fi zis că nu ieşea din pieptul unui om, ci dintr-o hărăbaie spartă. Până şi sunetul goarnei părea modificat, suna gros şi atât de lung şi de puternic încât abia rezista vocii care îi dădea viaţă, şi te-ai fi aşteptat s-o auzi cum plesneşte în ţăndări. În sfârşit, Bărăgan se opri şi i se auzi vocea imensă:

– Toată lumea să se strângă mâine la primărie, băi! Are notarul şi primarul nu ştiu ce să vă spună, e o întrunire, băăăăăăăăăî!...

Aşa îi dădeau ordine totdeauna cei care îl puneau să sune, să spună acolo cuvântul întrunire. Asta atrăgea oamenii. Întrunirile însă încetaseră de câţiva ani, de când regele desfiinţase partidele şi înfiinţase unul al său... Acum căzuse şi regele... Ce putea fi?

– ...Şi percitoriu, băi! Că ăia care nu şi-au plătit fonciirea, le ia păturile de pe ladă!

Asta cu fonciirea nu lipsea niciodată din urletele lui Bărăgan. Nu lipsea nici acum, după căderea regelui, semn că exista totuşi ceva stabil pe lumea asta.

– ...Tot mâine, bă, are să înceapă să treacă părintele Provinceanu pe la casele oamenilor cu căruţele să daţi câte-un coş cu porumb

pentru zugrăvitul bisericii. Zicea că oamenii, băî! Să nu închidă porțile, că e sfânta biserică, bă! Şi directorul Toderici zice să daţi copiii la şcoală, că vă amendează, bă! Băăăăăăăăăăî! Şi la întrunire să vie toată lumea, că vine prefectul, băî, şi să nu vă pară pe urmă rău că n-aţi venit...

Bărăgan se opri şi o tăcere care piuia în urechi se aşternu pe mica prispă a lui Parizianu. Bătrâna îşi reluă fusul. Muierea lui Parizianu intră în tindă şi îşi văzu de vatră cu o expresie neschimbată: nu înţelesese nimic! Ştefan se întinse ca un câine însoţindu-şi datul pe spate peste marginea parmalâcului cu un căscat fără sfârşit, izbucnind în cele din urmă în râs fără rost. Vroia cumva să spună că nici istoria cu biserica şi cu ameninţările lui Toderici nu erau noi şi nici sosirea prefectului care avea adesea acest obicei, să vină în sat din când în când, şi că murea de râs şi de plictiseală în curtea casei părinteşti?...

Ziua trecu şi se stinse pe nesimţite. Parizianu, muierea lui şi bătrâna dormeau, când o voce se auzi pe după gardul apropiat de prispă al micii curţi... Ştefan, care dormise mult şi stătea treaz, o auzi, se ridică în capul oaselor, se dădu jos de pe prispă şi se îmbrăcă în câteva mişcări. La poartă, ca o momâie, îl aştepta o fată. Parcă îi vorbi întunericul când el ieşi şi se chiorî la ea să vadă cine e: cerul era plin de stele, dar noaptea care se lăsase era încă neagră, ochiul care fusese în timpul zilei orbit de lumina soarelui încă nu se învăţase cu întunericul care se lăsase parcă pe neaşteptate...

– Vezi, mă, că te aşteaptă Ioana, du-te pe la ea...

Erau o fată, un reproş şi un gând vesel, amestecate: să ai un astfel de noroc să te aştepte o fată şi tu să stai ca un prost şi să trimeată ea pe cineva să te cheme... Al lu' Parizianu mârâi, uimit, şi neîncrezător, luat fără veste:

– A... Cum... Unde...

– La ea la poartă! Unde ai vrea?

Şi fata plecă pe lângă gardurile liniştite, spre casă, sau poate spre altă poartă unde o aştepta şi pe ea cineva, dar nu departe de casa părinţilor, fiindcă... Trebuia să fi fost vreo vecină... Ştefan se urni de îndată şi plecă şi el pe drumul lung al satului. Era linişte mare, sporită de şoaptele care se auzeau de prin curţi sau tinzi.

Nimeni nu vroia să fie auzit ce-i spune muierii sau copiilor şi de aceea vorbeau încet, uneori nu se auzea decât un fel de murmur... Şi de gâlgâitul câte unui fluierat care clocotea în depărtări topindu-se parcă într-o suferinţă fără speranţă. Era neliniştea dorinţei care ştie că e oprită în aceste fluierături scoase prin simpla îndoire a limbii între dinţi, încât fetele, asemeni celei care fusese trimisă la poarta lui Parizianu, puteau merge liniştite în întuneric de la o poartă la alta, cu ştiri tainice, apărate chiar de ei, flăcăii care le chemau astfel să iasă afară din casele părinţilor; o vorbeau urât pe aceea dintre ele care le-ar fi făcut pe plac: se îngrămădeau pe ea la poartă, dar nu se grăbea niciunul să se însoare cu ea... Ştefan nu vroia să se însoare, dar pusese şi el ochii pe una, Ioana Radei, o fată dintre cele care atrag nu prin frumuseţea lor, deşi ea nu era chiar urâtă, şi nici prin uşurătate, deşi nu-şi ţinea nasul pe sus. Nici n-ar fi avut de ce: era lipsită de apărare, maică-sa era văduvă. Şi sărac, şi cu nasul pe sus, nu se mai uită nimeni la tine. Numele bărbatului acestei muieri, şi chiar numele ei de Rada, era adesea uitat şi înlocuit prin cuvântul Cărămidă. Într-adevăr, femeia vorbea greu şi lat, parcă i-ar fi ieşit din gură nu cuvinte, ci cărămizi. C-o fi, c-o păţi, făcea ea rar şi îndesat şi în clipa aceea vorbitul ei semăna şi cu statura, care era mică, dar noduroasă. Şchiopăta... Cu mulţi ani în urmă îi intrase în talpa piciorului un cui sau un mărăcine gros, nimeni nu ştia, şi piciorul i se obrintise. Nu mai avea formă, arăta ca o copită. „Nu te doare, ga Radă?“ o întreba câteodată câte cineva. „Mai mă doare“, răspundea ea cu vorbele ei grele... Şi nu mai adăuga nimic şi nici cel care o întreba nu mai avea vreun chef s-o compătimească, cu toate că femeia nu făcuse niciun rău nimănui. Era atât de săracă, încât vara aduna struguri de bozi de prin bălării. Ce făcea ea cu aceste fructe de iarbă negre şi otrăvite? N-avea nici măcar o capră! Avea însă vreo două oi şi creştea găini... Da, găinile astea îi ieşeau frumoase, grase şi cu pene strălucitoare, ţi-era milă să le tai, se pricepea la ele şi la ouăle lor, cum le punea ea la lumină între uşă cu mişcări parcă ar fi îngenuncheat, să le descopere bănuţul... Într-adevăr, ţinea oul în mână ca şi cum ar fi fost de aur, şi când îl dădea găzarului să-şi cumpere şi ea petrol pentru lampă gestul îi era reţinut, ezitant şi

expresia prăpădită, ai fi zis că îi dă ăluia cine ştie ce avere şi ea cu ce mai rămâne? Trăiau muncind pentru alţii, adică fata, fiindcă mamei îi ajungeau trei colaci pe săptămână, pe care îi căpăta, ca orice muiere, duminica spre ziuă de la alte muieri, când se ducea la cimitir să-şi jelească bărbatul şi făcea schimb de colaci. Ai ei erau mici şi gloduroşi, negri şi tari... Se pricepea la găini, dar nu ştia să facă pâine, şi când muierea care îi primea îi găsea în cuşniţa ei acasă, îi recunoştea: ăştia sunt de la Cărămidă!... Fata era mai pricepută, dar întâi trebuie să descoperi că un lucru nu e bun şi abia pe urmă să-l faci tu altfel, şi cum poţi să-l descoperi dacă n-are cine să te înveţe? Ioana era mică, avea abia şaptesprezece!... Cu o vară în urmă o zăpăcise un băiat şoptindu-i că vrea să se însoare cu ea şi ea îl crezuse... Pe urmă, după ce acela o făcuse atât de timpuriu să nu mai fie fată mare, îl drăcuise, dar nu cu obidă prea mare, se vedea că tot mai ţinea la el, dar nu mai era atât de proastă încât, dacă el s-ar fi întors, să-l creadă şi să se ducă iar cu el în grădină... De-atunci nimeni n-o mai văzuse la poartă şi zadarnic fluierase unul care zicea că ţinea la ea şi ar fi vrut s-o ia... Putea fi adevărat, ei şi? Dacă ţinea la ea, de ce n-o căuta la horă, ca pe toate fetele? Băiatul auzi şi începu să stea lângă ea la horă. Dar ea se uita drept înainte. După horă ştia ea ce urma, luatul batistei şi fluieratul seara la poartă ca să ieşi să ţi-o dea. Şi ce poţi pe urmă să mai faci dacă pune mâna pe tine şi începe să te înghesuie în stâlpul porţii?... Îţi pierzi capul, uiţi de tine, în timp ce el nu uită şi îţi ridică fusta... Un surâs batjocoritor îi întindea colţul gurii în timp ce el îi ţinea mâna şi juca alături de ea în horă. Nici măcar nu vorbea prea mult cu el... Ştia ea ce sunt vorbele, şi ele te ameţesc... Şi pe urmă, între ei, încep să se laude... Să se ducă să facă întâi armata, să-i scrie de-acolo, să le spună fraţilor şi surorilor lui să stea cu ochii pe ea, ei să nu i se simtă urma pe unde trece, să-i răspundă la scrisori, să-i trimeată o flanelă lucrată de mâna ei... Pe urmă, după ce se întoarce, dacă şi atunci după doi ani mai ţine la ea, atunci poate să-l creadă, nu când i-o şopti seara la ureche cu glasul fierbinte, ci ziua la prânz în casa maică-sii, că vrea s-o ia de nevastă, că o s-o ia... Ioana avea o prietenă, una din fetele lui Birică, cel cu mulţi copii şi cu fratele lor cel mare, Ion, care se însurase cu

Polina lui Bălosu. De la această fată învățase Ioana cum să se poarte de aici înainte cu flăcăii, ținea la ea fiindcă era curată și deșteaptă fără să fi pățit nimic, deși îi licăreau și ei ochii și i se făceau deosebit de frumoși când băiatul cu care era în vorbă o lua de mână și intra cu ea în horă. Așa e când sunt mulți într-o casă, unii învață de la alții, în timp ce pe ea, pe Ioana, cine să fi învățat-o? Maică-sa nu-i spusese nimic, n-o oprise să iasă seara la drum, de frică să nu rămână nemăritată. Fiindcă și asta era adevărat... Multe se țin mândre și stau ele închise în casă, dar și flăcăii parcă încep să aibă ponogul găinilor; se uită la ele, văd că sunt cuminți, dar le ocolesc... Și într-o zi surata asta a lui Birică îi spuse: „Fă, tu te-ai uitat la ăsta al lu' Parizianu, alde Ștefan? La toate horele vine aproape de noi și face ce face și zgâiește ochii la tine!!!" „De ce nu la tine? se mirase Ioana. De unde știi că la mine?" „Păi am vorbit cu el, l-am întrebat într-o zi: «Bine, Ștefane, asta înveți tu la școală, să te uiți la fete? Ce crezi tu că e o fată? Să-ți râzi tu de ea?» «N-are importanță!» îl aud că zice. «Cum, mă, n-are importanță? N-are pentru tine, dar pe ea ai întrebat-o dacă îi place să te chiorăști tu la ea?» «Dar tu ai întrebat-o, zice, dacă are nevoie de avocat?» Auzi al naibii!" „Lasă-l în pace, răspunse Ioana, se uită și el, e flăcău..."

Și iată că deodată, la un an după aceste cuvinte, Ioana îi șopti acestei prietene a ei necruțătoare: „Surată, am să te rog ceva, dar să nu spui la nimeni". „Bine, n-am să spun." „Treci diseară pe la Ștefan al lu' Parizianu și spune-i că îl aștept la poartă." „Bine, dar dacă află Vasile, ce te faci? Nu-ți mai place Vasile?" (Ăsta era băiatul răbdător care aștepta să-și facă armata și apoi să se însoare cu ea.) „Ba îmi place, îi răspunse Ioana, dar dacă tu n-o să spui nimic nimănui, n-are cum să afle..." „Eu n-o să spun, dar... treaba ta!"

Chemat la poartă de către această fată a lui Birică, al lu' Parizianu nu era mai puțin uimit decât ea...

V

Pe drum se întâlni cu grupuri de băieți care se băgau în el să vadă cine e. A, da, al lu' Parizianu, şi treceau mai departe. N-aveau nimic cu el. Nu auziseră până acum că se ducea pe furiş la vreo fată care nu era a lui... Toată lumea îi zicea „al lu' Parizianu" cam în râs şi la şcoala primară fusese înscris în registru Parizianu Ştefan. Abia la liceu secretarul de-acolo se înfuriase. „Cum Parizianu, când pe tine te cheamă Paul? Sau nu-ți place? Crezi că Parizianu e mai breaz? Ăsta e numele bunică-tii, după numele lui taică-tău, din Râca, fiindcă n-a fost căsătorită." Ştefan însă, căruia nu-i displăcea porecla, tot nu se împăcase cu numele de Paul şi nu se ştie cum făcuse că fusese înscris în catalog cu numele de Paulescu. Crezuse că o să-i meargă, dar secretarul îl urmărise până în pânzele albe şi în cele din urmă Ştefan trebuise să accepte numele său adevărat... În realitate însă, şi nu în registre, pe bunică-sa, sora primei neveste a lui Moromote, o chema Pilea, după porecla tatălui. Ale lui Pilea, li se spunea în Râca, Paul fiind un nume cu totul şters...

Ioana nu era în poartă, dar apăru îndată ce el se opri pe podişcă.

– Bună seara, Ştefane, sau n-ai gură, zise ea de lângă stâlp văzând că el tace.

Al lu' Parizianu nu răspunse, dar se apropie de ea până nu se mai văzu că erau doi. Urmă o tăcere pe care tot ea o rupse:

– Am auzit că pleci! Şi se miră cu o voce şoptită şi batjocoritoare: Ei, cum, pleci, şi nu-mi spui şi mie?! Aştepți să trimit eu pe cineva să te cheme?

– Cum să n-aştept? îi şopti Ştefan. Să spună pe urmă prietena ta că... De mai mult de-un an de zile vin la horă să vorbesc cu tine şi tu te faci că nu mă vezi... De când te-ai făcut mare ai uitat... Te faci c-ai uitat...

Drept răspuns fata se feri din fața lui şi sări şanțul cu o mişcare iute şi liniştită, încât ai fi zis că şi-a ridicat şi şi-a lăsat brusc nişte aripi invizibile. O luă pe drum înainte fără să se uite îndărăt, şi Ştefan, după o şovăială, se urni din loc şi porni în urma ei. Merseră astfel multă vreme.

– Ce, zise fata întorcând la un moment dat capul, n-ai mâncat în seara asta, de abia de mişti?

– Nu, de ce? murmură al lu' Parizianu.

– Păi mergi lângă mine, ce mergi în urma mea? zise fata.

Unde îl ducea? După un timp ea coti pe cealaltă parte a drumului şi se opri în dreptul unei porţi. Dar nu era o poartă de casă, ci de loc, fără nimic pe el, lat de vreo zece paşi şi lung de se pierdea undeva în vâlceaua satului. Fata desfăcu un lanţ din spate, ridică poarta şi trecu dincolo. Ştefan o urmă. Locul era plin de trifoi şi pe margini avea salcâmi înalţi. Era al ei, rămas de la taică-său, singura avere pe care i-o lăsase...

De astă dată fata o luă înainte fără să-l mai îndemne, fiindcă numai ea ştia acum unde îl ducea. Merseră aproape tot locul la vale până ce prin apropiere nu se mai văzu niciun fel de casă sau curte a cuiva. Nu mai era decât puţin până la gâldăul care se ghicea în fundul acestei mici grădini, unde un dud mare cu coroana bogată împiedica parcă locul să nu se verse în râu. Ioana se opri, ezitând. Unde să stea? Se aşeză deodată jos şi îşi trase fusta. Ştefan se lăsă şi el în genunchi, şi din aceeaşi mişcare se întinse cu faţa în iarbă cu capul aproape de ea. Îşi rezemă faţa în braţe şi rămase astfel clipe nesfârşite. Tăcerea se aşternu. Fata îşi ţinea genunchii cu mâinile. Minutele care urmară nu fură stingherite de niciunul. Tăcerea curgea liniştită peste capetele lor în noaptea mereu neagră, ca şi când s-ar fi întâlnit amândoi acolo anume ca să nu-şi spună nimic prin cuvinte. În înaltul salcâmilor băteau ţânţarii şi încă ceva nedefinit, fiinţe misterioase care trăgeau de liniştea nopţii ca de o pradă care în zori avea să piară şi trebuia devorată înainte ca răsăritul să le-o smulgă din stăpânirea lor. În depărtare, într-un necontenit orăcăit, de parcă ar fi înghiţit neîncetat apa care gâlgâia, se auzeau broaştele, deşi apă era şi alături. Fata nu-şi schimbă cu un deget locul şi stătea atât de firesc şi de îndelung nemişcată încât ai fi zis că e o statuie, care prin miracol era vie, dar nu putea să arate asta decât prin voce. Ori, voce nu avea. Începuse să se audă însă cât era de vie: respira uşor, rar şi regulat, şi această respiraţie începu să crească pe nesimţite. Dar nu se mai ştia, era a lui sau a ei? Flăcăul făcu deodată o mişcare nu atât bruscă, cât imperioasă,

îi ridică fusta, i-o trase peste genunchi. Liniştită, cu o mişcare la fel de hotărâtă ca şi a lui, fata şi-o întinse la loc fără să-şi fi modificat şederea ei ciudată. El însă o apucă de umeri. I se supuse, încetinind uşor doar brutalitatea gestului lui printr-o împotrivire: nu ceda total impulsului care îl împingea pe el s-o culce pe spate. Se lăsă, şi atunci el îi ridică iar fusta şi ea nu se mai împotrivi. În întunericul grădinii trupul ei, cu faţa în sus, avea lucirea pânzei de prin poieni, pe care el îl acoperi cu o mişcare violentă, ai fi zis că vrea s-o omoare. Pieriră parcă împreună în somnul ierburilor şi al salcâmilor neclintiţi... Nu se auzi nicio şoaptă, niciun murmur; tăcerea dintre ei doi începu să se consume într-o încordare ştiută numai de pământul pe care spinarea fetei îl făcea să ardă şi de ierburile strivite, care se încălziseră şi ele şi îi învăluiau cu mirosul lor puternic, de sevă bogată, ţâşnită din tijele fragede... Curând zbaterea ierbii se potoli şi fata se ridică în capul oaselor şi începu să-şi dreagă părul în dezordine. Avea un bariş, se îmbrobodi cu el legându-l la ceafă. În felul acesta i se dezvelea obrazul şi i se vedeau ochii strălucind în întuneric. Între timp noaptea se mai limpezise şi cerul plin de stele începuse să alunge întunericul gros de seară, care acoperise, curând după apusul soarelui, pământul. Se vedea bine oriunde te-ai fi uitat. Mult timp ţinu îmbroboditul şi dezbroboditul fetei. Al lu' Parizianu părea să-şi fi pierdut graiul, îşi pusese capul în poala ei şi nu zicea nici el nimic, ca şi când mişcările ei liniştite şi parcă rituale nu trebuiau turburate. Deodată ea chicoti:

– ...Şi pe-acolo pe la şcoală tu n-ai învăţat să săruţi, Ştefane?

Nu era un reproş, ci o curiozitate în chicotitul ei. Sau poate îşi dădea şi ea seama că atât de mult se doriseră din clipa când el sosise la poarta ei, că uitaseră amândoi de asta?

– Cum să nu, zise Ştefan.

Ea aştepta cu un surâs în colţul gurii, care însă pieri sub sărutul lui, ca şi luminile ironice din ochi, peste care se lăsară pleoapele.

– Şi ce-o să faci tu acuma, Ştefane, că nu te mai dă tac-tău la şcoală? zise ea făcându-se că parcă n-a băgat de seamă că a fost sărutată şi că s-ar fi putut ca lui să nu-i ardă în clipa aceea de altceva.

– Mă duc la Bucureşti! răspunse el.

– Asta ştiu. Nu eram noi doi acuma aici, adăugă ea, dacă n-aş fi ştiut că pleci la Bucureşti...

– Aşa, murmură el. Şi eu care ţineam la tine de când erai mică.

– Nu mai spune! Cât de mare eşti acum? chicoti ea din nou. Mai bine zi că eu am ţinut la tine... De câte ori treceam pe drum spre biserică, te vedeam... Într-o zi ai ieşit pe prispă cu pâinea în mână.

El începu să râdă:

– Ha, ha, ha!... Cu pâinea în mână! Mare brânză!

– Mare, exclamă ea cu un glas scurt, acoperind un gând.

Ce anume? Poate vrusese să spună că ea *îl văzuse*, în timp ce el nu ştia, *n-o văzuse* pe ea?

– Aveai o carte în mână şi te-ai dus sub salcâmi şi te-ai întins cu spatele în sus. Într-o mână ţineai cartea şi în alta pâinea. Tocmai o scosese maică-ta din ţest: „Nu rupe, mă, zice, că se încruzeşte", am auzit-o din tindă, dar tu ai ieşit pe urmă cu colcovanul în mână...

– Şi tu unde te duceai? zise al lu' Parizianu cu un glas intrigat de această amintire a ei care părea într-adevăr îndepărtată. Câţi ani aveai?

– Câţi aveai şi tu, răspunse ea ferindu-se, ca şi când n-ar fi vrut să dezvăluie un secret atât de nepătruns al vieţii ei.

– Şi dacă eu aş fi plecat la Bucureşti fără să afli tu, niciodată nu mi-ai fi spus că ţineai la mine? zise al lu' Parizianu.

– De ce? se miră ea. Crezi că lumea e aşa mare? Ai fi aflat tu!

Îi dăduse capul la o parte şi îşi reluase felul ei de a sta, schimbând însă poziţia: ţinea picioarele retrase într-o parte, în timp ce corpul i se sprijinea într-o mână aplecat în cealaltă parte, dar la fel de nestingherit, fără alte mişcări; cuvintele îi ieşeau din gură la fel de firesc, ai fi zis de nesimţit, cum îi era trupul îndoit spre flăcău.

– Aşa este, zise al lu' Parizianu, dar dacă eu te-aş fi uitat?

– Cu atât mai bine, zise ea. Adică nu că ar fi fost bine, dar aş fi aflat şi eu că m-ai uitat şi te-aş fi uitat şi eu. Adică de uitat nu te-aş fi uitat, de ce să mint, dar mi-aş fi luat gândul de la tine... Şi-aşa o să mi-l iau, că tot pleci, adăugă ea deodată cu resemnare parcă veselă.

– Mai ţii minte cum ne-am jucat noi în toamna aia?!...

Ea nu răspunse şi atunci el continuă să-i reamintească:

– Eram în grădina lui Mărin al lui Matei şi alergam după voi printre glugile de coceni, să vă găsesc să vă ating cu coceanul de floricică... Nu ştiu de ce, te căutam pe tine şi tu parcă ai fi ştiut, ai ieşit de unde te pitiseşi, te-ai uitat la mine şi ai luat-o la fugă spre fânarul lui nea Matei. M-am luat după tine şi am intrat amândoi în fânar. Am aruncat bățul, am început să vin spre tine şi tu te-ai dat îndărăt dinaintea mea până ai ajuns cu spinarea de perete... M-am apropiat de tine... Ți-am ridicat fusta... Să fi avut nouă sau zece ani...

– Ce mai îmi bătea inima, mărturisi ea deodată. Ai zice că ce ştiam noi atunci!... Uite că ştiam...

– Ştiam, zise el, dar nu puteam... N-ai să mă crezi... Acum parcă visez că se poate face pe lumea asta ceea ce îți luaseşi gândul pentru totdeauna că se poate... ceva... care nu trăieşte decât în visurile noastre. Până mai acum un an tot mai credeam că într-o zi o să ne întâlnim noi iar ca în fânarul lui nea Matei... Şi pe urmă când am văzut că parcă nici nu mă cunoşti, la horă când mă uitam la tine, îmi spuneam: ea nu mai ştie, e fată mare, a uitat un lucru petrecut într-o joacă de copii...

– Cum să uit, Ştefane? zise ea. Ai dreptate, uitasem, dar când ai început tu să te uiți la mine, aşa ca flăcău, nu ca un copil, mi-am adus aminte de tot... Dacă te-ai fi grăbit aş fi vrut să... n-aş fi vrut să...

Ea tăcu, bâlbâindu-se, dar el înțelese: ar fi vrut să se întâmple prima oară cu el, şi n-ar fi vrut să se fi petrecut cu altul. Nu-şi mai spuseră nimic multă vreme...

În acea clipă satul sări parcă în sus de țipete de cocoşi... Unele erau treze şi rele, prevestitoare de cine ştie ce întâmplări care pândeau casele oamenilor, altele adormite, prelungiri ale somnului tuturor, a căror răguşeală ai fi zis că venea astfel din adâncurile viselor...

– Ştefane, şopti ea speriată, agățându-se de umărul lui, uite unul care se uită la noi.

– Unde îl vezi tu?

– Uite-l acolo!

– Nu e nimeni, o linişti el, e un brusture.

– Du-te şi te uită.

Când el se întoarse, ea nu mai era acolo, coborâse spre râu. Al lu' Parizianu se aşează jos şi se întinse cu ochii spre cer. Era în puterea nopţii, Carul Mare se mişcase, dar Găina nu se vedea. Fata se întoarse şi de astă dată se întinse alături de el. Se îmbrăţişară amândoi în aceeaşi clipă, cu violenţă, şi începură să se sărute. El scoase într-o vreme un soi de muget, parcă de părăsire, o scăpă din mâini şi începu s-o muşte de şoldurile ei încă nedeplin arcuite. Ea râdea, chicotea cu un glas inocent, dar puţin tremurător, şi îl împingea să se dea la o parte, s-o lase, dar fără convingere...

– Ştefan, zise ea iarăşi înspăimântată şi se ridică într-un cot cu faţa spre micul deal al grădinii.

Se înveli cu gesturile hotărâte şi spontane care ne rămân multă vreme neatinse de ceea ce ni se întâmplă.

– Se face ziuă! murmură ea.

– Unde vezi tu? Mai e până la ziuă.

Într-adevăr, o lumină stranie începuse să lucească peste satul adormit şi care era parcă a pământului, a salcâmilor şi a ierburilor, străină de cerul îndepărtat. Nu era lumina de ziuă de care se temea ea, albastră spălăcită, care vesteşte zorile.

– Să ştii că mi-e frică să nu mă vadă cineva, dacă mă prinde dimineaţa pe-aici şi mă întorc singură acasă pe uliţe, zise ea. Ai grijă.

– Nicio grijă, murmură el cu răsuflarea încărcată şi se îmbrăţişară iar tăvălind iarba.

...Într-un târziu ea rămase cu faţa în sus, în timp ce doar mâinile i se înfigeau în umerii lui şi rar trupul ei avea o tâşnire care îl ridica pe el în sus cât era de greu. Nici gemete, nici şoapte nu ieşeau din gurile lor, ci li se auzea doar respiraţia înăbuşită, egală şi trează. Ea chiar încetă curând orice mişcare şi întinse braţele în lături, ai fi zis că nu i se mai întâmpla nimic, dar nu-l gonea din pricina asta pe el, ar fi putut să stea astfel ceasuri întregi... Peste ei cântară a doua oară cocoşii, în timp ce pe cerul înalt străluceau şi mai tare stelele, gonind cu lumina lor de pietre vinete lumina albicioasă care acoperea, asemenea unei cete misterioase, satul prăbuşit în somn. Deodată, amândoi, întâi el, apoi după el şi ea, scoaseră strigăte de uluire. Se agăţară unul de altul. Ea se arcui de la pământ

de câteva ori tremurând şi murmură cu un glas care îi cerea lui parcă s-o apere de ceea ce simţea pentru întâia oară:

– Ştefane, Ştefane!...

Şi feţele lor se striviră una de alta, ca într-un chin îndelung, care cerea unul de la celălalt eliberarea... Închiseră ochii şi rămaseră îmbrăţişaţi, cu obrazurile lipite şi parcă uitate, în timp ce Găina, de care se temea ea, apăruse ca o spuză de lumini la marginea cerului... Într-un târziu el ridică fruntea, apoi se ridică în capul oaselor.

– Mai e niţel şi se face ziuă, îi şopti cu un glas de ţăran care îşi trezeşte cu grijă tânăra lui muiere, la care ţine atât încât ar dori din tot sufletul s-o cruţe de treburi, dar n-are încotro şi trebuie s-o ia la deal, fiindcă îi aşteaptă porumbul şi îi aşteaptă grâul...

– Ei şi? zise ea deodată nepăsătoare. Sunt pe locul meu şi stau pe el cât vreau. Ştefane, continuă ea cu un glas care parcă ar fi glumit... Să nu mă uiţi! Ştiu că te duci de tot şi că n-o să te mai întorci în sat, şi când ţi-o fi bine n-o să te mai gândeşti la mine... Da' măcar gândeşte-te şi tu când ţi-o fi rău şi adu-ţi aminte că...

Se opri şi chicoti. Nu mai vroia să-i spună gândul ei?

– Asta înseamnă că îmi doreşti răul, zise el.

– Aha!

– Te lauzi! Eşti o fricoasă! Dacă nu plecam, în viaţa ta n-ai fi ieşit noaptea cu mine în grădina asta.

– Şi tu eşti un fricos. De ce nu-mi spui că te duci la Bucureşti şi când ţi-o fi bine o să mă chemi?

– Îţi spun, zise el. Când mi-o fi bine te chem. Da' mă aştepţi?

– Te aştept doi ani, zise ea gânditoare. Se vedea că mai dinainte îi dăduse ea acest termen. Pe urmă, zise, nu te mai aştept. Mă mărit, mă!

Şi avu în clipa aceea, în glas, o bucurie care era parcă o promisiune pentru el.

– Aşa ar trebui să facem, zise şi el pe gânduri. Tu să mă aştepţi, eu să te chem... Dar cine poate şti ce-o să ni se întâmple? Mă duc la Bucureşti şi îţi spun că atunci când o să-mi fie bine o să te chem. Şi dacă n-o să-mi fie bine? Înseamnă că nici pe tine n-o să pot să te chem...

– Aşa e, zise ea. Ce rost ar avea?

– Ar avea un rost, zise el dibuind...

– N-ar avea niciun rost, Ştefane, spuse ea foarte hotărâtă. Ce o să fac eu pentru tine la Bucureşti?

Numai aici putea să facă, însemna glasul ei, şi anume să-l aştepte doi ani. Că ăsta era chiar timpul în care şi Vasile acela, care stătuse şi el lângă ea la horă de un an, avea să-şi facă armata şi să se întoarcă în sat, era o potrivire de care putea fi învinuită? Nu era oare timpul ei să fie aleasă de doi flăcăi, oricât ar fi fost ea fata Radei al cărei nume după bărbat era adesea uitat şi i se spunea Cărămidă? Cea mai săracă din sat?

– Ce rost are o muiere dacă nu poate să facă nimic pentru un bărbat? Mai bine să stea nemăritată.

– Şi dacă eu aş rămâne în sat, ce-ai face, Ioana?!

– Aş munci, mă!

– Bine, ai munci, dar ce ţi-ar plăcea ţie să fiu eu în sat?

– Să fii şi tu învăţător! Ce, n-ar fi frumos? Ţi-aş face copii, pe care i-am da pe toţi la liceu, până ar ajunge oameni mari...

Avea o nostalgie în glas, ca şi când şi-ar fi dat seama chiar din clipa aceea că chiar şi aşa, chiar cu un astfel de vis împlinit, ei doi ar fi rămas oameni mici... El nu-i răspunse. Şi ar fi putut, măcar prin cuvinte dacă nu prin tot gândul, să-i spună că ar fi fost într-adevăr frumos să se întâmple aşa şi să-i explice că totuşi nu se putea fiindcă el n-avea studiile terminate şi nici nu le putea termina fiindcă n-avea cu ce. Dar el tăcea. În ce punct se oprise gândirea lui şi se despărţise de a ei?

– Să ajungă oameni mari? parcă mârâi el.

– Da, Ştefane!

– Oameni mari, repetă el, şi deodată rosti parcă absent: Pe ce te bazezi?

– Cum pe ce mă bazez? se miră ea. Ileana Ruiu, învăţătoarea aia din Surduleşti, care a stat pe-aici vreo doi ani, are un frate care, tot aşa, nu şi-a terminat liceul şi n-a mai putut nici ea să-l mai susţină, dar a fost numit învăţător şi aşa... Şi nici nu e ca tine, e un zăpăcit...

Fata se opri aşteptând. Dar el tot nu-i răspunse. Ea însă era senină şi în glasul, şi în gândurile ei, fiindcă în clipele următoare, când el ieşi din tăcerea lui şi drept răspuns o întinse iar pe spate

şi o dezveli, ea nu se opuse, nu zise nimic, şi îl luă în braţe ca şi când el ar fi continuat să fie alături de ea, ca şi când i-ar fi răspuns că da, aşa va face, se va strădui să-i împlinească, în cei doi ani cât avea să-l aştepte, acel vis care era atât de frumos şi atât de aproape de ea... Da, era aproape, îl ţinea chiar în braţe şi dacă n-ar fi fost nicio speranţă în tot ce gândea ea, ar strânge-o el atât de tare şi ar săruta-o atât de mult pe gură, încât îi tăia răsuflarea, şi pe ochi de era aproape s-o orbească?

...Totuşi nu-şi pierdu atât de tare capul încât să nu vadă, uitându-se într-o parte pe cer, că se apropie zorile şi că trebuia, îndată ce el avea să se desprindă de ea, să se ridice negreşit şi să plece! Era pe locul ei, cum spusese mai înainte, dar prea departe de casă ca să nu înţeleagă cei care ar fi văzut-o plecând, la un astfel de ceas al dimineţii, ce ispravă făcuse ea în noaptea aceea pe acel loc...

...Se înveli brusc, şi de astă dată nu mai pierdu atât de mult timp până îşi drese părul şi se îmbrobodi. Totuşi nu pleca... Îşi luase obrajii în palme cu acea mişcare de mângâiere pe care o avem când ne ard, ca şi când am dori astfel să-i potolim, şi stătea iar nemişcată... Se simţea, acum când trebuia să se despartă de el, copleşită, dar nu de păreri de rău, ci de gânduri senine şi încrezătoare, care chiar dacă o apăsau puţin, puterea inimii, la anii ei, era atât de mare încât putea crede că şi răul era spre bine... Ei şi ce? Dacă ţi-era dat să-l trăieşti, n-aveai încotro: pe această lume bucuria şi suferinţa sunt împărţite şi schimbătoare, nu se poate să aibă cineva tot binele sau tot răul, asta nu s-a văzut: cei bogaţi au grijile lor negre pentru averea lor, cei săraci uită mai uşor de ei, doborâţi de povara muncii, şi când vremurile sunt bune şi ies şi ei la porţile lor mici, speranţa care li se citeşte pe chipuri e mare şi curată... Dovadă ea, care era atât de săracă, o iubeau doi flăcăi şi dacă în anii care aveau să vie va trebui să şi pătimească, amintirea acestei nopţi o s-o ajute să mai şi surâdă. Şi unde era scris că partea ei va fi cea rea?

În clipa aceea, de pe o uliţă îndepărtată a satului, cineva, un flăcău întârziat care se întorcea şi el acasă tot aşa, dintr-o grădină, începu să cânte din foiţă. Era, pesemne, foiţă de leandru, care nu plesnea, fiindcă se urca în noapte cu mare putere, în timp ce de sub

țipătul ei înalt răzbătea o nostalgie sfâșietoare, dar întreruptă și reluată cu o forță sporită, tăcerea nopții întârziate năvălea parcă asupra cântecului și parcă vroia să-l înăbușe... Flăcăul nu era fericit, sau era copleșit de o fericire prea grea, amenințat de o temere obscură... Cântecul lui se pierdu în depărtare și nu se mai auzi când se stinse: fu acoperit de cel al cocoșilor, care, de astă dată, izbucniră fără răgușeala adâncă dinainte de miezul nopții, țipau și ei, se făcea ziuă...

– Trebuie să plec, Ștefane, șopti Ioana hotărâtă. Mergi cu mine, dar nu alături, mergi mai în urmă și ține și tu capul în jos dacă te întâlnești cu cineva. Așa cum mă îmbrobodesc eu, continuă ea dezbrobodindu-se și acoperindu-și apoi obrazul așa cum fac muierile, legându-se sub bărbie, și nu la spate, nu mă cunoaște nimeni, dar pe tine te cunoaște, că ai părul mare... Când ajungem la răspântie la Bibina, rămâi în urmă și mă lași... Să ajungi bine la București, Ștefane, chiar dacă din pricina asta o să mă uiți, continuă ea și glasul îi tremura vizibil, de emoție sau poate de răceala dimineții. Poate nu mă uiți! Să ajungi om mare, fiindcă am ghicit eu, de-aia nu vrei să mă iei cu tine, fiindcă vrei să ajungi mare. Să ajungi! Îți urez, na! Dar dacă nu ajungi, întoarce-te, Ștefane! Eu am să te aștept...

Și se ridică și o luă spre poartă, fără să se grăbească, dar și fără să se mai uite înapoi. El o urmă îndeaproape, în tăcere. Nu-și mai spuseră niciun cuvânt și la răspântia despre care pomenise ea, el se opri și o urmări nemișcat până ce silueta ei subțire coti deodată pe o uliță și nu se mai văzu.

VI

Ștefan dormi iar până după prânz. Dormea adânc băiatu ăsta, se mirau toți cum nimic nu-l trezea, chiar dacă îl hâțânai tare de umăr să-l scoli. Nu era însă ca tat-său: avea totdeauna un gând care îl punea în mișcare de îndată ce se trezea și pe care nu i-l ghicea nimeni. Dacă se așeza lângă tine, n-o făcea degeaba, dacă

pleca, se ducea undeva... Drumurile lui erau curioase. În general ocolea satul prin ulițele lui cele mai de pe margine, stârnind nedumerirea: nu căuta decât rar pe cineva şi ca de obicei se uita în ochii celor pe care îi întâlnea, țintă, întorcând chiar capul după om, dar fără să spună el noroc, sau bună ziua nene, ce mai faci... De ce colinda el astfel marginile satului? Îi erau prea cunoscute drumurile dinăuntru? Îl atrăgea cumva misterul ulițelor mărginaşe, în care oamenii trăiau mai aproape de singurătatea câmpiei, unde între ei şi soarele de pe cer nu se aşază niciun obstacol omenesc? Ce sunt aşezările, decât paveze împotriva naturii nemiloase, a cărei viață n-are sfârşit, în timp ce a noastră are? Şi atunci ne construim aşezări durabile, cu o viață mai lungă decât a noastră? Trebuie să fie oameni îndrăzneți cei care nimeresc sau se aşază de bunăvoie la margine. Dar stătea al lu' Parizianu de vorbă cu vreunul din ei? Cu niciunul... Îi plăceau însă aceste ulițe care dădeau în câmpie, i se citea pe chip bucuria care era atât de mare încât oamenii, care nu rămân niciodată nepăsători când unul din ei le reaminteşte astfel cum ar trebui să fie toți, îl iertau. În sinea lor. Nu şi unii față de alții, când se prefăceau că nu înțeleg: „Unde s-o fi ducând ăsta al lu' Parizianu?" se auzea câte-un glas nu prea mirat, totuşi iritat de o curiozitate care nu-i era satisfăcută. „S-o fi ducând şi el pe undeva, i se răspundea, pe la vreun băiat din ăştia de prin şcoli." Dar nu era văzut cu niciunul din aceştia, se ferea chiar de ei, desculț cum era şi fără uniformă.

Această ciudățenie a lui de a porni razna crescuse cu anii în loc să-l părăsească şi fiindcă nimeni nu ştia dacă e prost sau deştept spuneau mai degrabă că e prost sau în orice caz tembel, aşa ca taică-său. Astfel devine incredibilă soarta de care au parte apoi unii băieți ca al lui Parizianu, odată plecați din sat şi în care cei care îi cunosc continuă să nu creadă până mor: „Cine, ăla mă? Al lu' Parizianu? F... în... pe mă-sa?" Iar dacă ajung rău nu se miră. Flăcăii, printre care n-avea de asemenea niciun prieten, cum n-avea printre elevii satului, îi spuneau în față: „Bă, al lu' Parizianu! Bă, n-auzi? Un' te duci?" Cu un dispreț nepăsător, Ştefan se prefăcea că n-aude şi nu se oprea, dar dacă cineva s-ar fi uitat la el să-l vadă mai de-aproape şi-ar fi dat seama că se făcea crunt de o ură care i se

aprindea ca un foc în priviri. Când era mai mic i se spusese într-o vreme Iocan, de către vară-sa Ilinca, fiindcă avea buza de jos lăsată, ca a aceluia, şi nasul şi gura date într-o parte. Şi urechile erau clăpăuge. Începuse să şi le lege noaptea cu o basma, iar nasul şi gura să şi le îndrepte cu mâna în oglindă. Se îndreptaseră din voinţa asta a lui? Sau se îndreptaseră singure? Oricum căpătase un tic care îl părăsi târziu: îşi sugea mereu buza de jos. Când încetă, expresia chipului său se schimbă, deveni atentă şi scrutătoare şi numai absenţa privirii arăta că gândurile îi călătoreau totuşi aiurea şi expresia aceea era doar o mască: vedea doar când rânjea şi atunci inteligenţa care îi răzbătea pe chip, când era absent, pierea şi ceva neîmplinit şi stingheritor apărea pe figura lui osoasă. Repede însă se împlini, arăta ca un bărbat, se rădea...

De astă dată, Ştefan, înainte de a se da jos de pe prispă, îl întrebă pe taică-său:

– Când a spus ieri Bărăgan să se adune oamenii la primărie? De dimineaţă sau după prânz?

Parizianu stătea pe prispă şi fuma. Cute de nemulţumire fără înţeles îi stăruiau în jurul gurii care trăgea din ţigare şi al ochilor care clipeau orbiţi de o lene iritată.

– Eu ştiu? zise el. Dar de ce, mă, Ştefane? stărui, văzând că fi-său n-a auzit.

Vocea îi era blândă. Niciodată n-o ridica contra băiatului, deşi ai fi crezut, privindu-l, că nimic nu-l împiedica s-o facă. Totuşi nici când Ştefan era mic nu-l văzuse vreodată cineva bătându-l.

– N-ai auzit ce-a zis? răspunse Ştefan. Vine prefectul! Şi exclamă: Care prefect?

Parizianul îşi luă ţigarea din gură cu mâna, buimăcit. Ce îl interesa pe fi-său prefectul? Şi adică cum, care? Îl cunoştea Ştefan?

– Ştii tu cine e? zise Parizianu.

– Tocmai că nu ştiu. E unul vechi, sau unul nou, legionar? răspunse Ştefan încălţându-se cu pantofii, după ce îşi trăsese pantalonii.

El nici nu se gândea să ceară ceva să mănânce, se trezise cu gândul ăsta şi era gata să plece, când maică-sa îi puse înainte pâine şi brânză. Mâncă flămând: îi tremurau mâinile.

– Hai, tată, hai să vedem, spuse el apoi plecând, fără să se uite dacă tatăl său îl urma.

Nu-l urma şi curând al lu' Parizianu ajunse la primărie; se vedea din depărtare că acolo se strânsese lume multă, dar nu atât câtă se aduna cu câţiva ani în urmă în faţa băncii din centrul satului când venea candidatul liberal sau ţărănist. Al lu' Parizianu întârziase, aşa-zisa întrunire, sau ce era, începuse, vorbea unul de pe treptele primăriei în timp ce oamenii îl ascultau împrăştiaţi pe toată lungimea şoselei şi pe marginea şanţului. Căruţele care se întâmplau să apară pe panta care urca din vale, unde se afla primăria, se opreau încă din vârful dealului. Omul se da jos din căruţă şi cotea cu caii de căpăstru pe o uliţă din apropiere. În mod ciudat, primarul, care ar fi trebuit să fie de faţă, lipsea. Erau însă alţii, printre care băiatul primarului, Victor Bălosu, singur dintre toţi îmbrăcat în cămaşă verde. Peste această cămaşă, care era uniforma lor, a legionarilor, Victor era încins cu o centură din piele şi de la umăr spre centură purta o diagonală tot din piele, la capătul căreia atârna tocul revolverului. Arăta degajat Victor, cum fusese el şi înainte, dar acum cu ceva triumfător şi liniştit în felul lui de a fi. „Ei, iată, parcă spunea el, cine zicea că n-o să venim noi într-o zi la putere?" Ceilalţi însă erau mai crunţi, al lui Tâlvan, studentul întârziat pe care îl văzuse Ion al lui Miai spoind primăria cu bidineaua, înalt cum era, arăta un chip împietrit şi întunecat, plin de ameninţări.

Nu s-ar fi zis că e legionar acest prefect, după înfăţişare, dar după limbaj era. Scund şi subţirel, cu voce plină, îndelung exersată. Nu păreau prea potrivite cuvintele lui cu cei care îl ascultau, nu vorbea pe înţelesul lor, cum făceau unii, şi se îmbăta de propriul discurs, bucurându-se de o victorie care era greu să crezi că îi aparţinea: vânturile timpului îl scoseseră la suprafaţă, cine ştie de pe unde, cum avea să se întâmple şi cu alţii, mai mari ca el, şi el se lăsase scos... Nu ne pasă de restul vieţii, dacă un timp mai lung sau mai scurt suntem puternici şi hotărâm soarta altora...

– ...Guvernele diversiunilor şi echivocurilor, spunea el în clipa în care al lu' Parizianu se opri şi se amestecă printre oameni, urmăreau adâncirea crizei prin care trecea ţara, cu deviza, după noi potopul... Iată însă că ţara nu s-a lăsat mulţi ani să fie împinsă

pe marginea prăpastiei: aceşti domni brătieni, tătăreşti şi inculeţi, cuzişti şi goghişti, în frunte cu regele, ca să nu mai vorbim de unii de teapa lui Madgearu şi Călinescu (care şi-a primit pedeapsa), credeau că ţara va suporta la nesfârşit guvernele de amestecătură şi de jaf, lipsite de directivă şi de disciplină, fără un program unitar, având la bază un echilibru instabil de forţe, ce se subminau reciproc, scăpând din mâini situaţia în apropierea vremurilor grele care se anunţau şi care au dus la ştirbirea frontierelor noastre, ameninţându-ne fiinţa naţională... Vântul istoriei i-a curăţat pe toţi şi a pus ţara faţă în faţă cu ea însăşi şi cu noi: ce avem de făcut, cum să ne salvăm, cum putem apăra vetrele strămoşilor noştri? Un om providenţial, generalul Antonescu, s-a pus în fruntea ţării şi a armatei... Statul naţional legionar pe care l-a creat e un scut în faţa vicisitudinilor care ne pândesc, a duşmanilor care ne-au rupt din trupul ţării şi trebuie să-l urmăm pe general la bine şi la rău, el întruchipând, în aceste ceasuri grele prin care trecem, singura salvare...

Deşi pomenise cuvintele „stat naţional legionar", se vedea că gândul acestui prefect era îndreptat spre general şi nu spre legionari. Idila dintre aceştia şi acest şef militar era însă la începuturile ei şi nimeni nu ştia ce-o să se întâmple, nu ştia nici el şi curând îşi încheie discursul, se urcă într-o maşină care îl aştepta ceva mai încolo, cu şoferul la volan, şi plecă lăsând adunarea pe mâinile celor din sat, ale lui Victor Bălosu şi ale lui Tâlvan.

– Am eu acuma ceva foarte important să vă spun, începu Victor Bălosu când praful stârnit de plecarea prefectului se împrăştie. Locuitori, continuă el cu glasul lui spălat, legiunea vrea să facă, aşa cum a spus căpitanul, o ţară ca soarele sfânt de pe cer. Dar cu cine s-o facă? Cu hoţii? Cu tâlharii? Această situaţie noi vrem s-o stârpim fără milă şi de aceea o să aducem acum în faţa dumneavoastră pe unul care a îndrăznit, în timp ce noi ne străduiam să introducem în satul nostru gândul căpitanului, să fure de pe frânghia vecinului său, domnul Jugravu, o piele de oaie pe care acesta o pusese să se usuce de cu seară şi azi-dimineaţă n-a mai găsit-o... Acest cetăţean se numeşte Pârvu Ilie, îi ordon domnului şef de jandarmi să-l aducă aici în faţa satului...

Jandarmul, acelaşi care îl arestase pe Ţugurlan, ascultase totul dus pe gânduri. Cine îi dădea lui ordine aici? Unde era primarul? La plasă apăruse o aşa-numită „poliţie legionară", paralelă cu cea obişnuită, şi care acţiona pe cont propriu, cum se întâmpla şi aici: pe Pârvu Ilie ei îl arestaseră, Victor şi Tâlvan, nu el, şeful postului. Jandarmul stătea ţeapăn ca un surd...

O mişcare stranie începuse în acest timp pe mica intrare de ciment a primăriei. Doi inşi scoaseră afară o masă mare şi grea şi îi căutau un loc s-o aşeze mai bine, mai în spate sau mai în faţă... În sfârşit găsiră de cuviinţă că stătea bine chiar lângă trepte, o vedea toată lumea. Alţi doi îl scoaseră afară din primărie pe acel Pârvu, care părea să fie gata să se facă cu el orice-ar fi vrut cei care îl aduseseră aici: nu arăta nicio împotrivire, fiindcă nu ştia ce-aveau cu el şi era şi el curios... Fu împins lângă masă şi cu bruşte icnituri urcat deodată cu burta pe ea. În acelaşi timp, nu se ştie de unde, apăruseră încă doi, cu frânghii moi în mână, se vedea că fuseseră mai dinainte băgate la apă, în vreme ce i se trăgeau omului, cu precipitare, pantalonii şi izmenele de pe el. Şi înainte ca oamenii adunaţi să se dezmeticească, cei doi cu frânghiile îşi luară avânt şi îl croiră pe cel întins cu burta pe masă peste fundul gol cu atâta violenţă încât carnea lovită se agită parcă împotriva voinţei omului, în spasme, brusc învineţită, în sus şi în jos, în timp ce cu întârziere Pârvu Ilie, cu ochii holbaţi, scoase un răcnet care se înfipse ca un cuţit în valea din apropiere şi se întoarse înapoi izbind auzul încă o dată... Cei doi îşi luară iar avânt şi loviră din nou, în acelaşi timp. Cine erau ăştia? De unde ieşiseră? Nu-i cunoştea nimeni cu toate că se vedea, după pantalonii lor de aba neagră şi după flanelele cărămizii, că erau tot din sat, în orice caz tot ţărani... Pârvu Ilie încercă să sară jos, acum când înţelesese şi el ce i se întâmpla, dar cei care aranjaseră masa îl ţinură pe loc, încălicând peste grumazul şi picioarele lui. Ai fi putut crede, văzând aceste zbateri, că se tăia gâtul unui animal...

Se auziră strigăte scurte şi înspăimântate, acele strigăte gâtuite ale oamenilor în faţa unei nenorociri care se petrecea sub ochii lor şi când strigau îndemnându-se unii pe alţii cu încordarea din

urmă, căreia trebuie să i te supui, dacă vrei să nu fie toată lumea în primejdie: Săriți! Mă, ce se întâmplă aici? Puneți mâna!

– ...Asta e pedeapsa legionară pentru toți hoții care ar îndrăzni de-aici înainte să fure, striga în acest timp, cu vocea sa spălată şi fără să se teamă de răcnetele amenințătoare care se ridicau din mulțime, Victor Bălosu, în timp ce frânghiile ude se ridicau şi cădeau peste trupul celui prins ca într-o menghine între picioarele celor doi. Aduceți stâlpul infamiei, continuă Victor făcând un semn celor doi care loveau şi care se opriră.

Pârvu Ilie se ridică şi îşi trase pantalonii. Chipul îi era vânăt, împietrit, mâinile îi tremurau. Se lăsă moale şi căzu în patru labe... Loviturile primite îl leşinau abia acum, după ce încetaseră...

În acest timp, în mulțime, cineva care ştia spuse că pielea aceea de oaie de pe frânghia lui Jugravu i se cuvenea lui Pârvu, Jugravu îi datora acestuia de un an de zile o dulamă pe care n-avea cu ce, sau nu vroia să i-o mai plătească, şi Pârvu Ilie îşi făcuse dreptate singur, aşa cum se întâmplă des, neînțelegerile acestea aranjându-se cu timpul între vecini, fără să se meargă mai departe. Legionarii aflaseră şi cum nici Jugravu nu ştia ce-o să i se întâmple vecinului său, se învoise să facă o reclamație.

– Să vie Jugravu încoa, strigă cineva. Pârvu nu e vinovat.

Dar Jugravu nu era nicăieri. Se speriase, fugise? Doi inşi aduseră un stâlp lat pe care îl bătură cu cuie de masă şi pe care se afla sus o inscripție, aşa cum îi spusese Victor Bălosu, „stâlpul infamiei". Îl ridicară pe Pârvu Ilie în picioare şi îl legară de el cu frânghii. Oamenii se uitau crunți şi îngrijorați la acest spectacol, de care nu-şi mai aminteau să se mai fi petrecut vreodată în satul lor. Jandarmul ducea câteodată din spate câte-un băiat care furase, cu cătuşele de mâini şi cu ceva scris pe o tăbliță, „cine-o face ca mine, ca mine să pățească", dar o făcea ca să-l ferească de-un proces şi de-o condamnare: îi dădea pe urmă drumul. Aici însă nu se afla în fața lor un băiat, ci un om ca ei, care avea familie, o muiere şi copii şi rude, care se aflau poate chiar printre ei şi se uitau îngroziți... Cum se putea? Unde era judecata şi martorii, care să spună adevărul? Cu ce drept se făceau ei judecători, Victor Bălosu şi al lu' Tâlvan?

Nimeni nu bănuia că înăuntru, în primărie, mai era unul care îşi aştepta rândul şi care el, nu Pârvu Ilie, avea să aibă o soartă tragică. Lumea se împrăştia, dar nici legionarii nu mai socotiră prudent să-l aducă în faţa oamenilor şi pe celălalt. Aşteptară să se împrăştie toţi, apoi intrară înăuntru şi îl puseră pe acest al doilea cu burta pe un birou şi îl legară cu lanţuri. Era un ins atât de voinic şi de înalt încât după primele lovituri pe care le primi, corpul său uriaş se zbuciumă cu atâta putere încât biroul se mişca din loc gata să se prăbuşească într-o parte. Lanţurile îi albeau trupul. Cine era acest om? Era Dumitru lu' Nae, prietenul lui Moromete, cel care chiar când vorbea în şoaptă i se auzea glasul departe pe uliţi. Cine să-şi mai aducă aminte de o întâmplare de demult, petrecută pe poiana fierăriei lui Iocan, când într-o zi de duminică Victor trecuse pe drum pe-acolo şi fusese înjurat de cineva? „... În facultăţi pe mă-sa", se auzise până departe şoapta lui Dumitru lu' Nae. Era adevărat că în felul acesta ţâşnise din gura acestui om ura sa neputincioasă împotriva voiajorului Victor Bălosu care reuşise împreună cu tat-său să pună mâna pe via lui, pe care o moştenise de la părinţi... Se pomenise încolţit, îi murise un copil şi i se mai întâmplase o altă nenorocire în casă, îi murise şi o vită şi se împrumutase pe vie, cu gândul că la sorocul cuvenit o să poată să înapoieze banii. Nu-i putuse înapoia şi pierduse via. E drept că Bălosu nu i-o luase numai pe cât îl împrumutase, ci i-o cumpărase la preţul ei. Cumpărare silită. Când se ducea în deal la vii şi îşi dădea seama că nu mai are ce căuta acolo, după ce toată copilăria verile şi le petrecuse săpând-o şi păzind-o, îl apuca deznădejdea. Ura care începuse să crească în el cu anii împotriva lui Bălosu şi a lui fi-său, pe care, inocent (nebănuind ce îl poate aştepta din partea acestora, cândva, ştiindu-se voinic), nu şi-o ascundea şi nici nu scăpa prilejul să-i dea drumul, i se părea că e dreptul lui de om, împotriva unora care au profitat de nenorocirea lui şi i-au pus mâna tocmai pe un loc care e atât de preţios pentru orice fiinţă omenească de pe pământ... Via... Dar ce să înţeleagă şi cum, Victor Bălosu, ura aceasta şi cum s-o înghită? În special în acea dimineaţă de duminică în faţa oamenilor, când trecuse pe lângă fierăria lui Iocan... Îi vorbise frumos să nu-l înjure, îl rugase aproape... Între

patru ochi mai mergea, ar fi putut să se îmbete împreună numai ei doi, deşi Victor nu punea niciodată băutură pe limbă, dar ar fi făcut-o şi pe asta, şi Dumitru lui Nae să-l înjure o noapte întreagă... Nu s-ar fi supărat... Dar plăcerea aceluia era să-l înjure de faţă cu oameni... De ce să-i facă asta lui, care în realitate îi făcuse un bine lui Dumitru lui Nae? Bani pe gratis nu putuse să-i dea, nu-i era nici rudă, nici prieten şi nici nu-i dăduse pe vie mai puţin decât făcea... Şi acum îl luase. Avea să-l înveţe în sfârşit minte pe domnul Dumitru lui Nae, să-i piară cheful pentru totdeauna să-l mai înjure şi să-şi mai bată joc şi de legiune cu aceeaşi ocazie...

– Treceţi doi într-o parte şi doi în alta, ordonă Victor, şi bateţi-l ca la fierărie, la patru ciocane, toţi deodată, fiindcă ăsta e voinic şi pe baza asta şi-a bătut el joc de mine atâţia ani. Să nu mai fie voinic...

Începură să-l bată astfel îndelung cu frânghiile, peste mijloc, peste fesele goale şi la tălpi. Era bine legat în lanţuri, se zbuciuma zadarnic. Gemea greu, dar nicio clipă, până leşină, nu scoase un strigăt. Aduseră două căldări cu apă de la puţul de lângă cârciuma lui Valache şi le turnară pe el. Dar omul nu e voinic în fibra lui, fiindcă e mare la trup. Dumitru lui Nae nu se trezea. Aduseră din nou apă şi cu greu îl făcură să scoată un geamăt.

– Dezlegaţi-l şi puneţi-l şi pe el la stâlpul infamiei, ordonă Victor.

Mai mult de o sută de lovituri primise Dumitru lui Nae până ce îşi pierduse cunoştinţa. Acum se mişca greu, ca şi cum de fiecare picior i-ar fi atârnat ghiulele de fier. „Ce fac ceilalţi oameni?“ se întrebă el cu o gândire aproape senină, aşa cum facem când ştim că nu mai avem mult de trăit şi gândul ne stăruie la această lume pe care trebuie s-o părăsim. „Ce să facă, îşi răspunse tot el, ei nici nu ştiu ce mi se întâmplă mie aici. Doamne Dumnezeule, o să mor şi îmi rămân copiii pe drumuri... Cum de nu mi-am dat seama ce zace în ăsta? Proşti mai suntem, o viaţă întreagă...“

Îl urcară şi pe el sus şi îl legară de acelaşi stâlp cu Pârvu Ilie, spate în spate cu acesta. Dumitru lui Nae nu-şi mai simţea tălpile şi parcă stătea în aer... Şi nici capul nu şi-l putea ţine drept din pricina suferinţei care îi sfâşia fiinţa. Călăii săi crezură că omul, de ruşine, îşi ascundea astfel faţa şi atunci îi trecură pe sub bărbie un lanţ

care să-i țină cu sila capul drept, pe care însă i-l scoaseră, fiindcă trebuia să-l strângă bine ca să-i ridice bărbia din piept, fapt care putea, zise unul din ei, să-l stranguleze şi să-l omoare... Veni un altul cu o idee mai bună şi forfotind în jurul lui îi puseră în schimb o țepuşă de lemn cu un capăt sprijinit în piept şi cu celălalt sub bărbie... Căzu însă şi țepuşa, după ce îl răni. Avură o bănuială că într-adevăr nu mai e în stare să-şi ridice capul şi îl lăsară în pace...

În acest timp se dăduse drumul la copiii de la şcoală. Treceau în grupuri prin fața primăriei şi se opreau şi se uitau. Tâlvan le spuse la un moment dat:

– Copii, loviți cu pietre în aceşti ticăloşi. Nu vă fie frică!

Şi repetă îndemnul până ce într-adevăr se găsiră câțiva care se aplecară şi aruncară în cei doi oameni cu pietre. Una îl lovi pe Dumitru lui Nae în bărbia lui lată. Dar el n-o simți. Oamenii, la care el se gândea în acele clipe grele pentru el, treceau pe drum, se opreau înspăimântați, îşi plecau apoi şi ei frunțile ca şi cei de la stâlp şi se îndepărtau cu paşi care deodată îşi pierdeau siguranța lor de totdeauna, izbiți de puterea gândului: „Ce ni se întâmplă? Ce putem face? Ce se apropie de noi?“

Spre seară, cei doi fură dezlegați şi duşi din nou în primărie. Unul din legionari deschise un dulap şi luă de-acolo o sticlă pe care scria *rom.* O duse la gură şi înghiți de câteva ori. Îi dădu apoi şi lui Dumitru lui Nae să bea, care bău, şi care apoi, clătinându-se, murmură:

– Dacă nu mor, o să vă omor eu cu parul, unul câte unul, ca pe guşteri, pe toți...

Legionarii râseră cu decență, ai fi zis cu oarecare respect. Îl credeau, dar acum fie ce-o fi... Poate moare el, şi atunci... he, he...

Li se dădu drumul acasă.

VII

Dumitru lui Nae nu fusese adus cu sila la primărie şi nici ţinut cu sila până în clipa când cinci inşi năvăliseră asupra lui şi îl legaseră de masă. Venise şeful de post şi îl mînţise: „Du-te pe la primărie, i-a zis, ai nişte impozite de plătit...“ „Dă-le dracu' de impozite, răspunsese, n-am bani acuma, n-am vândut grâul...“ „Tocmai de-aia, du-te şi aranjează chestia asta cu percitorul. Da' du-te acuma că ăla pleacă mâine-dimineaţă şi...“ „Bine, o să mă duc...“

Se dusese şi la primărie se uitase cu obişnuitul său dispreţ la Victor şi la pistolul lui şi nici nu-i dăduse bună ziua. Şeful de post nu născocise el istoria cu „percitoru“ şi cu impozitele, aşa i se spusese, aşa transmisese şi el. Abil, Victor Bălosu îi arătase uşa pe care scria *Perceptor* şi îi spusese cu nepăsare: „Aşteaptă acolo, că vine acuma domnul perceptor“.

Primăria avea ziduri groase şi de-acolo de lângă biroul perceptorului cu uşa închisă Dumitru lui Nae nu auzise nimic din ceea ce i se făcea afară acelui Pârvu. Şi dacă ar fi auzit? I-ar fi trecut lui prin cap că pe el îl aşteaptă nu ceva asemănător, ci mult mai rău? Şi dacă i-ar fi trecut, nu era prea târziu? Feciorii lui, rudele, prietenii, erau la casele lor şi până să-i cheme cineva, până să vină... Abia când intraseră toţi peste el în odaie îşi dăduse seama: căzuse într-o cursă. „Ei şi?! gândise liniştit. Ce pot să-mi facă? Or să mă bată. I-a venit timpul lui Victor să se răzbune pe mine. Să se răzbune, fiindcă ce-o să-i fac eu pe urmă, o să strige mamă de ce m-ai mai făcut...“

Se zbătuse când puseseră mâna pe el, îi lovise, dar întâi că nici cei cinci nu erau nişte prăpădiţi şi al doilea nu prea îşi dădea seama ce vor de la el: să-l bată sau doar să-l lege... să-l dea pe mâna şefului de post, cum făceau totdeauna cei care aveau puterea: nu se răzbunau cu mâinile lor. Încât nu se zbătuse cu toată fiinţa lui... Ce le-ar fi putut face el lor, sau direct lui Victor, dacă ar fi ştiut ce soartă îl aşteaptă? Le spusese abia la urmă, după ce băuse din sticla de rom, că o să-i omoare pe toţi ca pe nişte guşteri, unul câte unul, dacă... Dacă mai apuca...

Dumitru lui Nae veni dinspre primărie pe şapte cărări. Mai încolo cei care îl văzuseră pe drum se mirară: ce l-o fi apucat, de s-a îmbătat, pe Dumitru lui Nae, care nu are obiceiul? Încetul cu încetul însă îşi reveni şi ajunse acasă de bine, de rău. Toată fiinţa lui era un foc, se mira singur că putuse să ajungă până la curte, fiindcă nu mai simţea pământul sub picioare. Îi săriră toţi înainte: ce s-a întâmplat, tată?

– M-au bătut legionarii, spuse el şi uimitoarea lui voce care se auzea departe şi pe care crâncena bătaie nu o stinsese se auzi şi acum şi curând toată lumea află.

Dumitru lui Nae nu intră în casă, rămase lângă prispă şi ceru muierii să-i aducă o pătură şi un căpătâi. Aşternu şi se aşeză cu faţa în jos. Din când în când, gemea, dar nu prea tare. Fiinţa lui, în afară de unele semne (faptul că nu mai simţea pământul sub tălpi) nu luase în întregime cunoştinţă de ceea ce se petrecuse cu el, putea vorbi, putuse veni până acasă. Îşi scoase cămaşa, care din pricina serii care se lăsase, nu se vedea că e plină de sânge...

– Pe spinare, zise el, pe spinare m-au bătut mai rău.

Muierea aprinse lampa, veni cu o cămaşă nouă şi când se uită, aducând lampa aproape, scoase un ţipăt... Nu era un ţipăt de groază, ci de uimire: iată, nenorocirea, răul, s-a abătut asupra casei; omul care o ţinea, bărbatul şi tatăl, fusese lovit... O mai scăpa? Spinarea lui lată şi puternică, spinarea care căra saci, spinarea care stătea primăvara şi toamna aplecată asupra coarnelor plugului, spinarea sa lângă care crescuseră ocrotiţi copiii, era zdrobită şi dumicată în sânge. Încremeniţi, nici copii care să nu înţeleagă şi să se cutremure, dar nici bărbaţi care să pună mâna pe topoare şi să se ducă să-şi răzbune tatăl, fiii lui stăteau alături tăcuţi, fără un gest, turburaţi de neînţeleasa întâmplare. De ce? Ce le făcuse tatăl lor acelor inşi? Când?

Lângă prispă apăruseră toate babele de prin împrejurimi, care nu se lăsară impresionate de starea în care era Dumitru. Începură să şuşotească: ce trebuia făcut? Una spuse că pentru răni trebuia dat cu unt de sunătoare. Dar, ca să ajungă, trebuia mult, că nici picioarele nu erau tefere, şi plecară din casă în casă să caute. În acest timp o altă babă, uitându-se mai de-aproape, clătină din cap

şi spuse că Dumitru trebuia să bea numaidecât pietre roşii. Ce erau acestea? Chiar nişte pietre roşii cunoscute pentru efectul lor asupra rănilor căpătate prin bătaie, flăcăii, după încăierările lor, le foloseau şi ca prin minune se puneau repede pe picioare. Unde se găseau? Tot babele ştiau de pe unde să le culeagă, se găseau foarte greu şi le păstrau cu grijă: erau pietre rare, care tămăduiau...

Seara târziu sosiră leacurile: o babă turnă în palmă unt de sunătoare şi îl întinse cu grijă pe spinarea însângerată. Alături, o alta freca două pietre deasupra unei străchini cu apă. Frecatul acesta dură mult: bolnavul gemea. În cele din urmă se turnă apă într-o cană, Dumitru lui Nae fu ridicat de pe căpătâi şi i se dădu să bea. Bău, dar jumătate din apă se întoarse înapoi şi începu să-i curgă pe lângă gură...

– Ţine-l bine, înghite, Dumitre...

Dar Dumitru scoase deodată un geamăt lung, apoi un suspin ca de uşurare şi capul îi căzu pe căpătâi.

Muierea lui, care îi ţinuse fruntea şi care înţelese ca la lumina unui fulger că bărbatul ei nu mai era, îşi lovi amândouă palmele una de alta şi scoase un ţipăt înalt:

– Dumitre, Dumitre, strigă ea dându-şi capul pe spate spre unica speranţă pe care o mai cunoştea, cerul unde era Dumnezeu; Dumitre, ce le făcuşi tu lor de te omorâră...

Dar înţelegerea morţii nu vine deodată, ca un trăsnet. Muierea lui Dumitru intră în casă, veni cu lumânări, le aprinse la capătul bărbatului ei, apoi deodată mişcările i se opriră şi scoase un urlet. De astă dată îşi pierdu firea şi căzu îmbrăţişându-şi omul.

În lumina lămpilor agăţate în cuiul din tindă şi a focurilor din vatră pe stinse, uliţa în care glasul puternic al lui Dumitru lui Nae se auzise atâţia ani în toate casele află că Dumitru lui Nae a murit. Dar ca şi pe muierea lui ştirea nu-i lovi pe oameni chiar cu toată puterea: Dumitru făcea parte din viaţa lor, ei trăiau, deci nici el nu murise... Se culcară şi adormiră. Abia dimineaţa când bocetele şi vaierele începură din zori să umple acea parte a satului înţeleseră pe deplin ce se întâmplase. Cum, Dumitru lui Nae?

– Dumitru, mă?! zise Moromete adresându-se fetei care îi adusese ştirea chiar acum (aseară se culcaseră toţi mai devreme).

– Da, Dumitru, l-au bătut la primărie până l-au omorât. Aşa mi-a spus unul din băieţii ăia ai lui. A murit azi-noapte, pe prispă.

– Cine l-a bătut la primărie?

– Victor cu legionarii lui.

– Şi el crede că o să scape viu de-alde Gheorghe şi Ilie ai lu' Nae? zise Moromete cu un glas turbure.

Ăştia erau fraţii lui Dumitru, oameni zdraveni care ţineau unii la alţii.

– Aşa zicea şi Ilie Pipa, şi auzii că Victor ar fi fugit azi devreme, cu şareta, la gară. Dar că se întoarce el... Aşa cică ar fi zis...

Moromete îşi plecă fruntea. „Cât, domnule, gândi el, a durat pacea şi liniştea în satu ăsta? De ce dacă nu e pace şi nu e linişte în altă parte trebuie să se ridice nişte smintiţi şi s-o strice şi aici? Cred ei, smintiţii ăştia, că pe urmă nu se face iar linişte şi pace pe pământ şi n-or să alerge alţii după ei cu furcile ca după nişte câini?!"

După-amiază curtea lui Dumitru lui Nae se înţesă de lume. Veniseră toţi prietenii lui, Iocan, Marmoroşblanc, Moromete, Cocoşilă, veni şi Ţugurlan, care era îmbrăcat militar, era în permisie, fusese concentrat pe primăvară. Copii şi fete tinere se urcaseră prin salcâmi şi fetele plângeau tot uitându-se la Dumitru, ca şi când ar fi fost un flăcău de seama lor. Dumitru lui Nae se odihnea acum în căruţă, acolo îl pusese familia, în mijlocul bătăturii, când îşi dăduseră seama câtă lume se înghesuia să-l vadă. Arăta frumos şi într-adevăr mult mai tânăr, deşi fusese omorât în floarea vârstei.

– Când ştii că ai un duşman de moarte, de ce te duci la el când te cheamă? zise Ţugurlan.

– L-a minţit jandarmul, zise Iocan. I-a spus că îl cheamă percitorul.

– Jandarmul, murmură Ţugurlan şi repetă: Jandarmul!

Cine să-l apere şi pe jandarm în ochii lui Ţugurlan şi să-i spună că nici el nu ştiuse?

– Orice-ar fi făcut Dumitru, zise Moromete posomorât, tot punea mâna pe el. Doar dacă ar fi fugit.

– Ei şi? zise Ţugurlan. Tocmai! Să fi fugit din timp.

– Nici tu n-ai fugit, zise Cocoşilă, după ce l-ai bătut pe Aristide şi i-ai luat arma jandarmului. Ai stat acasă ca un miel şi au venit pe urmă şi te-a luat în aceeaşi seară şi te-a băgat la puşcărie.

Ţugurlan tăcu. Aşa era, dar nu erau aceiaşi oameni. Dovadă, la proces Aristide renunţase la plângere, sau dracu să-l ia ce făcuse, că după mai puţin de un an îl scosese din închisoare. Trebuia să facă doi.

– Victor vrea să ne spună că ştie să omoare oameni! zise în cele din urmă Ţugurlan. Să stea ei mult la putere că o să le arăt că şi eu ştiu.

– Bărbat în întregimea cuvântului, zise Moromete, să-l omoare o stârpitură!

Şi, negru la faţă ca şi Ţugurlan, parcă nu putu suporta acest gând şi plecă imediat... Nici la înmormântare nu luă parte, care avu loc a doua zi după-masă, cu amândoi preoţii satului şi cu o mulţime nesfârşită în urma căruţei în care Dumitru lui Nae, înconjurat numai de muieri, care aplecându-se asupra lui îl plângeau şi ţipau, şi de flori, care îi încadrau chipul, porni spre cimitir. Îl opriră, după obicei, în dreptul fiecărei fântâni pe care o întâlniră în cale şi la mijlocul fiecărei răspântii. Nu trecuse el pe acolo atâţia ani şi nu băuse apă din acele fântâni? La acele răspântii nu stătuse el de vorbă cu oamenii? Nu prin ele trecuse, flăcău, spre fata cu care avea să facă apoi copii? Rugăciuni cântate cu deosebită putere se ridicau spre înaltul cerului: cei doi preoţi auziseră şi ei cum murise acest bărbat şi implorau pentru el forţele divine să-l aibă în pază, în acea lume fără verdeaţă spre care se îndrepta...

...Nimeni nu depuse, mai târziu, printre oameni, împotriva ucigaşilor, mărturie despre felul în care fusese omorât... Şi cu acest omor şi nu cu spoitul primăriei cu bidineaua pătrundea astfel în sat, prin legionari, prima adiere a furtunii stârnite în altă parte şi care culcase nu demult la pământ, sub urletul sirenelor avioanelor de asalt, populaţii întregi, care fugeau îngrozite...

VIII

Ploi bogate, care se opriră curând, îl împiedicară pe Moromete să plece la Bucureşti în sâmbăta aceea. Plecă de îndată ce pământul se uscă şi cerul se făcu frumos şi limpede.

Până la Bucureşti era cam o sută de kilometri de mers pe drumul care intra în oraş prin Bolintin şi Ciorogârla şi ca să n-ajungă noaptea (nu se ştie de ce, dar nu e bine să ajungi nicăieri noaptea) trebuia să plece dimineaţa devreme, pe la orele trei sau patru.

Plecă pe la orele trei şi când se opri în dreptul lui Parizianu strigă o singură dată cu o voce dramatică:

– Ştefane!

Adică a doua oară n-avea să-l mai strige şi dacă nu era gata, n-avea să-l aştepte: drumurile nu sunt nevinovate şi cine nu ţine seama de vremea când pleacă pe ele, nu mai are dreptul să se plângă dacă din pricina asta o păţeşte. Dar al lu' Parizianu ieşi chiar atunci din casă. Se apropie de căruţă, se uită înăuntru ca şi când ar fi vrut să vadă dacă nu cumva dormea cineva în ea şi şopti:

– Unchiule, uite-acuma, să-mi puie mama ceva în traistă.

Ăstuia îi ardea de glumă, credea că se duce până colea, la deal, să culeagă porumbul. Drept răspuns Moromete sări jos din căruţă şi mai controlă o dată hamurile pe cai, opritorile dacă erau bine trase, şleaurile dacă nu erau prea slabe, şuşleţul dacă era bine strâns, să nu se desfacă în timpul mersului şi să cadă fără să-l auzi. Când termină, Ştefan ieşi iar din curte, de astă dată cu o valiză neagră de lemn în mână, şi se urcă în căruţă. Nimeni nu-l însoţi, nici maică-sa, nici taică-său, despărţirea se petrecuse pesemne înăuntru.

– Şi alde tac-tău de ce n-a ieşit mă, până afară, i-e frică să nu-l mănânc? spuse Moromete. Vai de capu-ăla al lui de prost, că mai bine nu ţi-aş mai zice...

– Aşa e el, unchiule, dar să ştii că ţine la dumneata, răspunse Ştefan din dosul spinării lui Moromete unde se tot foia, nici el convins de ceea ce îi ieşise din gură. Altfel, continuă el, crezi că m-ar fi lăsat să merg cu dumneata în căruţă?

Dar Moromete nu-l mai auzi, nu-i răspunse. Dădu bice la cai. Nu prea tare, ca s-o ia la trap mare, dar foarte decis ca s-o ia la

trap mărunt: drumul era lung, trebuia mers fără grabă, să nu omoare caii, dar cu nădejdea să ajungă la timp. Primul sat în care intrară, Tătăreştii, era adormit, şi tot aşa şi cele care veneau după el. Într-un târziu Ştefan se trezi şi dădu de pe el paltonul cu care se învelise ca să doarmă: se făcuse lumină, soarele se urcase pe cer.

– Unchiule, zise el, unde suntem?

Moromete rămase mai departe nemişcat pe cutia căruţii cu biciul rezemat de umăr şi cu hăţurile în mâini. N-auzea. Gândul drumului, gândul care îl mâna spre marele oraş, îl stăpânea atât de tare încât îi înăbuşea cuvintele pe care le-ar fi putut spune? Nimeni nu mai ştia de-atunci, de când cei trei fugiseră de-acasă luând cu ei caii, ce era cu el... Vorba îi era grea şi rară, şi o mască întunecată i se aşternuse parcă pe chip. Ai fi zis că era la fel de mut ca şi caii pe care îi mâna, ca şi căruţa pe care ei o trăgeau. Aveau viaţă în ei, dar n-aveau grai... Se gândeau şi ei în timp ce îşi vedeau de acelaşi trap mititel, care era mai mult decât mersul la pas şi mai puţin decât trapul cel mare? Mergeau în întâmpinarea soarelui, care îi aştepta în vârful unui deal, pe care ca să-l urce, se opriră singuri la pas şi sforăiră cu putere şi cu înţeles: nimeni, ai fi zis că spuneau ei, lovind în acelaşi timp aerul în toate direcţiile, cu cozile, nu poate avea pretenţie să urcăm dâmbul ăsta alergând... Şi îşi ridicară capetele în sus privind pe jumătate în urmă, mulţumiţi parcă de înţelegerea care exista între ei şi mogâldeaţa de pe cutie, a cărei voce şi voinţă o cunoşteau şi le era frică de ea, dar le şi plăcea să i se supună.

Al lu' Parizianu se urcă alături de Moromete. Se frecă la ochi şi se întinse... Satul prin care treceau parcă era tot Siliştea Gumeşti şi asta te făcea să te întrebi dacă nu visezi, casele erau aceleaşi, acoperite de salcâmi, cu cele două odăi ale lor care priveau parcă lumea prin cele două ferestre mari, împreună cu uşa tindei, cu prispa cu parmalâc şi cu gardurile care înconjurau aceleaşi curţi mari, în care se şi treziseră raţele în timp ce omul şi toţi ai lui mai dormeau încă, împreună cu căruţa băgată în şopron, a cărei oişte se vedea ieşind afară, şi cu caii din grajd... Ieşiră din acest sat bizar care îţi dădea iluzia că n-ai plecat de-acasă şi dincolo de deal îi întâmpină deodată o câmpie necunoscută. Soarele trecuse parcă

la apus şi nişte văi se vedeau în depărtare ca nişte prăpăstii. Şoseaua se încolăcea şi ea în bucle uriaşe, care le scoase fără veste înainte o pădure întunecată. Moromete îşi duse mâna la chimir apoi trase de hăţuri şi opri caii. Al lu' Parizianu se uită la el fără să înţeleagă. Ca şi când băiatul nici n-ar fi fost cu el, Moromete, posomorât, sări jos, se duse în spatele căruţii şi întârzie îndelung. În faţă, caii făcură acelaşi lucru, întâi unul, apoi celălalt, cel din stânga, care era o iapă, desfăcându-şi uşor picioarele şi udând toţi trei din belşug ţărâna albă a şoselei. Când porniră, al lu' Parizianu, cu ochii la chimirul umflat al lui Moromete, izbucni:

– Ăăăăă, îi e frică, ăăă, are bani în chimir...

Şi se lipi de el şi îl apucă de umeri într-o pornire de afecţiune ciudată care se retrase aproape în aceeaşi clipă în timp ce Moromete cu o mână biciuia caii şi cu cealaltă dibuia alături de cutia căruţii un otic lung şi gros, cu care, se vede, era hotărât să se apere din fuga cailor lovind fără milă pe oricine ar fi încercat să-l oprească. Trecură astfel în goană prin pădurea neagră, care de nenumărate ori arăta lungi luminişuri făcându-te să crezi că în curând avea să se sfârşească, dar nu se sfârşea. Copacii erau stejari deşi, cu frumoasa lor frunză care se vedea şi pe jos în straturi subţiri, colorând pădurea în roşu, deşi razele soarelui abia răzbăteau până sub coroana lor înaltă... Caii începură să gâfâie aspru şi să-şi încetinească goana, în timp ce printre picioare le apăruse spume cu clăbuci. Dar omul îi biciui atât de năprasnic încât deodată parcă se eliberă din muşchiuloasele lor corpuri un obstacol, care până atunci îi împiedicase să fugă şi se puseră pe o goană nebună care aruncă de câteva ori căruţa într-o parte, apoi în alta, gata s-o răstoarne sau s-o sfărâme de trunchiul unui copac. Goneau acum uşor, ai fi zis că zburau şi Moromete începu să tragă de ei cu încordare, să nu-i scape din mâini. Al lu' Parizianu abia se mai ţinea pe cutie, nemaiştiind de ce să se agaţe. De câteva ori fu gata să cadă pe spate şi-şi ridică în aer picioarele şi se răsuci pe burtă, reuşind cu greu să se aşeze la loc pe cutia căruţei, care sărea aruncându-l în toate părţile. În acest timp, într-un fel ciudat, Moromete, deşi trăgea de hăţuri, continua să biciuiască spinările cailor şi se ţinea în aer ridicat, dar nu ridicat de tot, cu genunchii îndoiţi fără să-şi mişte prea mult

tălpile. Niciun flăcău cu vinele tinere n-ar fi putut să țină mai bine ca el hățurile în mână...

Dar iată că ieșiră. Pădurea rămânea în urmă și caii încetară singuri goana și începură, acum gâfâind ca și când ar fi tras să moară, să se uite iar pe jumătate înapoi: ei, au mers bine? „N-o să vrei acuma să fugim mai departe, fiindcă nu mai putem", parcă spuneau ei. Moromete puse biciul jos și înfășură hățurile de loitră. Caii își încetiniră și mai tare mersul lor vioi și cu o încuviințare pe care parcă știau că o aveau se opriră în mijlocul drumului. Dar Moromete îi îndemnă blând:

– Die...

Adică nu chiar aici... Și îi opri singur mai încolo, departe de pădurea primejdioasă. Îi lăsă câtva timp, nu prea mult, să se odihnească, apoi își continuară drumul. După felul cum merseră te-ai fi așteptat ca în curând să apară în zare marginile orașului. Se și vedeau parcă, la buza câmpiei, case mari, strălucind sub norii în grămezi care apăruseră pe cer. Dar părerea se topi, satele începură să semene între ele și unul în care intrară la prânz și în care opriră, se numea chiar Siliștea, dar fără Gumești... Traseră la o cârciumă care se afla în mijlocul satului, la o răspântie de drumuri, lângă o fântână. Moromete dădu cailor să mănânce ovăz în trăiști pe care li le agăță de gât, apoi scoase din cutia căruții pâine și pui fripți și începu să mănânce și el cu al lu' Parizianu chiar acolo, cocoțați pe cutie.

– Mă, ăia de-acolo, strigă la un moment dat cârciumarul, care din întâmplare la ora aceea n-avea pe nimeni pe mica lui terasă din fața intrării, unde se vedeau patru, cinci, mese goale. De unde veniți? întrebă el ca orice țăran care dă cu ochii de necunoscuți, dar tot țărani...

Moromete strigă, deși distanța nu era mare și cârciumarul nu se dovedise că era un surd:

– Ne ducem la București!

Asta era de presupus. Ăsta era drumul. Dar de unde plecaseră? Moromete nu răspunse. În clipele următoare se așternu tăcerea peste acea răspântie de drumuri, turburată doar de rosul de fălci al cailor. Niciun câine nu se auzi, niciun copil, niciun cocoș. Apoi din depărtare se zări înaintând un om în cămașă albă și vestă și în

izmene, iar de alături se văzu cum trece o căruță cu un om în ea și cu o femeie cu gura parcă pecetluită de tăcerea acelui ceas, dar și de tăcerea gândurilor ei care nu prea erau învățate sau nu doreau cu tot dinadinsul să treacă în vorbire. Moromete vârî totul la loc în cutia căruții și când termină, fără să-i spună nimic lui Ștefan, care însă îl urmă, se duse și se așeză la o masă, unde îi ceru cârciumarului de băut. Să fi fost vinul care lumină deodată chipul lui Moromete? Se afla cu fața spre drumul care mergea înainte spre București și într-acolo întinse el deodată brațul și spintecă de sus în jos zarea îndepărtată:

– Fi-meu Paraschiv, zise el... Apoi repetă cu aceeași voce înaltă cu care îi răspunsese cârciumarului, ca și când era multă lume acolo și se vorbea cu glasuri amestecate, prin care ar fi vrut să răzbată, și ca și când ar fi știut că nimic nu poate fi înțeles dacă spui ceva numai o dată, fi-meu Paraschiv, uite-așa a tăiat Bucureștiul pe din două: jumătate e al lui.

Și nu mai spuse nimic. Al lu' Parizianu se uita la el cu o expresie din care se vedea că a auzit cuvintele, dar nu le-a înțeles. Cârciumarul se apropie însă și-și trase un scaun.

– Chiar așa, nene? Ei cum, așa fecior mare ai?... Dă-mi voie atunci, continuă el văzând că după ce spusese cuvintele sale înalte, omul se posomorâse și pusese bărbia în piept, dă-mi voie, repetă el, pentru plăcerea mea, să bem împreună un chil de vin. Cine știe? Am și eu copii, poate am nevoie de un sprijin din partea unui om așa de puternic, cum zici că a ajuns băiatul dumitale.

Avea în glas o resemnare umilă și o tristețe care se vedea că era veche. Uite că a găsit pe cineva cu care s-o împartă. Se duse și se întoarse cu vinul. Și îi aduse lui Moromete și un pachet de țigări făcute, pe care i-l dădu. Băgase pesemne de seamă că omul se străduia cam prea îndelung să-și lipească țigara sa de mână, care se desfăcea mereu...

– Așa este, zise Moromete tot cu glas înalt, aprinzând și învăluindu-se apoi într-un nor de fum, atât de tare trase din țigare. Așa este! Îți spun ca să știi cum să procedezi. Când intri în București, oprești un om: unde stă, îl întrebi, Paraschiv al lui Moromete, din Siliștea Gumești? Și ai să vezi că toată lumea îl cunoaște.

Cârciumarul tăcu el, acum dus pe gânduri. Deodată oftă şi turnă în pahare. Îi era aşa de cunoscută povestea? Îi era aşa de cunoscut omul, cu feciorul său ajuns atât de mare în marele oraş? Băură sticla din ce în ce mai înstrăinaţi, după ce în primele minute s-ar fi zis că mâhnirea adâncă pe care le-o pricinuia la amândoi soarta copiilor lor va face din ei doi prieteni... Moromete vârî pachetul de ţigări în chimir, strivindu-l, şi cu capul în jos şi cu paşi mari se ridică de la masă şi o luă spre căruţă. Dădu caii la apă, îi înhămă şi porni fără să dea bună ziua celui care îl cinstise şi fusese alături de el bând un pahar de vin...

Abia peste câteva ceasuri al lu' Parizianu îşi veni parcă în fire şi îl apucă iarăşi brusc pe Moromete de umeri:

– Ăăăăă, făcu. A tăiat Bucureştiu pe din două. Jumate e al lui, ăăă!... Şi deodată îşi aduse aminte de ceva şi îl întrebă brusc: Pe ce te bazezi?

Moromete, surd, nu-i răspunse. Într-un târziu, cât să fi trecut? Câte ceasuri? Arătă înainte cu biciul: acum nu mai era o părere, se vedeau, cu adevărat, în zare pe o colină, clădiri mici, dar dese, care anunţau, desigur, pe cele mari, ale oraşului. Le ieşi însă în drum, ca un obstacol, un sat, apoi intrară într-un altul cu case mari şi foarte frumoase şi atât de lung încât ai fi zis că n-o să se mai termine niciodată. Ascultând de o pornire căreia nu i se putea împotrivi, al lu' Parizianu se dădu jos de pe cutie şi se culcă iar pe fundul căruţii, mormăind că să-l scoale şi pe el unchiul când or să intre în Bucureşti... Şi îşi vârî capul în paie şi adormi. Se prăbuşise atât de adânc în somn încât când căruţa pătrunse în mahalalele oraşului, cu străzi rău pietruite şi roţile începură să sune tare lovindu-se de pavaj şi să-i zgâlţâie scoarţele şi loitrele, el nu se trezi până ce Moromete nu îl împunse de mai multe ori cu codirişţea şi nu-l strigă să se scoale, cu aceeaşi voce dramatică cu care îl chemase dimineaţa la plecare...

IX

– Scoal', mă, strigă, sărac de maica ta.

Al lu' Parizianu sări în sus ca ars uitându-se în jur fără să vadă şi se urcă apoi la loc pe cutie. Moromete trase de hăţuri şi opri căruţa în dreptul unui om care sta la o poartă asemeni unui ţăran, cu o expresie care căuta parcă un gând să-l călăuzească, adică ce să facă, să mai stea acolo în dosul gardului sau să se ducă undeva, şi unde anume?

– Mă, creştine, zise Moromete, unde e strada Cheia Roseti?

Omul făcu un semn desluşit cu mâna: înainte! Şi ieşi din poartă şi o luă într-o parte, nu atât de dispreţuitor, cât plictisit: să te apuci acum să-i explici unui ţăran, care pe deasupra te mai trage şi de brăcinari, zicându-ţi creştine, unde e o stradă din centrul Bucureştiului, când el nici n-a intrat bine în oraş! Să meargă el înainte!...

Înfuriat, Moromete înţelese parcă gândul nerostit al aceluia şi nu mai întrebă pe nimeni multă vreme, dar se vedea pe chipul lui o expresie neliniştită şi ţeapănă, ca a orbilor care nu văd unde merg. În cele din urmă se hotărî şi opri de-astă dată în dreptul unei cârciumi în care intră. Nu sunt cârciumile locul unde poţi afla mai bine decât de la oricine ceva? Al lu' Parizianu îl văzu însă ieşind de-acolo cu biciul în mână la fel de furios cum intrase. Nu-l întrebă însă nimic. Moromete puse talpa pe vătraiul loitrei, cu acea mişcare sigură a ţăranilor care ştiu că ei sunt adevăraţii stăpâni ai lumii şi nu pot crede că au nevoie de alţii ca să trăiască, se urcă pe cutie şi apucă decis hăţurile în mână. Al lu' Parizianu gândea: „Aşa trebuia să facă de la început, ce să mai tot întrebe?" Şi într-adevăr Moromete nu mai întrebă nimic şi în curând căruţa, cu caii ei mici şi cu cei doi de pe cutie, pătrunse pe marile bulevarde ale oraşului. Al lu' Parizianu, deşi avea ochii deschişi, ai fi crezut că nu se trezise bine din somn şi doar un singur lucru îl făcea să tresară din ce vedea: luminile ţâşnitoare ale reclamelor care spintecau cerul bucureştean în amurg şi după care întorcea capul în toate direcţiile. Mulţimea de pe trotuare, maşinile care îi

claxonau din urmă fără să ştie de ce, tramvaiele ca nişte magazii care veneau spre ei gata să-i strivească, ai fi zis că îi sunt prea cunoscute şi nu-i stârnesc niciun interes. Caii mergeau înainte izbind din cozi. Erau foarte hotărâţi, lăsaţi în voia lor... Călcau cu nădejde pavajul şi era limpede că dacă cei doi de pe cutie nu ştiau unde merg, ei, caii, ştiau... Numai de câteva ori câte-un om în uniformă îi oprea şi le schimba direcţia: prima la stânga... a treia la dreapta... înainte până la piaţa cutare... În curând clădirile se făcură foarte mari şi căruţa pătrunse pe un bulevard lat, abia îi zăreai partea cealaltă, şi care era aproape în întregime plin cu lumini, de jos de la vitrine până pe vârful blocurilor înalte... Pe una din străzile acestui bulevard caii cotiră la dreapta şi chiar acolo la mică distanţă de colţ Moromete opri şi sări jos din căruţă: aceea era Cheia Roseti! Dar numărul? Numărul era chiar acolo. Aveau voie să stea în acel loc şi să deshame? Aveau! Chiar alături se vedea un camion mare, la care erau înhămaţi tot cai, doi inşi în halate albe încărcau şi descărcau sticle de vin, sifoane şi lăzi pentru restaurantul de pe colţ. Moromete trase de opritori şi despuie caii de hamurile lor grele... Nu arătau trudiţi caii şi avură sforăituri proaspete când omul luă din căruţă trăiştile cu ovăz şi li le puse în cap.

– Ei, mă, Ştefane, zise apoi Moromete întorcându-se spre al lu' Parizianu şi vorbindu-i cu un glas parcă de avertisment, acuma să vedem ce face Nilă! O luăm întâi cu el, că ălălalt, Paraschiv, trebuie să fie extrem de ocupat şi nu ştiu dacă o să aibă timpul necesar să stea de vorbă cu noi... Cât despre Achim...

Moromete tăcu, iar al lu' Parizianu nu zise nimic. Nici nu era sigur dacă înţelesese cuvintele, cu ironia lor întunecată. Ce căuta Moromete la Bucureşti, de ce făcuse el acest drum, ce voia el să le spună celor trei din moment ce, judecând după cuvintele sale, dor nu-i era de ei şi nici nu părea să-i fi iertat pentru fuga lor de-acum trei ani?

Al lu' Parizianu nu fu de faţă la toată întâlnirea care avu loc între tată şi feciori, povesti totuşi lui taică-său, cât ştia, câteva luni mai târziu, când Parizianu veni de Crăciun la Bucureşti să-şi vadă băiatul. Auzise lucruri bune despre el, el însuşi le scrisese că e bine sănătos şi că are servici, dar Parizianu vroia să vadă cu ochii lui ce

servici era ăla, dacă n-o fi cumva un nenorocit de servici, cum li se întâmpla multora, scriau acasă că sunt bine şi când colo ei erau măturători de stradă. Paraschiv, la început, nu fusese?...

X

– ...Întâi că nea Nilă a căzut parcă pe gânduri, începu Ştefan să povestească, când s-a pomenit cu noi în hol. Se uita în jos cu şapca lui de portar în cap (pe care într-adevăr scria *portar*), se ferea de unchiu, care sta înaintea lui cu biciul în mână şi aştepta un răspuns la o întrebare pe care nici nu i-o pusese, dar care trebuia pusă... Dacă pe toate trebuie să le înţelegi numai după ce ţi se spune prin viu grai, atunci mintea la ce mai foloseşte? N-aş putea să susţin că unchiu şi-a ieşit din pepeni când a rostit cuvintele pe care o să vi le spun acuma, dar un străin care l-ar fi auzit ar fi putut crede. În realitate le-a spus cu multă îngăduinţă: „Tu ce crezi, Nilă, că Paraschiv vine singur încoace, fără să te duci tu să-i spui?“ Asta în loc de bine te-am găsit!... Iar nea Nilă, drept bine-aţi venit, i-a năzărit să ne trimeată să ne plimbăm şi noi prin oraş. După atâtea ceasuri de mers zdroncănind în căruţă (am plecat din Silişteа pe la ora trei noaptea) numai de plimbat nu ne ardea nouă. Că acuma nu poate să se ducă după Paraschiv şi Achim, că e în servici, dar că peste un ceas îi vine schimbul şi... Bineînţeles că nu ne-am dus să ne plimbăm. Unchiu zice: „Tu n-ai aici o odaie unde să stăm să ne odihnim?“ Nea Nilă, tot aşa, pe gânduri, zice „ba am“. Dar a spus-o cu un glas îndoit, parcă nici el nu şi-ar fi dat seama dacă are sau nu. Am urcat sus cu liftul până la etajul unsprezece, unchiul mereu cu biciul în mână, şi nea Nilă deodată a rânjit, acuma, iată, l-a prins şi el pe taică-său cu o chestie la care n-o să aibă ce să zică: „Dă-l nabii de bici (tot aşa zicea, ca acasă, nabii în loc de naibii), dă-l încoace că nu ţi-l fură nimeni“. Şi i-a luat biciul din mână şi i l-a pus într-un colţ. Pe urmă ne-a lăsat în odaie şi a plecat, dar tot aşa, dus pe gânduri, întrebându-se dacă să plece sau nu. Pe urmă îl vedem că se întoarce şi zice aşa, moale, mereu cu ochii spre

genunchi: „Bă, voi nu vreți, până mă întorc eu, să faceți şi voi o bae?“ Şi a adăugat, parcă s-ar fi justificat: „E bae aici, pe coridor, cu apă caldă permanentă“. „Şi de ce ai crede tu, i-a răspuns unchiu Ilie mereu parcă furios, că n-am vrea?“ Nea Nilă şi-a încreţit fruntea în sus, a nedumerire. „Veniți încoace“, zice. Şi pe urmă în baie, mie: „Bă, ăsta al lu' Parizianu, tu ştii cum să umbli, fă tu aici, vedeți să nu vă frigeți, amestecați apa cum vă place, şi uite aici aveți săpun şi şervete...“ Când ne-am întors pe urmă în odaie, unchiul a tras un pui de somn. Zice: „Mă ăsta, Ştefane... Deştept om ăla care a inventat baia!“ Eu am plecat să mă plimb, dormisem chiar înainte să intrăm în Bucureşti şi baia îmi luase parcă oboseala cu mâna... Când m-am întors i-am găsit pe toți la masă, aduseseră pâine, vin şi tot felul de salamuri, mâncau şi beau şi nimeni nu zicea nimic... M-am aşezat şi eu pe pat şi am început să mănânc. După un răspuns pe care l-a dat nea Nilă m-am întrebat mirat ce vorbiseră ei până să viu eu? Nu-şi spuseseră până atunci nimic? Sau îşi spuseseră totul şi acum, în timp ce înfulecau, se gândeau? În realitate, cum mi-am dat mai pe urmă seama, stăteau la masă ca nişte străini şi numai faptul că unul era tată şi ceilalți copiii lui îi împiedica să întrebe: „Bă, ce cauți tu aicea? De ce ne mănânci pâinea şi ne bei vinul?“ Iar el pe ei: „Bă, de ce m-ați primit aici şi m-ați aşezat la masă dacă nu mă mai considerați ceea ce sunt, cel care v-a dat viață şi a trudit să ajungeți oameni?“ Numai nea Nilă se vedea că era singurul care mai ținea la unchiu şi el ar fi vrut să vorbească cu el. Nu-i plăcea ce s-ar fi spus dacă s-ar fi început vorba? Asta era sigur, în mintea lui se simțea mai aproape de el tăcând decât dacă s-ar fi vorbit... El se şi bucura de venirea lui, nu ca nea Paraschiv şi Achim care erau doar mirați, nu înțelegeau de ce venise şi neînțelegerea asta era singurul lucru care le stătea pe cap ca un pietroi şi îi împiedica să vorbească... Ori pe nea Nilă nu-l împiedica nimic, dar parcă totuşi spunea: „Bă, e tata, tăceți din gură!“ Pe urmă cu un glas moale, spăsit, nu se ştie de ce, parcă împovărat de păcate, tot el a început să vorbească, dar cum? Hodoronc-tronc, mie mi-a vorbit, dându-mi cu cotul că, zice, ce nabii caut eu la Bucureşti. Ce dacă am patru clase de liceu?! Adică Bucureştiul era acum al lor, puseseră stăpânire pe el şi nu mai

dădeau voie să mai vie şi alţii... Nea Paraschiv a băut furios un pahar de vin şi a sărit să mă apere, că ştiu carte, nu sunt prost ca el, ca nea Nilă, la care Nilă i-a răspuns că prost e el, nea Paraschiv, şi hî, mi-a dat mie cu cotul, ca şi când noi doi ne-am fi înţeles formidabil şi zice că o să ajungă nea Paraschiv să-şi facă în Colentina casă când şi-o vedea el ceafa fără oglindă. A ieşit o încurcătură, nu ştiu ce a mai spus nea Nilă, nea Paraschiv a înţeles că i se contestă carnetul lui de maistru sudor-autogen, ca să reiasă că vorba spusă se referea tot la mine, că o să ajung şomer în Piaţa Mare... Eu adică, nu nea Paraschiv... Ne-am uitat toţi la nea Nilă cu ochii scoşi din orbite. De ce se mai încontrase atunci cu toţi, dacă nu la nea Paraschiv se gândise? Ăsta a fost primul subiect formidabil de discuţie, care a fost mai lung, dar eu îl redau aici pe scurt. Al doilea a fost bazat tot pe încâlceală de cuvinte şi tot nea Paraschiv s-a înfuriat îngrozitor. A fost un duel care merita să-l auzi, o să ţi-l povestesc mai târziu, îi zise al lu' Parizianu lui taică-său, după care a urmat o foarte interesantă istorie cu un şobolan... Şi asta merită o relatare cât mai detaliată, dar nu e acum timp de ea... În tot cazul era vorba de un şobolan dotat cu o mare vitalitate, dacă reuşise el să urce până la etajul al unsprezecelea, şi tocmai într-un bloc nou şi să-şi facă o gaură prin cimentul proaspăt... Probabil emigrase dintr-unul vechi şi se ştie că emigranţii sunt de fapt nişte mari aventurieri, mai zise al lu' Parizianu şi privirea îi sticli batjocoritor la amintirea acelei întâmplări pe care o păstra însă pentru sine... Fiindcă tot nu vroiau să arate că sunt fiii omului din faţa lor m-au luat pe mine iar cu întrebări, când respectuoase (cine ştie, dacă se va întâmpla să ajung şi eu să tai Bucureştiul pe din două?), când dispreţuitoare (dacă n-ajung nimic ce rost mai are respectul?). În orice caz n-a lipsit inteligenta întrebare dacă nu cumva am auzit şi eu că la Bucureşti umblă câinii cu covrigi în coadă... După care, binevoitori, ca rude bune ce-mi erau, au început să se certe la care din ei urma ca eu să rămân... Se termină cu cearta asta, cea mai potolită dintre toate, şi începură toţi să fumeze într-o tăcere care nu se mai sfârşea... Unchiul se străduia să înţeleagă... făcuse el bine că venise la ei? Se potrivea gândul cu care venise el cu ceea ce găsise? Erau măcar ei

curioşi să afle că tatăl lor avea în inima lui un gând pentru ei? Aveau măcar bănuiala, sau nu cumva îşi închipuiau că venise cu vechile lui pretenţii, să-i constrângă, să le poruncească, să-i biciuie cu cuvintele lui usturătoare? Eu, care mersesem alături de el peste douăsprezece ore în căruţă, ştiam că da, avea un gând pentru ei, la care ţinea cu tărie, deşi îndoieli rele îl asaltau... Şi acum, uite, să vorbeşti cuiva despre un lucru pe care dacă l-ai spune, îţi dai seama dinainte că celălalt nu te-ar crede în ciuda dovezilor pe care i le-ai înşira pe dinaintea ochilor? Fiindcă numai doritori să afle nu erau copiii lui... Ce să facă? Degeaba pusese hamurile pe cai şi venise până aici? Şi începu să clatine din cap. Clătină din cap a reproş, lucru care pe cei trei îi înfurie: iar a venit să... Fără să-şi dea seama el chiar aşa şi făcu, începând cu o constatare, ca şi când ar fi vorbit aşa în general, nu copiilor lui: „A fi portar într-un bloc e bine un timp, dar dacă la un moment dat te dă afară, ce-i faci? Ai tu casa şi munca ta sigură care să te ajute să te însori şi să-ţi faci familia ta? Unde? Nu zice nimeni că a fi sudor nu înseamnă că ai leafa asigurată, dar unde stai? Se compară o odăiţă de-asta cu o curte mare în care ai caii tăi şi îţi munceşti pământul, între oameni?“ Şi tăcu posomorât şi dispreţuitor. Asta era? Nu era mulţumit de feciorii lui. Asta o ştiau ei bine! De-aia venise atâta drum ca să le reamintească motivul pentru care fugiseră de-acasă: dispreţul şi nemulţumirea lui pentru primii săi născuţi, pe care i-a luat totdeauna în râs, în timp ce pe ceilalţi i-a corcolit? Între timp se terminase vinul şi mă trimiseră la restaurantul din colţ după vin. Alături era o cofetărie şi m-am oprit lângă vitrină: mi-a lăsat gura apă. Am uitat de unchiu şi verii de-al doilea şi am intrat şi am mâncat trei sarailii, atât de bune erau: în viaţa mea nu mâncasem aşa ceva. Pe urmă am plătit şi am ieşit şi mi-am adus aminte de vin. Am cumpărat un chil şi când m-am întors, unchiu arăta schimbat... Dar în rău, nu în bine... Nu mai vroia să stea, da din mâini şi spunea că şi-a luat mâna de pe copiii lui... Ce s-o fi întâmplat? Le spusese sau nu, unchiul, gândul care îl purtase pe drum să vie să-i vadă? Îmi părea rău că uitasem de ei şi stătusem aşa de mult în cofetărie, fiindcă eram şi eu curios. Cel mai natural ar fi să credem că după mai bine de trei ani de zile i se făcuse pur şi simplu dor de

ei şi venise să-i vadă. Dar numai dor nu era în inima lui. Cui îi e dor nu are sufletul întunecat... Atunci? Uite, numai ei pot să ştie, încheie Ştefan arătându-i cu capul pe cei trei. „Ce v-a spus, nea Nilă?... Nea Achime?... Nea Paraschive?..."

Aici, Paraschiv, care de multă vreme se tot uita la al lu' Parizianu cu ochii cât cepele (cine putuse să bănuiască până acum că ăsta, de când venise la Bucureşti, i se urcase la cap şi făcea pe deşteptul vorbind despre ei trei aşa, ca despre nişte nătărăi?), sări şi îl întrerupse:

– Opreşte-te, bă, şi nu mai bate câmpii! De când te ascult mă dor urechile de tâmpeniile care îţi ies din gură. Hai, bă, noroc Parizianu, se adresă apoi tatălui lui Ştefan.

Şi ciocniră toţi şi băură însetaţi. Fiindcă se aflau într-o cârciumă şi din clipa când al lu' Parizianu începuse să povestească, uitaseră să mai ducă paharele la gură...

PARTEA A DOUA

I

Al lu' Parizianu râse batjocoritor, se sculă de la masă şi le plăti consumaţia, le puse apoi mâinile pe umeri, îl rugă pe Nilă să aibă grijă de tatăl său, să-l ia să doarmă cu el şi fără să le mai adreseze vreun cuvânt ieşi din cârciumă şi îi lăsă acolo să stea mai departe şi să se îmbete toţi patru pe cont propriu... Poate că tatălui său o să îi spună cei trei, ce se întâmplase totuşi între ei şi Moromete, de plecase unchiul său în aceeaşi seară îndărăt...

Se dădu jos şi o luă spre Belvedere. Pe-aproape se afla clădirea marelui cotidian în redacţia căruia fusese angajat de curând, de către chiar directorul şi proprietarul ziarului, stârnind neîncrederea celor care, pentru a fi ajuns acolo unde acest tinerel ajunsese dintr-o dată, le trebuise ani lungi de ucenicie şi corvoadă: ce-o să facă, rânjiseră ei fără prietenie, cum o să se descurce? Fiindcă nimeni n-avea chef să-l înveţe sau să-l cruţe. Nimeni nu ştia însă că imediat ce al lu' Parizianu părăsise spaţiosul birou al patronului acesta îşi chemase imediat secretara:

– Să vie la mine Niki Dumitrescu.

Era secretarul general de redacţie, un ins scund şi corpolent, fără să fie obez, cu o expresie liniştită şi inteligentă pe chipul lui de asemenea rotund, fără să fie gras.

– Niki, îl luase imediat în primire patronul ridicându-şi în sus enormele sale sprâncene ţigăneşti, am trimis la tine un băiat neîmbrăcat, neîncălţat şi nemâncat, dar care... Nu mă întreba ce impresie mi-a făcut fiindcă n-am timp să-ţi răspund... Uite aici un ajutor pentru el, încasează suma de la casierie şi fă ceea ce ştii că e în obiceiul meu să fac în asemenea rarisime împrejurări. Dă-i restul de bani să-i ajungă până la prima chenzină şi ia-l cu dumneata şi învaţă-l ce este un ziar, cum se scrie şi cum se tipăreşte. Nu-l pune pe el să scrie nimic, asta am s-o fac eu însumi, la timpul potrivit... Până atunci să n-aud de el, fiindcă înseamnă că o să aud

de rău, strigase deodată patronul, şi vinovat vei fi dumneata, şi nu el, fiindcă nu mi-ai luat în serios recomandarea şi nu te-ai ocupat de el cu toată sinceritatea şi toată căldura.

– E în regulă, domnule director, şoptise secretarul general de redacţie uitându-se direct în ochii patronului, nu înainte de a lăsa să se scurgă câteva clipe lungi până să răspundă.

Nu era o glumă! Se gândea! Se întâmplase ceva între acel tânăr şi patron şi nu intra în discuţie să pună la îndoială revelaţiile sale, tocmai el, Niki Dumitrescu, care nu numai că îl admira, asemeni sutelor de mii de cititori care îi urmăreau articolele de pe prima pagină, dar îi era şi devotat în adâncul sufletului, fiindcă într-un fel asemănător procedase şi cu el cu mulţi ani în urmă şi îl ajutase să ajungă mâna lui dreaptă în redacţie.

– E în regulă, repetase, vă promit că nu veţi mai auzi nimic despre el decât atunci când veţi considera că vă va fi util. Şi atunci veţi găsi în el omul pe care l-aţi descoperit, gata să facă ceea ce o să-i cereţi.

În acest timp, cât vorbise, secretarul general de redacţie văzuse cum patronul îşi desface cravata sa de mătase de la gât şi o aruncă pe birou. „Da, gândi el, iată, acelaşi gest...“

– Dă-i asta din partea mea...

Şi ochii patronului se holbară spunând aceste cuvinte. Imediat, ca la un semnal, celălalt se ridicase în picioare: asta era semnificaţia acelei uitături: că tot ceea ce trebuia spus se spusese şi că omul sau colaboratorul din faţa lui trebuia să se ridice şi să plece. Niki Dumitrescu băgase cravata în buzunar şi se înclinase.

Ieşise apoi şi o luase pe un culoar lung şi într-adevăr în dreptul uşii care se afla la acelaşi etaj cu direcţia şi redacţia politică îl aştepta un tânăr care arăta chiar aşa cum spusese patronul său, nu atât neîmbrăcat şi neîncălţat, cât slab, cu faţa emaciată şi cu o nelinişte adâncă în privirea lui matură (ai fi zis că arăta de treizeci de ani şi nu de nouăsprezece câţi avea).

– De ce stai aici? Hai înăuntru, îi spuse Niki Dumitrescu cu un glas şoptit, familiar şi aproape frăţesc (trebuia să-i alunge neliniştea: patronul îl angaja).

Îi deschise o uşă şi îi făcu semn cu mâna să intre. În birou se aşeză şi continuă cu acelaşi glas ca şi când ei doi s-ar fi cunoscut demult şi acum se revedeau şi Niki era uimit:

– Ce e cu părul ăla de pe cap? Du-te şi te tunde colea la colţ. Uite aşa ca mine să arăţi, ca un bărbat, nu ca o fată. Ai bani?... N-ai, du-te şi mănâncă şi întoarce-te aici, că avem treabă. Unde stai? Ai casă?

– Nu, răspunse al lu' Parizianu.

– Unde dormi?

– Am un văr care e portar într-un bloc, pe C.A. Rosetti...

– Dormi pe jos?

– Nu chiar. Ne înghesuim...

– O să vină şi casa la rând. Cel mai bine e să-ţi iei o garsonieră mobilată, o să te coste mult, dar nu merită să faci economie la bani şi să stai într-o chichineaţă. Nu-ţi merge gândul bine decât într-o cameră bună, asta e teoria mea... Ia pentru moment mia asta şi du-te şi fă ce ţi-am spus. Te întorci peste două ceasuri aici la mine în birou, fiindcă trebuie să mergem pe urmă undeva.

Al lu' Parizianu gândea: „Eu nici nu ştiu cine e acest om, dar trebuie să fac tot ce-mi spune el. Mă tratează ca pe-un orfan sau ca pe-un ucenic, dar nu sunt oare şi una şi alta?" Şi ieşise şi se întorsese peste două ceasuri. I se vedeau vinele gâtului şi urechile, deşi nu era nimic mare la el, nici urechile, nici gâtul. Dar Niki Dumitrescu arăta mulţumit când îi aruncă o privire şi îl văzu cât de golaş arăta acum, în timp ce al lu' Parizianu gândea: „Ăsta e un om serios, sau care nu prea are simţul umorului (nu vede cât de urât arăt...)".

Nu, Niki Dumitrescu nu găsea că băiatul arăta caraghios. Îl luă de braţ şi ieşiră imediat pe Calea Victoriei, ca doi vechi prieteni, care se bucură că sunt împreună şi care vorbesc puţin: plăcerea era că mergeau unul lângă altul, nu prea grăbiţi, cu un scop pe care îl ştia numai unul, dar pe care avea să-l afle curând şi celălalt. În dreptul „Galeriilor Lafayette" se opriră şi cel mai mic de statură, dar cu mersul mai sigur, de bucureştean şi care îşi cunoaşte de mic străzile şi marile magazine ale oraşului său, îl luă de braţ şi intră cu el înăuntru. Urcară la etaj prin mulţimea care se înghesuia peste tot şi în dreptul unui raion Niki Dumitrescu se adresă vânzătoarei:

– Vă rog să vedeți ce număr poartă domnul la gât şi să ne dați o jumătate de duzină de cămăşi, de toate modelele...

Şi în timp ce vânzătoarea îi servea, cel mai scund de statură o interoga: cutare lucruri de lenjerie avea? Dar cutare? Şi plăti şi o luă înainte, spre alt etaj, unde al lu' Parizianu încercă un costum nou, pantofi în picioare, un palton, o căciulă şi până şi mănuşi... Oricât se străduia să arate că e stăpân pe sine, se vedea cât e de fericit... Nu fiindcă i se cumpărau toate acele lucruri, ci fiindcă i se dovedea în felul acesta că i se pregăteşte ceva decisiv în viața lui: intra undeva, într-o familie necunoscută, dar puternică, de a cărei existență îşi lega soarta. Nu avea îndoieli: fusese primit pentru ceea ce ştia că e el şi nu din întâmplare sau dintr-o greşeală... Se întâmplase această minune...

– Ei bravo, îi zise apoi protectorul său în stradă fără să-l bată pe umeri, deşi al lu' Parizianu avea exact expresia stingherită a celui care se aşteaptă tocmai la un gest de acest fel. Dar gestul nu fu făcut; o expresie liniştită de respect se citea pe chipul celuilalt. Acuma, continuă el, ai să pleci să te îmbraci cu toate astea şi să te obişnuieşti cu gândul că eşti angajatul ziarului nostru. Ți s-a dat un avans din salariu, iată şi restul, şi uite şi adresa mea (şi îi dădu o carte de vizită). Vino diseară pe la mine, luăm masa împreună şi stăm de vorbă să ne cunoaştem... Acum, mai zise acest om scund, o să te duc acasă, fiindcă n-ai să poți face un pas cu toate chestiile astea în brațe.

Şi luară un taxi. La coborâre, ziaristul scoase din buzunar o cravată de culoare verde şi i-o dădu spunându-i şi din partea cui venea. Era ca un talisman: Niki îi ură noroc...

II

– Povesteşte, zise apoi Niki seara, la masă, în timp ce sora acestuia servea (era o elevă cu chipul alb ca de marmură şi părul castaniu strălucitor îi cădea în valuri pe umeri şi era uimitor ca o fată atât

de tânără să aibă o astfel de bogăție de păr), fiindcă după câte am dedus eu, adăugă gazda, nu ești o rudă îndepărtată a patronului (pe cele apropiate le cunoaștem noi) și nici nu i-ai fost recomandat de cineva, te-a descoperit singur. Cum s-a întâmplat?

– Ce rău îmi pare, răspunse Ștefan, că nu știu să povestesc despre mine... Tot ce știu despre mine, adăugă el cu însuflețire, e că mă fascinează toți ceilalți. Dar ce sunt eu? Ce gândesc eu? Nimic... Am impresia că sunt nimic. Mă gândesc chiar ce-o să fac eu dacă...

Se poticni. Îi venise la timp gândul că nu trebuie să spună tot ceea ce îi trecea prin cap?

– Nu trebuie să-ți faci complexe, zise ziaristul. Așa este, nu știi nimic, dar o să te învăț eu. Nu te gândi că te-am angajat să scrii, ci să înveți, să ajungi să faci ziarul nostru singur. Scrisul, asta numai în cazuri de urgență... În orice caz mai târziu... Nu te gândi la asta...

Chipul băiatului se destinse și o secretă îngrijorare pieri din luminile ochilor săi. O mare încredere și o expresie totală de recunoștință i se așternu pe obraji, care de căldură se învăluiră parcă într-o ceață înmuindu-le asperitățile.

– În timpuri normale, patronul te-ar fi trimis la Paris, continuă ziaristul cu aceeași voce șoptită, care favoriza destăinuirile (era ros de curiozitate să afle cum nimerise acest băiat în biroul patronului și ce anume se petrecuse acolo între ei doi). Știi franțuzește?

– Atât cât se poate învăța în patru ani de liceu.

– Te descurci?

– Cred că da!

– Poate că chiar te trimite! Asta depinde de ce-o să ni se întâmple!

– Dumneavoastră ați fost?

– Desigur.

– Trimis de el?

– Da, răspunse ziaristul cu un glas care parcă adăuga: da, el poate face astfel de lucruri, și le face! Bineînțeles, reluă Niki Dumitrescu, să nu crezi că a trimis pe mulți la Paris, sau că toți patronii de ziare fac acest lucru.

– Nu?

În acest timp, eleva, ignorată atât de frate, cât şi de musafir, după ce îi ţintui cu priviri insistente, care scânteiau ca şi când ar fi avut ochi cu mii de faţete, ca ai furnicilor, le servi cafele şi se retrase.

– Mulţumesc pentru masă, Luchi, zise fratele, noapte bună.

Ştefan se răsuci uimit, ca şi când abia atunci şi-ar fi dat seama că masa nu se servise de la sine, şi murmură şi el ceva...

– Să vă fie de bine, răspunse eleva ironic şi părăsi sufrageria fără să le arate chiar spatele, dar nici toată faţa care într-o fracţiune de secundă i se păru lui Ştefan că avea gura strâmbată într-un surâs bizar, numai din profil se mai lăsă văzută şi pieri urcând încet o scară interioară.

Niki Dumitrescu locuia pe bulevardul Banu Manta, într-o casă care din poartă şi de la distanţa pe care o crea o curte lungă semăna cu un mic castel: avea ferestre cu tot felul de cornişe şi faţada cu tot felul de balcoane, iar acoperişul mici turnuleţe ţuguiate. Impresia pe care ţi-o crea era că trebuia să fi avut multe camere, când de fapt nu avea decât patru mai mari şi două mai mititele, sufrageria, holul şi biroul formau o singură încăpere, e drept, foarte spaţioasă şi care la nevoie putea fi despărţită prin glasvandurile care însă stăteau date la perete, iar deasupra erau dormitoarele. Niki Dumitrescu şi sora lui locuiau aici cu părinţii (tatăl colonel pensionar), care se retrăseseră într-una din cele trei camere de sus, unde aveau tot ce le trebuia pentru ca să nu-i stingherească pe copii; nu luau masa împreună decât duminicile la prânz sau când aveau ca musafiri rude sau prieteni comuni. Părinţii avuseseră această iniţiativă, cu gândul că Niki se putea oricând căsători, ca şi Luchi de altfel... Să-şi primească musafirii de vârsta lor fără să fie turburaţi de prezenţa bătrânilor, chiar invizibilă... Ştefan găsise uşor strada şi casa, al cărei număr era apropiat de bulevardul Filantropia, şi în costumul său nou şi cu cravata patronului la gât, sunase la intrare, în stradă. Casa i se păruse şi pe dinafară şi era şi pe dinăuntru, un vis. Mai ales acolo unde stăteau, jos, fără să mai ştie ce este în rest, i se părea că se află într-o curte, dar care avea ziduri (încărcate de trei, patru biblioteci scunde, fără geam, de aplice care ardeau cu lumânări electrice şi de tablouri nenumărate) şi un plafon alb luminat de candelabre

cu lumina discretă, care nu te orbea, dar lumina tot... Ferestrele însă erau cam mici, abia puteai să le descoperi, pesemne că aşa fusese moda pe vremea când se construise această casă. Băuseră ţuici şi mâncaseră, la ele, măsline. Pe urmă eleva, care se vedea că era foarte pricepută în ale bucătăriei, adusese în nişte ceşti un lichid care ai fi zis că era ceai, dar care avea gust de carne şi înăuntru plutea un gălbenuş de ou nefiert. Pe urmă alte feluri, pe care al lu' Parizianu le mâncă întrebându-se cum se putea ca o fată să pregătească în felul acesta carnea cu ciuperci şi totul să fie atât de fraged şi de bun. La liceul din Pălămida, unde mâncase atâţia ani la gazda sa griş cu lapte felul întâi şi aproape invariabila mâncare de cartofi cu carne, carnea aceea, cu toate că el era veşnic flămând, era de nemâncat, nu numai că trebuia să tragi de ea, dar avea şi acel miros greoi, pe care îl căpăta din pricina alăturării cu cartofii rău gătiţi, mirosind şi ei a ceva care îţi amintea de originea lor de tuberculi crescuţi în pământ... Nici acasă, maică-sa şi nici bunica, aşa pariziancă precum fusese, nu ştiau să facă altceva decât friptură prăjită în tigaie... Băuseră vin alb şi pentru întâia oară îi plăcuse această licoare, pe care n-o cunoştea... Vinul de acasă nu-l deosebise niciodată de poşircă, acel scârbos preparat din prune şi apă, pe care îl cumpărau cei săraci, iarna (de la mocanii care îl aduceau în putini), şi pe care îl mâncau cu mămăligă...

– Trebuie atunci să presupun, zise Niki, că dacă nu ştii să povesteşti despre tine însuţi, poţi s-o faci despre ceilalţi...

– Şi acolo mă poticnesc când intră în cauză simţirea mea, răspunse Ştefan.

– Încearcă, zise Niki. Cunoaşte-te pe tine însuţi, încercând să povesteşti despre ceea ce ţi se întâmplă. Fiindcă n-o să te cred că te-a adus Dumnezeu din cer în biroul patronului şi Sfântul Duh i-a suflat lui pe urmă în ureche că tu eşti un băiat înzestrat.

Al lu' Parizianu râse în voie de aceste cuvinte şi spuse că e foarte ciudat, dar chiar că îi e greu să-şi dea seama şi să povestească cum s-au petrecut lucrurile. O să încerce însă.

– Când ajung la această acţiune de care pomeniţi, de a te cunoaşte pe tine însuţi, mă simt foarte descurajat, începu el. Nu văd înaintea mea decât cerul şi pământul, care îmi plac foarte

mult. Pământul îmi place aşa cum e, negru şi tăcut. Îmi place că ne duce în spinare pe toţi şi ne dă şi un adăpost final...

– Francezul are o expresie cu care te îndeamnă să explici până la urmă ce vrei să spui şi cu care te ia şi puţin la vale, zise Niki, văzând că băiatul tăcuse foarte filosofic: *et puis?* Aşa este, şi? *Et alors?*

„E un şmecher, gândea ziaristul, nu vrea să spună cum a ajuns el deodată în biroul patronului şi cum de nu l-a strivit patronul cu un răcnet şi nu l-a dat afară."

– N-ai pornit-o cum trebuie, zise Niki fără ironie, lasă chestia cu cunoaşterea de sine şi spune de ce ai plecat de acasă.

– Am plecat să mă *arănesc*, zise al lu' Parizianu. Adică să-mi fac un rost, că nu mai puteau părinţii să mă ţină la liceu.

– Nu te cred, zise Niki reflectând şi tăind capătul unui trabuc pe care apoi îl aprinse şi începu să-l ţină în gură. Puteai să te „arăneşti" şi în sat... În zilele noastre învăţătorul e chemat în concentrare. Puteai să ţii locul unuia ca suplinitor şi între timp să-ţi dai examenele în particular.

– Aşa aş fi făcut, recunoscu Ştefan surprins. Dar am plecat de acasă cu un gând. Numai că, să vedeţi, gândul acesta... hm...! Când am ajuns la Bucureşti, l-am pierdut!... Şi am început să rătăcesc pe străzi... O să mă întrebaţi cum se poate pierde un gând... Nici eu nu-mi dau seama, adică nu pot să vă răspund cum s-a întâmplat că, odată ajuns aici, am uitat de ce am venit... Să ştiţi, eu înţeleg greu, adăugă al lu' Parizianu cu glasul celui care cere, pentru viitor, protecţie... De pildă la cinema, când mergeam la liceu, şi chiar şi acuma, văd că lumea râde şi eu nu înţeleg de ce. Adică văd faptele, dar nu înţeleg ce e de râs... În acelaşi timp am plecat din sat cu două amintiri grele... Una, o fată la care ţineam şi care tocmai când a aflat că o să plec din sat s-a hotărât să-mi arate că şi ea ţine la mine... Gândul la ea, că o lăsam acolo (e o fată cu firea puternică, dar foarte săracă, adică n-are nimic, nu se are decât pe ea, asta e toată averea ei, care însă te pune pe gânduri când o cunoşti), gândul ăsta deci că avea să se piardă pentru totdeauna pe ulița ei într-un trecut tot mai îndepărtat, îmi apăsa inima, ca şi când... Poate că exageram, poate că nu ţinea ea chiar aşa de mult la mine, mi-a şi spus că mă aşteaptă doi ani şi pe urmă se mărită, mi-a şi dat de

înţeles că are pe unul la care se gândeşte, dar e ceva să ştii că fiinţa cuiva tinde spre tine şi nu e uşor să scapi de dorinţa de a te uni cu ea, orice-ar fi, la bine şi la rău. Am bănuiala, şi mă simt şi acum foarte trist când mă gândesc că lucrurile acestea nu ni se întâmplă foarte des în viaţă, poate chiar rar de două ori şi foarte adesea chiar o dată şi singurul gând care mă nelinişteşte este calea lăsată deschisă de ea, că oricând aş putea... Aş putea? Nu prea cred, cum să ai grijă de cineva şi să-l legi de viaţa ta, când propria ta viaţă... Dar ce? Adică cum? Fiindcă la ele munca e un rost mare, sunt fericite când muncesc, le-am văzut chipurile aprinse sub basma, în timp ce întorceau peste mână jerba de grâu... Grija de bărbat să-i gătească, să-i facă copii, nu le ajunge, sunt fiinţe umane, au nevoie să scape din când în când de jugul existenţei, care e mereu acelaşi, scularea, deretecatul, copiii să-i ştergi la fund, mâncarea, culcarea... Apoi iar, de la început... Sărbătorile sunt puţine, petrecerile sărace... Mai mult sufletul petrece decât trupul... Câmpul e o sărbătoare mare, deşi trupul trudeşte. Se simt întregi în cântecul ciocârliei şi al pitpalacului şi în răpăitul ploilor care le spală chipurile arse de soare... Mi-e drag de ea acolo, să-i văd mâinile vrednice înnegrite de arşiţă, dar nu aici, într-o cameră unde poate ar tânji după soare, după păsări şi animale... Poate că mă înşel, dar dacă nu mă înşel? Pot eu să risc?... Mă plimbam de dimineaţa şi până seara pe străzi şi bulevarde şi oraşul orbitor mă făcea s-o uit tot mai mult... Numai seara gândul la ea mi se furişa în inimă ca amintirea gestului timid şi inocent al unui copil, o vedeam cum se culca şi ea cu mine în acelaşi gând şi apoi adormeam dus până dimineaţa târziu când o uitam cu totul... Dimineaţa îmi venea în minte satul, aşa cum îl lăsasem, şi mă întrebam ce s-o fi petrecând acolo? Fiindcă înainte de a pleca am asistat la o execuţie publică, barbară, săvârşită de legionari, şi pe urmă am aflat că în secret săvârşiseră şi o crimă, în aceeaşi zi, omorâseră în bătaie pe unul din cei mai interesanţi oameni din sat, nu ştiu pentru ce, e o enigmă pentru mine. Lucrul care m-a turburat era însă altul: satul era inert şi pregătit parcă pentru a da noi victime. Cum e posibil acest lucru? Satul parcă era decapitat... Unde erau vechii conducători ai ţărănimii?... Unde se

ascunseseră, pe mâna cui lăsaseră ei pe foştii lor alegători? Rătăceam pe străzi şi din când în când îmi venea în minte Dumitru lui Nae, un uriaş, întins în căruţă, mort, şi alaiul rudelor plângând deasupra lui jelania eternă, din care nu se înţelegea nicio clipă că moartea acelui om nu fusese firească, ci cumplită... Într-o zi în plin bulevard se opreşte în dreptul meu un camion şi şoferul îmi strigă să urc alături. Am urcat, era un om de la noi din sat pe care îl chema Popa Gheorghe, dar lumea îi spunea, nu se ştie de ce, Megherel. „Ce faci tu, pe-aici, mă, Megherel? îi zic. De când ai ajuns tu şofer la Bucureşti?" „Nu de mult", zice ăsta şi pe urmă aflu că era legionar şi că lucra la *Casa verde*. M-am uitat la el în timp ce vorbeam şi eram şi atent la spusele lui să-mi dau seama de ce era el legionar. În câteva minute am aflat. „Păi dacă m-au chemat?" a zis el. Fusese chemat. Pentru un om pe care în general nu-l cheamă nimeni nicăieri, şi care nu ştie ce se petrece pe lume, prima chemare e ca prima muiere, n-o alegi. O ducea bine, avea leafă mai bună, îşi căutase altă casă... „Bravo, mă, Megherel, îi zic, te-ai aranjat, ţin'te bine!" Între timp ajunsesem la destinaţie şi ne dădurăm jos. *Casa verde* am crezut că era chiar verde, când colo, era o clădire obişnuită. „Aşteaptă-mă niţel, zise consăteanul meu, să dau în primire lăzile astea, plimbă-te şi tu niţel pe Chiogârli şi vin şi eu să mergem pe urmă să luăm ceva şi să bem o bere. (Aşa se spune la noi în sat la Cheiul Gârlei.) Am ieşit spre chei şi am început să mă plimb. Mă gândeam. *Casa verde* arăta destul de paşnic, oraşul părea şi el liniştit, lumea se plimba pe străzi, nepăsătoare... În timp ce ici, colo, în marile vitrine apărea portretul unui general cu chipul sever şi concentrat, expresie a siguranţei de sine, care trebuia să ne fie transmisă şi nouă. Şi un alt portret (ăsta mă ţinuse minute în şir în faţa lui, era o pictură), o figură de bărbat chipeş, cu frizură înaltă, dar nu revărsată, cu ochii albaştri, chipul prelung, tânăr, cu un fel de şnur verde la gât în loc de cravată şi cu o bundă ţărănească în loc de haină. Sub acest portret ardeau lumânări. Hotărât, aceste lumânări aprinse erau menite să ne sugereze că omul acela era un sfânt, sau un martir. Ştiam cine e. Era Căpitanul, Corneliu Zelea Codreanu. Lumea trecea pe lângă el şi în afară de mine, în acele minute nimeni nu se oprea să se uite. Se uitaseră înainte? De

câteva ori văzusem legionari în grupuri mari, o dată trecând pe Splaiul Unirii, cântând, altă dată pe Calea Victoriei, îi urmărisem până la Palatul Regal. Nimic neliniştitor. Moartea lui Dumitru lui Nae mi se părea că e o crimă izolată, bazată pe răzbunare, şi că acum, după ce luaseră puterea, legionarii n-aveau să mai fie cei dinainte... Megherel veni şi intrarăm pe alături într-un bufet pe care scria *Fraţii Rochus*... În viaţa mea n-am mâncat mezeluri mai bune ca acolo cu Megherel ăsta, care a făcut cinste aşa cum promisese, am băut bere... Franzela moale, mezeluri de-astea de îţi tremurau fălcile când le mâncai şi bere... hm! Eram foarte flămând, fiindcă banii daţi de tata se terminaseră şi bietul nea Nilă, văru-ăsta al meu, tocmai îi născuse muierea, o trimisese la ţară şi păstra pentru ea aproape toată leafa, de unde să-mi mai dea şi mie... Pe urmă ne-am despărţit şi ne-am notat fiecare adresele şi el mi-a mai dat şi adresa unui alt consătean de-al nostru, profesor la liceul „Mihai Viteazul", mare legionar ăsta, un individ foarte distins ca intelectual şi care avea un picior equin... Mi-aduc aminte că l-am văzut o dată într-o vacanţă de Crăciun în sat într-un pluton de legionari, mărşăluind pe şoseaua mare a comunei şi cântând *Ştefan Vodă al Moldovei*. El era în frunte şi din pricina şchiopătatului său foarte adânc, plutonul mergea mai încet, dar asta parcă impresiona mai mult, rărea ritmul cântecului şi îi dădea o forţă stăpânită, fără greş... M-am dus chiar a doua zi şi am sunat la uşa lui. Nu era acasă, dar nevastă-sa mi-a spus că ştie când se întoarce, să trec diseară pe la orele şapte, o să-i facă plăcere să vadă un consătean... „A, îl aud că mă întâmpină, deschizându-mi uşa, când am revenit şi am sunat din nou. Al lu' Parizianu, zice, ce e cu tine la Bucureşti?" Nu i-am răspuns, fiindcă denumirea al lu' Parizianu, cum mi se spune în sat, deodată m-a şocat. Fiindcă bunica l-a făcut pe tata cu un parizian când a luat-o cu ea boieroaica de atunci a moşiei şi şi-a petrecut o vacanţă la Paris, eu fiind, după cum vedeţi, un fel de nepot al unui fel de Figaro care mi-a rămas şi o să-mi rămână pentru totdeauna un necunoscut. Nu m-a supărat niciodată porecla asta, care în sat, în cataloage, se transformase în nume. Aici însă parcă m-a trezit dintr-o buimăceală, bineînţeles numai pentru câteva clipe, adică mi-am dat seama că

deşi sunt la Bucureşti, de fapt n-am plecat încă din sat. Profesorul Cotigă (aşa îl chema, Traian Cotigă, prenume de roman, cu nume de unealtă agricolă) chiar mi-a spus: „Ce mai e prin sat?“ ca unuia care, firește, vine de-acolo şi se va reîntoarce acolo. „Nu mai ştiu nimic, i-am răspuns şi nici n-o să mai ştiu.“ „De ce, vrei să rămâi la Bucureşti? Dar ce-ai să faci?“ „O să văd!“... Am intrat în casă şi profesorul m-a invitat să stau jos. Nu era grăbit, dar am înţeles că vroia să ştie dacă venisem la el cu un scop. Dacă da, era bine să intru direct în subiect, şi el o să-mi spună îndată, fără ocol, dacă poate sau nu să facă ceva pentru mine. Expresia sa spunea că mai degrabă nu, nu fiindcă n-ar fi vrut, ci pentru că mari posibilităţi nu avea. Mi-a şi spus preventiv: „Eu sunt acuma director al liceului, dacă vrei cumva să-ţi continui studiile în particular, pot să te ajut...“ „Nu, dom' profesor, zic, nu mai pot să-mi continui studiile.“ „De ce?“ zice el mirat. „Sunt prea mare, psihologic vorbind, pentru a mai face pe elevul. Am peste nouăsprezece ani. Ar trebui să fiu student, în timp ce eu abia aş intra într-a cincea de liceu dacă aş continua.“ „A, da, înţeleg, zice, te-a dat taică-tău târziu la şcoală, mi-aduc aminte... Ei, exclamă el, atunci ar trebui să intri undeva... Dar unde?“ „Lăsaţi, dom' profesor, zic, mă descurc eu. Dumneavoastră ce mai faceţi?“ „Eu?“ zice el surprins de tonul meu, care parcă spunea: eu, al lu' Parizianu, fac bine, dumneata ce faci! „Ce vrei să spui, zice el. Am impresia că tu îmi porţi grija, în loc să ţi-o port eu ţie. I-auzi!“ „Dom' profesor, zic, ştiţi ce s-a întâmplat la noi în sat cu Dumitru lui Nae?“ „Da, mă, Ştefane, am auzit, şi ce te nemulţumeşte?“ Îl văd că se ridică din fotoliu şi începe să se plimbe prin hol cu paşi rari şi adânci, deodată la pândă, fulgerându-mă din priviri. Piciorul său de cal parcă îmi bocănea în cap. „Cum, dom' profesor, zic, de ce au înfăptuit legionarii de la noi această crimă? E o întâmplare care se va sfârşi până la urmă cu pedepsirea celor vinovaţi, sau este un început?“ „Toată lumea ne pune tot felul de întrebări, îl aud că zice. Şi noi, trebuie să ţi-o spun din capul locului, nu răspundem decât celor de bună-credinţă. Celorlalţi nu le răspundem. Tu cum eşti?“ „Dom' profesor, zic eu, toţi suntem oameni şi dacă suntem de rea-credinţă trebuie să ni se spulbere temerile ca să devenim de bună-credinţă. Nu este

ăsta scopul oricărui partid care vrea să guverneze? Cred că nu presupuneți că e comod pentru dumneavoastră să guvernați peste dușmani. Și nici nu e posibil să-i înlături pe toți prin execuții publice dacă ei sunt mulți. Asta n-ar face decât să-i determine la prudență, dar v-ar pândi tot timpul și nu v-ar cruța în momentul în care s-ar ivi un prilej favorabil să vă răstoarne. Și atunci soarta pe care v-ar rezerva-o, odată învinși, n-ar fi de invidiat... Știu asta din istorie. Istoria a fost și rămâne pasiunea mea... în prezent istoria e foarte amenințătoare cu noi, ne-a și ciopârțit; sperăm toți că nu ne rezervă, din umbră, noi nenorociri... îmi dau seama că sunteți acuma împinși pe crestele ei și mă întreb și eu: Ce-o să se întâmple? Ce-o să fie?..." Profesorul se plimba din ce în ce mai preocupat. În cele din urmă se opri în dreptul bibliotecii și începu să caute niște cărți. Făcu un pachet din vreo trei și veni cu ele spre mine. „Dacă te pasionează istoria, zise, ar trebui să cunoști și istoria *Mișcării*. După felul cum vorbești însă se vede că n-o cunoști. Uite, ia astea, citește-le și pe urmă stăm de vorbă. Pentru moment, răspunsul meu e următorul: Nu există pe lumea asta deplină armonie. Nu e posibil. Legiunea are dușmani. E o realitate, n-avem ce face. Tineretul însă e cu noi și viitorul țării e al tineretului. Sper că ești de acord cu acest lucru!" „Dom' profesor, nu știu dacă tineretul este în întregime sau chiar în majoritate cu dumneavoastră și chiar dacă ar fi, în istorie au apărut și astfel de generații care au stârnit numai nenorociri. Toată chestiunea stă aici..." „Frecventarea istoriei te-a făcut prea de timpuriu matur și sceptic, îl aud că îmi spune. Unde ți-e elanul? Care ți-e credința? N-ai vrea totuși să amânăm răspunsul la aceste întrebări fundamentale după ce ai să citești cărțile pe care ți le-am dat?"... Am rămas pe gânduri, posomorât, cu cărțile în mână. Le citisem (erau *Pentru legionari* de *Căpitanul* lor, *Cărticica șefului de cuib* și *Cranii de lemn* de Ionel Moța) și mă întrebam de ce nu-i răspundeam, pe loc, că le cunoșteam conținutul. Le citisem în liceu și, fără să înțeleg chiar bine de ce, nu aderasem la ceea ce se spunea în ele... Stăteam acum din nou cu acele cărți în mână, tăcut și îmi spuneam ce-ar fi să mă uit o dată prin ele? Să le recitesc și pe urmă să revin la discuția cu acest om, care nu era un simplu legionar ca Megherel, și

de la care puteam să întrezăresc, discutând, ceva din viitorul care ne aştepta? „Bine, dom' profesor", i-am spus, şi m-am ridicat şi am plecat. M-a condus până la uşă, şi acolo a avut deodată o idee şi m-a apucat de braţ: „Ştii ce, ce-ar fi să mergi cu mine?" „Unde, dom' profesor?" „Poimâine, zice, se va întâmpla ceva în capitală, te iau cu mine." „Ce, dom' profesor?" „Ai să vezi! Vino la liceu la ora zece, plecăm de acolo!" „Bine, dom' profesor, zic după o clipă de şovăire, am să vin. Până atunci termin şi de citit astea." Şi îi arăt cărţile. „Perfect, la revedere, pe poimâine!" Am ieşit în stradă şi am luat-o pe jos spre C.A. Rosetti. Profesorul locuia pe undeva pe lângă Gara de Est. Pe drum mi-am adus aminte cum s-au petrecut lucrurile când am citit prima oară acele cărţi, prima în special, când am ajuns la următoarea frază: „Mişcarea noastră, înainte de a fi mişcare politică, sau economică, este o mişcare spirituală în care de va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou". Am ridicat capul şi am întrerupt lectura. Să iasă un erou pentru ce? m-am întrebat. În ce scop? Eroii apar în vederea a ceva sau pentru ceva. În ce scop, deci, aveţi voi nevoie de eroi? Răspunsul era inclus chiar în text... în scopul impunerii celorlalţi oameni a *mişcării*, care era, înainte de toate, spirituală. Spirituală în ce sens? Primul sens era credinţa în Cristos. Dar credinţa în Cristos nu era ceva nou. Ce era atunci nou? Nou era o ameninţare la adresa celor de o altă credinţă, în special a evreilor, care îl răstigniseră pe nazarinean. Asta era baza. Ce mai era? Mai era, în ceea ce se spunea în acele cărţi, ceva total, care sugera că vroia să ajungă la putere şi să-i nimicească pe toţi ceilalţi, care erau *duşmani ai mişcării*. De ce erau duşmani? Nu se spunea. În numele a ce trebuiau nimiciţi ceilalţi? În numele naţiei, din care vroiau să facă ceva „ca soarele sfânt pe cer". Cum? La asta iar nu exista nicăieri răspuns şi de aici am înţeles că pentru ei nu era necesar să răspundă la o astfel de întrebare. Cum?! O să vedem noi! Să luăm întâi puterea şi pe urmă ne punem pe treabă. În ce fel? Cu braţele suflecate... Cu gândul la Căpitan. Am reluat lectura şi am citit altă carte şi până la urmă am descoperit totuşi o idee care explica în ce fel s-a produs naşterea şefului, a Căpitanului. Nae Ionescu, se spunea acolo, fundamentase această idee printr-o viziune a destinului românesc

teologică şi metafizică a istoriei. Nu oamenii, se spunea, fac istoria, ci Dumnezeu. El este singurul „cârmaciu", „chivernisitor", „guvernator". El este păstor. El singur, pentru că el singur transcende lumea. El singur poate fi stăpân. El, sau supuşii lui direcţi, care se cheamă *Rex* sau *Dominus* (domn). Iar când „istoria e bolnavă", când reprezentanţii lui Dumnezeu refuză vrednicia misiunii (cum era cazul acum cu actualii politicieni, în frunte cu regele), se poate anume ca Dumnezeu să treacă peste rege sau domn şi să facă istoria prin popor. În acest caz, poporul hotărăşte şi lucrează el singur. Poporul în totalitatea lui? se punea deodată această întrebare care m-a făcut să tresar. Nu. Ci poporul prin „aleşii" lui. Dar nu prin cei pe care „îi alege", ci prin cei care „se aleg"... Se alege deci din naţie un om care hotărăşte pentru popor (formidabil, mi-am spus, cum „se alege"?) dar nu dinafara acestuia, ci dinlăuntrul lui, căci el *este* poporul... El nu reprezintă viaţa, ci învierea. Menirea lui: destinul şi ideea, ruperea istoriei şi saltul în absolut (asta ar fi deci destinul şi ideea: dar cum să rupi istoria? Şi cum să sări în absolut?). Desigur, el „se alege din popor" şi face una cu ţara, dar nu cu ţara văzută, ci cu cea ideală. Imaginea lui simbolică este fulgerul care despică, nu cercul care împlineşte. Sabia, nu coroana. De aceea în cântecele lor apăreau versurile: Ţara, Căpitanul şi Arhanghelul din cer (cel cu sabia care despică!). Fără ca să fiu chiar deplin conştient, în acei ani, eu aveam altceva în minte... Mie îmi plăcea credinţa simplă a părinţilor mei şi lacrimile, la fel de simple, dar adevărate, ale tatălui (care nu e un om deosebit de ceilalţi), când i-am citit prima oară când eram mic o poezie din manual, intitulată *Câinele soldatului*... suna aşa, dacă mai mi-aduc bine aminte:

Rănit în războaie, soldatul căzuse
Şi-n puţine zile, chinuit muri,
Departe de muma, care îl crescuse
Şi care-l iubi.

Câinele însă nu-l părăseşte, se aşază pe mormântul lui şi moare şi el odată cu stăpânul. Astea sunt pentru mine valorile absolute: sacrificiul pentru patrie, dar când ea e în primejdie şi nu înainte, cu ameninţări, devotamentul de care şi un câine e în stare (darmite

un om), libertatea de a ieşi nestingherit pe câmp să-i culegem roadele, şi încă alte valori spirituale ale civilizaţiei noastre greco-creştine... Ajuns acasă la văru-ăsta al meu, am pus cărţile pe masă fără niciun chef nu numai de a le reciti, dar nici măcar de a le răsfoi. Văru ăsta al meu, Nilă, zice, văzând cărţile: „Ce e, mă, vrei să te faci şi tu legionar?" Avusese un glas cam absent, înghesuit de griji... Contingentul lui din regimentul Dorobanţi era deja concentrat pe zonă, şi zicea că trebuie să-i vie şi lui, de la o zi la alta, ordinul... Săracul, se uita la mine cu grija asta în ochi, parcă mi-ar fi spus: ce-o să faci şi tu, cu ce-o să plăteşti şi tu chiria ca să mai stai aici... Dar nicio clipă nu mi-a făcut vreodată vreun reproş că de ce stau pe capul lui şi nu muncesc... În schimb mi-au făcut ceilalţi veri şi încă cum?!... Aceeaşi istorie, că ce fac, că de ce am venit, că să ies la muncă, să vin la el la ateliere, la S.T.B. să vorbească el cu inginerul, să mă ia ucenic... Bine, o să vin, dar nu acuma... De ce nu acuma, cât o să te mai ţină ăsta... „Hai, bă, a sărit atunci văru-ăsta mai bun la inimă, daţi-vă *nabii*, adică naibii, ce, îl ţineţi voi, deştepţilor? Ăsta ajunge mare, nu ca voi!" Formidabil, avea intuiţie, avea încredere în mine. De unde ştiu ei ce gândim, aceşti oameni buni? Bineînţeles, om mare pentru el însemna în orice caz altceva decât ucenic, adică funcţionar... Posibilitatea de a intra ucenic, bineînţeles că n-o respingeam din capul locului. În momentul acela eram însă preocupat de altceva: Unde vroia să mă ducă profesorul Cotigă?... Ce urma să se întâmple în capitală?... „Mergem la biserica Sfântu Ilie Gorgani", mi-a spus el îndată ce am ajuns la ora la care ne înţelesesem. Era îmbrăcat cu o flanea pe dedesubt, iar pe deasupra purta cămaşa lor verde. Era cald şi frumos, era octombrie... La biserica Sfântul Ilie Gorgani n-am înţeles bine ce era, o slujbă, nimic deosebit... În faţa bisericii mulţime de legionari, tot în cămăşi verzi. Ajunsesem târziu, nu mai aveam loc în biserică sau profesorul n-avea acces, pentru că nici n-a încercat să intre. Un grup de ordine proteja intrarea şi spre sfârşitul slujbei am fost împinşi departe încât n-am văzut decât capetele celor care ieşeau. Am tresărit: recunoscusem, în primii care apăruseră în pragul bisericii, pe generalul Antonescu şi alături de el pe şeful Legiunii, Horia Sima. S-au urcat în maşini şi au plecat. La întrebarea mea

ce-a fost aici, profesorul mi-a răspuns că o slujbă pentru Căpitan. Legionarii s-au pus în mişcare şi am pornit şi noi... Mergeam printre cei care nu erau organizaţi şi pe drum, în timp ce ne îndreptam undeva, trecătorii se opreau şi se uitau. Câte unul, gură-cască zelos, sau simpatizant, sau chiar legionar, dar mai mic, nechemat adică la această manifestaţie pe care încă n-o înţelegeam, lua poziţie de drepţi şi saluta cu salutul lor legionar, cu mâna „de la inimă la cer". Plutoanele cântau un cântec din care am reţinut versurile: *Cei ce-au căzut ucişi de gloanţele duşmane, păşesc în rând cu cei ce au rămas.* Asta mi s-a părut interesant, nu era rău zis. Începeau să mă impresioneze, cu toate că acest efect pe care îl resimţeam îmi dădeam foarte bine seama că era în afara conştiinţei mele. Există vibraţii ale sufletului străine de noi. Această stare s-a accentuat pe măsură ce asistam la ceea ce se petrecea. În primul rând mulţimea adunată e ca o masă magnetică, mai puternică decât a ta. Am simţit acest lucru prima oară la un meci de fotbal, sport care mă distrează şi pe mine ca pe toată lumea. La meciul acela am stat eu cuminte şi cam plictisit vreun sfert de oră cu văru meu Nilă, el m-a luat cu el, dar curând după aceea acest entuziasm al tribunelor m-a făcut şi pe mine să încep să răcnesc: Hai, Venus, hai Ripensia, huooo... Profesorul era mulţumit, îmi citea probabil pe faţă că aceste cântece nu mă lăsau indiferent. Ceea ce a urmat însă m-a zguduit de-a binelea. Să vedeţi în ce sens. Pe bulevardul Brătianu şi apoi la vale pe bulevardul Elisabeta ne-am unit cu alţi legionari care ocupau toată lăţimea bulevardului până la trotuare. Era o procesiune. În frunte era un cor, care cânta însă de astă dată ceva bisericesc, apoi veneau legionari purtând unii imense tăvi cu colivă, şi alţii cruci sinistre pe umeri... În urma lor înainta o troiţă uriaşă, vie, formată din oameni, care mergeau fără s-o strice nici măcar cu un pas... Apoi veneau preoţi în odăjdii, preoţi legionari, şi aproape amestecaţi cu ei, femei şi bărbaţi în doliu. Nu înţelegeam. Era o înmormântare? Profesorul, care părea copleşit, mi-a făcut un semn: nu putea vorbi, era emoţionat... După câteva ceasuri de mers am ajuns la *Casa verde* şi acolo am văzut, câteva clipe după ce ne oprisem, cum sosesc unul după altul sicrie negre, lugubre, purtate pe umeri de legionari şi depuse pe un

podium în fața clădirii. „Sunt paisprezece", îmi șoptește profesorul. „De ce tocmai paisprezece?" îl întreb. „E Căpitanul, zice el, Decemvirii și Nicadorii." Am înțeles: Căpitanul unul, Decemvirii, zece, fac unsprezece și Nicadorii trei, în total paisprezece. Știam cine sunt și știam și cum muriseră, după ce ei cei dintâi asasinaseră pe Duca și pe Stelescu! Auzisem că pe Stelescu, după ce îl împușcaseră pe patul lui din spitalul Brâncovenesc, îl ciopârțiseră în bucăți și începuseră într-un fel de dans primitiv, canibalic, al răzbunării, să țopăie în jurul trupului mutilat; îl urau în mod sălbatic pe acest disident trădător. Am înțeles... Era o deshumare și urma reînhumarea și sanctificarea lor chiar acolo, la *Casa verde*. Pesemne că fuseseră găsiți de legionari abia acum. Auzisem că pe *Căpitan* dușmanii săi îl îngropaseră la opt metri în pământ în adâncul unei păduri. Cum de dăduseră totuși de oasele lui?... Legionarii au început apoi să defileze prin fața sicrielor (eu cu profesorul am rămas pe loc să ne uităm). Prapure enorme stăteau ridicate alături de coroane de flori aduse de grupuri de legionari și erau depuse la capătul sicrielor. La un moment dat am văzut că se apropie un grup de ofițeri germani, cu zvastici pe braț, și depun și ei o coroană la sicriul Căpitanului. Generalul era și el acolo, iar șeful Legiunii s-a urcat pe podium și a început să facă un fel de apel. Defilarea se terminase. Ionel Moța! prezent! zic ceilalți, deși respectivul era de mult dus de pe această lume, Vasile Marin, prezent, Sterie Ciumetti, prezent. Am auzit odată un astfel de apel în pădure, la noi, într-o seară, adormisem acolo și legionarii veniseră și ei tot acolo să-și țină ședința lor conspirativă... Acum erau chemați la apel chiar cei ale căror rămășițe zăceau în sicriele negre. Căpitanul, prezent, Caranica, prezent, Belimace, prezent... Ce nume! Caranica și Belimace nici nu sunt români, ca și Corneliu Zelea (Zelinsky) Codreanu. Cei mai răi naționaliști sunt străinii! „Camarazi, zice șeful Legiunii, ne vom îndrepta după ceremonia înhumării spre Piața 6 Septembrie, pentru a ne aduce aminte, acolo, împreună, în fața tuturor legionarilor și a prietenilor lor, din capitală și provincie, de *Căpitanul* nostru și de ceilalți martiri care se vor odihni acum în veci la *Casa verde*... Sicriele au fost ridicate și înhumate. Nu mai vedeam nimic. Ne-am urcat într-un camion

cu bănci şi ne-am întors în oraş. Ne-am dat jos pe Cheiul Gârlei şi apoi am luat-o pe Splaiul Unirii spre Piaţa 6 Septembrie... Pe drum înaintau alţi legionari, cântând: *De cădem cu toţii izbiţi în frunte, ni-e dragă moartea pentru Căpitan*, ziceau ei. Mai văzusem în jurul *Casei verzi* o inscripţie pe o pancartă, ţinută de unul la capătul sicrielor: *Pe locul unde au fost răpuşi legionarii, legionari stau de gardă.* Asta avea un înţeles: legionarii, aşa credeau ei, biruiseră, mulţi căzuseră, dar iată, rămăseseră destui ca să stea acum de gardă pe locurile unde alţii căzuseră. Asta, însă, cu moartea care le era dragă... Ce înţeles mai avea? Cine să-i mai izbească în frunte?... Pe Splaiul Unirii ne-a prins din urmă o coloană care avea şefii în faţă şi în faţa celor din faţă un singur şef. Acesta înainta ca şi când ar fi vrut să ia cu asalt ceva, deşi mergea normal. Unduirea umerilor sugera însă o agresivitate abia stăpânită. Capul gol, mongoloid, cu păr negru, bogat, tuns însă la tâmple, dar cu o meşă coborându-i pe o parte a frunţii... În spatele lui am zărit unul cu o figură mai blajină, de intelectual ardelean, în cioareci albi, cu bundă în spate, cu micul şiret verde la butoniera cămăşii, în loc de cravată (şnurul acela al lor...). Alături de el, un legionar înalt, cu o claie de păr cât toate zilele pe cap, cânta sau striga ceva şi expresia lui devenea în acele clipe stupidă... Ceilalţi şefi nu aveau în înfăţişarea lor nimic neobişnuit... În Piaţa Mare, sau 6 Septembrie, cum o botezaseră ei, se vărsau toate coloanele... Profesorul m-a dus cât a putut mai aproape de tribună. Mult prea aproape nu se putea. Am dat de un cordon care ne-a oprit. Dar se vedea bine. Am văzut cum au apărut şefii, profesorul îmi spunea cine sunt: ăsta e cutare, comandantul corpului „Răzleţi", ăsta e Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri", ăsta e Dumitru Grozea, comandant al muncitorilor legionari... Radu Mironovici purta cizme înalte, pantaloni bufanţi şi cămaşă verde, cu centură. În spatele tribunei ridicate la marginea pieţei, un panou înalt, verde, pe care era zugrăvit, în această mărime uriaşă, chipul Căpitanului care privea parcă dincolo de veşnicie spre acel absolut în care sărise ca să rupă istoria, cum spusese filosoful său... N-a trecut mult şi au apărut Horia Sima şi Generalul, amândoi, ca şi Radu Mironovici, în cămăşi verzi şi cu centuri şi diagonală, fără nimic pe cap... Aşadar

Generalul îşi lepădase uniforma sa de general şi îmbrăcase cămaşa verde. Arăta parcă bătrân şi alb, generalul Antonescu, singur, ai fi zis chiar prizonier al celorlalţi în mijlocul cărora stătea, bărbaţi tineri cu chipuri dure, voinici, cu frizuri bogate şi negre... Mâinile Generalului erau aduse în faţă, ca la o slujbă, într-un reflex inconştient de supunere, sau umilinţă, sau poate dintr-o dorinţă de a fi firesc om, de a nu sta drepţi, el, un general, Conducătorul statului, având în spate armate, în mijlocul acestor inşi care se supuneau altei discipline, a lor singură, a organizaţiei lor, ale cărei frâne nu el le ţinea... În timp ce Horia Sima începuse să vorbească şi o mare linişte se aşternuse peste marea de oameni... Nu ascultam, mă uitam la general, care nu ţinea capul chiar în jos, dar nici cu totul drept, trufaş şi triumfător, cum îl ţinea cel care vorbea... Ce se întâmpla cu el? mă întrebam. Chiar devenise, oficial, şi el legionar? Aerul vag împovărat şi expresia deloc senină a Generalului m-au impresionat, gânduri şi întrebări chinuitoare păreau că turbură mintea lui de militar care îşi luase cu de la sine putere răspunderea de a fi instaurat dictatura sa militară împreună cu o mişcare cu un trecut pătat de crime. I-am ascultat la radio discursul, când a luat puterea: „Vă chem la muncă şi la ordine şi vă chem să mă ascultaţi". Te ascultăm, mi-am spus, dar ce-ai să faci? Ce ne spui? Şi ne-a spus: o săptămână mai târziu, i-a adus pe legionari la putere. „Dom' profesor, zic eu, la un moment dat, am obosit, aş vrea să plec acasă..." Nu eram obosit, dar mă plictiseau discursurile, care nu spuneau nimic. Aceeaşi frazeologie ca şi în ziarele şi cărţile lor, că anii trecuţi au fost ani de tiranie, că armata germană, cea mai puternică din lume, garantează destinul nostru, că există două lumi care stau faţă în faţă, democraţiile cu tot cortegiul internaţionalismului şi revoluţiile naţionale cu idealul unei noi ordini în această Europă bătrână... Căpitanul a spus la Schitul Rarău: „Dăruind această condică sfântului schit reînnoim jurământul nostru de a lupta uniţi până la moarte pentru Cristos, Rege şi Naţiune, împotriva tuturor jidanilor, şi de a rămâne uniţi şi dincolo de mormânt... În momentul în care se va pune chestiunea de a primi fiecare ce-i revine, în concertul european România va primi drepturile sale. Noi trebuie să înţelegem că dacă acum scăpăm

momentul, l-am scăpat pentru veacuri întregi. Europa ce va veni nu va fi de douăzeci de ani, ci de secole. Să intrăm în lupă şi vom învinge. În faţa generaţiei noastre se prăbuşeşte o lume întreagă şi se înalţă alta. Tiranul înainte de revoluţie era unul, după revoluţie au fost mai mulţi. E clar că doi oameni pe lume nu pot fi egali, cel care munceşte, cu cel care nu munceşte. Libertatea nu s-a realizat, au profitat însă unii: evreii. Politica secolelor 18 şi 19 era o luptă a iudeo-masonilor cu poporul. Ei au falsificat istoria..." Hodoronc-tronc! Aşa vorbeau toţi. Când să se închege ceva în mintea lor, apărea deodată ţicneala asta: evreii, jidanii... Şi dacă n-ar fi fost evreii? Ce s-ar fi ales de „mişcarea" lor? Mă gândeam să-i spun chiar atunci profesorului, dar nu era acolo locul unei discuţii. M-am înţeles cu el să-l vizitez după ce citesc cărţile, mi-am luat la revedere şi am plecat... Am uitat însă de el, multe săptămâni, aveam alte griji, banii pe care mi-i dăduse tata la plecare se împuţinaseră şi dacă aveam ocazia să mănânc pe la silişteni de-ai noştri, nu ezitam, bineînţeles la ei acasă, la familişti... Mă duceam pe la ei şi la plecare eram reţinut la masă, deşi eu protestam... Erau unii care lucrau pe la Malaxa, alţii pe la Griviţa, toţi erau bucuroşi să mai audă ce mai e prin sat... La toţi, e clar, le spuneam că sunt funcţionar la o editură, fiindcă ştiam că ei vor scrie în sat la rudele lor şi vor spune şi ce e cu mine... Dacă le spuneam că încă n-am găsit de lucru, ce ieşea? Îl amăram degeaba pe tata... Aşa i-a venit rândul din nou lui Megherel, pe la sfârşitul lui noiembrie, după ce plătise consumaţia aceea de la fraţii Rochus. M-a primit foarte bucuros, numai că după masă muierea lui ne-a pus pe masă vin şi vinul ăsta, nu ştiu de ce, parcă nu i-a priit lui Megherel... Din una din alta, deodată îmi dădui seama că Megherel vorbea în dodii... Nu ştiu ce spunea... Sunt oameni care nu pot ţine în ei ceea ce ştiu, pesemne fiindcă au un sentiment obscur de solidaritate cu toţi oamenii în mâna cărora se predau să-i judece pentru ce-au făcut... Povestesc totul primului venit vrând parcă să afle, de la unul care nu e implicat, dacă faptele pe care le va povesti i-au schimbat cumva soarta şi nu mai seamănă cu oamenii obişnuiţi, spre care acum aspiră cu un soi de deznădejde... Hotărât, Megherel nu-mi mai apărea acum ca un biet om simplu care săvârşise cu simplitate

un act simplu, rămânând mai departe ceea ce fusese înainte... Era foarte neliniştit, aş putea spune îngrozit, dar nu în aşa fel încât să ia în mod firesc hotărârea să se desprindă de lucrul care îl neliniştea şi îngrozea, era parcă o spaimă abstractă, care e foarte neliniştitoare când apare la oameni ca el, fiindcă îţi dai seama că le lipseşte curajul să ia vreo hotărâre şi suportă pasiv teroarea obsesiei... Umbre întunecate apăreau şi dispăreau în povestirea lui, cu mare forţă de sugestie, parcă vedeam totul, întregeam cu gândul ceea ce lipsea, refăceam singur legăturile în chiar clipele când povestirea lui incoerentă se poticnea... Că într-o zi („ştii când, zice Megherel, în noaptea când a fost omorât şi Iorga, ştii că Iorga a fost omorât", „ştiu", zic) ei, camarazi de la *Casa verde*, l-au chemat înăuntru şi s-au uitat la el în tăcere: o să plecăm, i-au zis, la noapte, undeva. Pe la miezul nopţii. Să se ducă pe-acasă, să mănânce şi să se întoarcă la ora douăzeci şi trei. Noaptea asta a fost acum câteva zile, a adăugat Megherel cu o memorie ciudată, ştia precis ziua, era în noaptea de douăzeci şi şase spre douăzeci şi şapte noiembrie. N-am înţeles la început ce importanţă avea data, de ce o memorase el atât de bine. De anumite fapte cumplite se lipesc lucruri lipsite de importanţă, ziua precisă când au avut loc, dacă ploua sau era cer senin, dacă era sau nu lună pe cer, ce oameni ai întâlnit, cum mergea motorul maşinii, dacă făcusei plinul de benzină înainte de a pleca... „Făcusem plinul, nici eu nu ştiu de ce, povestea Megherel, cu toate că mi se spusese că nu vom merge departe, nu ne vom îndepărta mult, ba chiar deloc de Bucureşti... Unde? N-au vrut să-mi spună. Camarade, o iai pe strada cutare. Mergi, camarade, drept înainte... Era o noapte întunecoasă. Nimeni nu vorbea. Dacă aş fi fost singur cu ei m-aş fi oprit şi m-aş fi întors chit că... Dar nu eram singur. Mi-am dat seama că şi înaintea şi în urma mea mai erau maşini, mergeau la distanţă, dar avusesem timp să le văd la plecare demarând din curtea prefecturii poliţiei, una câte una. Fiindcă de-acolo am plecat. Cât să fi mers? Când m-am oprit m-am uitat la ceas, era ora douăsprezece şi jumătate. Maşinile s-au strâns cu întârziere cam de un minut una faţă de alta, înaintea unei porţi mari din care porneau ziduri cu sentinelă la poartă şi uşile au început să se deschidă fără să fie trântite şi din ele să se dea

jos oameni. Erau în raglane şi s-au apropiat de poartă şi au intrat înăuntru fără ca sentinela să-i oprească... Am auzit cocoşii cântând, nu ştiu pe unde, undeva departe... Mă uitam bine să văd unde eram... Numai eu şi cu încă doi rămăsesem la maşini, ceilalţi şoferi făceau parte din grup, se duseseră şi ei înăuntru... «Măi frate, ce închisoare sau cazarmă e asta?» l-am întrebat pe unul din ei. Ieşiserăm toţi trei din maşini şi ne aprinseserăm ţigări. «Jilava!» zice. «Şi de ce am venit, zic. Luăm niscaiva deţinuţi?» «Nu ştiu, zice. Camarade, îl aud pe urmă că mă mustră, nu cunoşti secretul, de ce pui întrebări?» Şi după câtva timp, tot el aşa în şoaptă: «Aici sunt strânşi cei care l-au omorât pe Căpitan... Cei care au dat ordinul, miniştri mari, dar şi ăia care l-au executat... Erau la Văcăreşti... Ei, acum sunt aici, sub pază legionară...» Vorbele astea au fost spuse cu linişte. Adică totul e în ordine, paza e mai sigură, soldaţii, cine ştie, cum sunt ei, băieţi de la ţară, habar n-au pe cine păzesc, pot să le dea şi drumul, adică din neglijenţă să-i facă scăpaţi... Au fost cazuri... Hm! Va să zică cei care l-au omorât pe Căpitan au fost prinşi şi sunt chiar aici... Bun! Şi ce căutam noi acuma acolo la unu după miezul nopţii?... N-am apucat să-mi termin gândul... Din închisoare, tot aşa, ca dintr-o îndepărtare, am auzit împuşcături... Răpăituri neîncetate, pâr-pâr, pâr-pâr, pâr-pâr, apoi s-a lăsat linişte... «S-a terminat cu ei», zice tot ăla care ştia cine e înăuntru. Şi aruncă ţigarea. Atât durase... năvala peste ei, pregătirea, împuşcarea, cât am fumat o ţigare... Pe urmă s-au auzit cântece... Voci înalte, ca nişte urlete... Mai pe urmă, a continuat Megherel, am aflat că pregătirea fusese făcută dinainte cu gardienii legionari, lacătul celulelor fusese scos din timp, au deschis uşile şi au tras cu pistoalele în ei până le-au descărcat complet... Pe urmă cântecele au încetat şi i-am văzut că ies şi vin spre noi. Am dat drumul la motor. S-au urcat câte patru în fiecare maşină şi dă-i drumul înapoi spre prefectură, camarade. Toţi tăceau şi la un moment dat unul îmi spune: «Camarade, ştii cum pedepsim noi trădarea!» N-am răspuns nimic fiindcă n-am înţeles că mie îmi spuneau vorbele astea, adică eu să nu trădez, apoi am înţeles şi i-am răspuns: «Ştiu, cum să nu ştiu!...»" Un om când povesteşte, el retrăieşte totul în faţa noastră, continuă Ştefan.

Altfel de ce-ar povesti? Nu ceea ce îmi destăinuise Megherel mă impresionase, ci un sentiment care îl trăise el atunci când fuma acea ţigare şi îl retrăia acum în faţa mea, fără să-l numească: jocul expresiei lui în care se întipărea, apărând şi dispărând, un gând fără scăpare, m-a urmărit pe urmă şi pe mine stârnindu-mi aceeaşi nelinişte, deşi eu nu eram implicat, dar mă simţeam fără să-mi dau seama cum... Ce retrăia fără putinţă de scăpare Megherel, în timp ce îmi povestea, dincolo de cuvinte? Nu era chiar aşa, că se făcuse legionar pentru simplul motiv că i se ceruse să fie, că adică fusese chemat, şi el răspunsese la chemare fără să ştie ce face. Dacă i s-ar fi cerut acest lucru înainte ca legionarii să ia puterea, hotărât că n-ar fi răspuns la chemare. Dar acum răspunsese... De ce? Pentru că era conducător al statului un general care garanta pentru ei, un general care îi chemase să conducă ţara cu el şi în ţară erau legi, era o ordine... Ei, legionarii adică, împreună cu generalul, erau statul... Nu guvernaseră atâţia până atunci, ducând ţara în impas? Acum a venit generalul... I-a adus şi pe legionari; înseamnă că ştie el ce face... Şi deodată din chiar prefectura poliţiei, adică a statului, porniseră într-o noapte în cel mai mare secret maşini înţesate cu ucigaşi, se duseseră cu ele undeva şi asasinaseră oameni... Cum aşa? De ce în secret? Unde era judecata? De cine se fereau? Cum adică, la putere fiind, faci lucruri care nu trebuiau aflate? Dar după ce se vor afla? Ce va fi... Când o afla Generalul... Şi aici spaima lui Megherel îi aducea umbre rătăcite în priviri. În ce se băgase? Şi dacă va trebui să răspundă? Ei, eu, consăteanul lui, ce credeam? Ce-o să se întâmple? „Nu ştiu, mă, Megherel, de unde să ştiu? Cine poate să ştie", i-am răspuns. Avea încredere în mine sau îşi pierduse busola. Am plecat şi de-atunci nu l-am mai văzut... Era la prânz. Am trecut pe-acasă, am luat cărţile şi m-am dus să-l văd pe profesorul Cotigă. „Ei, mă întâmpină el avansând asupra convertirii mele un entuziasm pe jumătate, acum înţelegi?" „Nu înţeleg, dom' profesor, îi spun eu cu toată sinceritatea, nu mi-aţi răspuns la întrebările pe care vi le-am pus data trecută. Nu pot trece peste ele. Sunt realităţi brutale. Vedeţi, lângă Dumitru lui Nae zace acum Nicolae Iorga. Şi ştiţi ce-a răspuns al lui Tâlvan când l-a întrebat cineva (Megherel îmi spusese, auzise şi el de la unul din

sat): «Şi cum te simţi acuma dumneata, când ştii că aţi omorât un mare om al acestei ţări?» Tâlvan a răspuns: «Mă simt extraordinar de satisfăcut». Va să zică nicio scuză, niciun regret... Va să zică nu se aruncă vina pe un grup de fanatici, crima e însuşită..." „Ştefane, mi-a răspuns el, în orice mişcare sau partid, apar, fie că ne place sau nu ne place, tendinţe extremiste... În revoluţia franceză, montagnarzii şi Gironda, în timpurile noastre Hitler dă ordin să fie omorâţi Roehm şi toţi partizanii lui cu tendinţe extremiste de stânga *fără proces*, la noi în partidul naţional-ţărănesc a apărut stânga lui Iunian care a simpatizat cu comuniştii, în timp ce partidul cu Maniu în frunte au făcut cartel electoral cu noi, ca să-l înfrângă pe Tătărăscu în alegeri. La ruşi, partidul social-democrat s-a rupt în două şi au apărut bolşevicii, de stânga, şi menşevicii, mai de dreapta, care au fost pe urmă striviţi. Dar *nu cu proces*, ci în timpul fierberii revoluţiei... Nu trebuie să te sperii... Politica unui partid, oricât de ideale i-ar fi principiile, în practică naşte opoziţie, duşmani, pe care ori îi nimiceşti, ori te nimicesc ei pe tine. Înţelegi?" „Ce vină aveau aici Iorga şi Dumitru lui Nae?" l-am întrebat. „După ştirea mea, zise profesorul, Iorga era vinovat direct de moartea Căpitanului. Cine l-a pus să-l dea în judecată pe Căpitan? În orice caz, trebuie să ştii, regele a informat dinainte un număr de personalităţi despre intenţia sa de a-i da ordin lui Armand Călinescu să-l lichideze pe Căpitan, şi Iorga a fost printre ei şi a acceptat. A fost pedepsit. Cât despre Dumitru lui Nae, ăsta totdeauna ne-a înjurat în sat la noi... Era şi el un duşman al Legiunii. Desigur, unul mai mic... dar acolo în sat era mare..." „Deci temerile mele sunt justificate: aveţi de gând să faceţi noi victime. Dacă un legionar are un duşman personal, cum a avut Victor Bălosu, jos cu el." Profesorul se uită la mine cu ochi măriţi: „Nici eu nu m-am înşelat cu tine, îl aud că îmi spune, şi tu eşti un om care tăgăduieşte şi nu unul de bună-credinţă, căruia îi place să afle adevărul. Cunosc specia: ai mereu ceva de zis, cu toate că ţi se răspunde cinstit la toate întrebările. Tipul acesta de om din care faci parte o întoarce mereu cu obiecţii peste obiecţii, cu raţionamente, distincţiuni, diversiuni, denaturări, reprobări... În fundul inimii tale ne eşti duşman... ai un spirit negativ, care se pune imediat în mişcare îndată ce ţi se

afirmă ceva înalt... Ai citit cărţile, dar n-ai înţeles nimic, în timp ce atâţia tineri de vârsta ta le înţeleg şi aderă la credinţa pe care o găsesc în ele... Nu vrei să pui umărul, să acţionezi cot la cot... Te consideri inspector din oficiu al istoriei contemporane, nu vrei să te încadrezi, ne pândeşti... Comunitatea de dragoste şi muncă ţi se pare servitute, eşti un individualist, veleitar al autonomiei totale a scumpei tale persoane... Absorbirea fiinţei tale într-un ideal (care te depăşeşte!) ţi se pare subjugare nedemnă... Din fericire, dragă Ştefane, cazul tău, pe măsură ce va trece timpul, şi nu foarte târziu, se va simplifica mult..." Profesorul tăcu. Ultimele lui cuvinte sunaseră ca o promisiune. Am început să râd: „În ce fel, dom' profesor? O să mă puneţi în piaţa publică şi o să-mi daţi douăzeci şi cinci la cur?" „Nu, asta nu, fiindcă te vei grăbi tu să te simplifici: în faţa victoriilor noastre spiritul tău negativ te va face mic şi meschin. Nu vei conta! Fiindcă: cineva care stă pe dinafară nu poate să judece ce e înăuntru." „Cum să nu, i-am răspuns. După acţiunile care sunt rezultatul hotărârilor dinăuntru." „Linia moralei legionare, zice el, îşi are apărătorii ei: sunt morţii noştri, martirii Legiunii. Iar judecătorii ne sunt comandanţii noştri. Iar ei se ghidează de credinţa noastră comună, puterea noastră de abnegaţie... Incapacitatea ta de aderare, pe lângă laşitate, îţi va mai aduce şi alte daruri, fiindcă mintea îţi merge, e chiar uimitor că te pasionează istoria nu ca simplu şcolar, ci ca un om matur care se leagă de ceva care aparţine umanităţii cu toată puterea lui de gândire şi simţire... Dar, păcat de tine, ţi-o spun sincer, eşti lipsit de ideal... Conştiinţa ta va fi curând populată de viermi şi coropişniţe..." „Sunteţi prea sever cu mine, dom' profesor, i-am răspuns. Nu sunt un tip viermănos. Vreau să vă mai pun o întrebare." „Pune-o, dacă crezi în mod sincer că răspunsul meu îţi va folosi la ceva." „Da, e o întrebare-cheie. Ar fi naiv din partea mea să vă întreb de pildă ce s-ar întâmpla dacă, prin absurd, dar nu chiar atât de absurd, din moment ce lucrul e prevăzut chiar în *Cărticica şefului de cuib*, aţi fi judecat greşit de şefii dumneavoastră, care nu pot fi infailibili, şi condamnat la moarte? Dacă justiţia nu există şi judecătorii vă sunt doar şefii, şi din moment ce există şi pedeapsa legionară, eroarea e posibilă în stil mare, oricât de comună v-ar fi credinţa.

Mi-aţi răspunde probabil că e cu neputinţă ca şefii să greşească. Nu? Că nu se poate ca prezidentul consiliului de judecată legionar, camaradul Dumitru Grozea şi ceilalţi membri, Corneliu Georgescu, comandantul «Bunei Vestiri», Papanace şi Vasile Iovin, să greşească. Aşa scrie aici în ziar, că şedinţele vor fi secrete şi vinovatul n-are dreptul la avocat." „Bineînţeles că aş răspunde, a exclamat profesorul. E absurd ceea ce spui." „De ce? Singur aţi afirmat că într-un partid pot apărea tendinţe extremiste. Şi dacă aţi nimeri, fără să ştiţi, într-una asemănătoare celei în care s-au pomenit partizanii lui Roehm, de care pomeneaţi şi pe care alţi şefi o reprimă fără milă? De unde ştiţi ce fel de legionar sunteţi? Nu sunteţi unul mic şi aveţi şefi la care ţineţi... Şi dacă şefii ăştia, care n-au obiceiul să dea socoteală celorlalţi legionari, alunecă spre o tendinţă extremistă? Vreţi să spuneţi că o să aflaţi dumneavoastră dinainte şi o să vă orientaţi? Încotro? Dacă ies victorioşi extremiştii? Teoria dumneavoastră cu extremismul dintr-o mişcare politică e foarte interesantă, dar am impresia că nu mergeţi cu concluziile până la capăt." „Nu e posibil, zice profesorul, Legiunea e unită." „De unde ştiţi?" „Ştiu! afirmă profesorul cu tărie, deşi se vedea că nu ştie şi că întrebarea mea îl turburase. Ştiu foarte bine. Pune întrebarea ta cheie, continuă el, şi hai să ne despărţim. Nu ne înţelegem." „Mi-aţi spus că n-am un ideal. Spuneţi-mi, am zis eu, consideraţi idealul dumneavoastră unicul ideal posibil?" „O să-ţi răspund... Da, îl consider unicul ideal posibil şi nu uita că pe vremuri când Isus a coborât în mijlocul poporului său, unii s-au convertit, alţii l-au tăgăduit. Aceşti tăgăduitori, ai căror urmaşi sunt jidanii de azi, poartă asupra lor, în veşnicie, stigmatul ucigaşilor de Dumnezeu. Ei sunt o primejdie continuă pentru neamurile credinţei pe care vor să le dezbine şi să le prăbuşească, răzbunându-se astfel pentru hula dobândită prin tăgadă. Tăgăduitorul şi hulitorul în ascuns al Legiunii este, faţă de legionari, ceea ce este jidanul faţă de creştin..." „Nu mă ameninţaţi, dom' profesor, i-am răspuns, suntem consăteni şi o lege nescrisă spune că cei dintr-un loc, dacă se întâlnesc în alt loc, trebuie să se ajute între ei, ca să nu piară..." „Nu te ameninţ, ci te avertizez, tocmai ca să nu pieri..." „Vă mulţumesc, dom' profesor", i-am mai zis, şi

m-am ridicat şi am plecat... Ce fac eu, mi-am spus pe urmă afară, neliniştit. Sunt singur, fără sprijin, într-o lume ameninţătoare. De ce am venit eu la Bucureşti? Şi deodată mi-am amintit: am venit la Bucureşti să mă duc la Grigore Patriciu să mă angajez la ziarul lui. De ce nu mă duc? Şi am luat hotărârea să mă duc chiar a doua zi. Îl cunoşteam de mulţi ani din articole şi, încetul cu încetul, gândul meu se fixase asupra lui ca şi când ar fi făcut parte din familia noastră... Îmi devenise din ce în ce mai apropiat... Şi tata îi citea articolele şi spunea, dând din cap: „Ăsta e un om..." Pe urmă mi-am dat seama, nu mă dusesem la el de la început de frică să nu sufăr un eşec, pentru că ce-aş mai fi făcut după aceea? Spaima care mi se strecura în inimă la acest gând era atât de rece, încât am uitat până şi de gândul că plecasem de acasă cu această idee în cap. Instinctul m-a ferit de primejdie şi o să vedeţi de ce. Dacă m-aş fi dus atunci, aşa speriat cum eram, în mod sigur aş fi suferit un eşec. Aşa, după ce am cunoscut puţin oraşul şi m-am simţit în el singur şi ameninţat, am căpătat o încredere. „Trebuie să mă ajute. El este aici singura fiinţă, după părinţii mei, care mă poate sprijini să ajung ceva." Eram sigur de mine în neliniştea mea. Secretara lui s-a uitat la mine puţin uimită, dar nu total. Cum credeam eu că o să mă primească? m-a întrebat, dar tot ea a dat din cap: Poate, să încercăm... „Să ştii că puterea lui e mai mare ca a unui ministru. Uneori îl aud cum strigă la ei: «Domnule ministru, bagă de seamă, am de două ori mai multe date decât am nevoie, ca să te dărâm...» Şi aşa şi este, a continuat secretara. Dar cu noi se poartă minunat... Nu e exclus să te primească, dar fii atent, când ridică glasul, să nu mai întârzii nicio clipă în birou..." S-a întors imediat şi mi-a făcut semn cu capul: intră. Am intrat... Marele ziarist lucra. S-a uitat la mine, s-a întrerupt şi mi-a spus: „Stai jos şi spune fără ocolişuri ce doreşti". Fără ocolişuri! Dacă eram bun la ceva, atunci trebuia să arăt asta pe scurt, aceşti mari oameni n-au timp de digresiuni şi nici chef să fie impresionaţi de nefericirea personală a altora. Nu pot face ceva pentru noi decât dacă suntem utili la ceva. Gândul de a mă face ziarist încolţise în mintea mea ceva mai demult, de când mi se publicase un articol într-un ziar din Turnu-Măgurele despre tuberculoza care bântuia

oraşul Alexandria, unde avusesem o prietenă, o fată care murise de piept, asemeni tatălui ei, de la care şi luase boala. Era ca un focar acest oraş. Eram indignat. De ce nu se făcea nimic? Articolul mi s-a publicat imediat, aşa cum îl scrisesem eu, cu sentimentul de durere care mă stăpânea. Toată lumea, tot oraşul unde eu eram elev, Pălămida, a citit cu emoţie mărturia mea. Am fost, fireşte, încurajat de ziar să le mai scriu, ceea ce am şi făcut.. Încă de pe atunci am înţeles că acest mod de a merge direct la ţintă era înzestrarea mea şi m-am bucurat când Grigore Patriciu mi-a spus să fac tocmai aşa. Nu faptul că n-avea timp îl determina, ci era un examen hotărâtor. Nu m-am grăbit. M-am gândit puţin. Pe urmă l-am privit drept în ochi şi i-am spus: „Domnule Patriciu, sunt un tânăr ziarist care vine la dumneavoastră ca la un tată". Cui nu-i place să fie considerat un tată al cuiva? Înseamnă că el este în inima lui, ceea ce, în cazul meu, era perfect adevărat... „De ce, îl aud că zice, şi din glasul lui cald, bărbătesc, am înţeles că am câştigat, eşti orfan?" „În această lume, da! i-am răspuns. Dar nici în satul din care am plecat nu mă mai simt în siguranţă", am adăugat eu cu un sentiment dramatic. „Ce e în sat?" mă întreabă tresărind. „Ce e şi aici!" îi răspund. A urmat o tăcere. „Presupun că ştii unde ai venit...", zice. „Cum să nu, vă citeşte toată lumea la noi, de atâţia ani..." „Bine, aşadar ştii că un ziarist trebuie să scrie. Restul nu contează, dacă îţi sunt sau nu ca un tată. Scrie-mi un material despre ce e în sat şi adu-l încoace. Un ziarist trebuie să scrie şi bine, şi repede. Îţi dau trei zile, fiindcă eşti începător." „Pot să scriu tot ce ştiu? Tot?" „Mai ales! a scos el un strigăt care m-a ridicat imediat în picioare. Mai ales! Dacă apare sau nu, decid eu, dar dumneata trebuie să-mi scrii tot ce ştii." M-am înclinat şi am ieşit. Eram fericit, îmi bătea inima aşa de tare încât mă sufocam. Cât durase audienţa? Un minut... dar sunt minute decisive... M-am dus acasă şi am pus pe hârtie ce am povestit până acum, în altă formă, bineînţeles... Am găsit un titlu pentru neliniştea mea: *Dacă ar şti generalul...* L-am scris cu sentimentul că sunt inspirat şi am început să relatez totul, călăuzit de această idee... Dacă ar şti într-adevăr generalul! Ştia oare? Făcea ceva, să ne alunge neliniştea de viitorul sumbru care ne ameninţa? Peste trei zile am venit cu

articolul pe care marele ziarist mi l-a dat înapoi, doar uitându-se la titlu, să-l bată la maşină secretariatul de redacţie. Pe urmă l-a citit... Nu l-a citit, aş putea spune că l-a sorbit. Erau vreo zece pagini. Cât să fi trecut? Tot aşa, un minut, trei minute... „Aşa este, a răcnit el bătând cu palma peste hârtii şi holbându-se la mine. *Dacă ar şti generalul!* Ştie sau nu ştie? Asta e întrebarea. Dumneata presupui că nu ştie... Rămâi la această presupunere... Dar articolul nu poate, bineînţeles, să apară, însă te angajez! Unde ai mai scris?" „În foaia judeţeană *Drumul nou*." „Ce judeţ?" „Teleorman!" Şi-a vârât din nou capul în articolul meu, pe care îl tot sucea şi-l întorcea ca pe-o ciudăţenie, în timp ce îmi făcea cu mâna semn să ies... M-am înclinat şi am ieşit...

III

Niki Dumitrescu nu rupse tăcerea care se lăsă după ce Ştefan se opri. Arăta mulţumit, pe chip avea un joc de expresie ca şi când îi stătea pe limbă să-i spună băiatului imediat ceva. Dar nu-i spuse. Îşi aprinse alt trabuc. În acest timp se auzi o uşă închisă undeva în apropiere, apoi liniştea casei reveni, blândă şi bogată.

– Nu fumezi? zise Niki.

– Nu, răspunse băiatul.

– De mâine vii cu mine în tipografie, reluă Niki, şi o să începi să înveţi întâi cum se paginează un ziar, pe urmă cum se citeşte şi se dă materialul la cules. Nu e greu, dar la telegramele şi evenimentele externe trebuie să le dai singur titlul, cu alte cuvinte să le rezumi. Îmi pare bine, văd că ştii să dai un titlu şi să rezumi. Ai stofă, cum se zice... Şi într-adevăr, ai dreptate, povesteşti bine despre alţii, aşa şi trebuie să fie, ziaristul nu trebuie să exprime în primul rând decât ceea ce preocupă opinia publică. Aşa este, toţi suntem neliniştiţi şi toţi ne întrebăm dacă generalul ştie... Dar, are dreptate profesorul acela cu picior equin: fii prudent! Nu căuta să sfâşii singur perdeaua care ne împiedică să vedem viitorul. N-ai toate datele şi nici nu le poţi avea... stai pe lângă mine...

Când vrei să faci ceva, chiar să scrii, spune-mi mai înainte. Acuma, mai zise ziaristul, apropo de versurile acelea legionare care ţi-au părut interesante. Nu sunt ale lor...

Kameraden die Rotfront und Reaktion erschossen
Marschiern in Geist in unseren Reihen mit.

E un cântec naţional-socialist al trupelor de asalt ale lui Hitler pe care l-am auzit în '37 la olimpiada care a avut loc în Germania şi însemna cam ce ai auzit: *Camarazii pe care i-a împuşcat Frontul roşu şi reacţiunea mărşăluiesc în spirit în rândurile noastre...* Comuniştii de la noi n-au omorât niciun legionar, încât în versurile pe care le-ai auzit „Frontul roşu" a fost eliminat, ca şi cuvântul reacţiunea. Îmi pare bine că eşti un băiat atât de matur. Patronul nu s-a înşelat... Bine, acuma hai să mergem să ne culcăm...

A doua zi Ştefan îşi începu ucenicia care se termină pe nesimţite în trei săptămâni. Adică într-o zi, fără să i se spună ceva dinainte fu lăsat pe la orele opt seara singur în redacţie, cu materialele pe birou, articolul patronului, ştirile culturale şi din provincie şi cu telegramele externe pe care din oră în oră intrau nişte fete în biroul lui şi i le puneau pe masă în plicurile lor de la agenţii... Le citea, le dădea titluri şi le trimitea sus... Pe la orele zece urcă la etajul opt, unde era tipografia, şi găsi aproape jumătate din ziar gata făcut. Aşa se întâmpla, paginatorii cam ştiau ei cum e cu pagina economică, cu pagina întâia (în stânga articolul patronului, în dreapta un alt articol mai mic, al unui ziarist cunoscut, în centru cea mai importantă ştire externă, jos începutul unui reportaj sau cea mai importantă ştire politică externă ori de pe frontul războiului), afară de vreo indicaţie specială paginatorul putea face ziarul singur. Ştefan nu interveni decât ca să decidă care din cele două reportaje externe pe care le avea deja culese de o săptămână să fie preferat. „Luaţi o piatră în gură?" îi zise acest paginator jovial. Ştefan mai interveni la pagina externă, pe care o repaginară, din pricina unei ştiri care îi fu adusă sus şi pe care, citind-o, o găsi cea mai interesantă, o dădu la cules şi o puse în capul paginii pe patru coloane. De obicei pagina aceasta era trimisă la calandru la sfârşit, tocmai pentru că în ultimul moment, până la miezul nopţii,

mai putea sosi o ştire senzaţională care nu putea lipsi dintr-un ziar de mare tiraj. „Nea Gogule, zise Ştefan la urmă, ai fost atent? N-am făcut vreo prostie?“ „Nicio grijă, zise Gogu, am douăzeci de ani de când trag plumb pe nas prin tipografii. Pe răspunderea mea, puteţi pleca să beţi o bere la Gambrinus şi când vă întoarceţi vă dăm ziarul de semnal şi ne uităm toţi. Dacă e ceva, recalandrăm... Dar fiţi liniştit...“

Al lu' Parizianu plecă la Gambrinus, căută o masă, apoi ceru un debreţin şi o halbă. Berăria era de obicei aglomerată şi plină de animaţie. Oamenii erau veseli. „De ce nu? gândea Ştefan. Aşa am fost noi întotdeauna, încrezători în steaua noastră. E adevărat, dar cu această veselie pe chip mulţi dintre noi putem muri. Rămân ceilalţi, desigur, cărora istoria le va face dreptate. Dar dacă nu le va face? Această veselie nu ar deveni retrospectiv vinovată?“ I se aduse halba şi debreţinul. O oră mai târziu, Ştefan, cu paginatorul, răsfoiau ziarul. Nu găsiră nimic care să le atragă atenţia că le-ar fi scăpat ceva...

În ziua următoare Ştefan se duse dimineaţa la redacţie. Dar parcă nimeni n-ar fi ştiut că tot ziarul fusese lăsat pe mâna acestui băiat de nouăsprezece ani, abia ieri angajat. Nu-l felicitară, dar nici nu-i făcură vreun reproş... Asta se întâmplase cu câteva zile înainte ca Parizianu să vină la Bucureşti. Era în preajma Crăciunului. Zăpadă bogată căzuse peste oraş şi se lăsase gerul. Ştefan îşi găsise o garsonieră foarte scumpă, dar pe care nu ezită să o închirieze, undeva în Cotroceni, pe strada Romniceanu. Îi plăcuse tocmai fiindcă era la marginea cartierului şi prin geam se vedea un mic deal... Parizianu nu-i ştia încă adresa lui fi-său dar i-o ştia Nilă, care veni cu el şi cu Paraschiv şi cu Achim şi după ce se minunară de luxoasa încăpere îl luară pe Ştefan cu ei şi se duseră undeva într-o cârciumă. Acolo îi povesti Ştefan tatălui, dar şi celor trei, ce ştia el despre felul cum decursese întâlnirea dintre Moromete şi feciorii lui...

Ziua, cotidianul la care intrase Ştefan, era un ziar tânăr, abia îşi serbase zece ani de existenţă.

Grigore Patriciu (era un pseudonim, îl chema Ilie Dobre) construise cu banii săi înalta clădire în care se afla acum, e drept,

nu dintr-o dată, ci, cum se spunea în lumea duşmanilor lui, de fiecare dată când săvârşea un gros şantaj. „Etajul şi şantajul", formulase cineva această manieră de a parveni în lumea presei, şi publicul îl accepta pe marele ziarist, pe care îl citea totdeauna cu interes, cu şantajele lui cu tot, fiindcă era un îndrumător de opinie bun. Numai la început o pornise sub tutela unui om politic, care îl subvenţionase pentru interesele lui... Se povestea că îndrumător spiritual îi fusese un mare poet cu care era prieten şi care avea un verb foarte coroziv, care, tot aşa, fusese într-o zi chemat de un puternic al zilei să-i dea bani să scoată o foaie. I se dăduse o sută de mii de lei. N-apucase el să publice primul număr, şi adversarul acelui om politic îi trimisese poetului un mesaj prin care îl invita la el să stea împreună de vorbă într-o chestiune importantă. Marele poet se dusese. „Domnule, cică i-ar fi spus acela, dumneata, poet atât de însemnat, să te înhami la carul politic al unor astfel de oameni?" „Ce oameni?" a răspuns poetul indignat. „Cum, dar nu-ţi dai seama? Să faci un ziar cu astfel de indivizi deocheaţi te compromiţi definitiv." „De ce deocheaţi?! se mirase poetul candid, sunt băieţi buni, doctori la Paris, adăugase el, ehe!" „Ascultă, n-ar fi mai bine să nu te bagi dumneata în politică, ci să faci aşa o revistă literară, în care să discutaţi, voi ăştia, oamenii de cultură, chestiuni aşa, literare şi culturale? Politica e murdară!" „Nu, de ce, răspunse poetul senin, ne interesează şi politica. Ce, numai dumneavoastră sunteţi bărbaţi de stat? Şi noi suntem! Nu ne lasă indiferenţi treburile cetăţii şi ale ţării..." „Ascultă, exclamase atunci acel puternic al zilei şi îl numise pe poet pe numele lui mic, câţi bani ţi-a dat omul dumitale să-i scoţi foaia?" „O sută de mii de lei!" exclamase poetul admirativ... Ce, e o glumă? parcă spusese el încântat şi mulţumit. „Şi dacă îţi dau eu patru sute de mii de lei şi te subvenţionez să scoţi o revistă literară? Nu e mai bine?..." „Adu banii încoa şi dă-i în p... mă-sii de lichele", a răspuns atunci poetul fără ezitare. Aşa se născuse o revistă literară şi murise un ziar politic. Patronul *Zilei* care pe atunci era un om foarte tânăr procedase într-un chip asemănător, dar devenise repede independent şi temut, în timp ce îşi cucerea cu hotărâre publicul său. Scopul nu scuză mijloacele, dacă avem altele la îndemână. Dar ce

putea să facă un mare poet, pe care îl frigeau degetele să scrie? Ca şi un ziarist care îşi simţea vocaţia, dar banii erau la alţii? Îndată ce clădirea se înălţă la opt etaje, marele ziarist renunţă la sursele de câştig care i-ar fi ştirbit reputaţia şi se dedică în întregime informării opiniei publice. Pătrunsese la sate şi tirajul crescuse considerabil. Avea o cultură politică şi sociologică temeinică şi cu toate acestea stilul său rămăsese simplu şi direct şi de aceea dilemele şi interogările lui erau atât de dramatice şi în forma lor, accesibilă, nu numai în fondul lor, pe care îl exprimau şi nenumăraţi alţi ziarişti (unii chiar în ziarul lui), dar cu un stil mai pretenţios şi mai sofisticat...

E tot ceea ce reţinu Ştefan din ceea ce colegii lui de redacţie nu întârziară să-i povestească despre patron. Ei povestiră mai multe, fie admirativ, deşi relatau lucruri care nu erau deloc de admirat, fie cu aere de trădători care ştiau că trădarea e mică şi nu va ajunge la urechea patronului, chit că acest băiat ar fi putut s-o facă, era ultimul lui protejat. Ei şi? Şi ei fuseseră, şi patronul îi iubea aşa cum erau, poltroni sau bârfitori, fiindcă îşi făceau bine meseria, nu trăgeau chiulul şi erau tot timpul pe teren de unde se întorceau cu ştiri şi materiale interesante. Intuind poate acest adevăr dar şi pentru că unica lui grijă era să înveţe mai repede să facă ziarul, Ştefan le uita spusele în aceeaşi clipă. Nu-i credea?... Adevărul era întrucâtva mai nuanţat... Prin 1929 actualul patron al *Zilei* era redactor la un ziar procarlist (înaintea lui Carol) cu orientare naţionalistă, de dreapta, înfiinţat de un bogătaş şi condus de Nae Ionescu, filosoful, cel cu ruperea istoriei şi saltul în absolut. I.G. Duca, liberal, cel care avea să fie asasinat câţiva ani mai târziu de către legionari pe peronul gării Sinaia, îl chemă într-adevăr într-o zi pe Patriciu cum îl chemase şi pe marele poet şi îi dădu acum să înfiinţeze un ziar cu o orientare anticarlistă. Aşa a apărut *Ziua*. În 1930 Carol al II-lea se întoarce pe tron şi întreabă: „Cine e contra mea?“ „Maiestate, i se răspunse, toată lumea e procarlistă, în afară de banditu-ăla de Grigore Patriciu.“ „Să vie la mine“, a zis regele. Marele ziarist se prezentă la palat unde nu se ştie ce s-a petrecut dar redactorii *Zilei* au simţit. Patronul devenise favoritul regelui. În mare, ziarul, desigur, apăra interesele partidului liberal,

dar ca să mascheze ducea câte-o campanie împotriva câte unuia din membrii lui marcanți, cum a fost cazul cu ministrul domeniilor, Constantinescu Porcu, care într-adevăr aşa era el, cam porc... Lumea zicea, uite domnule, ăsta e independent, dacă n-ar fi, nu s-ar lega de un astfel de potentat. Acum patronul redevenise anticarlist, dar abia după abdicarea acestuia din septembrie. Cuvântul său părea acum şi mai dramatic. Oricum, nicio şovăire nu-l clătinase când partidul ale cărui interese le apărase până de curând căzuse odată cu regimul care fusese înlocuit de Carol cu unul al său personal. Căzuse şi acest regim. Marele ziarist se ridicase drept ca un stâlp şi îl salutase pe general ca şi când de mult ar fi aşteptat venirea la putere a acestuia. Ce se întâmplase? Cum de rămăsese în picioare? Nimeni nu ştia... După ce asculta în tăcere tot felul de supoziţii, Ştefan deodată rânjea: „Pe ce te bazezi?" exclamă el. Redactorii îl înţelegeau dar erau şi derutaţi de veselia lui. Părea chiar cam ţicnit. Intra de pildă prin birouri şi îi spunea câte unuia cu mâna întinsă drept avertisment: „Eşti prea vesel pentru situaţia în care te afli!" Cuvinte fără noimă pe care le repeta în discuţie drept replică. Îi scotea din sărite, dar tăceau, fiindcă Niki îl proteja. Dar şi acestuia îi răspunse de câteva ori la întrebarea „Ce mai faci, Ştefane?" „Mă simt extraordinar de satisfăcut." „Chiar aşa? zise Niki uitând de unde veneau aceste cuvinte. Ia vezi, ia-o mai încet." Câţiva căutară şi găsiră explicaţia acestei euforii: băiatul ăsta de ţăran îşi idolatriza patronul, venea de-acolo de la ţară cu principii de devotament proaspete şi se simţea sigur pe el, îi lua în balon... Nici ei nu erau mai breji, lucru care, la rândul său, îl uimea pe Ştefan, aveau un limbaj corupt parcă de ţigănisme, se înjurau fără jenă de mamă când se înfuriau şi Ştefan asistase din primele zile la o scenă bizară acolo, într-o redacţie din Bucureşti, şi nu undeva printre flăcăii din Siliştea. Niki îi convocase să macheteze împreună numărul de Crăciun şi de Revelion al ziarului. Cutare va scrie pagina cutare, cutărescu pe cealaltă şi aşa mai departe. Unul din ei tăcea, fuma dintr-un trabuc prost cu care împuţea pe toată lumea, şi parcă dormita. Era un ins mai vârstnic şi care avea o pleoapă căzută peste ochi, deşi ochiul n-avea nimic. Din pricina asta ţi se părea că picoteşte. Era blând, afabil, îl luase pe Ştefan,

după Niki, sub protecţia lui, ieşiseră seara la un bar (de pe Brezoianu, la *Arizona*), unde Băjenaru (aşa îl chema pe acest redactor) chemase şi aşezase pe fiecare picior câte-o damă şi le cântase deodată înviorat de un demon al deşuchelii, zbârnâind din buze ca şi când ar fi ţinut între dinţi un zdrâng...

Foaie verde şi-o cucută
Ef, alaref, of, of...
Te cunoşti că eşti...
Ef, alaref, of, of...

Niki se ridicase în picioare şi începuse să tragă cu creionul şi să însemne spaţiul rubricilor, cronică literară, cronică, nu ştiu ce, nu ştiu cum... pagină umoristică de revelion, Băjenaru... „Eu pagină umoristică de Revelion?“ sărise Băjenaru din amorţeala lui. Şi cuprins de o indignare uriaşă începuse deodată să-i înjure pe toţi de mamele lor, de muieri, de copii... Şi se ridicase şi părăsise şedinţa, în râsetele generale. Ştiau că totuşi îşi va face pagina, erau toţi ca nişte actori care îşi ascundeau parcă viaţa adevărată prin violenţe de acest fel, care erau, desigur, greu de imaginat că se puteau petrece şi acasă la ei, în familie, faţă de nevastă şi copii.

Ştiau tot ce se putea şti pe atunci pe lume şi Ştefan află şi el de îndată de unde. Nu din telegramele de presă, ale căror titluri mari, pe ultima pagină, rezumau doar reflexul palid al vieţii cotidiene a istoriei care se desfăşura în secret faţă de oameni, deşi mişcările ei exterioare mari păreau spectaculoase. Hitler a avut în ziua cutare, cutare întrevedere cu generalii săi. În ce scop? Nimeni nu ştia nimic. Anglia urmează să fie atacată prin Gibraltar, rezumase Ştefan o telegramă, dar nu se spunea nicăieri de ce tocmai pe-acolo şi nu direct din Germania spre Londra. În acelaşi timp, se spunea şi acest lucru (şi Ştefan dădea titluri mari), câte mii de bombe s-au aruncat în ziua precedentă asupra capitalei britanice. Hitler a avut o întrevedere cu Mussolini. De ce? Avea asta vreo legătură cu dezastrul pe care tocmai îl suferiseră italienii în Grecia? Cine putea să ştie? Şi ce-o să se întâmple? Nu se spunea nimic. Presa înregistra aceste semne ca nişte simboluri şi din când în când patronul le interpreta rezumând informaţii care nu

apăreau nicăieri. De unde se informa? „Îți spun eu, zise Niki, dar nu-i spuse, ci într-o seară, pe la orele zece, îl duse într-o încăpere mai ferită, pe care scria *Radio ascultare* şi care era plină de inşi de la redacţia politică şi de tehnicieni cu căşti la urechi, care aveau alături maldăre de foi stenografiate; era ştirile din restul lumii neînvinse, cenzurate de marile agenţii controlate de învingătorii continentului, germanii, care la ora aceea cuceriseră Austria, Cehoslovacia, Polonia, nordul Europei, îngenuncheaseră Franţa, se pregăteau să strivească Anglia, fuseseră primiţi cu trupele de Ungaria şi România şi toată lumea se întreba: cui îi va veni rândul? Şi va îndrăzni cineva să le reziste? Patronul cumpărase din străinătate şi făcuse să fie instalată în clădirea ziarului său o puternică şi modernă staţie de radio ascultare care recepţiona pe viu discursuri de ale lui Churchill, pe care nicio agenţie europeană nu le transmitea în întregime, sau recepţiona ştiri şi comentarii la evenimente din viaţa Europei subjugate, transmise din Grecia sau Istanbul. Cele mai senzaţionale le afla de îndată şeful acestei staţii, un inginer poliglot, îşi lua din când în când casca de pe cap şi spunea: Molotov e la Berlin. Se prefigurează un conflict între Rusia şi Germania din pricina trupelor germane pe teritoriul Finlandei. Şi a doua sau a treia zi dădea detalii: Hitler flutura pe la nasul lui Stalin împărţirea prăzii sigure care va deveni curând Imperiul Britanic. Trimisul lui Stalin însă dorea să rămână, pentru moment, la problemele Europei, cum ar fi România, Bulgaria, Turcia... De pildă garanţiile date de Germania României reprezintă un act ostil faţă de interesele Rusiei. „În ce sens?“ întrebau redactorii, aşteptând încordaţi răspunsul în semiîntunericul misterios al camerei pline de aparate. Răspuns care nu venea. „E tot ceea ce am auzit, răspundea inginerul. Mâine poate mai aflăm ceva.“ „Cine dă ştirea?“ „Nu e o ştire, sunt ipoteze pe care le face BBC-ul.“ A doua zi le spunea: „Rusia vrea să ajungă la Dardanele...“ Citeau apoi textele stenografiate, descifrate şi bătute la maşină. Nu dădeau spre publicare nimic, ştiau că aceste ştiri nu puteau apărea. Singur patronul le putea comenta cu abilitate şi numai astfel îşi făceau drum spre cititor.

IV

Ştefan, cu gândul la tatăl său, pe care îl lăsase să petreacă acolo cu cei trei în cârciumă, nu observă când intră în birou că la cealaltă masă stătea Niki şi lucra. Ştefan era de serviciu de noapte şi secretarul general îl ajuta să pagineze numărul de Crăciun care trebuia să apară în ajun. „De ce l-oi fi lăsat pe tata să doarmă la Nilă? se întreba al lu' Parizianu. O să mă duc după el să-l iau cu mine... A, nu, nu, ştiu de ce... la ce m-am gândit în clipa aceea: până seara vor fi toţi beţi, cu tata în cap... Lasă să stea acolo... Sunt prieteni, pe lângă că sunt rude... au multe să-şi spună"...

– Bună, Ştefane, zise Niki. Pe lângă faptul că intri de-afară şi trebuie totdeauna să dai bună ziua, sunt şi mai bătrân ca tine... Ce e cu tine, ţi s-a întâmplat ceva? Ai intrat în birou şi te-ai uitat la mine drept în ochi, mai adăugă el, semn că aştepta o explicaţie.

Nu era nicidecum supărat, ci doar curios.

– Mă scuzaţi, zise Ştefan... Odată nu l-am recunoscut pe tata pe drum, cu toate că am dat nas în nas cu el... A trebuit să aud multe cuvinte până să-mi dau seama că mergeam pe şosea, că m-am întâlnit cu tata şi că mă întreba unde mă duc... „Bă, zice, Ştefane, ce e cu tine?" Acuma tocmai mă gândeam la el. L-am lăsat într-o cârciumă cu verii lui şi nu-mi mai aminteam de ce i-am spus unuia din ei, cel la care şi eu am stat, să-l ia la el să doarmă peste noapte. Mă simţeam vinovat...

Ştefan se aşeză la biroul său, unde îl aştepta un maldăr de telegrame.

– Ţi-am dat ieri un reportaj, zise Niki, de ce nu i-ai dat drumul?

– Mi s-a părut că e nepotrivit pentru ziarul nostru, răspunse Ştefan ezitând.

Spusese „ziarul nostru" firesc, ca şi când ar fi lucrat la el de cel puţin câţiva ani. Şi-l însuşise.

– Cum nepotrivit? Ţi l-am dat eu! tresări Niki.

Se lăsă o tăcere. Secretarul general, în ciuda faptului că se afla în faţa unei opoziţii, părea mai degrabă curios să afle motivele acestei opuneri decât să-şi impună autoritatea. Ştefan gândea: „De

ce nu i-o fi dat drumul el şi mi l-a dat mie? La el a venit materialul, scris pe plic..." Era trimis de agenţia *Transocean* şi Ştefan aflase de la ceilalţi că materialele acestei agenţii trebuiesc aruncate la coş fără măcar să te mai osteneşti să le citeşti conţinutul: puţine ştiri, şi acelea tendenţioase... restul, materiale germane de propagandă.

– Fii atent, îl preveni Niki, din când în când trebuie să dai drumul şi la câte-un material de-ăsta. Patronul s-ar supăra dacă ar afla...

„Nu cred", gândi Ştefan, deşi ştia şi el că marele ziarist se dăduse direct şi cu toată puterea talentului său de partea Generalului... Ori, generalul îi adusese la putere pe legionari, care, aceştia îl atacaseră cu violenţă pe patron în presa lor verde cerându-i capul... „E timpul să terminăm cu acest ţigan din Ciorogârla, care a otrăvit atâţia ani conştiinţele şi a făcut presa de râs cu şantajele lui", se ceruse. Îl apărase Generalul şi *Ziua* apăruse mai departe. Grigore Patriciu ştiuse să fie recunoscător şi generalul avea acum în el un sprijinitor sigur al dictaturii sale. Dar generalul lăsase să intre pe teritoriul ţării „instructori" germani. Nu era deci de crezut că patronul îi simpatiza? „Nu e de crezut" gândi Ştefan senin, deşi citise nu demult articole de-ale lui în care era învinuită de orbire şi condamnată politica vechilor partide, care nu intuiseră din vreme puterea Germaniei şi nu se orientaseră spre ea. Ştefan înţelesese că reproşul era altul: o politică mai clarvăzătoare de apropiere dar nu de supunere faţă de Germania putea să ne ferească de *diktat*-ul de la Viena, de care aliaţii noştri occidentali nu ne feriseră. Şi gândul că patronul ar fi germanofil nici măcar nu-l atinsese pe Ştefan.

– Ce cauţi, fă, aici? îl auzi în clipa aceea pe Niki apostrofând cu o violenţă neaşteptată pe cineva care tocmai intrase în birou.

Ridică fruntea din hârtii şi văzu în mijlocul încăperii o fată. Privirea sa se întâlni cu a ei, care i-o susţinu, clipe mai lungi decât ar fi putut-o face o necunoscută pe care o vezi prima oară. Era foarte frumoasă şi purta o haină de blană de oaie şi o căciulă foarte şic dată uşor pe ceafă. Ştefan rămase cu ochii pe ea într-un dialog mut. „Pe cine cauţi?" „Pe tine", spunea parcă privirea ei. „Chiar pe mine?" „Da, chiar pe tine." „De unde mă cunoşti?" „Am auzit de tine şi am venit să te văd..."

– Ieşi, fă, afară, tu-ți dumnezeul mă-tii, rupse Niki fulgerătoarea vrajă care se abătuse asupra lui Ştefan. Ieşi afară, să nu mă ridic eu să te dau.

În mod ciudat, frumoasa fată nu protestă auzind cum i se vorbea şi se supuse, se dădea înapoi mergând cu spatele şi într-adevăr se topi repede din birou.

– E dama redacțiilor, zise Niki. Are şi sifilis şi sculament... Ți le dă pe amândouă deodată...

Ştefan rămase mut. Părea neîncrezător. Apoi deodată se închină:

– Doamne păzeşte, zise el.

– E stilul ei, zise Niki. Îți ia piuitul în câteva secunde. Nu-ți vine să crezi că o fată aşa de frumoasă e o curvă. Să vezi ce-a pățit Cancea cu ea...

De fapt îl chema Cangea. Era un redactor care făcea rubrica palatului de justiție, un băiat nu cu mult mai mare decât Ştefan şi foarte stricat. Fuma în permanență țigare de la țigare şi pe chipul său nu se stingea această patimă pe măsură ce era satisfăcută, ci dimpotrivă, intoxicația îi făcea chipul aproape roşu şi buzele i se învinețeau fripte de jarul care le atingea, fiindcă fuma țigările până la cotor... Îi plăcea să bea şi îşi risipea leafa la hipodrom umblând apoi cu cerşitul prin redacții fiindcă nu mai avea cu ce să mai mănânce. Scria însă bine, micile lui cronici erau totdeauna interesante. Ştefan se lăsase tapat din primele ore de acest băiat frizat, cu chipul aprins şi în veşnică agitație după o sută de lei, care începuse să-i fie refuzată...

– Ai avut timp să-l cunoşti pe ticălosul ăla de Teodorovici? zise Niki. Tipul ăla scund, chel şi aproape damblagiu, care abia îşi târâie picioarele prin tipografie...

– Şeful corectorilor, exclamă Ştefan. Nici ăsta n-are bani... Ah, făcu el, acuma îmi dau seama, el mi-a trimis-o pe fata asta, fiindcă mi-a şi spus, după ce i-am dat o sută împrumut (vorba vine, a băgat-o în buzunar cu un aer neglijent, parcă mi-ar fi spus: o s-o mai vezi tu îndărăt la paştele cailor). O să-ți trimit, zice, o fată foarte drăguță... Va să zică aşa, drept recunoştință că i-am dat bani, vroia să mă îmbolnăvesc...

– Am încercat să-l dau afară, dar s-a opus patronul, zise Niki. El e codoşul ordinar al acelei dame. Acuma toată lumea ştie, dar la început, primul care a păţit-o cu ea a fost Cancea. L-a îmbolnăvit. Era să se cureţe. Să vezi de ce. S-a dus la un medic să se trateze şi ăla i-a dat să ia sulfamide câte două din două în două ore şi dracul să-l ia şi pe doctorul ăsta, ce i-o fi spus sau ce-a înţeles Cancea, că nu trebuie să bea... Şi tot înghiţea pe-aici prin redacţie pastilele, aşa pe uscat, până l-a văzut cineva: „Mă tâmpitule, zice, tu iai alea fără să bei nimic?“ „Aşa mi-a spus doctorul“, zice. „Du-te, idiotule, imediat şi bea un kilogram de apă, sau vrei să te ducem la Belu cu dricul primăriei?“

Ştefan se posomorâse... Lucrară în tăcere timp de vreo oră, apoi deodată începu să-l înjure de mamă pe şeful corectorilor şi îi spuse lui Niki că acum când vor urca sus în tipografie o să se ducă peste el şi o să-i tragă două perechi de palme, aşa bătrân cum e!

– Lasă-l în pace, îl sfătui Niki. Aşa cum se întâmplă în mod curios, lumea ţine la păcătoşi. N-ai face impresie bună dacă ţi-ai pune mintea cu el.

– Au dreptate ţăranii să se uite cu un ochi foarte neîncrezător spre oraşe, pe care le consideră exact aşa, pline de hoţi, de prostituate şi boli lumeşti, zise Ştefan.

Niki avea un fel de a fi vesel fără ca vreo trăsătură a chipului său s-o arate, ci doar semne imperceptibile, câte-o exclamaţie, hm, sau o privire insistentă şi fulgerătoare pe care ţi-o acorda, parcă îndemnându-te: mai zi, e hazliu ce-ai spus, amuzant...

Intră o curieră care aduse noi telegrame. Niki îi dădu material să-l ducă sus şi Ştefan îi întinse şi el un teanc de hârtii tăiate cu foarfeca şi lipite cu pelicanolul nelipsit al oricărui secretar de redacţie. Pe uşa pe care ieşi fata intră Băjenaru. Îşi încheiase pagina sa umoristică şi acum rătăcea fără treabă prin birouri pufăind din trabucul său prost. Niki îl întrebă dacă sunt noutăţi la Radio ascultare.

– Nu, şi nici nu cred că vor fi, acum de Crăciun, răspunse Băjenaru. N-o să înceapă Hitler invazia Angliei chiar acum, de Anul Nou!

Şi se îndreptă spre uşă urându-le celor doi la mulţi ani. Era clar: se ducea acasă să-şi petreacă fericit sărbătorile, lăsând grija invaziei pe seama altora. La noi aici era pace! O obţinusem cu un preţ greu, totuşi eram în picioare, nu ca Polonia sau Cehoslovacia (care încetaseră să mai existe). E drept că îi aveam pe legionari, dar o să vedem şi cu ăştia ce-o fi... Aşa gândeau toţi, aşa gândea şi Băjenaru. Patronul era puternic, protejat de general, lefurile erau mari...

– Ţi-ai încasat gratificaţia? îl mai întrebă Niki.

– Cum să nu, de dimineaţă, zise Băjenaru încântat. Nu ştiu cine răspândise zvonul că anul ăsta patronul o să dea gratificaţiile noastre de sărbători pentru înzestrarea armatei. Zvonuri! mai spuse tot el şi părăsi încăperea.

– Am primit şi eu gratificaţie, zise Ştefan încântat. Vă mulţumesc, mi-a spus casierul că dumneavoastră aţi intervenit pe lângă patron spunând că lucrez bine şi el a fost de acord.

Niki se uită la el drept, confirmând prin tăcere. Apoi zise:

– Ziaristul nu trebuie să fie chinuit de griji materiale. În afară de cazul când îţi risipeşti toţi banii într-o singură zi, cum face Cancea.

– În viaţa mea, nici eu, nici tata, n-am văzut atâţia bani deodată, exclamă Ştefan.

– Ce-ar fi să faci cinste, zise Niki cu gravitatea lui senină, atât de odihnitoare. După ce terminăm sus, în aşteptarea numărului special, mergem undeva într-un loc foarte plăcut, într-o bombă, îi spune *Tunelul norvegian*. E aici, pe bulevard...

Ştefan tresări de bucuros ce era că i se cerea să facă cinste (şi urma cu adevărat să facă, să plătească adică el, ca un bărbat de seamă cu alt bărbat şi avea şi cu ce, fără să se cunoască!) şi îi zâmbi protectorului său:

– E o mare plăcere pe care mi-o faceţi, va fi sărbătoarea mea de Crăciun...

V

Câteva ore mai târziu cei doi ziarişti ieşiră în frigul de afară al oraşului şi o luară spre bulevardul Elisabeta, unde se afla bomba numită *Tunelul norvegian*. Oraşul arăta feeric în jocul de lumini al reclamelor şi al cinematografelor, numeroase aici, şi care ţâşneau albastre sau roşii prin noaptea albicioasă făcând să se vadă ninsoarea sus, în înaltul cerului. Tramvaiele urcau spre Universitate şi coborau la vale spre Cotroceni pline de oameni înăuntru şi de zăpadă pe spinările lor de omizi uriaşe, cu capul încărcat de sârme din care ţâşneau din când în când câte-o ploaie de scântei orbitoare. Oameni se aflau şi pe jos, intrând sau ieşind de prin localuri, înotând parcă în fulgii bogaţi care li se puneau pe căciuli şi paltoane. Bărbaţi. Iar femeile care apăreau la această oră târzie erau duse de braţ spre destinaţii necunoscute, cu chipurile ascunse în gulerul blănilor, cu privirile sticlind în noaptea de decembrie, asemeni, parcă, animalelor a căror piele o purtau pe ele, pe corp şi la gât.

– Că i se spune tunel, înţeleg, zise Ştefan în timp ce se dezbrăca la garderobă, dacă mă lăsaţi singur nici nu ştiu dacă mai pot ieşi de-aici, dar de ce norvegian, nu înţeleg.

Într-adevăr coborâseră ca printr-o hrubă în acest local pe nişte scări nesfârşite şi abia luminate pe care dacă se întâlneau două persoane se striveau până să poată trece. Jos însă deodată apărea, la acea adâncime unde n-ai mai fi crezut că e ceva, un bar circular, spaţios şi plin de candelabre orbitoare de lumini. În mijlocul lui orchestra de jaz îţi spărgea urechile, iar pe pista de dans se dansa, în timp ce la mesele care o înconjurau se beau băuturi tari, cocteiluri care se preparau îndelung undeva în spate. Deasupra şi jur-împrejurul sălii se vedeau un fel de loji, separeurile, cu perdele de catifea roşie desfăcute, lăsând să se zărească domni eleganţi, la mese cu femei în rochii de seară decoltate, sau cu spinările goale. Chelneri în fracuri turnau cu grijă în paharele acestor domni... Fumul de ţigări făcea aerul ceţos, în ciuda luminaţiei puternice. Niki fu recunoscut de îndată de un astfel de ins în frac şi condus într-una din loji. Aşezându-se, ziaristul îi puse mâna pe braţ şi îi spuse:

– Uite, îți recomand pe domnul Paul Ştefan, şi adăugă ca şi când ar fi pronunțat o formulă magică: lucrează la noi!

Chelnerul se înclină cu un aer semnificativ cu fața puțin într-o parte: când acest nou domn de la *Ziua* va veni aici singur, parcă spunea el, va fi bine servit... Niki se uita în sus la omul în frac fără să-i spună nimic, dar cu o privire interogativă, fără să cerceteze lista de pe masă, adică ce le dădea să mănânce şi să bea, ce aveau astăzi deosebit?

– Domnul sărbătoreşte intrarea sa la *Ziua*, spuse el.

– Am înțeles, zise chelnerul. Avem icre negre. Şampanie.

– Perfect, confirmă Niki. Pe urmă ce mai ai?

– Peşte proaspăt. Şalău. Pot să vă fac şalău meunière sau Colbert. Pe urmă puțin curcan.

– E în regulă, zise Niki, apoi adăugă, cu expresia sa gravă accentuată de o intimitate veche cu acest chelner: domnişoara Luminița?...

– Da! Să-i spun să vie?

– Spune-i! Şi pune şi pentru ea un tacâm.

Aceasta era una din cântărețele barului. Chelnerul se înclină şi ieşi. Ştefan se uita în jos, acaparat de atmosfera de petrecere a bombei. Părea să nu fi auzit bine dialogul dintre Niki şi omul în frac. *Arizona*, unde fusese el cu Băjenaru, era o cârciumă cuminte, cu fete mari, față de acest loc de petrecere fascinant, ascuns la cincisprezece-douăzeci de metri în inima Bucureştiului. În aparență totul părea decent şi civilizat, bomba însă îşi justifica numele: viața din ea trăia sub o mare presiune, simțeai acest lucru din sclipirile ochilor tuturor de pe la mese, bărbați şi femei, din expresiile parcă de triumf de pe chipurile lor care parcă spuneau, petrecem, moartea nu există, sau dacă există, scadența ei e îndepărtată, acum suntem învingători noi şi nu ne pasă de ea... Jazul dezlănțuit, cu instrumentele lui bizare, întețea această tensiune de viață cu țipete înalte, reluate până la paroxism, vrând parcă să alunge din toți cei care erau acolo orice umbră de gând negru, orice strop de nelinişte, orice temere cu privire la viitor. Acum trăia prezentul. Clipa lui trebuia întâmpinată cu hohote de veselie,

iar hohotele de veselie sporite prin zbieretele alămurilor. Şi aceste hohote se auzeau din când în când, însă repede reprimate. Nu venise încă ora când puteau gâlgâi fără frână. Nu se băuse destul. Trupurile nu se apropiaseră încă atât de tare cu ajutorul dansului, care era abia la început, pentru ca atât glasurile, cât şi mişcările, şi râsetele să devină uşoare, pentru ca plutirea gândului într-o lume fără bariere morale să dea iluzia visului... Lumea ideală e lumea visului... Trebuie s-o căutăm... Nu putem trăi fără ea...

– Formidabil, spuse Ştefan revenindu-şi parcă dintr-o buimăceală şi îşi trase scaunul mai aproape şi îi arătă lui Niki o faţă parcă lovită brusc de o mare tristeţe.

– La ce te gândeşti? îl întrebă Niki cu liniştea sa protectoare în glas.

– S-ar zice că ne entuziasmăm, că sărbătorim faptul că la această oră mii de bombe cad asupra altora şi îi îngroapă de vii în adăposturile lor. De fapt, spuneţi-mi, strigă Ştefan ca să se facă auzit printre ţipetele orchestrei, care e vina Angliei?

– Foarte mare, răspunse Niki.

Şi îi făcu semn să amâne discuţia puţin mai încolo. Orchestra îi împiedica. Şi apoi, iată icrele negre şi şampania... Şi iat-o şi pe cântăreaţă... Niki făcu prezentările şi Ştefan se ridică de pe scaun.

– Ce faci tu? o întrebă ziaristul cu o afecţiune de om care ai fi zis că demult nu mai era el un tânăr şi acum doar le proteja pe femei, dar nu le mai iubea ca un bărbat. Ai? Ce faci? Mi-a fost dor de tine, mai adăugă el în timp ce o trăgea uşor spre el şi o săruta părinteşte pe frunte.

Şi o ţinu strâns pe după umeri, ca şi când ar fi asigurat-o astfel că necazurile ei, dacă le-a avut, le va lua el asupra lui pe toate şi acum o invita să fie doar fericită. Chipul femeii, altfel nu prea expresiv, înflori şi într-adevăr îşi pierdu aerul ei puţin cam îngheţat de cântăreaţă care trebuia să placă la mulţi şi căpătă unul plin de însufleţire, menit să placă numai unuia.

Începură să mănânce. Omul în frac răsucea ceremonios sticla de şampanie în frapieră. O ridică apoi şi învelind-o cu şervetul o destupă şi turnă în cupe. Lichidul fierbea ridicându-se spre buza cristalului.

– Ştefane, zise Niki, în statul român au fost patru puteri: legiuitorul, adică parlamentul, executivul, adică guvernul, justiţia şi a patra, ghici!

– Presa, zise Ştefan.

– Ei, nu mai e, zise Niki coborând glasul fiindcă tocmai atunci orchestra se oprise şi membrii ei puneau instrumentele pe scaune, trebuie să-ţi temperez puţin entuziasmul tău de novice. Nu mai suntem ce-am fost! În septembrie, după ce a luat puterea, generalul ne-a chemat la el şi ne-a spus: s-a terminat cu dezmăţul presei (aşa a numit el libertatea noastră!). Trebuie să serviţi interesele poporului român şi nu ale jidanilor! Trebuie să simţiţi cotul! Cotul cu cine? Nu ne-a spus, dar era clar, cu el, cu armata! Presa îşi pierde dreptul de a mai fi în mod direct în serviciul opiniei publice! Dar să nu ne pierdem speranţa! Într-o zi s-ar putea să ne recăpătăm libertatea pierdută! Într-un viitor îndepărtat pe care nu-l întrevăd cu claritate. Când? După terminarea războiului? Se vor întoarce frumoasele zile din Aranjuez ale presei libere? Tu eşti tânăr, s-ar putea să le apuci, eu s-ar putea să mor în acest război al cărui sfârşit e nebulos... Să bem pentru această speranţă, în sănătatea ta!

Şi puse mâna pe cupă. Ştefan o luă pe a sa şi ciocniră amândoi între ei şi apoi cu cântăreaţa. Băură. În câteva clipe expresia tânărului ziarist, sub efectul băuturii pe care o sorbi toată, în loc să se tempereze, cum vrusese cel mai în vârstă, se lumină parcă pe dinăuntru, ca şi când acea speranţă pentru care băuseră era pentru el aproape, întrezărind-o sub o secretă revelaţie. Pentru el nu era nimic nebulos. Privirile îi scânteiau.

– Această mărturisire pe care mi-aţi făcut-o aş fi vrut să v-o fac eu, zise Ştefan. Nu dumneavoastră, ci eu s-ar putea să pier în acest război care până acuma văd că ne-a cruţat şi speranţa de care vorbeaţi s-ar putea ca eu să n-o mai apuc împlinită... Dar nu-mi pasă, am puţini ani, dar am şi gustat clipe de fericire pe această lume. Pot să şi mor! Beau în sănătatea dumneavoastră, care m-aţi primit cu sentimente frăţeşti...

Chelnerul tocmai le umpluse din nou cupele. Ciocniră şi băură din nou. Apoi continuară să mănânce.

– Anglia, spuse Niki în timp ce li se schimbau farfuriile şi tacâmurile, e principala vinovată de prăbuşirea alianţelor după pacea de la Versailles. În timp ce Germania se înarma şi nu-şi ascundea câtuşi de puţin intenţiile de a sfărâma aceste alianţe şi a se răzbuna pentru războiul pierdut în 1918, Anglia şi Franţa asistau fără să facă nimic la răspândirea ideilor naţional-socialiste în Europa. Ideile astea combinate cu altele, de exemplu cu mişcarea pacifistă foarte puternică după război, aveau să sape autoritatea armatei şi a guvernelor atât de mult, încât Franţa, de pildă, când a fost pusă în situaţia să lupte, s-a prăbuşit în şase săptămâni. Dar, adăugă Niki, fapte care nu ni se vor dezvălui decât târziu dacă o să apucăm să le mai citim, s-ar putea să arunce în ţăndări toate ideile noastre de azi, care ne apar atât de clare şi logice.

– Münchenul e un fapt, zise Ştefan.

– E adevărat. Şi mai sunt şi altele, dar, hm...

– Spuneţi-mi, l-aţi văzut pe Hitler de-aproape?

– Bineînţeles, chiar în iulie, în seara zilei de 19, când ne-am dus, patronul şi cu mine, să-i ascultăm marele lui discurs din Reichstag... Dar apropo de München. Ştii cum a fost întâmpinat Chamberlain la întoarcere, la Londra?

– Nu! zise Ştefan curios.

– Noroc, zise Niki, că astăzi se vede, cu ajutorul radioului şi al presei, că nu numai un om poate greşi, ci şi un popor întreg. Întâi un lucru uluitor s-a petrecut în Camera Comunelor. Chamberlain, acest om era pur şi simplu entuziasmat de ceea ce făcuse şi mulţimea îl aştepta cântând şi strigând: „Bravo, bătrâne Neville...“ „Dragii mei prieteni, le-a răspuns el, pentru a doua oară în istoria noastră pacea fără pierderea onoarei a fost adusă din Germania pe Downing Street. Cred că, de astă dată, o să avem pace pentru cât vom trăi.“ Ziarul *Times* declară că „niciodată un cuceritor, în urma unei victorii repurtată pe câmpul de luptă, nu s-a întors încoronat de cei mai nobili lauri“. Colosal! După ce au sedus o ţară atât de mică cu alianţele ei, Cehoslovacia adică, trădând-o, s-a considerat că trădătorul s-a încununat cu lauri. Intrând în Camera Comunelor, Chamberlain e întâmpinat cu acelaşi entuziasm şi în momentul în care Churchill, luând cuvântul, spune adevărul, că în realitate

Anglia suferise o înfrângere absolută şi totală, el trebuie să se oprească, înainte de continua, până când furtuna de proteste care se ridică în urma declaraţiei sale să se potolească.

– Şi?! zise Ştefan. Cum şi-au revenit?

– Şi-au revenit! zise Niki cu umor. S-au înfuriat că Hitler a călcat pactul, a ocupat şi restul Cehoslovaciei. Ei, na! Pe Hitler probabil l-o fi pufnit râsul când i s-o fi dat să citească protestul.

– Ziceai că l-aţi văzut pe Hitler de-aproape...

– Da, eram, cum ţi-am spus, cu patronul şi sute de ziarişti din lume să ascultăm acest discurs anunţat din timp. După căderea Franţei eram curios, ca toată lumea, să ştiu ce e în capul diabolic al acestui om care îşi fascinase atât de tare compatrioţii încât îl urmau cu atâta frenezie războinică oriunde îi ducea. Şi vroiam să-l văd la faţă... Şi ascultasem alte discursuri la radio indirect... formidabil cum striga, eu ştiu limba germană, şi trebuie să-ţi spun că textul citit ulterior nu redă efectele oratorice extraordinare pe care le resimţi ascultându-l... E o forţă dezlănţuită... Aveam locuri bune în Reichstag, noi, ziariştii, şi literalmente m-am uitat minute în şir holbat la el şi mi-a trebuit multă vreme până să scap de ochii lui bizari, albaştri dar şi violeţi, de o limpezime şi o putere de îmblânzitor de şerpi... De astă dată a strigat mai puţin... Era sigur de sine, după atâtea cuceriri, vorbea adresându-se cu abilitate genială la mai mulţi, spunând în esenţă că el nu vede niciun motiv de a prelungi acest război. Englezilor: vă ofer pacea! Germanilor: vedeţi, dacă vom fi siliţi să luptăm mai departe nu e vina noastră, am făcut tot ce-am putut. Ţărilor eventual neliniştite de soarta lor: nu doresc noi cuceriri. Numai pe Churchill nu l-a cruţat (ăsta nu mai era naivul Chamberlain!) şi a încercat să sugereze englezilor că între ei şi germani, adică între pacea care s-ar putea stabili nu există decât un obstacol: acest om şi un pumn de politicieni. Că el nu ştie dacă aceşti politicieni şi-au făcut o idee justă de ceea ce ar însemna continuarea luptei. Ei declară, e adevărat, că chiar dacă Marea Britanie va trebui să piară, vor continua războiul din Canada. Trebuie presupus că singuri aceşti gentlemeni se vor duce acolo, poporul, teamă mi-e că va trebui să rămână în Anglia şi el va vedea războiul cu alţi ochi decât aceşti aşa-zişi şefi din Canada.

Credeți-mă, domnilor, eu simt un adânc dezgust pentru acest tip de politicieni fără scrupule care pricinuiesc unor națiuni întregi ruina. Mi-e aproape dureros să mă gândesc că aş fi fost ales de soartă să dau o lovitură finală structurii pe care aceşti oameni au şi zdruncinat-o... Domnul Churchill o fi fără nicio îndoială deja în Canada, unde banii şi copiii celor care au interes să facă războiul au şi fost expediați. Pentru milioane de alte ființe, totuşi, un lung calvar o să înceapă. Domnul Churchill ar trebui, poate, să mă creadă, când eu prezic că un mare Imperiu va fi distrus, un imperiu pe care eu n-am avut niciodată intenția să-l distrug, nici măcar să-l slăbesc... la această oră, cred că e de datoria mea, înaintea conştiinței mele, să fac apel o dată mai mult la rațiune şi la bun simț în Marea Britanie şi aiurea. Mă consider în postura de a lansa acest apel fiindcă nu sunt învinsul care cerşeşte favoruri, ci învingătorul care vorbeşte în numele rațiunii... Impresionant, nu? S-a luat o pauză şi eu m-am dus la telefon să dictez ziarului prima informație despre acest senzațional discurs. Pe urmă am început să trag cu urechea: nemții erau veseli. Propunerile Führerului erau atât de generoase încât era imposibil ca englezii să nu le accepte. Ori tocmai atunci BBC-ul anunța că nici vorbă, Anglia respinge hotărât aceste propuneri. Bineînțeles nu era un răspuns oficial, dar oricum, era atât de brutal, încât militarii pe care îi vedeam prin imensa sală arătau pur şi simplu increduli, înainte de a deveni consternați. Cum? Ce e cu englezii ăştia? se întrebau. Ai auzit?! sunt țicniți... Patronul era şi el stupefiat, îi tremura mustața... „Ca să vezi, zicea, cum se prăbuşeşte o civilizație. Asistăm la preludiul unui dezastru. În fond, zice, toate imperiile au o viață mai mult sau mai puțin îndelungată, nu văd de ce cel britanic ar trăi la infinit"... Am mai stat la Berlin câteva zile. Pe 22 iulie, lordul Halifax răspunse oficial lui Hitler la radio că Anglia nu acceptă propunerile de pace ale Germaniei. Din increduli şi stupefiați, nemții arătau acum pe străzi chipuri mânioase şi îndârjite. Pe ei discursul lui Hitler îi câştigase. Pe englezi, nu. *Meine Herren*, va fi deci război... Ca şi când până atunci nu fusese... Şi într-adevăr e cazul ca atâta cerbicie să te pună pe gânduri... Şi-aşa şi este,

preparativele sunt lungi şi minuţioase, suntem în decembrie... Eu am crezut că în august, cel mult în septembrie, invazia va avea loc...

– Eu cred că la primăvară, zise Ştefan, tot aşa, prin mai. Până atunci îi distruge cu bombardamentele.

În timpul cât vorbise Niki, intrase în separeu încă o femeie, care îi şuşotise ceva la ureche cântăreţei. Cântăreaţa se ridicase şi ieşise. Cealaltă îi luase locul, dar atenţia ei era îndreptată asupra lui Ştefan, nu a lui Niki.

– Ce mai faci tu, Aida? Ai mâncat şi tu ceva? o întrebă Niki. Şi fără să-i aştepte răspunsul o îndemnă: serveşte-te. Să-ţi torn şi un pahar de şampanie.

Era foarte tânără, o brunetă, cu o expresie surâzătoare... Se uita la Ştefan cu această expresie pe chip. Tânărul însă se uita la ea fără s-o vadă, rămânând binevoitor. Un ins apăru pe podium şi anunţă programul cântăreţei, care îşi făcu apariţia... Ştefan se aplecă iar peste marginea pluşată a separeului şi începu să asculte...

De la mine la Ploieşti
Nu-i departe când iubeşti,

începu Luminiţa cu o voce puternică, joasă şi voalată, foarte plăcută care parcă îţi sugera: dacă vrei, mă asculţi, dacă nu, eu n-o să te tulbur cu o voce ţipătoare, numai ca să mă fac admirată; ştiu eu că nu cânt rău... Între timp ceaţa de fum de ţigări se îngroşase. Rumoarea crescuse. Veselia se întetea. Toate mesele fuseseră ocupate.

– Nu te-ai purtat frumos, zise Niki după vreo jumătate de oră când Ştefan, răsucindu-şi la loc umerii, văzu că fata nu mai era cu ei. Ea pentru tine venise, continuă Niki, ca să petreci seara cu ea şi pe urmă s-o iei cu tine acasă. Sunt fete bune şi curate, asta şi cu Luminiţa sunt cele mai drăguţe din câte cunosc eu...

– Da, zise Ştefan, îmi pare rău, dar eu mă simt bine, n-am nevoie de vreo femeie când sunt fericit...

– Acuma eşti? îl întrebă Niki intrigat.

– Da... Mă simt aşa de bine! Şi sunt şi conştient de fericirea mea şi îmi trece prin cap că asta e şi din pricina tinereţii mele. Parcă sunt beat, dar nu de şampania pe care am băut-o... Cât despre Anglia, să ştiţi că a apărut o enigmă la orizont. Eu am dat

titlul telegramei: *Anglia va fi bătută în Gibraltar*. De ce în Gibraltar? Aţi citit-o?

– Da, nu văd nicio enigmă, zise Niki. E adevărat că Gibraltarul e poarta prin care intră şi iese flota engleză din Mediterana, ei şi? O bătălie pentru Gibraltar ar face necesară intrarea Spaniei în război. Nu ştim nimic de Spania...

Şi cei doi ziarişti continuară astfel pasionaţi discuţia lor, emiţând tot felul de ipoteze asupra viitorului. Cântăreaţa se întoarse după un ceas şi Niki îi spuse:

– Acum noi trebuie să plecăm, mai avem treabă, dar ne întoarcem. Şi adăugă: Ştefan o roagă pe Aida să-l scuze, el e un timid în fond, nu că nu i-ar fi plăcut de ea. I-a plăcut foarte mult, aşa să-i spui, şi data viitoare să vină iar la masa noastră...

– Bine, am să-i spun, zise cântăreaţa zâmbind.

Ştefan plăti. Se ridicară apoi şi plecară să dea drumul ultimelor pagini ale numărului de Crăciun... După aceea însă, pe la orele unu, Niki reveni singur la *Tunelul norvegian*: se dovedi totuşi că şampania băută îl cam ameţise pe băiat, Niki băgase de seamă şi îl trimisese acasă să se culce...

VI

„Şi dacă totuşi îi scriu acum Ioanei să vină la Bucureşti? se întrebă al lu' Parizianu acasă, înainte de a adormi. Oare au valoare cuvintele pe care le spunem când suntem fericiţi? De ce i-am spus eu că dacă îmi va fi bine am s-o chem? Am crezut că am s-o fac? Da, de-acolo am crezut... Pentru că în realitate... cu totul altceva, nu dacă îmi va fi bine, ci dacă îmi va fi aproape rău, în sinea mea gândind: cum e mai rău? Ceva din care nu mai poţi ieşi... Când exişti doar ca să nu pieri, adică aşa cum li se întâmplă aproape tuturor oamenilor. Atunci o fată ca ea, care îţi inspiră cu fiinţa ei atâta bucurie, mai poate să te împiedice să nu disperi şi să-ţi termini viaţa în beţie, sau să te sinucizi. Ioana, Ioana! Frumos ar fi din partea mea să-ţi scriu că nu mi-e bine şi nici speranţe nu sunt şi să nu mă mai aştepţi.

Şi totuşi nu, am forţat destinul şi mi-a reuşit, dar mai departe? Dacă legionarii îl ucid pe patron? Generalul întârzie să dea vreun semn că n-ar lua în spinarea lui crimele lor... Ar fi timpul să vorbească, să treacă la fapte. Nu trece. În aceste condiţii, patronul *Zilei,* găsit mort în locuinţa lui, asasinat nu se ştie de cine... o crimă în plus de care opinia publică nu s-ar mira... Nu s-ar mira... Ca şi când să zicem, dacă s-ar indigna, asta ar putea, în aceste timpuri, să însemne mare lucru. Încât s-o lăsăm pe Ioana în pace, ea e singura fiinţă din lume care se gândeşte la soarta mea şi care nu va suferi dacă nu-i voi da de ştire până ce flăcăul ei se va întoarce din armată... Atunci îl va lua pe el şi legătura dintre noi se va rupe definitiv... Dar mai e până atunci... Poate că generalul... Şi atunci..."

Ştefan adormi cu lumina aprinsă. Dimineaţa, când se trezi, o stinse nedumerit şi readormi până spre prânz, când se sculă şi se duse la redacţie. Nu mai aveau nimic de făcut până a doua zi de Crăciun, dar erau toţi acolo şi răsfoiau numărul special cu naşterea lui Cristos. Şaisprezece pagini. Ninsoarea se oprise şi un soare strălucitor bătea în fereastra biroului secretariatului de redacţie. Niki nu venise.

– Haideţi, zise Băjenaru îndreptându-se spre uşă. Hai după vin! Haideţi să batem coca de cozonac şi să pregătim caltaboşii...

Cancea, cu un aer grăbit, îl urmă. Plecară unul câte unul. Ştefan rămase singur, se pregătea şi el să plece... Curios, se apucase să citească telegramele sosite între timp, stătea în picioare în spatele biroului şi soarele îi ardea ceafa... Da, nicio noutate senzaţională... Deşi dormise aproape zece ore, starea pe care i-o mărturisise lui Niki aseară, când acesta îi reproşase că nu fusese atent cu fata aceea, nu-l părăsea. Ştefan se gândea puţin excitat că acum se va duce să-şi vadă tatăl şi pe cei trei, pe care cu o mare plăcere o să-i ia la vale, să-i sperie când o să deschidă portofelul şi o să-i dea lui taică-său, în faţa lor, înainte de a pleca acasă, câteva mii de lei din maldărul pe care n-o să aibă cum să nu li-l arate la toţi... Pe urmă o să le propună să meargă iar undeva să mănânce şi să bea. Figura o merita în special Paraschiv, căruia tot nu-i venea să creadă că Ştefan nu mai trebuie să vină la el la ateliere ca ucenic... Ştefan nu uita cum îl primise Paraschiv la el acasă, într-una din rătăcirile

lui nesfârşite prin marele oraş... Era cam a treia zi pe seară de când terminase şi ultimul franc pe care îl mai avea în buzunar din ce îi dăduse Parizianu la plecare şi îi era foame... Câteva zile uitase că nu mânca nimic, dar în cele din urmă simţise că nu-l mai ţin picioarele. Nilă, cu o expresie care parcă primea dinainte semnele nenorocirii pe care o va simţi când va fi chemat în concentrare şi va pierde postul său atât de bun de portar şi o să-i rămână nevasta pe drumuri, nu-l întreba nimic, parcă visa la ceva, cu privirea pierdută... Şi atunci Ştefan, fără să se gândească, se dusese la Paraschiv, aşa cum nimereşte un câine flămând locul unde poate înghiţi ceva. Şi într-adevăr, îl găsise pe Paraschiv la masă. Locuia undeva la marginea Bucureştiului, în Colentina, Ştefan făcuse drumul pe jos. „Ce e, mă, cu tine?" l-a luat Paraschiv în primire. „Ce să fie, nimic..." „Cum nimic? Tu nu vezi că eşti mort de foame?" „Chiar mort nu sunt..." „Nu eşti, dar nici mult nu mai ai! continuase Paraschiv cu dispreţ, şi se adresase muierii, o ţigancă voinică şi urâtă (te întrebai cum din atâtea fete care umpleau cartierele şi chiar S.T.B.-ul unde lucra el, Paraschiv nu găsise şi el o nevastă mai ca lumea): Dă-i, fă, o strachină de mâncare" (tot strachină zicea, după aproape patru ani de când era bucureştean). Ţiganca, numai lapte şi miere, spusese: „De ce mă, Paraschive, vorbeşti aşa urât cu el? Ţi-e rudă, mă, Paraschive, neam din neamul vostru, vorbeşte-i, mă, frumos, Paraschive, că e şi el ostenit şi flămând, săracu... Tu până ţi-ai făcut un rost, câte n-ai răbdat?" Paraschiv grohăise cu buzele lui împletite şi protestase: „Unde vezi tu că vorbesc urât, dar de ce a venit la Bucureşti şi n-a stat acasă? Şi nici la mine la Ateliere să-l fac lucrător nu vine". „Treaba lui, vine el, Paraschive, şi cum e băiat cu carte ce-o să zici când o să-l facă mai mare ca tine?" „Da' ce, tu crezi că aşa merge? se înfuriase Paraschiv. Câţi cu carte n-am văzut eu, şomeri bacalaureaţi. El nici măcar nu e bacalaureat. Eşti bacalaureat, mă?" „Nu sunt", răspunsese Ştefan în timp ce mânca din farfuria pe care ţiganca îi pusese din cratiţă câteva linguri de cartofi cu o părere de carne, care nu se ştia dacă nu era un zgârci... „Ei, păi vezi! exclamase Paraschiv, uitându-se furios la muierea lui. Nu e bacalaureat! Ei, vezi?" „Ai, mă, Paraschive, se rugase ţiganca mieroasă şi ipocrită, totuşi mai

bună decât el, lasă-l, mă, Paraschive, să mănânce liniştit, nu-l face să înghită cu noduri." Paraschiv, cu toate că n-avea deloc chef să tacă, tăcuse. Ştefan terminase într-o clipire, lihnit cum era, nici măcar n-avusese timp să vadă ce mănâncă, atât de foame îi era. Ca maistru sudor autogen, Paraschiv avea leafă bună la S.T.B., totuşi mâncase şi el acelaşi fel de mâncare iluzoriu, pe care muierea lui i-l dăduse lui Ştefan, din pricină că strângea bani să-şi facă o casă a lui în Colentina... Locul îl şi cumpărase... Totuşi era şi el nemulţumit de cum se simţea, după o zi de muncă... Nu-i păsa de Ştefan, dar se vedea că se simţea abătut... Desfăcuse tabacherea şi începuse, mohorât, să-şi răsucească o ţigare. O aprinsese, dar ţigarea nu e nici ea bună când ai mâncat puţin şi prost. Şi deodată Paraschiv îşi adusese aminte de ceva. Da, era o risipă, dar ce putea face. Nici aşa nu se putea trăi. Se uitase la muiere şi se hotărâse brusc, fie ce-o fi... „Ia fă, fă, o cafea", bolborosise el. Asta era! Cu asta se mai aranjau lucrurile. Dar una singură, pentru el! Pentru ea şi pentru văru-său de-al doilea, nu!

Ştefan, amintindu-şi, îşi dădu capul pe spate şi râse singur în hohote lungi în biroul secretariatului de redacţie... „Şi cu toate astea, gândi el, Paraschiv avea dreptate şi nu eu. Acuma zarurile sunt aruncate, dar atunci cine putea să ghicească? Nici eu însumi nu speram ca în numai câteva săptămâni să ajung la acest mare ziar ceea ce alţii nu ajung niciodată..." Nu mai târziu decât acum câteva zile intrase în biroul lui un domn distins şi important care s-a recomandat cu infinit respect: „Cutare, corespondent al *Zilei*, din Iaşi". Ştefan lucra, i-a făcut semn, fără să se ridice, să ia loc, în timp ce nu-i acorda o privire. Abia într-un târziu, după un sfert de oră, terminând ceea ce avea de citit, s-a îndreptat în scaun şi i-a strigat în stilul patronului: „Ei, care mai e atmosfera la Iaşi? şi nu l-a lăsat să răspundă: Ştirile dumneavoastră, i-a zis, sunt prea administrative. Şi a bătut cu palma în birou, insistent: Nu e loc pentru corespondenţele dumneavoastră, cu toată bunăvoinţa..." Acela, parcă răpit de plăcere, i-a răspuns... Ştia deja cum îl chema... Că dacă i-ar da ştiri politice senzaţionale, n-ar apărea... „Asta judecăm noi, i-a răspuns Ştefan, dumneavoastră scrieţi-le!" El a surâs încercând nu fără succes să-l seducă, s-a apropiat cu pieptul

de birou şi a început să-i povestească... O defilare cu turburări... Nişte purtători de zvastici, când au ajuns în dreptul tribunelor unde erau mulţi ofiţeri germani pe care acele zvastici mari ridicate în sus trebuiau să-i încânte, au fost împrăştiaţi şi bătuţi măr de legionari, arestaţi şi băgaţi la beci... Ei vedeau în zvastici (nu ştiau, adică, hm! ce însemnau ele pentru nemţi) semnul cuziştilor... O ironie subţire licărea în privirile impozantului domn, făcând această remarcă... Avea haz acest corespondent... Ştefan a devenit şi el mai amabil, i-a promis că o să-i facă pe cât posibil loc mai mult în numerele pentru provincie ale cotidianului şi acela a plecat mulţumit... Putea să-şi petreacă sărbătorile în tihnă...

Ştefan îşi duse mâna la ceafă încântat şi acum la amintirea întâlnirii cu impozantul corespondent... Se întoarse şi văzu soarele orbitor. Deschise fereastra şi se rezemă de pervaz. Era iarnă, cerul însă şi zăpada albă, feerică, aminteau de primăvară... Telefonul sună, Ştefan se desprinse alene de fereastră şi cu gesturi absente, în timp ce în ochi îi strălucea o lumină statornică şi parcă fanatică de bucurie fără nume, ridică receptorul:

– Alo, da! *Ziua*!

– Cu domnul Paul Ştefan, vă rog!

– Eu sunt!

– Bună dimineaţa, Ştefane! se auzi în clipa următoare în pâlnia neagră de ebonită o voce cristalină de femeie.

Glasul era îndepărtat şi în acelaşi timp apropiat, chiar lângă obrazul lui.

– Bună dimineaţa, răspunse Ştefan fără mirare, dar cu un glas moale, parcă în vis.

– Ce mai faci? zise femeia.

– Ce să fac?... Îmi văd de treabă...

– Foarte bine, aproape că strigă cu un entuziasm bizar vocea, urmată însă de un chicotit pe o tonalitate mai mică. Cred şi eu, te duci la *Tunelul norvegian*, acest loc de perdiţie, şi petreci şi mănânci icre negre şi bei şampanie şi la alţii nu te gândeşti. L-ai invitat numai pe frati-meu! Doar eu te-am primit la noi, să nu crezi că Niki a venit la bucătărie şi şi-a legat şorţul la spate, să gătească escalop cu ciuperci.

Glasul se opri. Urmă o tăcere. Ştefan zise.

– N-am îndrăznit...

– Asta nu înseamnă că de-aici înainte să îndrăzneşti, ripostă vocea. În cazul cu *Tunelul* însă poate că ar fi mers. Ascultă, Ştefane, reluă glasul, ce faci dumneata de Revelion?

– Nimic, răspunse Ştefan.

– Nu eşti invitat nicăieri?

– Ar fi greu, zise Ştefan. Abia am trei luni de când sunt bucureştean.

– Bine, atunci te invit eu la noi de Revelion. Să nu te simţi stingherit că nu mă cunoşti decât pe mine şi pe Niki. O să fie plăcut şi o să te simţi bine.

– Vă mulţumesc, domnişoară, e o surpriză frumoasă pe care mi-o faceţi.

– Atunci te aşteptăm, mai zise vocea şi spuse la revedere şi închise.

„Cum o cheamă pe fata asta? se întrebă Ştefan rămânând cu mâna pe aparat într-o nemişcare lungă. Şi cum arată la faţă? E frumoasă, urâtă?... A, da... Aspect de elevă... Luchi o cheamă... Hm! Fraţii îşi povestesc întâmplările... I-a spus Niki că am petrecut aseară la *Tunelul norvegian*... Asta e bună... Ar fi vrut s-o invit... Aiurea... M-a luat în balon..."

Ştefan se smulse de lângă telefon şi îşi îmbrăcă paltonul. Coborî şi o luă pe jos spre Cheia Roseti (cum spuneau cei trei) să-l întâlnească pe taică-său, care vroia să plece şi să fie de Crăciun acasă.

VII

Pe drum îşi număra banii. Ar fi vrut el să-l dea gata pe Paraschiv, dar dacă cheful de aseară nu-l simţise, chiria pe care trebuia s-o plătească chiar în aceste zile avea să-i înghită cel puţin o treime din salariu. E drept că în asta intra totul şi lumina şi căldura şi că timp de o lună de zile (o veşnicie!) nu mai avea nicio grijă cu frumoasa lui garsonieră, dar oricum, dacă îi mai dădea şi lui taică-său trei mii

de lei, îi rămânea prea puțin ca să mai aibă cu ce să-şi cumpere cărți, cum dorise îndată ce-şi simțise buzunarul plin de bani. O carte costa cât o masă! Chiar alături de ziar, în centrul pieței, descoperise o clădire în formă de chioşc, numită *Casa anticarilor*. Alta în Bucureşti asemănătoare nu mai văzuse. Se aflau înăuntru, fiecare cu mica lui încăpere înțesată cu cărți, şase anticari, pe care îi puteai vizita circular şi găsi la ei orice carte ai fi dorit. Aşa cel puțin îi spusese unul din ei, un domn a cărui chelie şi figură căpătaseră parcă culoarea hârtiei prăfuite, şi care îi câştigase de îndată lui Ştefan simpatia, prin sugestia pe care i-o făcuse acesta că el nu era simplu negustor de cărți, ci un intelectual, fost profesor. „În trei zile vă fac rost de cartea pe care o căutați, îi şoptise el tânărului ziarist, ca şi când l-ar fi inițiat astfel într-o taină în care nu erau inițiați obişnuiții şi vulgarii cititori de rând. El ştia, pasionații cuvântului scris căutau lucruri rare, nu istorii de adormit Mițura... Ştefan îi spusese cine e, unde lucrează şi că doreşte să-şi facă o bibliotecă. „Eu vă fac biblioteca", îi răspunsese anticarul. „Două mii îi ajung tatei, hotărî Ştefan în timp ce liftul îl ducea sus în mansarda în care Nilă avea odaia lui de portar cu gândul că, chiar a doua sau a treia zi de Crăciun, să se ducă la acest anticar şi să-şi umple odaia cu cărți. Tata nu se aşteaptă nici la o mie, ba chiar nu se aşteaptă la nimic, la atât de scurt timp de când am plecat de-acasă, aşa că mai bine renunț la proiectul de a-l da gata pe Paraschiv, arătându-le câți bani am, le mai plătesc o masă şi o să văd eu cât îi dau tatei. Bunicii mai degrabă ar trebui să-i dau, să-i cumpăr ceva. Fiindcă fără *mamudelele* ei ar fi fost imposibil să ajung ceva mai mult decât Oprescu, secretar de primărie, sătesc, plus darul beției, care ar fi venit şi el negreşit..."

Cei trei, cu Parizianu, îl aşteptau, cu toate că nu se înțeleseseră asupra orei. În ajunul Crăciunului Paraschiv nu mai lucra, Achim îl lăsase pe asociatul său să facă vânzare singur în micul lor *consum alimentar* pe care îl închiriaseră în apropierea pieței Obor, şi venise şi el să-şi ia la revedere de la Parizianu, iar lui Nilă îi venise şi lui schimbul, era liber şi el.

Paraschiv arăta, nu se ştie de ce, abătut. Venise cu țiganca de nevastă-sa şi cu încă o prietenă sau rudă a acesteia, tot țigancă dar

mult mai tânără şi mai frumoasă; abia aveau loc toţi în mica încăpere. În schimb, spre surprinderea lui Ştefan, Nilă arăta vesel ca şi cum cineva îi confirmase că lucrul pe care îl dorea el din tot sufletul (să nu primească adică acel ordin de chemare de care se temea) se împlinise; cineva, acolo la regimentul lui 5 Dorobanţi din Giurgiu hotărâse: uite, pe Nilă, din Siliştea Gumeşti şi care are acum un post bun la bloc Algiu, pe Cheia Roseti, mai lăsaţi-l, că i-a născut muierea copil mic şi cine să aibă grijă de ea dacă nu el? Achim, la fel ca şi Paraschiv, nu era în apele lui... Nu există secrete militare! În general totul se află şi aflase şi el că unitatea lui militară nu era nici ea la adăpost de concentrări, cu toate că era greu să înţelegi la ce-ar folosi: căile ferate, acolo îşi făcuse el armata, era un an de când o terminase şi fusese lăsat la vatră cu specialitatea conductor de tren. Ei, atât de puţini câţi erau, îi spusese un fost camarad pe care îl întâlnise întâmplător la piaţă, vor fi concentraţi. Să facă anume ce? se mirase Achim. La infanterie, da, o iei de la capăt cu mânuirea armei, la artilerie, la fel, pui mâna pe tun şi-i spui bine te-am găsit, dar la C.F.R. pe ce pui mâna? Pe...? Ceri ostaşului să-ţi arate biletul de voie sau de lăsare la vatră, te uiţi bine la ştampilă şi-l dai îndărăt... Ei?! De ce trebuie să fii concentrat pentru chestia asta?... „De ce, de nece, răspunsese acela, pe primăvară aşa, ne cheamă şi pe noi!“ Şi, ce era mai rău, concentrările astea deveniseră mobilizări, trecea anul şi nu mai dădea drumul la nimeni acasă decât în permisie. Cincisprezece zile şi gata, înapoi, la companie, pe zonă.

– Ei, ce sunteţi aşa plouaţi? zise Ştefan fără să se mai dezbrace. Hai să mergem!

Dar nimeni nu zise nimic şi nu se urni de pe pat. „Iată nişte oameni care nu se grăbesc, îşi spuse Ştefan în sinea lui, rămânând în picioare lângă uşă. Chibzuiesc îndelung dacă e mai bine acolo unde le spun eu să meargă decât aici unde sunt şi stau.“

– Hai, bă, urniţi-vă, că n-am timp de pierdut, le spuse Ştefan cu brutalitate. Mergeţi, bine! Nu mergeţi, eu am plecat cu tata să-i cumpăr ceva bunicii. Hai, tată!

Parizianu avu o privire de supunere. Paraschiv beli ochii: băiatu ăsta se schimbase de te apuca ameţeala. Acasă era cam... Aici să nu-l

cunoşti... Aşa este, sunt oameni care în sat la ei sunt aşa cam canți, şi îndată ce pleacă din el ajung departe, te uiți şi cu toate că vezi bine că tot ăla e, seamănă adică la ochi şi la nas, e alt om...

Parizianu se ridică imediat şi îşi îmbrăcă dulama. Paraschiv îşi desfăcu buzele lui împletite:

– Bă, stați mult?...

– Atât cât vă hotărâți voi, zise Ştefan sarcastic.

– Păi nouă ne e foame, zise atunci Paraschiv răguşit parcă de furie, totuşi cu un glas în care răzbătea o greu ascunsă umilință.

Dacă nu mai venea Ştefan? Ar fi trebuit atunci să bage toți mâna în buzunar şi să se ducă să cumpere de mâncare. Totuşi Ştefan îi întrebase dacă merg sau nu... Ce era cu ei? Le mergea azi mintea mai greu decât auzeau cuvintele?

– Dacă vă e foame, zise Ştefan, mergeți cu câinii la poame. Nu vă întrebai adineauri?

– Unde să mergem? zise Paraschiv.

– Cum unde? Tot la cârciumioara aia unde am fost ieri. Nu e bine acolo? Vinul nu e bun şi ieftin şi fleicile excelente? Vă găsim acolo...

Parizianu nu ştia câți bani are fi-său în buzunar şi de aceea se posomorî când ajungând în marele magazin al Galeriilor Lafayette de pe Calea Victoriei Ştefan începu să cumpere tot felul de lucruri pentru bunică-sa şi maică-sa. Şoşoni îmblăniți, pieptare de oaie, broboade mari şi groase de lână, stămburi...

– Tu de ce zici că faci figura asta? îl întrebă Ştefan cu nepăsare, intuind adevărul.

Aceste lucruri care costau atâția bani erau, după părerea lui Parizianu, complet inutile. Atât mama, cât şi bunica puteau foarte bine trăi şi fără ele. Mult mai interesant ar fi fost dacă i-ar fi dat lui Parizianu alde fi-său, să le bage în chimir, toate hârtiile acelea foşnitoare pe care le cheltuia cu atâta uşurință... Şi nu se însenină decât atunci când Ştefan, dându-i să ducă acele lucruri vârâte într-un sac mare de hârtie, îi spuse, întinzându-i o mie de lei (în ultimă instanță, prudent, Ştefan îl arsese cu una):

– Şi asta pentru tine. Faci ce vrei cu ea, îți cumperi ceva, o păstrezi, o bei...

– Bine, mă Ştefane, şopti Parizianu şi în clipa aceea, în timp ce mulţimea care forfotea intrând şi ieşind din magazin îl împingea ba într-o parte, ba în alta, vocea i se alteră brusc. Bine, să trăieşti şi tu... să fii sănătos... Nu ne-am căznit degeaba... ne pare bine la toţi că...

Tăcu câtva timp, apoi mută sacul de la dreapta la stânga:

– Numai să...

Îşi revenise şi îi scăpase o îndoială, pe care Ştefan o şi prinse:

– Numai să ce, ce?

De la emoţie şi după ce se văzuse cu sacul plin şi o mie de lei în buzunar îi trecea prin cap să spună un anumit lucru care îi stătea înşurubat în creier cine ştie de când, poate chiar din sat... Dar, prevăzător, se opri la timp:

– ...Să nu păţeşti ceva...

– Ce să păţesc?

– Zic şi eu... Orice-ai spune, tu eşti băiat crud, cu toate că... Vezi şi tu cum cheltui banii, minţi el deodată înviorat că îi venise această idee. Să-ţi vezi, adică, de treabă şi să nu dai în darul beţiei...

Ştefan îl bătu protector pe umăr şi îl împinse să traverseze. Se întoarseră la Blocul Algiu să lase sacul în camera lui Nilă. Dar Nilă încuiase şi luase cheia cu el. Coborâră şi îl rugară pe portar să aibă grijă de sac până se întorc.

Cârciuma în care intrară arăta la fel ca şi ieri, ai fi zis că se aflau în ea aceiaşi oameni: muncitori, camionagii, ţărani care făceau negoţ la Bucureşti, sau cu treburi, ca Parizianu. Cei trei, cu cele două ţigănci, cu toate că între timp mâncaseră zdravăn şi erau la a patra sticlă de vin, arătau ca şi mai înainte, foarte posaci, în afară de Nilă, a cărui încântare de sine chiar sporise puţin. Deşi nu era nevoie, Nilă îi îndemnă pe ceilalţi:

– Beţi, bă! Hai, bă, să bem!... Hai noroc!...

Euforia sa parcă avea acum un înţeles mai obişnuit: paştele mă-sii, parcă spunea, să bem şi să ne distrăm, ce-o mai fi pe urmă, mai vedem noi... Ştefan ceru chelnerului două fripturi de porc pentru taică-său şi pentru el, şi două ţuici mari înainte. Ţigăncile se mai dezmorţiseră:

– Hai, mă, Paraschive, noroc, spuse muierea lui Paraschiv cu glasul ei mieros, punând mâna pe pahar... Şi nu mai fi supărat pe Ştefan, că nu ţi-a făcut nimic, măi Paraschive...

Şi îl luă de gât şi râse de el şi de posăceala lui. Paraschiv tresări:

– Eu supărat pe Ştefan? De unde p... mă-tii o mai scoseşi şi pe-asta?

– El, mă Paraschive, ar trebui să fie supărat pe tine şi nu tu! Şi uite că el nu e!

– De ce să fie el supărat pe mine? blodogări Paraschiv. Că ce? Că l-am îndemnat să vie la noi la ateliere? Mai bine făcea!

Ştefan tresări. Aşadar ăsta chiar era supărat pe el că nu-l ascultase şi nu venise să se facă ucenic sub comanda lui.

– De ce, nene? zise el. De ce ar fi fost mai bine să vin la tine la ateliere?

– Cum de ce? Ia gândeşte-te şi tu, răspunse Paraschiv, şi îi arătă mâinile: poate cineva să-mi ia mie din mână aparatul de sudură? Pe câtă vreme tu, ce faci? Acuma ţi-e bine, ai odaie frumoasă, ai bani, nimic de zis... Dar ceva al tău ai!?!

Şi fiindcă stătea alături îl apucă pe Ştefan de reverul hainei şi îl zgâlţâi în timp ce îi spunea, cu ochii ieşiţi din orbite de o furie adâncă, stropindu-l cu salivă:

– Ai haine scumpe, ţi le-au dat, de unde ai ştofa asta?

– Ei, de unde o am? zise Ştefan.

Paraschiv însă deodată îşi reveni: întrecuse măsura. Dădu paharul pe gât.

Nilă râse în felul acela al lui pe care îl avea şi în sat, când te uitai la el şi n-aveai ce să-i mai faci:

– El şi-a cumpărat loc de casă, zise el.

Adică asta vrusese să spună Paraschiv, când zisese că Ştefan n-are nimic al lui! O astfel de neghiobie rar a mai auzit, parcă spunea Nilă.

– De unde să le aibă, mă, Paraschive, se miorlăi ţiganca, şi le-a cumpărat şi el, vezi să nu se supere Ştefan pe tine şi de ce să trăiţi supăraţi, mă, Paraschive, când sunteţi rude?

Nilă îi da înainte cu veselia lui, ai fi zis că nu auzea tot ce se spunea. Cealaltă ţigancă parcă era mută. Achim însă şi Parizianu

aveau pe chip şi în priviri acea expresie care dă pe cineva de gol de partea cui ține: de-a lui Paraschiv. „Ăştia au vorbit ceva între ei şi i-au spus şi lui tata şi i-au băgat îndoiala în suflet, gândi Ştefan intrigat: cuvintele lui ciudate pe care mi le-a spus la ieşirea din magazin, se leagă cu ale lui Paraschiv. Ce-o fi?“

Paraschiv însă nu-i dădu mult timp de aşteptat: furia îi juca iarăşi în priviri.

– Tocmai fiindcă suntem rude îi spun, zise el. Câți ani mi-a trebuit mie ca să ajung maistru? Doi ani! Ei, lui i-ar fi trebuit mai puțin fiindcă are liceu la bază. Aşa, cât le dau eu legionarilor lui? Nici şase luni nu le dau! O să vedeți! Şi atunci, strigă el, ce-o să facă cu hainele astea? (Şi îl apucă iar pe Ştefan de stofa mânecii şi trase de ea cu dispreț, avea ceva cu hainele lui, ca un taur care vede veşminte roşii.) O să le vinzi şi o să mai trăieşti din vânzarea lor o lună, două, şi pe urmă? O să dormi pe sub poduri, cu milogii, că n-o să mai stai tu în odaie cu storuri la geam, cu cearceafuri albe colilie pe divan şi baie cu oglindă alături...

– De ce, mă, Paraschive, vorbeşti aşa, o să-l primim la noi şi o să stea la noi până şi-o găsi şi el alt rost, zise țiganca. Ce-ai mă, tu, cu el, Paraschive?!!

Parizianu arăta foarte neliniştit, uitase de friptură, pe care între timp chelnerul i-o pusese în față pe masa de lemn, îi arăta fiului o privire albă care parcă îl întreba: Nu e aşa, cum zice Paraschiv? Poți să zici că nu e aşa? Ştefan, ca şi taică-său, uitase şi el de friptură.

– Adică părerea ta e că legionarii sunt ai mei, că, adică, eu sunt legionar, şi că legionarii mi-au dat şi bani şi haine! murmură Ştefan.

– Nu, că ți-am dat eu banii şi hainele, murmură Paraschiv deodată abătut şi aproape negru la față.

– Şi chestia asta i-ai spus-o şi lui tata...

Paraschiv îşi lăsă capul în pământ. Ştefan se posomorî şi el şi începu să mănânce îndârjit. Bău apoi două pahare de vin unul după altul şi rupse tăcerea care se lăsase asupra mesei:

– Şi mă rog, de unde ai tras tu concluzia că legionarii sunt plini de bani şi de haine şi care cum se duce la ei îi primeşte şi le umflă portofelul cu mii de lei, şi îi îmbracă de sus până jos?

Paraschiv tăcea; răspunsese mai înainte la întrebarea asta: cine altcineva putea să-i dea?

– Mi-ai tăiat tot cheful, nene! zise Ştefan cu un glas îngheţat. Acuma îmi dai voie să ghicesc şi eu ceva, ca şi tine, în ce te priveşte?

– Vorbeşte cu el, mă, Paraschive, zise ţiganca văzând că acela tăcea.

– Uite, zise Ştefan, eu am să scriu pe o hârtie ce-o să-mi răspunzi tu când o să te întreb.

Şi într-adevăr scoase din buzunar un carnet şi scrise în el ceva. Apoi zise.

– E adevărat că orice ţi-aş spune eu, că nu sunt legionar, nu m-ai crede?

Paraschiv se foi în scaun şi îşi aprinse o ţigare din care trase cu atâta sete, încât hârtia se arse până la jumătate. Nu răspunse. Era deci adevărat. Ştefan le arătă ce scrisese: Nean-său Paraschiv n-o să răspundă fiindcă nu-i vine a crede că a putut el, Ştefan, să ajungă ce-a ajuns, în trei săptămâni, ce alţii n-ajung nici în trei ani. Nilă rânji ca de-o mare comedie când citi aceste cuvinte de pe carnet. Achim nici nu se uită şi nici ţigăncile. Parizianu nu se lumina deloc la faţă.

– Ziarist, izbucni deodată Paraschiv scălămbăindu-se. Ce ziarist? Toţi sunteţi cu ei, ce-mi spui tu mie aicea...

Şi Paraschiv îşi însoţi ultimele cuvinte cu izbituri cu dosul palmei în lemnul înnegrit al mesei, sub nasul lui Ştefan. Oricum, atâta duşmănie era de neînţeles... La urma urmei se ştia că legionarii nu numai că nu se fereau, dar erau chiar mândri că sunt legionari şi Ştefan, dacă ar fi fost, i-ar fi putut răspunde pe faţă: da, aşa este, ei şi?

– Tată, ai mâncat? zise deodată Ştefan.

Nu mâncase, dar Ştefan nu-l cruţă:

– Să mergem la gară. Mănânci acolo!

Şi chemă chelnerul şi plăti ceea ce comandase pentru el şi taică-său şi ceea ce consumase Nilă.

– Voi plătiţi-vă singuri ce-aţi mâncat şi ce-aţi băut, le spuse celorlalţi. Chiar atât de prost nu sunt să vă bateţi joc de mine şi eu să vă mai şi plătesc masa.

– Vezi, mă, Paraschive, ce-ai făcut? zise atunci țiganca speriată. Nu ți-am spus eu mă, Paraschive, de-acasă, să nu te legi de el?

O privire buimacă avu şi Paraschiv, când văzu că Parizianu şi Ştefan ieşeau pe uşă, fără să se uite înapoi. Avea pe chip o expresie parcă paralizată a oamenilor dominați de stări patologice de moment, care nu trec până nu se consumă. La el se vedea că încă nu se consumase. Şi că dacă Ştefan n-ar fi plecat ar mai fi avut multe să-i spună. Ridică mână asupra muierii:

– Când ți-oi da una acuma, îți mut fălcile în partea ailaltă! Toarnă mă, Nilă, din sticla aia şi nu te mai rânji nici tu p-acilea...

Nilă însă rânji şi mai tare. Dar turnă vin.

– Hî! făcu el. Acuma trebuie să-ți plăteşti consumația...

El nu trebuia. Pe el nu se supărase Ştefan.

Parizianu luă un tren foarte aglomerat, acum, de sărbători, toate erau la fel.

– Şi nu te mai lua după Paraschiv ăsta, îi spuse Ştefan pe peronul gării. Ştiu că ții la el, dar când îți spun eu o vorbă, e cazul s-o crezi aşa cum ți-o spun, că n-am niciun interes să te mint.

– Bine, Ştefane, te cred, dacă spui tu, gata, nu mai e nimic de zis, dar nu te supăra nici tu pe el. Dacă asta e în mintea lui, ce să-i faci...

– Ba nicidecum, să nu-l mai văz în ochi, răspunse Ştefan, scos din sărite. N-ai văzut că avea ceva cu mine?

– Eu ştiu, Ştefane? Se gândeşte şi el. În vremurile astea trebuie să te uiți bine pe unde calci!

– Da, şi crezi că tocmai el, care l-a gonit pe tat-său din casă, o să mă învețe el pe mine cum devine cazul? Fiindcă de ce a plecat tat-său, unchiu Ilie, imediat? L-au gonit, asta e...

Parizianu nu mai zise nimic. Ştia că fi-său ținea la Moromete şi n-ar fi vrut să-l supere acum, la despărțire, spunându-i că Moromete a meritat cu vârf şi îndesat primirea care i-a fost făcută...

Abia după ce trenul plecă Ştefan uită şi el de Paraschiv, cu ochii lui ieşiți din orbite de ura sa turbure... „Hm! Cred că beția l-a împins să-şi dea pe față nobilele-i sentimente. Cu toate că lui tata i-o fi spus când nu era beat. Cert este că sufletul lui e ros de o nemulțumire care, se pare, n-are remediu. Nu cumva acest dezrădăcinat visează noaptea curtea părintească mărginită de

salcâmi şi aude, în somn, nechezatul cailor şi mirişte bătută de soare? Şi că numai ambiţia şi pornirea împotriva tatălui îl împiedică să se întoarcă acasă? Şi uite că şi eu, stăpânit de furie, am uitat să-l întreb pe tata: de ce o fi venit Moromete la cei trei?! Fiindcă nu se poate ca ei să nu-i fi spus vărului şi prietenului lor de-o viaţă, ce căutase Moromete la Bucureşti...“

VIII

În acest timp, în ajunul sărbătorilor, generalul Antonescu, „câinele roşu“ cum i se spusese pe vremuri, şi despre care doar puţini se întrebau dacă ştie sau nu ştie ce se petrece cu legionarii pe care îi adusese el la putere să guverneze (populaţia, cu instinctul ei milenar care o face totdeauna să ghicească sigur adevărul aşa cum ştie să nască şi să moară fără să-şi pună atâtea întrebări, era convinsă că, bineînţeles, dictatorul ştia totul), se pregătea ca totdeauna la ora prânzului, în ziua de 24 decembrie 1940, să părăsească Preşedinţia Consiliului şi să se ducă acasă. Era îmbrăcat în uniforma sa de general şi se plimba cu o expresie posomorâtă de la un capăt la altul al vastului său birou, întârziase să dea ordin să i se tragă maşina cu paza care îl însoţea în faţa intrării. Soţiei, care îl aştepta şi care îi telefonase, îi răspunsese că mai are treabă. Dar nu mai lucra. În cele din urmă, colonelul Elefterescu, aghiotantul şi şeful său de cabinet, aştepta şi el să-l vadă ca de obicei ieşind la orele 13. În cele din urmă generalul se opri şi puse mâna pe unul din telefoanele de pe biroul său.

– Mamă, zise el după ce formă un număr şi un glas de femeie în vârstă îi răspunse de la celălalt capăt al firului. Eşti singură acasă?

– Nu sunt, dar de ce?

– Vreau să iau masa cu tine, numai noi doi. Ştii, femeilor, adică nevestelor, le place, când un bărbat trăieşte un moment greu, să-i dea ele sfaturi, poveţe... Nevastă-mea m-ar stingheri şi m-ar irita... Maria a şi intrat în rolul de soţie a conducătorului statului, ştii, are idei... N-am nevoie de ideile nimănui, ale mele mi-ajung...

– Bine, te-aştept, zise bătrâna.

Jumătate de oră mai târziu conducătorul statului, *le Conducator*, cum i se spunea în revistele mondene din ţară scrise în limba franceză şi în ziarele străine din Europa, aşa cum i se spunea lui Mussolini *Duce* sau lui Franco *Caudillo*, se afla în locuinţa mamei sale, fosta sa locuinţă, şi îşi scotea cizmele cu vădită uşurare.

– Nu ştiu ce să mai port în locul cizmelor, zise el parcă nedumerit, după câteva ore simt că îmi strâng picioarele ca într-o menghină, oricât de largi ar fi. Am îmbătrânit, mamă.

– Ţi se pare, zise ea, aşa e cizma! Fă şi tu nişte băi, întreabă doctorul...

– Dar nu totdeauna păţesc chestia asta, se linişti generalul îmbrăcând un halat şi aşezându-se la masă.

Generalul nu împlinise încă şaizeci de ani, dar în şedinţele de consiliu era auzit adesea spunând cu deplină seninătate, ba chiar cu un soi de mândrie care însoţeşte adesea cuvintele celor mai în vârstă: „Ascultaţi-mă pe mine, că sunt om bătrân".

Într-adevăr, era. Avea în urma lui un război mondial, primul, şi douăzeci de ani de carieră în care, de la căpitan la general, nu călcase pe roze. În 1917 fusese şef al Biroului 3 Operaţii (post cheie în Marele Stat-Major, care se afla pe atunci în Moldova) şi era atât de neînduplecat cu cadrele militare, făcea să fie schimbaţi, mutaţi, pedepsiţi atâţia maiori, colonei şi chiar generali, încât, pentru aceste duritări şi pentru fidelitatea sa faţă de mareşalul Prezan, asupra căruia avea o mare influenţă, fusese poreclit câinele, şi fiindcă avea părul şi chipul roşcat, „câinele roşu". Ce devenise după război, în România Mare? Se ştia că prin 1924 fusese numit ataşat militar în Anglia. Dar pe urmă? Ca în orice profesiune unde celor buni li se face adesea loc prin forţa împrejurărilor şi jocul valorilor (nu poţi promova şef chiar totdeauna un individ recunoscut de toţi ca incapabil), precum şi prin jocul adversităţilor (aprobăm şi sprijinim un ins înzestrat ca să terminăm odată cu un altul, care, deşi e la fel de dotat, e o canalie) fostul şef al Biroului 3 Operaţii, şef de promoţie la Saint-Cyr, unde foarte rar se întâmpla ca un străin să fie astfel recunoscut de profesorii francezi drept cel mai bun, ajunse, zece sau cincisprezece ani mai târziu, general şi

şef al Marelui Stat-Major al armatei. Atunci, sau mai înainte, regele, neliniştit de activitatea *Gărzii de fier* (denumire nouă a Legiunii după dizolvarea ei), a vrut să ştie ce părere are acest militar neînduplecat despre legionari şi i-a pus întrebarea direct în cursul unei lungi audienţe: „Ce crezi despre *Garda de fier?*" „Nu pot da un răspuns categoric, ar fi zis generalul, pentru că şi vechile partide au putregaiul lor." „Ştiu firma, ar fi reluat regele, dar nu ştiu ce este în spatele ei..." „Eu sunt cel mai mare adversar al acelora care turbură viaţa internă a statului, oricine ar fi. Avem nevoie de unire, altfel ne prăbuşim", ar fi răspuns generalul. Iată-l deci pe acest militar încă necunoscut de corpul electoral, apărător al ordinii existente, deci şi al monarhiei, dar sugerând în acelaşi timp unirea forţelor politice dispersate. Intra şi *Garda de fier* printre ele? Asta vroia probabil să ştie şi regele. Dar generalul se feri să se pronunţe. Legionarii însă n-aveau nicio influenţă printre cadrele superioare ale armatei şi atunci au pus ochii pe el şi au început manevrele menite să-l atragă de partea lor. N-au făcut-o însă direct. Cu câţiva ani mai înainte nişte rămăşiţe din fostul partid conservator constituiseră un nou partid denumit *Liga Vlad Ţepeş,* din care făceau parte, printre alţii, Grigore Filipescu, Alex. Perietzeanu, Emil Ottulescu, Nicolae Mareş (prieten cu viitorul dictator) şi Zizi Cantacuzino, generalul isteric şi ramolit care mai târziu prin ţipetele lui patriotarde reuşise să influenţeze completul de judecată militar care judecase şi nu condamnase la moarte pe asasinii liberalului I.Gh. Duca. *Liga Vlad Ţepeş* a făcut parte din parlamentul Iorga, din 1931 până în 1932, după care şeful acestui partid fantomă, Grigore Filipescu, a făcut cartel cu ţărăniştii. Ceilalţi şi-au îndreptat atunci privirea spre *Gardă*, căreia, după părerea lor, tocmai asta îi lipsea, adică un stat-major de oameni cu experienţă politică, aşa cum erau ei, şefii *gărzii* fiind, după părerea lor, prea tineri şi prea violenţi. Dar ei înşişi aveau nevoie de „un om de suprafaţă" şi s-au gândit că nu putea fi un altul mai potrivit şi mai nepătat decât generalul Antonescu. Doi ani au pândit ei un moment prielnic pentru a organiza o întâlnire între acest militar prestigios şi Codreanu, şeful Gărzii de fier. Prima perioadă de întâlniri n-a dus la niciun rezultat. Generalul era reticent. Întrebat

ce program de guvernământ ar avea Garda dacă ar veni la putere, Codreanu s-a dovedit nepregătit să ofere un răspuns cât de cât coerent. „Nu doresc acum să iau puterea", a spus el. „Atunci de ce agiți masele? s-a mirat generalul. Cine să ia puterea? Dacă împingi țara la revoluție, vei avea roadele culese de Kerensky, fără ca dumneata să fii un Kerensky." Iată-l deci pe general cunoscător și temător de consecințele care pot surveni dacă ridici masele fără să ai un program politic pe care să li-l oferi: masele fac atunci revoluție cu program comunist. „Luați atunci dumneavoastră puterea și noi vă sprijinim", ar fi răspuns Codreanu. Propunere neclară! Ce însemna *vă sprijinim?* Și cum *să ia?* „Puterea nu e un obiect, domnule Codreanu, pe care pui mâna și-l bagi în buzunar, ea aparține națiunii și trebuie s-o faci în numele ei și al unui ideal de cinste și dreptate... Altfel unde ajungi?" Era mult dispreț în glasul generalului la adresa acelui extremist care agita tineretul fără să se gândească măcar la consecințele actelor sale... Pe la sfârșitul anului 1937 Antonescu este solicitat să intre în guvernul Goga, survenit în urma căderii liberalilor, provocată de cartelul țărăniștilor cu legionarii... Autorul acestui dezastru politic a fost Iuliu Maniu, a cărui patimă pentru combinații și manevre de culise îl orbise atât de tare încât din dorința de a-l învinge pe Tătărăscu în alegeri nu-și mai dăduse seama cu cine se unise. Pentru acele timpuri un cartel nu obliga la mare lucru, era adevărat, puteai denunța oricând actul, fără să ai coșmaruri că din punct de vedere moral ai încurajat un partid extremist periculos pentru națiune să se afirme pe scena politică. Mai târziu însă, această celebră figură a vieții politice dintre cele două războaie din țara noastră avea să plătească printr-un sfârșit tragic, pe patul unei celule, acest act al său de politician mărginit, care uitase că politica nu înseamnă joc pentru putere, ci sacrificiu în slujba colectivității naționale, care nu-ți dă votul ca să manevrezi la nesfârșit, cu oricine și în orice condiții, numai ca să-ți înfrângi adversarii. Împăturindu-și buletinul cu semnul partidului tău pe el, omul aruncă în urnă o speranță care îi smulge în acele clipe din inimă un adânc suspin: va fi mai bine? Lupta lui pentru existență va fi mai ușoară? Viitorul lui și al numeroșilor lui copii va fi pus la adăpost? Va putea închide

ochii liniştit că ţara e bine apărată, armata bine echipată şi urmaşii săi vor continua să trăiască liberi în ţara lor? Eşecul guvernării partidelor şi prăbuşirea prestigiului lor în mase în 1937, s-a datorat desigur tocmai faptului că au uitat cum arată privirea şi chipul unui alegător în faţa centrului de votare. Cât timp poţi minţi pe cineva? Uneori foarte puţin. Antonescu nu avea încredere nici în noul guvern în fruntea căruia se afla marele poet şi refuză să facă parte din el. Regele îl convocă la palat. „Suveranul României uită tot ce-a fost între el şi generalul Antonescu şi-l roagă să facă şi el la fel", l-a întâmpinat Carol al II-lea cu aceste cuvinte pe fostul şef al Marelui Stat-Major al armatei. O tăcere grea se aşternuse între cei doi. Toată lumea militară ştia că generalul îl insultase pe suveran şi că acesta, ca să se răzbune, îl destituise din fruntea Marelui Stat-Major. Ce se întâmplase? Unii credeau că generalul ar fi refuzat o invitaţie la o recepţie la palat trimiţând regelui, în scris, următorul bilet: „Sire, dacă m-aţi fi invitat să vin singur, aş fi executat un ordin, cu soţia mea însă nu pot veni să facă conversaţie cu o ţiitoare". Regele trăia pe atunci, în văzul lumii, cu Elena Lupescu, o frumoasă evreică, şi se îngrijea prea puţin de faptul că prestigiul monarhiei era astfel grav atins. Citind biletul, Carol al II-lea ar fi început literalmente să urle, să vină imediat ministrul apărării naţionale şi să pregătească decretul de destituire. În realitate, marele public nu ştia, pe atunci, în fapt, care a fost cauza destituirii şi a celor două procese din viaţa sa, unul de bigamie, câştigat uşor la casaţie, şi unul mai grav, de depăşire de atribuţii, unde a fost strălucit apărat de o rudă a sa îndepărtată, un profesor universitar de drept, Mihai Antonescu, pe care generalul, recunoscător, avea să-l facă mai întâi ministru şi apoi vicepreşedinte al consiliului. „Sire, i-ar fi răspuns generalul în acea zi când fusese chemat să facă parte din guvernul Goga, am fost târât în procese, dat afară din Marele Stat-Major, şi acum sunt chemat aici. Nu mai am nimic de adăugat." „Antonescu, ar fi reluat regele, eşti soldat, îţi ordon să iei conducerea Ministerului Comunicaţiilor." „Maiestate, în faţa ordinului mă supun, dar maiestatea voastră ştie câte nereguli sunt la acest minister. Nu pot patrona necinstea cuibărită acolo şi deci nu voi putea accepta contractele oneroase şi scandaloase

încheiate la Ministerul Comunicațiilor. De ce mă trimiteți tocmai pe mine acolo? Aș fi silit să plec curând. Socotesc deci că mult mai bine ar fi să mă numiți la apărarea națională, unde sunt atâtea lucruri de făcut pentru armată." Regele a acceptat. Mai târziu, îngrijorat de ascensiunea legionarilor în alegerile care se pregăteau, l-a convocat din nou la palat și l-a întrebat: „Cunoști situația politică din țară. În locul meu, ce-ai face?" „Una din două, maiestate, sau trebuie să respecți constituția și în acest caz este necesar să te sfătuiești cu cei care au dat jos guvernul Tătărăscu, domnii Maniu și Codreanu, sau să dai o lovitură de stat și să-ți alegi un om cu care să faci ce vrei!" Regele i-a răspuns că preferă prima soluție, adică să respecte constituția. „În acest caz, a reluat Antonescu, cred că ar fi bine să faceți un guvern naționalist cu baze lărgite, Goga, Vaida, Codreanu." „Te însărcinez, a spus atunci Carol al II-lea, să determini o cerere de audiență la palat a domnilor Maniu și Codreanu." Generalul a acceptat și s-a adresat prietenului său, Nicolae Mareș, să-i înlesnească întâi lui o întâlnire cu Codreanu. Și întâlnirea a avut loc la Predeal în vila generalului. Auzind despre ce e vorba, șeful *Gărzii* a refuzat să ceară audiență regelui. Ce vroia de fapt? Nu-l interesa guvernul Goga-Cuza? Era cert, cuziștii erau demult adversarii gărzii. „Rău faci, domnule Codreanu, ar fi zis atunci acel Nicolae Mareș, nu vezi cum generalul Antonescu îți deschide drumul?" „Domnule Mareș, i-ar fi răspuns Codreanu, drumul mi-l deschid eu cu sabia." Și ar fi schițat cu brațul întins câteva mișcări ca și când ar fi avut în clipa aceea cu adevărat o sabie în mână... Acest răspuns nu i-ar fi displăcut generalului, deși acel Mareș a pretins ulterior că i-ar fi făcut o impresie penibilă. Un lucru însă e cert: cei doi n-au rupt punțile între ei, dimpotrivă, se pare că s-au simțit bine împreună, au ieșit în pădure cu schiurile și s-au lăsat chiar filmați... Și astfel regele nu reuși să facă guvernul de coaliție al partidelor de dreapta, sugerat de general... S-a prăbușit și guvernul naționalist Goga-Cuza din pricina presiunii internaționale exercitate asupra regelui: măsurile rasiste ale acestui guvern indignaseră opinia publică democratică din Europa. Carol al II-lea îl alungă de la putere și chemă pe patriarhul bisericii să formeze un nou guvern, în care generalul își păstra Ministerul

Apărării Naţionale... Ce s-a petrecut însă în acei ani cu şeful *Gărzii?* Cum i-o fi venit şi de ce tocmai atunci, când era atât de aproape de ţelurile sale, după ce atâţia ani dovedise multă viclenie şi prudenţă, îmbinând asasinatul cu apărarea legală la bara justiţiei, ca în procesul Nicadorilor când fusese achitat din lipsă de probe? Ce se întâmplase, deci, de îi venise ideea meschină şi fatală de a trimite lui Iorga o scrisoare ofensatoare? Marele cărturar, indignat, în loc s-o arunce şi el la coş, îi venise şi lui ideea la fel de nefastă pentru el de a o aduce la cunoştinţa regelui, asupra căruia avea o influenţă neştirbită. „Şi ce să fac eu cu ea, dom' profesor?" l-ar fi întrebat suveranul. „Maiestate, cer arestarea şi judecarea autorului." Regele cere avizul guvernului şi al mai multor personalităţi politice care nu făceau parte din guvern. Antonescu se opune: „Maiestate, este un abuz de putere, legionarii vor reacţiona, maiestatea voastră veţi reacţiona din nou şi vom asista la asasinate şi execuţii". Regele însă nu-l mai ascultă şi se debarasă de acest militar pe care îl suporta din ce în ce mai greu. Îi luă Ministerul Apărării Naţionale. Dar previziunea acestuia se împlini; generalul însă nu ştia că regele urmărea acum să realizeze cea de-a doua soluţie pe care tot acesta i-o sugerase, adică să dea o lovitură de stat. Pentru aceasta însă trebuia să nu mai respecte constituţia, să decapiteze *garda*, al cărei şef refuzase să ceară audienţă la palat, să desfiinţeze complet regimul partidelor. Numai astfel putea apoi să guverneze ca dictator. Ocazia de a termina cu Codreanu, oferită de Iorga, trebuia deci folosită fără ezitare. Şi regele o folosi... Ce-a făcut generalul în timpul dictaturii carliste care s-a prăbuşit după doi ani, la câteva luni după prăbuşirea Franţei şi izgonirea Angliei de pe continent, resimţită de noi îndeosebi prin dictatul de la Viena, când o parte din Ardeal ne-a fost smulsă? O mare primejdie plutea pe deasupra întregii noastre ţări. Pentru noi şi în general totdeauna pentru urmaşi rămâne o perpetuă enigmă faptul că fiecare oră a istoriei cheamă pe scenă omul ei, care adesea e menit unui destin tragic. De ce vine acel om pe scenă, când nenumărate indicii îi spun că ar trebui să se ferească? Fapt e că în iulie 1940 şefii marilor partide, goniţi demult de rege din viaţa politică a ţării, dar nu eliminaţi, au continuat, ei, să stea retraşi, deşi purtau o grea răspundere. Şi

pe acest vid de putere a apărut generalul. Spre sfârşitul acelui iunie 1940 acest militar implacabil ceru o audienţă la palat care i se acceptă. Lacheul îl întâmpină şi îl rugă să treacă pe la adjutantul de serviciu, ceea ce el, indignat, refuză. Atunci îşi făcu apariţia mareşalul palatului, Urdăreanu, care, uitându-se la el ca prin sticlă, îi spuse: „Domnule general, vă rog să arătaţi care e obiectul audienţei dumneavoastră la rege". „Şi la ce-ţi serveşte dumitale să afli?" „Aşa cere protocolul!" „Ţara se prăbuşeşte şi dumneavoastră vă ţineţi de protocol", i-a răspuns generalul şi a părăsit imediat palatul. Regele, firește, află de incident şi trimise un ofiţer adjutant după general, pe care îl primi îndată şi direct. „Antonescu, îi strigă el rămânând în picioare, spune la toţi cu care ai de-a face că nu eu am consimţit la cedarea teritoriilor, ci Consiliul de Coroană." „Maiestate, strigă şi generalul, am îndurat umilinţe peste umilinţe pentru ca armata noastră să fie bine înarmată şi să poată face faţă cu onoare în vremuri de vitregie. Aceste vremuri au venit şi eu am fost împiedicat de oamenii politici ai maiestăţii tale să-mi fac datoria. Vreţi măcar acum, când am ajuns numai la începutul catastrofei care a venit la scadenţă, să mă ascultaţi?" „Te ascult, Antonescu! Vorbeşte!" „Sire, o să spun fără patimă, însă deschis, ceea ce am de spus în acest ultim ceas, începu generalul însă deloc fără patimă, cum promisese, cer voie respectuos maiestăţii tale să arunc o scurtă privire înapoi pentru a urmări vinovaţii de azi de la sursă, vinovaţi ce n-au încetat, în ultimii zece ani, cea mai nedemnă persecuţie împotriva mea. Acest lucru e necesar fiindcă cel puţin în această clipă, dacă nu va dispărea ura cu care interesaţii şi vizaţii ţi-au prezentat deformat toate strigătele mele de alarmă din trecut, prezenţa mea la palat va fi şi ultima şi nu eu voi purta răspunderea în faţa istoriei şi a ţării de gravele consecinţe care vor decurge de aici. Pentru că, sire, documentele care se găsesc la Marele Stat-Major al armatei arată că a fost un om care a strigat cu disperare, la timp, de nenumărate ori şi la toate urechile, că se va aprinde casa. Cum însă maiestatea ta nu vei avea timp să citeşti aceste documente în aceste clipe grele în care prăbuşirile se vor succeda într-un ritm vertiginos şi colţii fiarelor duşmane şi ai lichelelor vor începe să apară chiar în capitala ţării, pe la toate

colțurile, și poate nici nu vor mai fi existând aceste documente în totalitatea lor, îmi iau eu, cu îngăduința maiestății tale, libertatea de a cita numai câteva fulgerătoare dar edificatoare fraze. Sire, vă amintiți mandatul imperativ pe care mi l-ați dat în 1933 să organizez și să redresez armata? Cu asigurările și sprijinul regal am pornit la o muncă titanică. Dar chiar a doua zi forțele oculte, toți beneficiarii incorecți ai unor situații preponderente, toți cei care făcuseră dovada incuriei și nepriceperii și care se simțeau amenințați de prezența și măsurile luate (fiindcă eram hotărât să-i scot cu biciul de pe unde se aciuiaseră și sugeau ca niște căpușe din trupul țării) s-au coalizat între ei și mi-au paralizat toate inițiativele, cu scopul secret de a dovedi maiestății tale că generalul Antonescu nu este ce pretinde a fi, ci un însetat de putere care nutrește doar ambiția de a lovi în toată viața politică românească. După numai câteva luni de zbateri și de umilințe am ajuns la convingerea că voi fi înfrânt, chiar dacă formal aveam să mai rămân încă un an sau doi în fruntea Marelui Stat-Major. Planul meu general de reorganizare a armatei a rămas literă moartă. Situația este cunoscută. Am declarat primului-ministru: țara este astăzi într-o totală imposibilitate de a se apăra dacă va fi atacată. Ce facem dacă acest lucru se va întâmpla? Adăpostindu-se în spatele alianțelor și al Micii Antante, alianțe și înțelegeri care sunt bune, dar care nu-și dovedesc eficiența decât în clipa când vine furtuna (și astăzi s-a văzut cât au fost ele de eficiente), primul-ministru se uita la mine ca la orice militar care totdeauna a pus și va pune înaintea omului politic veșnica placă: armata nu e înarmată! Armata așa și pe dincolo! Și bineînțeles, bani, atac asupra bugetului, pe care el, omul politic, trebuie să-l țină în echilibru, să nu cadă de la putere. I-am spus: se pot găsi în această țară oameni care să nu fie neliniștiți și care să nu se întrebe în fiecare zi cu inima strânsă și fruntea încrețită ce ne facem dacă ne surprind evenimentele nepregătiți? Cohorta lor este nenumărată și întreabă ce-au făcut atâția ani conducătorii? Răspund eu: s-au certat. Au discutat. Au făcut rând pe rând proiecte peste proiecte și cu aceeași ușurință cu care le-au făcut unii, cu aceeași ușurință le-au rupt alții. S-au acuzat și continuă să se acuze reciproc de necinste, de hoție și de nepricepere.

La fel s-a întâmplat la Roma, când ea ardea şi când barbarii răsturnau, unul după altul, hotarele imperiului. La fel s-a întâmplat cu Bizanţul, când turcii erau deja pe străzile Constantinopolului. La fel au făcut nobilii polonezi şi curtenii, în timp ce alţii le tăiau cu spada vaste teritorii din frumoasa lor ţară. Ce e de făcut? m-a întrebat primul-ministru. Ce e de făcut? Nici măcar nu e nevoie de atât de mulţi bani, cum s-a spus. Trebuie însă înlăturaţi fără milă toţi şarlatanii, farseorii, feneanţii, toţi prevaricatorii care ridicându-se la treptele de conducere prin alte mijloace decât acelea pe care le dau trecutul, meritul şi munca lor, n-au făcut decât să anihileze acţiunea celor animaţi, desigur foarte mulţi, de gândul datoriei. Primul-ministru a spus că va lua măsuri. Dar cât de liber este în acţiunile lui un prim-ministru într-un regim al partidelor? Gândul lui este fixat neîncetat la următoarea mişcare a adversarului, în timp ce interesele vitale ale ţării trec pe planul doi. Gândul domnului Tătărăscu era cum să câştige din nou viitoarele alegeri şi coşmarul lui era cu ce lovitură împotriva sa vine domnul Maniu de fiecare dată când se întoarce în capitală de la reşedinţa sa din Bădăcin. Sire, când un şef de stat-major spune cele arătate mai sus primului-ministru al ţării şi le lasă şi ca documente scrise, din trei una: ori este un nebun, ori este un calomniator, ori spune un adevăr. Faptul că nu am fost imediat internat pentru demenţă şi faptul că nu am fost pus imediat sub acuzare de calomnie, cât şi faptul că nu am fost de asemenea imediat destituit din înalta funcţie pe care o deţineam, arată că spuneam un adevăr. Ministrul apărării naţionale, generalul Anghelescu, a continuat să mă saboteze. În cele din urmă consorţiul Uică, Glatz, colonelul Tătărăscu, Moruzof, au reuşit să mă dea afară în ciuda furtunoasei şedinţe a parlamentului, care aproba acţiunile mele. Reflectează cineva, acum, sire, din cei vinovaţi, la urmările acţiunilor lor? Eu, deşi cu nimic nu sunt vinovat, când văd unde am ajuns simt cum îmi sar tâmplele din loc de ruşine, de durere şi de umilinţă. De la generalul Măldărescu până la generalul Samsonovici, de la generalul Uică până la generalul Anghelescu, de la acesta până la Argeşanu, toţi miniştrii de război, de la unul până la toţi şi de la toţi până la unul sunt vinovaţi. Toţi şefii de stat-major de la

război şi până astăzi, toţi fără nicio excepţie, în cap cu mine, trebuiesc daţi în judecată." „La ce-ar folosi, Antonescu?" strigă regele văzând că generalul se oprise. Patima din glasul acestuia îl răscolise şi pe el, avea o voce parcă sălbatică, simţindu-se pesemne ameninţat şi hăituit de violenţa gândirii generalului, zadarnic acoperită sub formulele protocolare. Îl ţinuse şi stătuse şi el tot timpul în picioare, în sala tronului. „E prea târziu acum, reluă Carol al II-lea. Important în ceasul de faţă e să întărim «Partidul Naţiunii» pe care abia l-am înfiinţat. Partidul meu! După cum bine ştii, am băgat pe domnul Horia Sima în guvern ca ministru al educaţiei naţionale, şeful de acum al *Gărzii* şi prietenul dumitale. În loc să ne ţinem de procese şi răzbunări, mai bine strângem rândurile." „Sire, zise generalul fără şovăire, refuz să colaborez cu cei vinovaţi de situaţia dezastruoasă a armatei, situaţie care ne pune în pericol fiinţa neamului. Ar însemna să-mi leg numele de crimele lor." „Aş putea să-ţi ordon, dar n-o fac", strigă regele...

De ce n-o făcuse? Era îndârjit şi nu vru să-l mai lase pe general să continue: îşi întoarse faţa, şi militarul care jurase credinţă Coroanei îşi pocni scurt tocul cizmelor şi se retrase fără să mai rostească niciun cuvânt. El era şi mai îndârjit decât suveranul său... Astfel se încheie audienţa.

Câteva zile mai târziu generalul fu ridicat de la vila sa din Predeal şi i se fixă domiciliu forţat. De aceea nu-i dăduse ordin regele să intre în guvern, fiindcă îi venise chiar atunci ideea să-l închidă pe acest militar primejdios care, era limpede de la o poştă, vroia puteri totale şi desigur o schimbare de regim totală.

Trebui să i-o cedeze nu mai târziu decât în septembrie şi să abdice. După dictatul de la Viena el pierdu încrederea tuturor şi, încolţit, îşi aminti de general. Trimise şi-l chemă la palat şi fără şovăire de-astă dată îi încredinţă puteri dictatoriale şi misiunea de a forma guvernul. Acesta încercă, dar nimeni nu-l sprijini, toţi cereau abdicarea lui Carol al II-lea, considerat vinovat, el şi regimul său, de acceptarea dictatului de la Viena. Regele încredinţă Coroana fiului său Mihai, şi părăsi pentru a doua oară ţara împreună cu Elena Lupescu, de astă dată pentru totdeauna. O săptămână mai târziu generalul îi aducea pe legionari la putere.

IX

– Ce fac eu, mamă? începu generalul cu o voce senină, aşezându-se la masă şi gustând din ţuica tare de Ardeal din care îşi turnă un păhărel.

Starea aceasta de seninătate i-o transmitea maică-sa. Acasă la el îl muşca aproape totdeauna, când intra pe uşă, sentimentul blestemului: fiul soţiei sale se născuse paralitic. Acum era mare, umbla cu rotile. Nici nu-l ţinea acasă, vederea lui îl demoraliza, mai ales acum, când avea nevoie de toată puterea de credinţă în destinul său; îi închiriase un apartament în altă parte şi plătea un om să aibă grijă de el. Maică-sa, deşi se apropia de optzeci de ani, el n-o vedea bătrână, lângă ea simţea că viaţa lui e curată, sau că se putea oricând îndrepta atâta timp cât ea trăia.

– Ce s-a întâmplat, Ioane?! zise bătrâna văzându-l că îi e greu să-i vorbească. Dacă ai fost cumva silit să te minţi pe tine însuţi, mai zise ea, să n-o faci cu mine, fii pe deplin sincer cum ai fost totdeauna.

– Mamă, începu generalul cu o voce dramatică, a trecut o lună de zile de la masacrul de la Jilava şi din beciurile poliţiei şi tot nu pot să mă împac cu gândul că am căzut într-o cursă pe care mi-am întins-o singur şi din care n-o să mai scap. Cum să mă împac? Sub numele meu se comit asasinate. La ce foloseşte justiţia unei ţări? Degeaba îmi spun că oamenii aceia erau vinovaţi dacă vinovăţia lor n-a fost stabilită de justiţie... Ce să fac, mamă?

– Spune-mi şi mie, Ioane, de ce erau vinovaţi oamenii aceia? zise bătrâna uitându-se la fiul ei cu severitate.

Ţinea mâinile împreunate ţărăneşte în poală. Apoi, în timp ce el începu să vorbească, îşi despreună mâine şi îi puse sarmale în farfurie. Fiul ei era credincios, ţinea obiceiurile, dar ea nu avea în clipa aceea altceva, nu se aşteptase că el o să vrea s-o vadă. Generalul mâncă multă vreme în tăcere. Capul îi era plin de nume şi de crime comise de unii când erau la putere, apoi drept răspuns, de alţii când veniseră ei în locul acelora şi luaseră puterea. Ce să-i spună bătrânei? Să-i treacă pe dinainte filmul diavolesc al patimilor umane? Tocmai de aceea, pentru ca în sfârşit justiţia să-şi spună cuvântul, la două săptămâni după ce luase puterea, dăduse un

decret lege de înființare a unei comisiuni speciale de Anchetă Criminală, care să cerceteze şi să pună sub acuzare pe toți cei care săvârşiseră crime împotriva legionarilor. Dar cum să-i explice maică-sii, fiindcă ea l-ar fi întrebat: crimele legionarilor aveau să fie şi ele judecate? Că aceste crime nu mai puteau fi judecate?! De ce? Pentru că sunt la putere! N-avea să înțeleagă că ăsta era jocul şi că nimeni, în istorie, venind la putere, nu-şi judecă propriii partizani. Bătrâna n-ar fi înțeles.

Comisia aceea, ştia bine, s-a pus pe lucru şi în câteva săptămâni a emis treizeci şi trei de mandate de arestare, deci foarte repede, şi nu cum i-a reproşat conducerea Legiunii că lucrările tărăgănau. A fost arestat generalul Gabriel Marinescu, fost prefect al poliției capitalei şi pe urmă sub dictatura lui Carol al II-lea ministru de interne, au fost arestați generalul Ion Bengliu, fost inspector general al jandarmeriei, generalul George Argeşanu, fost prim-ministru, Radu Pascu, fost prim-preşedinte al Curții de Apel, colonelul Zeciu, fost prim-procuror militar, maiori şi colonei din jandarmerie, directori de poliție şi de Siguranță, agenți de poliție, ofițeri şi subofițeri de jandarmi... În luna noiembrie 1938, din ordinul lui Carol al II-lea, toți aceştia au organizat uciderea lui Corneliu Codreanu şi a celor trei asasini ai fostului prim-ministru Ion Gh. Duca şi a celor zece asasini ai lui Stelescu, toți paisprezece deținuți în penitenciarul special din Râmnicu-Sărat. Toți fuseseră judecați şi niciunul nu fusese condamnat la moarte. Transportați într-o noapte în două camioane spre Bucureşti, Corneliu Zelea Codreanu şi ceilalți treisprezece au fost ucişi pe drum, prin strangulare, de paisprezece jandarmi, în dreptul pădurii Tâncăbeşti, apoi duşi la închisoarea Jilava şi îngropați. Pe urmă au fost împuşcați avocatul Făgădaru şi doi şoferi, lângă Cluj. A fost ucis locotenentul Nicolae Dumitrescu la prefectura poliției capitalei, prin strangulare, în ianuarie anul următor, şi profesorul Vlad Cristescu. Generalul fusese apoi informat, în acei ani, de sinuciderea legionarei Constanța Grecu, tot la prefectură, în realitate a fost ucisă, apoi aruncată de la etaj în curte. Alți legionari în număr de şapte au fost tot atunci împuşcați în comuna Huedin, tot lângă Cluj. Pe urmă, o lună mai târziu au fost ucişi prin strangulare, pe drum, într-o camionetă,

şapte legionari pe când erau transportaţi de la prefectura poliţiei capitalei la crematoriul Cenuşa, unde au şi fost incineraţi. Trei legionari din închisoarea legiunii de jandarmi Soroca au dispărut, spunându-se că au evadat, în realitate au fost omorâţi şi băgaţi în pământ cu lopeţile, prin apropiere. A fost împuşcată Nicoleta Nicolescu, o cunoscută legionară, în drum spre Jilava, într-o noapte. Fuseseră împuşcaţi, în mod public, în seara de 21 septembrie 1939, pe locul unde fusese asasinat primul-ministru Armand Călinescu, cei şase asasini ai lui, la care s-au adăugat trei legionari, omorâţi la prefectura poliţiei în aceeaşi zi. În urma acestui asasinat, Carol al II-lea dă un ordin de represalii, prin Urdăreanu, a doua zi, şi sunt prinşi şi executaţi peste o sută patruzeci de legionari din toate judeţele, câte trei din fiecare judeţ, şi tot atunci sunt împuşcaţi o sută de legionari din închisori, din întreaga ţară, printre care şefi legionari ca Gheorghe Cumă, Victor Dragomirescu şi Gheorghe Clement. Decapitarea Mişcării! De ce să-i spună toate astea bătrânei? Să nu mai poată dormi la noapte? Au fost implicaţi prefecţi de judeţe, miniştri, comandanţi de jandarmi, inspectori şi comisari de poliţie. Toate acestea au fost descoperite şi stabilite de comisiunea specială formată de el, de Antonescu. Comisa asta însă, nu se ştie de ce, nu era pe placul legionarilor, care urmăreau să se răzbune singuri şi direct, călcând peste legi şi peste ordinele lui. Şi au şi făcut-o! La început a încercat să se liniştească spunându-şi că acei oameni au scăpat astfel de tortura judecăţii şi execuţiei, dar pe măsură ce trecea timpul şi detaliile care îi erau aduse la cunoştinţă se înmulţeau, şi-a dat seama că mâinile lui nu mai sunt curate, pentru că, şi-a spus, dacă unul singur dintre aceştia a fost nevinovat, şi numai justiţia şi dreptul lor la apărare l-ar fi ajutat să răspundă la această întrebare, şi în loc de aceasta el a fost executat, el, generalul Antonescu, e responsabil. La gândul că acest singur om a putut să trăiască clipa când uşile celulelor s-au deschis şi a văzut pe asasini cu pistoalele în mâini, simţea că întregul lui destin a luat-o pe un drum fatal, la capătul căruia, dacă mai trăia, va trebui să răspundă: ce a făcut, pe cine a adus la putere?

– Copiii mei, mamă, zise generalul, pe care i-am crezut curaţi, a căror cămaşă verde am îmbrăcat-o şi pe care i-am ocrotit şi i-am

îndrumat, sunt nişte asasini setoşi de sânge şi nu nişte spirite capabile să înţeleagă ce e justiţia şi dreptatea, ca să poată guverna. La Jilava se găseau şaizeci şi cinci de deţinuţi, care trebuiau judecaţi. Nu toţi erau, poate, vinovaţi... Nu toţi, poate, aveau aceeaşi vină. Toţi au fost împuşcaţi mişeleşte, orbeşte, din sete de răzbunare. Dintre aceştia numai douăzeci şi opt aveau mandate de arestare în regulă; restul erau arestaţi fără nicio normă, printr-un abuz scandalos al poliţiei, care e în mâna legionarilor, şi trimişi acolo unde aveau de asemeni în mână o închisoare a lor. Câţi nevinovaţi, nu unul, vor fi fost printre cei peste douăzeci deţinuţi fără mandate emise de comisiunea specială formată de mine? După ce au terminat cu cei din Jilava, au masacrat alţi deţinuţi la poliţie. La victime s-au găsit despicături în cap, semn că fuseseră folosite, pe lângă pistoale, şi topoarele. Mi s-a relatat că victimele şi-au pus păturile în cap, să nu vadă... Numai Gabriel Marinescu a stat drepţi şi a primit gloanţele înjurându-i. Ăstuia nu-i păsa: ştia de mult, încă de pe vremea când executase ordinele lui Carol al II-lea, ce soartă îl aşteaptă; ce fac eu, mamă, acum când informaţiile mele duc spre vârfurile legiunii, care au luat această hotărâre? După săvârşirea faptei s-au adunat toţi la *Casa verde* şi au sărbătorit răzbunarea, au cântat cântecele lor, care acum nu mi se mai par sfinte, ci cântece lugubre de moarte, în jurul cadavrelor care stau lungite la picioarele lor...

– Iorga a fost omorât în acelaşi timp, nu e aşa, Ioane?

– Da, mamă.

– Cum s-a întâmplat? întrebă bătrâna, a cărei farfurie era albă.

Ea postea, ca toate bătrânele, care încep să se desprindă încetul cu încetul de această lume şi să se gândească din ce în ce mai mult la lumea cealaltă. Nu s-ar fi putut spune că înţelesese ce era cu toţi cei care uciseseră şi fuseseră apoi, la rândul lor, ucişi. Nu-i cunoştea şi ce nu cunoşti nu pricepi. Pe Iorga însă îl cunoştea. Era om cam din generaţia ei, cu care se mândrea, şi fiul ei ştia acest lucru. Cum de nu avusese grijă de el? Ea nu-i punea această întrebare, îl întreba însă cum s-au întâmplat lucrurile: poate că n-a avut cum să-i împiedice pe acei oameni să facă ce-au făcut?!... Fiul înţelese şi începu să povestească:

– Până la cutremurul din noapte de nouă spre zece noiembrie, profesorul, după rapoartele pe care le-am primit, locuia la Vălenii-de-Munte, cu doamna Ecaterina Iorga, nevastă-sa, şi cu cumnată-sa, doamna Lucia Bogdan, care nu-i era numai rudă, ci şi colaboratoare la instituţiile culturale unde el era conducător. Cât a stat la Vălenii-de-Munte a fost păzit de legionari tocmai ca, la ordinul meu, profesorul, pe care îl ştiam moralmente răspunzător de moartea lui Corneliu Zelea Codreanu, să nu păţească ceva. Era răspunzător moralmente, dar nu în faţa justiţiei şi nu aveam de gând să influenţez comisia ca să-l pună sub acuzare. Eu nu le-am spus nimic legionarilor, dar ar fi trebuit să-l pun sub paza armatei şi nu a lor. Dar n-am putut bănui că vor trece peste lege şi peste mine... Cei deferiţi comisiei de anchetă la început au fost închişi la Văcăreşti, conform legilor în vigoare, prefectul poliţiei însă, colonelul Zăvoianu, a restituit mandatele spre a fi emise pe închisoarea Jilava. Comisia, pe drept cuvânt, a refuzat, dar s-au făcut demersuri la ministrul de interne, Constantin Petrovicescu, şi apoi şi în alte locuri, fără ştirea mea, eu nebănuind nimic şi fiind de bună-credinţă şi pe deasupra nici oamenii din jurul meu neavând vreun motiv să-şi închipuie ce se punea la cale, şi s-a obţinut modificarea regulamentului închisorilor militare, care mi s-a dat la semnat...

Dar generalul se opri; masacrele îl obsedau: mama lui îi pusese o întrebare precisă şi el începuse din nou să se gândească, de astă dată cu voce tare, la ceea ce mai făcuseră „copiii lui“ în acea noapte. Da, conform acelui decret, pe care îl semnase fără să-i descopere dedesubturile, puteau să fie arestate la închisoarea militară şi persoanele trimise în prevenţie de comisiunile de anchetă. Prin acest mijloc, comisiunea a fost silită să dispună transferarea deţinuţilor la Jilava, unde legionarii domneau pe deasupra legilor, refuzând de pildă să lase să pătrundă avocaţii celor întemniţaţi, spre a le apăra viaţa, deşi aceştia aveau în scris autorizaţia preşedintelui comisiei. Hm! Puţin le păsa lor de preşedintele comisiei. După execuţiile de la Jilava s-au întors la prefectură ca nişte bandiţi de codru, unde le-au continuat, oameni cu galoane de ofiţeri în poliţie, puşi acolo să apere populaţia de crime şi nu să le săvârşească ei.

Fiindcă închisoarea Jilava era o închisoare militară, prim-procurorul militar a fost sesizat telefonic de comandantul închisorii despre măcelul petrecut acolo. Prim-procurorul a anunțat și el telefonic, între alții, pe comisarul de serviciu, un anume Tofan, de la prefectura poliției. Ăsta a dat și el telefon prefectului Zăvoianu, dar nu l-a găsit; era pesemne la *Casa verde*, să sărbătorească răzbunarea. L-a găsit în schimb pe maiorul Orășeanu, care s-a înfuriat și i-a interzis să raporteze cele întâmplate Parchetului civil. Peste puțin timp același comisar Tofan află și de omorurile din aresturile poliției și își dă raportul celor doi, Zăvoianu și Orășeanu, care sosiseră și ei între timp la prefectură. Ăștia îi interzic să emită vreo hârtie oficială către Parchet. „Da, a zis acest Tofan, dar am și anunțat telefonic pe procurorul de serviciu." În clipa aceea procurorul acela și cu prim-procurorul tocmai intrau pe ușă. Au cerut să fie conduși în beciurile poliției. Au coborât jos și acolo au văzut, prin gratii, cadavrele. În acest timp, Orășeanu îi spunea acelui comisar Tofan: „Ți-ai mâncat capul! Nu cunoști răzbunarea legionară. O vei cunoaște!" După aceea a coborât în arest, unde a dat ordin șefului arestului să spele sângele și să șteargă toate urmele, amenințându-i pe toți, chiar și pe soldații care fuseseră de gardă, să-și țină gura. Și și-o țin! Nu toți. Ancheta însă e îngreuiată, martorii principali neagă, indiciile sunt spulberate. Toate astea s-au petrecut în cursul nopții de douăzeci și șase noiembrie.

– ...A doua zi, după prânz, ușa camerei doamnei Iorga s-a deschis și trei persoane au apărut în prag, zise generalul. Alți patru se găseau în camera alăturată. Din cauza cutremurului casa profesorului se dărâmase și el se mutase în vila sa de la Sinaia unde lucra la o nouă operă, *Istoria universală*. După cele relatate de ai lui, marele savant știa că viitorul său este destul de sumbru și nu credea că legionarii îl vor lăsa multă vreme în viață. Dacă e așa, i-ar fi spus ai lui, de ce nu pleca din țară? Ar putea să se ducă în Italia și să locuiască în Casa românească din Veneția, până la limpezirea situației. El a răspuns atunci că nu e laș să-și părăsească țara. Să fi fost ăsta cu adevărat gândul lui? I-aș fi dat imediat pașaportul, căci nu voiam ca prezența lui în țară să fie veșnic o ispită pentru cine știe ce act nechibzuit din partea vreunui fanatic legionar.

Din partea celor fanatizați te poți aștepta la orice surpriză. Regret acum că nu i-am dat un ordin de exil. I-aşi fi salvat viața. Dar eu cred mai degrabă că profesorul se temea ca nu cumva, printr-o cerere de plecare, să nu precipite răzbunarea dușmanilor săi, pe care prezența mea în fruntea statului îi putea ține în frâu, şi, cine ştie, până la urmă să poată astfel scăpa şi să-şi vadă liniştit de lucrările lui. Şi evenimentele au dovedit că avea dreptate. Desigur, aşi fi putut să-i dau o escortă care să-l însoțească până la ieşirea din țară, murmură generalul izbit de acest gând care dacă i-ar fi venit la timp, crima nu s-ar mai fi comis.

– Şi de ce nu i-ai dat-o, Ioane?

Mama şi fiul rămaseră năuciți, uitându-se unul la altul fără să clipească. Iată, deodată, pusă în față, fără putință de a o mai ocoli, *vina*, fatala vină pentru care oamenii acestei țări nu-l vor ierta niciodată. Şi încă, mama lui nu ştia cât de mare era această vină! Numai el ştia că totul se petrecuse fiindcă el, generalul, făcuse, în acele prime luni de guvernare, o fuziune şi spirituală şi afectivă cu legionarii (deşi crimele lor anterioare ar fi trebuit să-l îndemne la prudență) şi le dăduse, în fond, *mână liberă*. Cert, marele savant nu era un om pe care să-l iubeşti ca politician, dar nu asta era valoarea lui în ochii poporului şi el ar fi trebuit să nu-l uite, să-l pună sub pază, da, să-l scoată din țară şi să-i salveze viața.

– Mamă, îşi feri el privirea mohorât, am fost înşelat: mi-a plăcut elanul lor spiritual, sacrificiul lor de sine...

Care elan spiritual? Avea memorie bună fiul ei, uitase? Asasinatele anterioare dovedeau nu elan spiritual, ci cultivarea exaltată a terorismului... Fanatismul răzbunării poate duce şi la sacrificiul de sine, dar poate oare, această stare de spirit sălbatică, să poarte numele nobil de sacrificiu de sine? Bătrâna însă îşi cruță fiul.

– Bine Ioane, ai fost înşelat, te cred, spune mai departe cum s-au petrecut lucrurile cu Iorga.

– În ziua aceea, când i-a văzut pe acei inşi barând uşa de la intrare, doamna Iorga s-a ridicat neliniştită de la biroul ei şi i-a întrebat cine sunt. Unul dintre indivizi i-a răspuns: „Poliția legionară a Capitalei. Am venit să-l luăm pe domnul profesor Iorga pentru un interogatoriu." „Profesorul e bolnav, le-a răspuns

femeia, nu poate ieşi nicăieri." „Bolnav?! s-a mirat unul dintre ei. După câte ştim noi, e perfect sănătos." În clipa aceea a intrat pe uşă bucătăreasa, cu tava cu ceai pentru profesor. Doamna Iorga i-a făcut un semn disperat să plece de-acolo, dar indivizii s-au luat după ea, care i-a dus în odaia unde Iorga lucra. Curând au coborât iarăşi în odaia doamnei, cu profesorul înainte. În vestibul savantul s-a îmbrăcat şi în timp ce vroia să-şi pună galoşii a avut presentimentul morţii şi a avut o ezitare: „Am voie, i-a întrebat el pe cei şapte, să-mi iau galoşii?" Adică voi rămâne în viaţă şi în acest caz galoşii îmi trebuiesc, sau mă veţi ucide şi în acest caz galoşii nu-mi mai sunt de folos? Fireşte, nu-i costa nimic pe aceia să-i spună că da, da, îţi vor fi strict necesari, dar s-ar fi putut să-l tortureze şi să-i răspundă în doi peri, şi atunci soţia a alungat cu spontaneitate această clipă grea şi a răspuns ea în locul acelora: „Te rog să-ţi iei galoşii, fiindcă poţi să răceşti". Profesorul a vrut apoi să meargă la baie, dar cei şapte l-au împiedicat: „N-avem timp", i-au spus ei. Au coborât şi au ieşit. Unul din ei îşi uitase pălăria în biroul profesorului şi i-a cerut servitoarei să i-o aducă. În acest timp, Iorga s-a adresat soţiei sale: „Te rog să ai grijă, i-a zis el, de notele de la *Istoria universală*. Ştii cât am muncit la ele, vezi să nu se piardă". Ce însemnau aceste cuvinte? Savantul spera, în acea clipă, că se va reîntoarce mai devreme sau mai târziu şi va putea din nou să utilizeze acele note? O maşină era garată ceva mai jos şi în drum spre ea grupul s-a întâlnit cu fiica profesorului, care, speriată, auzind că tatăl ei e dus la Bucureşti la un interogatoriu, a cerut să fie luată şi ea. I s-a răspuns însă sec: „Nu e loc în maşină". Profesorul a fost aşezat în faţă împreună cu unul din indivizi, restul în spate, în timp ce unul a rămas pe jos şi i-a salutat pe cei care au plecat cu salutul legionar... A doua zi corpul savantului a fost găsit împuşcat pe câmpul de lângă comuna Strejnic. S-au tras în el nouă gloanţe de pistol. Înainte de a fi ucis, marele savant fusese torturat şi batjocorit, avea barba smulsă şi pe corp urme de lovituri, răni, tăieturi...

– Ioane, zise bătrâna palidă, de ce i-ai adus tu pe oamenii ăştia la putere?

Acum nu mai vroia să-l cruţe. Povestirea o zguduise.

– Mamă, zise generalul imediat, semn că se aştepta ca ea să-i pună această întrebare, de ce am venit eu însumi la putere? Ca să salvez țara! Şi i-am adus pe legionari cu mine fiindcă aşa cum îți spusei am crezut că martirii lor sunt pentru ei nu un prilej de răzbunări şi fărădelegi, ci un permanent imbold de sacrificiu pentru binele țării.

Expresia bătrânei era de surzenie. Răspunsul n-o mulțumea.

– Da, ai crezut, dar de ce ai crezut!? zise ea. Asta e întrebarea şi la ea trebuie să răspunzi.

Fiul rămase tăcut şi copleşit.

– De ce am crezut? Cum s-ar fi putut altfel? Nici în cei care se jertfesc nu mai putem crede? Atunci în cine să credem? În jidani şi masoni? În bolşevici?

– Ioane, cu mine nu vorbi aşa, că eu nu ştiu cine sunt nici jidanii, nici bolşevicii şi nici masonii, zise bătrâna, chiar dacă tu o să încerci să-mi explici. Orice mi-ai spune, nu poți învinui pe oameni de la Dumnezeu, ca evreii, că sunt evrei, ca şi când ei s-ar fi hotărât în burțile mamelor lor să fie jidani pe pământ, ca să poată alți oameni, care nici ei n-au avut niciun rol când s-a hotărât, în burțile mamelor lor românce, să fie români, să-i împuşte pe urmă când s-or face mari pe cei care s-au născut din burți de evreice.

Bătrâna era foarte indignată. Ea continuă, liniştită, însă fără milă.

– Nu de la mine ai învățat toate astea, ci de la legionari. Şi nu de mic, şi nici de tânăr, ci de curând!

– N-am învățat, mamă, nimic de la ei, dar m-am întâlnit cu ei în ideea că nimeni n-a câştigat în țara românească aur din cer, nimeni n-a făcut averi din nimic, ci din sudoarea tuturor. Şi cei mai bogați oameni de la noi, posesori de aur şi de industrii, sunt tocmai evreii.

– Asta e altceva, zise bătrâna, n-ai decât să cercetezi cine a făcut averi şi a îngrămădit aur din sudoarea tuturor şi să le iei averile şi aurul îndărăt, dar nu numai de la evrei, ci şi de la români. Sau crezi că hoțul român e mai breaz decât hoțul evreu?

Şi se ridică şi îi aduse fiului caltaboşi şi îi dădu să desfacă o sticlă de vin. Generalul avea umerii încovoiați.

– Dar eu am auzit, continuă bătrâna, şi nu de acum, dar n-am vrut să-ţi spun fiindcă mi-am închipuit că ştii, că legionarii încă din primele zile au început să intre prin case cu pistoalele în mână şi să înspăimânte copiii, să bată lumea în piaţa publică, să aresteze şi să omoare, să-şi însuşească prăvălii şi magazine cu forţa, silindu-i pe evrei cu revolverul în ureche să semneze că le-ar fi vândut, să ocupe clădiri, să ia oamenilor maşinile de pe stradă. Asta de la început, Ioane. Şi tu ai îmbrăcat cămaşa lor verde! Ce zice lumea asta?

– Mamă, şapte zile să fi fost pe săptămână în una singură şi tot n-aş fi putut, chiar de la început, să-mi dau seama de tot... Mi-era gândul la un singur lucru: cu cine să ne aliem acum? Ţara e în pericol. Şi am hotărât: ne aşezăm pe Axa Roma-Berlin şi mergem sută la sută în această direcţie. Ori triumfăm cu Axa, ori cădem cu Axa. Dacă vom cădea cu Axa, de pe hartă nu vom dispărea, o naţiune constituie o realitate, peste care nu se poate trece, cade doar regimul. Ce putem face după ce politica franco-engleză ne-a adus unde ne-a adus? Să luptăm noi singuri cu toţi?

Dar pe bătrână n-o interesa orientarea externă a regimului, ci cea internă.

– Ce-ai avut nevoie de legionari?

Aceeaşi întrebare necruţătoare. Bătrâna continuă:

– De la început trebuia să vezi ce faci cu ei. Ori, ori!

– Mamă, zise generalul, le-am spus: uitaţi ce-a fost în trecut şi nu căutaţi să vă sustrageţi de la răspundere în faţa legii, fiindcă eu aflu şi ţin minte...

Ei na! Mare lucru le-a spus! Şi dacă a aflat şi a ţinut minte, ce-a făcut?! Bătrâna era furioasă.

Generalul dădu farfuria la o parte şi îi turnă întâi mamei sale, apoi lui, din sticla cu vin alb. Între timp bătrâna mâncase şi ea puţină brânză.

– Sărut mâna, mamă, şi la mulţi ani de sfântul ajun... Nu ţi-am spus, diseară trebuie să mă duc la preşedinţie să sărbătorim, membrii guvernului, cu Horia Sima, împreună cu suveranul şi regina-mamă, pomul de Crăciun... Ţi-nchipui cu ce inimă mă duc...

Generalul bău şi umerii săi se mai ridicară.

– ...Le-am spus, mamă, de la început: noi să-i lăsăm pe cei care au comis ilegalități să-i condamne istoria. Eu nu i-am făcut lui Carol al II-lea nimic când am avut în mână puterea, deşi el e cel mai mare vinovat de represiunile care au fost ordonate împotriva voastră şi de situația țării, aşa cum ne-a lăsat-o moştenire. Sire, i-am spus, trebuie să pleci, ai pierdut încrederea poporului tău, generațiile viitoare te vor judeca. Dar nu l-am arestat şi nu l-am trimis eu în fața unui tribunal. Vă spun asta pentru binele vostru. Eu sunt bătrân şi curând dispar. Voi rămâneți... Şi vă mai spun ceva: n-am nicio ambiție personală. Când am ajuns ce-am ajuns, nu sunt nebun să cred că voi ajunge eu regele României sau al Rusiei... Nu m-au ascultat, deşi toate problemele le abordam împreună în Consiliul de Miniştri, îi povățuiam, le puneam la dispoziție întreaga mea experiență de viață.

Da, era adevărat, dar vedea bine cu ochii lui cum îi răspundeau în doi peri, sau făceau pe naivii când le aducea fapte şi nu lua nicio măsură contra lor. I se raporta: comisarii de românizare fac abuzuri (şi încă ştia sigur că stihia aceasta care începuse, cu românizarea, era străină de spiritul poporului, dar îşi dăduse aprobarea). Domnul ministru al economiei naționale îi răspundea candid: „Am auzit şi eu că s-au făcut abuzuri, însă nu mi s-au dat nume! Unii comisari, în loc să-i țină în loc pe jidani, s-au pus de acord cu ei."

Ia uite! Să te indignezi, nu altceva! Dacă i-ar spune mamei ar pufni în râs, cât e ea de bătrână şi severă. Şi ca să-i arate că sufletul lui fusese tot timpul chinuit de problemele tragice ale regimului său (asta vroia să arate, că erau tragice, fiindcă el n-a vrut să se întâmple toate acestea) generalul continuă:

– ...Le-am spus: instituțiile noastre fundamentale, biserica, şcoala, magistratura, armata, trebuie să funcționeze într-o notă de continuitate şi legalitate. Dacă le perturbăm activitatea prin introducerea abuzivă a politicii, le abatem de la menirea lor. Călinescu, Carol al II-lea, Gavrilă Marinescu s-au crezut eterni şi de aceea au făcut ce-au făcut. Eu nu pot urma drumul acesta căci nu vreau ca mâine să mă duc în fața comisiei de anchetă. Vreți să suspendați inamovibilitatea pe timp de un an. Nu pot să aprob aşa ceva! Ce-ar ajunge magistratul? Un biet om hăituit de factorul

politic şi nu unul chemat să judece şi să aplice legile. Dacă începeţi cu răzbunări şi loviri vă veţi ridica opinia publică în cap... Le-am spus, preţurile cresc, luaţi măsuri. Resping ideea cartelelor, dar organizaţi aprovizionarea, dormiţi acasă, nu pierdeţi nopţile în şedinţe secrete de cuiburi. Ce secrete aveţi de ascuns?... Mi se aduce la cunoştinţă că profesorul Iacobovici, un mare chirurg, e destituit din funcţia de medic primar al Aşezămintelor Brâncoveneşti, ca să vină în locul lui un medic legionar. Am ordonat: Ministerul Justiţiei! Este o crimă să ne batem joc de puţinii oameni de ştiinţă pe care îi avem. Eu nu sunt o firmă închiriată de oameni care comit acte care depăşesc relele fostului regim. Rog pe domnul ministru Iasinschi să transmită această rezoluţie a mea domnilor de la spitalul Brâncovenesc, care dacă nu înţeleg aceasta, dovedesc că nu merită locurile pe care le-au ocupat şi trebuiesc schimbaţi fără întârziere.

Le Conducator cita şi el un caz în care intervenise. Dar uita să-i spună mamei sale miile de cazuri în care se săvârşiseră abuzuri asemănătoare, şi de care el ştia bine.

– Degeaba mă învinuieşti mamă, continuă generalul, că mă port rău cu evreii. Eu n-am urmat nici exemplul domnului Hitler, să-i bag în lagăre. Le-am cerut doar celor care au venit în ţară în ultimii trei ani să plece în răstimp de două luni.

– Unde să plece, Ioane? zise bătrâna.

– De unde au venit.

– Şi dacă au venit tocmai din Germania domnului Hitler?

– Ce pot să fac eu? zise generalul. Să se ducă în Palestina. Acolo e ţara lor. Şi sunt şi englezi acolo, care pot să-i protejeze. În orice caz, am dat ordine severe să se înceteze cu samavolniciile împotriva lor, şi s-au încetat.

Nu era adevărat, dar trebuia s-o liniştească pe bătrână!

– Dar vezi că ei nu pleacă şi mă silesc în felul ăsta să-i bag în lagăre. Şi când pleacă duc cu ei mari sume de bani, aur, valută străină, costume de haine, câte douăzeci deodată! exclamă generalul indignat.

– Şi ce-ţi trebuie ţie costumele lor? zise bătrâna cu dispreţ. Eşti şeful statului, ai timp să le numeri costumele? Şi zici că nu-i bagi în lagăre. De ce îi bagi?

Generalul se mohorî şi mai mult.

– Pentru că s-au apucat de comerţ, de comunism, de tot felul de agitaţii.

– Da? zise bătrâna. Şi de când comerţul a devenit o agitaţie?

– Am vrut să spun speculă...

Se bâlbâia în faţa ei. Reluă, îndârjit:

– Să stea acolo, în lagăre, până se vor hotărî să plece din ţară. Eu trebuie să mă ţin de cuvânt. Am anunţat un lucru pe care nu l-am făcut, adică nu i-am băgat în lagăr până acuma, şi ei (jidanii) îşi bat joc de mine. Trebuie să luăm această măsură şi să-i silim pe jidani să muncească, pentru că numai aşa îi vom face să plece. Şi măsura asta o s-o luăm nu numai pentru ei, ci şi pentru greci, armeni, ţigani, care au intrat clandestin în ţară.

Hotărât, acest lucru nu-i plăcea deloc bătrânei mame. Ridică vocea:

– Cine ţi-a dat ţie dreptul să goneşti din ţară oameni care se simt bine la noi? Niciodată nu s-a întâmplat asta în istorie. Suntem un popor ospitalier şi am rămas totuşi români de-a lungul veacurilor. Cine îţi dă dreptul? repetă bătrâna. Ce lege? Unde s-a mai pomenit una ca asta?

– Mamă, şopti generalul, orice stat are dreptul să controleze imigrările. Nu e o noutate ceea ce facem noi. În Rusia de azi, de pildă, nu intră nimeni. Şi mâine-poimâine şi Statele Unite vor începe să nu mai primească cu braţele deschise chiar pe toţi aventurierii... După douăzeci şi şapte noiembrie am desfiinţat poliţia legionară şi portul de armă individual, reluă generalul cu aerul că a convins-o pe mama lui în chestiunea evreiască şi poate acum să continue neturburat, şi am convocat imediat Consiliul de Miniştri. Ştiam totul, şi n-aveam de ales: ori alung imediat mişcarea legionară de la putere şi o desfiinţez ca partid politic, şi atunci eram obligat să trimit toate vârfurile legionare în faţa comisiei speciale de anchetă, lucru care m-am hotărât că nu-l puteam face fără să provoc războiul civil în ţară, cu mari primejdii pentru hotarele noastre, ori mă prefac că nu acord lucrurilor decât o gravitate de circumstanţă, folosind însă prilejul să le iau pentru început la toţi armele, să-i scot din poliţie şi treptat şi din alte

posturi cheie, de pildă să schimb încetul cu încetul pe toți prefecții de județe legionari și primarii de prin comune... În ce privește viitorul, vom mai vedea.

Firește, alesese ultima soluție. Ședința începuse pe tema ordinii în țară. Ministrul de interne, Petrovicescu, întrebat fiind, răspunsese desigur că rapoartele primite de la inspectoratul jandarmeriei arătau că liniștea cea mai perfectă domnea în țară. Nu s-a semnalat nicăieri vreun incident. De la Siguranță a primit aceleași informații în ceea ce privește capitala. Auzindu-l pe canalia asta vorbind astfel luase hotărârea ca la prima ocazie să-l destituie pe el, pe directorul general al Siguranței, Ghika, și pe ajutorul acestuia, Maimuca. Ăștia trei știau totul și îi aruncaseră totdeauna în obraz minciunile cele mai nerușinate. „Dumneata, i-a spus, ai mai venit în consiliu cu astfel de rapoarte în timp ce noi ne-am pomenit cu ceea ce știm cu toții că s-a petrecut. Te rog să iei imediat măsuri și să schimbi toți primarii legionari care nu sunt oameni de seamă, gospodari respectați în sat. În douăzeci de zile îmi raportezi de executare. La sate nu se face politică, ci se face gospodărie, se face administrație. Vreau să știu ce primari erau la 6 septembrie, ce primari s-au schimbat, care este situația și ce primari se schimbă în urma ordinului dat... În al doilea rând, să se înceteze cu răzbunările pe întreg teritoriul țării; foștii jandarmi, toți comisarii și agenții care au comis acte de violență și bestialitate, să fie scoși, dar să se înceteze execuțiile. Dacă mai aud de violări de domiciliu sau ridicări de persoane, pentru aceasta veți trage toate consecințele, domnule ministru de interne. Un alt punct: la gări, la autorități, nu mai are ce căuta garda legionară. Avem pentru asta organele de Siguranță ale statului. Nici la radio, nici la poștă, nici la telefoane nu mai au ce căuta aceste gărzi. Ele nu pot servi decât pentru serviciile lor legionare. Și repet: cine mai poartă în mod individual și izolat, pe străzi, armă, va fi dezarmat imediat și dat pe mâna justiției. Nici dumneavoastră nu aveți voie să purtați armă, cu atât mai mult n-au dreptul s-o poarte adolescenții de șaisprezece ani. Veți evacua toate casele și antreprizele ocupate ilegal, sau prin vânzări silite. Am auzit că și miniștrii s-au instalat

confortabil în case care nu le aparţin. Cine v-a dat dreptul să dispuneţi astfel de averea altuia? Această stare de anarhie trebuie să înceteze!" „Aţi spus, domnule general, că suntem responsabili de departamentele noastre, a luat cuvântul atunci Rioşanu. Ca să fiu responsabil eu, ca ministru al poliţiei şi al Siguranţei, ar trebui ca atât la poliţie, cât şi la Siguranţă să am oamenii mei. Ori, eu nu sunt sigur nici de domnul Mironovici, prefectul poliţiei capitalei, nici de domnii Ghika şi Maimuca de la Siguranţă. Pentru actele lor eu declar în mod oficial că nu pot răspunde." „Da, i-a confirmat, şi eu am auzit că domnul Ghika ar fi scos din vamă o mie două sute de revolvere, pe care le-a împărţit nu ştiu cui. Să anchetezi: pentru ce omul ordinii împarte arme, în ce scop şi pe banii cui le-a cumpărat?" „Domnul Ghika nici nu mai tratează cu mine, a zis Rioşanu. Iar domnul Mironovici, noul prefect de poliţie, nici până acum nu s-a prezentat la mine să depună jurământul." „Cheamă-l la minister şi dacă nu vine, vom pune în locul lui alt prefect. La fel şi cu şeful Siguranţei, domnul Ghika. Dacă nu intră în ordinea legală, să-mi propui alt şef de Siguranţă. Spune-i domnului Ghika imediat că îl voi destitui în câteva ore dacă îşi mai permite să ignore guvernul generalului Antonescu."

Ştia că n-o va face, dar ştia în acelaşi timp că nici Ghika nu-l va sfida. Acest avertisment era dat pentru oameni ai aceluiaşi regim. În acelaşi timp însă, pentru a se asigura că hotărârile acestea se vor executa l-a chemat după aceea pe ministrul armatei de uscat care nu era legionar, bineînţeles, atâta prudenţă avusese să ţină acest minister sub mână şi i-a dat ordinele necesare.

– Ca să nu-i alarmez, zise generalul adresându-se iar mamei sale, în timp ce se ridica de la masă şi se aşeza într-un fotoliu, mai mulţumit acum de sine văzând că maică-sa nu-l mai întrerupea, am trecut la chestiuni curente. Soţia mea a primit o scrisoare de la doctorul Costinescu... Doctorul ăsta, prin munca lui, a realizat la Moroeni nişte sanatorii minunate, aşa cum nu a reuşit statul să facă niciodată. Am fost acolo şi am văzut. Rar găseşti, chiar în străinătate, condiţiuni mai perfecte şi mai proprii ca acestea. După atâtea decepţii pe care le-am avut vizitând alte spitale, am avut în

sfârşit satisfacţia să găsesc o instituţie admirabil condusă, organizată şi utilată din toate privinţele şi i-am lăudat public printr-un comunicat. Ei bine, tocmai când doctorul Costinescu citea rândurile mele, au venit şi l-au dat afară ca pe-un servitor, când aceasta era tocmai opera lui de-o viaţă. „Domnule Iasinschi, i-am spus eu acestui incapabil, dumneata, ca ministru al sănătăţii, cum ai putut săvârşi o astfel de samavolnicie?" „Domnule general, zice, cei care ne-au cerut acest lucru spun că acolo sunt multe nereguli." „Le-ai constatat dumneata?" „Nu!" „Când vei avea mai multă experienţă şi vei trece prin ce-a trecut generalul Antonescu, vei vedea că sunt oameni care nu se dau în lături de la nimic, numai ca să ajungă cât mai sus. Aşa a ajuns generalul Argeşanu prim-ministru, acest om care nu era în stare să citească un ziar... A făcut cineva anchetă ca să se vadă dacă există nereguli, cum ţi s-a spus dumitale?" „Acum se face." „Procedura este inversă: întâi anchetă, şi apoi măsura. Dar eu m-am dus acolo şi te rog şi pe dumneata să pierzi o zi, să te duci, şi ai să te închini şi dumneata ca român în faţa acestei opere. Dacă ai fi văzut dumneata această operă înainte, nu te-ai fi luat după toate şoaptele." Ştiam eu că nu se luase după şoapte. Era o hotărâre directă şi cinică a acestui Iasinschi. Ce mă interesa pe mine însă era să le adorm bănuielile: vedeţi, parcă le spuneam, discutăm, guvernăm împreună. Intraţi în legalitate şi totul e în ordine. „Aş fi fericit ca măcar unul la sută din ce este acolo să fie la toate spitalele noastre, i-am mai spus. Numai aşa nereguli să ne dea Dumnezeu în ţara românească. Sub administraţia generalului Antonescu, nu urez să fie alte nereguli decât aceste nereguli de care spui dumneata că ar fi. Dacă prin aceste nereguli semnalate de dumneata, s-a creat această situaţie înfloritoare, eu sunt fericit."

Luaţi din scurt, Ghika şi Maimuca şi Radu Mironovici au intrat în legalitate. Arătau foarte docili în şedinţa de consiliu care a urmat. Ca şi generalul, jucau şi ei comedia înţelegerii. Dar între timp acel Rioşanu îi raportă că ministrul de interne, Petrovicescu, nu executa totuşi ordinele lui, ale Conducătorului, iar Horia Sima, care era vicepreşedinte de consiliu, deci mâna lui dreaptă şi care putea să-i vorbească direct, făcuse să se producă între ei un schimb de scrisori:

avea nevoie de documente, ca să explice cu ajutorul lor ceea ce avea de gând să facă, adică să arunce vina pe el în cazul că va ajunge vreodată să ia puterea deplină. Ce spunea în prima scrisoare, dar şi în a doua? Că îi aşteaptă un faliment economic, deoarece un regim legionar nu poate să dăinuiască cu o structură economică liberală. Şi că aici e centrul nevralgic al problemei şi nicăieri în altă parte. Şi încă ceva: că e trist că orice îi semnala în acest domeniu el, generalul, privea totul cu neîncredere. Cum să nu privească? Atât în Germania cât şi în Italia domnul Hitler şi ducele Mussolini s-au sprijinit pe economia burgheză. El nu putea dărâma economia liberală, inclusiv pe cea evreiască, fiindcă această economie era a burgheziei româneşti. „Vreţi să conduceţi odată cu mine, dar două capete nu pot duce un singur corp, îi răspunsese lui Horia Sima, bineînţeles tot în scris... Lăsaţi-mă să guvernez, altfel nu va fi bine. Vă restitui scrisoarea." A urmat o nouă scrisoare, în care se spunea că e necesară o guvernare totalitară, în spirit legionar, că un mare asalt al lumii vechi găseşte în el, în general, un om încrezător şi că duhul legionar îi depăşeşte pe toţi. Cu alte cuvinte, să se supună lui. I-a răspuns repetând că un organism politic, social şi economic trebuie să asculte de o singură conducere. Şeful regimului legionar era el, generalul. De aceea îmbrăcase cămaşa verde...

– Rioşanu însă, mamă, continua să-mi aducă rapoarte din care reieşea că legionarii se organizează şi se înarmează. În ce scop? Acum, în ajunul sărbătorilor mi s-a semnalat că există indicii că de Anul Nou se pregătesc să comită în toată ţara astfel de omoruri încât cele de până acum sunt doar nişte exerciţii palide. Ar fi vorba să fie asasinaţi toţi foştii oameni politici din sate şi oraşe, pentru ca ţara să înceapă noul an purificată de „lepra trecutului". Am dat ordin lui Rioşanu să ia măsuri energice şi am alarmat armata să împiedice această noapte a Sfântului Bartholomeu legionar. Abil, Horia Sima a bătut în retragere şi a trimis o telegramă prefecţilor, că pe baza unei informaţii false s-a transmis un ordin din partea internelor ca să se vegheze la viaţa foştilor oameni politici care ar fi ameninţată. Nimic, a zis el, nu este adevărat, dar prefecţii să aibă totuşi grijă ca anumiţi agenţi provocatori să nu profite de sărbători şi să se dedea la turburări. Deci, mamă, aceşti oameni

nici nu se gândesc să mă asculte. Ei vor ca eu să devin în mâna lor un om de paie. Şi nici măcar asta pentru multă vreme. Continuă şi vor continua să pună la cale noi răzbunări. Dacă sunt şi eu pe listă? Dacă numele meu e deja trecut pe una din echipele lor ale morţii şi acea echipă a morţii a şi jurat să mă omoare? De-asta am venit la tine, să mai vorbesc cu mama mea înainte să cad, astăzi sau mâine, sau peste două săptămâni, sub gloanţele unei astfel de echipe. Le stau în cale, asta e limpede. Au legături directe peste mine, cu ambasada germană, şi în felul ăsta cu factori decisivi din fruntea Reichului german. Dacă mă ucid, ce va deveni, mamă, ţara şi armata? Pe nemţi eu îi ţin la respect, fără mine ne vor ocupa spre a potoli dezordinele şi dezmăţul legionar care va domni. Poate că vom avea chiar soarta Poloniei!

– Dacă ştii asta, apără-te, şi apără şi ţara, zise bătrâna, ce mai stai? Goneşte-i!

– Şi să înceapă noi omoruri? Fiindcă ei nu se vor lăsa şi va trebui să dau ordin să se tragă în ei.

– Nu da ordin să se tragă în ei decât dacă vor trage ei cei dintâi în armată. Atunci n-o să ai încotro şi o să trebuiască să dai ordin armatei să se apere. Ce poţi face? zise bătrâna fără şovăire.

În clipa aceea chipul ei semăna izbitor cu al fiului, în ciuda vârstei, şi al fiului cu al mamei. Aveau acelaşi gând şi aceeaşi voinţă. Fiul nu luase puterea fără ştirea mamei şi se spunea, puţini o ştiau, că într-un anumit moment decisiv, când generalul şovăia dacă să împartă sau nu puterea şi cu alţii, ea îl îndemnase să n-o împartă. Era tăcută, dar destul de afurisită. Norei îi era frică de ea şi nu numai ei. Acum nu mai aveau de ales. Nici mama, nici fiul nu se gândeau că mai era încă timp să scape de angrenajul fatal în care intraseră, şi odată cu ei ţara, şi pentru care el abia urma să răspundă.

– Eşti mai tare, continuă ea, ai armata de partea ta şi populaţia atât aşteaptă. Dacă faci acest lucru, lumea va răsufla.

Generalul turnă din nou vin în pahare.

– Şi dacă trupele germane îi vor apăra? zise el din nou, încovoiat de povara destinului său. Sunt în ţară unităţi şi instructori care pot interveni. Pot eu să intru în conflict cu Germania?

– Nu poți, zise bătrâna după câteva clipe. Dar urcă-te fără veste în avion şi du-te şi vorbeşte cu Hitler ăla. Spune-i că țara e cu armata şi nu cu legionarii!

– Mamă, şi dacă Hitler...

– Prea mulți dacă, zise bătrâna sigură pe judecata şi intuiția ei. Nu te lăsa.

– Bine, mamă, parcă simt că mi-e sufletul mai liniştit. Ai dreptate: nu eu voi fi vinovat dacă se va dezlănțui un război civil. Mă duc! Mulțumesc că se adevereşte că noi cei mai tineri avem nevoie să fim încurajați de cei bătrâni... Sunt fericit că eşti mama mea... Şi n-ai nicio grijă. Evreii de la noi nu vor avea soarta celor din alte țări... „Bineînțeles, gândi generalul, în lagăr tot îi bag şi la muncă tot îi pun, dacă nu vor să plece..."

Îşi lepădă halatul şi îşi trase cizmele. Se făcuse târziu. Trebuia să se mai ducă şi pe acasă şi să-şi îmbrace un costum de gală, pentru pomul de Crăciun care îl aştepta la preşedinție...

X

Plecând de la bătrâna mamă, *le Conducator* ajunse în câteva minute acasă şi arătă soției un chip senin, fără să-i spună însă ce discutase el cu maică-sa, ceea ce nu însemna că generalul îşi ascundea totdeauna, față de ea, gândurile.

– Ce mai face mama? îl întrebă ea cercetându-i chipul destins cu acea gelozie pe care nicio femeie nu şi-o poate reprima când ştie că bărbatul ei, într-un ceas greu, s-a dus la altă femeie, chiar dacă această femeie e maică-sa.

De unde ştia soția dictatorului că era vorba de un ceas greu? Tot de la el. O întrebase el însuşi de câteva ori: ce facem cu legionarii ăştia? Adică şi ea, soția lui, era chemată să se gândească şi să dea un răspuns şi avea chiar motive să creadă că nimănui, până atunci, nu-i mai dezvăluise el acest gând... „Ce se întâmplă?" îl întrebase ea, dar el, posomorât, rămăsese tăcut şi destăinuirea scontată nu se produsese.

– Mama e sănătoasă, zise generalul, unde dă Dumnezeu să fiu şi eu tot atât de tare şi cu mintea limpede ca ea.

– Nu poți să te plângi de slăbiciune şi de lipsă de limpezime în judecată, zise Maria general Antonescu orgolioasă. Ai dat jos un rege pe care mulți au vrut să-l dea şi au fost înfrânți.

Dar dictatorul n-o încurajă să insiste, tăcu şi începu să se îmbrace. Asta era acum în mintea ei, că el dăduse jos un rege şi că alții nu reuşiseră s-o facă. Maică-sa nu-i spunea astfel de lucruri care acum nu mai aveau niciun rost şi care nici măcar nu erau întru totul adevărate. Regele era deja compromis prin prăbuşirea granițelor, nimeni, nici el, generalul Antonescu, n-ar rezista în urma unor astfel de nenorociri...

O oră mai târziu, *le Conducator* se afla în marea sală de recepții a Preşedinției Consiliului de Miniştri. Membrii guvernului şi Horia Sima, care nu se despărțea nicio clipă de cămaşa sa verde cu diagonală din piele, de la capătul căreia lipsea însă pistolul, sosiseră şi îl aşteptau pe general şi pe tânărul rege care în astfel de ocazii venea însoțit de regina-mamă. Era o compensație pe care dictatorul i-o acordase pentru anii ei trişti când, gonită de la palat de metresa regelui, trebuise să se întoarcă în Grecia, țara ei de unde cu douăzeci de ani în urmă fusese petită, după ce mai întâi (cel puțin aşa se spunea) rămăsese însărcinată. Tânărul Carol trecuse pe atunci pe acolo fără intenția de a se căsători, avusese cu ea o aventură cu totul negândită şi se pomenise apoi, spre uluirea lui, obligat s-o ceară...

Tânărul suveran şi regina-mamă sosiră curând şi ceremonia sărbătoririi pomului de Crăciun începu. Generalul, cu toate că arăta senin, avu câteva clipe de neatenție, pe care şi le scuză singur, înainte de a-şi rosti micul discurs.

– Deşi e sărbătoare, maiestate, tot nu pot să uit că mulți dintre supuşii maiestății tale stau poate zgribuliți într-o odăiță fără foc şi nu pot şi ei, în aceste ceasuri, să trăiască clipe de bucurie simplă, din pricina lipsurilor şi mizeriei...

– Să întărim „ajutorul legionar", zise Horia Sima, şi să trimitem echipe prin cartierele şi casele sărace, cu daruri. Dacă domnul general ar propune maiestății voastre un decret prin care s-ar putea, în mod oficial, de pildă prin emiterea de timbre, spori

fondurile acestei organizații, am avea timp ca chiar de Anul Nou să sărim în ajutorul a mulți...

Generalul însă nu răspunse şi făcu pe un ton sobru urări de sănătate şi fericire familiei regale. I se făcură apoi lui însuşi aceleaşi urări de către miniştri şi aprinseră apoi pomul, care străluci încărcat de lumânări şi becuri colorate... „Voi da, la timpul potrivit, ordin generalului Şteflea să-mi urmeze la conducerea statului în cazul că aş muri şi să continue lupta cu legionarii până când îi va alunga definitiv de pe scena istoriei, gândea dictatorul. Hitler trebuie convins... Mă voi duce la el! Numai în lipsa mea să nu se întâmple ceva, deşi nici lui Horia Sima nu-i e uşor să ia hotărârea de a transforma idila noastră într-o despărțire sângeroasă... Nu e destul de popular ca s-o facă... deşi smintiții ăştia nu se mai întreabă ei dacă sunt sau nu populari..."

Generalul avea umor, care însă nu era deloc apreciat. Acum avusese în sinea lui şi râsese singur fără ca asistența să-şi dea seama care fusese pricina acelei exclamații nedesluşite şi aproape guturale care îi ieşise lui din gură, ceva care semăna cu un fel de da, da, da, desigur, hm, hm... Odată i se prezentase cererea familiei unui preot legionar, care murise. Familia vroia, conform dorinței celui mort, să-l îngroape pe preot pe un afet de tun. Cum însă acest lucru era un privilegiu doar al militarilor cu grade mari, generalul trebuia să facă o excepție şi să le dea dezlegarea şi ordinul respectiv. Avusese, ca şi acum, aceeaşi exclamație înăbuşită, ridicase ochii spre şeful lui de cabinet ca să-l ia martor al acestei stupidități şi scrisese pe hârtie rostind şi cu voce tare: „Popă pe tun, nici dracu n-a văzut. Aprob ca să se vadă". Şi semnase. Şeful de cabinet, colonelul Elefterescu, nu râsese însă deloc de această glumă reuşită a Conducătorului nici acolo, de față cu el, şi nici în birou, după ce ieşise şi rămăsese singur cu hârtiile...

XI

Noaptea se lăsase repede peste acest ajun de Crăciun şi oraşul îşi aprinsese luminile la ora când în iunie soarele scânteiază sus pe cer în plină după-amiază. Străzile erau pline de oameni care forfoteau mergând sau venind de prin pieţe şi magazine, încărcaţi cu pachete. Aveau expresii care semănau în mod ciudat cu a proaspătului bucureştean, Nilă, care la ora aceea, împreună cu Paraschiv şi Achim, continua să petreacă în cârciuma în care îi lăsase al lu' Parizianu şi tat-său cu cele două ţigănci: le-a spus lor cineva, bucureştenilor, că războiul îi va ocoli, că suferinţele sunt pentru alţii şi că viitorul le va da dreptate, aşa cum le-a mai dat de-atâtea ori... Oricum, parcă îşi spuneau ei, să uităm ce-o fi, să nu luăm zadarnic *aconto*, când o fi să fie o să vedem atunci ce-o să facem... E plăcut şi îndrăzneţ să gândeşti, dar dacă gândirea nu duce la acţiune, ce rost mai are? Ori, ce acţiune putea fi întreprinsă împotriva acestui vârtej satanic care începuse din mijlocul Europei şi în faţa căruia marile puteri ori se prăbuşiseră, ori căzuseră la înţelegere cu tartorul în care unii credeau că l-au descoperit pe Anticrist, şi care purta denumirea falsă de Adolf Hitler?

La Jilava însă, unde cu o lună în urmă avusese loc masacrul care îl decisese pe general să deschidă lupta împotriva „copiilor lui", domnea o noapte perpetuă, unde becurile din celule nu se stingeau niciodată şi unde cei care scăpaseră de la moarte luaseră demult acel *aconto* de care bucureştenii se fereau: erau deţinuţii comunişti, la care generalul nu se gândise în urările lui de Crăciun, şi care scăpaseră de la moarte nu datorită lui, ci hotărârii soldaţilor. „Cine sunteţi voi, le strigaseră ei legionarilor, când aceştia vruseseră să dea buzna şi dincolo de celula douăzeci unde într-adevăr stăteau de gardă nu legionari, ci soldaţi cu armele încărcate. Ce căutaţi voi aici, civili, să omorâţi oameni dintr-o închisoare militară? De paza lor răspundem noi." Un legionar a dat atunci un ordin scurt: „Mai târziu", a spus el şi au plecat.

Deci cu acest *mai târziu* în minte întâmpinau aceşti încarceraţi sărbătorile acelui an, un *aconto* teribil, care oricând putea aduce

după el restul promis, şi nu cu pachete în braţe şi cu nepăsarea pe chip... Aceşti oameni însă nu erau vindicativi decât cu autorităţile, dar nu cu oamenii, şi nici măcar cu soldaţii de pază pe care dacă i-ar fi acuzat, ar fi însemnat să se condamne implicit pe ei înşişi pentru că nu ştiuseră să-i atragă de partea lor, să le insufle acelaşi ideal şi aceeaşi voinţă de a-l atinge şi să se ridice în masă cerând autorităţii represive eliberarea lor. Întemniţarea era o dovadă că dacă ar fi fost lăsaţi liberi, oamenii i-ar fi urmat... De ce, altfel, ar fi fost închişi, dacă nu erau primejdioşi pentru ordinea stabilită? Fuseseră condamnaţi de vechiul regim la închisoare, noul regim legionar îi ameninţa cu exterminarea... Ei, şi? Ce valoare are o viaţă petrecută în lanţuri? Pentru că, pe această lume, cei puţini care deţin toată puterea deţin şi toată libertatea, în timp ce lor, celor mulţi, nu le rămâne decât munca rău plătită şi jignirea şi umilinţa la care eşti supus dacă vrei să-ţi păstrezi demnitatea, să nu-ţi pleci privirea în faţa slugii obraznice a celui bogat şi atotputernic, să sari în ajutorul celui oropsit şi exploatat şi să ceri o viaţă mai bună şi pentru el... Nu poţi face nimic dacă nu te gândeşti tu însuţi să sfărâmi această orânduire şi să instaurezi alta, în care toţi oamenii să fie liberi şi să se bucure toţi de şansa pe care natura o dă fiecăruia să fie el însuşi şi să guste fericirea la care are dreptul pe această lume... Nu vor reuşi să atingă acest ideal? Vor fi ucişi? Erau de mult obişnuiţi cu acest gând... Mai rele erau gândurile nedorite, nechemate, care cutreierau mintea în somn, care chinuiau sufletul cu doruri sfâşietoare; prezenţa zidurilor acelui fort întunecat şi umed, şi ameninţarea din afară, acel *aconto* pe care îl luaseră, era o dovadă a zădărniciei lor absolute... Când vor lua puterea, dacă nu vor muri până atunci, vor trebui să desfiinţeze închisorile împotriva oamenilor care luptă pentru un ideal... De ce să închizi un om care nu se gândeşte decât la alţii? Şi când semenii săi îl ascultă şi îl susţin?...

Tânărul revoluţionar, cu ochii deschişi în lumina sinistră a becului care nu se stingea niciodată, gândea că întâmplările legate de recrutarea lui erau cele mai frumoase amintiri din cruda sa viaţă, când, văzute din afară, puteau să-i pară mamei şi tatălui său cele mai triste şi umilitoare... Fiindcă, şi-au spus cu ani în urmă

autorităţile, ce poate să fie în mintea unui băiat de şaisprezece ani? Agitator comunist periculos! Haida-de! La vârsta lui alţii l-au sedus şi apoi manevrat, cum putea el să ştie ce era aceea o grevă, cum fusese cea de la Griviţa în '33, ca să se ducă apoi după acei grevişti, la procesul lor, tocmai la Craiova, ca mânzul după iapă, cu petiţii şi semnături în buzunar...? Ia să-l trimitem noi mai bine înapoi în satul său natal, la *urmă*, să-l dăm pe mâna părinţilor şi a rudelor, să audă plânsul mamei şi să vadă ruşinea pe chipul tatălui şi să-şi bage minţile în cap! Şi l-au dat pe mâna jandarmilor să-l ducă acasă din post în post, pe jos şi cu mâinile la spate, în cătuşe, ca pe un răufăcător.

Băiatul era mic de statură, dar avea forţă în el, a pornit-o la drum astfel, cu soldatul alături, cu arma la spinare şi cu ordinul de aducere în buzunar; curând a ostenit jandarmul. „Bă, da' tu n-ai picioare? i-a zis el binevoitor. Ia să stăm jos şi să-mi spui ce prostie ai făcut. Sau eşti un simplu vagabond? Ştii că am ordin să te bat pe drum, ca să te înveţi minte să mai faci ce-ai făcut? Dar eu nu te bat că mi-e milă de tine, dar când ne-om apropia de postul următor unde trebuie să te predau, o să-ţi dau doar una peste nas să-ţi curgă puţin sânge, să nu fiu eu pedepsit că n-am executat ordinul. În tot cazul, tu să te plângi că te-am bătut, ştii să te plângi? Ia să te văd..." „Protestez, a zis atunci băiatul cu ochii scăpărând de furie, împotriva tratamentului barbar la care m-a supus acest jandarm în timpul drumului..." „Mă, al dracu mai eşti, ţi-aş scoate cătuşele dacă nu mi-ar fi frică să n-o iei la goană... Ar trebui atunci să trag după tine, ferească Dumnezeu... Ei, hai să mergem şi spune ce-ai făcut..." „Nu sunt vagabond, a început el, sunt trimis la urmă, fiindcă am fost judecat de Consiliul de război al corpului 2 armată. Am fost acuzat că răspândesc manifeste revoluţionare şi s-au gândit că dacă mă trimit la tăticul şi la mămica, o să mă potolesc..."

Era destul de semeţ când a rostit aceste cuvinte. În orice caz soldatul s-a posomorât şi n-a mai avut niciun chef să mai pălăvrăgească cu el, şi nici lovitura promisă nu i-a mai dat-o!... El însă, băiatul, care la şaisprezece ani apăruse în faţa unei instanţe militare, n-a uitat să protesteze când a fost predat şefului noului post de tratamentul la care fusese supus pe drum. „Bine ţi-a făcut, te-n...

pe mă-ta, i-a răspuns şeful de post după ce a citit ordinul de trimitere la urmă. Şi a chemat un nou soldat, să-l ducă mai departe spre postul următor. Fir-ați ai dracului cu agitațiile voastre, de mici vă intră bolşevismul în cap", a mai spus acest şef, care părea destul de avizat în legătură cu agitațiile şi bolşevismul. Era însă mai mult filosof decât agresiv. Ai fi zis că o să-l ia la bătaie pe cel adus, cum scria în ordin (tratament aspru!) dar nu i-a făcut nimic. „Sete ți-e, mă? Picioarele nu te dor? s-a răstit şeful. Stai dracului şi te odihneşte în colțu-ăla şi dă-i, mă, o cană cu apă şi o buca' de pâine..."

Soldatul care l-a luat apoi în primire era un ins vesel, râdea fără motiv, îşi bătea joc de el şi îi dădea palme, nu prea tare, dar nici încet... „Na, făcea, să te înveți minte să-ți mai faci de râs părinții şi frații... De ce nu te ții de meserie, mă? O, că nu eşti tu frati-miu, că ți-aş arăta eu ție, te-aş beli de piele, să mă faci tu să ştiu că eşti adus acasă din post în post..." Şi îl pocnea iar după ceafă...! Ăsta îşi ascundea plăcerea de a lovi făcând pe stâlpul familiei care n-ar putea suporta ca frati-său să-i facă lui o astfel de figură... Noroc că s-a lăsat noaptea şi întunericul parcă i-a mai închis, acestui țăran tâmpit, gura... A doua zi, în zori, a pornit-o din nou, cu un altul. Ăsta era un ins tăcut şi neprietenos, n-a scos o vorbă tot timpul, dar mai bine aşa decât cel dinainte, fiindcă nici nu l-a bătut, nici nu i-a făcut morală. Avea grijile lui. N-avea timp şi nici chef să se ocupe de-ale altora. Atâta doar că în clipa când l-a predat postului următor l-a îmbrâncit violent peste prag şi băiatul cu mâinile la spate cum era şi luat fără veste a căzut foarte rău cu fața pe duşumea şi cu toate că a înțeles de ce fusese îmbrâncit, îl apucase o ură clocotitoare care ținuse cel puțin câteva clipe. Pe urmă se ridicase şi-şi înălțase semeț fruntea. „Ce-ai cu el, mă?" spusese şeful blând, în timp ce citea ordinul. Apoi, la urmă, apropiindu-se de băiat: „Ce-ai cu el?!" repetase la fel de blajin şi în clipa următoare îi cârpise două palme atât de grele încât băiatul se împleticise de câteva ori şi în cele din urmă căzuse izbindu-se cu spatele de unul din pereții biroului. După care, plictisit parcă, acest jandarm cu părul alb, îl dăduse pe mâna altui jandarm, fără să-l întrebe dacă îi e foame sau sete.

Mersese... Era mai puțin rău decât crezuse că poate fi rău. Așa ni se pare când întâlnim răul, că nu e atât de rău pe cât de rău îl credeam... Și deodată îl întâlnise... Era foarte rău, mult mai rău decât își închipuise, pentru că nu se mai oprea și băiatul vedea moartea cu ochii. Tot om era și acest jandarm, dar ăsta avea chipul posac, pleoapele parcă prăbușite în jos de dezgust și gura subțire de ucigaș care lovea fără încetare, fără înțeles și fără sfârșit. O singură exclamație ieșea din gâtul său răgușit de băutură: „De ce, mă?" Și ridica laba și dădea cu toată puterea în chipul copilului din fața sa, pe care îl aștepta cu răbdare să se ridice de jos după fiecare lovitură. Era șef de post, dar nu semăna cu ceilalți, se vedea că ura omul, să nu-l vadă, ca și când ar fi fost bolnav de vederea lui, ca și când această ființă numită om l-ar fi torturat pe el mai înainte, l-ar fi răstignit, i-ar fi bătut cuie în epoleții lui de jandarm, i-ar fi deschis gura cu baioneta și i s-ar fi urinat în ea... „De ce, mă?" făcea, cu o răgușeală iritată și cinică, fără să se mai obosească să spună de ce, ce. „Ah, Doamne, Dumnezeule, gândise băiatul, dacă nu mă țin tare ăsta o să mă trimită la *urmă* mort, într-o căruță." Și se ținuse tare. Își spusese că loviturile cele mai rele n-au venit încă și că în timp ce le suporta pe cele prezente trebuie să se pregătească să le primească pe cele viitoare, care vor veni mult mai târziu și vor fi mult mai cumplite decât cele pe care le primea în clipele acelea. Și pe urmă n-are rost să te arăți, cu nemernicul ăsta, bățos. Și nu se mai sculase și rămăsese jos ca mort, cu brațele deschise a nepăsare... Nu așa arată cineva care nu mai trăiește? „Aruncă o căldare cu apă pe el", mormăise jandarmul neîncrezător, dar nemișcarea corpului de pe jos îl trezise din furia sa rece și ucigătoare și încetă să mai dea în el. Dăduse ordin să-l vâre la arest (era seara) și să-i dea un colț de pâine și o cană de apă. Îi era, pesemne, frică să nu moară arestatul, n-avea, desigur, chef să se ocupe pe urmă de formalități pentru un mort și proces-verbal și anchetă...

„Ei, cum e, mă?" îl întrebase după ce venise de la cârciumă și îl trezise cu un picior. Băiatul nu răspunsese, dar privirea sa liniștită, neagră, lucea neclintit, fără să clipească, dar vie sub lumina lanternei... „Tu, mă, să te ridici contra statului? continuase jandarmul nepotolit, dar fără pofta de a mai lovi. A statului, mă? grohăise

răguşit. Tu ştii ce-i ăla stat? Statul e ţara!... Contra ţării te ridici tu? Am văzut eu cum ai venit până aici... S-au uitat la tine că eşti mic... Eşti mic, dar ai fi în stare să ne beleşti pe noi toţi, dacă bolşevicii tăi ar veni la putere. Eu vin de departe, mă, şi n-am nicio speranţă cu voi. Şel mai blăstămat cuvânt, mă nepoate, e cuvântul comunism... Să-ţi iasă din cap, altfel o să mori şi e păcat de tinereţile tale... Am avut un frate, continuase jandarmul împuţind tot arestul cu mirosul de băutură, îl chema Plitoc Artimon... Se însurase şi el cu o frumoasă muiere din Şmerinca şi într-o zi, când făcea o căpiţă de fân în grădină, aude o fată că îl strigă la poartă: «Bădiţă Artimoane!» «Ei, ce e?» «Bădiţă Artimoane, zice, du-te până la *Sil Soviet*, că vor să te întrebe ceva.» «Mă duc, zice, dar să mă îmbrac, că sunt desculţ şi în izmene.» «Nu-u-u, zice, du-te aşa, nu e nevoie să te îmbraci, că nu te duci la nuntă.» Şi s-a dus. A înfipt furca în stog şi a plecat la *Sil Soviet*. Dus a fost! Auzi, nepoate!? strigase jandarmul cu ochii cât cepele. Dus a fost. Nu s-a mai întors. Ce făcuse bietul Plitoc? Nimic! Nimic!" Dar convins singur că nu fusese şi nu putea fi auzit după ce îl bătuse atât de rău pe acest băiat şi crezând că printr-o zgâlţâitură îi putea deschide urechile, îi apucase fălcile ca la cai, îi rânjise dinţii şi îi urlase: „Şel mai blăstămat cuvânt, Ionică, mă, băiete, e cuvântul comunism... O să fie vai şi-amar de pielea ta dacă nu bagi bine în cap ce-ţi spun..." Băiatul însă nu auzise nimic, deşi înţelesese totul, că la mijloc era ceva cu un anume Plitoc Artimon... Ăsta nu era român, cu numele lui de lipovean, iar fratele lui, aici de faţă, un beţiv şi un călău... Bine că trântise uşa şi plecase. Putea să doarmă...

A doua zi, în zori, i se adusese un ceai dulce şi o jumătate de franzelă. Ce se întâmplase? Avea remuşcări fratele dispărutului Plitoc Artimon? O, ce dulce era ceaiul şi ce dumnezeiască era franzela albă şi pufoasă mirosind a grâu... Îl uitase pe acest jandarm cu fratele său chemat la *Sil Soviet* şi care nu s-a mai întors... Plecase mai departe...

Şi cu astfel de alternări şi surprize (căci în satul următor plutonierul care îl primi, deşi citise ordinul în care i se spunea să-l bată, îl mângâie pe cap şi îl întrebă simplu: „De ce ai plecat de-acasă dacă n-ai niciun rost?"), mersese neîncetat timp de şapte zile, de

dimineața până seara... Țăranii se uitau la el, când trecea prin sate, unii cu asprime (cum să ai milă de-un hoț?!), alții cu bunăvoință, băiatul nu semăna a răufăcător, o fi fugit şi el de-acasă, de bine n-a fugit... Câte-o muiere îi dădea apă şi câte o felie de pâine, pe care băiatul o mânca ținându-şi cătuşele în față.

Şi s-a pomenit în micul lui sat natal. Ei şi? Ce ştie un sat? Bine că pe drum n-a mai întâlnit un jandarm, cu o istorie îndepărtată, care făcuse din el neom. Cel din satul lui şi-a tras cureaua armei mai spre spate şi l-a luat şi l-a dus el singur la părinți. „Domnule Dascălu, zice, uite ce-a ieşit din băiatul dumitale. Nu e meseriaş cinstit, ci un delicvent al consiliilor militare... Are noroc că e minor, altfel n-ar mai fi văzut lumina soarelui. Vezi ce faci cu el, că eu am ordin să mi se prezinte în fiecare zi la post să-mi iscălească o foaie de prezență." Nu se adunase lume, cum se temuse băiatul pe drum, deşi jandarmul întârzia la poartă tocmai de aceea, ca să vină oamenii şi băieții şi fetele de seama lui şi să-l vadă. Nu venise însă nimeni. Țăranii se fac că nu văd când unul din ei pățeşte ceva, nu aleargă, ca la mahala, să caşte gura, şi băiatul spusese: „Ai ordin să mă aduci acasă, nu să mă ții aici cu cătuşele la mâini". Şeful de post înghițise. Tatăl nu se întindea la vorbă, aştepta şi el ca jandarmul să se ducă dracului... „Ce e cu tine, mă, băiete?" l-a întrebat apoi după ce au rămas singuri în timp ce mama izbucnise în plâns.

El însă era bucuros. Îşi freca mâinile, care fuseseră atâta timp legate, şi se uita liniştit şi surâzător la părinți şi la frați. Mama e făcută să nu înțeleagă şi să plângă, gândise el. Ba nu, e făcută să înțeleagă, dar să plângă că înțelege prea mult. Tatăl să fie aspru, fără să înțeleagă nimic, sau să fie blând, fără să înțeleagă însă totul, ci numai puțin. Fiindcă nu avea el dreptate? Dar neînțelegerea tatălui şi plânsul mamei nu ținură mult. Ştiau ei că hoț nu era, le spusese lucruri bune despre el chiar Anişoara, sora lui mai mare, care era muncitoare în Bucureşti... Dar nu ştiau şi ei singuri că lucruri obişnuite nu se petrecuseră cu el nici cât stătuse acasă şi fusese mic?... Nu-i era frică de întuneric, scotea caii, punea o pătură pe unul şi încăleca şi pleca pe lot. „Mă, îl întreba tatăl, la miez de noapte, singur pe câmp?" „Ce-are a face dacă e miez de noapte şi e câmp?" Sau alteori, chiar când cei mari ezitau să meargă în

pădure: „Mergeți cu mine!“ zicea și le insufla astfel curajul care nu le lipsea nici lor, dar care șovăiau, fiind seara, în fața pădurii tainice. Sau se ridica de la masă când mâncarea n-ajungea: „Nu mi-e foame!“ zicea și chipul lui era senin ca și când ar fi avut hrana sa secretă care îi dădea nepăsarea față de ceea ce are în el omul animalic și forța care rezulta din această renunțare.

La școală mergea desculț încă de pe la sfârșitul lui februarie și învăța de pe cărțile altora fiindcă tatăl n-avea cu ce să i le cumpere pe-ale lui; ieșea cel dintâi în clasă, avea o memorie deosebită, îi ajungea să citească o singură dată lecția și să rețină și să nu uite nimic... Nu se știa de unde și cum citise atâtea lucruri... Fără ca părinții să-și dea seama de ei înșiși și de fiul lor și fără ca fiul să știe de unde se adăpase tânăra lui îndrăzneală, în anii în care se spun cuvintele grele și copiii slabi nu le înțeleg, dar cei tari le primesc și se întăresc cu ele ca și când ar bea o licoare vrăjită, Ionică se împlinea în firea lui până într-acolo încât trebuia adesea pedepsit pentru încăpățânarea în care persista după ce își forma o credință a lui, un sentiment al lui, o pornire a lui care îi făcea pasul ferm și dârz, care îi ridica fruntea în mijlocul altora și nu-i păsa dacă acest lucru se termina pentru el printr-o pedeapsă. Nu putea fi altfel, chiar dacă tatăl și învățătorul, care îl învățaseră aceste lucruri, copleșiți de greutatea vieții, își plecau adesea fruntea, și mama plângea... Știau, după ce plecase de-acasă, din scrisorile lui, că învățase o meserie, că micii patroni la care lucrase țineau la el și că nu era un băiat fără căpătâi. Dar o apucase pe acest drum al lui și uite-l că încăpuse pe mâna jandarmilor!

„Mâine plec de-acasă, tată, răspunsese el după ce șeful de post se îndepărtase, vinde ceva și ajută-mă! Suntem mulți cei ce suferim... O să învingem...“ Tatăl își plecase privirea. Nu întrebase mai multe. Într-o zi, când Anișoara o să vină iar pe-acasă, o s-o roage să fie cu ochii pe el și să-l împiedice să facă un lucru pe care ar putea să nu-l facă, să-l învețe (căci ținea la ea) să fie mai cu băgare de seamă, să nu ia el în piept singur această lume și să-și piardă viața. „A doua oară, Ionică, îți dai seama? N-or să te mai aducă acasă, or să te bage la zdup, așa mic cum ești!“ îi spusese. „Știu, tată, o să mă feresc, n-ai nicio grijă. Nu sunt singur...“ Tatăl oftase... Avea atâția copii!...

Zece. Unul era mai dârz decât toţi ceilalţi. Ăsta era Ionică... Trebuia ajutat! Şi îl ajutase. Vânduse cele două oi pe care le avea şi îl lăsase să plece acolo unde îl chema soarta...

Unde? Într-un fort, într-o noapte fără sfârşit... Reuşise, timp de şase ani de activitate, ani care făcuseră din el un bărbat şi un revoluţionar, să se ferească de oamenii Siguranţei şi ai jandarmeriei. Dar în acest an puseseră mâna pe el... şi se încheiaseră astfel acei frumoşi ani ai primei tinereţi, în acest ajun de Crăciun, care îl despărţea desigur de moarte... Fiindcă era limpede, după sărbători, acel *mai târziu*, care le fusese promis de către legionari tuturor celor care erau întemniţaţi dincolo de a douăzecea celulă a fortului Jilava avea să le fie dat, şi cu asta o groapă din noroi negru, clisos, din curtea fortului, avea să le astupe gura şi ochii, şi odată cu asta toată îndrăzneala şi toate idealurile...

XII

În câteva zile Ştefan îşi umplu suprafaţa lăzii studioului cu cărţi. Anticarul său cu chelia de culoarea hârtiei învechite se făcea că nu-l vede când mai erau şi alţi inşi înăuntru şi răsfoiau volumele din rafturi. Îndată după aceea se apropia însă de el şi îi băga în buzunarul paltonului o carte învelită în jurnal şi legată cu sfoară ca un pachet oarecare. Purtarea lui îl înveselea pe Ştefan. De ce se temea de ceilalţi şi de el nu? Îl cunoştea tot atât de puţin ca şi pe ei. „Dacă vreţi doar s-o citiţi, îi spunea, veniţi şi mi-o daţi tot mie, cititul vă costă o nimica toată!"

Cartea însă era scumpă. Erau, spunea anticarul, dintre ultimele cărţi franţuzeşti scrie înainte, care mai pătrundeau în ţară. Însă erau destule, şi după câteva zile Ştefan se opri. Lectura îl subjugă, dar încă mai demult, din liceu, observase, la un moment dat, un lucru care îl mirase. Îşi făcea pentru perioade de luni întregi liste încărcate de autori şi cărţi şi îşi spunea: „După ce o să le termin şi tot ceea ce scrie acolo în ele o să iasă de pe hârtie şi o să intre în capul meu, e sigur că mintea mea va fi alta, voi fi mult mai deştept

şi mai inteligent..." Şi se ducea în biblioteca liceului şi a oraşului şi se punea pe citit. După ce termina, rămânea ţintuit locului de nedumerire; mintea îi era aceeaşi, absolut neschimbată şi din reacţia celor din jurul său îşi dădea seama că nu se înşela deloc, nimeni nu observa la el vreo transformare care să-i mire. Probabil că e prea puţin, gândea el şi îşi făcea o nouă listă şi mai încărcată. În câţiva ani făcuse nenumărate astfel de liste, dar lăsase la o parte obiceiul de a se mai controla dacă de la un an la altul, după atâtea lecturi, devenea sau nu mai inteligent. Citea acum doar din pură plăcere şi curiozitate, pe care ni le excită totdeauna gândirea sau fantezia altora.

Cărţile oraculare îl încântau, filosofiile îl ameţeau, marea literatură îl zguduia, dar, aşa cum îi spusese lui Niki, toate acestea nu reuşeau să-i dea lui o conştiinţă de sine care să-i alunge, de pildă, senzaţia aceea care îl făcea adesea să-şi spună: „Ce sunt eu? Ce gândesc eu? Am impresia că sunt nimic". Când se întreba însă dacă această inconsistenţă a fiinţei sale îl făcea să sufere, Ştefan îşi dădea seama cu aceeaşi nedumerire că dimpotrivă, se simţea uşor şi liber, în ciuda încărcăturii pe care o acumulase atâţia ani în biblioteci. Continua totuşi să-i invidieze pe cei care aveau o gândire a lor grea de importanţă. O dată, într-o bodegă, auzise pe unul din aceştia spunând: „Moartea e o chestie periculoasă pentru orice cetăţean!" Îl drăcuise şi îl admirase în sinea lui... Într-adevăr... pe mă-sa, îl înjurase el printre dinţi, se putea spune mai mult despre moarte, şi cu o gândire a ta mai originală decât exprimase individul acela prin această propoziţie a sa, stând băţos în mijlocul altora cu paharul de vin în faţă şi cu o expresie de siguranţă de nezdruncinat pe chipul său solemn?

Totuşi Ştefan fu luat fără veste în ajunul Anului Nou de o carte care îl nelinişti. Citea la ea când se făcuse târziu şi era gata să uite că trebuie să se radă şi să se îmbrace: era invitat la Niki să petreacă acolo seara de Revelion. Posomorât, întoarse cartea cu coperţile în sus şi sări din pat. Se îmbrăcă repede, aşa cum fac tinerii, cu mişcări rapide şi sigure, al căror secret mai târziu îl pierd şi se învârtesc de colo până acolo prin casă încât totdeauna ajung

cu întârziere nu numai la teatru sau la concerte, ci şi când au o întâlnire cu o femeie.

Jumătate de oră mai târziu, Ştefan sună la uşa ziaristului. Aproape imediat se auziră paşi apropiindu-se şi deodată Ştefan se pomeni ochi în ochi cu o fată cu chipul uşor prelung, cu părul bine întins pe cap, într-o cărare, şi odihnindu-i-se în valuri pe gât şi pe umeri. Expresia ei îi luase pesemne tânărului piuitul, fiindcă ea izbucni brusc în râs când îl văzu cum arată ca şi cum ar fi ştiut sau chiar calculat că el va rămâne astfel uluit când o să-i deschidă uşa.

– V-aţi schimbat pieptănătura, mormăi Ştefan în antreu, dezbrăcându-şi paltonul.

Nu, era aceeaşi, dar bucuria iradia intens din întreaga ei fiinţă. Atâta tot. Data trecută, când luase masa cu ei, nu era astfel pentru că bucuria nu era în ea, să dea chipului ei atâta lumină.

– Am întârziat, mai spuse el. Vă rog să mă scuzaţi.

Fata nu-i răspunse. Pieptănându-se în oglindă Ştefan văzu o inscripţie scrisă cu tuş, pe o foaie de hârtie şcolărească: *Păstraţi toate speranţele, voi ce intraţi!* Ce era cu versul acesta întors pe dos de pe poarta *Infernului* lui Dante? Din casă nu se auzea nimic şi când Ştefan intră în hol nu văzu ceea ce se aştepta, oameni adunaţi: nu era nimeni.

– N-ai întârziat deloc, din contră, ai venit prea devreme, zise fata. La Bucureşti Revelionul începe ceva mai târziu. E abia zece. Dar n-are nicio importanţă, ia loc, Niki tocmai se îmbracă...

„Iar eu n-am adus nimic, flori sau ceva, gândi Ştefan. Ce să fac, am uitat, îşi mai spuse el în timp ce privirea i se rotea peste pereţii spaţiosului hol, uitând de fată. Ce-o fi cu prostiile astea?" continuă el în gând, cu dispreţ, observând noi inscripţii agăţate fie de tablouri, fie de aplicele cu lumânări dintre ele. Se ridică şi începu să treacă de la una la alta şi să le citească. N-aveau niciun sens, cel puţin cea din antreu avea unul. „Eşti palidă, Luiza" scria pe uşa din colţ care ducea probabil la baie. „Ei şi, ce vrea să spună?" se strâmbă Ştefan. Mai încolo o bucăţică de sfoară era cică intestin de brontozaur pitic, descoperit în Valea Vinului. Ştefan ar fi dorit să zâmbească, dar avea sentimentul că a nimerit într-o casă unde urmau să-şi petreacă Revelionul nişte puşti. Nu se potrivea deloc

cu starea de neliniște pe care i-o stârnise cartea la care tocmai citea, sentiment care de când intrase sub protecția ziarului la care lucra, scăzuse din intensitate. „O să stau până se face miezul nopții și după ce începe noul an, când veselia o să fie în toi, o s-o șterg englezește", se hotărî el cu gândul să reia și să termine lectura întreruptă. Lângă un tablou zări o bucățică de os subțirel atârnând de o sfoară invizibilă. „Fragment din papagal trac, descoperit în comuna Fleașca de jos", citi el; apoi: „Toată atenția lui Golopenția". Își ridică privirea și renunță, se întoarse în fotoliu și se așeză cu o stare de spirit de nerăbdare că pierde timpul într-un loc unde nu se simțea bine, în timp ce acasă... „Toată atenția lui Golopenția! repetă. Cine paștele mă-sii o mai fi și Golopenția ăsta, căruia trebuie să i se acorde atâta atenție?"

Fata, care îl lăsase singur în acest timp, reintră și se scuză, prezentându-l părinților:

– Nici eu nu sunt gata, zise ea, dar tata, care e un om foarte interesant, o să te distreze mai mult decât ce-ai citit pe pereți. Mamă, adăugă ea întorcându-se spre o femeie cu o înfățișare energică, el este un coleg al lui Niki de la ziar, domnul Paul Ștefan. I se spune, în satul de unde tocmai a picat, adăugă ea fără urmă de ironie, al lu' Parizianu...

Ai fi zis că glasul ei era încărcat de nostalgie... Fusese, probabil, felul ei de a-l lua peste picior, sugerând parcă unor ascultători absenți că musafirului acesta posomorât îi zboară acum, probabil, gândul spre satul lui natal, de care îl legau atâtea amintiri...

„De unde știe fata asta cum mi se spune în sat? se întrebă Ștefan mirat, ridicându-se în picioare, dând mâna cu părinții fetei. De la Niki, desigur... Interesant pe dracu," continuă el așezându-se și aruncându-le bătrânilor, care tăceau, priviri pe deasupra.

Și totuși fata își cunoștea tatăl. Cel puțin pentru ea și pentru maică-sa el era un om neobișnuit. Mama îl iubea și îl iubise totdeauna mai mult pe el decât pe copii, și această dragoste pe care anii n-o stinseseră începuse încă de pe vremea când se măritase cu el, tânăr sublocotenent care își ținea sabia lângă piciorul bine strâns pe pantalonul elegant, mulat perfect pe pulpă, în cizmele înalte lustruite ca o oglindă, până azi, când era colonel pensionar,

apropiindu-se de şaptezeci, cu copii mari, Niki trecut de treizeci şi cinci de ani şi Luchi făcută mult mai târziu, dar mare şi ea... Îl îngrijea neobosită şi avea noroc că ea însăşi era o femeie care nu luase în viaţa ei o aspirină şi îşi crescuse copiii energic, fără să-i divinizeze, deşi ar fi avut de ce, fiindcă toate neamurile mureau după ei, erau frumoşi şi inteligenţi fără să fie precoci, rămânând tot timpul copii la vârsta lor şi plini de marele lor farmec, la care nu rezistă nimeni... afară de mama lor. Cel puţin nu arăta. Nu arăta nici pentru soţul ei, dar apăreau bineînţeles semne izbitoare. De pildă, stăteau amândoi închişi în odaia lor zile întregi. Mama cobora în bucătărie şi lua cu ea mâncarea gătită (aveau o bucătăreasă) şi o ducea sus. Ce făceau ei acolo? Fata trăsese cu urechea curioasă. Nimic nu făceau. Vorbeau. Nu mai terminau de vorbit... Ce îşi spuneau, de ce era atât de pasionant să-şi audă glasurile atâta vreme? Greu de înţeles... Istorii de demult... Uneori, enervată, fata o scotea din odaia ei şi o trimitea la piaţă. Se ducea, dar nu trecea mult şi suna telefonul. „Tu eşti, mamă? răspundea fiica. Ei, ce este?“ „Dă-mi-l pe tata!“ cerea femeia cu energie şi fata îl chema şi nu se ştie ce-i spunea la telefon. El răspundea sibilinic, dar aşezându-se însufleţit în fotoliu s-o asculte. Odată, tot aşa, plecase de-acasă într-una din acele vizite în care femeile se întâlnesc singure, fără bărbaţi. Doamna colonel Dumitrescu intrase în casă şi se dusese direct la telefon. „Ce faci, Petrică?“, îşi întrebase ea soţul pe care abia îl părăsise. Şi se aşternuse cu el pe vorbit, fără să-i pese de privirile rele şi ascuţite ale celorlalte, care în ceea ce le privea, demult le pierise cheful să mai ţină la soţii lor egoişti, plicticoşi, maniaci şi plini de ticurile cele mai enervante, urme din bărbaţii care fuseseră odinioară, fără de care, era adevărat, nici ele nu mai puteau trăi, dar la a căror moarte se gândeau adesea cu seninătate şi chiar cu uşurare...

Colonelul Dumitrescu spărgea nuci cu un instrument special de spart nuci, oferea soţiei, tânărului din faţa sa şi mânca în tăcere, dar cu aerul că face conversaţie şi numai mestecatul îl împiedica să i se audă cuvintele. Turnă apoi vin roşu în pahare, zicând că e un lucru perfect, o combinaţie minunată, nucile cu puţină pâine şi sare şi să bei după ele un vin roşu mai sec.

– De-acolo de la țară ne vin toate, continuă el vrând pesemne să-l flateze pe musafir, ceea ce și reuși.

Ștefan tresări și îl întrebă pe acest domn în vârstă dacă nu cumva s-a născut sau are rude la țară.

– Nu, zise colonelul, m-am născut în București, dar avem rude la țară și eu și nevastă-mea.

– Mă scuzați că vă întreb, reluă Ștefan, ce sunteți, vreau să spun, ce faceți... cu ce vă ocupați?

– Eu am fost militar de carieră, răspunse tatăl lui Niki cu neascunsă mândrie.

Și spuse gradul cu care ieșise la pensie.

– Formidabil, zise Ștefan, ce părere aveți despre actualul război? Pe celălalt l-ați făcut?

– Da, am fost și în retragere, în Moldova... Actualul război, zise colonelul, nu mai e un război cum știe toată lumea, cu atacuri de infanterie și cu asalturi cu baioneta la armă, cum se arăta prin cărțile de citire... O mitralieră, sau un cuib de mitraliere bine plasate într-o anume cotă, poate să toace o masă compactă în atac de zeci de mii de oameni... Dar ce zic eu o mitralieră! Arma asta apăruse și în primul război. Elementul care a dus la prăbușirea Franței au fost formațiile masive și independente de tancuri, care au spart frontul într-un anume punct, au pătruns adânc în spatele trupelor inamicului și le-au distrus tot ce ține de-un război, statele majore, căile de comunicații și de aprovizionare, transmisiunile și au băgat panica în ele, prin acțiuni de învăluire și încercuire... Vă pasionează războiul? zise colonelul oferind nuci. Ce spun eu e simplu, dar e tragic. În felul acesta s-a prăbușit o armată în care toată lumea își punea speranțele.

– Dom' colonel, zise Ștefan cu un efort de a înțelege bine acel lucru simplu pe care îl auzise, francezii nu aveau tancuri?

– Ba da, numeric nu erau inferior nemților, dar tancurile lor erau împrăștiate pe la unități...

– Adică cum?

– Asta era concepția lor, fiecare unitate de infanterie să aibă artileria și tancurile ei. Cum să vă explic? Imaginați-vă o armată care n-ar acționa ca unitate omogenă, ci s-ar împrăștia în fiecare

sat. Nimic mai simplu pentru inamic decât să atace fiecare sat în parte, să-l lichideze cu mase compacte de armată şi să câştige în felul ăsta victoria. Aşa au făcut nemţii, atacând cu mase compacte de tancuri pe cele ale francezilor, împrăştiate pe la unităţi. După asta victoria le-a căzut în gură ca o pară mălăiaţă...

– Eu credeam, zise Ştefan, că au câştigat datorită faptului că au ocolit linia Maginot, prin nord, strivind Olanda şi Belgia şi căzându-le în felul ăsta francezilor în spate...

– Da, aşa au făcut, admise colonelul, dar capacitatea de manevră a tancurilor e destul de rapidă. Dacă francezii ar fi avut şi ei ca rezervă strategică unităţi mari de tancuri, uşor le-ar fi putut îndrepta spre inamic şi le-ar fi putut face faţă. Am fi asistat la o bătălie gigantică de maşini şi nemţii n-ar mai fi câştigat, francezii împreună cu englezii ar fi reuşit să stopeze ofensiva germană şi pe urmă să câştige... Aşa, a avut loc dezastrul de la Dunkerque...

– Dom' colonel, cum sunt posibile astfel de erori?! zise Ştefan.

Colonelul îşi desfăcu braţele neputincios, adică nici el nu înţelegea şi n-avea un răspuns la o astfel de întrebare.

– Şi acum?! reluă Ştefan. Ce-or să facă nemţii?

Colonelul repetă gestul: n-avea nicio idee.

– Nu pot să-mi dau seama, zise el. Probabil că la primăvară or să invadeze şi or să le vină de hac şi la englezii ăştia!

– De ce vorbiţi aşa? Nu-i simpatizaţi? zise Ştefan.

– Nu! Din pricina lor ţara noastră e acum ciopârţită, zise colonelul.

– Fiindcă n-am luptat, zise Ştefan, nu puteau să lupte alţii pentru noi. Şi nici nu eram aşa singuri, aveam *Mica Antantă*, care în realitate nici nu era aşa mică: România, Cehoslovacia, Iugoslavia... Aveam şi un imn comun. De ce n-a funcţionat *Mica Antantă?* Vă închipuiţi că n-ar fi fost o glumă! Trei ţări mobilizate toate deodată şi intrând hotărâte în război... Dar *Mica Antantă* n-a funcţionat. De ce?

– Cum?! se miră bătrânul militar. Cum să funcţioneze?

– Foarte simplu, zise Ştefan, când Cehoslovacia a fost ameninţată de Hitler şi pe urmă ocupată, România şi Iugoslavia ar fi

trebuit să mobilizeze şi să declare război Germaniei. De ce n-au făcut acest lucru?

– Din pricina Franţei şi Angliei, care au ajuns cu nemţii la o înţelegere, la München, şi Cehoslovacia s-a supus. Nu puteam să declarăm noi război nemţilor fără ca Cehoslovacia să ne-o ceară şi fără ca aliaţii noştri, Franţa şi Anglia, să nu fie de acord. Or ei se hotărâseră să abandoneze pe cehi. Ce mai puteam face noi?

– Formidabil, exclamă Ştefan. Şi ce va fi în viitor? Vom avea o pace germană, o *pax germanica?*

Colonelul dădu iar din umeri: nu ştia nimic. Cine putea să ştie? „A avut dreptate fi-sa, gândi Ştefan, colonelul e într-adevăr un om interesant, spune numai ce ştie, nu se aventurează în discuţie, cum fac de obicei oamenii bătrâni şi devin astfel obositori." Vru să-l mai întrebe ceva, dar soneria zbârnâi şi fata ieşi în hol şi o luă spre uşă să deschidă.

XIII

Curând casa se umplu de musafiri.

– Mamă, Luchi, ce facem noi aici? Unde e vestita ţuică pe care o păstrăm din august, ca să ne delectăm cu ea acuma? Copii, la masă!

Şi Niki se duse şi dădu la o parte perdeaua trasă care acoperea sufrageria. Aprinse lumina. Şi atunci se văzu acolo masa întinsă, cu faţa de o albeaţă strălucitoare încărcată cu farfurii, pahare şi tacâmuri.

O femeie de vreo şaizeci de ani care nu semăna a bucureşteancă, probabil o rudă de-a familiei colonelului de la ţară, fiindcă nu avea expresie de slujnică, intră cu un ibric mare în mână şi începu să toarce cu pricepere în nişte ceşti mici de pământ din lichidul gălbui. Apoi împreună cu alta (care era desigur bucătăreasa familiei, fiindcă arăta mai sprintenă şi mai veselă, vrând parcă tot timpul să spună: eu vă pregătesc sărbătoarea, de pe urma mea mâncaţi toţi, dacă n-aş fi eu, ce v-aţi face?) aduseră cârnaţi de porc şi începură să servească.

Ţuica era fiartă şi musafirii, după ce o duceau la gură şi sorbeau, tuşeau. Mirosul aţâţător de cârnaţi ţărăneşti ardeiaţi umplu casa.

Ştefan avusese dreptate, musafirii lui Niki şi ai sorei lui, deşi nu erau chiar nişte puşti, erau toţi foarte tineri în jurul a douăzeci şi cinci de ani şi după cum înţelese el unii erau studenţi, colegi de-ai fetei de la medicină (aşa află că „eleva" era în realitate studentă în anul trei, să fi avut prin urmare douăzeci şi doi sau douăzeci şi patru de ani şi nu şaisprezece cum i se păruse lui), iar alţii prieteni vechi, cel puţin doi dintre ei se purtau cu ea extrem de familiar, ceea ce lui Ştefan îi stârni un uşor dispreţ, fără să ştie însă de ce. Unul mai ales se insinua ca şi când ar fi fost de mult iubitul ei. Să fi fost! Ei şi? De ce trebuie să laşi să se vadă asta? Îi punea mâna pe braţ, îi şoptea la ureche... Cerea de unul singur te miri ce şi fără rost, un pahar de sifon, ca şi când ar fi fost un tipicar dintre cei care sunt foarte grijulii cu micile lor afecţiuni, o carte pe care i-o adusese el şi în care se uita apoi minute întregi, după care o închidea cu un aer semnificativ şi i-o dădea înapoi, dar fără să spună ce-l determinase să caute tocmai atunci ceva în cartea aceea, dimpotrivă, intervenea în conversaţie cu o vorbă de spirit exact în sensul în care se discuta, sugerând însă că mintea sa are un mers paralel, dar care rămâne un secret faţă de ceea ce el exprimă direct... Şi era ziarist, dar nu la *Ziua*, prieten cu Niki. Adrian şi mai cum? Aşa i se spunea, Adrian, şi şoptindu-i discret, un vecin îi spuse: Popescu! Aha, deci Adrian Popescu, mare brânză, gândi Ştefan cu ostilitate simţind instinctiv că acest personaj care îi era antipatic era, fără efort vizibil, centrul atenţiei tuturor, fără să înţeleagă de ce. Era mic de statură şi cu o expresie de mare sinceritate pe figura lui albă pe care briciul încă n-o înăsprise, cu ochi frumoşi albaştri care însă, când vorbea, se răsuceau într-o parte ca şi când ar fi vrut să se ferească cât mai mult de vreo complicitate cu ceea ce gura povestea... Gura vorbeşte! Treaba ei! Ochii au altă treabă! Şi din când în când doar, când începea să râdă de vreo comedie pe care propriile cuvinte o puneau sub văzul tuturor, participau şi ochii, care rămâneau deodată bulbucaţi, parcă ar fi văzut apă şi s-ar fi speriat să nu se înece...

Celălalt era un taciturn, cu sprâncene negre şi groase. El nu era familiar cu fata, îi arunca însă din când în când priviri timide dar

parcă mai sigure decât ale celui dintâi, în timp ce expresia feței arăta o îndârjire înțepenită, pe care n-o schimba nicio glumă din câte se spuneau. Avea însă o voce blândă și când deschidea rareori gura se vedea că e inteligent și are simțul umorului, dar că era ceva impropriu firii lui să râdă cu gura până la urechi, sau chiar să zâmbească: lucrurile comice, vorbele de spirit, toate te pot delecta fără să-ți arăți neapărat dinții sau să-ți întinzi gura într-un rânjet... Când Ștefan dăduse mâna cu el, nu-și spusese numele... Ceilalți arătau în acele minute așa cum arată totdeauna oamenii când sunt invitați și când, în mod curios, îi apucă o foame care e mai mare decât ar fi fost la ei acasă și singuri: expresii în așteptare, concentrate asupra farfuriei.

Cârnații și țuica se topiră. Se aduseră iarăși cârnați și un nou ibric cu țuică fiartă. Din când în când telefonul suna în birou și Luchi o lua într-acolo și întârzia câtva timp. Alteori revenea imediat și îl chema fie pe fratele ei, fie pe unul din părinți. Erau felicitările care se țeseau peste tot întinsul orașului, prin rețeaua telefoanelor; toți oamenii hotărâseră în acel ceas când de Anul Nou nu-i mai despărțeau decât câteva minute să vorbească numai de bine, să nu spună nimic neplăcut, să ascundă tragediile pentru mai târziu, să-și dorească toți fericire...

Când la radio se auzi bătând ceasul și tânărul rege își începu mesajul se destupară sticle de șampanie și se stinse lumina electrică, rămânând aprinse doar sfeșnicele de argint din mijlocul mesei ale căror lumânări galbene de ceară îi duse pe toți cu mintea cu un secol în urmă și avură sentimentul că cei de atunci, care își luminau astfel casele, n-au murit, ei sunt aceștia, cei de azi, care stau în picioare în acele clipe și vor trăi la fel și în secolele următoare când lumina aceasta naturală le va reaminti în fiecare an de viața lor din secolele trecute. Gongul bătu. Și atunci năvăli în casă, de afară, zgomotul petardelor, cu plesnituri care izbeau parcă în ferestre cu pietre. Toată lumea ridică cupele și toți începură să se ducă de la unul la altul, să ciocnească și să-și facă urări. Ștefan se uita acum cu alți ochi la sora lui Niki și i se părea că într-adevăr arăta trecută de douăzeci de ani, părul ei atât de frumos și chipul ei ușor prelung ca al copilelor de paisprezece ani nu mai puteau înșela pe nimeni.

De ce credea el că fusese o înşelătorie la mijloc, nu se întreba, dar acum era convins că ea, cu bună ştiinţă, îl înşelase acolo la uşă, când îi deschisese şi izbucnise în râs. Râsul acela!... Hm!...

Se reaşezară la masă şi începură să-şi taie fiecare bucăţi mari din cei doi purcei de lapte rumeni pe care cele două femei tocmai îi aduseseră pe tăvi. Ştefan mânca, dar o urmărea fără să se uite pe Luchi şi nu era atent la conversaţia care începuse să devină însufleţită. Nu înţelegea de ce chipul ei exprima o fericire atât de vie, fiindcă la mijloc nu puteau fi cei doi care dădeau semne că o cunosc şi sunt familiari cu ea. De câteva ori observase că se uita la ei fără să-i vadă şi îi asculta fără să dea semne că e cel puţin atentă la ceea ce i se spune... La ce era ea atunci atentă? La ce se gândea? Chipul ei se lumina din interior atât de intens! Ce era în sufletul ei? Deodată Ştefan ridică paharul şi fu pe punctul de a-i face o urare de unul singur, din simpatie, să-şi exprime acest brusc sentiment care îi năpădise inima. În aceeaşi secundă privirea ei îl surprinse şi îl fulgeră: să nu îndrăzneşti, parcă îi spuse şi după ce văzu că braţul lui coboară paharul, îşi luă privirea de la el şi acea lumină, peste care trecuse parcă un nor, reveni pe chipul ei şi în aceeaşi clipă izbucni în râs:

– Domnul Paul Ştefan e şi acum indignat de felul cum a fost primit şi parcă înghite cu noduri. A vrut să mă apostrofeze. Noroc că am băgat de seamă la timp şi i-am transmis prin telepatie că e periculos să mă insulte.

Ştefan răspunse că e adevărat şi îşi exprimă gândul său, că ar fi nimerit la un Revelion al copiilor.

– Ei na! că tare mai eşti tu în vârstă, răspunse Luchi. Mie trebuie să-mi spui tanti!

– Apropo de telepatie, Niki, zise Adrian, anul ăsta văd că nu l-aţi mai invitat pe Dan Lazarovici.

– Ba l-am invitat, zise Niki, o să vină mai târziu.

– Şi la drept vorbind, Luchi, ce ne-ai pregătit pentru anul ăsta cu Mihai? întrebă cineva. Să ştii că dacă ne mai faceţi figura de anul trecut cu reclamele, eu plec, pe cuvântul meu!

Luchi izbucni în hohote cu o satisfacţie molipsitoare. Se vedea că şi acum savura figura pe care le-o făcuse anul trecut.

– Dar ce-a fost cu reclamele astea? întrebă cineva care nu ştia.

– Luchi s-a aşezat la un moment dat la pian şi Mihai a venit lângă ea şi au început să cânte amândoi reclame, el din gură, ea acompaniindu-l cu clapele. Toate reclamele care există, despre bere, şampanie, vinuri, săpun, parfumuri, sutienuri, mănuşi, medicamente, antiveneriene, ciorapi Adesgo, stofe Serg, bocanci Dermata, pâine Gagel, biscuiţi Herdan, cafea Paşalică, o adevărată enciclopedie, dacă ar fi fost reprezentanţii acestor firme de faţă şi le-ar fi putut însuşi pe gratis fiindcă Mihai improviza versurile prins de o inspiraţie frenetică... A fost amuzant vreo oră, dar pe urmă Mihai nu se mai oprea. Ştiţi, pe el când îl apucă... Astă-vară, la Eforie, s-a aşezat în patru labe cu faţa spre mare şi a început să latre la valurile înspumate, care spălau plaja... Un minut a fost amuzant, dar n-a ţinut un minut...

Şi Adrian îşi întoarse ochii într-o parte, care rămaseră astfel albi şi bulbucaţi, în timp ce mesteca tacticos. Mihai îl ascultase posomorât. El era taciturnul, despre el se vorbea, al doilea prieten al fetei. Numele său de familie, pe care evita să-l decline, era Spurcaciu. Arăta complet străin de personajul care era astfel divulgat celorlalţi şi nu reacţionă, continuând să mănânce multă vreme în tăcere. Nu-i păsa că se putea crede că urlase la valuri? Nu părea abstras, ascultase totul cu atenţie.

– Mă îndoiesc, zise el în sfârşit, că ai putut fi de faţă când am urlat eu la mare. După informaţiile mele, în acele clipe tu îi dădeai târcoale domnişoarei Filderman, a cărei cunoştinţă i-ai făcut-o când ea se afla pe closetul turcesc fără uşă al tătarului unde îşi închiriase o odaie. Gustul tău pentru astfel de situaţii paradoxale nu e încă binecunoscut...

Obrajii lui Adrian se înroşiră brusc, urechile i se făcură liliachii. Numai ochii îi rămaseră albi şi liniştiţi, privind într-o parte. Era deci adevărat?

– Nicicum să nu te temi de câinele ce latră, ci de cel ce tace, zise el şi se porni singur pe un râs care nu curgea, ci era, din secundă în secundă, sugrumat.

Era orgoliul lui: citea cărţi mari şi avea memorie bună; acum, pesemne, citise, înainte de a veni, proverbe, fiindcă nu era cunoscut

ca admirator al înțelepciunii populare orale și spontane. Își pocnea în cap adversarii cu idei neașteptate, din Saint-Simon, dacă citea din el (și într-o vreme, citise aproape un an), din Cardinalul de Retz, din Rivarol, Montaigne... Râdea cu satisfacție, văzându-i, dacă nu uluiți, cel puțin surprinzi și înghesuiți fără replică. Numai Mihai era rezistent și își rumega replicile neiertătoare fără grabă. Efectele lor se bazau tot pe o memorie bună, dar de alt gen, fapte din viață, alese bine și spuse cu necruțare. Ca totdeauna la această vârstă tinerii nu se țin minte unii pe alții fiindcă abia de cunosc ceva din ei înșiși. Ziaristul vroia să scoată la iveală din taciturnul lor prieten lucruri compromițătoare ca să-l scadă, bineînțeles, în ochii fetei, dar uite că tăcutul Mihai nu era tăcut și la minte. În mod curios, scena cu domnișoara Filderman se petrecuse aievea, o văzuseră amândoi din stradă în fundul curții acelui tătar, în poziția numită, și spre seară Adrian Popescu se plimba cu ea pe faleză. Amicul său deci îl văzuse cu ea. Când știi că ai la activ astfel de întâmplări, de ce ataci?

Dându-și seama că nu avusese niciun efect compararea lui Mihai cu un câine tăcut, Adrian reluă:

– Măgarul când te lovește, să fugi și să-i mulțumești, că mai câștigat ești!

Asta era mai bună, dar doctorul Spurcaciu nu-l lăsă să jubileze:

– Da, zise el, pot să te și bat!

Luchi izbucni în râs. Îi plăceau amândoi acești prieteni ai ei. Spurcaciu îi fusese coleg, el terminase medicina chiar în anul care trecuse de câteva minute și lucra la un spital din capitală. Urmase chirurgia. Se spunea că el și Luchi se logodiseră, dar logodna dura prea mult, fără să-i ducă la căsătorie, dar nici la ruptură. Se întâmplase ceva între ei? Nimeni nu reușise să afle. În ceea ce-l privea pe Adrian Popescu, el era prieten cu Niki și nu li se părea anormal că era intim și cu sora lui.

Soneria zbârnâi. Niki se duse și deschise și când acești întârziați intrară și luară loc la masă toți ceilalți îi întâmpinară cu auri și euri, știm noi și ahauri ironice și aluzii puerile, cum spunem toți când suntem în vervă, ajutați de-un pahar de vin, când unii dintre cunoscuții noștri se află într-o situație neelucidată...

XIV

Era un triunghi! Doi bărbaţi şi o femeie, femeia voinică, tânără, de o frumuseţe care avea s-o facă celebră mai târziu pe Ingrid Bergman, plină de farmec, cu chipul rotund, gura cărnoasă şi fină, ochii imenşi, de vacă, dar sclipind de o inteligenţă din adâncuri... Unul din ei intrase ţinând-o de braţ, să n-o piardă, şi când, cu un surâs răutăcios, Luchi îi despărţi şi o aşeză pe ea lângă Ştefan şi pe el aiurea, el avu, o clipă, o expresie descumpănită... Era de mulţi ani amantul ei şi nimeni nu înţelegea de ce un tip aşa ca el, surd de-o ureche şi nu prea talentat, scria mici povestiri realisto-simbolice asupra cărora nimeni nu se pronunţa când le citea în cenaclul său (ţinea un cenaclu) fiindcă era gazdă, dar pe care revistele literare i le publicau nu se ştie de ce, fără codeală, nimeni deci nu reuşea să priceapă drept cine se credea el că nu se căsătorea cu această adorabilă creatură care scria versuri (mai bune decât proza lui) şi care îl iubea statornic şi cu fidelitate de atâta vreme... Cora Petraşincu, căci aşa o chema, era un mister pentru toţi şi dacă se duceau la prietenul ei la cenaclu, se duceau numai ca s-o vadă pe ea... Individul, care era bucureştean de-a doua generaţie, avea, sau cum spuneau ceilalţi, era un bou cu nume de cal, îl chema Sebastian Murgu, totuşi nu era lipsit de o anume forţă din moment ce această femeie se învârtea şi ea în jurul lui ca şi când ar fi fost beată şi rezista la toate încercările prin care trecea, liberă fiind şi atât de cunoscută, şi la care era supusă de toţi bărbaţii din generaţia ei, pictori care îi schiţau necontenit portretul, poeţi care îi dedicau versuri sau chiar volume, tineri prozatori cu gâtul gros şi cu succes de public doritori să se însoare şi să aibă copii cu un asemenea exemplar rarisim... Ce-o ţinea legată de surdu-acela? Îl înjurau cu exasperări înalte, prin cafenelele literare, ridicând în sus un braţ şi izbucnind în hohote stupefiate: ce paştele mamei lui îi făcea? Îi dădea bani? De unde? Că la cenaclu nici măcar un ceai nenorocit nu servea, şi nici când luai masa cu el nu plătea, se făcea că n-aude nici cu urechea ailaltă... Era clar că n-avea, abia îi ajungea pentru el... Atunci?! Îi doreau, şi nu în secret, să-l vadă cu coarne, căci să fie părăsit nu

mai aveau nicio speranță, dar coarne da, și încă cum, numai să apară unul... și s-o trezească pe Cora din somnul ei... Căci cu frumoșii ei ochi mari deschiși fata asta parcă era lovită cu leuca, adormită și parcă împrumutase ceva din surzenia parțială a nesăratului ei amant... Și iată că într-o zi, să fi fost un an, un an și ceva de-atunci, în cenaclul lui Sebi, căci așa îi ziceau, apăru un ins care era chiar omul dorit de toți... Bărbat cu o puternică personalitate, tânăr inginer care câștiga bine, îmbrăcat cu grijă, cu niște ochi care apăsau lucrurile și oamenii să se dea ceva mai îndărăt dinaintea lui, Dan Lazarovici, căci așa aflară că îl chema, puse stăpânire de îndată pe cenaclu, pe care îl deturnă rapid de la naivele lui îndeletniciri literare și îl abătu spre ocultism, științele esoterice... Le luă mințile luni în șir, cu enigme care stăteau deschise, vizibile, pipăibile, în fața oamenilor și pe care nimeni nu le putea dezlega... Îi luă încet cu misterul piramidei celei mari și a marelui sfinx, arătând că astfel de cuburi de paisprezece tone, puse unul peste altul și șlefuite la milimetru, nu puteau fi opera unor ființe de pe această planetă... Că civilizația prebiblică a fost o realitate halucinantă... că uriașele edificii din Tiahuanaco și Sacsayhuaman... Că Lemurienii și Atlantizii, care au trăit în Pacific pe un vast continent și care s-a scufundat în ape înaintea timpurilor istorice, ne-au lăsat, din acest leagăn al umanității, semne și enigme fantastice care sunt dovedite pe bază de documente arheologice irefutabile... Ce știm noi cu știința noastră greoaie și brutală? Barbault Armand a redescoperit în zilele noastre *L'Orpotable*, al lui Paracelse, aurul de băut, primul grad al elixirului de viață lungă... Are cartea acasă, unde acest alchimist al secolului XX povestește el însuși istoria acestei descoperiri... „Aqua chiorenția, îndrăzni unul într-un târziu să-l ironizeze. Mă Lazarovici, exclamă el, de unde dracu ai născocit tu toate chestiile astea? Pe cuvântul meu că mi-ai făcut capul călindar." Râseră. Ăsta era Ion Varlam, debutant ardelean, cu capul pătrat, apreciat pentru spontaneitatea reacțiilor lui, a căror tâmpenie care se ironiza pe ea însăși era cea mai gustată... Țineau la el și fiindcă era băiat bun, când avea un ban, nu-l punea la ciorap... Îl înjurară însă să tacă din gură. „A reflectat vreodată cineva de ce primele cuvinte din Biblie încep prin a afirma existența cuvântului?

reluase Lazarovici, care nici nu auzise întreruperea. La început a fost cuvântul şi cuvântul era Dumnezeu..." S-au gândit? îi interogase el. Forţa cu care Dumnezeu crease lumea era cuvântul. Nu era extraordinar? Putea cineva să afirme că e vorba de o simplă metaforă? De ce pur şi simplu nu s-a spus: La început a fost Dumnezeu şi voinţa lui, care a creat lumea. De unde au luat înţelepţii care ne-au lăsat Biblia ideea despre cuvânt, dacă nu din lumea fantastică a civilizaţiei prebiblice, care a pierit, dar în care cuvântul, prin puterea lui magică, putea smulge munţii din loc? E oare de crezul că geniul lui Cristos a putut inventa el singur atât de minunate imagini, pe care le-a folosit în scopul noii sale doctrine, în timp ce ele exprimau realităţi uluitoare ale unei alte lumi ale cărei urme de neşters subzistă în Biblie, la Platon, în memorabilele lui exemplificări despre uriaşi şi în atâtea monumente miraculoase, anterioare potopului, şi care zăpăcesc pe savanţi? „Credeţi că vă pot explica de ce, de pildă, eu pun acuma mâna pe Ion Varlam şi iată, pleoapele lui încep să se bată, se închid? continuase Lazarovici ţinându-i mâna aceluia. Ţi-e somn, Ioane, dormi, gata, ai adormit, ia spune, nu-i aşa că te afli la Polul Nord? Ţi-e frig? Cum dracu de-ai plecat acolo fără palton şi căciulă de blană? Cred şi eu că sufli în pumni, văd că dârdâi, dar n-am ce-ţi face..."

Şi dacă n-ar fi fost învineţeala pe care Ion Varlam începuse s-o capete pe obraz şi felul frenetic cu care îşi izbea şi îmbrăţişa coastele bâţâind de frig, ar fi crezut că Lazarovici se înţelesese cu el dinainte să se lase hipnotizat... Cora Petraşincu era fascinată... „Eu nu cred, spunea ea mereu, nu cred deloc, cred că v-aţi înţeles, e imposibil, încearcă şi cu mine...", i se auzea tot timpul, în întâlnirile următoare, glasul iritat, când Lazarovici îi transporta astfel şi pe alţii în cele mai îndepărtate părţi ale globului, de la Ecuator şi America de Sud, până în Asia centrală şi Capul Bunei Speranţe. Lazarovici însă refuză să-i facă pe plac şi nimeni nu înţelegea de ce. „Ştiu eu de ce", răspundea el, sporind astfel şi mai mult misterul comportării lui. I-o luase, sau nu, lui Sebi, pe Cora? Nimeni nu ştia precis, dar îi vedeau împreună, ieşeau la cafenea, la teatru... Fără nicio îndoială Cora îl înşela, în sfârşit, pe surdul ei amant... Apariţia, în viaţa cuplului, a acestui personaj neobişnuit se datora, aşa cum

aflară, lui Sebi însuşi... Ceea ce pe cei care doriseră coarne groase pentru el îi nedumerea acum, când se întrebau de ce făcuse el acest lucru... Cică ar fi fost colegi în studenţie... Ridicau iarăşi în sus un braţ, stupefiaţi, înjurând furioşi de astă dată că în mintea unui semen de-al lor, un bărbat, poate locui atâta imbecilitate obtuză... Fiindcă există şi imbecilitate mai sprintenă şi mai prudentă...

La cenaclu se ducea Adrian Popescu, prietenul lui Niki, care era, la ziarul unde fusese angajat, redactor al paginii culturale. Era un descoperitor de talente, frecventa deci toate cenaclurile. O adusese cu el şi pe Luchi, pe care, deşi medicinistă, o interesa literatura fără nicio aspiraţie secretă de a o face, pur şi simplu găsea că lumea literară şi artistică e mai interesantă decât restul. Luchi, la rândul ei, îl adusese în casa lui Sebi pe colegul ei, Mihai Spurcaciu, care tăcea stoic de la începutul până la sfârşitul şedinţei. Numai apariţia lui Lazarovici îl făcuse să tresară. „Că are puterea de a hipnotiza, asta o are şi un prăpădit de la Moşi, dacă intri într-o baracă şi dai doi lei, îi spusese el fetei, dar că are o inteligenţă în ebuliţie, foarte interesantă, asta e cert şi e cu totul altceva."

XV

Surd, sau făcând perfect pe surdul, Sebi nu reacţionă la exclamaţiile cu care fu întâmpinat. Lazarovici însă plimbă asupra tuturor, aşezându-se, privirea sa care te dădea puţin înapoi şi pălăvrăgeala căpătă, în mod abil, alt sens: Sigur, pe noi ne-aţi dispreţuit, n-aţi vrut să fiţi aci când bate gongul, să ciocniţi cu noi şi să ne urăm reciproc realizarea tuturor dorinţelor... Sebi explică: părinţii lui făcuseră şi ei Revelion acasă, cu invitaţi, şi îl rugaseră să stea cu ei măcar un ceas... Şi Lazarovici? Această întrebare nu se puse, dar se citea pe chipuri. Curând însă se şterse: acela se uita la ei neclintit, cu o gravitate care nu era o morgă, ci expresia nealterată a fiinţei sale şi parcă le spăla creierul cu acea privire a lui care dezgolea totul fără impudoare, dar cu o forţă irezistibilă. Expresia sa era, în acest timp, elocventă: nu înţeleg aluziile şi exclamaţiile. Vreţi să-mi

explicați? Nu-i explica nimeni, mâncau cu mare poftă și multă vreme o tăcere care nu stingherea pe nimeni se așternu asupra tuturor. Numai cele două femei intrau și ieșeau, schimbând farfurii și aducând feluri gătite.

Pe Ștefan frumusețea vecinei lui îl lăsă rece, dar și pe ea prezența lângă umărul ei a acestui tânăr cu chipul emaciat parcă o irita: nu-i arunca nicio privire și mânca alături, din pricina asta, cu scârbă parcă, fără pofta pe care ar fi avut-o dacă ar fi fost pusă lângă amantul ei. Simțind că apropierea lui nu-i făcea fetei nicio plăcere, Ștefan gândi: „E o idioată, ține la individul cu care a intrat la brațetă. Femeile sau bărbații care se iubesc prea mult unii pe alții sunt indecenți și idioți. Ce poți găsi la celălalt, încât restul muritorilor să-ți facă silă?" Și Ștefan se hotărî să-i adreseze acestei femele ceva jignitor, păstrând însă, dacă va putea, buna-cuviință. Nu avu însă timp. Cora Petrașincu se ridică de la masă și rugă pe cineva, fără să roșească, să schimbe locul cu ea, justificându-se că se simțea penibil să stea în capul mesei ca o babă (căci acolo fusese așezată).

– Mai am încă mult, zise ea cu un glas volubil, până să ajung să fiu așezată cu respect, în capul mesei.

– Nu prea mult! zise Ștefan tare, simțind în același timp un junghi în inimă de emoția necuviinței rostite fără voie.

Spre uimirea lui, izbucniră râsete generale.

– Ți-a zis-o, Cora, rosti Luchi, care râdea cel mai tare.

În acest timp de mult radioul așezat în hol începuse să transmită muzică de dans și deodată Luchi trase cu urechea, surprinsă. Se ridică de la masă și spuse:

– Bem cafelele în hol? Cine mă ajută să dăm covorul la o parte?

– Tanti, eu te ajut, zise Ștefan ridicându-se.

Izbucniră din nou în râsete; hotărât, băiatu-ăsta avea haz... și în timp ce răsuceau împreună covorul, el îi șopti cu timiditate:

– Nu știu să dansez decât tangou, dar tare aș dori să dansez cu dumneavoastră...

– Dacă o să mă inviți la timp și n-o să ți-o ia altul înainte, zise Luchi, fără însă să te faci ridicol stând la pândă, de ce nu?

Credea că nu va avea loc de atâția dansatori, când văzu că ziaristul, Adrian Popescu, nu dansa deloc, Cora Petrașincu nu dansa nici ea

fiindcă nu dansau nici cei doi bărbați cu care venise (asta era ceva nemaivăzut!), dansau în schimb Niki, sora lui, domnul colonel și alți invitați pe care Ștefan nu-i cunoștea și care își arătau abia astfel personalitatea lor care până atunci rămăsese ștearsă: femeile se făceau frumoase și pline de viață, partenerii lor căpătau contururi viguroase și pline de farmec. Dansând, legături invizibile care țineau nu numai gândul, dar și trupul, înlănțuite, cedau. În niciun fel, decât aparținându-ți legal, sau printr-o legătură, nu puteai strânge în brațe și privi atât de aproape pe fata aceea frumoasă sau pe doamna aceea cu ochii încărcați de misterul feminității ei grele. Iată, acum se putea... Apucând-o fără nicio jenă de mijloc te lipeai deodată de ea și prins brusc de o beție începeai să plutești astfel cu trupul ei în brațe sub protecția muzicii care se revărsa în aer ca o apă a paradisului.

– Ah, domnișoară, îi șopti Ștefan la ureche fetei, care îi acordă imediat chiar primul tango, nici nu știi cât de fericit sunt că te-ai gândit la mine și că m-ai invitat aici...

– Sigur, zise Luchi, s-a văzut după felul cum ai intrat...

– Eram sub impresia unei lecturi neobișnuite, ceva teribil, și inscripțiile de pe pereți mi s-au părut copilărești.

– Și pe urmă n-a fost ideea mea să te invit, ci a lui Niki, zise fata, dar glasul ei nu era rece și Ștefan răspunse:

– Bineînțeles, nici nu m-am gândit, dar invitația propriu-zisă mi-ați făcut-o totuși dumneavoastră. Ce glas aveați! Dacă ați ști cum am tresărit auzindu-mă chemat: Bună dimineața, Ștefane! Glasul venea parcă dintr-un tărâm minunat! Îmi dați voie să păstrez în suflet timbrul acelei voci?

– Ce șmecher ești! Ce-ai fi vrut, să zic așa (și fata încercă să-și îngroașe glasul ca al unui bărbat, sporindu-i în clipa aceea pentru Ștefan și mai mult farmecul): bună dimineața, Ștefane!

El izbucni în râs.

– Și pe urmă mă simt uluită de cât poți fi de mincinos!

– De ce?

În acest timp el îi simțea trupul ei subțirel numai cu puțin mai mic decât al lui dansând neîncetat și ritmic lipit de al său.

– Stai mai întâi să-ți spun ceva, zise ea. Ești un băiat voinic?

– Nu înțeleg.

– Poți să te bați cu cineva?

– Nu prea grozav, dar fac față.

– Faci față?

– Da, chiar exagerat, dacă mă gândesc bine. Adică semăn cu un englez, trebuie să mi se dea două palme ca să reacționez și atunci furia mă face mai puternic decât celălalt.

– Fiindcă, zise ea în șoaptă, am impresia că ai un corp prea ușor... Nu mi-ar fi plăcut dacă mi-ai fi spus că nu ești și voinic.

– Dacă vrei, zise el, mă duc și-i dau două palme ăluia care a venit ultimul și nu-și lasă prietena să danseze.

– Cine, Sebi?

– Sebi îl cheamă?...

Și Ștefan se opri la timp ca să nu-l înjure de mamă. Ea înțelese ceva din tonul lui și veselia îi spori pe chip.

– Înainte să te întreb de ce m-ai făcut mincinos, vreau să-ți întorc complimentul pe care n-o să-l uit niciodată. (Nu e de mirare că sunt prea ușor, asta coincide și cu sufletul meu a cărui lipsă de greutate, deși mă face să mă simt fericit, câteodată mă pune pe gânduri și mă face invidios...)

– Invidios pe cine?

– Eu știu? Pe cei care sunt cineva... Îmi permiteți deci să vă întorc complimentul? Simt că dansez cu o minunată trestie care se încovoaie mlădioasă la suflarea vântului...

Pe ea o cuprinse o poftă de râs atât de mare încât se opri din dans, ținându-l însă de mână mai departe, și își dădu capul pe spate hohotind îndelung.

– Am impresia, zise ea apoi, că e o farsă pretenția ta că te-ai fi născut la țară...

– Dar unde?

– Eu știu? Prin vreun cartier de șmecheri de pe-aici...

– Aveți dreptate, prin vinele mele curge sânge parizian...

– Ah, da, zise ea, al lu' Parizianu. Tata e din Paris?

– A fost făcut acolo...

Muzica încetă deodată, se opriră și el îi sărută mâna. Se înclină înaintea ei și vru să se retragă auzind cum radioul relua transmisiunea cu muzică de valsuri. Ea îi spuse:

– Te învăţ eu în cinci minute.

– Imposibil, zise el, în vals trebuie să conducă bărbatul şi cum ai să mă înveţi?

– Te învăţ.

– Nu aud muzica, zise el. N-aud ritmul...

– Ascultă-l, îţi cânt eu, răspunse ea.

Şi îi traduse prin graiul ei, care era surprinzător de timbrat, ritmul valsului.

– Formidabil, zise el, începând deodată să danseze.

Dar nu mai putură vorbi. În curând el obosi. Neştiinţa îl făcuse să se mişte cu încordare, broboane de sudoare îi apărură pe frunte. El îi şopti:

– Ne oprim, dar te rog, nu dansa cu altcineva... Pot să te rog?!

– Bine, zise ea, hai să ne aşezăm...

– Şi acum, zise el apoi, pot să te întreb de ce mi-ai spus că sunt mincinos? Nu sunt, sunt curios să ştiu cum cineva ne poate judeca greşit.

Ea surâse enigmatic şi privirea îi alunecă spre cei doi prieteni ai ei care împreună cu Dan Lazarovici şi Cora Petraşincu făcuseră un grup. Prins în conversaţie părea Adrian. Arăta concentrat ca şi când ceva grav s-ar fi petrecut între el şi Lazarovici. Aşa arăta el totdeauna, văzut de la distanţă, când discuta cu cineva. Doctorul Spurcaciu, cu sprâncenele lui groase şi negre, părea absent şi ai fi zis că avea gura pecetluită de o taină care îl obseda mereu. Stătea însă liniştit cu taina lui, care era în realitate el însuşi... Cum ar fi putut deci s-o descifreze? Ce-ar mai fi rămas din el dacă această taină ar fi fost scoasă la lumina zilei?

– Uite că începe un tango, zise Luchi.

Şi Ştefan se ridică şi începură din nou să danseze.

– Pot să-ţi garantez, zise Luchi, că nu te-am judecat greşit. Eşti fericit? îl întrebă ea deodată.

– Da!

– Ai obiceiul să spui vorbe în vânt?

– Nu!

– Ai stări de spirit trecătoare şi contradictorii?

– Nu.

– Te-ai exprimat aşa: N-am nevoie de-o femeie când mă simt fericit.

– Când?

– Ei, când!

Deodată el îşi aminti şi rămase mut de uimire. Asta se petrecuse la *Tunelul norvegian*, când Luminița, prietena lui Niki, îi adusese la masă pe fata aceea, pe care el o respinsese.

– Vezi cât eşti de mincinos, zise Luchi sarcastic, observând că el îşi amintise propriile cuvinte. Presupun că a doua zi după ce ai fost la *Tunelul norvegian* nu ți-a dispărut fericirea peste noapte. Şi atunci cum poți să-mi spui mie că vrei să-mi păstrezi în suflet timbrul vocii mele pe care ai auzit-o a doua zi dimineața la redacție când ți-am telefonat... Fericit cum erai, cred că m-ai uitat imediat...

– V-am uitat, şopti el, dar vocea mi s-a întipărit în suflet...

Arăta foarte turburat. Nici fata nu mai râdea, dar expresia chipului ei, luminat de marea ei bucurie interioară, nu se schimbase. Cu aceste dezvăluiri însă tăcerea se aşternu între ei.

– Nu mai spui nimic? zise ea într-un târziu. Sau acum eşti nefericit?

Dar Ştefan nu era atent. Ca şi cum ar fi înaintat prea mult pe un teren primejdios, tăcea... „Niki i-o fi spus sau ea l-o fi tras de limbă?“ se întreba el, şi în clipa aceea luă hotărârea să trăiască astfel nu numai față de alții, ci mai ales față de el însuşi şi să reziste tuturor ispitelor care l-ar face să semene cu toți oamenii. Cât timp gândul lui fusese la Ioana, îşi mai spuse el, cum ar fi putut să-şi petreacă acea noapte frumoasă cu o străină? Ioana nu l-a dus în grădina ei fără să ştie că băiatul cu care ea vroia să se mărite s-ar putea să afle. Dar ea îl iubea pe el şi n-a putut să-l lase să plece fără să fie, măcar un ceas, fericită cu el, cu toate că exista primejdia să-l piardă şi pe celălalt, dacă nu l-o fi şi pierdut...

– Bine, cavalere, văd că ți-am trezit amintiri melancolice cu indiscreția mea, te rog sincer să mă scuzi...

El tresări:

– Nu, exclamă turburat. Şi se bâlbâi: nu, cum, de ce...

– Şi să te previn de ceva, zise ea, acum o să mâncăm plăcinte, în care eu cu Cora am băgat răvaşe insultătoare. Să nu te superi dacă îți pică vreunul foarte dezagreabil.

„Ce drăguță e!“ gândi Ştefan în timp ce muzica oprindu-se, se desprinseră. Şi se aşeză într-un fotoliu, singur şi îngândurat, în timp ce Luchi dispărea la bucătărie.

XVI

Răvaşele nu erau însă atât de insultătoare încât să nu stârnească răcnete şi râsete din toate părțile. Luchi umbla ea însăşi cu tava cu plăcinte şi se oprea în dreptul fiecăruia să-şi aleagă. Era ruptă plăcinta, scos bietul şi după ce era mâncată, fiecare era obligat să citească el însuşi ceea ce i se spunea. „Prezența ta, ne este foarte grea“, se nimeri să-i cadă domnului colonel acest text. Bătrânul se roşi şi Luchi se repezi la el şi îl sărută:

– Papa, nu te supăra, pregăteşte-te să râzi şi tu de alții, nimeni nu va fi scutit.

Taciturnul Spurcaciu citi: „Pentru doi lei eşti în stare, să-ți calci părinții în picioare“. Se strâmbă plictisit în timp ce toată lumea râdea. Nu era adevărat, bineînțeles, tânărul chirurg ținea la părinți şi nu era un zgârcit. „Sub aerul său trist, se ascunde-un carierist“, citi Ştefan răvaşul său şi se strădui şi el să râdă cu ceilalți de această tâmpenie, care într-adevăr îl găsise, dacă nu chiar trist, cel puțin îngândurat. „Ai părul foarte mare, mai ales pe picioare“, citi Adrian Popescu acest text care era desigur destinat unei femei. Scăpase ieftin.

– Nu se poate, protestă Luchi, trebuie să mai mănânci o plăcintă.

Şi îi aduse tava. Ziaristul se execută şi citi: „Cum să nu te simți stingher, dacă nu ai caracter?“ Nu râse nimeni, şi Adrian roşi brusc şi se posomorî. Avea aerul că Luchi i-a pregătit anume răvaşul, deşi el nu se simțea deloc stingher, iar în ce priveşte caracterul, nimeni nu-i reproşase vreodată că n-ar avea. „Dacă ai mânca mai puțin urât, nu te-am antipatiza atât“, citi unul din invitați care tocmai mânca şi încetă brusc să mai mănânce, stârnind o explozie de râs generală.

În acest timp Niki trăsese covorul la loc, parchetul gol dădea o impresie prea mare de nemobilat.

– Ce jucăm acum? întrebă Luchi. Ioachime sau întrebări şi răspunsuri?

– Întâi Ioachime, strigă Adrian.

– Ba nu, ca să ne dezmorţim, întrebări şi răspunsuri, zise doctorul Spurcaciu, spre uimirea lui Ştefan, care deodată avea chef să se distreze.

– Cine pune întrebările? zise Luchi.

– Eu, zise Sebi, plecându-şi abia perceptibil capul înspre urechea cu care nu auzea.

– Ba nu, strigă amanta lui, eu pun întrebările.

Bine, toată lumea acceptă.

– Staţi, ştie toată lumea jocul? zise Luchi. Ştefane, ai să înţelegi repede, întrebările sunt spontane şi răspunsurile trebuie să fie la fel. Nimeni n-are voie să gândească. Dă-i drumul, Cora.

– Ce este singurătatea poetului? întrebă ea cu o voce a cărei sinceritate neafectată deodată îi plăcu lui Ştefan.

– Un număr de circ neanunţat în program, strigă în clipa următoare doctorul Spurcaciu.

Ia uite? Îşi bătea joc de poeţi... Un număr de circ... Hm!

– Ce este o lacrimă? reluă imediat fata.

– Un cântar în aşteptarea greutăţilor, răspunse Adrian după o ezitare generală.

Adică? Lacrimile n-au semnificaţie dacă nu sunt cântărite? Sau ele sunt doar fondul durerii şi abia înţelesul lor le dă greutate?

– Ce este beţia? reluă fata.

Tăcere. Tocmai la un lucru atât de obişnuit se poticniseră.

– O filă albă între altele colorate, răspunse Sebi într-un târziu.

– Prea simbolic! strigă cineva, slab...

– Ba nu, e foarte bun... Beţia e o uitare, ca o filă albă, excelent...

– Ce este uitarea? zise atunci poeta auzind cuvântul uitare.

– Un măr copt în care s-a înfipt o suliţă, zise Lazarovici, şi urmară exclamaţii: formidabil, să-ţi vină atât de repede un răspuns atât de sugestiv...

– Ce este întoarcerea? reluă poeta cu sinceritatea ei pătimaşă.

– Aproape nimic, zise Niki, dar ar putea să fie un fulg de zăpadă.

Bravo! Frumos! Întoarcerea e o iarnă care vine! Bravo, Niki.

– Ce este ultima seară înainte de plecare?

Ştefan tresări. Ar fi vrut să răspundă el la această întrebare, dar nu-i venea în minte nimic. Înţelesese: trebuia totdeauna o metaforă cât mai criptică, dar în acelaşi timp cât mai adevărată şi expresivă.

– Ce este un an nou? reluă poeta nemaiaşteptând răspunsul.

– O poveste de dragoste care se sfârşeşte.

Slab, deşi anul comparat cu o femeie iubită nu era prea rău...

– Ce este o tristeţe?

– Un drum care se împotmoleşte înainte de a ajunge la liman, răspunse doctorul Spurcaciu stârnind strigăte de admiraţie.

Cum îi venise? Doctore, dumneata eşti suspect, după ce căsăpeşti oamenii acolo la spital, ori citeşti poezie ermetică, ori o faci...

– Ce este un revelion?

Ştefan, care tocmai lăsase jos paharul pe care îl golise tot, se pomeni răspunzând:

– Un pahar de vin în care s-a turnat otravă.

Hm! De ce otravă? Aşa! Oricum, era foarte spontan...

– Ce este femeia iubită? întrebă deodată cu alt glas Cora Petraşincu.

Acum era acum! Ei, ce era femeia iubită? Clipele se scurgeau şi întrebarea risca să rămână fără răspuns.

– E ultima întrebare, anunţă poeta. Vă puteţi gândi şi la mai multe răspunsuri...

Desigur, nu puteai răspunde spunând ceva total adevărat, n-ar fi avut niciun haz, trebuia totdeauna însoţit răspunsul de o ţicneală de limbaj care nu spunea nimic. O batistă care mai flutură încă, spuse cineva. Trezirea melancolică după o noapte fără constelaţii, zise un altul. Un vânt care începe să bată, se auzi un glas. Şi aşa mai departe. Toţi se declarară mulţumiţi, acest joc încetă şi începu imediat celălalt. Luchi împărţea deja fiecăruia câte o foaie de hârtie şi un creion. Noul joc consta, îi explica ea lui Ştefan, în a lăsa imaginaţia liberă pe un subiect dat. Subiectul însă îi era străin, spuse el când auzi despre ce era vorba, două nume de femei, care fură numite *cele două orfeline*.

– Nu-i nimic, zise Luchi, scrii ce vrei, va fi cu atât mai amuzant.

Odată scris trebuia să dai hârtia mai departe şi să continui ce-a scris celălalt... La această oră domnul colonel şi mama copiilor, precum şi invitaţii lor mai în vârstă se retrăseseră. Se puseră toţi pe scris, conştiincioşi ca nişte şcolari. Ştefan ar fi vrut să nu ia parte, nu înţelegea ce trebuie să facă, dar nici a doua oară nu voia să ceară să i se explice. Cine erau cele două orfeline? Era stupid, ei le cunoşteau, dar el habar n-avea... Nu scrise nimic, şi se pomeni curând cu o hârtie care îi fu trecută. Citi: „Populaţia bucureşteană se obişnuise demult cu apariţia pe bulevard a două femei maiestuoase şi păguboase, pe care le chema pe una domnişoara Carapancea şi pe cealaltă Cămărăşescu. Nu va uita nimeni vreodată farmecul straniu şi stuficol al acestor orfeline. Viaţa nu avusese grijă de ele... La vârsta fragedă de..." Şi urma o istorie în acelaşi stil urmuzian care se oprea brusc şi Ştefan trebuia să o continue. Nu-i venea însă nimic în minte şi dădu foaia mai departe fără să fi scris nimic... La următoarea însă îşi aminti de un cântec pe care îl cântase anul trecut la revelionul pe care îl făcuse cu alţi tineri din sat, elevi ca şi el, invitaţi tot de către unul din ei care era prieten cu ceilalţi... „Domnişoara Carapancea, văzând ce se întâmplă şi nemaiputând să rabde, scrise el, se apucă cu mâinile de cap şi începu să zbiere, cântând:

Vai, vai, ce durere
Uite vaporul cum piere
Şi marinarii ce moare,
Şi cere ajutoare!"

Era vorba de vasul Titanic! Iată cum trecerea timpului făcea dintr-o tragedie o comedie în gura celor tineri. După ce totul se termină, Sebi adună hârtiile şi începu să le citească... Portretul celor două orfeline era grotesc, se spunea despre ele că îşi ungeau părul insistent cu o pomadă făcută din seu de oaie şi sfeclă şi că aveau interese comune pe care le purtau într-o sacoşă murdară numită *profesorul Golopenţia*. („Trebuie să aflu şi eu ce e cu Golopenţia ăsta!" gândi Ştefan.) Aveau mersul cuneiform. Erau

strâns unite în afară de momentele când se certau pentru o bucată de iască pe care o prăjeau împreună într-o tigaie în mansarda lor de pe strada *Puțul cu apă rece*... Urma o scenă în care apăreau personagii și aluzii pe care Ștefan nu le înțelegea, dar care le stârneau lor hohote de râs.

XVII

Profită de un moment în care nimeni nu-l luă în seamă, ieși în antreu, își îmbrăcă paltonul, își îndesă căciula pe cap și se pomeni afară. Nu voia să plece, ci să rămână singur... Nu ieșise încă din lunga curte, că auzi pași iuți în urma lui.

– Ștefane, zise Luchi, fiindcă ea era. Avea o patimă în glas, dar și un soi de avertisment: Nu se pleacă așa, îi șopti. Niciodată nu vei mai fi invitat nicăieri dacă pleci astfel.

– Mă întorc, zise el, n-am vrut să plec. Cum ai crezut?!

– Întoarce-te chiar acum și pe urmă, după ce pleacă toată lumea, te invit eu la o plimbare prin cartierul nostru.

El tresări:

– Mă inviți tu?

– Da, eu te invit...

– Bine, zece minute mă plimb și mă întorc.

Lectura acelei cărți îl preocupa din nou și veselia celor pe care îi lăsase în casă punea parcă un zid între el și ei. „Ce ciudat, gândi ieșind în stradă și trăgând cu nesaț în piept aerul rece al nopții, legionarii nu există, nimeni n-a fost omorât, războiul se rezumă la niște bombardamente pe undeva departe și totul e cum nu se poate mai bine într-o lume în care putem să ne distrăm senini legând cuvinte încrucișate..." Pe urmă însă avu îndoieli: „Și dacă ei au dreptate? Adevărurile acestei lumi nu le posedă unul singur, acest dușman al lui Hitler a fost înainte șeful guvernului din Danzig și intim al acestuia... Cine știe ce s-o fi petrecut între ei și acum strigă în fața omenirii: Fiara țâșnește din adâncuri. Trebuie să ne coalizăm într-un singur efort și să închidem prăpastia. Dar,

domnule Rauschning, cartea dumitale a apărut abia acum, nu crezi că e prea târziu? Abisul e căscat şi fiara e pe pământ şi se pregăteşte, după ce a sugrumat pe atâția, să sară iar în gâtul altora... De ce n-ai fugit de îndată ce ai văzut-o şi să ne fi alarmat mai devreme?... În orice caz, îşi mai spuse Ştefan deodată, pierdut în fața propriilor sale revelații, o să i-o dau şi lui Niki s-o citească şi să văd el ce crede?..."

Şi se întoarse. Când intră în hol rămase țintuit locului. Într-un fotoliu stătea Cora Petraşincu, şi pe un scaun, în fața ei, Lazarovici, care vorbea cu ea. Ceilalți ascultau în tăcere, împrăştiați pe scaune, întorşi cu fața spre cei doi. Ochii lui Dan Lazarovici stăteau ficşi, fără să clipească, îndreptați asupra fetei. Lui Ştefan i se păru că erau parcă gata să-i sară din orbite. Se aşeză încet, curios, cât mai aproape... Ce se întâmplase? Ştefan, care nu ştia nimic, îl întrebă în şoaptă pe Adrian Popescu: ce era, de ce leşinase fata? I se făcuse rău?

– Cora, zise Lazarovici, dacă nu faci un efort să mă auzi, te trezesc... Fă un efort... Suntem împreună, stăm de vorbă şi avem puterea să vedem şi să auzim lucruri pe care în stare de trezie nu le auzim şi nu le vedem niciodată... Tu ai vrut, de atâta vreme mi-ai tot spus că nu crezi şi că să încerc şi cu tine. Poftim! Ți-am făcut pe plac! Dă un semn că mă auzi!

Fata, cu ochii închişi, gemu. Era ca un semnal de suferință.

– Să ştii că nu mi-e nimic mai uşor decât să pun mâna pe brațul tău şi să te trezesc. Dar ar fi mai interesant să călătorim puțin împreună, am vedea şi am auzi lucruri fascinante, pe care muritorii de rând nu le pot auzi şi vedea. Vrei? Da? Dă un semn!

Fata gemu din nou. Nimic nu arăta că totul nu era decât o comedie. Ştefan înțelese: acest domn era un hipnotizator. O vie curiozitate puse stăpânire pe el. Nu văzuse niciodată un astfel de fenomen.

– Cora, reluă acela, acuma trebuie să vorbeşti. N-o să ne înțelegem împreună dacă vorbesc numai eu singur.

Broboane mari de sudoare apăruseră pe tâmplele hipnotizatorului. Ochiul crescut nu clipea.

– Da, te aud, şopti deodată fata.

– Da, dar de ce aşa de greu!? Se poate? Unde ai fost?

– Aici am fost...

– Nu, n-ai fost aici, ai fost departe, în India, cu o mie de ani înaintea lui Cristos. Să ne întoarcem acolo...

– Da, zise fata, ce frumos e, văd elefanți mulți... Este o armată, exclamă ea nedumerită...

– Ei, spune-mi ce vezi...

– Este un război...

– Da, bine, război e și la noi... Unde îți merge gândul? Să nu-mi vorbești de războiul de la noi... E un război acolo?

– Da, niște oameni forfotesc în jurul unui fel de cal troian. Dar nu e un cal... E un proiectil... Soarele strălucește pe cer... Armatele coboară un deal, precedate de elefanți care duc în spinare războinici cu turbane în jurul capului... În pădurea vecină mișună alții... Proiectilul...

Fata gemu din nou, Lazarovici îi luă mâna:

– Nu te neliniști, spune ce vezi...

– S-a lăsat întunericul! strigă fata. Proiectilul e în cer, a fost lansat, urcă în flăcări... Bate vântul... Suflă, îndoaie copacii... Norii s-au înroșit, plouă cu sânge... Soarele se învârtește pe cer... Apa fierbe, peștii din ea sunt fierți...

– Perfect, zise hipnotizatorul, putem să-i mâncăm gata fierți, rasol...

– Elefanții cad din cer, continuă însă fata, alții aleargă de colo-colo, chihăind de groază în pădurea prinsă în flăcări... Cai și care zac în toate părțile, calcinați... Mii de care zboară prin aer și cad pe jos din toate părțile... E întuneric mare și bat vânturi înghețate... La orizont se face lumină...

Corpul fetei suferea în ființa lui, mișcările îi erau însă stăpânite, nu părăsea fotoliul, nu da din picioare sau din brațe. Stătea liniștită, din gât doar îi ieșeau implorări inconștiente adresate omului care o ghida în acele adâncuri insondabile și o făcea să vadă acel spectacol terifiant.

– Cora, zise Dan Lazarovici, ce înseamnă asta? Spune exact ce s-a întâmplat, unde ești, și ce vezi.

– Sunt în India, cu o mie de ani înainte de Cristos.

– Mai trăiește cineva din ce vezi?

– Da, zise fata, zeii s-au adunat deasupra armatelor şi sunt apucaţi de groază văzând cum se prăbuşesc puterile universului...

– Ei, pe dracu, zise hipnotizatorul, noi trăim, dacă se prăbuşeau acum trei mii de ani, nu mai vedeam noi acum lumina soarelui... Ia mai bine să te fac eu pe tine să vii mai aproape de noi... Am să te trezesc şi... (se uită la ceas) ai să uiţi totul şi exact peste zece minute să-i cârpeşti lui Sebi două palme atât de ţepene încât să-i muţi fălcile şi să-i sară o măsea din gură pe care s-o scuipe în faţa noastră...

Şi apropiindu-şi mâna de frumosul ei chip adormit, descrise în aer un cerc şi-şi pocni brusc degetele de podul palmei. Ea clipi cu o mică nedumerire (se vedea că nu-şi aminteşte nimic din clipa când fusese adormită) şi, veselă, se uita la cei din jur şi începu, firesc, să trăiască clipa reală.

– De ce nu-mi daţi şi mie un pahar cu vin? protestă ea şi în animaţia generală care urmă nimeni nu-i acordă o atenţie deosebită, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Nimeni nu-i puse vin în pahar dintr-o scăpare care se întâmplă adesea în mod ciudat... Fiecare vrea să spună ceva copleşitor şi mintile se rătăcesc. Foarte interesant... În subconştientul nostru păstrăm viziuni apocaliptice ale unor războaie de mult apuse... Le-am primit supravieţuind, prin milenii... Şi războiul de acum va lăsa astfel de urme înspăimântătoare... De pildă ce trăiesc în aceste clipe englezii... Da, teribil... Franţa şi Anglia plătesc pentru lipsa lor de vitalitate. Franţa a şi plătit. Anglia a rămas singură. Dar cui îi vine să creadă că civilizaţiile occidentale vor pieri? Dar ce se va întâmpla? Cine poate să ştie? O să vedem! Hitler e mâna destinului, dar în ce scop, nimeni nu poate să descifreze... America!... America? S-a şi anunţat că nemţii au construit un avion care poate zbura peste Atlantic şi arunca asupra New-York-ului bombe care să-i facă să sară în aer zgârie-norii... Ăştia nici n-au armată, cu democraţia lor stupidă... Or să dea de dracu dacă se amestecă...

– Bine, Sebi, dar de ce nu-mi pui şi mie vin în pahar!? zise Cora Petraşincu în mijlocul animaţiei generale şi Sebi n-o auzi, dar ea se ridică şi o luă spre el ferindu-se de fotolii şi picioare, ca o pisică uriaşă atrasă de pradă, şi îi cârpi amantului ei două palme îndesate care aproape că îl aruncară pe jos de pe scaunul pe care şedea.

Şi atunci toţi îşi amintiră că Dan Lazarovici îi dăduse acest ordin pe care însă nimeni nu crezuse că ea, trează fiind, şi în toate minţile, îl va executa. Sebi, uluit, se redresă în scaun şi spuse:

– Ce este? Ce e cu tine? Eşti nebună?

Dar vorbind îşi duse mâna la gură şi stupefiat şi-o privi plină de sânge. Nu scuipă însă nicio măsea, cum spusese hipnotizatorul. Indicaţia asta fusese pesemne un abuz... Mai bizar era că fata arăta perfect liniştită, nu dădea nicio explicaţie şi nu cerea niciun fel de scuze.

– Cum adică, exclamă ea fără indignare, eu spun că n-am vin în pahar şi el se face că n-aude!

El nu auzise se pare nici ordinul pe care ea îl primise, altfel s-ar fi grăbit să-i toarne vin în pahar... Deşi, orice-ar fi făcut, le şopti Lazarovici celor din jur, Sebi tot n-ar fi scăpat fără s-o încaseze...

Şi cu acest final şi mai grotesc decât jocurile lor groteşti a căror mărturie stătea risipită prin casă, hârtii aruncate pe jos şi prin fotolii, toată lumea se ridică şi începură toţi să-şi ia la revedere. Revelionul fusese foarte reuşit, îţi mulţumim, Luchi, dă-i lui Sebi o compresă, i s-au umflat obrajii... Pe curând, Niki, încă o dată succes în noul an, poate ne chemi la nuntă... Pa, Adrian, pa, doctore, vorbim la telefon... Sebi, nu fi supărat, ai înţeles ce s-a întâmplat, a făcut-o sub stare de... Nu-i spune nimic Corei, ea tot nu crede, nu ştie absolut nimic din ce i s-a întâmplat şi dacă insişti, ar putea să se simtă jignită...

XVIII

Odată cu toată lumea plecă şi Ştefan, deşi nu uitase că fusese invitat la plimbare. Nu căută să aibă cu Luchi niciun semn de înţelegere şi nici nu crezu în sinea lui că această fată îşi va ţine promisiunea şi va ieşi să se plimbe cu el. De ce ar face acest lucru? Puţin îi lipsi să nu-şi continue drumul până ce ieşi în stradă şi o luă împreună cu ceilalţi spre piaţa Filantropiei, unde, spuse cineva, puteau găsi taxiuri.

Se întoarse.

Dar apoi, văzând o siluetă în mantou cu guler de blană ridicat şi cu capul gol înaintând fără grabă dar cu o sprinteneală de vieţuitoare tânără în mersul ei nestingherit de zăpada rău curăţată a curţii, inima începu să-i bată cu violenţă. Iată, îşi spuse, nici acel Adrian, nici acel doctor Spurcaciu nu erau prietenii ei. Luchi era o fată care nu iubea pe nimeni şi acum îi ieşea lui înainte, să se plimbe cu el.

– Ai venit? îi şopti cu glasul sugrumat.

Multe minute după aceea, vorbind, glasul i se îneca şi suflarea i se tăia ca şi când ar fi urcat un deal. Această emoţie, ca un şoc neprevăzut şi inexplicabil, n-o avusese până atunci niciodată. Fiinţa de lângă el, prin voinţa ei de a fi hotărât să iasă din casă şi să meargă aproape de braţul lui, i se părea coborând dintr-o poveste, cu chipul ei care nu înceta să fie ca un bulgăre de lumină chiar şi afară, în întunericul încă gros al nopţii, şi cu bucuria ei care îi înflorea într-un surâs perpetuu; nu se stingea nici când trebuia să vorbească.

Mergeau încet spre Şosea, unul lângă altul, fără să se ţină de braţ, dar foarte aproape. El se uita drept înainte şi o asculta cu atenţie, fără să înţeleagă nimic din spusele ei, nici din propriile cuvinte. Dacă era adevărat că domnişoara numită Cora Petraşincu... domnul numit Lazarovici... Acel Sebi... Nu, nicio vorbă, sunt foarte buni prieteni, lumea e rea... Cora e o fată minunată... Am râs de m-am prăpădit când am văzut că nu ţi-a plăcut deloc, şi nici tu ei... A fost un episod imprevizibil... două fiinţe care nu s-au mai văzut până atunci şi care n-au nimic să-şi reproşeze, să simtă o astfel de duşmănie făţişă unul faţă de celălalt...

– Foarte ciudat, Ştefane, de când te cunosc faci numai lucruri care mie îmi plac foarte tare, deşi nu mă cunoşti, ca să am bănuiala că eşti un cuceritor care lucrează abil... deşi cuceritor eşti... destul de şmecher, dar îţi spun, cu efect numai asupra mea...

– Ce lucruri care îţi plac am făcut eu? zise Ştefan liniştit.

– Tot ce-ai făcut! răspunse ea.

– De unde ştii? mai zise el, în timp ce îşi dădea seama de unde şi în timp ce ea răspundea:

– E atât de uşor să afli ce face un om...

Ieşiseră la Şosea şi Ştefan văzu troienele albe de zăpadă şi arborii negri despuiaţi de frunze. Toată fiinţa lui o pândea pe a ei, totul în jur era inexistent...

Se opri şi îi luă capul în mâini şi îşi lipi obrazul de el... Clipe nesfârşite rămaseră astfel şi el o luă apoi în braţe şi începu s-o sărute cu patimă pe ochi şi pe gură...

– Te iubesc, Luchi, îi şopti el prins de o beţie care îi trecu şi prin faţa ochilor ca o fantasmă.

Se clătină.

– Şi eu te iubesc, Ştefane, îi răspunse ea îndată, însă cu un glas mai liniştit. Mi-a plăcut cât de frumos ai vorbit de fetele de la ţară! Am ascultat toată povestirea ta, în seara aceea, când Niki te-a invitat la noi, cu toate că tu nu m-ai băgat în seamă deloc. M-am retras în camera mea şi am lăsat uşa deschisă. Am auzit totul...

Şi spunând aceste cuvinte şi fără ca el să-şi dea seama, ea făcu un pas ferm înapoi, îl apucă de braţ, se lipi de el şi făcură cale întoarsă.

– Dar nu cred, Ştefane, că tot ceea ce am auzit şi tot ce-ţi spun eu că mi-a plăcut ar fi fost de ajuns ca să-ţi deschid uşa aşa cum ţi-am deschis-o...

Şi din nou glasul ei sună ca un avertisment; dacă el va crede acest lucru, nu va fi bine.

– Totul se va sfârşi înainte de a începe, dacă te iei după cuvintele mele, rosti ea cu patimă.

– Da, conveni el înfiorat ca de-o taină. Şi parcă îi făcu un jurământ: n-o să mă iau după mărturisirile tale, Luchi, pe care s-ar putea să le regreţi, sau poate chiar le regreţi în clipa de faţă. Numai ceea ce simt eu e ceva adevărat şi numai după asta o să mă iau.

– N-o să te gândeşti la mine? exclamă ea.

– Nu, zise el parcă cu o decizie dureroasă.

Şi se uita drept, de astă dată sigur pe el, copleşit dar liniştit... Nu era ăsta singurul lucru care îl putea ghida, simţirea şi cutremurarea inimii lui când îi vedea chipul? Ea putea să spună orice, el va rămâne statornic şi o va păstra în inimă nu cu secretele sfâşiate, ci întregi. Se opriră, dar numai o secundă. Luchi deschise poarta şi o luă înainte, fără să-l invite, dar fără să-şi ia la revedere. Silueta

ei care se îndepărta astfel prin curtea lungă, fără să se uite înapoi, îi aminti lui Ştefan de Ioana, care tot aşa, îl dusese undeva, luând-o singură şi tăcută înainte...

Şi în clipa aceea înţelese că i se întâmplă în viaţă ceva decisiv şi la fel de buimăcitor ca şi minutele care îi hotărâseră destinul în biroul marelui ziarist. De ce se întâmpla aşa? Nici nu vroia să afle, era un fapt, mersul ei liniştit, neşovăielnic, dar fără grabă, arăta intenţia ei de a fi cu el fericită ca şi Ioana, acum, în aceste clipe, înainte de a se trezi mâine ca dintr-un vis, cu regretul acela adânc că n-a putut trăi până la capăt, cum se întâmplă totdeauna în vis, ceea ce ar fi fost un miracol dacă s-ar fi putut împlini... Se va împlini... Se luă după ea fără să se grăbească s-o ajungă şi aştepta să vadă dacă va deschide şi va închide uşa în urma ei. Bineînţeles că n-o închise decât după ce el intră. Nu era uşa care da în hol, ci direct, printr-o scară laterală, în camera ei.

Ştefan n-o lăsă să-şi vină în fire, ca şi când ar fi ştiut mai dinainte, ghidat de instinct, că totul s-ar spulbera dacă ea ar fi lăsată să reia cunoştinţa cu viaţa ei anterioară, patul în care dormise până atunci singură şi se simţise, cine ştie, bine, şi s-ar putea, la apropierea unui intrus, să-l alunge pe el afară, cărţile ei din bibliotecă şi raftul mic al studioului, dulapul ei unde îşi ţinea rochiile, lampa ei de pat pe care o stingea cu un gând plăcut înainte de a închide ochii furată de somn... O îmbrăţişă şi îi şopti cu respiraţia fierbinte că trebuiau să se iubească fără să mai scoată niciun cuvânt şi fără să mai piardă nicio clipă... Ea îşi dădu capul înapoi şi îl privi de departe, uluită dar şi fascinată, în timp ce în priviri îi licărea o curiozitate intensă... Nu protestă nici măcar de formă, când el, uitând că nu e Ioana în grădină, îi ridică, după ce o culcă pe pat, rochia care îi dezveli picioarele şi dădu de obstacole pe care Ioana nu le avea, şi în faţa cărora el rămase câteva clipe dezarmat: îmbrăcămintea intimă, în care Luchi semăna iar cu fetiţa inocentă de paisprezece sau şaisprezece ani. Se ridicară în capul oaselor şi ea chicoti înveselită şi îi şopti la ureche că trebuie să se dezbrace amândoi. Ceea ce şi făcură, sub lumina galbenă, potolită, a veiozei. Ea se uită apoi la el gol şi curiozitatea din privirea ei crescu; îi şopti iarăşi, dar nu la ureche:

– Arăţi bestial!

Şi luminosul ei chip în loc să arate spaimă, rămase liniştit, privindu-l. Surâsul îi spori, frumoşii ei dinţi albi sticleau în clar-obscurul încăperii. Corpul ei avea linii armonioase, dar abia uitându-se la ea Ştefan avu vag sentimentul că gândul lui la Ioana trebuia să înceteze: fetei ăşteia îi era frică. Ce era cu ea? Tremura, deşi chipul ei rămânea mereu parcă în extaz. O luă în braţe şi începu s-o mângâie, cu toate că el însuşi simţea în adâncul fiinţei sale un tremur adânc...

– Nu mă lua în seamă, îi şopti fata fără ca surâsul ei minunat s-o părăsească. Tremur ca o proastă, mi-e frică...

Şi tremurul ei spori şi mai tare, când văzu pe chipul lui ceva străin şi imperios. Ca să se apere parcă, îl luă în braţe, îl luă de gât şi în clipa următoare dinţii i se înfipseră în umărul lui înăbuşindu-şi un ţipăt ascuţit. Nedumerit, Ştefan rămase o clipă nemişcat în fiinţa ei care nu vroise să-l primească de bunăvoie, apoi înţelese: Luchi nu semăna cu Ioana pentru simplul motiv că pe la Ioana înaintea lui trecuse un altul, în timp ce el era pentru Luchi primul ei bărbat... „Doamne Dumnezeule, gândi, fata asta a aşteptat atâţia ani ca să vin tocmai eu? Într-adevăr, ce i s-o fi întâmplat încât s-a hotărât, în prima seară când ne-am declarat că ne iubim, să nu mai fie fecioară? Cum se poate? Nimeni nu i-a declarat iubire până acum, ei, care e atât de frumoasă şi sufletul ei e atât de curat...?"

Luchi îl strângea mereu în braţe în timp ce el i se uita în ochii ei divini în care curiozitatea licărea mereu, mai potolită, dar nu stinsă: Da, înţelegea cum e, parcă spunea privirea ei, îşi dădea seama că încă nu putea fi pentru ea mai mult din pricina durerii... Dar printre durere, da, iată, corpul i se răsucea cutremurat şi nu mai prejos de bestialitatea lui... O ştiinţă rapidă îi cutreiera mintea şi parcă îmbătrânea subit... Aşa i se părea, nu ştia că ea rămânea pentru el tot ca înainte. O tristeţe grea o împiedica să vadă pe chipul lui transformarea care prevestea sfârşitul! Aproape strigând el se ridică jumătate peste corpul ei şi îi îmbrăţişă şoldurile, nemaiştiind ce să facă. Îşi trăi complicitatea cu corpul ei într-o singurătate care nu-l părăsi nici după ce, mai târziu, îi regăsi privirea şi surâsul şi îi văzu iarăşi lumina apărând pe frumoasele

ei trăsături. Da, dar lacrimi fierbinți îi spălau ei chipul și surâsul ei era parcă înstrăinat. Tăceau. Cuvintele nu mai aveau valoare, misterul pe care ele îl acoperiseră mai înainte nu mai exista, zburase parcă din preajma lor asemeni unei părări al cărei ascunziș ar fi fost brusc descoperit.

– Acuma trebuie să pleci, zise ea stăpânindu-se deodată și ștergându-și lacrimile. Se luminează de ziuă și n-ar fi bine să fii văzut străbătând curtea la o oră așa de târzie.

Revenise cu picioarele pe pământ. Ștefan încercă timid câteva mângâieri zadarnice. Pământul parcă îi fugea de sub picioare. Ea știa cine e el, arăta neschimbată, dar lumina chipului ei era acum glacială. „Nu trebuie să insist", gândi Ștefan și se îmbrăcă și plecă. În ușă ea avu un gest de tandrețe, îl apucă de gât, îl sărută și îi spuse:

– Inscripția de pe poarta *Infernului* lui Dante, cu care te-am întâmpinat, a fost scrisă special pentru tine.

El dădu din umeri, nu înțelese, dar nu mai spuse nimic.

Se întoarse acasă și se culcă. Avea sentimentul că i s-a întâmplat ceva copleșitor, dar straniu și nefiresc. Câteva amănunte bizare dădeau parcă târcoale bucuriei care îi făcea inima să bată mereu cu pulsații înalte, care nu coborau. Dar nu reuși să descifreze aceste amănunte: de ce se plimbaseră atât de puțin? Parcă se plimbaseră prea puțin, ea întrerupsese plimbarea. Și de ce vocea ei fusese prea liniștită, când îi răspunsese că și ea îl iubește? Și ce era cu inscripția aceea din *Infernul* lui Dante? Valul fericirii, însă, îl urcă iarăși sus pe crestele lui și uită de aceste semne. Nu trebuia oare să se întâmple chiar așa? Cui să i se întâmple, și cine să trăiască un astfel de ceas dacă nu un băiat și o fată? Îl trăiești acel ceas, chiar dacă nu te-aștepți, și tocmai de aceea e cu atât mai minunat...

PARTEA A TREIA

I

În anul următor 1941, pe ziua de 18 ianuarie, generalul Antonescu se urcă pe neaşteptate în avion şi plecă, după o scurtă preparativă diplomatică de urgenţă, la Berlin, să-l vadă pe Hitler. Îndată după plecarea şi apoi după întoarcerea sa începu în ţară o activitate legionară foarte febrilă şi spectaculoasă. În universităţi, în marile centre din provincie, capii legionari se deplasau peste tot şi ţineau discursuri bombastice şi incoerente, din care nu lipsea însă o idee foarte clară, subliniată de mai multe ori: credinţa şi ataşamentul legiunii faţă de marele Reich, de *Führer*-ul Adolf Hitler, de care legiunea îşi lega soarta.

Ce-i spusese generalul lui Hitler şi cum îi primise acesta spusele? Mulţi ani mai târziu, cei care îl însoţiseră pe Antonescu în această călătorie şi când nimic nu-i mai lega de secretul ei, povestiseră, fie că luaseră parte la eveniment, fie că generalul însuşi îl relatase, că dictatorul german îl primise pe Antonescu răcnind, cum făcea aproape totdeauna cu aliaţii pe care nu-i iubea şi pe care voia în felul acesta să-i intimideze şi să-i domine înainte ca ei să deschidă gura. Căci el ştia că nimeni nu venea la el să ofere, ci să ceară ceva, fie o slăbire a puterii sale asupra lor, fie alungarea unui duşman care câştigase mai mult teren pe lângă el, *Führer*-ul atotputernic. Numai că generalul nu era doctorul Hacha, nenorocitul preşedinte al republicii Cehoslovace care, cu un an în urmă, în 15 martie 1939, de la Hitler nu se întorsese decât după ce semnase actul de deces al ţării sale. Istoricul povesteşte că ceruse să-l vadă pe Hitler ca să discute cu el chestiunea represiunii trădătorului cu rang de monsenior, Tiso. Bătrânul Hacha voia să aibă din partea *Führer*-ului acordul generos să ducă această represiune până la capăt. În loc de acesta, dictatorul îi vorbi aspru, copleşindu-l cu reproşuri şi ameninţări că armata sa era pregătită să se arunce asupra micii sale ţări şi *Luftwaffe* gata să facă din Praga un rug de flăcări... Hacha,

care era un om în amurgul vieţii şi nu mai avea mult de sperat de la ea, sau ar fi trebuit să nu mai aibă, fiindcă fusese până atunci, în ţara lui, înainte de a ajunge preşedinte, membru respectat al Curţii Supreme, părăsi orice atitudine demnă şi se umili atât de tare încât tuturor celor de faţă nu le venea să-şi creadă urechilor: fondatorii republicii Cehoslovace, Beneş şi Masaryk, spuse el, împreună cu guvernarea lor i-au inspirat întotdeauna o astfel de aversiune, că îndată după schimbarea de regim (adică după München!), el s-a întrebat dacă foloseşte la ceva ca Cehoslovacia să fie un stat independent... Ce sperase înjosindu-se astfel? Guvernul lui, continuase el coborând ultimele trepte ale nemerniciei, încearcă, prin toate mijloacele, să-i reducă la tăcere pe partizanii lui Beneş şi Masaryk... Perfect! exclamase Hitler întrerupându-l brutal şi îl dăduse pe mâna lui Goering şi Ribbentrop, care îl închiseseră într-o odaie şi acolo îl somaseră să semneze o declaraţie care fusese pregătită dinainte şi în care se spunea în esenţă şi în mod cinic chiar ceea ce tocmai declarase el însuşi, Hacha, mai înainte, că adică nu folosea la nimic ca ţara sa să mai existe. Tot ce mai rămânea din ea era „o autonomie etnică conform caracterului ei propriu", adică doar faptul că mai erau numiţi cehi şi nu ţigani, sau altă denumire. Hacha înţelesese în sfârşit în ce bârlog nimerise şi refuzase să semneze. Îl înghesuiseră, se luaseră după el în jurul mesei, cu stiloul în mână. Bătrânul fugea, uitându-se cu groază înapoi la documentele de pe masă şi la cei doi care nu-l slăbeau; asemeni unor bandiţi care ştiau că prada nu le poate scăpa, ei îi spuneau că nu *Führer*-ul îi chemase acolo, nici ei doi, şi că venise singur, la cererea lui. Opinia internaţională nu s-ar fi alarmat prin urmare dacă ar fi auzit a doua zi că preşedintele Hacha a suferit un atac de cord şi a murit. Hacha chiar avu acest atac, dar doctorul fusese şi el prevăzut, îl reanimă cu o puternică injecţie şi se trezi între chipurile celor doi piraţi ai graniţelor, care îi vârau iar stiloul sub nas să semneze. Semnase! După spusele uneia dintre secretarele sale, povesteşte istoricul, *Führer*-ul, după ce semnă şi el documentul, se precipită în biroul său, luă în braţe toate femeile care erau de faţă şi strigă: „Copii, e cea mai frumoasă zi din viaţa mea! Numele

meu va rămâne în istorie, voi fi considerat drept cel mai mare german care a trăit vreodată".

A doua zi trupele Reich-ului, fără să tragă un glonţ, ştergeau ţara doctorului Hacha de pe hartă.

Generalul Antonescu nu fu însă dat pe mâna celor doi. El ridică din primele clipe glasul şi începu şi el să strige la individul care se agita ca o paiaţă de la un capăt la altul al imensei săli a Cancelariei Reich-ului.

Cei de faţă se uitau cu înfăţişări scofâlcite de atâta scepticism la acest general roşcat, care, se vedea după înfăţişarea lui, nu era mai puţin smintit decât celălalt, cu deosebirea că cel din urmă ar fi putut da imediat un ordin şi i-ar fi putut rezerva aceeaşi soartă ca nefericitului Hacha. Aşa şi credeau că o să se întâmple. Era însă acest militar care îşi lua chip de efigie un ins după care să fi fugit în jurul mesei, şi care, în cele din urmă, el şi ţara lui să sucombe dispărând de pe suprafaţa Europei?

Deodată Hitler încetă să mai strige şi se opri.

Se opri în secunda următoare şi Antonescu.

– Ce este, domnule general, zise Hitler, cu o voce joasă şi spartă, ameninţătoare dar liniştită. Ce se întâmplă în România?

Toată furia sa, adevărată dar şi simulată, se stinsese ca şi când n-ar fi fost, şi acum generalul avea în faţa sa un om căzut într-o tăcere bănuitoare şi încărcată de primejdii, mult mai greu de înfruntat decât răcnetele dinainte.

– Domnule Hitler, începu generalul cu vocea sa sigură, plină de încredere în sine, persoana mea nu contează, ci numai destinul naţiunilor noastre, care cere ca legionarii să părăsească, treptat, în România, puterea pe care nu sunt pregătiţi s-o exercite şi această putere să rămână, în aceste vremuri în care pacea nu e încă încheiată şi armele n-au tăcut, armatei române, care se bucură de încrederea naţiunii, indiferent dacă eu sunt sau nu în fruntea ei... Avem nevoie de linişte şi securitate în această parte a Europei, şi România, ca şi Marele Reich, reluă generalul, după ce interpretul se opri, terminând de tradus, şi nu e nevoie decât să ne uităm pe hartă ca să înţelegem de ce. Vrea domnul Hitler să ignore pericolele care ar surveni în urma unor grave tulburări pe care guvernarea

legionară n-ar întârzia să le provoace necontenit în țară? Crimele lor sunt o dovadă, și aceste crime...

Hitler, în picioare, în spatele biroului, asculta căzut într-un mutism total, cu meșa de păr deplasată de la locul unde era văzută în toate ziarele și jurnalele cinematografice, cu chipul posomorât, fără rază de lumină, care de altfel nu apărea niciodată pe chipul lui nici când privirile îi luceau de o încredere fanatică în sine și nici când, prin forța personalității lui demonice, făcea mulțimile să strige cuprinse de isterie. Interpretul continua să traducă impecabil cuvintele dure ale acestui general cu voința extremă, gata să moară, dar nu să renunțe la convingerile sale, care erau expresii ale unor realități neîndoielnice de-acolo din țara sa. Hotărât, gândea marele tartor furios și stăpânit, ăsta nu era doctorul Hacha să alerge Goering și Ribbentrop după el în jurul mesei. E drept că nici granițele României nu erau aici, în inima *Reich*-ului, cum au fost cele ale acelor parveniți de cehi, dar o lovitură în stomac tot au primit prin *Diktat*-ul său din august de la Viena. Ungurii au dorit asta. Pur și simplu le-a făcut pe plac, deși lui, această sfârtecare între vecini nici măcar nu i-a făcut cine știe ce plăcere. Plăcere mare ar fi simțit dacă trupele sale ar fi efectuat ele această sfârtecare, în folosul Reich-ului. Poate că ar fi trebuit ocupată această țară (cu petrolul și grânele ei). Desigur, mai târziu, de ce nu? Dacă se va ivi cea mai mică necesitate și vor fi înlăturate pericolele unei intervenții ruse... Vom vedea... Acest general gata la orice, de pildă, era el credincios marelui Reich și lui, *Führer*-ului personal, după *Diktat*-ul de la Viena? Nu ascundea el ranchiuna și trădarea? Îl privi pe sub sprâncene, cu un rictus pe care mustața îl ascundea, dar care îi întuneca cumplit chipul și îl izbi sinceritatea pe care înfățișarea acestuia o exprima. Mare actor? Nu, mare actor era el, Hitler, numai el știa să monteze și să joace în așa fel o comedie, încât omenirea să-l creadă că a fost și este animat de cele mai bune intenții, chiar și atunci când în văzul tuturor a călcat în picioare toate tratatele. Râsese până la lacrimi într-o zi când i se pregătise drept cadou lui Ribbentrop de ziua lui, sau ceva în genul ăsta, o cutie cu toate tratatele pe care le semnaseră și se constatase că aproape nouăzeci la sută dintre ele fuseseră călcate...

Da, nu se putea înşela, gândea Hitler, acest general îi era sincer credincios, nu juca nicio comedie şi se bucura de încrederea poporului său. Îşi aminti că rapoartele agenţilor săi secreţi din România vorbeau bine despre el. Nici acei mistici naţionalişti români, numiţi legionari (care lui Hitler nu-i plăceau deloc, erau prea mistici şi prea naţionalişti), nu se plângeau de şeful statului care îi adusese la putere. El îi adusese! Dacă acum dorea îndepărtarea lor, înseamnă că avea de ce. Făcu un gest şi, intimidat, interpretul opri relatarea pătimaşă şi rece a crimelor legionarilor, în care generalul se angajase şi care pe Hitler nu-l interesau...

– Nu pot accepta, domnule general, zise el cu aceeaşi voce coborâtă şi parcă spartă, decât în caz extrem, ca legionarii să fie goniţi de la putere... Încercaţi, dacă e posibil, să colaboraţi. Ei aduc în conştiinţa românească încrederea şi credinţa fără rezerve în mişcarea naţional-socialistă, pe care nici armata dumneavoastră şi nici poporul care o urmează nu le pot aduce în măsură suficientă, ca să cimenteze prietenia şi alianţa dintre popoarele noastre. Evitaţi turburările. Sunteţi conştient de pericolele care ar surveni!

Şi Hitler ridică fruntea, dominator. N-avea decât să studieze mai târziu, acest general, spusele sale, după minuta care îi va fi înmânată, dacă e atât de greu de cap şi n-a înţeles care este fondul răspunsului său. Fiindcă într-adevăr, generalul, cu toată siguranţa sa de sine, rămăsese îndârjit în faţa dictatorului: nu înţelesese clar. Ceru interpretului să i se repete, dar Hitler se apropiase, îi întinsese mâna, i-o strânsese şi ieşise grăbit din imensa încăpere însoţit de intimii săi, conducători ai partidului şi şefi ai Wehrmacht-ului.

Întrevederea, cu toate urmările care aveau să decurgă din ea, şi pentru general, şi pentru noi şi mai ales pentru Hitler însuşi, patru ani mai târziu, se încheiase.

Niciun protocol special de despărţire nu urmă, afară de faptul că musafirul fu reţinut de Hitler la dejun. Generalul primi textul dactilografiat al schimbului de cuvinte care avusese loc (în afară de răcnetele de la început ale *Führer*-ului) şi care, recitit atent, dădea, nu însă fără un avertisment, mână liberă generalului. Da, în caz extrem îi putea goni. Dar nu trebuia să uite că oricând Hitler îi putea aduce înapoi şi da jos pe el, pe general, fiindcă

legionarii aduceau credința fără rezerve etc. Cum putea, deci, să-i gonească pe legionari? se întrebă generalul în avionul care îl aducea, a doua zi, înapoi. Numai *în caz extrem și fără turburări*. Cum s-ar putea întâmpla acest lucru? Se vor opune...

II

Le Conducator luă imediat cunoștință de activitatea febrilă a legionarilor, de întrunirile lor al căror sens nu-i scăpa, de descinderile lor în lojile masonice de unde pretindeau că vor da la iveală lucruri senzaționale: erau un avertisment pentru el, pentru general, care, se sugera, era sfătuit și influențat de miniștri membri ai masoneriei... S-a dus la Hitler, ei și? Ce-a putut obține? Dacă ei vor divulga ceea ce știu, nimeni nu-l va mai putea salva... Cu vârfurile germane aveau și ei legături...

Dar chiar în noaptea care urmă se petrecu pe străzile capitalei unul din acele fapte care sunt parcă un semnal bizar, dat din adâncurile secrete ale întâmplării, protagoniștilor aflați în conflict: un grec ucise cu un foc de revolver un maior german care se plimba liniștit crezându-se în această țară în deplină siguranță. Ce era cu acest grec? Parcă se poate ști ce e cu un grec? Aceşti urmași ai lui Ahile și Agamemnon țin mereu să ne arate că nu sunt niște simpli urmași a căror gândire îndrăzneață a slăbit, prin secole, cu ceva. Sunt aceiași! Când i se aduse la cunoștință actul acestui grec ciudat, generalul scoase un adânc suspin: Iată mâna soartei! Cine era vinovat de acest asasinat, de faptul că el putuse fi săvârșit în plină stradă? Ministrul de interne, generalul Petrovicescu, bineînțeles. Și mai cine? Șeful Siguranței, Ghika, directorul general al polițiilor, Maimuca, prefectul poliției capitalei, Mironovici. Și îi destitui imediat, pe toți, și astfel toată agitația legionarilor, în fața acestui act grav, păli: lovitura fusese bine dată. Cine pierde internele, poliția și Siguranța și nu are nici armata de partea sa poate să spună adio puterii. Firește, poate nu era o ruptură, se va vedea dacă generalul, în fața reacției lor energice, a legionarilor, avea să revină

asupra hotărârii sale, sau, în orice caz, să numească în locul celor destituiți tot legionari.

Şi scoaseră în stradă manifestanți care în după-amiaza zilei de 20 ianuarie strigară lozinci în fața Universității, a Palatului Regal şi a Ambasadei germane, cerând ca demişii să fie repuşi în funcțiile lor şi: *jos masonii* (unii nu ştiau ce sunt ăştia şi strigau *nasonii*), *jos jidovitul Rioşanu* şi *vrem guvern legionar.* Această lozincă indica ceva nou, guvern legionar total, în orice caz fără indivizi ca acel Rioşanu care de-acolo de la interne unde se cocoțase pusese la adăpost mulți duşmani ai legiunii, ferindu-i astfel de răzbunarea legionară; în plus, acest jidovit îşi permitea el însuşi să se declare pe față duşman al Mişcării...

Pe la orele nouă seara, câteva mii de manifestanți venind dinspre Bulevardul Lascăr Catargiu şi conduşi de şefi care se expuneau cu îndrăzneală intrară în Piața Victoriei şi strigară aceleaşi lozinci în fața Preşedinției Consiliului de Miniştri. Se cerea de asemenea îndepărtarea unor membri din guvern, precum şi a unor înalți funcționari ai statului care erau acuzați că fac parte din masonerie sau sunt protectori ai acesteia şi ai evreilor. Liniştit şi tăcut generalul privea totul prin fereastră. Îi văzu în cele din urmă pe toți ridicând mâinile şi ovaționând. Colonelul Elefterescu pătrunse în cabinet şi raportă că în Timişoara, Caracal, Târnava-Mare şi Târnava-Mică, Craiova şi Iaşi sunt atacate chesturile de poliție, prefecturile şi telefoanele şi ocupate prin forță.

– Şi ăştia ce strigă acum? întrebă generalul mulțumit parcă de ştirile rele care i se raportaseră.

– În momentul de față vă aclamă pe dumneavoastră şi pe Horia Sima.

– Hm, făcu generalul nemulțumit. Şi cine e în fruntea lor?

– Viorel Trifa şi Dumitru Grozea.

– Dumitru Grozea, hm, comunistu ăla? Asasinul de la Jilava?

Generalul nu era deloc satisfăcut, ca şi când acel Grozea era chiar comunist şi, auzi, să te aclame un comunist şi un asasin. În curând manifestanții se retraseră paşnic. Generalul rămase la Preşedinția Consiliului până noaptea târziu, ținând sub stare de alarmă toate marile unități militare de uscat, aer şi marină, dându-le

însă ordine să se abțină de la orice inițiativă, chiar dacă, așa cum se întâmplase în provincie, chesturile, prefecturile și telefoanele erau atacate și ocupate. Nicio clipă însă nu se gândi să satisfacă cererile manifestanților, adică ale vârfurilor legionare, să revină asupra demiterilor pe care le operase și să mai dea și afară pe oamenii săi de încredere, acuzați de a fi masoni sau jidoviți și să pună în locul lor partizani de-ai lui Horia Sima. Dimpotrivă, chemă la el pe noii titulari, îi instrui, le dădu ordine ca a doua zi dimineața să se prezinte la datorie și să-și ia posturile în primire. Erau toți militari, generali cu tâmple cărunte, cărora le cunoștea aptitudinile și credința, nu se înverziseră ca stupidul general Petrovicescu. Un tâmpit mai mare ca ăsta nu-i fusese dat să vadă în viața lui plină de peripeții, afară, poate, de generalul Angelescu... Dar parcă și ăla avea măcar darul de a-și ascunde incapacitatea... Ăsta nici măcar la atâta nu se pricepea...

A doua zi, 21 ianuarie, generalul Mitrea porni într-o mașină militară spre prefectura poliției, să-și ia postul în primire. Prefectul însă, Radu Mironovici, refuză să-l predea. Din biroul său, generalul Mitrea raportă lui Antonescu că prefectul se împotrivește și nu vrea să părăsească prefectura. *Le Conducator* îl chemă pe prefect la aparat și îl somă să se supună ordinului său, acesta promise că spre prânz va preda postul... Simultan însă centre vitale ale capitalei erau ocupate, clădirea Radioului, depozitele de benzină, comisariatele de poliție, sediile obișnuite și sediul central din strada Romei, cu tot cartierul, care cuprindea străzile Londra, Washington, Argentina, până la Calea Dorobanți; din comunele suburbane veneau de asemeni știri proaste. Generalul Antonescu însă nu reacționă, deși de la o oră la alta i se raportă că din capitală mai rămâneau sub controlul guvernului doar acele clădiri și instituții unde existau gărzi militare bine înarmate cum erau ministerele, poșta, gările, telefoanele și, firește, cazărmile... Dimpotrivă, generalul continua să ducă tratative cu prefectul poliției, care promitea mereu că va preda prefectura, însă fără să se grăbească să pună în practică această promisiune... Încercă să ducă tratative și cu ceilalți șefi legionari, la urma urmei cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima. Ce însemna asta? Se ridicau împotriva lui?!

Ce se întâmpla? Astfel vorbea el în marea sală de recepție de la Președinție înconjurat de militari și civili, pașnic, demonstrativ, liniștit, deși pe chipurile celorlalți nu întâlnea, răsfrântă, această liniște a sa al cărei substrat nu-l înțelegea nimeni. Militarii îl priveau preocupați, cu întrebarea în priviri: De ce nu le dădea ordin să scoată armata? Nu, nu, trebuia vorbit cu ei, să părăsească clădirile ocupate, să se retragă, să intre în ordine. Dar toți șefii lor, în frunte cu Horia Sima, își părăsiseră posturile pe care le ocupaseră până atunci prin instituții și ministere și dispăruseră fără urmă... Nu erau de găsit... Nu mai era nicio îndoială, rebeliunea era totală și n-avea de gând să dea, în mod pașnic, înapoi prin discuții și tratative...

III

În dimineața aceleiași zile, când bucureștenii, fără să știe ce se întâmplă, începuseră să audă de peste tot pârâituri de arme automate și focuri de puști sau de pistoale, fără să vadă pe străzi clar cine erau cei care trăgeau și în cine, Grigore Patriciu convocase pe toți redactorii în biroul său și, informat fiind, îi informă la rândul său că în țară și în special în capitală, legiunea trecuse la luptă pe față împotriva generalului Antonescu.

– Domnilor, le spuse el, cine a fost până acuma în secret legionar trebuie să se decidă și să iasă la lumină. A sosit momentul critic pentru toți: ori murim noi, ori mor legionarii. În orice caz, un lucru e clar, dacă ei învinș, nu ne vor cruța. Încât armele pe care le-am găsit în pod și prin W.C.-uri, pitite și bine împachetate, cu muniția aferentă, vă stau la dispoziție, înarmați-vă și trageți ori în mine, ori în legionari.

O tăcere grea se lăsă în spațiosul birou, întreruptă doar din când în când, ca o părere, ca un lucru neverosimil, de împușcăturile care se auzeau din oraș. Neîncrederea se așternea pe chipurile redactorilor. Ei, chiar așa, vor trebui să pună mâna pe arme și să tragă fie într-o parte, fie în alta? Adică cum, lucrurile astea nu se puteau aranja într-un fel fără ei, sau, și mai bine, fără arme? Și într-adevăr,

cine mama dracului adusese aceste arme în clădirea ziarului? Erau chiar arme adevărate, frumoase, cu țeava proaspătă, prin care nu se trăsese încă, învelite în hârtie ceruită. Le descoperise chiar ieri o femeie de serviciu, făcând curățenie, după care, furios, patronul ordonase să se caute peste tot, și căutările nu fuseseră zadarnice. Erau legionarii din interior care ajutaseră în timpul nopții aceste depozitări? Fără îndoială. Din administrație. Fiindcă din redacție cine putea fi? Ei, ia să vedem! Dar nimeni nu se dădu pe față. Increduli, continuau să nu ia cunoștință de faptul că viața lor atingea un punct arzător din fața căruia nu mai puteau da nici înainte, nici înapoi. O pârâitură de mitralieră foarte apropiată, ai fi zis că venea chiar de sus, din tipografia ziarului, zgâlțâi biroul patronului.

– Se trage de la noi? strigă el. Cancea, fuga și vezi!

Cancea strivi în scrumieră cu o mișcare febrilă țigarea care îi frigea buzele, sări și dispăru pe ușă.

– Domnilor, continuă patronul, armele sunt alături. Cine vrea și cine se pricepe să tragă cu ele se înarmează. Cine nu, n-are rost să riște. O armă în buzunar naște întrebarea legitimă: împotriva cui vroiai să tragi cu ea?

Mitraliera care trăsese prin apropiere făcuse deodată să fie abandonată credința naivă că evenimentele care au avut până acuma loc în lume și care izbucneau deodată și aici puteau fi aranjate de alții și ei, redactorii acestui ziar, feriți de vreo opțiune dramatică.

– Știm împotriva cui să tragem! strigă deodată Niki și toată lumea tresări. Ne înarmăm, patroane! Bineînțeles, cine vrea, poate să plece acasă!

– Trebuie să știți că în aceste ore nu ne putem bizui, sau să ne așteptăm să nu ne putem bizui pe sprijinul generalului, deși chiar acum o să iau legătura cu șeful său de cabinet, zise patronul. Când orele sunt decisive, și când, probabil, partida se decide în altă parte, viața altora, aflată în primejdie, poate fi ignorată. Noi putem fi ăia, și în caz de victorie, toată lumea să ne sanctifice pentru convingerile noastre. Prefer să trăiesc!

Foarte bine, se putea citi pe chipurile tuturor. Am înțeles, patroane! Gata! Toți am fost militari, e război civil, știm ce avem de făcut. Incertitudinea se spulberase și se vedea cum gândirea

lor, neliniştită până atunci, după decizie redevenise liberă şi erau mai veseli decât ieri sau alaltăieri. O să tragem, parcă spuneau ei. Cu legionarii ăştia nu e de trăit, f... muma'n... Ce adică, numai ei ştiau să umble cu pistoale? Ştim şi noi! Şi le încărcau şi umblau cu ele cu gesturi delicate şi sigure; aşa cum se cuvenea cu aceste jucării grele care puteau scuipa moarte din mica lor burtă. Şi le puneau piedica şi se uitau încântaţi la ţevile lor brunate... Ştefan şi-l vârî pe-al său în buzunarul de la spate şi ca şi când ar fi ştiut mai bine decât alţii că fără muniţie chestia aia nu făcea doi bani îşi luă mai multe încărcătoare decât alţii.

Cancea se întoarse şi spuse că s-a tras din apropiere, dinspre prefectura poliţiei, dacă nu chiar dinăuntru... În orice caz, ceva se petrece acolo, trecătorii spun că au văzut un tanc intrând în curtea prefecturii şi că după aceea au început împuşcăturile... Aşadar, tancuri?! Asta era un semn că armata intrase în acţiune? Patronul, înconjurat de redactorii săi, vorbea cu Preşedinţia Consiliului de Miniştri.

– Domnilor, spuse el apoi, aruncând receptorul în furcă, generalul ne transmite să ne facem datoria ca ziarişti şi să spunem opiniei publice adevărul. În cazul în care am fi atacaţi, să cerem sprijinul armatei, care va sosi imediat la faţa locului. Notaţi-vă următorul număr de telefon, memoraţi-l... Şi le spuse un număr. Da, continuă el apoi, turburările au cuprins întreaga capitală, situaţia e foarte critică. Cine vrea să plece şi să scrie ce se întâmplă? Paul Ştefan!

– Da, patroane.

– Lasă-ţi arma în sertarul biroului şi înarmează-te cu stiloul şi bloc-notes-ul şi aruncă-te în vâltoarea evenimentelor. Cu pistolul în buzunar poţi fi prins şi împuşcat pe loc fie de legionari, fie de militari, în timp ce fără el poţi să te strecori. A venit timpul să ne arăţi ce poţi.

– Am înţeles, patroane.

– Niki, rămâi în redacţie şi-mi aduci, din oră în oră, ştiri de pe teren. Cine mai vrea să plece?

Plecară toţi marii reporteri ai ziarului, după ce, dezamăgiţi, trebuiră şi ei să-şi scoată pistoalele şi muniţia din buzunar şi să le

pună pe loc de unde le luaseră. Tocmai după ce starea lor de spirit se schimbase făcând acel salt misterios care transformă un om paşnic, grijuliu cu viaţa sa şi chiar laş, într-un luptător decis, care a înţeles că altă soluţie decât să lupte nu mai există, chiar dacă va trebui să moară...

„Străzile sunt pustii, gândi Ştefan afară, cum să dau eu de vâltoarea evenimentelor?“ Dar văzu că în restaurante existau totuşi oameni care stăteau la masă şi mâncau. E drept că nu arătau prea veseli, dar nici cine ştie ce speriaţi nu păreau. Ştefan împinse uşa Capşei şi vru să intre înăuntru, dar apariţia unui tanc care venea din josul Căii Victoriei îl făcu să iasă afară, în timp ce chipuri cu priviri sticlind de ironie din dosul geamului parcă îl îndemnau: „Du-te, dacă eşti de-al lor! Sau eşti doar un gură-cască? Să nu te trezeşti cu un glonţ în cap...“

Ştefan se luă după tanc care în apropierea Palatului telefoanelor încetini şi apoi opri. Abia după aceea apărură, înaintând în ordine şi cântând ceva în care se distingeau cuvintele *urlă duşmanii*, două formaţiuni de legionari. În ciuda ordinei, şi poate din pricina cântecului şi mai ales a caracterului foarte amestecat al acestor două grupuri (pălării şi căciuli, şepci de elevi, oameni maturi dar şi adolescenţi), adunătura aceasta părea o haită întărâtată şi mai ales foarte sigură că prada pe care o urmăreau le va cădea fără doar şi poate în braţe. Se auziră ordine, legionarii se opriră şi începură toţi să tragă în ferestrele uriaşe de la parter şi în marea uşă a intrării Palatului telefoanelor. Groasele geamuri se umplură cu o spuză de găuri fără să se spargă şi să cadă jos... Vrură apoi să dea năvală în înalta clădire dar riposta neaşteptată dinăuntru îi culcă pe toţi la pământ: două mitraliere începură să tragă în ei amândouă deodată şi focul venea parcă de sus, de la un etaj, oblic... Tancul nu mai era un adăpost sigur. Când se lăsă liniştea, se auziră nişte strigăte de groază uluită, şi alergând spre unghiul de sub clădire, care îi ferea de tirul mitralierelor, toţi începură s-o ia la goană, la vale, în direcţia Cişmigiului. Tancul se căznea să-şi îndrepte turela cu ţeava tunului sus, de unde se trăsese, dar legionarii dinăuntru se pare că habar n-aveau cum se face acest lucru. Ţâşni înainte şi

vină la dreapta... Atunci ieşiră afară din clădire soldaţi, şi Ştefan, care fusese cât pe-aici să fie curăţat de un snop de gloanţe în pasajul Vilagros unde se refugiase, auzi comanda unui ofiţer:

– După ei, trebuiesc prinşi toţi şi cine nu se predă, trageţi.

Ştefan ţâşni de la locul său, ocolind morţii şi răniţii.

– Domnule sublocotenent, zice, sunt de la *Ziua*, îmi daţi voie să vă însoţesc?

– Legitimaţia, ceru ofiţerul, în timp ce îi pipăia rapid buzunarele, să vadă dacă n-are armă.

Ştefan îşi scoase legitimaţia.

– Pe riscul dumneavoastră şi, în orice caz, rămâneţi la distanţă, zise ofiţerul grăbit şi o luă la fugă cu soldaţii după el, urmărindu-i pe legionarii în dezordine.

Prinseră mulţi dintre ei înainte ca aceştia să iasă pe Bulevardul Elisabeta şi să-şi piardă urma. Rebelii se dădeau de gol: fugeau. Se trăgea în ei, şi atunci, înspăimântaţi, se opreau şi ridicau mâinile.

Pistolul pe care îl găseau asupra lor le era luat şi erau strânşi unul câte unul chiar la poarta Cişmigiului. Pistolul acela era dovada că sunt rebeli. Mulţi scăpaseră. Ştefan se uita la ei şi ar fi vrut să-i ia la întrebări, vroia să ştie ce gândeau, chiar crezuseră că Palatul telefoanelor o să se predea de îndată ce aveau să tragă ei în geamuri? Dar ofiţerul îi luă şi îi duse şi Ştefan rămase singur.

Din când în când, câte-o mitralieră toca. Apoi liniştea încordată revenea asupra oraşului. Tramvaiele totuşi mai circulau. „Hm! Ridicul atac!“ gândi Ştefan nedumerit.

Urcă pe strada Sfântul Ionică din nou spre pasajul Vilagros, pe care îl străbătu şi ieşi departe traversând străzi şi bulevarde aproape goale de trecători. Abia după un timp îşi dădu seama că mergea spre o direcţie de unde se auzeau împuşcături. Se oprea şi trăgea cu urechea. Nimeri pe Dorobanţi, unde la numai câteva minute după ce se adăposti văzu aceeaşi scenă ca la Telefoane. O altă instituţie era atacată şi atacul respins. Morţi şi răniţi acopereau Calea Dorobanţi. Strigătele celor vii, care cărau pe cei răniţi, aveau pesemne o strânsă legătură cu tirul unei mitraliere aşezate undeva în clădirea imediată şi în spatele căreia se aflau soldaţi care ştiau să tragă şi ofiţeri să comande.

Ştefan văzu, fără să-i vină să creadă parcă, un soldat izolat apărând de după un colţ şi luând-o liniştit de-a lungul Căii Dorobanţilor ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat pe-acolo. „Pesemne e un sol", gândi Ştefan, deşi acest sol nu purta nimic alb... Câtva timp merse liniştit, atâta vreme cât intra în unghiul de apărare al clădirii asaltate. Dar pe urmă el ieşi din acel unghi. Cine era? Un curier? Atât de imprudent? Sau era un ostaş în permisie, un ţăran care venea cine ştie de unde şi se ducea cine ştie încotro? Puţin îi păsa, îşi vedea de drum, spre destinaţia pe care o ştia singur, unde trebuia negreşit să fie, pesemne, chiar astăzi, prezent... Oricum, zdravăn nu era! Credea că împuşcăturile şi morţii aceia de pe stradă nu-l priveau? Civilii năvăliră deodată asupra lui cu răcnete şi în câteva secunde îl trântiră jos în zăpadă, îl traseră de picioare, îl loviră... Cineva se apropie cu un bidon şi începu să toarne apă pe el.

– Bă, ce e cu voi, sunteţi nebuni? strigă soldatul. Bă, astâmpăraţi-vă, ce-aveţi cu mine?

Un chibrit fu aprins şi aruncat pe el. Şi soldatul luă deodată foc şi începu să ardă ca o pălălaie. Nu apă, ci benzină se turnase peste el. Începu să urle, şi să se rostogolească pe jos, dar lichidul era îmbibat în mantaua şi în vestonul lui, până la piele. Dădea din mâini, inocent, contra flăcărilor, crezând că astfel le va stinge, necrezând parcă în ele, ca şi când nu le-ar fi simţit, deşi îl ardeau. În acest timp alte strigăte le acopereau pe ale lui, în timp ce din clădirea asaltată mitraliera trăgea în rafale scurte. Unghiul ferit sub care se petrecuse scena unde soldatul murea ars de viu fu reperat şi curând cei care mai rămăseseră prin apropiere şi vrură să fugă căzură seceraţi. Era curios cum, în isteria lor, aceşti rebeli încă nu înţelegeau că împotriva lor se putea trage. Din clădirea asediată trei militari ieşiră şi ridicară pe camaradul lor carbonizat.

„Ce să fac eu acum?!" se întrebă Ştefan simţind deodată o paralizie a voinţei, continuând să se uite de-a lungul străzii pe care zăceau, ici, colo, oameni morţi şi nemaiştiind dacă să mai stea acolo sau să se îndepărteze. Apoi voinţa îi reveni şi îşi spuse că trebuia să afle cum se numea instituţia atacată, ce era acolo. Fiindcă trebuia negreşit să scrie ce-a văzut, era, poate, singurul

gazetar care nimerise şi văzuse ceea ce se întâmplase aici... Ieşi din gangul în care se pitise şi o luă înapoi, spre Piaţa Romană, uitând că nu aflase încă numele instituţiei asediate. Intră într-o bodegă, se aşeză la masă, îşi scoase carnetul şi începu să scrie. Dar se opri, cei din bodegă se uitau la el prea insistent şi cu priviri în care era greu să ghiceşti ce gândeau. Rupse hârtia şi o aruncă, apoi ceru chelnerului o gustare. „Am să scriu la redacţie, dacă legionarii mi-ar găsi în buzunar textul cu istorisirea scenei de pe Dorobanţi, m-ar împuşca pe loc", gândi el prudent.

Se întoarse la redacţie.

– Scrie, îi spuse Niki după ce îl ascultă.

Alţi reporteri care se întoarseră spre orele patru după-amiază arătau posomorâţi. Nu înţelegeau: după informaţiile lor legionarii câştigau teren şi armata nu acţiona decât când era atacată. Ce făcea generalul? Ştiri alarmante veneau din provincie: doi comandanţi de mari unităţi terestre trecuseră de partea rebelilor şi porniseră spre capitală, unul din Braşov, altul de undeva din Moldova. Se cunoştea şi numele lor: generalii Dragalina şi Coroamă.

– Din ce sursă e ştirea asta? întrebă Niki.

– Ai dreptate, zise reporterul, nu e o ştire, ci un zvon de pe stradă. Dar ştii, uneori zvonurile... Şi ăsta e foarte interesant...

– O să verificăm, zise Niki şi puse mâna pe telefon.

Avea cunoştinţele lui la Marele Stat-Major. De-acolo i se răspunse că generalii în cauză sunt la posturile lor şi nicio mişcare de trupe fără ordin nu e în această clipă semnalată. Dar că, îi spuse ofiţerul de stat-major lui Niki, îi mulţumeşte că le-a telefonat şi acest zvon va fi raportat Conducătorului statului.

– De ce nu reacţionează armata? mai zise Niki.

– Executăm ordinele domnului general, răspunse sec ofiţerul.

Bineînţeles! Chiar dacă ar fi ştiut mai multe, cum să-i fi spus? Pentru un ziarist însă şi întrebările naive pot avea succes. Poţi să ştii?

– Ştefane, patronul a plecat acasă şi mi-a spus să trimit imediat la el reporterul care a aflat lucrurile cele mai interesante. Ai terminat de scris?

– Da, răspunse Ştefan.

– Du-te! Lasă-mi manuscrisul să-l dau la bătut la maşină şi fii atent pe stradă, n-are niciun rost să te expui inutil. Dacă mori, n-o să mai fie nimic de făcut, nu uita chestia asta, fiindcă am impresia, după ochii tăi, că nu-ţi dai seama că *după aceea* totul s-a terminat...

– Îmi dau seama, murmură Ştefan.

Dar tot după privirea lui se vedea că nu-şi dădea. Ei cum! Chiar aşa? Nu mai e nimic?... parcă întreba el. „*După aceea* totul se ia de la cap, asta se ştie, de ce vrei să mă sperii?“

IV

Ştefan nu ştia exact pe unde s-o ia ca să ajungă pe strada general Berthelot, unde stătea patronul, dar ştia direcţia, mai fusese la el o dată, era o catedrală prin apropiere. Străzile pe care le străbătu, Brezoianu şi Câmpineanu, erau liniştite, se vedeau chiar trecători paşnici mergând în toate direcţiile spre ţintele spre care îi chemau interesele lor. Prin apropiere era Palatul Regal dar nimic deosebit nu se auzea dintr-acolo. „Regele, pesemne, nu intră în discuţie“, gândi Ştefan.

În apropierea casei patronului se dădu la o parte şi intră aproape în zid, gata să fie strivit de o coloană de maşini care parcă erau conduse de şoferi beţi: erau două autocamioane şi două turisme înţesate de oameni. Camioanele barară strada în ambele sensuri, iar maşinile începură să manevreze să întoarcă spre direcţia din care veniseră. „Ce e cu ăştia, se întrebă Ştefan, de ce fac asta? Sunt legionari, dar ce instituţie vor să atace?... Instituţie?!“ se miră el. Între cele două camioane se afla doar casa patronului şi niciun fel de instituţie. Nu cumva?!... Văzu apoi că oamenii din maşini se dădeau jos şi se îndreptau într-adevăr spre casa marelui ziarist. În faţa porţii staţiona maşina lui, cu şoferul înăuntru, care deodată ţâşni din ea şi o luă la fugă ca scăpat din puşcă. Cineva trase în el şi îl culcă la pământ, s-ar fi zis că a fost lovit în plin, dar în clipele următoare îşi reluă goana cu şi mai mare putere şi se salvă după un

colț de stradă. „Ce să fac eu acuma?! se întreba Ştefan, cu aceeaşi senzație de paralizie a voinței pe care o mai simțise astăzi o dată. Îl vor omorî pe patron, Doamne, Dumnezeule..." Dar ca şi atunci această senzație îl părăsi aproape imediat, se dezlipi de lângă zid, traversă în goană strada şi intră alături într-un mic restaurant aşezat pe colț. Se căută în buzunare şi ceru cârciumarului o fisă. Se îndreptă spre telefon. Ce noroc, la telefon nu era nimeni. Formă numărul patronului.

– Alo, da, se auzi vocea zbierată a marelui ziarist.

– Patroane, zise Ştefan în şoaptă, dar distinct, aici Paul Ştefan. Sunteți atacat de legionari! V-au înconjurat casa.

O secundă de tăcere urmă după acest mesaj dramatic, apoi Ştefan auzi:

– Sunt mulți?

– Da, patroane, cincizeci, şaizeci...

– Telefonează armatei, strigă Grigore Patriciu fără ca vocea lui să fi trădat cea mai mică teamă.

Şi închise imediat şi formă el însuşi numărul Preşedinției Consiliului şi telefonă şi el. După care se repezi în dormitor, îşi îmbrăcă la iuțeală haina, îşi trase pantofii şi coborî în vestibul cu două pistoale în mână. Era singur în casă, afară de socri, care locuiau mai jos împreună cu doi servitori. Pe soție şi fiică le trimisese încă în cursul dimineții la un prieten mai sigur. Socrii locuiau într-un fel de parter mai scund, cu ferestrele cu apărătoare de metal. Acolo intraseră legionarii forțând uşa, înspăimântându-i pe aceşti bătrâni să spună unde se află Patriciu, pe unde pătrund circuitele telefonice în clădire şi dacă există vreo scară care să lege direct, prin interior, parterul şi etajul. Bătrânii, tremurând de spaimă, spuseră, e drept fără să se grăbească, pe unde intră firul telefonului în casă şi un legionar se duse şi îl tăie cu patentul. Scară spre interior? se mirară bătrânii. Nu exista. Intrările erau separate. Spre parterul adevărat, cel mare, şi spre etaj se intra prin uşa din față. Ei, da, dădură legionarii din cap, văzuseră şi ei uşa aceea, dar cu ce s-o spargi? Ieşiră şi unul din ei aduse dintr-un camion şi vârî o rangă groasă, cu vârful ascuțit, lângă broască, în timp ce alții doi izbeau cu umărul. Lucrau fără grabă, ca şi când ar fi fost inşi

paşnici, meseriaşi tocmiţi să facă o treabă, în cazul de faţă să deschidă o uşă ale cărei chei fuseseră pierdute. Cu mijloace cam rudimentare, era adevărat, dar asta era situaţia... În sfârşit masiva uşă de stejar pârâi, se rupse din broască dar rămase, spre enervarea celor de afară, într-un lanţ gros, pe dinăuntru. Începură să izbească în el cu ranga. Zadarnic. Veni unul mai ingenios care înţelese că balamalele vor ceva mai uşor decât acel lanţ şi într-adevăr în câteva minute aruncară uşa peste cap. Culcat pe burtă şi pitit în unghiul zidului, unde se termina spirala scării interioare, cu pistolul în mână, marele ziarist aştepta. Ştia că n-o să poată opri el singur cincizeci de legionari să intre în casă, dar dacă îi oprea măcar un sfert de oră, poate că armata sosea. Ori, acest sfert de oră chiar trecuse şi viaţa lui era agăţată de o clipă... Iată-i în prag... Când umbrele lor negre deveniră ameninţătoare, fără să fi intrat cu totul în casă, ziaristul îndreptă pistoalele într-acolo şi ochi. Deodată însă trei din aceste umbre ţâşniră din vestibul şi se pitiră sub scară. Ce bine că nu trăsese, l-ar fi descoperit unde era şi l-ar fi lichidat, năvălind toţi pe scări. Ori, acum îi pândea el să iasă de sub scară. Numai că alţi cinci dădură năvală în hol şi atunci ziaristul, fără să se mai gândească, trase în ei cu amândouă pistoalele, focuri neîntrerupte, realizând, fără să-şi dea seama, impresia că sunt mai mulţi în casă care se apără şi sunt bine plasaţi. Doi legionari fură loviţi şi zăceau morţi pe uriaşul covor din hol, ceilalţi trei se ascunseseră şi ei sub scară, de unde începură şi ei să tragă în direcţia de unde se trăsese în ei. Gloanţele găuriră zidul din spatele ziaristului, care nu se ghemui, ci trase iar, ţinându-şi atacatorii sub scară, în timp ce afară...

Afară se întâmpla ceva. Un ofiţer sosise cu patru-cinci soldaţi care fuseseră imediat dezarmaţi şi închişi împreună jos unde se aflau socrii ziaristului, dar în acelaşi timp un pluton de infanterie comandat de un căpitan îşi făcuse apariţia într-un fel mai prudent, adăpostindu-se chiar pe după autocamioanele care barau strada. Căpitanul vru să iasă şi unul din atentatori întinse pistolul să-l împuşte, dar căzu sub gloanţele unui sergent, care şi el fu omorât de un legionar în aceleaşi secunde. Se auzi un glas: „Ne-a surprins armata, executarea în cinci minute".

Un grup de legionari dădu buzna prin uşa spartă. Dar Grigore Patriciu îi întâmpină cu gloanţe şi alţi câţiva dintre ei căzură; ceilalţi se retraseră. Un foc foarte intens venea din interior, de sus, de la el, care îşi apăra casa şi viaţa, şi cei de sub scară nu ieşeau, în timp ce alţi soldaţi soseau şi în stradă se încingea o luptă... Dar deja se vedeau legionarii sărind gardurile curţilor vecine şi pierind astfel şi soldaţi dezarmând pe cei care rămăseseră derutaţi în curte, neştiind dacă învinseseră sau erau învinşi...

Fură prinşi treisprezece, printre care, aşa cum declară fiecare la scurtul interogatoriu pe care ofiţerul li-l luă, şeful acestei bande, un „doctor" conferenţiar la Academia de înalte studii comerciale care se însărcinase personal cu executarea acestei acţiuni, un contabil, un student, un avocat, funcţionar la Ministerul Educaţiei Naţionale (domnul avocat se plictisise de procese şi vruse să tragă şi el cu pistolul într-un om), un funcţionar la Banca Naţională, şi ăsta se plictisise de cifre şi ieşise în stradă, un profesor care îşi părăsise catedra pentru a lua parte la atentate, un frizer, un tâmplar, un inginer... Soldaţii îi luară şi ofiţerii rămaseră în holul în care uşa de la intrare şi a vestibulului erau sparte. Ziaristul coborî şi întoarse cu piciorul indivizii pe care îi omorâse... Îi întoarse o dată, de două ori, izbind în ei cu violenţă, în chipurile lor moarte, înjurând crâncen... Cei prinşi fură scoşi afară de soldaţi cu baionetele la armă şi marele ziarist le spuse, sfredelindu-i cu privirea:

– Canaliilor! Am trecut de partea domnului general, care v-a adus la putere... Ar fi trebuit să ne veneraţi! În loc de asta... Ticăloşilor! În faţa plutonului de execuţie, acolo să sfârşească blestemata voastră guvernare... Afară cu ei, mai strigă el, ca şi când ar fi învins definitiv, în timp ce legionarii prinşi rânjeau.

– Să nu vă închipuiţi că aţi scăpat de răzbunarea legionară, zise „doctorul", care nu credea nici el, în ceea ce îl privea, că viaţa lui era în primejdie.

Continua s-o ameninţe pe-a altora.

Un sergent, care pesemne simţise el ceva gloanţe pe la urechi, foarte apropiate de capul său (puţin lipsise să nu fie găurit) şi în orice caz văzuse că un camarad, tot sergent, zăcea pe trotuar fără viaţă, îi dădu „doctorului" un pat de armă în piept care aproape că îl dărâmă.

– Mişcă, bă, îi zise şi îl izbi din nou, de astă dată în obraz, cu pumnul său negru cu care acasă izbea vita în spinare, la care însă „doctorul" rezistă, deşi în clipa următoare sângele îl podidi pe nas şi pe gură.

De unde apăruse Ştefan? Din micul restaurant de unde urmărise totul, comportarea bâlbâită a primilor soldaţi, care costase viaţa unuia dintre ei, apoi intervenţia de astă dată eficientă a unui pluton.

– Măi băiete, vino cu mine să bem un coniac, îi spuse marele ziarist în timp ce trupa ieşea. Vino încoace! Nu cred că legionarii au pregătit contra mea două echipe ale morţii... Acum putem asista liniştiţi la nimicirea acestor pitecantropi. Dacă nu cumva generalul a pierdut, undeva mai sus, partida şi atunci suntem pierduţi toţi, ca naţiune... Crezi că ar fi posibil? Crezi că ar mai fi putut, în acest caz, să mă salveze armata? Ce rost ar mai fi avut? Să apere un ziarist...

O nouă maşină apăruse între timp, o dubă neagră, care oprise însă dincolo de autocamionul care fusese pus de-a curmezişul străzii şi din ea se dădură jos indivizi care de departe semănau cu nişte medici, în realitate fiind simpli încărcători de cadavre. Oameni de la morgă... În câteva minute strada fu curăţată de aceste fiinţe umane care nu mai păstrau din viaţă decât formele, hainele care îi îmbrăcau şi pe cei vii şi asemănarea cu ei, chipuri cu sprâncene şi păr pe cap, vinete însă ca pământul din care se născuseră...

Sus, la etaj, marele ziarist avea în biroul său un mic bar, din care scoase pahare şi coniac. Mâinile nu-i tremurau când turnă din sticlă, doar mustaţa îi tresărea şi nu se potoli nici după ce înghiţi deodată tot paharul, ca pe poşircă. Era totuşi coniac fin, franţuzesc. Laba sa enormă nu părăsea umărul băiatului, pe care îl strângea fără să ştie. Se dezlipiră de lângă bar şi se aşezară în fotolii. Dar marele ziarist, deşi aparent ai fi zis că e stăpân pe sine nu era. Fusese. Acum totul părea în dezordine în fiinţa lui... Tuşea sec, gâfâia, un picior îi sărise în sus izbind mica măsuţă pe care pusese paharul... Numai mâinile îi stăteau liniştite pe braţele fotoliului, mâinile cu care trăsese...

– Cine e? urlă el deodată, sărind în picioare agitat şi căutând pistoalele. Afară! răcni el văzând cine era, cei doi bătrâni, socrii

săi de la micul parter, care apăruseră în uşă ca două fantome, cu groaza şi vinovăția pe chipuri, groază şi vinovăție pe care ziaristul le descifră cu intuiția fără greş a celor stăpâniți de o mare surescitare. Afară, f... muma în c..., să nu vă prind pe-aici, că n-am acuma chef de voi... În loc să... vă împuşc... Cărați-vă...

Avea chef să împuşte, îi plăcuse ce făcuse şi acum vroia, pesemne, să continue... Ştefan îşi dădu capul pe spate şi izbucni în hohote, în timp ce Grigore Patriciu îşi turna din nou în pahar. Râse şi el şi în clipa aceea, cu dinții rânjiți, avu o expresie sălbatică.

– Mă băiete, zise în timp ce încerca telefonul mort, ai văzut prin oraş nemți?

– Nemți? tresări Ştefan. Nici picior.

– Pe unde-ai fost?

– Am văzut cum au atacat Palatul telefoanelor. Pe urmă am văzut cum au prins pe o stradă, pe Dorobanți, un soldat şi i-au dat foc cu benzină.

Dar omul care trecuse pe lângă moarte nu era atent la moartea altora. Tăcu câtva timp, apoi îşi reluă întrebarea sa care îl obseda: văzuse sau nu, Ştefan, nemți prin oraş? Aşadar nemții nu interveneau? Apoi: clădirea ziarului în mâinile cui se afla? Apăruseră, cumva, din interior, legionari? Nu?

– Bine, mergem atunci la ziar, spuse el, şi coborâră, în timp ce îşi îmbrăca din mers paltonul cu guler lat de blană de oaie şi îşi luă căciula. Uite-l şi pe-ăsta cum a fugit şi m-a lăsat singur, f... în c... pe mă-sa de şofer, care mănâncă de la mine pâine de ani de zile, zise el în stradă. Ştii să conduci?

– Nu, patroane, răspunse Ştefan.

– Mergem pe jos...

– Nu mergem pe jos, mi-e frică mie acuma... pentru dumneavoastră. Mă duc eu fuga şi mă întorc cu maşina de serviciu a ziarului.

– Bine, du-te!

V

În acest timp generalul continua să asiste, fără să ia nicio măsură represivă, la consolidarea cuceririi capitalei de către rebeli. Se apăra însă, trimise trupe să ferească Palatul Regal, gările, Marele Stat-Major al armatei, comandamentul militar al capitalei. Dar două apeluri ale sale către țară nu fură difuzate: radioul era în mâna legionarilor, iar garda militară care îl păzea primise ordin să interzică doar intrarea şi ieşirea din clădire, dar nu şi să-i scoată pe rebeli din fața microfoanelor.

Încă înainte de căderea serii dirigintele oficiului poştal al Preşedinției, un om cu vederea bună, observă un du-te-vino necontenit de civili şi gardieni în cazarma gardienilor publici, care se afla chiar în apropierea Preşedinției. Urcă sus şi raportă colonelului Elefterescu care raportă imediat generalului. Generalul ceru un binoclu şi verifică personal faptul. Ce făceau ăia acolo, atât de aproape de el?

Ordonă ca un ofițer de jandarmi cu un pluton din garda Preşedinției să se ducă acolo, să vadă ce este, şi să ceară civililor să părăsească imediat clădirea cazărmii. Fără incidente. Să nu se tragă. Trupa se deplasă imediat într-acolo şi rămase afară, intrară în curte doar ofițerii, să transmită ordinul generalului. Ce bâlbâială! Fură imediat făcuți prizonieri şi închişi într-unul din birourile cazărmii, unde se mai găseau şi alții, un colonel, comandantul gardienilor publici şi ofițeri instructori ai gardienilor, dezarmați şi închişi.

Trupa se retrase şi raportă cele întâmplate. Calm, generalul ordonă să fie trimise la fața locului trei tanchete, cu aceeaşi misiune. Incidentul anterior se repetă: ofițerul care comanda blindatele se dădu jos să-şi îndeplinească misiunea, şi drept orice răspuns legionarii îl făcură şi pe el prizonier, înconjurară carul şi începură să tragă cu pistoalele în vizoarele lui şi în uşa din spate, care rămăsese deschisă. Echipajul fu forțat să iasă afară şi tanchiştii fură făcuți prizonieri. Comportarea bizară a generalului şi caracterul paşnic al ordinelor lui fură înțelese cum se cuvine de şefii rebeli care

ordonaseră ocuparea acestui punct apropiat de Preşedinţie: generalul se temea. Hm! Avea şi de ce! Şi de entuziasm, ieşiră afară şi începură să tragă în geamurile din spatele Preşedinţiei Consiliului, stârnind panică mare printre funcţionare şi telefoniste... Cele două tancuri primiseră ordin de la ofiţerul prizonier să tragă, dar acestea, potrivit pesemne unui consemn anterior, traseră întâi cu proiectilele de tun de manevră.

– Dacă nu încetaţi, le spuse ofiţerul legionarilor, salva următoare va fi cu proiectile adevărate.

Curtea se goli şi focurile încetară. Tanchetele ieşiră şi ele din curte, dar luară poziţie în faţa intrării. Generalul ordonă cabinetului său militar să i se trimită trupe (dar nu multe!) şi să se instaleze tunuri în jurul localului Preşedinţiei. Să fie blocate cu trupe bine înarmate toate bulevardele şi şoselele care dădeau în Piaţa Victoriei, Lascăr Catargiu, Calea Victoriei, şoseaua Bonaparte, şoseaua Kiseleff... În acelaşi timp dădu ordin ca o campanie de care de luptă din regimentul 1, care de luptă din Târgovişte să intre în acelaşi dispozitiv de apărare.

Urlete de indignare apărură repede în presa legionară, în ediţii speciale pe care scria cu titluri de-o şchioapă: S-a tras cu tunul în legionari! Nu-ţi venea să crezi. Parcă ar fi zis: s-a tras cu tunul în sfinţi. Bucureştenii trebuie să fi fost foarte impresionaţi citind informaţia. I-auzi! Cum o fi îndrăznit generalul să comită o asemenea faptă? În realitate nici măcar nu se trăsese, dar era clar, nu fuseseră aduse tunurile şi tancurile acolo numai de paradă: la ordin, aveau să tragă. Deci era ca şi când s-ar fi tras...

Un maior care sosi cu trupele la Preşedinţie primi şi el acelaşi ordin blând, să se ducă la cazarma gardienilor publici şi să-i determine pe legionari să înceteze focurile şi să plece de acolo. *Le Conducator* era acum supărat, s-ar fi putut spune chiar jignit. Să se tragă asupra lui?! Dar în mod curios părea mulţumit de întâmplare. Dacă n-ar fi fost afrontul personal pe care îl primise ai fi zis că le mulţumea ălora de-acolo că veniseră şi se instalaseră atât de aproape de el. Cum informaţiile care îi soseau arătau că şi sediul legionar din strada Romei şi împrejurimi era înţesat de legionari înarmaţi şi cum strada Romei era aci, la doi paşi, putea

să spună că stătea bine înconjurat de ei... Situația se clarifica: cine mai putea da acum înapoi şi scurta idilă să fie reluată?

Maiorul trimis să transmită ordinul Conducătorului fu primit cu gloanțe răzlețe, care nu-l nimeriră, el înaintă prin curte fără teamă şi focurile încetară. Ieşi un individ scund şi vânjos, pesemne şeful rebelilor, care îl întrebă pe maior ce doreşte.

– Domnul general ordonă să vă predați, zise ofițerul. Ați tras asupra lui, sunteți pasibili de pedeapsă. În caz contrar, tancurile vă vor nimici până la unul.

Individul stătu câteva clipe pe gânduri... Ce se întâmpla? Îndrăznea generalul să tragă în legionari?! se citea întrebarea pe chipul lui. În loc să-l ia prizonier şi pe acest ofițer, se pomeni răspunzând că ei nu pot evacua cazarma până nu vor primi un ordin de la camaradul Stănicel, care se afla la sediul din strada Romei... Şi că va trimite acum un curier să raporteze despre amenințarea care se crease... Maiorul ieşi afară şi începu să aştepte. Curând sosi răspunsul lui Stănicel, că localul cazărmii nu putea fi evacuat decât cu ordinul scris al lui Horia Sima. Şi urma să vină, sau nu, acel ordin? Nu se ştia. Ofițerul plecă...

– Lasă-i în pace, zise generalul după ce i se raportă. Să li se transmită că le dau răgaz până mâine la ora douăsprezece. Au timp până atunci să doarmă, să se trezească dimineața cu mintea mai limpede şi să se gândească dacă vor să trăiască sau să moară.

...Marele ziarist, singur în casa sa cu uşile sparte şi cu telefonul tăiat, aştepta din ce în ce mai nerăbdător întoarcerea lui Ştefan, care însă întârzia, trecuse mai bine de-o oră şi el tot nu venea. Ce s-o fi petrecând acolo? Se duce în cele din urmă la bodega de-alături şi dădu telefon. O voce străină îi răspunse din propriul său birou.

– Cine e acolo? întrebă patronul.

I se răspunse: Dumitrescu.

– Cine, tu eşti, Niki?

– Nu e Niki, spuse vocea, ci Ionel.

– Ionel Dumitrescu de la personal? Ce cauți dumneata în biroul meu? strigă patronul indignat.

– Nu mai e biroul dumitale, dar n-ar fi rău să vii până aici şi să-ți iei la revedere, răspunse funcționarul batjocoritor.

– Canaliilor, ați pus mâna pe ziar, strigă patronul agățând receptorul şi înțelegând fulgerător de ce nu mai venea Ştefan.

Legionarii intraseră în redacția ziarului şi puseseră mâna pe armele pe care cu o zi înainte le ascunseseră; ocupaseră clădirea, pesemne nu le mai dăduseră voie nici redactorilor să iasă.

Unde să se ducă acum? Tot acasă era mai bine, cel puțin până vine, totuşi, unul din reporteri să-i spună ce s-a întâmplat... Oricum, chiar dacă ar vrea să se ascundă acolo unde o trimisese pe soție şi fată, cum să ajungă pe jos? Se făcuse de mult întuneric când sosiră, veseli nevoie mare, ca şi când ar fi venit de la o petrecere, Ştefan şi Niki.

– Ce e cu voi? zise patronul nedumerit.

– Nu mai avem ziar, răspunse Niki.

– Şi d-aia eşti dumneata aşa de încântat?

– Nu, răspunse Niki.

Şi povesti că venind pe jos pe Brezoianu, văzuseră o scenă.

– Ce scenă?

– Au început devastările, zise Niki. O grămadă de țigani şi de țigănci, cu gâşte îndopate pe umeri, ne-au ieşit înainte hăulind: hai la ribiliune! Hai la ribiliune! Şi au intrat în alt magazin... prin fereastră, adăugă Niki râzând. Ne-am uitat şi noi...

Patronul rânji:

– Crezi că e de râs? Legionarii sunt pe străzi?

– Sunt, cu puştile la umăr, dar nu ne-au făcut nimic... Cel puțin pentru moment... Aveți timp să vă ascundeți... Trebuie să plecați de-aici, nu sunteți în siguranță.

– Şi la ziar ce s-a întâmplat cu voi acolo? zise patronul. Cum ați scăpat?

– Paginam, eram sus în tipografie, zise Niki, când văd că intră doi tipi şi se apropie de mine. „Cărați-vă, zice, din această clipă taraba voastră e răsturnată." Şi arăta cu mâna spre masa de paginație. Am plecat toți, ce era să mai facem, clădirea era ocupată. Ne-au lăsat să plecăm.

– Deci n-au distrus maşinile în tipografie? zise patronul.

– Nu! Din biroul meu am mai dat câteva telefoane să văd ce se petrece la celelalte ziare neînverzite: acelaşi lucru, n-am mai

găsit pe nimeni din cunoştinţele mele. Nu e bine! exclamă Niki. Radioul şi toată presa în mâinile lor... Generalul e mut în faţa ţării, nu i se aude glasul... Nu ştim ce e cu el...

– Nu înţeleg, zise Patriciu. Trimit un pluton să mă apere pe mine şi nu trimit nimic să elibereze Radioul, sau măcar sediul ziarului, să putem să-i tipărim ordinele către ţară...

Şoferul care fugise se întorsese şi stătea în prag cu aerul cel mai firesc din lume. Patronul îl măsură cu o privire ucigaşă, dar nu-i zise nimic, avea nevoie de el, să plece de-aici şi să se ascundă la prietenii unde îşi trimisese soţia şi fata. Îi spuse să aştepte afară în maşină, în câteva minute vor pleca.

– Ar fi o explicaţie, zise Niki, după ce şoferul dispăru şi privirea sa inteligentă sticli. Dumneavoastră nu m-aţi întrebat, aproape involuntar, dacă maşinile au fost distruse în tipografie? Poate că la fel şi generalul, ca şi dumneavoastră, se gândeşte la viitor, zise Niki. Dacă legionarii din Radio distrug instalaţiile?

– În cazul în care s-ar încerca scoaterea lor de-acolo?

– Bineînţeles!

– Da, dar un ziar tot îi trebuie în aceste momente critice. Nu, se îndoi Patriciu, cu o privire stranie, ai fi zis rătăcită, de albă ce era. Ceva grav se petrece în aceste ore... Şi noi stăm şi aşteptăm... Şi nu ştim nimic... Şi nu putem face nimic... Ca vitele la tăiere...

Cei doi îl priveau însă liniştiţi, parcă înţelegând: marele ziarist lua cunoştinţă abia acum de pericolul prin care trecuse. Exaltarea clipelor trăite apărându-şi viaţa, ca şi surescitarea care pusese după aceea stăpânire pe el îl părăsiră ca un val care se retrăgea şi acum gândirea şi simţirea lui erau speriate de suflul rece al neantului, care fusese cât pe-aci să-l îngheţe.

– Nu, nu, repetă el, nu e bine ce face acest general care ne ţine, fără să ne spună nimic, pe marginea prăpastiei... Dacă după toate semnele e cu adevărat pierdut, ce-a făcut el cu ţara?... Nu ştia că poartă răspunderea? Mâine în zori s-ar putea să ne pomenim şterşi de pe hartă, ca o naţiune incapabilă să-şi păstreze liniştea în interior... Astfel de turburări trebuiesc reprimate energic din primele ore şi rupt fără şovăire pactul politic încheiat cu nişte bandiţi pe care în mod imbecil i-ai adus la putere... Ce aşteaptă?!

Şi privirea sa, vizibil înspăimântată, rătăci pe chipurile calme ale celor doi tineri. Dar nu găsi la ei confirmarea pe care o aştepta şi atunci se linişti şi el. Pe oameni îi mai ghidează şi instinctul. Iată, aceşti doi băieţi au aerul că ei ştiu că nu va fi nimic din ceea ce se temea el. Or fi având dreptate. Poate că la această oră rebelii erau de mult puşi cu botul pe labe...

VI

Dar rebelii nu erau deloc puşi cu botul pe labe şi faptul că din instituţiile rămase încă neocupate erau, când vroiau să ocupe, primiţi cu gloanţe, nu le spunea nimic. Presa lor de seară parcă urla: blestemata hidră masonică îşi arată colţii prin rânjetul sinistru al jidovitului Rioşanu...

Achim Moromete se opri din citit chiar la această frază. Era acasă la el, pe Calea Văcăreşti şi se pregătea să mănânce. Deşi auzise cu urechile lui că în oraş se trage, nu-şi părăsise Consumul lui alimentar din Obor decât seara târziu, dar cumpărase un ziar să-l citească acasă şi să-şi dea seama ce se întâmplă.

Achim Moromete nu era însurat, dar trăia de câtva timp cu o fată căreia îi spunea totuşi nevastă, ca un ţăran care face formele la oficiul stării civile abia după câţiva ani după ce s-a convins că n-a făcut o neghiobie, adică a luat una cu care nu se potriveşte, sau nu se ţine de casă, sau dracu mai ştie ce poate să mai iasă din ea... Încât doi, trei ani stai aşa, poţi să faci şi copii, care pe urmă, la nunta ta, pot fi destul de mari ca să-şi aducă aminte că au văzut-o pe mă-sa mireasă.... Fata cu care trăia Achim nu era ţărancă de origine ca să înţeleagă toate acestea, dar pe vremea aceea în Bucureşti era cunoscut în toate straturile sociale cuvântul concubinaj, care exprima o realitate consfinţită ca un fel de a doua stare civilă, atât era de răspândită... Fata acceptase deci cu uşurinţă să devină femeia acestui tânăr negustor din Obor care îi plăcuse prin voinţa pe care o aducea cu el de la ţară de a-şi face un rost, deşi era atât de tânăr... Era, adică, un om serios, pe care te puteai bizui şi

nu unul care după trei luni te lasă şi te schimbă cu alta. Şi nu se înşelase. Angela, aşa o chema pe fată, era frumoasă şi foarte săracă, nu avea nimic în afara salariului ei de ţesătoare, care nu era nici el prea ridicat, fiindcă abia învăţase această meserie, era mică, şi de curând părăsise casa tatălui ei cu patru copii, muncitor calificat la *Lemetru*. Se cunoscuseră chiar la Obor, când fata intrase în micul Consum alimentar al lui Achim...

Ştefan o văzuse de câteva ori şi îi plăcuse de ea şi aproape îi părea rău că Achim n-o lua hotărât de nevastă... „Ai putea s-o pierzi", îi spusese el de faţă cu ea şi atunci Achim o luase pe fată de gât, şi trăsese de ea silind-o să se învârtească jur-împrejurul lui ca un titirez, în timp ce îi răspundea lui Ştefan: „Pe cine, pe Angela asta a mea s-o pierd? Păi nu găsesc alta?"

Fata râdea.

Aveau două camere într-o casă cu un singur etaj. Proprietarul ocupa şi el două camere jos, într-o curte destul de mare în spate să ţină orătănii, în timp ce zidul opus creştea chiar din trotuar, fără grilaj. Achim şi concubina lui treceau prin curte şi urcau la ei pe o scară complet separată. Ea spăla bine această scară ca şi odăile pe care le închiriaseră, şi le aerisea tot timpul, chiar şi iarna, spre deosebire de proprietar, care era un bătrân cam sordid, părăsit de copii, îl vizitau aşa, din an în paşti... Soţia lui, bătrâna, avea un aer de cotoroanţă, sub care se ascundea însă o fiinţă care păstra din tinereţe amintirea unei femei (ea era aceea) nu numai fără prejudecăţi, dar care se căsătorise de vreo trei ori şi nu ajunsese să se uite urât tocmai ea la o fată care trăia în concubinaj. „Treaba ta, îi spusese, riscul e să rămâi borţoasă şi să te lase cu copilul în braţe". „Nu mă lasă el", răspunsese fata cu o veselie al cărei secret îl ştia numai ea. Şi mai adăugase: „Şi cu acte, dacă e să te lase, tot te lasă, chiar dacă ai un copil în burtă". „Asta aşa e, răspunsese proprietăreasa, totuşi într-o zi, poţi să-i spui, dacă te ţin curelele: Mă iubeşti? Da!? Atunci ne căsătorim. Nu vrei? Adio! Înseamnă că nu mă iubeşti!" Fata râsese cu nepăsarea oamenilor naturali care nu iscălesc o hârtie privind soarta lor decât siliţi de împrejurări cu totul străine de adevărata lor viaţă, mai ales când nu există avere la mijloc (atunci devin cumpliţi), hârtie care nu valorează pentru ei mare lucru.

Trăiau mereu bine şi asta nu pentru că fata se străduia, se potriveau. Când Angela văzu că Achim nu citise decât un rând din ziar şi se oprise, o pufni râsul; îl cunoştea: dacă citea mai mult îl durea capul...

– Cine p... mă-sii e Rioşanu ăsta?!! făcu el zgâlţâind ziarul ca şi când ar fi vrut să scuture din el în felul ăsta înţelesul care îi scăpa. „Blestemata hidră masonică îşi arată iar colţii", repetă Achim. Bă, f... muma în c..., nici cu ăştia nu mi-e frică, ha, ha, ha...

Şi zvârli ziarul şi se uită la concubina lui triumfător. Ei doi, el adică în primul rând, fiindcă ea era un copil, erau mai presus de toate acestea. Cum? Simplu: fiind mai prejos... jos de tot, nu sus, unde sunt vârtejurile... Că pot să treacă şi peste tine? Ei, na! Sigur că pot să treacă! Dar întâi să te nimerească, adică să fii acolo pe unde trece el besmetic... fiindcă lumea e mare şi e loc să treacă şi prin altă parte, al doilea, când vine, te poţi agăţa de ceva, sau te poţi piti... N-o să stai ca prostu în picioare, te trânteşti la pământ, că n-ai galoane... Îţi vâri faţa în pământ... S-ar putea să rămâi acolo?! P... mă-sii! Ce, eşti primul?

Şi Achim izbucni în râs fără să-i spună fetei de ce, dar ea râse cu el ca şi când l-ar fi înţeles... O trase aproape de pat, în timp ce tigaia sfârâia pe plită, şi o ocroti sub braţul său, legănând-o ca pe o fetiţă ce era, având încă pe chip şi o expresie elocventă ca şi când ar fi arătat cuiva o dovadă. Nu era?! Nu era ea frumoasă? Şi nu era a lui? Mai vrea cineva ceva? În filatura ei ea munceşte, el face negustorie... Mare, mică, asta e! Nu stă! Nu fură! Nu-şi bea banii, cum au spus unii în sat mai anii trecuţi, tâmpitu-ăla de Scămosu, care l-a văzut într-o zi de gât cu servitoarea aia a popii, se îmbătase şi el o dată, şi ce? Singurul lucru de care îi pare şi lui rău acum e că nu i-a spus măcar el, Achim, care era mai mic, lui taică-său, o vorbă bună şi să nu-l fi lăsat să plece aşa întristat şi dând din mâini şi spunând că şi-a luat mâna de pe ei. Cuvinte, care dacă stai şi te gândeşti la ele, înţelegi ce spune Ştefan, că nu-i era lui bine în sufletul lui când le spunea. Dar ce se mai putea face? Adică ce-ar fi vrut? Să şi-o ţină mâna aia mai departe pe ei? Nu se mai putea, de mult ar fi trebuit şi el să-şi dea seama că trei copii pe şase pogoane şi o casă cu nouă inşi în ea nu era o soluţie, trebuiau să plece... Că el n-a înţeles şi n-a

vrut, cine e de vină că au trebuit să fugă cu caii şi cu oile şi alde Paraschiv să mai bage şi mâna în chichiţa lăzii? Rău! Dar ce era de făcut? Cu ce să fi început, singuri cum erau, fără un ban în buzunar?

– Să ştii, zise fata, că poţi să-i scrii şi să le spui şi lui nea Paraschiv şi Nilă să scrie şi ei câte-o scrisoare tatălui vostru în care să spuneţi una, alta, vorbe bune... E păcat că l-aţi lăsat să plece aşa, n-aveţi doi taţi...

Achim îşi păstră mai departe pe chip expresia aceea preocupată pe care o avusese prima oară când îi povestise Angelei toată istoria, expresie care revenind o făcuse pe fată să-i ghicească gândurile, şi nu-i răspunse multă vreme.

– Dacă ar fi după mine, continuă ea, ne-am urca în tren într-o sâmbătă şi ne-am duce noi doi acolo în sat, pe la el, să-i arătăm că ţinem la el, nu mi-ar fi ruşine. Să-ţi spun drept, nu e bine să te mai iei după nea Paraschiv, ce rost are, treaba lui dacă nu poate să uite bătaia pe care i-a tras-o taică-său înainte de a fugi... Şi pe nea Nilă l-a bătut şi uite că el a uitat de mult...

Achim rupse tăcerea.

– Şi Paraschiv a uitat, zise el pe gânduri, dar nu trebuia atunci să bem... El când bea începe să fiarbă, indiferent cu cine e la masă. Cu scrisoarea e aşa: noi i-am scris în toamnă, cuvinte bune, cum spui tu... nu mai ţii minte? Paraschiv şi Nilă au băgat în plic şi fotografii cu muierile lor de gât...

– Da, sigur, şi pe mine nu m-ai lăsat, zise fata.

– Nevastă, zise Achim grav, se apropie ceasul. Ţi-am mai spus: în primăvară facem formele şi atunci ieşim în lume... adăugă el ca şi când Bucureştiul ar fi fost al lui şi după căsătorie urma s-o arate pe Angela bucureştenilor. I-am spus lui taică-tău: în martie căsătoria, la moşi nunta... Ne trebuie bani...

– Ştiu eu, zise fata, dar vreau să spun...

– Nu mă iau după Paraschiv, continuă Achim ştergându-se la nas cu primul deget al mâinii, un gest reflex care îi rămăsese din sat, de când era mic: nu-l mânca nasul, ai fi zis că gestul îl ajuta să-şi adune gândurile. Dar în momentul ăla, continuă el, nici eu nu mai ştiam ce să zic. Cum adică, după atâţia ani şi după ce de bine, de rău ne-am făcut fiecare un rost aici la Bucureşti să ne întoarcem

iar în sat şi să mâncăm nouă inşi dintr-o strachină? Fiindcă aşa am trăit noi până ne-am făcut mari, dar şi după ce ne-am făcut mari, aia e, nu e o simplă vorbă pe care ţi-o spun, aşa e... Ce rost ar fi avut, unde să fi stat dacă ne-am fi însurat şi cu ce să-şi fi făcut fiecare casa lui? Un om trebuie să aibă o casă, exclamă Achim. Bine face Parachiv că adună bani, şi noi trebuie să adunăm. Nu? În casa ta faci copii, îi creşti, îi înveţi... Şi ce ne dădea tata? Odaia în care ţineam grâul... Aia era, alta n-avea... De ce n-a muncit el înainte, când eram mici, ar fi avut un rost, poate că tot muncind aşa an cu an am fi ajuns şi noi ca alţii să ne cumpărăm locuri de case şi un pogon, două să ne ajungă. Dar el n-a muncit... Ne-a crescut, nu zic nu, dar nu ca alţii, care cu mai puţin de cincisprezece pogoane, cât am avut noi împreună cu ale mamei noastre de-a doua, au făcut copiilor un rost şi n-au stat la poartă pe podişcă să se uite cum trece lumea pe drum... Fiindcă aşa făcea, te întrebai cum nu i se ura de atâta uitat. Ce să vezi la un om?! se miră Achim. Om ca toţi oamenii: cu nas, ochi, gât, urechi... Ce poate să fie altceva? Nu, pentru el era cine ştie ce, să-l fi văzut cum se uita, ai fi zis că ăla pe care îl lua el în primire cu ochii, de departe, e un ghimpaşă şi nu un simplu ţăran desculţ şi cu izmenile rupte... Intra cu el în vorbă, ce să spun, nu se mai văzuseră de dimineaţă, şi ce faci Stane, ce faci Gheorghe, c-o fi, c-o păţi, dandana mare... Scoteau tutun şi te uitai la ei din curte cum vorbesc ca şi când mare brânză ar fi avut să spună unul altuia, mai ales dacă mai venea încă unul tot aşa, să stea la taifas, că încolo nu mai aveau nimic de făcut, le terminaseră pe toate... A fost bine... Pentru el. Pentru noi cum avea să fie bine?

– Da, Achime, zise fata, aşa este, dar sunteţi copiii lui.

– Asta am înţeles eu, are dreptate Ştefan. Dar nu se poate ce vrea el.

– Sigur că nu se poate, dar nea Paraschiv ar face bine să nu mai bea, fiindcă din pricina lui v-aţi purtat toţi urât cu tatăl vostru, v-aţi luat după Paraschiv. Nici mie nu-mi place cum arată când bea. Ţii minte în ziua aia când am fost pe la el şi m-a înjurat şi mi-a zis fă?

– A glumit şi el, zise Achim râzând, dar fata ieşi de sub braţul lui şi îi răspunse fără ranchiună, dar şi fără cruţare:

– Mie nu-mi plac glume de-astea, fă n-are decât să-i spună țigăncii lui şi s-o înjure cât vrea. Mie să-mi spună domnişoară, că asta sunt pentru el şi când o să-ți fiu nevastă, sunt cumnată. Cumnată să-mi zică, nu fă. Şi nici să mă înjure. Ți-o spun ca să ştii, să nu te mire sau să ți se pară nu ştiu cum când o să i-o spun şi lui în față!

– Fă, ia vezi că acu nu te mai iau!

– Ei, nu mai pot eu că nu mă mai iei tu! zise ea totuşi potolită.

Fiindcă glumind, el o aproba în acest fel, altfel s-ar fi supărat. Foarte bine! Soția fratelui trebuie respectată.

– Gata masa, nevastă? schimbă el discuția.

– Gata!

– Păi atunci ce facem noi aici?

Fata scoase dintr-un dulap mic şi aduse pe masa pe care aşternuse o față de pânză cu broderii în formă de struguri o farfurie cu varză acră care înota în zeama ei, o franzelă şi tacâmuri. Luă apoi de pe plită tigaia cu carne de porc tăiată în bucățele mici, adică în jumări, cum îi spusese el că îi place şi care demult umpluse odaia cu mirosul ei aţâțător, puse farfuriile şi începură să mănânce. Achim înfuleca direct din tigaie. Din când în când băga lingura în strachina cu varză, căuta zeama acră şi sărată şi sorbea. Îi cam plăcea mâncarea lui Achim! Nu se îngrăşase, dar ceva tot apăruse, la nici douăzeci şi cinci de ani, claviculele lui abia se mai vedeau şi gâtul i se îngroşase sub bărbie cu o beregată mare care ieşea înainte. Avea însă un obraz rotund cu trăsături de flăcău care îl făcea să arate mult mai tânăr decât era, dacă la această vârstă cât avea el, cinci, şase ani în plus sau în minus puteau fi observați. Iar sub coşul pieptului nu avea niciun fel de rotunjimi, cum ai fi putut crede uitându-te la gâtul lui, avea burta suptă.

Deodată, de undeva, un zgomot de geamuri sparte trozni în fereastră cu violență. Tresăriră. Apoi săriră în picioare şi deschiseră geamul. Fusese un zgomot de distrugere, care se repetă. Se uitară de-a lungul străzii pustii şi prost luminate. Un camion oprise în dreptul unei case şi se vedeau oameni forfotind. Ce era? Ce se petrecea? Se vedea clar: ei loviseră în geamurile acelei case şi acum spărgeau uşa cu răngile.

– Achime, mi-e frică, zise fata. Cine-or fi? De ce sparg?

Achim nu-i răspunse. Cu o privire limpede şi lacomă se uita să vadă ce-o să se întâmple, ca şi când întreaga lui fiinţă ar fi avut nevoie să vadă ce există, tot aşa cum avea nevoie de hrană.

– Intră în casă, zise el.

Dar fata nu intră. Curând uşa fu spartă şi nu trecu mult şi atacatorii, după ce dăduseră buzna înăuntru se întoarseră trăgând după ei de guler inşi pe care îi sileau cu lovituri de armă să urce sus pe platforma descoperită a camionului. Unul era în pijama, nu fusese lăsat să se îmbrace, ceilalţi, printre care şi un bătrân, apucaseră să ia ceva pe ei. Bătrânul se mişca greu, nu se putea urca sus. Fu îmbrâncit cu înjurături, „mână jidane", apucat de cap şi de picioare şi aruncat sus ca un sac. Motorul mergea, dar nu plecă. Alţi indivizi, între timp, dăduseră foc casei. Se întoarseră cu bidoanele goale şi urcară. Camionul demară.

Scena durase puţin şi fusese aproape mută, cei luaţi, în mod straniu, nu scoseseră ţipete, nu se apăraseră, nu se zbătuseră. Numai flăcările care urcau încet spre geamurile de la etaj erau o dovadă pentru cei care, ca şi Achim şi fata lui, se uitau printre crăpăturile uşilor şi ferestrelor, că tot ceea ce se petrecuse, se petrecea aievea şi nu era o halucinaţie. Nu sări nimeni să stingă flăcările care ardeau parcă într-un oraş mort.

– Achime, ce se întâmplă, unde îi duc pe oamenii ăia? spuse fata închizând fereastra.

Nu-i mai era frică nici ei, dar în privire îi apăruse o îndoială:

– Şi dacă nimereau la noi?

– Nu, zise Achim, proprietarul nostru nu e jidan.

– Şi ce-o să le facă?

– Ce crezi?

– Îi împuşcă?!

– Aia e, ai ghicit, zise Achim.

– Dar de ce?

– De ce crezi?

Şi Achim îşi arătă capul, îl ciocăni.

– Sunt nebuni? zise fata.

– Mai rău, îi spuse Achim, dacă s-au ridicat ei chiar contra şefului statului? Ăla o să pună armata pe ei şi o să-i omoare pe

urmă şi pe ei pe toţi. Cred că mâine-dimineaţă n-o să mai auzim de ei... Un prieten de-al meu din Obor, continuă Achim dând farfuria la o parte, nu, că să mă fac şi eu legionar. „Mă băiete, zic (şi aici glasul lui Achim căpătă o tonalitate ca atunci când vorbim de o mare şi groaznică primejdie), mă băiete, nu te băga în chestia asta şi leapădă dracului cât mai e timp cămaşa aia verde şi centura de pe tine, fiindcă (şi aici glasul îi deveni bătrân) nu te văd bine, în nici trei luni se termină cu ei, fiindcă nu trăieşte nimeni cu pistolul în spate..." Acuma, uite... Numai că...

Şi Achim nu mai zise nimic. Ar fi vrut poate să spună că până să se termine cu ei mai aveau timp să facă ce-au văzut adineauri? Rămăsese nemişcat cu privirea sa limpede neclintită, ai fi zis că un gând neaşteptat îi tăiase glasul şi uitase să mai vorbească. Fata încerca să-i ghicească acest gând, dar de astă dată expresia lui nu-i mai amintea de nimic cunoscut ei, nu i-o mai văzuse niciodată. Achim însă nu era stăpânit de un gând, ci de o stare, al cărei înţeles nu se traducea nici în mintea lui prin cuvinte, n-ar fi ştiut, dacă ar fi fost întrebat, să spună ce simţea: „Te gândeşti că tu te-ai născut să trăieşti şi să vezi tot ce se întâmplă fără să păţeşti nimic?" Ar fi rămas uluit: „Nu! Cum!? De ce?!". Dar acesta era sentimentul adânc care dădea înţeles vieţii lui.

– Vezi, mâine nu deschide, stai acasă, zise fata foarte decisă. Să nu te întâlneşti pe stradă cu vreunul din ăştia şi, cine ştie de ce, să te omoare.

Achim ridică spre fată o privire care nu vedea, se uita totuşi la ea lung... Apoi privirea i se bulbucă treptat, arătând ca şi când ochii i-ar fi ieşit din orbite de furie.

– Să mă omoare?! făcu el. Pe mine, mă?! Eu, mă!!?

Cum, pe el, Achim Moromete, marele Achim din Siliştea Gumeşti?

– Da, pe tine, zise fata.

El se frânse atunci pe spate de indignare, îşi reveni, îşi lovi genunchii cu palmele şi zise (semăna, în acest gest, fără ca el să ştie, cu tatăl său părăsit, al cărui fel de a fi îl privise de mic copil fără înţelegere; acum acest fel de a fi vorbea prin el):

– Cum fă, exclamă el, tu nu ştii că eu sunt scutit în păr?

Ea râse, deodată, înțelegându-l: sigur că da, uitase, el era scutit... Nu știa cum în păr, ăsta era unul din multele lui cuvinte de la țară pe care nu le pricepea, dar era scutit, era clar...

– Achime, nu glumi, îi zise.

Achim întinse atunci mâinile spre ea. Nu era la un gest care să însemne ceva mai mult decât ocrotire, dar ceva se întâmpla îndată ce o lua în brațe. Ea veni și el o culcă pe pat. N-o mângâie. Se uita la ea, la chipul ei, de-aproape, lovit parcă de o mare nehotărâre. Asta i se întâmpla totdeauna. Își pierdea graiul și rămânea multe minute ca și când ar fi fost lovit în cap pe la spate. Îi venea s-o mănânce și nu știa ce să facă... Și pe urmă deodată își aducea aminte și se repezea asupra ei ca un lup. Așa făcu și acum... O iubi cu aceeași violență care parcă nu era a lui, păstra pe chip o expresie de uluire... Da, iată, parcă spunea, fata asta, ptiu, de la ea vine totul, el la început nici nu s-a gândit... Da, de la brațul cu care se încleșta de grumazul lui, de la sărutările ei ca focul... zvârcolirile ei care îl amețeau...

...Afară, în noapte, de pe Calea Văcărești și Dudești alte case erau golite de evrei, jefuite acolo unde erau prăvălii, incendiate și victimele urcate în camioane și duse spre o destinație de unde n-aveau să se mai întoarcă. Cine ghida aceste ridicări? De unde știau legionarii cu atâta siguranță în dreptul cărei case să se oprească? Desigur nu erau luați toți evreii din acest cartier, cineva deci avea o listă de adrese? Ce ieșea la iveală? Ura împotriva evreilor care făcea parte din mentalitatea acestei mișcări extremiste și care până atunci, până a nu fi venit la putere, mocnise în sufletul legionarilor timp de aproape două decenii, ținută oarecum în frâu de general după luarea puterii, se dezlănțuia acum în această noapte, liberă de orice opreliști.

...La câteva sute de metri, în linie dreaptă de casa în care Achim își îmbrățișa femeia, un copil, bolnav de scarlatină, în casa bunicului, stătea îmbrăcat cu paltonul pe el... Apoi era dezbrăcat și vârât sub plapumă... Apoi iar îmbrăcat... Maică-sa umbla șchiopătând prin casă, aruncând priviri neliniștite pe geam, prin care jocul reflexelor arăta că de jur-împrejur casele ardeau în flăcări. De ce șchiopăta mama? se întreba copilul curios, și ar fi întrebat-o

şi cu glas tare dacă febra nu i-ar fi dat iluzia că a şi întrebat-o, că o şi văzuse, şi că el ştia de ce, numai ea se zăpăcise şi nu părea să-şi dea seama de unde îi venea şchiopătatul. Când se auzise cum afară geamurile erau sparte cu violenţă, ea îşi scoase un inel din deget (îi cunoştea acest inel, când îi săruta mâna îi vedea briliantul) şi îl vârâse într-un pantof. Pe urmă se încălţase cu acest pantof... Pe urmă se repezise să-l îmbrace pe el iar, să fugă cu el. Dar unde? Tatăl încerca s-o liniştească. „Stai liniştită, îi spunea. Nu e nimic de făcut. Poate nu vin aici..." Dar curând uşa fu spartă dintr-o singură lovitură şi în casă năvăliră legionari cu pistoalele în mâini. „Îl luaţi numai pe el", ordonă unul din ei. În clipa aceea, copilul îl văzu pe taică-său cum îşi duce mâna în buzunar şi apoi imediat la spate (amândouă mâinile) şi se înghesuie între şifonier şi perete. Se auzi un zgomot: cădea ceva, dar legionarii nu auziră nimic şi îl îmbrânciră pe om afară...

Totuşi, după două ore el se întoarse şi povesti cum scăpase ca prin minune. În stradă, în timp ce se pregăteau să-l urce împreună cu alţii în camion, apăruse, mergând puţin cam îmbleticit, popularul actor C.G. care, vesel nevoie mare, ca şi când ceea ce se petrecea era ceva sărbătoresc, se amestecase printre legionari şi îi felicita; „Bravo, băieţi, daţi-i înainte... A, Moscovici, strigase el când îl văzuse, tu vino cu mine să bem un şpriţ", şi îl luase de gât şi se îndepărtase astfel cu el cântând „Sfântă tinereţe legionară". Se cunoşteau de douăzeci de ani... Între lumea teatrelor şi lumea presei nu era un zid, dimpotrivă... Ştia el ce îl aşteaptă pe ziaristul Moscovici, om de stânga trecut, desigur, pe lista celor care urmau să fie exterminaţi? Pândise clipa şi se prefăcuse beat? Iată că îi reuşise. Legionarii îl recunoscuseră şi ştiau cumva că era un legionar important? Dar era? N-a reuşit să afle, nici n-a încercat, s-a lăsat dus de el într-o cârciumă, unde într-adevăr de astă dată marele actor s-a îmbătat tun...

Şi spunând acestea tatăl rămase apoi tăcut... Se gândea la ceva... Da, îşi aminti. Se duse în colţul dintre şifonier şi perete unde se chircise mai înainte şi dădu şifonierul la o parte. Scoase de-acolo un obiect masiv, o tabacheră de aur... „Tată, zise băiatul, am văzut când ai aruncat-o... Şi mama", se lăudă el, spunând ceea ce văzuse

că făcuse şi mama... Şi cu toate că era atât de mic, înţelese de ce: dacă scăpau, să nu piară de foame... Auzise ce spusese bunicul: „Au venit vremuri grele pentru neamul lui Israel..."

...Camioanele soseau pe un loc viran din faţa Abatorului, erau descărcate şi începeau de îndată uciderile. Apoi camionul pleca şi sosea altul. Ai fi zis că această activitate tăcută nu avea în ea nimic sinistru: oamenii coborau liniştiţi, rudele îşi dădeau mâna să nu cadă, săreau, şi mişcările lor erau firești, aşa cum sar în general oamenii care au făcut o călătorie de ocazie, au ajuns la locul unde aveau ei treabă şi se dau jos... Mai rămânea, înainte de a se duce fiecare în ale lui, să-i mulţumească şoferului pentru că a fost amabil şi apoi să se îndepărteze... Deodată însă farurile se aprindeau şi îi orbeau. Duceau mâinile la ochi. Era ultimul lor gest de oameni vii. O mitralieră izbucnea de undeva din întuneric şi îi secera în câteva secunde. Indivizi cu pistoale în mâini se apropiau după aceea de ei şi trăgeau în cei care mai trăiau încă. Nu scăpa nimeni... Sadicii, cei care nu erau doar asasini, lepădăturile speţei umane care înotau în masa legionarilor ca peştele în apă, nu se mulţumeau numai cu atât, umileau apoi aceşti morţi, îi târau în abator şi cu rânjete infame îi agăţau în cârlige...

Bucureştenii nu ştiau nimic. Stăteau închişi în apartamentele lor şi credeau şi ei, stingând luminile veiozelor şi adormind, aşa cum credeau şi Achim Moromete şi Ştefan şi Niki, că a doua zi când se vor trezi dimineaţa generalul îi va anunţa prin ziare şi la posturile de radio că acest coşmar, care începuse în septembrie anul trecut, a luat sfârşit şi că legionarii, cu cântecele lor tenebroase, care proslăveau moartea, de care nu se putea spune că nu avuseseră parte şi pe care o şi dăduseră altora şi abia aveau de gând s-o dea din plin de-aici înainte, fuseseră măturaţi şi împinşi înapoi şi zăvorâţi în întunericul din care ieşiseră. Există însă coşmaruri care nu trec odată cu somnul. Deschizi ochii, clipeşti nedumerit şi viziunea care te-a înspăimântat nu se îndepărtează...

VII

Niculae Masă, strungar la Atelierele Griviţa, se trezise şi el ca toată lumea dimineaţa, dar nu clipise din ochi nedumerit. Ţăran de origine, el îi spusese demult muierii, nu de ieri de azi, ce trebuie să facă dacă i se va întâmpla să piară: „Îţi vezi, creştino, de treabă. Dacă mai eşti tânără îţi găseşti un om ca şi tine, cu copil şi văduv şi îţi duci viaţa mai departe. Tot ce te rog e să-mi păstrezi în casă, într-un colţ, fotografia noastră de la cununie, să nu mă uite băiatul".

Niculae Masă era moldovean. Numele lui era o poreclă dată de oameni bunicului, om cu stare, căruia îi plăcea să stea mult la masă şi să invite şi pe alţii. „Hai la masă, zicea, şi mulţi veneau şi se aşezau la masa lui, care nu se ştie cum făcea acest om, că îi dădea un aer de petrecere chiar când era zi de lucru. Fiul, tatăl strungarului, fu înscris în registrele primăriei, cum era obiceiul pe atunci, cu numele de Masă Ion. Băieţii acestuia printre care şi Niculae, la fel.

Ideea de a părăsi satul îi încolţi lui Niculae de timpuriu. Erau fraţi mulţi, pământul nu mai ajungea. Prudenţa însă îl îndemnase să păstreze un călcâi în sat câtă vreme ambele picioare nu-i stăteau încă pe un teren sigur în oraşul Paşcani unde era ucenic. Copilărise în sat până la doisprezece ani împreună cu fraţii săi, asupra cărora avusese totdeauna pe vremea aceea o autoritate nu cu mult mai mică decât a tatălui. Desprinderea de ţărănime nu se făcu însă dintr-o dată, intră întâi la Depoul C.F.R. Paşcani, unde timp de patru ani învăţă strungăria, venind acasă o dată pe an, în timpul verii, câteva săptămâni. La douăzeci şi patru de ani nu ştia încă dacă pavajul oraşului era foarte sigur pentru el, când înţelese că înapoi în sat drumurile îi şi erau tăiate: fraţii se însurară şi împărţiră între ei partea lui de pământ. Ei ziceau, la modul cel mai ocolit care se putea închipui, că tot n-avea el cum să mai lucreze pământul şi ar fi fost „păcat de Dumnezeu" să-l vândă şi să ia bani pe el: banii se duc şi pământul nu se mai întoarce. Nu se discuta: era dreptul său şi dacă ridica un deget şi zicea nu, pământul îi revenea. Dar ar fi oare un frate mai în cinste ţinut, sau un unchi mai iubit de rude decât el dacă ar zice da şi l-ar lăsa în grija lor să-l muncească?

A zis da, şi a rămas fără pământ. N-a fost însă chiar ruptura totală, căci oricând întorcându-se în sat ar fi putut să se adăpostească liniştit în familie cel puţin o lună de zile pe an dacă viaţa l-ar fi silit şi n-ar fi mai avut ce mânca şi unde se duce. Abia după câţiva ani se rupse el cu totul de ai săi, silit fiind, căci locul naşterii îi era acum indicat în toate fişele de poliţie ce i se făcură după greva din '33, când fu atras de activitatea politică ilegală.

Hotărârea de a duce o activitate politică ilegală o luă într-o seară, într-o cârciumă din mahalaua Giuleşti (părăsise între timp, de patru ani, depoul Paşcani şi venise la Griviţa, la *Ateliere*, împreună cu un prieten al său, lăcătuş ca şi el). Era o cârciumă ordinară cu scară, cu talaş presărat pe joc, cu potcoavă la intrare şi cu clopoţel deasupra pragului, unde intrase furios să facă să înceteze glasul supărător al instinctului care îi şoptea: „Drumul pe care vrei s-o apuci duce la moarte sau la închisoare". Prima înghiţitură de alcool îi făcu greaţă, şi rămase tăcut ore în şir în faţa păhăruţului, de care nu se mai atinse. Nu există oare decât alternativa: moartea, sau pierderea libertăţii? Numai atât era? Cine putea să cunoască dinainte surprizele ce ni le rezervă schimbarea neîncetată a lumii?

Îi veneau în amintire evenimentele din ultimii patru ani, de când părăsise depoul din Paşcani, precum şi schimbarea ce se petrecuse cu sine în acest timp. Greva fusese reprimată brutal, conducătorii comunişti şi greviştii fruntaşi arestaţi, şi fusese arestat şi prietenul său, sub bănuiala că ar fi fost un agent de legătură trimis de comuniştii din Paşcani la *Ateliere*. Îl bătuseră şi îl chinuiseră câteva zile, să spună numele celor care îl trimiseseră. „Bine, dar tu nu ştii nimic", zise Niculae Masă indignat. „Da, dar ei n-au de unde să ştie că eu nu ştiu nimic. Te vor aresta şi pe tine, mai bine fugi."

Niculae Masă nu fugi, fu arestat şi suferi aceleaşi bătăi şi i se dădu de asemenea drumul, sub avertismentul „să se astâmpere". Observă un lucru curios care se petrecu cu sine în aceste zile. Teama şi aşteptarea arestării şi a bătăilor fuseseră mai chinuitoare decât arestarea şi bătăile înseşi şi, odată ieşit de acolo, frica de poliţie încetă să-l mai turbure.

Absența fricii îi eliberă brusc gândirea şi îl făcu să ia cunoştință de evenimentele în care fusese implicat ca participant anonim: manifestarea conducerii comuniste a grevei, organizarea ei, legăturile cu centrele din provincie, amploarea politică şi răsunetul peste hotare al acestor acțiuni. Toți aceşti conducători erau acum judecați şi închişi. Niculae Masă se pomeni gândindu-se la ei seri de-a rândul, înainte de a adormi, cu capul pe pernă şi cu privirea deschisă în întunericul micii odăițe închiriate în care locuia.

Deveni tăcut şi meditativ şi ochiul său se făcu atent şi se deschise larg, scrutând oamenii. O întrebare se citea în privirea sa: „Vreau să ştiu despre ce e vorba! Cei arestați sunt muncitori simpli ca şi mine, care nu ştiu nici ei nimic şi s-au pomenit singuri în fruntea noastră fără să fie luminați de nici o idee, sau ei ştiu ceva care eu nu ştiu, şi ar trebui să ştiu?"

Privirea sa întâlni o alta ca şi a lui, care însă deținea un soi de răspuns: o broşură subțire, strecurată cu grijă în buzunar la garderobă. Se duse în odaia lui, încuie uşa şi începu să citească. În broşură se spunea că lumea nu e dată o dată pentru totdeauna aşa cum e, că în prezent cei ce stăpânesc marile bunuri şi marile mijloace de producere a lor au trebuit, la vremea lor, să lupte pentru a dobândi puterea. Că această putere nu este nici ea dreaptă şi că trebuie răsturnată prin toate mijloacele. Lectura aceasta îl turbură. Ceru imediat alta. Înțelegea numai jumătate din ceea ce citea şi căuta în broşura următoare ceea ce îi scăpa în celelalte.

Astfel petrecu un an. Cel care îi dădea broşurile dispăru într-o zi, nu mai veni la *Ateliere*, şi nimeni nu ştiu dacă a fost arestat, sau dacă s-a ascuns. Apăru unul nou, mult mai hotărât şi îi ceru să îndeplinească o sarcină. Acceptă, turburat însă de instinct: ştia ce-l aşteaptă. Nu se temea decât de moarte, care îl privea parcă din față, de la zece metri distanță, cu douăsprezece țevi ridicate în aer: la o comandă ce ar fi fost executată cu precizia unui mecanism (ştia acest lucru din armată), foc!, n-ar mai fi fost nimic, n-ar mai fi aflat nimic despre nimeni, n-ar mai fi putut avea această bucurie fremătătoare ce îl stăpânea, de a se retrage în odaia lui şi a citi despre menirea şi rolul istoric al clasei muncitoare din care făcea parte.

Deveni prudent, sentimentul primejdiei îi crescu, dar nu renunță să îndeplinească sarcinile de încercare ce i se trasau şi mai ales nu renunță la lectura cărților interzise. În curând se trezi că posedă cunoştințe sistematice de istorie, filosofie şi economie politică.

Prin 1935 se hotărî: „Ce mă aşteaptă pe mine dacă ocolesc activitatea comunistă? se întrebă. Pot eu, în odaia mea mucedă de trei pe doi, să întemeiez o familie? Şi dacă m-aş însura, ce-aş mai putea să fac tot restul vieții? Să smulg din salariul meu zece lei pe săptămână şi să-i beau împreună cu alții în această cârciumă murdată? Şi pe urmă să îmbătrânesc şi să mă uit la copiii mei cum trăiesc roşi de dorinți care nu pot fi împlinite şi îmbătrâniți ei înşişi de timpuriu poate chiar înainte să mor eu? La ce i-aş putea eu îndemna la altceva decât să creadă în noroc şi cum i-aş putea eu împiedica să nu-şi scoată şapca în fața slugii patronului şi să dorească şi ei să ajungă asemenea slugi sau să apuce pe drumul afacerilor murdare, în poliție sau în jandarmerie? Să-l văd pe copilul meu cu ochii sticlind de servilism, îndoindu-şi spinarea! Mai bine nu-l fac!"

...Totuşi făcu unul, se căsători cu o rihtuitoare din secția 32, care avea şi o căsuță cu două odăi rămase de la o mătuşă, pe strada c.f.r. 1, cartierul c.f.r. Se pomeniră chiar, că ei doi pot strânge şi ceva bani, dacă vor să pună pe jos podea de scânduri şi dacă vor să mai construiască o odaie lângă cele două, unde să stea copilul lor când s-o face mare.

Cum aflară însă frații săi că are ceva bani? Şi cum le veni lor ideea să-i facă o vizită şi să-i dea sfaturi? O adâncă mâhnire îl cuprinse după această vizită. Îl chemau înapoi, îl îndemnau să cumpere pământ. Cum să iei puterea când milioane de oameni visau la micul lor pogon de pământ? Se îmbătă după plecarea lor şi îi spuse soției: „Vezi, pentru ei lumea toată e o lume de țărani, oraşele nişte aşezări izolate şi în afară de țărani nimic nu mai există. Şi asta merge până acolo încât... Eram odată detaşat pe un şantier şi mâncam la un birt de la marginea oraşului. Aveam nouăsprezece ani. Mâncam pe credit eu şi un băiat de la mine din sat. Birtaşul ştia că e angajat sezonier, n-avea nicio grijă de plată, la leafă avea să plătească. La leafă însă s-a întâmplat să fim anunțați

că conducerea şantierului mă retrimite la mine la depou, şi pe el liber. Aveam banii în mână, trebuia să ne urcăm în camion şi să plecăm. Ne-am urcat în camion. Şi birtaşul? «Dă-l în mă-sa, nu-i plătesc!» zice consăteanul meu. Şi nu i-a plătit. Explică-mi, dragă nevastă, această decădere! Beat nu era! Ceva cu birtaşul să fi avut, nici vorbă, era un om cumsecade, care ne făcuse credit fără nicio codeală; plăcere de bani la un băiat de nouăsprezece ani? Da, dar nu atât de exagerată încât să-l ducă la astfel de faptă. O curvă pentru care să fi făcut o asemenea potlogărie nu exista şi nu putea fi vorba nici de plăcerea puşlamalei că i-a făcut birtaşului «figura». Abia acasă mi-am revenit: «Ce mama dracului a făcut ăla?» m-am întrebat şi m-am întors îndărăt şi i-am plătit eu birtaşului datoria. Putea să reclame la depou, eu trebuia atunci să spun din ce sat era băiatul şi ar fi venit jandarmul după el şi ar fi fost vai de viaţa lui. Abia târziu, după ani de zile, am reuşit eu să descifrez sensul: el era ţăran şi birtaşul şi şantierul unde muncise, nu; orice faptă săvârşită în lumea asta de neţărani nu conta, dă-i în mă-sa, hoţia sau pungăşia sau alte păcate erau valabile numai dacă erau săvârşite acolo în sat. Din moment ce fapta era săvârşită în afara satului, era ca şi când ar fi săvârşit-o în pustiu, ca şi când ar fi înşelat un pom sau o groapă sau o buturugă. Aşa gândise el! Dovada: la noi în sat era un băiat cinstit, nu săvârşise niciodată şi nici n-avea să săvârşească nici mai târziu astfel de ticăloşii... Fraţii mei, după ce au pus mâna pe pământul meu – adică după ce m-au dus cu vorba să li-l dau lor – au zis (am aflat mai târziu şi n-am mâncat trei zile, de trist ce eram): «Mare prost bădia, în loc să-şi fi păstrat pământul pe numele lui şi nouă să ne fi lăsat doar dreptul să-l muncim şi cu banii lui de lucrător să mai fi cumpărat altul, a ajuns la puşcărie!» De ce am ajuns la puşcărie, de ce am renunţat la pământ, dacă mai sunt sau nu pe lume alte drumuri mai bune decât cele ţărăneşti, întrebări zadarnice care nu treceau prin capetele lor orice le-ai face. Singurele mele îndoieli de la ei vin, de la ţărani şi nu din altă parte. Soluţia lor e pământul. Istoria lor e pământul, istoria pământului... În ziua aia, când am aflat ce părere au ei despre mine, îţi spun că m-am înfuriat aşa de rău că am vrut să le iau pământul pe care li-l dăruisem – nu era mult, două pogoane –

dar aşa m-am înfuriat, că în noaptea aia nici n-am putut dormi. Eram în sat. A doua zi era să mă mut de-acasă, noroc că a sărit mama şi mi-a spus că trebuie să am grijă să nu afle lumea. Cât despre pământ, de ce aveau ei curaj să zică ce-ai auzit? Fiindcă nu mai aveam dreptul să-l pretind, trecuseră prea mulţi ani de când se afla în folosinţa lor şi legea li-l atribuia. Vezi, pentru noi revoluţia înseamnă şi salt istoric. Noi am învăţat la şcoală, şi tu şi eu – primul lucru pe care l-am învăţat – că i-am bătut pe turci. La şcoala de ucenici aveam un profesor care chiar dacă nu ştiai lecţia, chiar dacă bălmăjeai indiferent ce, dar dacă la sfârşit ridicai glasul şi răcneai: «...şi i-am bătut pe turci», «Bravo, zicea, treci la loc, ţi-am dat nota zece, eu totdeauna am spus că eşti un băiat eminent!» Chiar şi Eminescu arăta cum un domnitor moşneag stă de vorbă cu Baiazid-fulgerul şi îi spune că noi ne apărăm «sărăcia şi nevoile şi neamul». Ei, asta e, neamul mai înţeleg, într-adevăr l-am apărat o mie de ani, dar de ce sărăcia? De ce nevoile? De ce, în această ţară dintre cele mai bogate din lume, «sărăcia şi nevoile»? Eram noi acum patru-cinci sute de ani cel mai sărac popor din Europa? Să presupunem că eram, aşa cum am învăţat, că năvălirile tătarilor şi ale altor barbari au sărăcit şi istovit în lupte sângeroase şi fără glorie – noi am învăţat că cu glorie – un popor de păstor şi plugari, aşezat la o răspântie de drumuri. Dar pe urmă? Pe urmă ce-a mai fost, după ce n-au mai fost nici tătari şi nici turci? S-a întâmplat aşa cum se întâmplă cu fata care nu-şi dă seama că a ajuns mare şi că trebuie să iasă în lume şi să se mărite: e frumoasă şi bogată, dar nu se uită nimeni la ea. Cel mult vine un cavaler teuton, care te ia şi te duce cu carul lui de luptă, într-un război în care te mai bagă şi la apă. Iată aspectul dramatic al chestiunii... Se poate face saltul istoric fără ţărani? Este extraordinar să vezi cum se lasă ei de greu când aud de revoluţie. E vina noastră? A ţăranilor? Cine poate să ştie? Noi suntem un partid de acţiune. Un comunist care vegetează e orice vrei tu, dar nu comunist. Trebuie să ştii însă şi în ce sens să acţionezi, fiindcă un om de afaceri e şi el un om de acţiune. Nu? Ce părere ai?"

Niculae Masă făcuse o pauză şi-şi aprinsese de la ţigarea care era pe sfârşite una nouă. Fuma şi soţia lui şi fumul se ridica vizibil

spre tavan, împrăştiindu-se în cercuri ce se dilatau sau se transformau în spirale de-a lungul grinzilor negre.

„Oamenii s-au frământat totdeauna, dragă nevastă, să dea acțiunii sensul care s-o împlinească aşa cum se umple vasul când curge apa în el. În ce sens să acționezi? Iată întrebarea. Un aristocrat, un feudal, acționează şi el. Îşi măreşte castelul, îşi renovează mobilierul, lărgeşte terenurile de vânătoare, supune latifundiile vecine, sau le uneşte cu ale sale prin căsătorie; în cel mai bun caz dă serbări, are maniere stilate şi gust ales, simțuri rafinate şi, ai să râzi, fiind viteaz, îşi varsă cel puțin o dată în viață sângele pentru o prostie. Dacă mergem mai departe cu ideea, observăm cum în cel mai fericit caz un capitalist va eşua dacă se va lansa într-o acțiune în care concurenții săi ar putea să întrevadă posibilitatea de a-l ruina. Aşa că pentru ce ar încerca el să fertilizeze o regiune în care bântuie seceta şi în care fântânile, rare şi la adâncimi de amețeşti când te uiți în ele – cum ar fi Bărăganul nostru – silesc animalele şi oamenii să îndure setea, în timp ce Dunărea curge, cu ape adunate din jumătate Europa, la cincizeci sau o sută de kilometri apropiere? Ce l-ar putea atrage într-un pustiu? Mirajul unor comori ascunse? Mirosul petrolului? Aur, minereuri, zăcăminte rare, dacă sunt. Dacă nu, toți cei ce sunt acolo n-au decât să fugă sau să crape. Un comunist va cere totdeauna să i se spună care sunt condițiile concrete. El are în vedere ideea că transformările pe care le urmăreşte trebuie să fie opera conştientă a oamenilor, sau să devină conştienți de ea pe parcurs."

De ce îi vorbise ei atât de mult? Fiindcă era credința lui intimă. Şi fiindcă din pricina poliției şi a Siguranței reuniunile de partid la care lua parte erau scurte şi discuțiile, practic, extrem de reduse. Legile conspirativității nu permiteau discuții nesfârşite, ca la social-democrați. Asta, fără ironie dar şi fără nostalgie. Din acest punct de vedere, la ei era mult mai bine...

Spre norocul lui soția sa avea o idee despre soartă. Intrase în joc şi se împăcase de la început cu gândul că are un bărbat care nu seamănă cu ceilalți. Cât o fi! Era un bărbat întreg, printre atâția beți şi fără căpătâi, merita să trăieşti pentru el, chiar dacă zi şi noapte te puteai aştepta să bată poliția în geam şi să intre să-l ridice.

„Nu te mai necăji din pricina lor, îi spuse ea. Nu poți tu să duci pe umeri ce nu ți se cuvine, eşti un om! Urmează-ți drumul tău, lasă-i pe alții să-l urmeze pe-al lor şi fii liniştit. Dacă vă întâlniți, bine, dacă nu, fiecare o să pătimească după cum îi e scris..."

Să rămâi tăcut după asemenea cuvinte! Să trăieşti fericit clipa prezentă, cât eşti liber! Să-ți iai femeia în brațe şi să-i strângi chipul ei tânăr la piept. Clipa e lungă! Orele nesfârşite!

„Nu te duce! spusese ea totuşi în ziua când el o anunță că are o sarcină, pe care comitetul central al partidului i-o încredințase pentru a contribui la organizarea unei manifestații în capitală, care să facă prezentă în conştiința oamenilor că la 7 noiembrie 1917 a avut loc pe lume revoluția proletară. Nu te duce, acum ei, legionarii, sunt tari, au puterea, repetase ea. Un bărbat poate face şi o prostie. Să-i înfrunți acum înseamnă să pieri." „Nu, răspunsese el, am garda mea, n-or să mă prindă."

Avusese într-adevăr garda lui. Nu-l prinseseră. De altfel totul fusese pregătit cu grijă. La Obor veneau oameni de toate condițiile, mici negustori, oameni săraci din păturile de jos ale populației, unde putea fi mai bine? Acolo se hotărâse deci să aibă loc manifestația şi anume în ziua de duminică, 3 noiembrie, duminica oamenii ies în mare număr în piață. Ceea ce ştie totdeauna să facă partidul când face, este să organizeze totul până în cele mai mici amănunte. Spontaneitatea poate costa vieți de oameni.

Întâi s-a adoptat ideea pregătirii unui material propagandistic care urma să fie răspândit în cantitate mare, al doilea s-a hotărât cui trebuia să fie adresat: către toți muncitorii şi țăranii care duceau greul acestei vieți, către toate femeile trudite cărora le mureau copiii în brațe, tineretului care n-avea în față decât perspectiva războiului sau a mizeriei cumplite. Şi cine erau vinovații de toate acestea: legionarii, regimul abia venit la putere, cu Antonescu şi Sima în cap.

În noaptea de 2 spre 3 noiembrie au fost astfel arborate pe firele electrice de pe străzile Foişor (colț cu Viilor), Vespari, şi în fața fabricii „Hermes" trei steaguri roşii, mari, lungi de câțiva metri, cu secera şi ciocanul pe ele, pe care era scris: „Jos trădătorii Antonescu şi Horia Sima". Şi: „Trăiască România liberă".

În Obor a avut loc manifestația. Neașteptată, incredibilă, ea a putut ține destul timp, până ce grupuri compacte de legionari au venit și au împrăștiat-o. Niculae Masă, înconjurat într-adevăr de o gardă de câteva zeci de grivițeni, a vorbit oamenilor care se adunaseră în număr mare. „În țară, le spunea el, au venit nemții, care, ca niște lupi flămânzi, golesc în câteva minute rafturile băcăniilor. Ei trimit mii de colete cu alimente pe zi în Germania. Dacă venirea lor ar avea ca scop pacea și prietenia între popoare, noi am putea să le dăm acestor nemți, în schimbul mașinilor lor la care se pricep, alimentele și petrolul nostru. Dar scopul lor e războiul și intenția lor ascunsă e să ne lege la carul lor. Și sute de mii din ai noștri vor muri pentru interesele lor, fără ca România să fie mai liberă și mai fericită."

În acest timp au fost desfășurate două mari pancarte pe care se putea citi: „Afară cu nemții din țară", „Încetați jaful germano-gardist", „Vrem guvern popular", „Opriți furtul de alimente, jos impozitele".

Ce l-a interesat pe om totdeauna? Să fie liber și să aibă cu ce să-și hrănească copiii; dacă trebuie să-ți duci copiii la groapă nu devine totul zadarnic? Ori, viața începuse să devină din ce în ce mai grea.

Niculae Masă nu și-a terminat cuvântul. Vedea bine cu ochii lui că dacă nu se retrage va fi prins de legionari și de poliție, care își făceau drum lovind în dreapta și stânga, spre locul unde el, urcat pe câteva scânduri improvizate, vorbea mulțimii.

Când s-a întors acasă era vesel. Și veselia lui a sporit când a văzut că trec săptămânile și nu se întâmplă nimic. Știa el. Prima arestare îl eliberase de frică. A doua arestare îl făcuse să fie mai prudent. În spatele biroului celui care îl ancheta era un ins care credea atât de mult în veșnicia orânduirii existente, încât se cutremurase: „Măi omule, dacă nu te potolești vei muri, îi spusese. Îți dau drumul, te las să te gândești un an. Eu voi fi aici. Dacă într-un an nu-ți vezi de treabă o să te trimit în fața consiliilor militare care nu iartă și adio lumina soarelui". Nimic nu-l neliniștise mai mult decât acest avertisment, fiindcă era uman, omul nu-l bătuse, nu-l umilise și îi dăduse drumul imediat.

Câteva luni trăise ca şi când ar fi fost bolnav. Până ce uită acest avertisment. Viaţa lui nu mai avea înţeles dacă nu-şi urma drumul ei. Răspunse la chemare şi avu un ghinion cum nu se poate mai porcesc. Trebuia să ducă un geamantan cu manifeste la Ploieşti, printre petrolişti, şi la gară scoase o bancnotă verde cu Peleşul pe ea şi i-o întinse casierului. Idiotu' ăsta în loc s-o arunce în sertar începu să se chiorască la ea, apoi ieşi şi lipsi câteva minute. Când reapăru îi făcu semn să se uite în spate. Se uită. Doi indivizi civili îl apucară fiecare de câte un braţ şi unul din ei îi spuse: „Vino încoace, nenică, să stăm niţel de vorbă". Îl duseseră în biroul jandarmeriei gării şi îi ceruseră: „Desfă geamantanul!" „Dar eu i-am dat ăluia cinci sute de lei să-mi dea un bilet, unde sunt banii mei?" strigase el indignat. „Câte de-alea de cinci sute ai în geamantan?" rânjise unul din cei doi şi el înţelesese. Hârtia lui de cinci sute de lei era falsă şi casierul anunţase poliţia. Iar ăştia doi credeau că are geamantanul plin. „Desfă, nenică!" „Nu desfac!" „Ei, lasă că desfacem noi!" Şi dăduseră peste manifeste. Fluieraseră, dar nu a pagubă. Nu era falsificator, dar ceva grav tot era, hai cu el la Siguranţă. La Siguranţă dăduse iar peste omul lui. „Ţi-am spus, i-a zis acela, să te astâmperi, văd că nu m-ai înţeles bine. Acuma te bag la apă şi nu poţi să mai scapi decât cu o singură condiţie: să-mi spui cine ţi-a dat manifestele. Legătura dumitale superioară. Dar şi inferioară." Nici el nu crezuse că acest Niculae Masă se va astâmpăra, nu părea mirat, nu se înfuriase că avertismentul lui fusese nesocotit. Intra în regula jocului, să dai astfel de avertismente, să le primeşti, să le nesocoteşti. Probabil că nici el nu putea altfel, era dintre cei care nu puteau, în timp ce se întâmplase să cunoască şi comunişti care nu rezistaseră şi spuseseră tot. De retras dintr-o asemenea istorie nu te poţi retrage, dacă Masă ăsta ar fi încercat, el, omul Siguranţei, tot l-ar fi chemat mai târziu să afle de la el tot ce ştia.

Îl bătuseră să spună. Pe atunci însă presa mai însemna ceva, şi un ziarist scrisese despre el, divulgând torturile la care fusese supus. Nu ştia cum dăduse de el, dar îl cunoscuse la vorbitor. Scăpase cu o condamnare de doi ani.

A patra arestare venise curând după ce ieşise din puşcărie. Nu făcuse nimic, dar tot aşa, să dea adrese. Îl ţinuseră o zi şi o noapte

şi îi dăduseră drumul. A cincea arestare îl prinsese pe drum, între *Ateliere* şi casă, a şasea îl luase de la cârciumă, dintre prieteni, a şaptea la miezul nopţii, din somn. Toate cu acelaşi scop: să spună, cu cine s-a întâlnit, cu cine a luat legătura după ce a ieşit din închisoare?

„Eu legătura?" protesta el de fiecare dată, ştiind că n-au ce-i face din moment ce nu l-au prins luând asemenea legături, deşi le luase şi între timp participase chiar la şedinţe conspirative...

Poate că l-ar fi prins în cele din urmă şi condamnat din nou, dar fu concentrat pe zonă, în regiunea Clujului. După şase luni unitatea sa primi ordin de dislocare. Era o unitate de artilerie. Şi deodată se răspândi vestea ca un trăsnet: Hitler şi Mussolini ne dictaseră la Viena smulgerea unei părţi din Ardeal. Iar ordinul de dislocare nu era un ordin de luptă, ci de retragere. Cum, vom părăsi pământul strămoşesc fără să ne batem? Era adevărat, în spatele Ungariei lui Horthy stătea Hitler, cu toată forţa armatei lui de temut. Ei şi? Tunurile se retrăgeau pe drumurile mari în timp ce tunarii, disperaţi, aveau lacrimi în ochi, iar populaţia le ieşea înainte, ridicând braţele: „Fraţilor, unde fugiţi?"

Secretele cabinetului unde ni se dictase această smulgere ajunsese până jos: „Cedaţi, ar fi spus omul lui Hitler, Ribbentrop, dacă vreţi să rămâneţi cu ce mai aveţi". Iar la Bucureşti Carol al II-lea, rămas singur şi cu toate aliaţele sfărâmate, se speriase şi acceptase dictatul. Ei, cu toate astea, îşi amintea Niculae Masă, cu câtă sete ar fi luptat trupele! Şi cine poate să spună cu uşurinţă că cel ce preferă lupta are o soartă mai rea decât cel care acceptă înfrângerea fără să tragă un glonţ? „Ne întoarcem, fraţilor, strigau ofiţerii, acuma e greu de noi, dar să nu ne pierdem speranţa în dreptatea noastră." Unii localnici plecau şi ei odată cu trupele, chiar atunci, pe loc, băieţi tineri, nelegaţi încă de o familie proprie şi de o casă şi călcau alături de soldaţi zeci de kilometri, împărţind hrana cu ei...

Asta se întâmplase de curând, în august. Niculae Masă fu desconcentrat şi se întoarse la strungul său. Dar îşi căută şi legătura de partid şi i se trasă sarcina să plece în Ardeal. Trebuia organizată lupta împotriva dictatului de la Viena. Dar nici soarta lui nu era mai bună decât a refugiaţilor ardeleni. Fu arestat înainte de a pleca,

dar făcu dovada că în timpul cât lipsise fusese militar. I se dădu drumul. Nu mai plecă în Ardeal.

După organizarea manifestației din Obor, prudent, Niculae Masă se ascunse timp de câteva săptămâni în mai multe locuințe succesive ale prietenilor săi, informându-se în același timp dacă poliția sau Siguranța l-au căutat acasă sau la *Ateliere*. Nu-l căutaseră și atunci se întoarse acasă spunând la *Ateliere* că fusese pe la țară în Moldova, unde avea o rudă grav bolnavă. Nu-i zise nimeni nimic. Își reluă legătura întreruptă și în săptămânile următoare organiză o adunare la Malaxa, unde luară parte aproape o mie de oameni. Mai prudent, dispăru îndată ce muncitorii se adunară, după ce însă stabilise cu rigurozitate programul adunării, împreună cu cei cu care o organizase. Se crease o situație insuportabilă, salariile nu mai ajungeau, în uzină se instalase poliția legionară, teroarea începuse să-și facă simțită gheara până jos, nu numai față de dușmanii legiunii. Furioși, muncitorii strigau, adăpostiți în propria lor masă: „Jos teroarea! Jos poliția legionară!" Încurajat de acest succes, Niculae Masă pătrunse apoi în mijlocul muncitorilor de la „Wolf", apoi de la „Leonida", apoi de la „Pirotehnia Armatei"...

Generalul se înfurie și pe raportul prezentat de direcția generală a poliției puse următoarea rezoluție: „Orice manifestație de dezordine va fi reprimată cu armele. Se vor stabili instigatorii și agitatorii. Aceștia să fie condamnați la muncă silnică pe viață. Dacă nu este lege să se facă imediat". Generalul știe bine care sunt cauzele „manifestațiilor de dezordine": abuzurile și jafurile legionarilor; totuși el nu pusese niciodată o rezoluție atât de drastică pe vreun raport în care desmățul legionarilor era scos la lumină fără putință de îndoială. Idila era încă mare! Ei, cum să ceri condamnarea unui legionar, și dacă nu este lege să se facă imediat?

Și deodată Niculae Masă își dădu seama că libertatea sa de până atunci fusese supravegheată, acțiunile sale urmărite îndeaproape și că nu fusese arestat fiindcă se știa că e un comunist din cei importanți și poliția legionară vroia, prin el, să prindă și pe alții... Cel puțin așa îi spuseseră legionarii înșiși, în aceeași noapte în care Achim văzuse case arzând și oameni urcați în camioane și duși spre destinul lor tragic; tot așa îl luară și pe el. Trei inși năvăliră

în casa sa, trei legionari îmbrăcați în cămăși verzi cu diagonale, care li se vedeau pe sub paltoane și cu căciuli turtite într-o parte. În mâini aveau pistoale cu butoi și lanterne.

– Domnule Niculae Masă, ești arestat, zise unul din ei. Îmbracă-te și urmează-ne.

Cine spune că simțim când ne paște adevărata primejdie? Uneori o simțim prea târziu. „Ia uite, gândise Niculae Masă, în timp ce se îmbrăca, acuma s-a sfârșit cu mine, ăștia or să mă omoare. Nu puteam să fug de acasă să mă ascund? Și într-o pivniță aș fi putut trăi zece ani, dar eram viu și cu speranța în suflet, în timp ce acum eu nu voi mai fi, cu mine s-au încheiat toate socotelile. Eu zăpada n-am s-o mai calc! Eu soarele printre nori n-o să-l mai văd! Eu ochiul curat al copilului meu n-o să-l mai sărut. Doamne Dumnezeule, ce prostie am făcut! Arestările mele de până acum au fost doar o hărțuială, acum căsuța și nevasta mea vor rămâne pustii!" Fusese în floarea dintâi a vârstei când se împăcase cu moartea, credința îi dăduse o mândrie sălbatică: nu e liber cu adevărat, gândise el atunci, cel ce se bâțâie prea mult pe această lume să nu-și piardă viața! Nu oricum merită să trăiești. Da, dar iată, acum îi părea rău! Descoperise bucuria de a fi tată, de a avea prieteni, de a lupta și a învinge.

– Trageți-mi, bestiilor, un glonț în cap, strigase el deodată, având presentimentul că înainte de a-l ucide aceşti oameni vor încerca să-i smulgă întâi secretele și îl vor tortura.

Se repezise asupra unuia și vârându-i gheara în gât începuse să-l dea cu capul de pereți și să-l sugrume. L-ar fi omorât dacă n-ar fi fost lovit în cap cu pistolul de unul din cei doi.

– Chemați ajutoare! ordonase cel sugrumat. Retragerea și trageți în plin dacă iese din casă. Plasați-vă la ferestre. Eu stau la intrare.

Cine poate avea de două ori la rând impulsul de a se nimici pe sine? Dacă s-ar fi tras în el în clipa aceea ar fi murit liniștit. Acuma însă, treaz fiind din beția sinuciderii, cu primul impuls consumat, găsea în sine puterea de a suporta calvarul. „Ce mai contează tortura când știi că oricum vei muri?" gândise. Și în liniștea care urmase găsise în sine mândria sălbatică de altădată.

– Nu te speria, îi spusese soției. Alții au murit mai tineri. Patruzeci de ani de viață nu e o glumă. Străduiește-te să afli unde m-au omorât și să mă îngropi între oameni.

Ce noroc! Muierea își trăia și ea din plin gândul ei despre soartă. Dar și cu o lumină de speranță.

– Cine știe! Poate scapi! Dar dacă nu scapi fii liniștit. Eu numai cu tine în gând o să trăiesc de-aici înainte. Iar copilul tău n-o să te uite nici el.

Ar fi fost bine acu să intre și să-l ia. Dar, sinistră, tăcerea înconjura casa. Niculae Masă își îmbrățișă soția. Începu să-i sărute chipul ei pe care ajunsese să-l îndrăgească și să-l facă să iubească această lume, apoi deodată se ridică și își îmbrăcă paltonul. Își trase căciula pe cap. Puse mâna pe clanță și ieși.

– Stai că trag, se auzi un strigăt.

– Am stat!

Trei inși năvăliră asupra lui și îi puseră cătușe la mâini. Curând o mașină și o motocicletă cu ataș se opriră în fața casei. Șapte, opt inși se dădură jos din ele și Niculae Masă fu împins în mașină. Șoferul întoarse. Motocicleta viră, întoarse și ea și o luă înainte. Întunericul gros domnea asupra cartierului.

La prefectura poliției Niculae Masă fu supus unui interogatoriu neglijent și bestial, în care intenția de a chinui înainte de a ucide era mai vizibilă decât aceea de a smulge de la prizonier dezvăluiri. Poate că își dădeau seama că tortura e zadarnică?

– De ce nu vorbești, domnule Masă? Acuma, pentru voi, comuniștii, totul e pierdut. Nimic nu vă mai poate salva și o să încetați pentru totdeauna să turburați popoarele cu doctrina voastră de atei.

Torturatorii aveau un șef, care doar se uita. Avea însă și el pistol la diagonală. El vorbise.

– Pentru mine tot e o curiozitate, continuă el. Cum poate cineva să fie comunist? Spune dumneata! Să tragi cu gloanțe în chipul lui Cristos! Explică-mi!

– N-am tras niciodată cu gloanțe în chipul lui Cristos, răspunse torturatul. În schimb voi ați tras și trageți în chipul omului.

– A! Şi voi n-aţi tras! se miră şeful torturatorilor vesel. Domnul Troţky care se plimba într-un tren special de-a lungul şi de-a latul Rusiei şi îi împuşca pe loc pe toţi „contrarevoluţionarii". Astea sunt cunoscute, domnule Masă!

– Voi sunteţi năpârci verzi, şi veţi fi curăţaţi mult mai devreme decât vă închipuiţi, zise Niculae Masă liniştit. Oricum, o să învăţaţi voi direct pe pielea voastră cum poate cineva să fie comunist. Va veni timpul şi n-o să vă fac eu acuma, înainte de moarte, declaraţii de principii. Noi am învins într-o puternică ţară, vom învinge şi aici şi pe întreg pământul.

– Aici e toată chestia, răspunse celălalt. Că lumea n-o să înghită niciodată pilula pe care jidanul vostru de Karl Marx vrea să i-o ofere. Rusia va fi atacată de Adolf Hitler, şi se va termina cu toţi comuniştii şi toată jidănimea de-acolo. Domnule Masă, nu-ţi face iluzii! Uite, dă o declaraţie că renunţi la doctrina ta, spune-ne legăturile pe care le ai şi îţi declar că vei fi liber.

Şi îi întinse în faţă o hârtie şi îi oferi un stilou. Însă rânjea. Nici măcar n-avea abilitatea perfidă de a fi înşelător, de a specula momentele grele când un om ar putea arunca, fie şi pentru o clipă, o privire de speranţă într-un întuneric care îi stătea în faţă. Fără să ştie el îi uşura celuilalt sufletul de chinul îndoielii care poate trece prin inima condamnatului. Îndoială nu în credinţa sa, care era viaţa lui, ci în însăşi viaţa care îl lovea astfel. Indignare. Desnădejde. Sfâşietoare păreri de rău că totul se termina pentru el. Rămase dârz. Încăpuse pe mâna unor asasini, nimic omenesc nu se putea stabili între el şi ei, nicio punte, ştia, simţea că nu vor avea respect nici pentru moartea lui, darmite pentru credinţa lui.

Îi apucară zorile. Masă tăcea. I se întâmpla, în timp ce era lovit, să nu mai ştie de el şi atunci avea înainte conştiinţa lucidă, când gândea: „Ia uite, moartea e un leşin, o turburare a vederii. Nemernici sunt şi vor rămâne toţi cei care vor tortura un om pentru credinţa lui..."

Înainte de moarte însă avu parte de un drum şi de clipe în care asasinii săi încercară în ultimele momente să-i smulgă mărturisiri. Maşina în care îl împinseseră nu era o dubă şi putu vedea prin

geamurile ei că îl duceau în afara oraşului. Era clar. Era ultimul său drum. Bine că nu-l mai torturau. La un moment dat maşina încetini.

– Ce este? zise unul din poliţişti.

– Pană de motor, răspunse şoferul şi se dădu jos.

Numai că pana de motor se potrivise să fie într-un loc pustiu, plin de zăpadă. Iar şoferul sta liniştit, nu se grăbea să repare maşina în pană.

– Dă-te jos, zise acelaşi poliţist şi Niculae Masă coborî.

Se simţi apucat de braţe. Merse cu ei cincisprezece-douăzece de metri, pe poiana albită şi imaculată, apoi se opriră. Atunci văzu că făcuseră semicerc în faţa lui, vreo cinci inşi cu pistoalele scoase.

– Te mai întreb o dată, zise acelaşi care comandase tot timpul torturile, care sunt şefii tăi?

Niciun răspuns. Atunci individul îl apucă de braţul drept, ridică pistolul, i-l lipi de tâmplă şi trase. Niculae Masă se prăbuşi la pământ. Unul din indivizi se apropie şi trase şi el câteva focuri de pistol în corpul lungit în zăpadă.

Se întoarseră apoi în maşină şi şoferul viră şi o luă înapoi spre oraş. Pana lui de motor fusese simulată, te întrebai de ce avuseseră nevoie de ea. În drum spre prefectură se opriră la un restaurant, unde mâncară şi băură zdravăn.

Zadarnic îl căută apoi soţia pe Niculae Masă la prefectură şi la toate secţiile de poliţie. Curând zăpada îl acoperi şi abia la câteva săptămâni de la asasinat ceferişti de-ai săi din capitală, curioşi de forma pe care o avea zăpada într-o poiană la marginea comunei Pantelimon, îl descoperiră şi găsiră în buzunarul lui ultimul bon de salariu. Astfel aflară cine era şi femeia lui putu să-i împlinească ultima dorinţă: să fie îngropat printre oameni...

VIII

Ştefan întârzie să se ducă acasă, deşi ar fi trebuit să-şi dea seama că oamenii, puţini câţi mai avuseseră curajul cu câteva ceasuri înainte să mai circule pe străzi sau să mai întârzie prin restaurante,

dispăruseră şi oraşul era cu totul în mâna grupurilor înarmate de legionari, care patrulau aproape peste tot. Era oră târzie... După ce se despărţise de patron şi de Niki care plecaseră cu maşina, urcă din nou, ca la prânz, spre Calea Victoriei şi o străbătu pe jos, din Splaiul Unirii, până aproape de Preşedinţia Consiliului de Miniştri, unde fu oprit de un ofiţer, legitimat şi sfătuit să se ducă acasă... Se întoarse şi în apropierea restaurantului „Capşa" fu oprit de un grup de legionari.

– Unde fugi, jidane? zise şeful grupului scoţând pistolul şi punându-i-l lui Ştefan sub nas, care îi simţi în aceeaşi clipă ţeava rece strivindu-i nările.

– Nu fug... răspunse Ştefan, fără să-şi dea seama că nu nega că era jidan.

– Nici n-ai avea unde, reluă individul, a cărui căciulă îi ascundea aproape figura. Ai fugit din cartier şi crezi că ai să scapi pe Calea Victoriei? Nu scapă nimeni. În noaptea asta curăţăm ţara de voi definitiv... Ai nasul coroiat! strigă. Puneţi mâna pe el.

Ştefan nu avea nasul coroiat, avea totuşi un nas care nu era cârn şi care putea să-i pară acestui troglodit că era coroiat. Se băgă un altul care îl salvă, fiindcă în acele clipe fusese prins din nou de o senzaţie de paralizie a voinţei, care însă nu mai trecea, îşi dădea seama că moartea stătea în faţa lui sub înfăţişarea unei căciuli trase pe ochi şi că nimeni nu-l putea apăra de pistolul care îl putea găuri într-o secundă.

– Actele, zise acela.

Ştefan auzi, dar nu înţelese, nu făcu nicio mişcare şi nici nu spuse nimic.

– N-are acte, zise şeful, e clar, duceţi-l pe strada asta mai jos şi curăţaţi-l.

– N-ai acte, jidane? zise cel de-al doilea, însă cu o voce care în sfârşit îl trezi pe Ştefan.

Era vocea unui om care nu se grăbea să-l omoare până nu-i vedea actele. Ştefan tresări, îşi veni în fire.

– Nu sunt jidan, zise.

– Actele, ceru cel de-al doilea.

Şi Ştefan duse mâna la buzunar şi scoase buletinul de identitate de la poliţie, se feri să-l arate pe cel de la ziar. Cei doi se traseră sub lumina unui stâlp, se uitară în el fără grabă, apoi i-l înapoiară şi se răstiră la el să se ducă acasă, dacă nu vrea ca mă-sa, din Silişteа Gumeşti, de unde scria în buletinul de identitate că s-a născut, să nu primească ştirea că fi-său a murit fiindcă era prost şi nu ştia ce se petrece în capitală...

„Iată-mă şi înjosit în propriii mei ochi, silit să spun ce nu vreau, ca să n-o păţesc", gândi Ştefan îndepărtându-se. Ocoli marile bulevarde şi ajunse acasă fără să mai fie oprit. În timp ce intra, auzi telefonul sunând. Alergă lăsând uşile deschise şi ridică receptorul. Dar nu răspunse nimeni. N-avea telefonul demult. (Niki îl ajutase, cu relaţiile lui peste tot, să i se instaleze şi iată că era chemat de necunoscuţi care nu vroiau să răspundă.) Cine putea fi? „...Aşadar, în noaptea asta, cine e evreu..." Şi rămase înmărmurit. Ridică receptorul şi formă numărul lui Niki. Vroia să-i povestească ce păţise şi ce presupunea că se întâmplă acum în oraş. În clipa aceea îşi aminti că se înţelesese cu Luchi cu o zi înainte să-i dea un telefon la prânz, să stabilească o oră când să se vadă seara. Uitase. Formă numărul.

– Alo, da, răspunse chiar fata.

– Luchi, n-am putut să-ţi telefonez... începu el.

– Ascultă, domnule Paul Ştefan, îl întrerupse ea în clipa următoare şoptindu-i în ureche cu o violenţă reţinută şi rece, tu la acest telefon să nu mă mai cauţi şi de-aici înainte să uiţi că m-ai cunoscut. Nu vreau să te mai văd niciodată.

Şi închise. Ştefan rămase cu receptorul în mână, năucit. Apoi începu să se plimbe prin odaie, dus pe gânduri. Iată, aşadar, fata asta, pe care începuse s-o iubească, rupea cu el... De ce oare? Într-adevăr, o uitase, dar... Hm... Ţara arde în foc şi unei fete nu-i pasă decât că are ea de primit un telefon... Foarte bine, dacă aşa e ea, bine că nu s-au aventurat amândoi mai departe, treaba ei, bine că a pus punct şi şi-a dat cu această ocazie şi arama pe faţă... Cum e posibil să nu înţelegi că... Dar ea nici n-a ascultat vreo explicaţie... Dar dacă e vorba de altceva şi ăsta e doar un pretext?

Şi deodată îi veni în minte micul lor trecut şi mintea i se turbură. Se aşeză pe pat şi vru să întindă mâna spre receptor, să-i telefoneze şi să-i explice... Dar nu era clar? Nu-i spusese ea că nu vrea să-l mai vadă niciodată? Îşi retrase mâna şi rămase vreme îndelungată nemişcat, stăpânit de o nedumerire amestecată cu un adânc regret: ce păcat, începuse să ţină la ea, şi iată că o pierdea din pricină că... Într-adevăr, o fi aşteptat şi într-adevăr ar fi putut să-i telefoneze... Dar gândul lui nu mai era, în orele acelea, la ea şi, vezi, orice ar fi, o femeie nu acceptă asta chiar dacă ai nimeri în infern... „Hm... Nu-mi trebuie o asemenea fată, gândi Ştefan liniştit. Foarte bine, să fie la ea acasă..."

Dar apoi gândul îi reveni la întrebarea dacă nu cumva motivul ruperii era altul şi micul lor trecut în loc să se îndepărteze de inima lui, continua s-o ţină trează, cu o bătaie mai puternică. Ce s-o fi întâmplat de fapt? Nu cumva s-a decis totuşi să se mărite cu doctorul Spurcaciu? Bine, dar atunci ce-o mai interesa că el nu-i mai telefonase? Frumos nu putea să-i spună: „Ştefane, vezi, trebuie să mă mărit, şi nu cu tine, aşa că păstrează-mi o amintire frumoasă!" Aiurea! A vorbi frumos nu era genul ei. Ajunsese s-o cunoască oarecum în acest punct... Ce să înţelegi? Fiindcă îşi dădea seama, istoria cu doctorul Spurcaciu era lichidată, o lichidase într-o zi cu mare pericol pentru el ca s-o piardă... Da, dar dacă acest pericol în realitate nu trecuse încă pentru el?

Se întinse pe pat îmbrăcat, cu paltonul pe el, închise ochii şi adormi brusc, asemeni unui om beat care când vine acasă uită să se mai dezbrace şi îl prinde somnul unde nimereşte... Se trezi după o jumătate de oră şi sări în picioare. O dulce senzaţie de singurătate îl invadă, surâse, senin, şi începu să se dezbrace. Da, probabil că acest pericol nu trecuse pentru el.

Şi începu să-şi amintească... A doua zi de Anul Nou, când se trezise din somn spre seară i se păruse că tot ceea ce se petrecuse în noaptea de Revelion era un vis care acum avea să se spulbere, şi bineînţeles nu el va fi acela care se va trezi din el şi nu va mai vroi să-şi amintească, ci fata furioasă, care fusese fată mare şi nu mai era din pricina lui... Nici nu îndrăznea să-i telefoneze. Dar ea îl căutase la ziar după Anul Nou şi îl invitase la masă. Lumina de pe

chipul ei nu se micşorase, deşi era mai rece ca în seara Revelionului. Totuşi vedea bine cum ochii ei frumoşi întârziau asupra lui cu o secundă mai mult ca înainte şi cu o sticlire în ei care trăda gândul neexprimat: „Tu eşti Ştefan, un băiat care ai intrat în viaţa mea; eşti încă un necunoscut şi nu ştiu ce-o să iasă de aici, dar e un fapt pe care niciunul nu-l poate nega!... Ai putea să-l negi?“ parcă spunea apoi acea privire. Ştefan avea fruntea încreţită. Nu numai că nu putea să nege, dar dorea ca acest mesaj secret din privirile ei să prindă cât mai mult din fiinţa ei şi să nu se mai stingă.

Nu se stingea. Începu să-i povestească... Era la o cotitură a vieţii ei şi nu ştia ce să facă. Ei doi, se înţelegea de la sine, nu se puteau căsători, ea era mai mare ca el şi mai târziu când ea va îmbătrâni, el va fi încă un bărbat în puterea vârstei şi o va părăsi, sau şi mai rău, n-o va părăsi dar o va înşela făcând din viaţa ei un iad al cărei sfârşit era fără speranţă, fiindcă ştie ea, femeile se leagă mai tare decât bărbaţii şi nu-l va putea părăsi ea la timp... Dar ce să facă? Pe cine să ia? Pe doctorul Spurcaciu sau pe Adrian Popescu? Ştefan, căzând în această dilemă, căzuse şi într-o cursă, căci în clipa aceea înţelesese că fata asta nu ţinuse deloc la el şi că noaptea lor de Revelion nu mai avea, dacă avusese, nicio importanţă pentru ea, deşi nu cu unul dintre cei doi, cu care vroia să se mărite, o petrecuse. Era liniştit. Da, a ţinut *atunci* la el şi pe urmă iată încotro merg gândurile ei şi îl lua pe el drept confident şi sfătuitor. Sinceritatea şi simplitatea cu care ea îl scosese din postura de iubit şi îl împinsese în aceea de simplu prieten îl fascinase pe loc, sau mai bine zis îl anesteziase prin şocul violent şi neaşteptat, fiindcă nu simţise nicio durere, nimic nu se clintise în el, era ca şi când n-ar fi cunoscut-o deloc, sau ca şi când ea nu i-ar fi făcut declaraţia aceea care răsturna raporturile dintre ei doi, sau ca şi când el ar fi ştiut totul dinainte şi acum nu arăta nicio surpriză.

Se aflau ca şi în noaptea Revelionului în odaia ei şi era o oră târzie din noapte. Dorinţa de a se destăinui o apucase pe Luchi brusc şi cu mare însufleţire după ce se iubiseră, ca şi când dragostea ar fi eliberat-o de orice calcul, determinând-o astfel să dea pe faţă, cum ai trage o perdea, tot secretul existenţei ei de fată aflată, cum spunea ea, „la o răspântie“. N-ar fi putut să spună că nu era în

pragul măritişului când totul devenise deodată complicat şi chinuitor din pricina unei întâmplări, începuse Luchi. „Stai să vezi. Eu cu doctorul Spurcaciu ne cunoaştem de doi ani, din facultate bineînţeles şi nu e aşa că e suficient să te uiţi numai o dată la el şi să zici: iată un bărbat care îţi inspiră cea mai mare încredere şi în preajma căruia simţi cea mai mare siguranţă? Tăcerile lui, care nu par, la prima vedere, deloc elocvente, cât de elocvente ţi se par apoi după ce deschide gura şi vorbeşte. Cât calm îţi inspiră, cât de neroade devin sporăvăielile altora în preajma lui... O forţă latentă, care nu se grăbeşte să se consume trăind ore mărunte, chiar dacă, la această vârstă, el încă n-a întreprins nimic mare. Dar va întreprinde. Un bărbat de viitor, o promisiune certă. Nicio panică pe chipul lui. Niciun semn că ar exista ceva pe lume care să-l dea peste cap. Ştii, la vârsta noastră, asta se întâmplă des, nu avem încă echilibrul celor maturi, nu e aşa? Se văd mai lesne la noi legăturile slabe ale fiinţei noastre interioare, isteriile, fanfaronada, marile defecte, pe care vârsta matură doar le va masca, sau cel mult le va atenua, dar nu le va şterge... Nu o dată mi-a fost dat să văd perfidia cea mai mare la o colegă cu ochii curaţi ca peruzeaua, stricăciunea până în măduva oaselor la alta cu chipul serafic, destrăbălarea, dezmăţul... Şi nicio tresărire de nelinişte că ăsta e un drum pe care nu trebuie să apuci. Ei şi? Ăsta e drumul meu! Vezi-ţi de-al tău! Şi îţi întoarce un spate superb de pisică sălbatică şi somnolentă. Are forţa ei! Mihai o avea pe cea pură, cum să nu-ţi placă un astfel de bărbat? După cum ai avut norocul să afli, ne-am ţinut departe unul de altul, ca doi ţărani în a căror civilizaţie veche s-a mai păstrat obiceiul primitiv ca mireasa să fie găsită la nuntă fecioară. Chiar aşa şi vroiam să facem, să sărbătorim într-un singur eveniment, trei, căsătoria, nunta şi noaptea nunţii, chiar în toamna trecută... Când deodată un bărbat mai puternic şi mai misterios apare în viaţa noastră şi să vezi ce se întâmplă. Să-ţi povestesc întâi cronologic lucrurile, aşa cum au fost trăite de mine, ca să vezi loviturile de teatru şi pe urmă să-ţi spun şi ce s-a petrecut în afara mea, până am aflat, prea târziu, totul, deşi mă întreb: aş fi putut evita ceva dacă aş fi fost de la început în cunoştinţă de cauză? Poate că da. Dar poate că a fost mai bine aşa. Într-o zi Mihai nu

vine la o întâlnire. Ne înțelesesem însă mai demult că dacă unul din noi întârzie o jumătate de oră la o întâlnire, nicio alarmă, s-a întâmplat ceva și *rendez-vous*-ul se amână automat pentru a doua zi, în același loc și la aceeași oră. Practic însă niciodată nu ni se întâmplase să ratăm o întâlnire. M-am întors totuși liniștită acasă și a doua zi am revenit la *rendez-vous* puțin cam supărată: Mihai avea numărul meu de telefon, ar fi putut fie să mă prevină, fie să-mi telefoneze după, ca să-mi spună ce s-a întâmplat și eventual să ne vedem totuși în acea zi, și anume seara. Aștept eu ce aștept, mă uit la ceas, nimic, nici acum Mihai nu venea. Eram nedumerită. O fi plecat fără veste din București, din cine știe ce pricini și n-o mai fi avut timp să mă anunțe? Probabil! M-am dus la cinema. Seara când mă întorc acasă găsesc o scrisoare. Luchi, știu totul, îmi scria el în esență, nu vreau să te mai văd și n-are rost să mă faci să sufăr și mai mult prin explicațiile pe care ai vrea să mi le dai. La ce bun? Și-așa totul între noi s-a terminat. Încât cruță-mă de postura penibilă în care m-ai pune, silindu-mă să-ți spun toate astea și în față! Să uităm că ne-am cunoscut... Am ridicat din umeri, dar am uitat să-i mai cobor, atât de trăsnită am rămas... Ce era cu el? Ce să cred? Ei, ce puteam crede? Nebun nu era! Cum, Mihai să nu știe ce face și ce spune?! Era clar că ceva se întâmplase și că în urma acelei întâmplări eu eram brutal eliminată. Am citit de mai multe ori scrisoarea și n-am înțeles nimic. Pe urmă, treptat, un firicel de mânie s-a născut în mine, pe urmă firicelul s-a făcut fluviu. Tremuram de furie, îmi venea să rod firul telefonului pe care el nu-l folosise fiindcă începeam să înțeleg: domnul doctor Spurcaciu renunța la mine, își găsise, desigur, alta, pe-acolo prin spitalul în care abia intrase, și ce mai atâtea explicații și scene sfâșietoare, câteva rânduri și totul s-a terminat... Probabil de aceea se ferise să mă caute la telefon... Bineee! Am rupt scrisoarea în bucățele și am aruncat-o la coș... N-am dormit trei nopți... N-am povestit nimănui nimic și am luptat din răsputeri cu gândul care mă îndemna să mă duc la el la spital și să-l mai văd o dată pe trădător... Să-i spun: așa deci, Mihai?! Și să-l aud cu urechile mele ce zice. E teribilă această dorință care ne împinge să ne umilim și mai mult, după ce am fost odată umiliți... E ca un drog,

te îndeamnă să-l mai iai după ce ți-a fost servit... Îl iubeam, asta e! Şi îmi spuneam că nu mai vreau nimic de la el, n-o să ajung, bineînțeles, să mă agăț de el, ferească Dumnezeu, dar păstram neatinsă în amintirile mele ființa lui de care mă legasem încetul cu încetul şi o scrisoare (care mi se părea, după ce o rupsesem, că nici nu-mi fusese în realitate trimisă) îmi ordona totuşi să mă despart de el. Am pornit spre spital şi abia pe drum mi-am venit în fire şi m-am întors îndărăt. Ei, fir-ar să fie! Când ți se spune foarte limpede un lucru, învață să răspunzi tot aşa de limpede, chiar dacă pe urmă dorința de a încurca lucrurile, tărăgănând şi provocând scene grele, ca să-ți macini cu celălalt suferința, te va chinui zi şi noapte... Mi-a fost mai uşor după ce mi-am înfrânt în felul ăsta impulsul de a-l căuta şi vedea, fiindcă îmi dădeam seama că nu dorința naivă şi curată de a-l vedea, fiindcă îl iubeam, mă îndemna, ci furia mea... Da, vroiam să-i spun, bine, vrei să te desparți, dar te-ai comportat ca un laş, nu eşti bărbatul care am crezut, ar fi trebuit să mi-o spui în față şi să suporți surpriza şi suferința mea până la capăt, până la vindecare, căci dragostea pe care ți-o port tu mi-ai inspirat-o, nu m-am îndrăgostit singură şi tu ai stat țeapăn şi nu m-ai încurajat cu nimic. Ce să fac eu acuma cu ființa ta de care mă legasem, trebuie, dacă eşti cu adevărat bărbat, să mă convingi că eu sunt de vină şi că m-am înşelat! Ei, na! Auzi colo! Să-i spun lui toate astea fiindcă nu mă puteam obişnui cu gândul unui eşec!... O să mă obişnuiesc, n-o să am încotro şi primul lucru care trebuie făcut este să-l rad pe Mihai din viața mea ca pe-un înşelător şi să trag, bineînțeles, concluzia care se impunea, că nu era omul care părea să fie. Dovada, mi-o oferise chiar el: scrisoarea! Un străin! Aşa se scrie unei fete cu care ai fost în pragul căsătoriei? Păcat c-o rupsesem... Trebuia păstrată şi recitită ori de câte ori o amintire tandră m-ar fi chinuit... Zilele au început să treacă şi noroc că hotărârea mea de a mă căsători cu doctorul Spurcaciu nu fusese anunțată solemn în familia noastră, încât faptul că zilele treceau şi eu nu mai spuneam nimic despre asta, arătând în acelaşi timp senină (mă străduiam!), sugera ideea că deocamdată măritişul meu se amână până după luarea licenței. Le mormăisem ceva în acest sens. Până atunci mai vedem... Foarte bine s-a purtat cu

mine în acele zile Adrian Popescu. Mi-a făcut o vizită, mi-a adus flori... Un băiat delicat şi plin de sensibilitate. N-are niciun rost să suferi, parcă îmi spunea el, fără să lase să se înţeleagă că ştie ceva; de altfel nici n-ar fi avut de la cine. Nu era de crezut că i-ar fi spus chiar Mihai. Mi-a povestit cu o mină de un vesel scepticism blazat cum îl părăsiseră pe el până atunci trei femei, la un mod destul de ofensator pentru orgoliul său de bărbat. Cu ultima, de pildă, îmi povestea el, se întâmplase aşa: îi făcuse la o oră târzie o vizită pe neanunţate, avea cheia de la garsoniera ei, a deschis şi a intrat. Primindu-l, femeia s-a arătat indignată: „Cum îţi permiţi, i-a zis, să vii la ora asta? Dacă mă găseai cu cineva?" Colosal! M-a pufnit râsul... Şi? l-am întrebat. „Ne-am despărţit, mi-a răspuns el, şi a adăugat: Ei şi?!" Şi era foarte convingător. Nu merită, parcă îmi sugera el, să suferi absolut deloc din pricină că nu te-ai înţeles cu cineva. Fiindcă de ce se despart doi inşi? Fiindcă nu se potrivesc, nu se înţeleg. În ultimă instanţă. Sigur că, după cum pretinde Freud uneori, în ciuda potrivelii şi a înţelegerii un mâl turbure de complexe ne poate chinui şi în cele din urmă despărţi de cineva căruia n-avem niciun reproş să-i facem, şi să ne atragă o fiinţă căreia îi oferim „mintenaş" gâtul la picioare să ne pună jugul şi pentru plăcerea asta să părăsim o fiinţă admirabilă cu care cerebral ne potrivim de minune, asta e pe deplin adevărat. Dar vezi, asta e... Cerebral... Mai trebuie şi ceva care să nu fie cerebral deloc... Adevărul acesta m-a izbit, te pomeneşti, mi-am zis, că Mihai e un complexat şi de aceea nu a fost el, sub pretextul că viaţa noastră completă va începe după căsătorie, un bărbat îndrăzneţ. *Il n'a pas éprouvé le moindre désir*[1], cum ar spune o franţuzoaică, cu obiceiul lor de a pune punctul pe i. Şi m-am şi speriat, te pomeneşti, mi-am zis, că eu sunt de vină... „N-ai văzut, mi-a spus Adrian mai departe, bărbaţi superbi şi înalţi ca brazii aplecându-şi supuşi grumazul ca să asculte ordinul unei biete muieruşti prăpădite? Aşa o vedem noi, dar ea nu e deloc prăpădită..."

Sugestia lui era că Mihai era un astfel de ins, că îşi găsise o astfel de prăpădită şi că să-l uit cât mai repede. Într-un fel foarte

[1] N-a simţit nici cea mai mică dorinţă.

confuz am început să-mi dau seama că Adrian era la curent cu despărțirea mea, dar mă întrebam de la cine știe, fiindcă eu nu povestisem nimic nimănui, nici măcar lui Niki, care i-ar fi putut spune... Îmi telefona, mă scotea din casă, mă aștepta la ieșire la facultate, mă distra, dar nu cu anecdote sau cu acel fel superficial, ușor și plăcut, pe care îl au unii bărbați și care, când nu sunt niște nătărăi, sunt foarte seducători... Adrian pur și simplu și fără niciun efort avea un umor irezistibil, care înviora totul în jurul lui și, desigur, în primul rând pe mine... Începuse să-mi placă felul cum amesteca el cuvintele, ardelenisme, ca acel „mintenaș", cu oltenisme, cu expresii din cronici, avut-o el nu știu ce, Varlaam și Iosafam... Dar umorul lui țâșnea și din reacțiile lui neașteptate, din stările lui... Odată, la Capșa, o cerșetoare ne-a pus pe masă un pachet de șervețele de masă, adică vezi, ea nu e cerșetoare, vinde ceva și Adrian i-a dat cinci lei... Dar automat, ce i-o fi venit, a pus mâna și pe pachet și l-a reținut... Cerșetoarea, ce era să mai facă, s-a îndepărtat și Adrian deodată a roșit până după urechi și a dat drumul pachetului. „Acuma, îl aud că zice, o să avem șervețele să ne ștergem cu ele până la sânge." M-a pufnit un râs pe care nu mai puteam să mi-l opresc. Râdea și el, dar cam sincopat, lucru care mă făcea pe mine să râd și mai tare. Curând începui să mă gândesc cu un sentiment bizar de sărbătoare la întâlnirile cu el, ba nu, sărbătoare e prea mult zis, cu acel sentiment într-adevăr de sărbătoare, ăsta e totuși cuvântul, pe care îl avem când păstrăm în buzunar un bilet la un spectacol deosebit, și ne gândim cu plăcere la ora și ziua când ne vom îmbrăca cu grijă și ne vom duce în seara respectivă să-l vedem. Fiindcă niciodată spectacolul promis nu era sub așteptări. Dimpotrivă. Pentru mine era fascinant să văd cum străluceau imprevizibil toate fețele spiritului său, schimbându-și însă gama, trăind și nu consumând ceva depozitat anterior. Asta e ceva rar la un intelectual, a cărui gândire cel mai adesea se exprimă cu atâtea rezerve și frâne încât preferi un om simplu, ale cărui judecăți și prejudecăți îl dezvăluie spontan și nu controlat, cum se întâmplă cu unii intelectuali care sunt atât de fini încât îți vine cheful să auzi pe undeva o înjurătură grosolană de mamă... Adrian așa mi se dezvăluia, ca un om simplu, deschis și spontan,

şi avea un infinit farmec să-l auzi vorbind despre o carte, despre un scriitor sau despre orice eveniment care se asocia în conversaţia noastră. Ce era însă uimitor şi ce mă făcea să mă gândesc că de prietenia lui nu voi putea să mă lipsesc niciodată, orice mi s-ar întâmpla în viaţă, era faptul că el, cu o grijă şi o atenţie de om superior, se ferea să mă subjuge, vrând parcă să-mi spună că îi plăcea de mine numai dacă mă ştia absolut liberă. Încântător, nu? Admirabil. De ce nu durează aceste lucruri mult? Dragostea strică totul, dragostea e ceva impur, ceva turbure... Nu există ceva care să scoată mai mult la iveală din ce are omul urât ca dragostea... Într-o zi mă pomenesc cu Adrian la picioarele mele... Eram aici, în această odaie... Că el mă iubeşte de când m-a văzut, de când ne-am cunoscut, că vrea să mă ceară de nevastă... Şi mă uitam cu dezgust la figura lui sluţită de pasiune, la ochii lui puţin exorbitanţi şi ascultam fără s-o cred declaraţia care era pentru mine o surpriză totală şi incredibilă şi care mă şi neliniştea, fiindcă vedeam că am căzut într-o istorie din care nu-mi va fi uşor să scap, ăsta nu era ca Mihai, ghiceam din insistenţa cuvintelor lui că era viclean şi că din prima cursă în care căzusem, a prieteniei, nu-mi va fi uşor să scap, dacă nu chiar imposibil şi că nu era ultima, îmi va pregăti altele până îşi va atinge scopul... Fiindcă deja, uitându-mă la el cum sta în genunchi înaintea mea, m-am pomenit gândind: de fapt mă iubeşte şi e un bărbat atât de atractiv, ce rău oi fi găsind eu în faptul că omul spune ce are pe inimă? „Adrian, i-am răspuns, dacă nu redevenim prieteni, nu e nicio speranţă pentru tine." Deci, dacă reuşea, dacă mai putea să fie iarăşi ca înainte de această declaraţie a lui de dragoste, hm! toate punţile nu erau tăiate. În fond era un fel de a-l îndemna să mă cucerească, fiindcă eram departe de aşa ceva. Şi de ce nu? Dacă mă cucerea şi rămânea şi ceea ce fusese el ca prieten, ce-şi poate, la urma urmei, dori mai mult o fată de la un bărbat, dacă nu se crede o prinţesă? „Bine, a zis el foarte palid (nu ştiu de ce se aşternuse pe faţa lui albă o paloare de ceară), bine, Luchi!" Şi şi-a luat la revedere şi a plecat. De ce a plecat? N-am înţeles! Aş fi vrut să rămână. Expresia lui era, plecând, neplăcută, foarte crispată, foarte murdărită parcă, şi rămânând singură neliniştea mea a crescut şi mai tare. Doamne Sfinte,

ce-o fi cu el? I-am spus doar, nici vorbă, că dacă redevenim prieteni apare şi speranţa unei astfel de apropieri... Nu l-am respins... Ba l-am respins. Asta era! Şi m-am înfuriat. Ce-a crezut? Că o să mă aplec asupra lui, să cad în genunchi în aceeaşi clipă cu el şi să-i spun că şi eu îl iubesc? Cum, dar nu-l iubesc deloc, e nebun? M-am simţit mizerabil, fiindcă îmi dădeam seama că Adrian avea să-mi retragă prietenia lui, care începuse să fie pentru mine un punct luminos de referinţă pe această lume în care e atât de greu să găseşti ceva care nu cedează la prima ciocnire, la prima neînţelegere. Era clar, în loc să mă cucerească, să mă farmece mai departe, bărbatul ăsta, stăpânit de o vanitate smintită, îmi va retrage totul, fiindcă ceream de la el mai mult... Ori, pe această lume, când primeşti ceva, repede trebuie să şi dai ceva în schimb, fiindcă altfel nu ţi se mai dă nimic. Bănuielile astea ale mele s-au dovedit îndreptăţite. Adrian nu mi-a mai dat în săptămâna următoare niciun semn de viaţă. Ca şi Mihai, am luptat cu greu cu tentaţia de a-l căuta eu, de a-i da un telefon, dar am rezistat... Am rezistat, dar iată cum în câteva luni am pierdut doi bărbaţi, şi nu doi bărbaţi dintre cei obişnuiţi... Ce-am făcut? Încotro să-mi mai îndrept privirile? Perspectiva că s-ar putea să fi apucat, cu aceste două eşecuri, pe drumul deocamdată încă nesimţit, dar sigur, al fetelor bătrâne, m-a făcut să mă întorc cu gândul la Mihai. La urma urmei o fi chiar adevărat că şi-o fi găsit o „prăpădită", cum spusese Adrian, şi care i-a plăcut mai mult ca mine? m-am întrebat. Ia să verificăm. Gândurile şi presupunerile noastre sunt una şi realitatea poate fi alta. Iată o gândire liniştită, nu orgolioasă, ca înainte. Ce strică un pas pe care îl faci? E un risc calculat, să ţi se confirme că presupunerile tale au fost adevărate. Bine, să se confirme, n-o să-mi cadă coroana... Şi m-am dus la el la spital. Mihai a fost atât de surprins de demersul meu, încât minute în şir n-a putut vorbi ca lumea, se bâlbâia, era foarte stingherit... „Mihai, am curmat eu toate acestea pe care nu le înţelegeam în comportarea lui, ce-a fost cu scrisoarea ta? Am dreptul să te întreb: te-ai îndrăgostit de alta, da, sau nu? Dacă da, plec imediat, dacă nu, trebuie, îmi datorezi o explicaţie." „Nu, a zis el hotărât, nu m-am îndrăgostit de alta." „Atunci ce te-a apucat? Ce ţi s-a întâmplat?" El s-a posomorât.

„Mie?! zice. Mie nu mi s-a întâmplat nimic. Ţie ţi s-a întâmplat. Trăiai de mult cu Adrian, în timp ce te pregăteai de nuntă cu mine. Nu găseşti că perfidia ta a atins orice margini posibile?“ Noroc că eram foarte liniştită şi am putut sesiza cuvintele *de mult*... Trăiam *de mult* cu Adrian... Nu puteam să continui explicaţiile acolo în picioare, pe culoarele spitalului. I-am spus că am bănuiala că e victima unei uneltiri şi că e absolut necesar să-mi povestească ce s-a petrecut, cine e acel Iago care l-a adus în stare să rupă o legătură care era pe punctul de a deveni fericită. El a răspuns fără ezitare: acel aşa-zis Iago e chiar Adrian. „Cum chiar Adrian?“ am strigat eu. „Da, a strigat el, chiar Adrian, mi-a făcut o vizită şi mi-a spus totul...“ „Şi tu l-ai crezut, fără să vorbeşti cu mine?“ „Ce să mai vorbesc, v-am văzut împreună pe urmă tot timpul, crezi că după ce ţi-am scris scrisoarea aceea n-am venit pe la tine şi nu te-am căutat? Şi ce-am văzut? V-am văzut pe amândoi veseli şi fericiţi. Sau vrei să negi? Asta ar fi culmea! a strigat el iar. Şi la facultate am dat peste el, fiindcă voiam să am totuşi cu tine o explicaţie, deşi nu mai avea niciun rost...“ Auzind toate acestea mi-a fugit sângele din obraji... „Mihai, i-am spus, această explicaţie pe care o doreai, o doream şi eu... Trebuie s-o avem acum, am să-ţi povestesc totul, şi am să te rog să-mi povesteşti şi tu. Ni s-a întâmplat o nenorocire. Să ne întâlnim undeva unde vrei tu şi să vedem ce mai putem salva.“ „Da, a zis el, bine“, dar tot posomorât... L-am invitat la mine şi ne-am revăzut aici în odaie pe la orele opt seara. Ne-am despărţit la patru dimineaţa, fără să reuşesc să-l conving că între mine şi Adrian n-a fost niciodată nimic. Era imposibil să-l fac să înţeleagă că Adrian şi cu mine am început să ne vedem abia după ce el, Mihai, mi-a trimis scrisoarea sa neghioabă. Ce dracu a putut să-i spună Adrian de l-a putut face să creadă că eu aş fi fost o trădătoare? Şi încă cum?! Din ce îmi povestea, imaginea mea în sufletul lui se modifica astfel: adevărata mea legătură fusese Adrian, de care însă vroiam să mă debarasez, şi să mă mărit cu el, cu Mihai. Foarte greu am reuşit să smulg de la el amănunte care confirmau această impresie. Că declaraţiile lui Adrian fuseseră *sincere* şi *patetice. Că nu se putea să nu-l crezi.* Cum să-ţi spun? M-am speriat şi eu, fiindcă într-adevăr îmi dădeam

seama că Adrian putuse fi sincer şi patetic, fiindcă mă iubea, numai că, vezi, cum să separi acest cuvânt de minciunea că ar fi trăit *de mult* cu mine? „Mihai, zic, şi tu ai stat şi ascultat toate astea fără să-l dai imediat afară? Cum ai putut să-l asculţi ore întregi (fiindcă ore întregi a durat infama lui dezvăluire) fără să zici nimic, fără să reacţionezi? Şi mereu îl somam: povesteşte, ce ţi-a putut spune el atâtea ore?" Dar el se uita la mine cu tăcerea aşternută pe chipul lui ca o lespede şi vedeam cum e chinuit de îndoială fără putinţă de scăpare, zdruncinat, cu echilibrul său interior dărâmat... Un bărbat care părea atât de sigur de el şi inspira atâta siguranţă... Sunt momente în care cuvintele nu mai înseamnă pentru cineva nimic faţă de imensa inerţie a unui sentiment care a pus stăpânire pe noi. Aşa arăta Mihai, îi vorbeam, îi povesteam ce s-a întâmplat, îi explicam cum a fost, dus, nimic... „V-am văzut împreună, răspundea el după ce mă asculta vreme îndelungată, când ai fi crezut că înţelegerea îşi făcea încetul cu încetul loc în mintea lui. Nu o dată, zicea, nu de două ori, aţi fost tot timpul împreună. V-am văzut şi cum aţi intrat în casă, aici, în această odaie. L-ai adus aici!" „Din vina ta, îi răspundeam. Tu eşti de vină. M-ai părăsit. Eram liberă? Cum ai putut să-l crezi? Te-a dus de nas! De fapt ce dovezi ai avut ca să crezi ceea ce ţi-a spus?"... „Te iubea! zice. M-am convins!" „Bun, zic, şi ce e cu asta?" „V-am văzut împreună, zice, şi nu o dată sau de două ori." „Bine, zic exasperată, bine, Mihai! Nu eşti omul care credeam... Să ne despărţim!" A plecat ros de îndoială dacă era adevărat sau nu ceea ce îi spusese Adrian, iar eu nu l-am ajutat să-i spulber această îndoială deşi mi-ar fi fost atât de uşor s-o fac... Eram fată mare! Îl iubeam... Puteam deci să-i dovedesc, hotărându-mă să transform întâlnirea aceea într-o noapte a nunţii, că n-am trăit niciodată cu Adrian... Eram însă îndârjită. Fiindcă bineînţeles am avut şi eu o revelaţie: dacă zicea că mă iubeşte, cum a putut să se îndoiască de mine? Eram eu fata care prin purtările ei să-i justifice o asemenea cădere, la prima cursă pe care un altul, mai abil, i-a întins-o? Aproape că îmi părea bine că Adrian pusese astfel la încercare legătura noastră... Acum au timp amândoi să se gândească la ticăloşia lor şi să ia o hotărâre... Am început să ne vedem din nou, bineînţeles eu considerându-i pe amândoi

drept străini, până ce voi lua eu însămi o hotărâre. Fiindcă ceea ce a reuşit Adrian să facă a fost tocmai acest lucru, să-l îndepărteze adică de mine pe Mihai suficient ca să se apropie el la distanţă egală. Eu însă, fără să arăt, tot mai mult ţin la Mihai şi recunosc că şocul pe care l-a trăit el, văzându-mă împreună cu Adrian, trebuie să fi fost mare... E uşor să judeci pe cineva fără să te pui în situaţia lui, să pretinzi încredere absolută, în timp ce tu te plimbi cu altul pe străzi şi-arăţi fericită... Tu ce zici?"

Ştefan scuturase din cap, ameţit de această destăinuire. Minute lungi de tăcere se aşternuse între ei. Ce să-i răspundă? Ce mai căuta el acolo, în odaia acestei fete, care se arăta sfâşiată de nehotărâre între doi bărbaţi la care ţinea şi nu ştia pe care să-l aleagă? Se pomenise răspunzând cu un glas răguşit şi senin: „Da, cred că ai dreptate, doctoru ăsta Spurcaciu e un băiat foarte de treabă!..." „Da?! şuierase Luchi în clipa aceea ridicându-se pe jumătate şi plasându-se deodată de-a curmezişul patului, aşa? Bine! Mâine mă duc la doctorul Spurcaciu şi îi spun că mă mărit cu el!" Ştefan sărise în capul oaselor, ca şi când deodată ar fi fost biciuit. „Nu, strigase, nu asta am vrut să spun... Luchi, nici nu m-am gândit!" „Ba nu, i-a răspuns ea, ai spus-o prea clar, gata, zarurile au fost aruncate, mâine mă duc şi-i spun doctorului Spurcaciu că l-am iertat şi că mă mărit cu el." Şi a început să se învârtească şi să se răsucească în pat prinsă de o hotărâre încăpăţânată şi irevocabilă, repetând cu tot mai multă violenţă aceeaşi frază, în timp ce Ştefan striga şi el nu, nu, nu m-am gândit la asta, nu, ba, ba da, ba da, şi mâine mă duc şi mă mărit cu doctorul Spurcaciu...

Rămăsese aşa, că zarurile fuseseră aruncate. Ştefan plecase cu această convingere, că o pierduse. Şi în sinea lui recunoscuse că ea avusese dreptate, într-adevăr se gândise că dintre cei doi doctorul era cel mai bun, dar se uitase pe sine, care stătea cu ea în pat şi uitase că ea îi părăsise pe cei doi în noaptea de Revelion, pentru el, pentru Ştefan... Şi el îi dădea sfaturi... „Hotărât că sunt un nătărău, gândise el în aerul rece de afară, care îl trezise din narcoza în care destăinuirea fetei îl aruncase, mi-a întins o cursă şi eu am căzut în ea fără măcar să clipesc din ochi... Nu sunt mai breaz ca doctorul Spurcaciu..."

Şi simţise brusc o deznădejde care făcea parcă să i se scurgă toate puterile şi toată voinţa: nu se mai putea urni de la poarta ei. Pe urmă îşi revenise şi o uitase, când a treia zi se pomenise cu glasul ei în receptor, la redacţie, acelaşi glas de atunci, din dimineaţa aceea însorită şi geroasă, când ea îl invitase să-şi petreacă Revelionul la ei. „Bună dimineaţa, Ştefane! Ce faci? Tu nu mă inviţi şi pe mine după masă la un cinema?" „Cum să nu!" răspunsese Ştefan fără să se mai gândească măcar o clipă s-o întrebe ce-a făcut cu doctorul Spurcaciu. Dacă i-a telefonat, era clar că nu făcuse nimic...

Da, dar iată că făcuse, din moment ce acum îi spusese să n-o mai caute şi că nu mai vrea să-l vadă niciodată. „Nu e posibil, gândi Ştefan, să nu înţeleagă de ce am uitat să-i telefonez, în realitate nici nu m-a ascultat, e clar că motivul e altul... Bun! Şi de ce glasul ei era răzbunător? Ce vină am eu că vrea să se mărite cu doctorul Spurcaciu? N-are decât să se mărite..."

Şi cu acest gând readormi fără să ştie şi uită iar să mai stingă lumina.

IX

Se trezi într-o clipă şi se ridică mirat în capul oaselor: geamul era alb, era dimineaţă. Unde se afla? A, da, era în Bucureşti şi era ziarist, la *Ziua*... Rămase nemişcat minute lungi cu privirea pierdută spre fereastră, spunându-şi că până diseară, când trebuia să se ducă să facă ziarul, avea înainte o zi întreagă, cu care putea să facă ce vrea. Ce sentiment sublim, să fii atât de liber... Se dădu jos din pat şi deodată rămase încremenit. Care ziar? Ziarul dispăruse, iar el nu mai era nimic, nu mai era ziarist... Ia uite, ce repede ajunseseră să se îndeplinească profeţiile lui Paraschiv... Dacă generalul cade, ce va face? Dacă legionarii învinge, o să se ducă să se angajeze la un jurnal de-al lor?! „Nu, hotărât, mai bine intru ucenic la Paraschiv, la S.T.B., îmi voi câştiga existenţa ca sudor autogen, şi în scurtă vreme voi ajunge şi eu maistru, n-o fi el mai deştept ca

mine... Şi Luchi? O! Adio, Luchi! Chiar adio, nu mai e nicio speranţă... Şi dacă totuşi!?...

Puse mâna pe telefon.

– ...Alo, Niki, noroc, aici e Ştefan, spuse el recunoscând glasul secretarului general al redacţiei (el îl îndemnase pe Ştefan să-i spună pe nume, nu suporta să i te adresezi nici cu domnule Dumitrescu, nici cu domnule Niki şi nici cu domnule Niki Dumitrescu întreg), spune-mi şi mie, Niki, ce se mai întâmplă, care e situaţia?

– Stai liniştit acasă, zise Niki, nu ieşi afară.

– Va să zică nu e bine!

– Nu, dar...

– Adică?

– Ăsta e răspunsul: nu, dar... În orice caz, generalul e la postul lui. E tot ce se ştie sigur. Ţi-nchipui că n-ar mai putea fi la postul lui dacă n-ar mai avea situaţia în mână. E o concluzie logică, dar nimeni nu ştie dacă concluzia asta poate fi trasă şi din realitate.

– De ce?

– Fiindcă şi legionarii sunt la posturile lor, zise Niki. Prefectura, de pildă, declară ei la radio (care continuă să fie în mâinile lor), s-a transformat într-un *Alcazar românesc*. De altfel, cică, tot Bucureştiul e plin de *alcazaruri*...

– Astea ce dracu mai sunt?! zise Ştefan.

Ziaristul chicoti:

– Incultule! N-ai văzut filmul *Asediul Alcazarului*, montare gigantică, realizare de un dinamism uluitor a studiourilor spaniole?

– Nu?

– Şaptezeci şi cinci de zile de eroică rezistenţă sub ruinele Alcazarului a cadeţilor legendarului Moscardo? O pagină de zguduitor sacrificiu din istoria afirmării Spaniei naţionaliste?

– Nu, zise Ştefan.

– A rulat la Aro. Nu l-am văzut nici eu, zise Niki, dar asta pentru că mie nu-mi plac filmele de genul ăsta...

– De ce?! se miră Ştefan.

– Fiindcă ştiu că totul e montat. Mi se pare tâmpit. Doar când apare pe ecran câte-o fată frumoasă, Lilia Silvi, Vivianne Romance... sau un actor ca Harry Baur... Ai văzut *Tragedia imperială*?

– Nu.

– Du-te să-l vezi... Atunci, hm, cu astfel de actori şi actriţe frumoase, da, mă duc şi eu, dar la idioţenii din astea, pe care şi partea ailaltă le-ar face tot la fel, adică în favoarea lor, nu mă duc, pentru că ştiu că adevărul e în altă parte şi nu-l poate spune decât cineva neutru, care să fi avut însă posibilitatea să cunoască ambele tabere... În cazul Spaniei, domnul Franco cu cadeţii lui au fost ajutaţi copios de Germania şi Italia, în timp ce republicanii, hm... pe Stalin îl interesa mai mult cum să-i elimine pe aceia dintre republicani care erau troţkişti, adevăraţi sau doar bănuiţi sau, nici măcar atât... Perspectiva unei republici roşii spaniole, în care ar fi învins troţkiştii vezi bine, cum putea să-i placă lui Stalin?

– Nu există în Bucureşti şi un cinema care se numeşte chiar Alcazar? zise Ştefan.

– Ba da, zise Niki. Păi noi ştim să botezăm, suntem la curent, avem toate denumirile... Avem simţul actualităţii... Ha, ha...

– Niki, după câte înţeleg eu, dacă legionarii au anunţat că Bucureştiul e plin de *alcazaruri*, înseamnă că ei sunt atacaţi, şi se apără... Înseamnă că generalul a scos armata...

– N-a scos-o, asta e. În orice caz se pare că ei se tem că va fi scoasă, fiindcă presa lor scrie în felul următor cu litere de-o şchioapă: *Prigoana a reînceput!* ăsta e titlul. Şi acum să auzi restul, care e foarte semnificativ: „În România legionară, de 48 de ore a izbucnit un conflict între Mişcarea legionară, condusă de domnul comandant Horia Sima, şi între iudeo-masoneria din slujba spionajului englez... A doua zi după descinderile poliţiei legionare la lojile masonice şi la locuinţele principalilor conducători ai masoneriei, care au dovedit legăturile lor cu Intelligence Service... A doua zi după marile manifestaţii legionare din toată ţara, care au dovedit că... Deci a doua zi nu ştiu ce, uneltele iudeo-masonice au făcut şi au dres... au reuşit chiar să intre în guvern, au indus în eroare pe generalul Antonescu, Conducătorul statului..." Ai înţeles? Generalul e scuzat... A fost indus în eroare... Şi textul, nesemnat, se încheie cam aşa, că duhul căpitanului pluteşte peste tot şi nu poate fi împrăştiat de nimeni (adică nici de general) şi că vor învinge sau vor muri... Prefer a doua alternativă, zise Niki.

– Şi eu... răspunse Ştefan. Niki, spune-mi te rog, pot vorbi puţin cu Luchi? Dacă n-o deranjez...

Fratele fetei o strigă să vină la telefon. „Dacă la cei doi curtezani, gândea Niki, Luchi şi-a mai adăugat încă unul, şi anume pe Ştefan, treaba ei..."

– Cine mă caută? auzi Ştefan vocea ei şi apoi, după ce Niki răspunse cine, Ştefan îi auzi iar, ca dintr-o depărtare, vocea ei subţire şi melodioasă: Sunt cu mama la bucătărie, am puţină treabă, spune-i...

Apoi deodată vocea veni aproape şi posesoarea ei spuse în receptor, parcă cu îngrijorare:

– Ştefane, ce faci?

– Te iubesc, spuse Ştefan.

– Da? Cât!? întrebă ea coborând deodată vocea.

– Mult!

– Cât de mult!?

Răzbătea din vocea ei o uitare de sine totală. Îl iertase, gata, nu mai avea nimic contra lui?

– Luchi, zise el, aş vrea să te văd şi să-ţi spun cât de mult...

– Vino! răspunse ea. Vino la masă. Da?... Te aşteptăm!... La revedere.

Ştefan însă veni cu mult înainte. Ocoli marile bulevarde şi centrul oraşului, ieşi prin Gara de Nord, pe Griviţei şi străbătu tot bulevardul Banu Manta fără să fie oprit de nimeni, deşi întâlni şi pe acolo grupuri de legionari înarmaţi şi maşini... Se pitea într-un gang până ce grupul trecea, apoi o lua din loc cu paşi repezi.

Luchi însă nu-l iertase deloc, îl privi cu un ochi fix şi rece şi numai chipul ei plin de o mare lumină îl făcu pe Ştefan să creadă că oricum nu era vorba de o ruptură, ci de o neînţelegere pe care el o va risipi chiar în clipa aceea...

– Să-ţi spun ce-a fost ieri, zise el înainte de a intra în hol.

– Nu mă interesează, îl întrerupse fata liniştită şi adăugă: ţi-am spus, între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm.

– Bine, Luchi, şopti Ştefan şi după o clipă de descumpănire se apropie de cuier şi îşi luă paltonul, îşi puse căciula în cap. Mă inviţi la masă şi pe urmă mă dai pe uşă afară, mai zise el indignat.

– Dar nu te dă nimeni pe uşă afară şi îmi menţin invitaţia, zise fata. Am vrut să fiu bine înţeleasă, la masă, nu în inima mea te-am invitat... Cum vrei... Vezi că te-aşteaptă Niki, mai adăugă ea cu o voce absolut neutră.

– Bine, Luchi, zise Ştefan ferm. N-am înţeles eu bine, scuză-mă.

Şi îşi puse paltonul şi căciula la loc în cuier.

Niki, înfundat în fotoliu, cu un trabuc în gură din care pufăia, asculta radio.

– Am vorbit cu patronul la telefon, zise el. E informat, la ora asta armata a atacat cazarma gardienilor publici, care conform ultimatumului dat de general ieri, trebuia să se predea azi la ora douăsprezece. Nu s-a predat, nici măcar n-au vrut să evacueze de bunăvoie clădirea şi să se împrăştie fără să li se facă nimic... Acum s-a intrat cu tancurile peste ei...

– Şi în rest? zise Ştefan.

– În rest, hm! Ai zice că legionarii au mai multă credinţă că vor învinge decât forţă. Cine ameninţă, în situaţia asta, cum fac ei tot timpul la radio, dă de gândit, că îi lipsesc mijloacele de a-şi pune în practică ameninţarea. Ei, mai adăugă Niki, cum te simţi ca şomer?

– Tocmai mă gândeam dimineaţă la tata; formidabil ce gândire au ţăranii, cum pipăie ei parcă evenimentele cu mâna şi nu dau doi bani pe ele... Nici n-au trecut bine câteva săptămâni de când el şi cu verii lui m-au încolţit într-o cârciumă spunându-mi că legionarii *mei* aşa şi pe dincolo şi că o să ajung să dorm pe sub poduri, ca cerşetorii, că am şi ajuns... Nici măcar n-am fost prudent cu banii, m-am apucat să-i cumpăr bunicii tot felul de lucruri de care se putea lipsi, i-am dat şi lui tata ceva, le-am plătit mese la toţi... După câte pot eu să înţeleg, proprietăreasa mea o să mă dea afară din frumoasa mea garsonieră chiar a doua zi când îşi va da seama că n-am cu ce să-i plătesc chiria...

– Nu chiar a doua zi, zise Niki.

– Nu chiar a doua zi?

– Nu! A treia zi! Ha, ha, ha...

Niki stinse radioul, care de la ameninţări începuse să zbiere cântece care erau şi acelea tot ameninţări şi se sculă din fotoliu: în sufragerie Luchi punea masa. Tot atunci intră în hol colonelul,

domnul Dumitrescu, care spuse că de la fereastra lui a văzut fum şi flăcări în direcţia primăriei.

– Hai în pod să ne uităm, zise Niki.

Într-adevăr de-acolo văzură şi ei fum şi nu flăcări, şi nu dinspre primărie, ci dinspre Şoseaua Bonaparte. Din când în când izbucneau nu prea departe pârâituri de arme automate, care apoi tăceau...

După-masă se lăsă repede întunericul şi Ştefan fu sfătuit să nu se aventureze spre casă, să doarmă la ei, de astă dată probabil că nu mai e de glumit. Această aşteptare stranie în care generalul ţine toată ţara se va sfârşi în cele din urmă şi e extrem de periculos să mai ieşi pe stradă. Luchi le aduse cafele şi se aşezară câteşitrei în hol să le bea pe îndelete. Niki deschise radioul. Cântece. Îl închise. Nici ăştia nu ofereau cheia enigmei: cine era mai puternic? Cine ţinea în mână toate atuurile? Telefonul sună şi Niki se duse în birou şi răspunse.

– Luchi, zise Ştefan, după ce Niki se depărtă, te rog să mă ierţi că n-am putut ieri să-ţi telefonez, acum îmi dau seama că aş fi putut foarte bine să bag o fisă într-un aparat, chiar pe stradă şi pur şi simplu să-ţi telefonez. Nu eram un general pe câmpul de luptă, ca să nu pot să fac acest lucru, eram doar un jurnalist pe teren şi aveam timp destul, am avut şi ulterior, la redacţie... Dar, nu că am uitat... Cum să-ţi spun... Am uitat şi de mine... Ştii? Mie mi se întâmplă să uit de mine ceasuri întregi. Ca şi când nici n-aş fi eu, ci un altul. Pe urmă mă trezesc ca dintr-o buimăceală şi îmi dau seama că viaţa mea s-a întrerupt, timpul meu a fost mort... Cum ar trăi un făt în burta mamei. Nu face nimic, nu ştie nimic, e hrănit de sângele mamei şi el doarme... Aşa sunt şi eu: dorm! Deşi mă mişc, umblu pe stradă, străbat bulevarde aglomerate, am o ţintă spre care mă îndrept... Când mă trezesc, mă pomenesc cu o surpriză: în timpul acela când am uitat de mine, am uitat şi de oamenii care se gândesc la mine şi mă aşteaptă undeva...

– Spuseşi că străbaţi bulevardele şi ai o ţintă, zise Luchi. Deci nu eşti atât de adormit încât să nu ştii ce faci. Ţinta aia, de ce n-ar fi faptul că trebuie să dai un telefon?

Ştefan îşi dădu capul pe spate şi izbucni în râs. Aşa era! Îl prinsese! Şi râse din nou, în timp ce fata se uita la el gânditoare,

cântărindu-l fără triumf. O expresie de înstrăinare i se aşternuse pe chip: hotărât, băiatu-ăsta nu-i plăcea. Iată-l, râdea: pentru el era mai important faptul de a-şi trăi descoperirile şi surprizele lui decât de a se apropia de ea. Neserios. Un adolescent pe care nu te poţi bizui. Dar adolescentul deodată încetă să mai râdă, se ridică de la locul lui şi se lăsă alături lângă genunchii ei. Chipul pe care îl ridică spre ea era al unui bărbat grav şi patetic, cu trăsăturile transfigurate.

– Luchi, îi şopti el, eu sunt fericit când te văd, ce vrei tu de la mine? Sunt sincer cu tine, îţi dezvălui sufletul aşa cum e. Nu te uita la mine prea de-aproape, fiindcă atunci am pierdut, şi nu numai eu, oricine. Ştii, oamenii au acest obicei funest, se holbează de-aproape unii la alţii, şi se scârbesc unii de alţii cumplit... Dacă poţi să mă iubeşti, bine, dacă nu, eu tot fericit sunt că te-am cunoscut, dar nu pune lupa pe mine, că nu arăt frumos...

– Ba da, zise ea deodată îmblânzită, arăţi bine şi de-aproape şi de departe, dar nu mă face să stau lângă telefon şi să aştept, dacă aşa ne-am înţeles, ţine-te de cuvânt, chiar dacă treci prin foc. Când am vorbit cu Niki şi mi-a spus unde eşti, m-am întrebat: înainte de a pleca, unde îi era gândul? Te înţeleg, tu încă nu te-ai despărţit de ţăranca aceea care ţi-a lăsat în suflet cine ştie ce amintiri, de satul şi părinţii tăi, dar aici ne-am cunoscut noi doi...

Atunci el strigă:

– Nu e adevărat! La nimeni nu m-am gândit în acele clipe de care vorbeşti tu, în afară de tine.

Ea tăcu, parcă nu auzise această declaraţie, care ar fi trebuit să fie pentru ea ceva revelator: o iubea! Efectul ei fu însă catastrofal:

– Cine îşi trădează aşa de repede părinţii şi satul natal şi fata iubită trădează mai departe, şopti ea şi se ridică şi părăsi holul, fără să-i arunce măcar o privire.

Ştefan rămase buimăcit lângă fotoliul ei. Se ridică şi se aşeză. „Cu fata asta nu mă înţeleg deloc, gândi el sumbru, şi orice-ar fi, în casa ei eu nu mai dorm. Auzi, mi-am trădat părinţii şi satul natal! Fata iubită treacă-meargă, dar părinţii şi satul natal... Eu sunt părinţii şi eu sunt satul natal... Dacă e vorba să nu înţelegi pe cineva, orice-ar

face şi-ar zice, tot strâmb iese. Uite ce e, Luchi, te bag în p... mă-tii, şi eu de tine de-aici înainte nu vreau să mai aud...“

Şi se ridică repede, ieşi în antreu, se îmbrăcă şi fără să-şi mai ia la revedere de la Niki (care continua să vorbească la telefon) plecă. Îşi puse capul în piept şi nici măcar nu se mai feri, mergea repede şi înainte ca un orb prin întuneric, fără să se uite nicăieri. Se pomeni acasă fără să fi pățit nimic. Se duse la baie, dădu drumul la apă şi se dezbrăcă. Şi în timp ce intra în apa fierbinte: „Cu fata asta trebuie să rup, gândea. În loc să-mi spună dacă mă iubeşte sau nu, îi arde că Ioana mi-ar fi lăsat cine ştie ce amintiri. Ei şi dacă mi-a lăsat, ce? Mă privesc pe mine aceste amintiri! Nu trebuie să facă ea aluzii şi să se mai şi solidarizeze cu Ioana, fiindcă aş fi trădat-o! În loc să-mi spună că... doctorul Spurcaciu... gândul la el... Sau la celălalt... Ce mă vâr eu în toată istoria asta?... Ce perfidă! Vino, zice, să-mi spui cât de mult mă iubeşti, pentru ca în prag să se uite la mine cu dispreț...“

X

Vroia generalul ca reprimarea foştilor lui prieteni să nu se facă înainte ca toată lumea să-şi dea seama de importanța istorică a unui asemenea gest, vroia cumva ca aşteptarea lui să fie elocventă? Adică, priviți la ce fărădelegi se dedau legionarii! Sau îşi calcula doar, cu grijă, mişcările? Sunt gesturi care pierd pe toți partenerii în conflict. Se gândea el că ar putea să se prăbuşească odată cu legionarii, al căror eşec în guvernare era şi al său, ca unul care nu pregătise bine venirea lor la putere şi ulterior nu-i mai putuse controla? Alungarea lor acum va crea un vid politic. Ce fel de regim avea el să instaureze, lipsit de unica organizație politică pe care o admisese? Intransigența legionarilor, care nu se bizuia în acele zile pe o forță de luptă reală, dovedea că generalul se temea să lichideze regimul legionar: era propriul lui regim! Aşa se face că în cursul nopții de 21-22 ianuarie un cunoscut profesor universitar, ideolog legionar şi director al principalului ziar al Gărzii de

fier, în fruntea unei delegații, cerea generalului să retragă armata de peste tot și să formeze un guvern legionar pur, cu Horia Sima prim-ministru. Asta însemna capitularea celui care îi adusese la putere. Se întâmpla asta destul de frecvent în istorie ca omul pe care l-ai ridicat să vrea pe urmă și să reușească să se debaraseze în mod cinic de tine. Nu se putea spune că legionarii nu apăsau energic pe balanța de forțe pe care vroiau în acele clipe s-o încline în favoarea lor. Întrebarea era: va ceda generalul?

Delegația care venise cu aceste cereri amenințătoare era învestită cu depline puteri de a duce tratative de către șefii legiunii ascunși nu se știe unde și conducătorul ei, acel profesor universitar (care era și rector al Universității) era deosebit de insolent. Alți legionari însă, mai bătrâni, așa-zișii „seniori", simțind că dacă nu se evită o ciocnire cu armata se va închide definitiv capitolul istoriei și guvernării Gărzii de fier, puseră mâna pe telefoane și, alarmați, se adunară la sediul lor unde după ce căzură de acord că legiunea a încăput pe mâna unor inși care o vor duce la prăbușire dacă nu se va interveni pe lângă generalul Antonescu să nu se rupă toate punțile, formară și ei o delegație, care plecă de îndată la conducătorul statului înarmată cu un apel.

La Președinție colonelul Elefterescu îi primi imediat și îi întrebă ce anume doresc să-i comunice generalului.

– Mai e în cabinetul lui o delegație, zise el.

– Vrem să-i înmânăm un apel urgent și să discutăm cu el posibilitatea de a se evita o ciocnire sângeroasă între armată și legiune, răspunse șeful delegației (care era un general în retragere).

Colonelul intră în cabinetul Conducătorului și se întoarse imediat.

– Poftiți, zise el.

Generalul îi cunoștea pe noii-veniți și se arătă bucuros de prezența lor. Îi invită să spună, fără jenă și cu cea mai mare sinceritate, ce doresc.

– Domnule general, zise șeful „seniorilor", neamul românesc și pământul strămoșesc este la cea mai grea răspântie la care a fost vreodată.

– Ştiu, domnilor, zise generalul îndurerat, dar priviţi acţiunile mele. Nu fac decât să mă apăr.

– Domnule general, continuă individul, de astă dată scoţând din buzunar o hârtie şi citind de pe ea, ne pasc din umbră străinii şi cei înstrăinaţi care încă de la 6 septembrie 1940 ţintesc distrugerea neamului şi a noului stat naţional legionar, închegat şi construit prin atâtea jertfe. Fiţi alături de noi... Noi, cei bătrâni...

Şi urmară astfel de fraze sforăitoare de acelaşi gen.

– Da, domnilor, zise generalul blând, luând hârtia şi punând-o pe birou, dar cum? Stau aici, fără somn, şi veghez şi aştept ca domnul Horia Sima să vină la mine şi să-mi explice: pentru ce toate astea? Dar el nu vine. El îmi trimite, prin aceşti domni, cuvinte imperative, dictându-mi condiţiile lor. Pot eu să accept? Ce-o să facă atunci ţara? Ce obraz o să mai aibă conducătorul statului silit să-l repună în funcţie pe generalul Petrovicescu la interne şi să revină asupra înlocuirii prefectului de poliţie? Fiindcă asta mi se cere, asta se înţelege prin guvern legionar pur şi să-l dau afară pe generalul Dobre, cel mai bun tehnician al armatei, şi pe alţii...

– Domnule general, zise atunci profesorul universitar, pentru moment, ca să se poată începe tratativele, conducerea legiunii vă propune retragerea trupelor de pe străzi, după care se vor retrage şi legionarii... Şi ca o dovadă că suntem de bună-credinţă, vă oferim ostateci.

– Domnule profesor, ce să fac eu cu ostatecii dumneavoastră? Credeţi că generalul Antonescu o să împuşte ostateci?

Şi cu o blândă indignare *le Conducator* începu să dea din cap cu reproş luând pe toată lumea martoră, că era astfel tratat ca un individ sângeros, capabil de asemenea acte.

– Nu cu ostateci se rezolvă problemele într-un stat, domnule profesor, ci un încredere şi lealitate. Dumneavoastră veniţi aici la mine şi nu ezitaţi să cereţi schimbarea domnului Mareş de la Domenii, deşi domnul Mareş e chiar aici de faţă şi vă aude şi e prietenul generalului Antonescu. Unde e lealitatea?

– Principiile, domnule general, trebuie să primeze faţă de prietenii şi uzanţe.

– Da, domnule profesor, aşa este, dar şi prietenia are principiile ei, mai ales când oamenii au aceeaşi credinţă. Şi mai e încă ceva, care ar trebui să ştiţi şi să nu călcaţi în picioare: domnul Mareş e cunoscut pentru sentimentele lui legionare şi naţionaliste. Numai Hora Sima şi dumneavoastră nu le cunoaşteţi. Cum vreţi să guvernaţi cu asemenea mentalitate? Nici pentru oamenii care vă simpatizează şi sunt alături de dumneavoastră nu aveţi cea mai mică consideraţie? Atunci pentru cine aveţi? În schimb, continuă generalul din ce în ce mai blând şi mai afectat, îmi cereţi să repun în funcţie nulităţi ca fostul ministru de interne, Petrovicescu, care nu execută ordinele conducătorului statului, sau pe Al. Ghika, să organizeze noi crime şi acte de teroare asupra cetăţenilor. Iată, domnule profesor, cum sunt tratat şi răsplătit pentru tot ce am făcut pentru legiune! Spune-i domnului Hora Sima că primesc să stau de vorbă să dăm o soluţionare conflictului, să formez chiar un guvern, dar din oameni de răspundere şi maturi cum sunt aceşti domni care au venit acum aici, animaţi de grijă pentru soarta regimului şi pe care dumneavoastră pur şi simplu i-aţi scos practic din activitatea politică, ignorându-i... Şi nu cu copii...

Îndărătnic, universitarul tăcea posomorât. Nu mai era nimic de spus, poziţiile erau clare. Se înclină şi ieşi împreună cu cel cu care venise.

– Să vă arăt ceva, domnilor, zise după aceea generalul adresându-se „seniorilor“ şi se îndreptă spre uşă.

Îi duse spre marginea de răsărit a clădirii Consiliului şi le arătă cu mâna cazarma gardienilor publici, în spatele Preşedinţiei. Se vedeau cu ochiul liber mitraliere îndreptate chiar în coasta palatului.

– Vedeţi, domnilor?! exclamă generalul jignit. Uitaţi-vă şi dumneavoastră.

Apoi se reîntoarse în cabinet şi generalul începu să discute cu ei ce era de făcut. În ceea ce îl privea, vroia şi dorea să nu existe în privinţa aceasta nicio îndoială, să evite ciocnirea şi vărsarea de sânge între fraţi. Dar să plece aceia de-acolo (care îi stăteau în coastă) şi să se retragă legionarii din instituţiile statului pe care le ocupaseră. După aceea se va retrage şi armata. Seniorii replicară că neîncrederea s-a insinuat şi că nimeni nu mai poate fi absolut

sigur de intenţiile celuilalt. Legionarii rebeli vor răspunde că nu pot părăsi poziţiile fără riscul de a fi ulterior nimiciţi.

– Aşa este, zise generalul, şi eu gândesc la fel când mi se cere să retrag eu primul armata. Să ne retragem simultan şi armata, şi legionarii, dar ăştia de-aci din cazarma gardienilor publici să se retragă primii. Pe urmă să vină Horia Sima să stăm de vorbă.

– Domnule general, zise şeful „seniorilor", vom transmite lui Horia Sima aceste concesii pe care noi le considerăm ca maximum posibile. Şi că doriţi un guvern legionar cu persoane de răspundere.

– Vă aştept cu răspunsul, domnilor, zise generalul conducându-i spre uşă.

XI

„Seniorii" trecură fără dificultăţi prin cordoanele militare care înconjurau Piaţa Victoriei şi îndată se zăriră cordoanele legionare. Aceştia, fără alte somaţii, scoaseră revolverele şi începură să tragă în ei cu un soi de entuziasm, manifestat şi prin răcnete, care fu cât p-aci să-i coste viaţa pe aceşti bătrâni sub ochii cărora crescuseră „băieţii", îndrumaţi chiar de ei, de aceşti seniori care îi încurajaseră să facă tocmai acest lucru, adică în loc de orice argument să scoată afară pistolul. Şeful făcu deasupra capului un semn disperat cu o batistă albă în mână şi împuşcăturile încetară.

– Cine sunteţi? îi întrebă neprietenos, după ce se apropiară, un individ cu un pistol-mitralieră la umăr şi cu căciula neagră, cu vârful turtit.

I se explică: erau o delegaţie a „familiei legionare general Gh. Cantacuzino-Grănicerul", cu misiunea de a transmite „Forului superior legionar" propuneri de conciliere din partea conducătorului statului. Fură lăsaţi să treacă, după ce fură percheziţionaţi dacă nu aveau arme asupra lor. Sediul legionar din strada Roma, aproape de Preşedinţie, era înţesat de legionari înarmaţi şi postaţi la toate ferestrele, cu mitraliere şi grenade. La intrare fură din nou identificaţi şi percheziţionaţi.

– Cu cine vreți să vorbiți?

– Familia legionară „General Gh. Cantacuzino" face parte din corpul Răzleți, zise șeful delegației. Vrem să vorbim cu domnul Iasinschi, comandantul nostru.

– Camaradul Iasinschi nu e aici, i se răspunse aproape cu spatele.

– Atunci vrem să-l vedem pe camaradul Horia Sima.

– Nici vorbă!

– Avem un mesaj de transmis din partea generalului Antonescu.

– Oți fi având!

– Unde e camaradul Horia Sima?

– Nu știm!

– Și mă rog, cine e aici comandant?

– Colonelul Zăvoianu! Cu el puteți vorbi. Transmiteți-i lui așa-zisul vostru mesaj.

Intrară și rătăciră mult pe lungile culoare care îți dădeau senzația că te învârteşti într-un cerc şi legionarul care îi conducea le deschise în cele din urmă o uşă şi pătrunseră într-un birou înțesat de legionari, toți înarmați, ca şi cei de pe stradă. La o masă, lângă un telefon stătea un om a cărui expresie trăda o intensă nervozitate: el era colonelul Zăvoianu, dar nu purta uniformă. Nu se ridică de pe scaun când „seniorii" se apropiară de el şi spuseră cine sunt.

– Da, şi ce doriți, zise el.

Şi după ce auzi ce vroiau, nici mai mult nici mai puțin decât să vorbească cu şeful legiunii, se uită la ei parcă scos din țâțâni şi le spuse că asta nu se poate. Dar că puteau să-i spună lui ce-aveau de spus şi le promitea că va transmite mai departe.

– Ce vă amestecați dumneavoastră? strigă el. Legiunea a fost pusă într-o situație în care numai lupta va decide, nu mai putem să suportăm la nesfârşit umilințe şi vexațiuni şi jigniri... Am fost numit prefect al Poliției Capitalei şi fără niciun motiv am fost dat afară ca un simplu golan, pe mine, colonel de carieră...

Şi colonelul de carieră continuă, furibund, să înjure şi să amenințe în timp ce „seniorii" se uitau la ceasuri. Era târziu, aproape de miezul nopții, şi ăstuia îi ardea că fusese el jignit şi nu putea înghiți ofensa făcută. Şeful „seniorilor" îl întrerupse:

– N-am venit aici să auzim punându-se pe tapet mărunte chestiuni personale, ci am venit fiindcă avem de îndeplinit un mandat: vrem să împiedicăm o vărsare de sânge inutilă şi să înlesnim tratative de împăcare între general şi legiune.

Ultragiatul colonel îşi reveni din furia lui şi ordonă unui legionar să facă o listă cu numele tuturor membrilor delegaţiei.

– O să cer prin telefon instrucţiuni forului superior legionar dacă puteţi sau nu să fiţi primiţi în această noapte de camaradul Horia Sima.

– Noi insistăm să fim primiţi de îndată, zise şeful seniorilor cu o morgă subită.

Era clar că abia în clipa aceea îşi dădea el seama de importanţa demersului lor faţă de comportarea iresponsabilă a acestui colonel: pesemne toţi cei ca el şi poate chiar şi şefii din forul superior erau cuprinşi de aceeaşi stare de spirit isterică şi numai reci nu erau capetele lor la ora aceea din noapte. Colonelul puse mâna pe telefon şi fără să formeze vreun număr spuse că o delegaţie a familiei seniorilor legionari doreşte să vorbească cu şeful Legiunii. Închise şi ieşi din birou, trecând în altă cameră cu lista delegaţilor în mână. Întârzie minute lungi. În sfârşit se întoarse.

– Domnilor, zise, am primit mandat să tratez cu dumneavoastră şi să-mi spuneţi mie despre ce e vorba, ce anume propune exact domnul general Antonescu. Trebuie să vă spun că nu puteţi vorbi direct cu camaradul Horia Sima sau camaradul Iasinschi. Inutil să insistaţi.

„Seniorii", posomorâţi, nu păreau că vor să se resemneze.

– Pe ce se bizuie forul superior în acest conflict deschis cu armata? zise şeful regăsindu-şi ceva din duritatea fostului soldat. E capabilă, la această oră, legiunea, să preia conducerea statului având armata împotrivă, chiar dacă am presupune că generalul Antonescu ar putea ceda, aşa cum doreşte forul superior? E cu putinţă să doriţi să luaţi puterea cu ajutorul nemţilor? Ar izbucni un război civil şi am fi ocupaţi şi desfiinţaţi ca stat în douăzeci şi patru de ore. V-aţi pierdut minţile? Numai cu generalul Antonescu putem guverna, cel puţin o anumită perioadă.

– Asta v-a spus domnul general să ne comunicați? rosti colonelul redevenind parcă fumuriu la față de ura care clocea în el. Nu mă interesează părerile dumitale personale, ci ce v-a spus generalul să ne transmiteți. Aveți cuvântul.

Șeful seniorilor avu o ezitare: Să mai spună sau nu? Era clar, colonelul ăsta, pe mâna căruia fuseseră dați, ascundea ceva, știa în orice caz lucruri care îi permiteau, cu aprobarea desigur a marilor șefi, să-i trateze cu dispreț și în orice caz să nu dea doi bani pe misiunea lor. Totuși vorbi, povesti pe scurt cum, îngrijorați, s-au adunat toți membrii „familiei" la sediul lor din strada Doamnei (localul fostei bănci Marmorosch Blank) la care au luat în orice caz parte toți șefii de secție, Mărăști, Răzoare, Porumbacu, Mărășești, le spuse pe toate, ca să arate că în spatele lor se afla toată organizația, care nu putea fi ignorată, deși fusese. Toți s-au arătat surprinși de gravele evenimente care se produseseră și au hotărât în unanimitate această misiune de mediere și împăcare. S-au prezentat la general, care i-a primit cu o extremă bunăvoință și iată rezultatele la care s-a ajuns: până la o întâlnire între Horia Sima și conducătorul statului, armata se va retrage odată cu grupurile de legionari, începând însă cei dintâi legionarii din cazarma gardienilor publici. Se va forma un guvern legionar, însă cu elemente înțelepte și pregătite, care să garanteze ordinea în stat.

Nici că se puteau spune alte cuvinte colonelului care să-l holbeze mai bine de furie. Parcă luase foc și se agita pe scaun când într-o parte când în alta. Totuși nu zicea nimic, asculta. Șeful seniorilor fu întrerupt de curieri care intrară în odaie și raportară colonelului că grupări de legionari vin cântând spre Președința Consiliului prin toate bulevardele. Șeful seniorilor, fost general, înțelese cel dintâi ce putea să însemne, la această oră târzie, apropierea acestor grupări de clădirea unde se afla conducătorul statului: Era clar, vor ataca! Sosise pesemne ora înfruntării decisive, hotărâtă de conducerea legiunii. Dacă generalul nu va da ordin să se tragă (și acest ordin putea să nu fie dat, s-a mai întâmplat acest lucru în istorie când factori misterioși au apăsat greu în balanța luptei), atunci forul superior a calculat bine și victoria îi va reveni, dar dacă ordinul va fi dat? Se va pierde totul, fiindcă sângele vărsat

va face ruptura iremediabilă şi împăcarea imposibilă. În timp ce acum generalul era încă dispus să facă toate concesiile posibile.

– Domnule colonel, zise fostul general, opriți înaintarea acestor coloane. Palatul Preşedinţiei şi intrările în Piaţa Victoriei sunt păzite de tunuri şi care de luptă. Cunoaştem amândoi psihologia ostaşului; atacat, el nu va ezita să se apere: va trage în plin! Îmi permiteţi să vorbesc cu generalul comandant al trupelor capitalei, să-l rog să nu se tragă în cazul în care coloanele nu atacă? Dar trimiteţi imediat curieri să le oprească...

Colonelul ridică receptorul şi vorbi din nou cu cineva, fără să formeze vreun număr. Apoi închise. Da, era de acord: legionarii să fie opriți, atât timp cât pot avea loc tratative. Şi trimise curieri şi îl duse pe şeful seniorilor în altă cameră să trateze la telefon cu comandantul trupelor capitalei, să prevină vreo ciocnire:

– Domnule general, zise comandantul trupelor capitalei, iau act de rugămintea dumneavoastră, însă legionarii trebuie să se oprească la o sută de paşi distanţă de trupe şi să nu atace. Altfel nu pot primi.

– O clipă, rosti şeful seniorilor. Domnule colonel, se adresă el fostului prefect al poliţiei capitalei, coloanele să se oprească la o sută de paşi în faţa trupelor, fără a ataca.

– De acord, zise colonelul Zăvoianu.

Şi trimise noi curieri. Se reîntoarseră apoi în biroul acestuia şi acolo ranchiunosul colonel transmise prin acelaşi telefon în ce consta mandatul delegaţiei. Dispăru din nou în altă cameră şi se lăsă aşteptat aproape un ceas. Când reapăru, veni şi cu răspunsul:

– Domnilor, zise el, generalul Antonescu trebuie să ne dea, prin fapte, şi nu vorbe, un semn de bunăvoinţă. Acesta ar fi următorul, care e şi răspunsul nostru la mandatul dumneavoastră: întâi să se retragă armata şi apoi se retrage legiunea. După aceea şeful legiunii va veni spre a trata cu domnul general.

– Este ultimul dumneavoastră cuvânt? zise şeful seniorilor. Nu puteţi cel puţin să evacuaţi cazarma gardienilor publici? Asta ar fi din partea dumneavoastră o dovadă că doriţi tratative şi nu vărsare de sânge. Prezenţa dumneavoastră chiar în coasta Preşedinţiei

lezează mult orgoliul generalului. Faceți asta și drumul spre împăcare se va degaja.

Colonelul răspunse că trebuie să ia din nou contact cu forul superior legionar și după altă așteptare veni răspunsul: ceea ce se spusese reprezenta ultimul cuvânt, iar grupul ce ocupa cazarma se va retrage odată cu armata din fața Președinției.

Delegația se întoarse la Președinție și locotenent-colonelul Elefterescu îi introduse din nou la general. Acolo înțeleseră seniorii că demersul lor fusese aproape zadarnic, dacă n-ar fi intervenit să împiedice o ciocnire între coloanele de legionari și trupe: în cabinetul conducătorului statului se afla o delegație trimisă de conducerea legionară nu să trateze, ci pur și simplu să impună generalului un nou guvern, al cărui prim-ministru trebuia să fie Horia Sima. Ceilalți, numai legionari, printre care și cel demis de la interne. De aceea fuseseră ținuți la sediu atâta vreme „seniorii", ca să se dea timp conducerii legionare să prezinte generalului un ultimatum. Mișcarea coloanelor spre Președinție, exact la acea oră, era menită nu numai să impresioneze, ci pur și simplu să smulgă din mâinile generalului toată puterea.

– Iată, domnilor, la ce duce răbdarea și toleranța mea! Și totuși nu voi da ordin să fie împușcați cei pe care i-am numit copiii mei dragi, și în a căror abnegație am crezut, ca să aflu cu durere, în aceste ceasuri, cât sunt de mici și răzbunători.

Generalul părea sincer mâhnit și înveninat.

Tratativele încetară spre dimineață, în timp ce afară tunurile stăteau gata cu țevile îndreptate implacabil asupra grupărilor de legionari care așteptau și ele la o sută de pași distanță un ordin. Delegația seniorilor se retrase.

A doua zi apărură așa-zisele *alcazaruri*, și legionarii, care stăpâneau strada, deveniră din ce în ce mai amenințători. Scoaterea celor din cazarma gardienilor publici se petrecu fără ca vreunul din legionari să fie ucis, în timp ce un ofițer fu rănit și doi soldați omorâți. Asta pentru că ordinul generalului era mereu același, să se procedeze cu tact și să fie puși imediat în libertate cei „induși în eroare". Puși în libertate, acești induși în eroare îngroșau rândurile celor de la sediul din strada Roma, de la Prefectura Poliției

Capitalei, de la Siguranța generală sau de la sediul legionar din Aleea Vulpache. Debarasat de această prezență supărătoare, generalul ceru ştiri din capitală şi din țară. Vocea sa era calmă şi avea aerul să-l întrebe pe şeful său de cabinet: tot nu se potolesc? Ce vor, să pun armata pe ei? O pot face în orice clipă.

– Domnule general, zise locotenent-colonelul Elefterescu, în provincie situația e neschimbată, adică nicăieri legionarii nu sunt urmați în afara unor mici excepții pe care o să vi le raportez detaliat, dar în capitală coloanele de legionari se îngroaşă în jurul Preşedinției. Stau la distanță, e adevărat, dar sunt numeroşi şi sunt total isterizați. Rog să aveți în vedere că dacă tunurile şi tancurile şi mitralierele doboară trei sferturi din ei, sfertul care ar rămâne ar pune în mare pericol garda Preşedinției.

Minute lungi se scurseră înainte ca generalul să dea semne că a auzit şi a înțeles ce i s-a raportat.

– Dă-mi-l pe generalul Ruşețeanu, zise el ridicându-se în picioare şi ieşind în fața biroului spre fereastră.

Şi acolo stătu câteva clipe, aşteptând legătura. Se uita la cerul plumburiu şi ar fi vrut să nu fie el în acel loc, să apese asupra lui atâta răspundere. Nu se îndoia de sine, dar simțea de pe acum vidul politic care se crease în jurul său prin rebeliunea împotriva sa a foştilor prieteni. Ar fi vrut să nu fie singur în aceste clipe grele, când, printr-un singur cuvânt al său, legionarii urmau să dispară de pe scena politică a țării... Îşi jucaseră cartea... În fața unui război care nu era câtuşi de puțin terminat... Anglia era mereu în picioare şi cât fusese ataşat militar la Londra avusese timp să-şi dea seama că acest mare popor, ca oricare alt mare popor, nu va putea fi şters de pe hartă şi că în ultima vreme o mare enigmă apăruse în relațiile Angliei cu domnul Hitler, care pronunțase un foarte ciudat discurs în Reichstag după căderea Franței. Succesele se înlănțuiesc. Nu urma invazia Angliei? De ce n-a avut loc? Acestor fanatici ai răzbunărilor a căror cămaşă verde a îmbrăcat-o, puțin le păsa lor de aceste enigme de care e legată şi soarta țării. Nenorociți, dezmățați, orbi care cred că văd, care renunță să vadă singuri, ferm convinşi că lumea merge într-o anumită direcție, când se ştie că niciodată în istorie direcția nu e foarte sigură. De ce s-a întors

Atila din drum când Roma îi stătea în față pradă sigură? Uite că s-a întors! Mergem alături de Germania, Italia şi Japonia, dar în ceea ce îl priveşte pe domnul Hitler... Hm! Ţările nu sunt ale unui singur om... „România nu e a mea şi nici a dumitale, domnule Horia Sima! Poate cineva să scoată România din istorie? Cum?! Pe mine, generalul Antonescu, chiar azi, dar nu o ţară..."

Telefonul zbârnâi.

Generalul se răsuci şi duse receptorul la ureche.

– La ordinele dumneavoastră, domnule general, auzi în receptor. La aparat Ruşeţeanu.

– Tratativele au eşuat, zise conducătorul statului cu o voce groasă, confesivă, fără puncte de interogaţie sau îndoieli. Cunoaşteţi instituţiile de stat ocupate de rebeli!

– Da, domnule general.

– Trupele s-au odihnit după marşul lor din Piteşti?

– Da, domnule general.

– Oamenii au mâncat bine?

– Da, domnule general.

– Represiunea, ordonă *le Conducator* fără nuanţe şi rezerve după ce atâta vreme fusese atât de grijuliu cum să se facă şi cum să se dreagă cu rebelii. Represiunea energică, domnule general, şi vă ordon să puneţi mâna pe toţi legionarii, de la Horia Sima până la ultimul golan. Îi veţi aresta şi închide imediat în închisorile militare. Ocupaţi clădirea Radioului şi de îndată puneţi să se cânte: *Deşteaptă-te, române* să afle toată lumea că a scăpat de teroare.

– Am înţeles, domnule general!

XII

După plecarea lui Ştefan, Luchi reveni în hol şi nici măcar nu se uită să vadă dacă el nu era cumva în birou cu fratele ei, ridică receptorul şi formă un număr.

– Alo, Mihai, zise ea, ce faci tu?

– Luchi, tu eşti? murmură la celălalt capăt al firului vocea sugrumată a doctorului Spurcaciu.

– Mihai, zise ea, vino pe la mine, că am ceva să-ţi spun.

El răspunse printr-o tăcere scurtă.

– Mă gândesc pe unde să viu, se scuză el. Şi cu ce! Oraşul e plin de legionari şi militari, care te opresc...

– Alţii au ştiut pe unde s-o ia şi nu i-a oprit nimeni, răspunse ea fără sarcasm, îndemnându-l doar prin acest exemplu să-şi ia inima în dinţi şi să răspundă la chemare.

– Îţi spun, Luchi, e imposibil. Ca să ocolesc Piaţa Victoriei şi să cad pe Banu Manta ar trebui să ajung de-aici din Ferentari tocmai prin Piaţa Domenii şi să cobor pe urmă prin Filantropiei. Cu ce? Tocmai de-aici? Că tramvaiele nu merg...

– E cu mult mai aproape prin Cotroceni, pe la Gara de Nord şi prin Calea Griviţei? se informă ea cu o voce şoptită, blândă şi melancolică.

– Ce dracu să caut pe-acolo?! se miră el.

– Bine, Mihai, altfel ce mai faci? Nu-i nimic, zise fata, dar fă-ţi totuşi timp zilele astea şi treci pe la mine.

Şi închise. Melancolia din glas îi trecu şi în nemişcarea genelor, care uitaseră parcă să se mai închidă, şi pe chip lumina i se stinse.

– Ce e cu Ştefan, zise Niki, ieşind din birou, a plecat?

– Da. Eu l-am gonit, zise Luchi, l-am jignit neintenţionat şi când m-am uitat pe geam din camera mea l-am văzut ieşind furios cu pieptu' nainte.

Deodată Luchi izbucni în hohote.

– Ai făcut o prostie, zise Niki, dacă păţeşte ceva?

– Nu păţeşte, zise ea sigură pe credinţa ei.

Şi avu în glas parcă o dorinţă ca el să păţească ceva. Şi s-ar fi putut chiar spune că regreta că această dorinţă a ei nu se va împlini.

– Nu trebuia să-l chemi, dacă aveai de gând să te răzbuni pe el de ceva, mai zise Niki. E un băiat plin de calităţi mari, ţin la el, mi-ar părea rău dacă i s-ar întâmpla ceva.

– Care sunt calităţile acelea mari? zise Luchi.

– Va ajunge un foarte mare ziarist. Are toate darurile... Voință, talent şi mai ales instincte bune, care îl călăuzesc mai bine decât raţiunea, care la vârsta lui nu e decât o biată ispită.

– A, da, zise ea... Instincte bune... Tocmai instinctele astea o să-l ajute să ajungă acasă fără să se atingă nimeni de el. Tocmai asta voiam să-ţi spun, dar nu-mi venea în minte cuvântul *instincte*, mai spuse ea, de astă dată apăsând cu ironie pe ultimul cuvânt.

Şi puse din nou mâna pe telefon.

– Alo, Adrian? zise ea apoi... Ia spune, tu cum stai cu instinctele?

– Stau destul de bine, răspunse ziaristul prompt, de la celălalt capăt al firului, şi începu să râdă cu râsul său sincopat. De ce mă întrebi?

– Poţi să vii la mine?

– Cum să nu!

– Stai departe. Cu ce vii?

– Cum cu ce? *Per pedes apostolorum*...

– Şi de legionari nu ţi-e frică?

– De cine?! De pretutindenari?! Cum să nu, şi nu ştiu dacă o să ajung la tine, dar o să încerc...

– Şi cu ce o să-mi dovedeşti, dacă n-o să ajungi, că în realitate n-ai stat acasă?!

– Prin faptul că ai asista ulterior la înmormântarea mea.

Luchi nu râse, dar ascultă liniştită, îndepărtând puţin receptorul de ureche, râsul sacadat al celuilalt.

– Şi de ce le zice pretutindenari? mai întrebă ea. Asta ce mai e?

– Ei îşi spun... Am citit în presa lor. Sufletul nostru, zice, pretutindenar...

– Explică-mi!

– Ce să-ţi explic? Sufletul lor e pretutindeni, asta vrea să spună.

– ...ridicol, aproape că strigă ea.

– Nu e ridicol când sunt morţi, spuse el.

– Vezi, dacă vii încoace, să nu ilustrezi cu propria ta persoană propria-ţi gândire.

– Ei şi? zise el râzând iarăşi. Vorba lui Hamlet: Dacă e acum, nu mai e altă dată...

– Nu eşti tu la capătul unor atât de negre decepţii ca nefericitul prinţ, ca să gândeşti aşa, zise Luchi.

– Am sentimentul că acum aş muri mai uşor, decât mai târziu, fără să fiu decepţionat de ceva. Nu avem dreptul să ne alegem moartea cea mai uşoară?

– Ba da, Adrian! Vino, te aştept.

Două ore mai târziu el suna la uşa ei. Îi deschise Niki. Arăta îmbujorat şi foarte încântat de ceva care îi răscolise întreaga fiinţă.

– Luchi, zise el în hol, cu o expresie fericită, îmi faci o cafea? Cu năut cât mai puţin?! Pretutindenarii vor deveni curând niciundenari, le spuse el rămânând în picioare şi izbucnind într-un râs care nu se mai termina; şi în timp ce se aşeza în fotoliu se zbuciuma mai departe în el de încântare. Dinamica alianţelor şi a ruperii lor, continuă el, e o chestiune pe care pretutindenarii răsfăţaţi n-o cunosc, ei cred că fără a avea mijloace de a cuceri puterea, cineva care o are se va speria de ei şi le-o va ceda. De ce să se sperie? Mai ales când ştie ce soartă îl aşteaptă din partea lor dacă le cedează? Aşa au fost gâtuiţi Corneliu Zelinschi şi ceilalţi, crezând că nimeni nu va avea curajul să se atingă de craniile lor de lemn. S-au atins! Şi acum se atinge generalul! Am văzut cum trupele atacă sediul lor din strada Roma şi cum se trage cu tunul de-a lungul bulevardelor care duc spre Piaţa Victoriei... Luchi, zise el chiar implorând, adresându-se fetei cu alt glas, fără năut nu s-ar putea?

– Nu, zise fata fără regret, a amestecat-o mama şi e bun amestecată! Nimeni nu bea cafea fără năut...

– Eu beau! zise tânărul ziarist cu aceeaşi poftă cu care ar fi vorbit un cunoscător de vinuri, despre vinuri. Ia vezi, poate găseşti într-o cutie...

Parcă era cerşetor! Ar fi putut, la urma urmei, să bea acasă câtă cafea ar fi vrut, cu sau fără alte ingrediente. Dar Adrian Popescu, deşi abia împlinise douăzeci şi cinci de ani, avea ticuri de zgârcenie sordidă, ca şi când ar fi avut şaptezeci, pe care nu i le cunoşteau decât prietenii apropiaţi, pentru ceilalţi, ca şi pentru Luchi, această trăsătură de caracter pretimpurie părând incredibilă. Luchi a râs când Mihai i-a povestit odată tot soiul de istorii despre el, aşa cum râdem când cineva spune despre un prieten comun, din gelozie,

lucruri neverosimile, spre a-l discredita. Cum să crezi că un băiat atât de spiritual putea să vină la o întâlnire, la restaurant, fără bani în buzunar, chiar în ziua când îşi încasa leafa? Tocmai de aceea, se putea sugera ideea că şi-a uitat portofelul acasă. Plăteau ceilalţi. Unii spuneau chiar că, cu chenzina în buzunar, se împrumuta chiar acolo, la casierie, de la alţii, cu mici sume pe care nu le mai restituia, spunând: „Cu banii ăştia e o chestie!" şi povestea ceva, foarte spiritual şi filosofic, din care rezulta caracterul precar al celor care acordă banilor o importanţă exagerată... Dar doctorul Spurcaciu nu putea fi tras pe sfoară de multe ori şi într-o zi zise: „Uitaţi-vă că vine Adrian..."

Erau la bar la Athénée Palace, seara, îi servea un negru insolent şi dispreţuitor care, românizându-se, îşi alesese numele de Petrică şi doctorul Spurcaciu avea deja în faţa lui un şnitel vienez auriu compus din trei bucăţi suficient de mari ca să ajungă la trei inşi. Niki, care era de faţă, mâncase acasă, venise să bea un filtru, Sebi, alt zgârcit, dar de alt gen, mai decent, adică era zgârcit cu alţii, nu cu sine, ceruse pentru el şi pentru Cora Petraşincu câte o benedictină. „Să vedeţi ce-i fac eu acum lui Adrian", spuse doctorul Spurcaciu cu un aer preocupat. Ei, ce putea să-i facă? se mirase Niki. „O să vedeţi", promisese medicul. Adrian venise, se aşezase pe un scaun şi cu aer de client care e aşteptat şi ale cărui gusturi sunt cunoscute îi spuse barmanului negru care într-adevăr îl cunoştea şi stătea drept şi nemişcat lângă umărul lui: „Domnu Petrică, un tacâm... Şi apoi, cu farfuria în faţă şi furculiţa în aer, spre tava argintie, Mihai, îmi dai voie să iau şi eu o bucată?!..." Doctorul l-a lăsat câteva clipe cu furculiţa întinsă, apoi deodată, ca un dulău care îşi apără porţia, a tras tava mai spre el continuând să mănânce cu poftă, şi i-a răspuns: „Nu pot, că mi-e foame şi mie!"

Era pe deasupra mofturos şi pretenţios când venea în vizite, cu toate că nimeni nu era obligat să ţină seama de aceste râzgâieli şi izmeneli, că să fie cafeaua fără năut, când cafea neamestecată nu se găsea decât la preţuri, desigur, duble. Luchi avea din amândouă, dar îi servi una cu năut, spunându-i că e naturală...

– Niciodată n-am putut să fac mai mult de o sută de metri pe jos fără să încep să visez, începu el sorbind din ceaşcă pe deplin

mulțumit de gestul şi caimacul cafelei şi lăsând țigara să-i ardă înainte pe scrumieră ca un adevărat turc care fumează dintr-o drăcovenie lungă de un metru. Ce să fac eu, m-am întrebat, pe o distanță atât de lungă, dacă la mijlocul drumului, n-o să mai pot visa? Fiindcă aproape ca în somn, fără să-mi dau seama, când visurile mele se rup, automat mă îndrept spre un tramvai, spre un taxi sau spre un autobuz. La rigoare iau şi o trăsură. Mişcarea mecanică ține loc mişcării imaginației mele care se retrage în mod misterios...

Luchi se cuibări în fotoliu fascinată. Niki îşi aprinse şi el un trabuc. Totdeauna, cu astfel de lovituri de gong, îşi făcea apariția Adrian în intimitate, dacă nu avea în față un adversar. Necunoscuții şi cei pe care îi simțea că nu țin la el îl inhibau atât de mult încât devenea o victimă uşoară pentru oricine. „Pentru că e un păcătos şi un seducător, protestase doctorul Spurcaciu când i se explicase că Adrian avea un farmec neîntâlnit al spiritului când nu sunt străini de față. Îi e frică să nu-i fie scoasă la iveală gândirea paralelă care la el se formează spontan şi poate fi surprinsă cu uşurință de oricine nu se lasă sau nu e deloc vrăjit de inteligența lui, atâta cât e! În timp ce se confesează şi ai zice că e sincer, îşi prepară o rezervă mintală pe baza căreia ar putea a doua zi să se confeseze altuia exact în sens contrar, şi tot sincer", mai spusese doctorul impasibil, ca în fața unui fenomen ştiințific nu prea interesant, pe care doar naivii nu-l sesizează, deşi unul din naivii aceştia fusese şi el, când crezuse, luându-se numai după spusele lui, că între el şi Luchi e o dragoste veche.

– Ce-o să fac, mi-am spus, dacă în mod curios, părăsit de visurile mele, n-o să mai pot merge? continuă Adrian. Dacă această gândire mi-ar fi apărut când Luchi mi-a cerut să viu s-o văd, i-aş fi răspuns că distanța mi-e necunoscută, fiindcă mi-era, deşi mi s-a întâmplat să străbat prin cartierul meu una dublă, dar, cum am spus, asigurată de tramvaiul din apropiere, care oricând mă putea duce mai departe spre direcția întreruptă de imaginația mea: la o întâlnire cu un prieten pe care îl luam, neanunțat, prin surprindere... Mă fascina şi pe mine să-i văd deschizând uşa şi ridicând brațele în sus: ce e asta, trăim într-o lume civilizată, avem telefoane, nu totdeauna poți să primeşti la tine, neavertizat, chiar pe cel mai

bun prieten. Parcă pe mine mă interesa ce putea sau nu omul pe care îl sileam să-l deschidă? Prezența mea era mai importantă decât ceea ce făcea el atunci, sau dorea să facă în minutele următoare. Şi asta nu pentru că eu mă credeam superior lui, ci pentru că eu veneam la el împins de un sentiment real şi intens, în timp ce al lui era în mod sigur convențional sau aranjat dinainte. Nu neg aranjamentele, dar nici nu accept ca ele să alunge ceea ce e spontan... Luchi a vrut să mă vadă, aveam de lucru în clipa aceea, mă simțeam bine acasă, dar am tresărit... Fiindcă eu nu iau numai pe alții prin surprindere, dar mă las eu însumi luat când cineva are o trăire mai puternică decât a mea. M-am îmbrăcat şi am plecat... O sută de metri am fost mulțumit că, deşi afară e frig, eu sunt maimuța care a inventat tunsul oilor şi războiul de țesut, precum şi belirea şi argăsirea pielii de vită şi în felul acesta încotoşmănați în paltoane şi încălțați cu bocanci, cu căciulă pe cap, schimbăm ce e rău în bine, fiindcă iarna, un anotimp neliniştitor prin amenințarea cu înghețul, a făcut din noi oameni puternici şi învingători, construind sobe şi calorifere. Noi avem sobe cu lemne. Nu mă ocup eu, se ocupă mama... Odată mi-a spus: „Adriane, pune şi tu mâna pe topor şi taie nişte lemne, mă ajuți şi, eşti bărbat, te mai înzdrăveneşti şi tu". Aici avea dreptate. Mama e o femeie zdravănă, doctorul Popescu, soțul şi tatăl meu legitim „cât a trăit, n-a dus grijă de niciunele", cum s-ar exprima un mare nuvelist român din secolul trecut, dar moartea lui pretimpurie a zdruncinat-o foarte tare pe mama fiindcă acel bărbat care nu ducea grijă de niciunele trebuia să fie prezent pentru ca mama să se simtă zdravănă. Existența mea, care i-am luat, ca bărbat în casă, locul, trebuia dovedită, cu alte cuvinte să devin cineva, dacă nu medic ca tata, atunci altceva, care să mă pună în situația ca o dată la cincisprezece zile să viu acasă, să scot toată chenzina din buzunar, să i-o dau şi să nu-i mai cer pe urmă niciun leu îndărăt până la cea următoare. Foarte greu! Ai nişte prieteni cu care te întâlneşti la un bar. Cu ce plăteşti? Dar m-am ținut de principiul moştenit de la tata şi care ilustrează şi forța masculului care se duce în pădure şi aduce animalul vânat pe gât, dar şi unele rămăşite de pe vremea matriarhatului, când mama era stăpână în casă.

Pentru mine, ori mă pui să ridic un munte cu braţele, ori să-i cer mamei un ban după ce i-am dat toată chenzina e tot una, la fel de greu, dacă nu imposibil. Şi cum spuneam în paranteză, mă îndeamnă mama să fiu bărbat şi în chestiunea tăierii lemnelor... O abatere, o fi fost obosită, sau şi-o fi spus că nu strica să ştiu să tai şi lemne, la un caz că aş rămâne fără ea. Şi m-am dus în pimniță, aşa spune ea, pimniță în loc de pivniță, am pus mâna pe secure şi am început să sparg lemne (nu să tai, cum mi-a spus mama, asta e o operaţiune prealabilă care se petrece în pădure). Întâi m-au trecut sudori reci de la primele mişcări. Nu ştiu de ce, n-aveam nevoie de ele. Pe urmă am început să gâfâi. Nici gâfâitul ăsta nu l-am priceput, era la fel de străin de mine ca şi transpiraţia de gheaţă. Pe urmă mi s-a făcut cald. Mi-am scos haina şi dă-i înainte. Cât să fi durat? Vreun ceas. Deodată securea din mâinile mele a nimerit complet aiurea şi în mod inexplicabil a trecut cu muchia ei ascuţită la un centimetru de fluierele picioarelor mele. Am aruncat-o şi atunci mi-am dat seama că îmi tremură într-un mod foarte independent şi mâinile. Am urcat sus şi i-am spus mamei că are lemne jos sparte... Şi m-am întins în pat fiindcă îmi venea să mor. La fel simte că moare un negru african dacă îi explici ce înseamnă cifrele şi îl întrebi cât face doi şi cu doi: îl trec sudorile şi începe să tremure. Iată deci cum unii din noi, prin intelect, adică prin dezvoltarea lui unilaterală, ajung fraţi de cruce cu antropofagii... Declanşarea gândirii mele imaginative foarte intense în prima sută de metri de mers şi asta e ceva exagerat, ca şi oprirea, care mă lasă parcă străin în faţa unei lumi ostile şi indiferente, în timp ce eu simt nevoia de dragoste şi apropiere umană... Ca de obicei, după o sută de metri de mers, deodată gândul meu prinse aripi şi îşi luă zborul... Aerul era rece, eu mă simţeam bine, sentimentul care mă lega de voi pasionant... Visurile mele încep totdeauna de la ideea, sau mai bine zis izvorăsc din sentimentul de beţie că n-am decât douăzeci şi cinci de ani şi că totul este pentru mine posibil şi nimic tabu... Fireşte, nu chiar totul... Nu pot, asemeni lui Tarzan, să umblu prin copaci şi să zbor din creangă în creangă, spre admiraţia unei englezoaice de care ar urma să mă îndrăgostesc... Lemnele tăiate mamei îndepărtau de mine acest gen

de vise, deşi odată am dorit foarte tare să sugrum un individ care vindea covrigi calzi înşiraţi pe un băţ şi care a început să urle la mine să-i plătesc covrigul din care tocmai muşcasem cu poftă, deşi tocmai i-l plătisem. Nu m-a apărat nimeni, eram mic, şaişpe ani, şi a trebuit să mă supun, fiindcă zdrahonul, rânjind, mă ţinea cu o mână de guler şi mă strângea să mă sufoce. Niciun imbecil civilizat care văzuse scena n-a sărit să mă apere. Pe-ăsta l-aş fi omorât cu mâinile mele şi niciodată de-atunci n-am putut privi scena cu superioritate şi dispreţ. Dar nu din pricină că individul era vinovat, ci pentru că prin el, deşi gestul lui fusese meschin, avusesem revelaţia brutei laşe, care atacă pe unul mai slab, fiindcă eram şi sunt şi acum convins că el ştia (rânjetul lui sardonic era o dovadă) că îi plătisem o dată. Ei bine, să mai plătesc o dată! Se potrivea ca la acea oră să port şi doliu după tată, eram adică un orfan... Recunosc că dacă aş fi avut portofelul plin cu bani poate că... dar nu, aici nu era vorba de bani... E umilitor să te supui în faţa celui mai tare. Toată fiinţa ta se revoltă. Dorinţa de a-l ucide e singura care te răcoreşte. E şi asta o revelaţie, că poţi ucide, practic, pentru nimic. Da, dar nimicul ăla... Înăuntru, în forul nostru interior, acolo e dezastrul...

– Ai spus că e umilitor să te supui în faţa celui mai tare, îl întrerupse Luchi. Tu, de pildă, în faţa a ce te-ai supune?

Adrian tăcu.

– În timpuri normale mă supun în faţa legilor, până nu mă decid să le schimb, zise el apoi.

Se lăsă o tăcere. Să schimbi legile, iată o gândire uluitoare. Cum ai putea face asta, când tu eşti prins în mecanismul celor existente şi nu eşti nici şef al unui partid şi nici membru al unuia care ar proclama schimbarea legilor? Adrian nu mai spunea nimic şi astfel misterul vieţii lui creştea. Nu se dezvăluia. Nu spunea tot ce gândea şi făcea.

– Legi scrise sau nescrise? Că sunt şi legi nescrise, tresări în cele din urmă Luchi.

Avea şi ea gândul ei.

– A amândurora, răspunse Adrian fără şovăire şi fiindcă Luchi avea aerul că nu se gândeşte la ceva, continuă: Din fericire pentru

mine astfel de înjosiri nu s-au repetat şi dacă s-ar mai repeta aş reacţiona la ele normal, fiindcă între timp am căpătat faţă de brutele laşe distanţa şi dispreţul necesar. Odată eram cu o fată la braţ, era seara târziu, veneam de la restaurant şi traversam Calea Victoriei la Athénée Palace, când într-o ceată de găligani eleganţi care ieşiseră probabil la vânătoare, şi care staţionau pe trotuar, siguri pe ei (erau vreo cinci), aud unul rânjind: „Ei, cum a fost, mă, bine?" Vroia să spună că el ştie unde am fost cu fata şi ce i-am făcut şi hă, hă, hă... Am intrat între ei şi l-am pălmuit imediat pe cel care hăhăise. Pe urmă am început să-i înjur şi pe ceilalţi de mamă, dacă, le-am spus, nici în centrul Bucureştiului un om nu se poate plimba liniştit la braţ cu nevasta. „Fir-aţi ai dracului de golani cu ştaif, le-am spus. Impotenţilor! Nu sunteţi capabili să cuceriţi o femeie de unul singur şi vă adunaţi în grupuri şi vă legaţi de femeile altora. Vă dau pe mâna poliţiei". Era colosal să mă fi văzut cum mă răţoiam la ei şi îi înjuram. M-am îndepărtat fără să fiu jenat de niciunul, vreau adică să spun că scena cu covrigarul era depăşită. Fata râdea. „Eşti nebun! mi-a spus, puteau să te bată". „Depinde, i-am răspuns. Există secrete pe care dacă le pui în practică fără şovăire poţi sconta în mod sigur pe o anumită reacţie, sau lipsă de reacţie, care te face să domini fără riscuri tot felul de situaţii grele în care eşti pus." Fii stăpân pe tine însuşi şi vei stăpâni lumea, a spus Dostoievski, având perfectă dreptate, nu atât că vei stăpâni neapărat întreaga lume, ci oricum, lumea ta proprie, în care trăieşti şi din care va trebui să-ţi smulgi fericirea, prietenul devotat şi femeia iubită. De unde ne vine sentimentul de fericire, dacă nu din convingerea că stăpânim lumea, fără să fim neapărat nişte dictatori care au pus chiar mâna pe puterea fizică? Dacă ţi-ai cucerit maximum de posibilităţi de a face ce vrei, cu alte cuvinte, de a nu avea dorinţe pe care să nu le poţi împlini, fără să fii însă asemeni notarului din satul cutare, care la un pahar de ţuică spune unui amic, care îl ascultă incredul, că nu vrea să fie ministru, fiindcă e greu să fii ministru, ai tot felul de obligaţii, atunci poţi să-ţi spui că eşti mai liber decât un tiran care are în mână toată puterea fizică, dar doarme cu coşmaruri să nu fie asasinat. Cu cât urci mai sus, cu atât aerul se rarefiază, viaţa devine abstractă. Aici,

deliciile notarului, care se pileşte paşnic, bucurându-se inconştient de contopirea sa cu apusul soarelui, sunt pierdute pentru totdeauna. Totul e să visezi lucruri care par imposibile dar care se pot împlini. După moartea tatei visam, când mă plimbam singur pe străzi, cum să încep să câştig bani, ceea ce la vârsta aceea mi se părea imposibil, şi să mă duc pe urmă acasă cu un aer firesc, să-i scot din buzunar şi să-i dau mamei. Adică ea să nu ştie, bineînţeles, că am început să câştig bani, ci să mă creadă mai departe student şi să-şi numere în continuare cincizeci din banii ei rezultaţi din drămuirea pensiei. Acest vis s-a împlinit în ziua când am încasat prima sumă pentru un articol polemic, publicat în *Universul literar*, care plăcuse mult directorului revistei. I-am arătat întâi mamei revista, pe urmă i-am dat banii, să nu creadă că i-am câştigat cine ştie în ce mod. Reacţia ei a fost cea din visul meu şi m-a făcut fericit, deşi visam de mult scena, şi ar fi trebuit să se fi tocit: bucurie pe chipul ei încă tânăr, nedumerire, convingere că are un băiat care se va descurca în viaţă, deşi nu poate tăia lemne... A spus chiar şi cuvintele pe care eu mi le spusesem din partea ei atâţia ani: „Şi nu-ţi păstrezi şi tu o sută de lei pentru tine, să te duci cu o colegă la cofetărie?“ Şi răspunsul meu: „Nu, mamă, eu n-am nevoie de bani!“ Cum m-a îngrijit pe urmă! Cum gătea! Cum îmi spăla şi călca! Astea erau în plus, surprize, nu le visasem... Am dat acest exemplu nu ca să arăt că Freud are dreptate cu complexul său oedipian, dimpotrivă, obsesia mea e tatăl şi nu mama, şi tatăl în sensul bun, nu că aş fi vrut să-l dobor, cum am auzit că circulă ideea asta prin societăţile occidentale, cu taţi opresivi care trebuie ucişi ca să te eliberezi de complexul patern, din contra, vroiam să semăn cu el, să produc aceeaşi impresie asupra altora cum producea el asupra mea, aceeaşi admiraţie când, formulând cu dispreţ idei despre puternicii zilei, le prorocea finalul destinului lor, care n-a întârziat să se adeverească, sugerându-mi mie, prin ani, în ce constă adevărata putere şi libertate a omului... Rămâne un secret al meu la ce am visat azi, plecând de-acasă... În orice caz e un vis care se repetă cu noi variante, un vis recent şi inepuizabil... Nu credeam însă că mă va părăsi când am plecat de-acasă. Credeam că mă voi poticni cu el în pragul lui Luchi când voi suna să-mi deschidă şi

va trebui să-l întrerup eu. Din Vatra Luminoasă şi până în Piaţa Brătianu nici nu mi-am dat seama cum am mers... Aici însă m-am trezit deodată că sunt departe de casă, că mi-e frig şi că dacă aş vrea să mă întorc aş putea să îngheţ pe drum şi să mor fiindcă nimeni nu mă putea lua şi duce în spinare... Ţinta spre care mă îndreptam era departe, cum să ajung la ea? Omul golit de visele sale e o biată creatură la îndemâna fiarelor care au acelaşi chip cu al său, mi-am spus când un grup de legionari mi-a tăiat drumul în faţa blocului Aro. Actele, zice. Şi spionul cui sunt? Al jidanilor sau al englezilor? „Sunt ziarist român, le-am răspuns, şi locuitor al oraşului meu. Dumneata, cu căciula îndoită, ce cauţi aici, nu eşti din Bucureşti, cum îţi permiţi să-mi spui mie, acasă la mine, că sunt spion?“ Mi-au înapoiat actele fără să-mi răspundă, mi-au dat drumul. Frigul mi-a trecut şi până în apropierea Pieţei Victoriei am mers cu o plăcere nouă, aceea de a merge fără să te gândeşti la nimic şi fără să te urci în ceva ca să te ducă acolo unde doreşti. Ceva nou pentru mine, fascinant. Aici m-am amestecat fără ezitare printre grupurile de legionari care pândeau Piaţa Victoriei şi clădirea Consiliului de Miniştri. Pretutindenarii erau veseli şi siguri de reuşită. Nu m-a întrebat nimeni nimic şi am stat printre ei cam o jumătate de oră. La distanţă se vedeau tunurile militarilor păzind intrarea în piaţă şi cuiburi de mitraliere pe acoperişuri. „Şi dacă trag?“ îi spun eu unui pretutindenar care n-avea căciulă îndoită, un fel de şef. „He, he! face ăsta. Legionarii nu se tem de moarte!“ „Da, bine, zic, dar eliminarea adversarului prin moarte, chiar dacă lui nu-i e frică de ea, rămâne un fapt la care trebuie să te gândeşti.“ „Avem, zice, şefii noştri, care se gândesc şi care la ora actuală l-au şi înlăturat pe general. Avem oamenii noştri în armată!“ „Şi tunurile astea care se văd?“ zic. „Va veni ordinul să fie retrase, n-ai nicio grijă, zise ăsta. Eşti legionar?“ „Nu, sunt ziarist în misiune, să iau parte la evenimente.“ „De partea cui?“ zice. „A ziarului, zic. *Universul* e ziar care vă simpatizează. Stelian Popescu, patronul, era prieten cu Corneliu Codreanu.“ Tăcea, habar n-avea el de Codreanu la ora aceea, avea alţi şefi noi şi în viaţă, al căror ordin îl executa. Şi atunci am simţit pentru prima oară că plăcerea acţiunii în viaţa reală dă o beţie la fel de mare ca şi visul: pur şi

simplu am părăsit coloanele de legionari şi am luat-o hotărât spre tunuri. Aşteptam să se tragă asupra mea din ambele părţi, ceea ce s-a şi întâmplat, dar numai dinspre cei pe care îi lăsam în urmă. Nici n-am grăbit pasul, nici n-am fugit, şi nici nu m-a nimerit vreun glonţ, deşi le auzeam destul de aproape pe lângă urechi, şuierând... Un ofiţer a sărit de la un tun: „Cine sunteţi? strigă la mine. Aveţi vreo misiune?" „Da, i-am răspuns, să văd ce se întâmplă şi să povestesc publicului: sunt ziarist." „Actele, zice. Apoi, după ce se convinsese că era adevărat ce-i spusesem: sunteţi ziarist, dar nicăieri nu scrie că nu sunteţi legionar!" „N-am pistol!" zic. Mă pipăie de sus până joc. „E periculos, zice, pentru dumneavoastră, să vă faceţi acum meseria. Avem ordin, chiar acum l-am primit, să începem represiunea." „Să trageţi în ei?" zic. „Dacă nu se împrăştie, da! zice. Veniţi cu mine." Mă duce la baterie şi îl aud, spre uluirea mea, că începe să le explice tunarilor ceva. Ei dădeau din cap. Şi apoi: „Asupra coloanelor de manifestanţi, ochiţi, foc". Una, două, trei secunde şi deodată, implacabile, tunurile scuipară literalmente flăcări. Urlete bestiale se auziră din cealaltă tabără, când tăcerea se aşternu în urma salvei... „Ochiţi, foc!" strigă iar ofiţerul. Bulevardul Lascăr Catargiu, pe unde venisem eu, se goli de legionari fără ca aceştia să părăsească însă poziţiile, se dădură doar la o parte, intrară prin curţi, se îngrămădiră pe sub zidurile caselor. Atunci începură să toace, din toate părţile, mitralierele. Curios însă, nu vedeam niciun mort nicăieri. În schimb, un artilerist căzu ucis lângă tunul său, atins de un glonţ care venise, bineînţeles, dinspre legionari, tras pesemne dintr-o puşcă cu bătaie lungă, nu dintr-un pistol. „Foc în plin, cu ghiulele adevărate", strigă atunci ofiţerul scos din sărite, de unde înţelesei că până atunci se trăsese cu muniţie de manevră. Mitralierele primiră şi ele ordinul să bage benzi adevărate şi să tragă în plin. Începură să cadă ici-colo, seceraţi, legionarii şi în câteva minute ei goliră toate bulevardele şi şoselele care dădeau în Piaţa Victoriei. „Iată, domnule ziarist, îmi spuse ofiţerul, cum aceşti laşi, deşi noi n-am vrut să tragem în ei să-i omorâm, ei au tras în noi. Aveţi ce scrie." „Da, zic, am văzut cu ochii mei." I-am întins mâna, el s-a recomandat, sublocotenentul cutare şi am plecat... Nu m-a mai oprit nimeni, dar am văzut

trupe, plutoane înarmate pornind spre strada Romei. Am vrut să mă apropii şi atunci mi s-a interzis să trec. Vedeam însă de la distanţă cum erau atacate primele case din preajma sediului legionar, de unde pretutindenarii trăgeau asupra militarilor. Soldaţii aruncau atunci cu grenade şi o tăcere elocventă, însoţită de fum şi flăcări, se aşternea peste casa de unde armata era întâmpinată cu gloanţe. M-am apropiat de un ofiţer cu care am repetat acelaşi dialog ca şi cu artileristul. Era pe punctul să-mi spună că nu mă va împiedica să-l urmez, când sosi un curier: „Domnule căpitan, spuse el, ordin din partea domnului general-şef: întrerupeţi atacul spre a evita să fie omorâţi soldaţii în condiţiile asaltului pe întuneric. Mâine-dimineaţă reluaţi atacul şi lichidaţi sediul legionar". Şi îi înmână şi ordinul scris, pe care ofiţerul îl citi cu o lanternă. Trimise un curier să anunţe încetarea atacului. Iar eu am plecat şi am ajuns aici în zece minute. Totul e acum decis, mai spune tânărul ziarist sorbind cafeaua răcită, mâine-dimineaţă, Niki, cred că poţi să te duci şi să-ţi iei în primire secretariatul *Zilei*. Poate nu chiar dimineaţa, dar după-masă în mod sigur. Pretutindenarii au pierdut partida.

Niki îşi frecă palmele cu un gest nestăpânit de satisfacţie. Adrian ridică spre fată ceaşca goală de cafea şi spuse cu un glas excedat:

– Ştiu, zise el, că te agasez, dar...

– Nu, de ce, răspunse fata. Niki, să-ţi fac şi ţie una?

– Fă-mi şi mie, zise Niki. Cred că în noaptea asta n-o să pot dormi cu nerăbdare. Adrian, tu nu te mai poţi întoarce acasă, dormi cu mine, mai stăm de vorbă. Formidabil! exclamă Niki, va să zică generalul s-a decis în sfârşit să alunge de la putere organizaţia politică cea mai agresivă din istoria României moderne şi pe care în mod sigur contau germanii şi la rândul lor legionarii se bizuiau pe ei. Ce s-o fi întâmplat?

Adrian dădu din umeri.

– Cred că n-o să murim, zise el, până nu aflăm, fie chiar şi în felul în care ne-au ameninţat legionarii: avem nevoie, au zis ei, de zece mii de capete. Când am auzit prima oară chestia asta, hm, mi-am frecat ceafa, am simţit că, pardon, capul meu nu mai stă aşa bine la locul lui.

– Da, zise Niki, zece mii de bilete câştigătoare nu e o glumă. Şi eu mi-am simţit nitel capul dezgărdinat, când am aflat prima oară de intenţia asta a lor...

– Întrebarea e acum până unde va merge generalul cu represiunea, îi va urmări doar pe actualii şefi care s-au ridicat contra lui şi va păstra *Legiunea*, pe care o va modela după gustul lui şi o va domina, sau va lichida definitiv *Garda de fier* şi va guverna ca dictator militar?

– La întrebarea asta, zise Niki, o să aflăm răspunsul cel mai târziu poimâine. Fiindcă, probabil, la ora asta decizia e luată, am impresia că generalul a şovăit tocmai pentru că nu-şi dădea bine seama până unde să meargă, odată hotărându-se să rupă cu ei: de tot, cu toţi, nu numai cu actuala conducere? Dacă n-am fi înclinaţi să luăm dorinţele noastre drept realităţi, aş zice că experienţa conducerii legionare l-a pătat pe general şi, ca să se spele în faţa opiniei publice, va lichida definitiv *Garda de fier*. Dar putem şti ce surprize ne aşteaptă?

XIII

Luchi intră nu numai cu un ibric mare plin cu cafea fierbinte, ci aduse pe o tavă şi sandviciuri cu jambon şi o sticlă cu vin, pe care Niki o şi desfăcu şi turnă în pahare. Începură să mănânce înfometaţi şi băură din vinul ţărănesc, rămas de la Revelion, golind sticla imediat. Luchi mai aduse una care fu de asemenea repede băută şi gazda, tânăra fată, fie că se gândea la ceva şi nu observase să mai aducă alta, fie că nu mai vroia să aducă, puse mâna pe ibric, turnă în ceşti şi rămase la locul ei în fotoliu.

– Cu cele scrise există teama de judecător şi de închisoare dar ce faci cu legile nescrise?! se miră ea. Ce pedeapsă se dă celui care încalcă o lege nescrisă? De pildă cel mai nesuferit individ e mincinosul. El ştie bine că minte şi totuşi te minte în faţă cu o neruşinare de îţi vine să-l iei la palme... Ei bine, îţi vine să-l iei, dar nu-l iei, asta e!

– Minciuna poate fi şi ea un delict, când mincinosul se află sus pe scara ierarhiei sociale. Chiar un delict penal, zise Adrian. Dar tu vorbeşti de minciună ca delict moral, în lupta noastră pentru atingerea unui scop.

Luchi nu confirmă şi chiar se feri. Ai fi zis că terenul era mai alunecos pentru ea decât pentru el, ca şi când şi-ar fi montat intriga aceea care o împiedicase să se mărite şi nu Adrian.

– Eu ştiu, zise ea cu o patimă neaşteptată, că adevărul nu e scos totdeauna la iveală de un gest virtuos...

Şi se poticni. Scutură din cap ca şi când ar fi vrut să alunge o ameţeală... Continuă:

– De-aia te-am chemat, să discut chestia asta cu tine... Cum e cu putinţă?! Şi ce să faci cu un asemenea adevăr, scos la iveală într-un asemenea mod?

– Te supui, zise Adrian, adevărul e adevăr, nu poţi trece peste el. Sunt momente când nu poate fi scos la iveală decât cu mijloace inadecvate din punct de vedere moral, dar eficiente. Poate singurele în clipa aceea...

Aveau asupra ei, aceste descoperiri, o putere de şoc atât de mare încât fiecare cuvânt pe care îl pronunţa era parcă expresia unei uluiri care nu se limpezea? Intuind poate că la mijloc trebuie să fie ceva care se petrecuse între ei doi, şi care nu era numit, Niki, discret, stătea întins în fotoliu şi din când în când se apleca, lua chibritul şi îşi aprindea în tăcere trabucul deja aprins.

– Şi de unde suntem noi siguri, reluă fata, că am scos la iveală un adevăr şi din contră, că n-am exploatat credulitatea altora şi chiar prostia? Sunt la fel de uluită ca şi la zece ani când în clasă un băiat ne-a spus cum doi călători s-au oprit într-o piaţă să cumpere o găină, care costa douăzeci de lei şi cum au scos banii şi au plătit-o şi atunci negustorul le-a zis: „Mă, oameni buni, voi nu v-aţi tocmit, găina costă de fapt cincisprezece lei, na-vă cinci lei înapoi". Călătorii au luat banii şi unul, atunci, zise: „Mă Ilie, bem şi câte-o bere?" „Bem". Au băut şi au plătit trei lei, au băgat fiecare câte un leu în buzunar şi au plecat. Pe drum, „Bă, Gheorghe, zise Ilie, găina asta ne-a costat pe fiecare câte nouă lei (din moment ce avem fiecare câte-un leu în buzunar), de două ori nouă fac optsprezece, trei lei

berea, douăzeci şi unu. Noi am scos douăzeci, de unde dracu a ieşit leul ăsta?!" De unde ştiu eu că adevărul tău nu seamănă cu leul ăsta în plus, care are doar aparenţele de adevăr, când în fond e rezultatul unui calcul fals? M-ai uluit, ăsta e adevărul, şi sunt încă uluită, dar dacă ţii la mine eşti obligat să-mi spui adevărul adevărat şi nu pe cel stors prin exploatarea naivităţii şi neghiobiei...

– N-am vrut să *storc* niciun adevăr în afară de cel care a ieşit la iveală: ăla e, altul n-am! zise Adrian parcă cu mâhnire.

– Care?

– I-ai spus singură pe nume: e naivitatea şi neghiobia. Naivitatea nu e ceva rău, dar dublată de neghiobie, se potenţează reciproc şi fac să apară adâncimea sentimentului. Te rog să mă ierţi, nu e obligatoriu ca un om naiv şi neghiob din fire să nu aibă sentimente adânci. Dacă neghiobia domină sentimentele, ei, asta e grav. Această revelaţie pune în umbră, dacă nu scoate chiar din discuţie procedeul folosit, care e doar expresia cazului de forţă majoră luat în totalitatea lui.

– Nu văd, zise Luchi, cazul de forţă majoră. Admit, deşi n-ar trebui să admit, mă revolt când mă gândesc că trebuie să admitem ca în caz de forţă majoră să folosim un anumit procedeu. Dar ce se întâmplă când forţa majoră nu apare cu claritate? Sau nu apare deloc?

– Uite, Luchi, zise Adrian, forţa majoră apare în cazul în care nu mai există niciun alt mijloc de a determina un anumit lucru să se producă. Adică ştim cu certitudine că de pe acoperişul acela o să cadă curând o cărămidă într-un loc de trecere, o vedem cum se desprinde, nu ne repezim în clipa aceea ci pur şi simplu îmbrâncim pe cei care n-o văd şi-i dăm astfel la o parte? Îmbrânceala asta e neplăcută, dar era mai plăcut să-ţi cadă cărămida în cap?

Aici ar fi trebuit ca ea să dea cărţile pe faţă şi să-i spună că această comparaţie era nepotrivită cu ceea ce făcuse el. Dar iarăşi era adevărat că el i-ar fi putut răspunde că nu întorci o fată din drumul măritişului cu declaraţii de dragoste, oricât ar fi ele de patetice. Fiindcă unica armă nobilă de care putea dispune Adrian în acele zile tocmai asta era (în orice caz îi reproşa în gând de ce n-o folosise): declaraţia sinceră de dragoste.

Poziție șubredă: i-o făcuse ulterior, după ce o fermecase săptămâni în șir cu prietenia lui și ea îl respinsese. De ce îl respinsese? Prietenia precede dragostea, apoi o îmbogățește. Nu trebuia să-l respingă, oricum, poziția ei putea părea nu numai șubredă ci și vinovată, prin faptul că nu-și stăpânise repulsia când el îi declarase că o iubește.

– Nu, Adrian, eu continuu să rămân uluită... La ce bun că un om se dovedește capabil de cel mai frumos gest, dar și de cel mai urât? Aici el ar fi trebuit să-l imite pe Ștefan și să se ridice și să plece. Pentru că, de ce îl chemase? Ca să-i spună ea singură că, *la ce bun*? Dar Adrian nu schiță niciun gest. El era înarmat cu puterea gândirii, care o fascina pe fată.

– Nimic mare nu se face fără riscuri, răspunse el. Alții ucid ca să fie fericiți. Eu, ce-am făcut?

Într-adevăr, ce făcuse? Ea avu o expresie ca și când s-ar fi rătăcit între mai multe uși deschise care o loveau. Parcă nu mai putea vorbi.

– Și pe urmă nu e mai bine să simplificăm? zise el în șoaptă, în timp ce ea, ascultându-l mai înainte, nu observase că Niki nu mai era în fotoliul lui, se dusese pe undeva prin bucătărie. Te iubeam și vedeam cum te îndrepți cu pași siguri spre altar să-ți pună părintele pirostriile. Cum să te împiedic?

Ea sări în sus și văzând că Niki nu mai era acolo, îi răspunse cu o voce pătimașă:

– Mă iubeai, mă iubeai, dar iubirea nu trebuie pătată! Și atunci? îl întrebă ea cu frumoșii ei ochi strălucind de viață, cum să trăim săvârșind tot felul de ticăloșii, spune-mi, Adrian...

– Cine zice că trebuie să le săvârșești?! se miră el.

– Tu ai spus!

– Nu, și viața pe care putem să ne-o construim se poate baza pe sinceritate. Ce-am făcut eu reprobabil? I-am spus pretendentului tău că te iubesc. Asta era adevărat. Mârșav ar fi fost dacă spuneam o minciună.

– Dacă aș ști că niciodată nu vei mai amesteca adevărul cu minciuna...

Și era întâia oară când nu numai cuvintele propriu-zise, dar și glasul ei avea pentru el o promisiune în care putea crede și spera,

ca s-o poată cuceri. Ea se ridică în picioare ca o prințesă, în timp ce el sări şi îi luă mâna să i-o sărute.

– Acum eu trebuie să mă duc! La revedere! Noapte bună.

Şi urcă în camera ei. Se dezbrăcă, se culcă şi stinse lumina cu regretul că Mihai fusese atât de laş şi nu venise. Dar parcă îi părea bine că el avusese curajul acestei laşități, ar fi putut s-o pățească şi i-ar fi părut atât de rău că niciodată nu şi-ar fi iertat că din pricina ei ar fi murit... Adrian, ca şi Ştefan, era mai bine înarmat, în timp ce Mihai e atât de prost, săracul, că ar fi putut să se supere pe ea şi să-i trimită scrisoarea aceea, fără să se întrebe dacă n-ar fi fost mai bine, înainte de a se fi aşezat să i-o scrie, să-i dea un telefon şi să verifice: Luchi, e adevărat că...

Luchi adormi şi visă că era vară. Oraşul strălucea sub razele soarelui, în timp ce tramvaiele, parcă adormite, abia plecau de prin stații; iar ziua n-avea sfârşit. Pe urmă se făcea că era la ştrand şi se repezea în apă cu capul înainte... Se făcea apoi că în altă zi, dar într-una mult mai frumoasă, de început de vară, când primăvara n-a plecat de tot şi când seninul cerului şi puritatea aerului te fac fericit şi ştii că eşti, dar nu ştii de ce, când crezi că viața e o lumină din care nu pierim niciodată, plecase singură la plimbare, cu inima parcă afânată de sentimente amestecate, de milă, de înțelegere şi îngăduință, dar şi de un dispreț plin de simpatie față de babe, de bătrânii cu fălci tremurânde pe care îi întâlnea în cale şi care populau şi ei, în mod straniu, parcurile, în timp ce, gândea Luchi, moartea îi căuta pe-acasă... Moartea nu există, gândea Luchi, existăm noi, care suntem şi într-o zi nu mai suntem... Ei şi?

Luchi se trezi cu acest gând în minte şi rămase liniştită în întunericul odăii. Deodată începu să plângă. „Şi dacă toate comorile ființei noastre le vom da tot aşa, primului venit, despre care nu ştim decât lucruri spuse de el, când în realitate nici nu-l cunoaştem şi asta numai pentru că marele explorator lipseşte, sau nu există?... Ce ticăloşi ăştia doi, ce m-au silit să fac... E adevărat că mi-au plăcut sentimentele pe care el le-a exprimat în seara aceea când l-am lăsat singur cu Niki, despre țărăncile lui, niciodată n-am auzit un băiat vorbind atât de frumos despre fete... Şi faptul că la *Tunelul norvegian* s-a purtat ca un bărbat curat, fiindcă o iubea pe

fata aceea a lui din sat... O iubea... Câți nu iubesc şi în acelaşi timp, la o petrecere, comit, fără să ezite, tot felul de trădări şi murdării... Dar m-am grăbit, cu toate că nu am devenit femeie printr-un simplu accident amoros cum ar fi putut să se întâmple şi se întâmplă foarte des cu noi, ci un băiat a cărui expresie în clipele acelea era terifiantă... Era fericit ca un îndrăgostit, nu triumfător ca un animal... Ce mai încoace şi-ncolo, m-a sedus fără să ştie, în timp ce eu descopăr acum că de fapt mi-e străin...El e îndrăgostit sigur, nu de mine, Luchi, pe care nu mă cunoaşte, ci probabil de ochii mei. Ei şi? Nu pot să-ți placă mult timp nişte ochi... Iar ăştelalți doi nici măcar atât, în orice caz, unul m-a cucerit intelectual, dar ca bărbat îmi inspiră o stranie repulsie, iar celălalt m-a cucerit inspirându-mi o mare siguranță că sunt ocrotită, ca să descopăr pe urmă că şi-a pierdut încrederea în mine la prima uneltire. Numai siguranță nu mai pot simți eu lângă el... Doar dacă devin eu bărbat în locul lui şi preiau eu toate inițiativele, cum a făcut mama, subjugându-l astfel pe ofițerul ei pentru totdeauna! Dar cum să pot să fac aşa ceva? Ce ştiu eu despre viață şi despre bărbați? Nimic! Dar e un gând! Aş putea afla dacă m-aş strădui. N-a fost rău că m-am lăsat sedusă de Ştefan. E primul pas... Eu am vrut... O să-mi iau examenele şi o să ajung medic... Şi atunci văd eu... Nu e nicio nenorocire că la douăzeci şi trei de ani nu sunt încă pe drumul măritişului. Şi dacă va fi ceva mai târziu? Nu va fi acelaşi lucru?"

Şi Luchi mai rămase încă minute în şir cu ochii deschişi în întuneric. Nu mai gândi nimic, ca şi când amânarea măritişului ei i-ar fi dezvăluit deodată o lume nouă şi necunoscută, plină de farmec prin libertatea pe care şi-o recăpăta, dar şi de primejdii, cărora trebuia, de-aici înainte, să le faci față singură... Ce-o să fie cu ea dacă în cele din urmă tot nu apare bărbatul care să-i placă? Fiindcă trebuie să-l găsească, amânarea nu înseamnă nepăsare. E un răgaz de cunoaştere şi nu unul de renunțare. Fiindcă dacă îl găsea, şi mâine se mărita cu cel care i-ar fi confirmat ceea ce ştia de mică, dar care nu-i confirmase nimeni până atunci: că viața e lumina soarelui, frumusețea pământului. Dar oamenii nu erau...

XIV

Se făcuse ora cinci dimineața și cei doi continuau să stea în hol și să asculte la radio mersul evenimentelor, chiar dacă difuzate numai din punctul de vedere al legionarilor. S-a aflat mai târziu că echipa care era de serviciu în acele zile în fața microfonului era convinsă că transmite ordinele și comunicatele generalului în timp ce afară, la ieșire, firul principal era tăiat și branșat la un altul, de unde transmiteau legionarii și care era singurul care se auzea. Ce se spunea? Că la 20 noiembrie diabolicul Alexandru Rioșanu a dat ordin scris ca un anume Davidescu, individ care l-a strangulat cu mâna lui pe comandantul legionar Victor Dragomirescu, să fie pus în libertate! Și-a permis! La 27 noiembrie, același mason satanic Rioșanu dă ordin să fie înlocuită garda de legionari de la Jilava, prin jandarmi. I-auzi! Mai erau înăuntru dușmani ai legiunii, comuniștii de pildă, care trebuiau masacrați și în orice caz era acolo un loc foarte potrivit unde puteau fi uciși cu bâtele și alți dușmani ai legiunii (cu bâtele răzbunarea nu e atât de abstractă cum e cu pistolul) și acest jidănit de Rioșanu avusese îndrăzneala să se atingă de camarazii care păzeau închisoarea și pur și simplu să-i gonească de acolo... La 31 decembrie *se dă* ordin telegrafic (nu mai spuneau cine) să fie luați sub protecție de către jandarmi și poliție foștii politicieni ai trecutelor regimuri... Prin descinderile în lojile masonice s-au descoperit nu numai niște inocente șorțuri de zidari, compase și echere, ci pur și simplu documente care arătau că mulți demnitari în funcțiune se adunau în loji și puneau la cale ruperea noastră de Axă! Asta era o crimă de o îndrăzneală nemaivăzută. Și mai ce? Că ofițerilor și aviatorilor care erau bănuiți că simpatizează cu legionarii *li se lua* comanda! Iarăși nu se spunea cine comitea asemenea fărădelegi. Că prefecții legionari, printr-o perfidă diversiune, fuseseră convocați la București și opriți, ca să nu se poată întoarce în capitalele lor și luau acolo parte la evenimente. Dar „... vom reteza capetele hidrei demoliberale și vom pedepsi pe toți trădătorii și pe toate uneltele conspirației masonice... Suntem informați că la cazarma gardienilor publici,

unde se găsesc câteva sute de legionari, a fost adusă armata, care a tras în plin cu tunurile şi mitralierele. Întreaga populaţie a capitalei nu trebuie să se lase intimidată de ultimele zvârcoliri ale francmasoneriei şi slugilor jidovimii..."

– Nu, deloc, zise Adrian, cum să ne lăsăm noi intimidaţi?!

– Formidabil, exclamă Niki din când în când, ai zice că victoria le stă la îndemână...

– Şi dacă le stă!? spuse la un moment dat Adrian.

– Ai dreptate! exclamă şi Niki înfiorat. Tot ce ştim e că generalul, după cum recunosc şi ei, a primit lupta, n-a cedat, dar dacă e învins?

– Să ascultăm, zise Adrian. Nu mă culc până nu văd ce iese.

O voce anunţă că la microfon va vorbi acum cutare personalitate legionară...

– Români, începu el cu o voce dramatică, se sinucide naţia!...

Adrian începu să râdă zgâlţâindu-se şi nu mai termina, încât Niki îi spuse să se oprească fiindcă vroia să audă... Adrian însă nu mai vroia, ai fi zis că totul pentru el se limpezise: Dacă acest legionar important vorbea de sinucidere, era clar că legionarii erau aceia care se aflau în această postură. Că divizia III, din corpul I de armată din Piteşti, a primit ordin să tragă în legionari, spunea personalitatea cu un glas tragic, ca şi când nu atât faptul în sine, că generalul nu ceda, ar fi fost un sacrilegiu, ci ordinul său, de a se trage în legionari... Ca şi când ar fi trebuit să iasă generalul în stradă şi să zică: hai, măi, băieţi, fiţi cuminţi, nu sunteţi voi copiii mei, duceţi-vă acasă, că o să vă satisfac toate cererile...

– Soldaţi, striga acela încheind, daţi mâna şi împreună, cu puteri uriaşe, să pornim lupta cea mare, de însănătoşirea neamului românesc, căzut în robia tâlharilor şi a curvelor...

Adrian izbucni din nou în râs şi de astă dată şi Niki se destinse şi râse şi el. Când, o voce mistică şopti în aparat:

– Să trăieşti căpitane! Gata de moarte, îţi vom executa ordinul.

Apoi alt glas anunţă că generalii Dragalina şi Coroamă se apropie cu unităţile lor de capitală. Şi izbucni după această veste un cântec pe care Ştefan îl auzise şi pe străzi înainte de atacul Palatului Telefoanelor: „Urlă duşmanii!..."

Niki se uită la ceas. Era aproape şase.

– Ce-o fi? zise el. Ce s-o fi petrecând?

Neliniştea îi stăpânea iarăşi.

Deodată fiorosul cântec se opri şi se aşternu tăcerea.

– A fost ocupată clădirea Radioului, zise după câtva timp Adrian.

– Nu, zise Niki, microfoanele sunt deschise, s-ar fi auzit împuşcături. Când l-au asasinat pe Armand Călinescu şi au pătruns în sala microfonului principal ca să-şi anunţe isprava s-au auzit împuşcături. Apropo, ştii cine i-a dezarmat pe urmă chiar în clipele când coborau pe scări? Directorul, cu mâinile goale, simulând că are în spate garda militară. A strigat: Atenţiune gardă, ochiţi! Apoi asasinilor: Sus mâinile! Jos pistoalele! Şi indivizii au aruncat pistoalele şi s-au predat. Ştii ce-au păţit pe urmă...

– Da, ştiu, au fost duşi la locul asasinatului, executaţi şi lăsaţi acolo să-i vadă populaţia. I-am văzut şi eu.

Niki se uită la ceas:

– Mă duc, zise, să vedem dacă nu găsesc vreun ziar la chioşc.

Şi se întoarse repede şi radios cu un ziar legionar fluturând în mână.

– Fii atent aici, strigă el. Şi începu să citească:

Pentru împiedicarea vărsării de sânge pe care noi nu am vrut-o şi care n-a servit decât duşmanilor comuni ai României şi Axei, cunoscând că politica Germaniei şi Italiei cer condiţiuni speciale, pe care Mişcarea legionară le recunoaşte şi având în vedere că între conducerea statului şi Mişcarea legionară au început tratative pentru limpezirea situaţiei, ca să uşurăm mersul acestor tratative

ORDON

Ca să se înceteze imediat orice luptă, legionarii vor părăsi de îndată instituţiile publice ocupate şi vor reintra în viaţa normală.

Cer ca acest ordin să se execute fără şovăire şi cu cea mai mare strictеţe. Vreau ca în cel mai scurt timp ţara să-şi recapete aspectul normal.

Horia Sima

Bucureşti, la 23 ianuarie 1941, orele cinci dimineaţa.

În acelaşi timp la radio izbucni deodată cu o forţă impresionantă vechiul cântec:

Deşteaptă-te, române,
Din somnul cel de moarte...

– Niki, zise Adrian întru târziu, Horia Sima a dat acest ordin în libertate sau capturat?

– Nu mi se pare clar, a pomenit de tratative care se duc cu conducerea statului.

Era însă o minciună, tratativele eşuaseră încă din noaptea trecută şi în cursul zilei se află, din manifestul dramatic către ţară al generalului care în sfârşit apăru în presă, că el nu mai lăsa „copiilor" lui nimic, le lua totul şi tot ce mai zicea că va păstra era „spiritul legionar". Exact ca la morţi! Se plângea de nerecunoştinţă, zicând că în paginile istoriei şi ale omeniei nu credea să se poată înscrie o faptă de o ingratitudine mai mare... A fost silit să scoată armata... Şi el care a făcut lovitura de stat de la 6 septembrie fără o picătură de sânge, care a suferit ca nimeni altul chiar şi pentru netrebnicii de la Jilava (adică pentru cei care fuseseră masacraţi la 26 noiembrie!) a fost silit să lase trupele să tragă în fraţii noştri... „Români, zicea el, voi pregăti noua aşezare politică a statului..." Era deci clar că se debarasa chiar şi de legionarii care nu se ridicaseră contra lui, aşa-zişii „seniori"... „Azi, continua el, se toarce sub ochii noştri soarta de veacuri a lumii. Şi la împlinirea ei fiecare trebuie să vă simţiţi chemarea... Fiindcă eu n-am fost până ieri şi nu vreau să fiu nici mâine nici instrument de tiranie, nici punte de anarhie..."

Avusese însă grijă, înainte să facă această declaraţie de efect, să spună că regimul său se sprijină pe suflul nou care s-a aşezat în lume, într-o comunitate cu Germania şi Italia. Acolo ce regimuri erau? De tiranie sau de anarhie? În acele ore însă bucureştenii, chiar dacă îşi puneau ei această întrebare, nu i-o puneau generalului: astea sunt vorbe, gândeau ei, istoria cu suflul şi cu comunitatea. Practic, acest om îi reprimase hotărât tocmai pe aceia care n-aveau nicio ezitare şi niciun scrupul să instaureze în ţară, cu orice mijloace, cum o dovediseră, acel suflu şi acea comuniune...

Vârfurile legionarilor care declanşaseră rebeliunea nu aşteptară să pună generalul mâna pe ei: cu ajutorul nemților, care îi adăpostise în acele ore, fugiră din țară.

Şi astfel nici acel *aconto* teribil promis comuniştilor de la Jilava nu avu urmări... Legionarii nu puseseră mâna pe puterea deplină ca s-o facă. Şi nici în timpul rebeliunii nu avuseseră nici timpul, nici puterea să se răfuiască, în felul lor sângeros, cu cei întemnițați dincolo de celula 20: de mult închisoarea era bine păzită de armată...

Citind manifestul generalului (pe care i-l aduse proprietăreasa, o femeie încă tânără şi de o serviabilitate rece, care îți amintea parcă tot timpul că nu va ezita să te dea afară dacă nu-i vei plăti la timp chiria), Ştefan sări în sus, se îmbrăcă în câteva minute şi o luă spre staţia de tramvai de pe Carol Davila. Da, iată, tramvaiele şi începuseră să meargă. Călătorii, nu prea mulți, aveau chipurile vesele, alții se urcau făcând glume, vorbind tare taxatoarei, „avansând înainte", cum îi îndemna ea, desfăcând apoi ediții speciale de ziare şi parcurgând cu grabă şi nervozitate manifestul generalului şi ştirile.

La redacție Ştefan găsi toată lumea adunată în sala mare. Toți erau bucuroşi. Nimeni nu comenta nimic. Marile bucurii nu au glas. Toți îl aşteptau pe patron.

PARTEA A PATRA

I

Iată cum se dovedea că nu există secrete militare: individul acela care îi spusese lui Achim într-o zi în Obor că pe primăvară aşa, el, Achim, va fi concentrat, în ciuda faptului că unitatea sa de *ceferé* în loc de armă avea pentru fiecare soldat sau gradat instruit câte un perforator de bilete, avusese dreptate. Nu chiar în primăvară, dar cu câteva săptămâni înainte de zilele babelor, Achim Moromete primi ordin de chemare.

Stătea cu hârtia în mână şi arăta încântat, în timp ce Angela se făcuse palidă. Îşi şterse nasul cu un deget, gestul lui de la ţară care dădea parcă gândirii un impuls:

– Bă, f... în c... pe mă-sa! exclamă el, de unde o fi ştiut? Că nu era nici general, nici majur, era un simplu civil, ca mine, dar uite că se cam ştie, cine zice că nu se află...

– Achime, şopti fata cu alt glas decât al lui, slăbit de o panică bruscă, dacă nu te mai întorci?

Parcă dăduse deodată frigul peste ea, se apropie şi, tremurând, se lipi de coasta lui. El n-o luă în seamă.

– De ce, zise, e concentrare, nu e război. Unde vezi tu?

Ea nu răspunse unde vedea, dar din clipa aceea înfăţişarea ei se schimbă, chipul îşi pierdu veselia şi nepăsarea, iar ochiul îi rămase deschis asupra bărbatului, cu o expresie întrebătoare pe care nu şi-o mai putea ascunde. „Nu mi-a spus nimeni nimic, parcă zicea ea, dar nu ştiu dacă ai să te mai întorci. Şi nimeni pe lume nu mă mai poate linişti până nu aflu: ori că e pace şi nimeni nu mai moare în război, ori că ai murit şi nu mai am de aici înainte ce să mai aştept de la tine."

Trebuia să plece în patruzeci şi opt de ore. La început Achim se uită şi el câteva ceasuri în şir la ea, mirat de schimbare, apoi se supără şi îi repetă că n-avea de ce să se sperie, război nu e, unitatea lui e în afară de orice pericol chiar dacă ar fi, linia întâi nu se

formează pe căile ferate de transport... Ea se liniști doar în aparență, fiindcă rămase pe chipul ei ce era mai rău, privirea cu care se uita la el, semnul acela de întrebare, frica aceea pe care n-o mai putea alunga nicio judecată, nici chiar faptul că după câteva luni el s-ar fi întors. Cine putea să știe ce semn misterios ascundea o astfel de hârtie, care te smulgea din casa ta și îți poruncea să te duci nu se știe unde?

Spre seară neliniștea ei crescu. Totul parcă se stricase și Achim se posomorî. „Da, da, gândi, are și ea dreptate. Plec, o las singură. Dacă se întâmplă ceva (poți să știi?!), ea cine a fost? A fost nevasta mea, atâta vreme, dar cine s-o creadă?"

A doua zi dimineață se duse cu ea la primărie să se însoare cu ea, dar era prea târziu, li se cereau tot felul de acte și li se dădea un termen de cel puțin două săptămâni. Dar până să afle toate acestea ar fi trebuit ca neliniștea ei să dispară; iată, nu mai rămânea singură, era nevasta lui și în acte și dincolo de moarte. Dar nimic nu se schimbă pe chipul ei și nu avu niciun regret când află că nu se putea căsători cu el atât de repede. N-o interesa câtuși de puțin evenimentul. Chiar se supără.

– Nu-mi arde mie acuma de măritiș, spuse.

Numai la gară, când trenul se apropie, parcă își mai veni în fire. Îl prinse de gât și cu fața aproape de a lui șopti:

– Nu fi supărat pe mine. Îmi trece mie. Să-mi scrii.

– Îți scriu eu, zise Achim, dar vezi ce faci. Să nu te prind că... Ia vezi!

– Nu-mi duce tu grija mea, răspunse fata și deodată se supără: Fii liniștit, îi zise, pe șaua ta n-o să încalece nimeni. Și adăugă: tu să nu încaleci pe-ale altora.

– Gura, fă, că te-aude lumea! Nu ți-e rușine?

Și sări pe scara vagonului. Când trenul se puse în mișcare, ea se mișcă odată cu el și îl petrecu fluturând o batistă, până ce trenul pieri golind peronul în care intrase pufăind apocaliptic.

II

Achim ştia că din moment ce eşti dat la trenuri, trenuri vezi. Nu lua seama la ele. Le întâlnea în gări, se încrucişa cu ele pe câmpii şi prin munţi pe unde linia era dublă, unele lungi, nesfârşite, de marfă, dar a dracului marfă, bălţată, îndreptată în sus cu ţevi care nu puteau fi acoperite: trenuri antiaeriene. Dar şi tunuri cu ţeava scurtă şi groasă. Şi parcă tancurile nu erau şi ele o marfă? Unde mama dracului erau duse? Îl vezi că merge încolo, spre Bucureşti, dar parcă poţi să spui că aia e destinaţia?

În apropierea gărilor Achim deschidea uşa şi cobora pe ultima scară uitându-se cu o curiozitate lacomă la mulţimea care începea să se mişte în valuri, gata să ia trenurile cu asalt din mers. Unii, cei fără bagaje, aşa şi făceau, cu riscul să-şi rupă picioarele, sau să fie chiar tăiaţi de tren. Lui nu i se întâmplase să vadă, dar alţi şefi de tren povesteau că văzuseră. Parcă oamenii sunt în toată firea lor? Unde s-or fi ducând? Ei, chiar aşa, să stai şi să te întrebi ce îl face pe un om să plece de-acasă şi să ia cu asalt trenurile? Nu numai oameni, bărbaţi zdraveni, dar şi muieri singure, fete, chiar şi bătrâni. Şi uneori şi mame cu copii în braţe. Când nu erau trenuri ce făcuseră? Trăiseră şi atunci, dar mai puţin înnebuniţi de cum arătau acum, mai liniştiţi, fără feţele astea care în îmbulzeală deveneau sălbatice... Da, aşa este. Avea dreptate Angela, ceva nu era în regulă, anul trecut peroanele erau liniştite, lume puţină... Ce se întâmplă? Se mută lumea dintr-un loc într-altul? Fuge de undeva?

Într-o zi, în timp ce se plimba agale printre linii în aşteptarea orei sale, Achim Moromete se opri lângă o femeie care plângea de furie că fusese îmbrâncită de toţi şi pierduse trenul şi intră cu ea în vorbă.

– Unde te duci?

– Până la fi-mea, la Ploieşti, are nuntă mâine, şi uite că mă dădură la o parte şi n-o să fiu şi eu azi la ea să-i dau o mână de ajutor...

Dar deja o speranţă licărea în ochii ei uitându-se la acest om în uniformă... Poate ştia el ceva... Un alt tren decât cel de la miezul nopţii, care nu se anunţă oamenilor... Deşi avea faţă care făcea

nuntă, era încă tânără şi mai ales nu era grasă, cum li se întâmplă unor mame după ce nasc şi pe care nu numai traiul bun le îngraşă, ci şi necazurile. „Asta precis că e văduvă, altfel ar fi cu bărbatul după ea", îşi spuse Achim şi un gând îi veni şi îi luci şi în ochi şi femeia îl citi în aceeaşi clipă şi luci şi în privirile ei acceptându-l.

– Şi bărbatul când ţi-a murit? zise Achim în şoaptă, să nu turbure parcă simplitatea înţelegerii lor.

– Sunt opt ani de când s-a prăpădit, zise ea.

– Ce-a avut?

– Băutura...

– Aşa de tânăr?

– Nu era aşa tânăr, zise femeia. A căzut într-un şanţ şi a dat viscolul peste el! Eşti om, nu eşti de fier. L-am găsit ţeapăn... S-a trezit el, dar mult n-a dus-o, că a răcit la plămâni...

– Se purta urât cu tine?

– Nu, nici măcar nu bea din podul de porumb, nu era un beţiv, era un chefliu, bea şi el cu alţii mai bogaţi... Dar fie că bea rău, fie că nu ţinea, că se cherchelea de i se făceau picioarele mai blegi ca la un olog. „Mă, îi ziceam, nu mai bea." „Nu mai beau!" zicea el şi se ţinea o vreme, dar era trist, săracu, mi se făcea milă de el, tot eu îl îndemnam: „Du-te, îi spuneam, dar bea şi tu cu măsură..." „Păi cu măsură beau", zicea, adică cu sticla aia de măsurat. Ce puteam să-i fac?! Se făcea alt om, îmi plăcea parcă şi mie mai mult de el când se întâmpla să nu se întoarcă acasă pe-o singură cărare, era vesel, glumea, cânta, şi cânta frumos, te şi mirau cum stătea veselia şi cântecul în el în celelalte zile, şi numai vinul le scotea... Era mai mare ca mine cu douăzeci de ani, adăugă femeia, cu o expresie bruscă de fericire care o întineri şi alungă cu totul de pe chipul ei grija şi necazul pentru nunta fetei la care avea să întârzie.

– Hai cu mine, zise Achim mereu în şoaptă şi se urni din loc fără să se uite să vadă dacă va fi urmat.

Mergea însă încet, parcă ar fi fost dus pe gânduri. Muierea îşi luă bocceaua şi îl urmă. Din pricina acestei boccele pierduse trenul, îi căzuse din mână, adică fusese smulsă şi fusese silită să se tragă îndărăt. Achim ar fi putut să facă doi paşi, să i-o ridice şi să i-o dea, dar se uitase nemişcat la zbuciumul de pe scări şi nici măcar nu-i

trecuse prin cap să sară şi s-o ajute. La început avusese reflexele obişnuite ale omului care nu poate rămâne indiferent când alţii suferă, dar pe urmă se gândise că în felul ăsta o să ajungă departe, un fel de hamal al altora, în timp ce el avea alt grad, era şef de tren şi descoperise plăcerea de a te uita la chinurile altora şi de a rămâne impasibil... Fiindcă, uite... Gările sunt aglomerate şi lor le arde să se ducă la nuntă... Au dreptate, o nuntă face fi-ta, dar dacă asta e situaţia la gară, descurcă-te. Va să zică asta era, gândi el mai departe, în timp ce muierea mergea chiar lângă coasta lui cu acel mers nesimţit al ţărancelor de ai fi zis că tălpile lor nu ating pământul, nunţi, botezuri, naşteri, morţi, poate vânzări, cumpărări, plecări de tot, sau întoarceri de ani; asta sunt prin urmare pricinile care îi trimit spre trenuri... „Dar de ce aşa mulţi?!" se întrebă el rămânând ca într-o visare asupra acestui gând nedezlegat... Şi apoi: „Până la Ploieşti nu mă prinde nimeni şi dacă mă prinde nu sunt funcţionar la c.f.r. să mă amendeze. Am şi eu interesele mele, nu numai cefereul, dacă nu se întâmplă nimic o să-l servesc şi eu cu inima mai uşoară".

Mergeau de-a lungul unui tren gol, trenul lui, care urma să fie tras în staţie şi să plece peste aproximativ un ceas. Se opri într-un loc, puse piciorul pe-o scară şi urcă. Muierea urcă după el. Trecură prin câteva coridoare şi într-un loc Achim scoase o cheie din buzunar şi deschise: era în apropierea coletăriei cuşeta lui proprie, de şef de tren.

– Uite, îi spuse el muierii arătându-i banca pluşată, stai aici, am să te încui şi dacă avem norocul să nu vie vreun control până la Ploieşti, ajungi, *bine a*, la destinaţie şi pe deasupra fără să te mai înghesui cu alţii pe coridoare. Culcă-te şi dormi liniştită...

Era un tren militar care în câteva ore se umplu până pe acoperiş de soldaţi şi ofiţeri. Se făcuse noapte şi cele două locomotive gâfâiau prin văile şi prăpăstiile munţilor, fluierau însă victorioase, ai fi zis că chiuiau, în timp ce fumul le ieşea pe coş în ritmul urcuşului. Achim se uită la ceas. În curând va veni Sinaia, şi dacă nici de-acolo nu se va urca vreo echipă de controlori, călătoarea lui clandestină nu va mai fi în pericol să fie dată jos, fiindcă până la Ploieşti trenul nu mai oprea. Aplecat în afară şi ţinându-se cu o

mână de bara neagră, Achim scruta liniştit lungul peron când trenul opri. Nimeni. Numai soldaţi.

Când intră în cuşetă, neliniştită, muierea îl întrebă din priviri: ceva rău?

– Ai scăpat, zise el, până la Ploieşti nu mai oprim... Stau şi eu niţel şi mă duc să-i controlez pe-ăştia care s-au urcat la Sinaia. Când omul vrea, mai zise el, câte nu se fac... Te duci acum la nuntă... De ce n-am petrece şi noi?

– Păi, să petrecem, şopti ea... Şi după o tăcere, privindu-l drept în faţă: de ce să nu petrecem?... O să mă duc şi eu cu inima uşoară la nuntă, că am întâlnit un băiat bun... Ai nevastă, copii?

– Am nevastă, zise Achim.

– Mai bine că n-ai copii, pe vremurile astea.

– ...Să ştii că de băut n-am decât două sticle cu bere, reluă Achim.

– Ne-ajung, răspunse muierea ca şi când ar fi fost mai mult decât încântată.

Achim însă nu se grăbi să scoată acele sticle, ci se apropie de ea atât de mult încât, deşi îl aştepta, ea se dădu instinctiv înapoi. El însă o prinse şi o culcă încet de-a lungul băncii. Muierea ridică bărbia sus... Apoi el o dezveli... Şi se repezi asupra ei atât de flămând încât, simţind că bărbatul acesta nu va fi multe minute al ei, se agăţă şi ea de el şi îi ieşi repede în întâmpinare. În timp ce el era tăcut, ea avea respiraţia şuierată de bucuria pe care i-o pricinuia ei, femeie trecută de mult de treizeci şi cinci de ani, această întâlnire nesperată şi de teama că totul se va sfârşi atât de curând... Ceea ce se şi întâmplă... Bărbat în putere, dar prea grăbit... Al ei, tatăl fetei (care avea acum nunta), era aşa de blând când se apropia de ea încât totul se dezlega şi se descătuşa în sufletul ei făcând-o să se simtă atât de uşoară, că îi venea să creadă că ar putea zbura: grijile, teama de ziua de mâine, frica de boli, suferinţa sărăciei, gândul morţii, totul se topea, se îndepărta de patul lor... Simţea că ar fi putut muri fără nicio părere de rău...

– Şi în bocceaua asta ce ai? zise Achim vesel, destupând la uşă sticlele cu bere. Ia, îi zise, stai să-ţi dau şi un pahar...

– Păi ce să am, răspunse muierea, hainele mele bune!

– A, da, sigur... Şi ce e bărbatul fetei la Ploieşti?

– Lucrează la sonde...

– Bun băiat!

Şi Achim duse sticla la gură şi o goli pe toată pe nerăsuflate. Apoi se ridică şi îşi luă chipiul.

– Eu trebuie să mă duc, zise... Când ajungi la Ploieşti, te dai jos şi gata...

Parcă ar fi spus: iată ce simplu e când totul începe bine! Femeia dădu din cap că a înţeles şi că la fel gândeşte şi ea şi îl urmări ieşind cu o privire mare care nu clipea.

Multe săptămâni după aceea trebuiră să treacă pentru ca Achim să descopere într-o zi ce era cu mulţimile acestea care aşteptau trenurile în gări şi se repezeau asupra lor ca nişte haite. De mult timp se întreba de ce unele trenuri de persoane aveau perdele la ferestre şi aceste perdele erau trase. Cine era înăuntru? Până ce într-o gară văzu un ofiţer neamţ dând perdeaua la o parte, trăgând geamul şi scoţând capul afară. De atunci începu să fie atent la numărul acestor trenuri. Tăcut, le căuta cu privirea sa, care părea, din pricina lăcomiei, uluită, deşi era senină ca o oglindă şi când le descoperea trase pe vreo linie de aşteptare, se oprea alături şi cu faţa spre ele se desfăcea la pantaloni şi urina abundent. Nici el nu înţelegea de ce îl apuca tocmai atunci şi când observă coincidenţa, se stăpâni. „Care era direcţia acestor trenuri mute înţesate cu nemţi muţi? Unde se deplasau? Şi în ce scop?“ se întreba şi rămânea nemişcat minute întregi cu aceste întrebări deasupra capului. Dar curiozitatea lui era să descopere şi nu să afle. Încât nu întreba pe nimeni, pe vreun şef sau camarad ceferist în concentrare ca şi el. Întrebările fără răspuns nu-l stinghereau... Le vine lor rândul, răspunsul, chiar dacă ar trebui să treacă mulţi ani. Şi într-o dimineaţă se trezi din somn în legănatul vagonului şi gândi: „Uite de ce a apărut atâta lume pe peroane, lume îmbulzită... Nu fuge nimeni de nicăieri, e aceeaşi lume, dar nu mai au aceleaşi trenuri... li s-a împuţinat numărul, ca să-i ducă pe-ăştia... Domnule, ce de trupe, ce de mulţime de soldaţi, de săptămâni de zile tot trec... Unde mama dracului se duc?“

III

La ora aceea nimeni nu ştia, în România, să răspundă la această întrebare şi nici cei care erau deplasaţi astfel, nici măcar ofiţerii superiori. Nu e absurdă afirmaţia acelora dintre ei care mai târziu, fiind puşi sub acuzare, au răspuns că „n-am ştiut nimic", deşi era evident absurd să crezi că alţii, care afirmau acelaşi lucru şi care se aflau chiar acolo alături de omul care punea în mişcare aceste mase uriaşe de oameni înarmaţi, nu ştiau nimic. Pe vremuri patriarhale, descrise de Tolstoi, întrebarea cine îi împingea pe oameni de la apus spre răsărit îşi păstra toată forţa ei de sugestie mai ales în faţa unui astfel de artist care nu putea să admită în intimitatea marelui său spirit ideea că un singur om, Napoleon, putea fi cauza unui eveniment atât de copleşitor şi cu consecinţe atât de mari pentru o mulţime de ţări, cum a fost invazia pe care împăratul francez a condus-o împotriva Rusiei. În zilele noastre însă, în faţa documentelor uluitoare care au fost capturate şi puse sub ochii istoricului, îndoiala nu mai e posibilă şi misterul sfâşiat: da, un singur om a gândit totul dinainte, a păstrat mai mult sau mai puţin secretă gândirea lui şi cei care au aflat-o din timp n-au crezut în ea, şi şi-a pus-o în aplicare cu o consecvenţă care a provocat nenorocirea unei întregi civilizaţii şi atât de mult a marcat istoria popoarelor europene încât unele din ele ţin şi astăzi, drept sărbătoare a lor naţională, ziua când au pus mâna pe arme (sau au întors armele printr-o mişcare insurecţională) şi s-au eliberat de tirania acestui om, a regimului său şi a acelor mişcări interne care se aliaseră cu el. O astfel de amintire, o astfel de amprentă de care nu ne putem dezice arată că istoria nu e o zeiţă fără pată în faţa căreia să ne închinăm cu smerenie, din moment ce şi-a ales ca erou un singur om şi i-a dat o astfel de putere încât să mişte mari popoare unele împotriva altora şi să-l favorizeze în aşa măsură încât, aşa cum ne dezvăluie documentele, să-l ferească de toate atentatele (care au fost puse la cale împotriva lui aproape tot timpul), să-l ajute să-i prindă şi să-i ucidă pe atentatori, să zdrobească mişcări de revoltă şi să tortureze partizani care se ridicau împotriva lui în ţările căzute

sub robie. Numele acestui om, pe care noi, europenii, ca să putem trăi cu totul liberi ar trebui să-l uităm, este Adolf Hitler.

În istorie un gest poate fi făcut şi de către un om care nu s-a născut să-l facă? Noi vedem că e gestul lui care nu e expresia niciunei cauze şi urmările pe care le provoacă nu sunt câtuşi de puţin expresia, fie şi îndepărtată, a unui ţel ascuns al istoriei. Căci ultimul război a fost o cădere a umanităţii, ţelul nu se vede nici azi, când el demult s-a consumat. Şi asta pentru că firea, caracterul unei personalităţi nu se poate modela pe evenimentul istoric într-atât încât să semene cu o etichetă pe o sticlă, care arată doar denumirea conţinutului sticlei, dar care n-are nicio legătură cu ceea ce e înăuntru. Indignat de excesul istoricilor care prea explicau totul numai prin gesturile şi cuvintele lui Napoleon, Tolstoi era îndreptăţit să afirme că viaţa de roi a omenirii se conduce după legi cărora li se supun populaţii şi şefi în mod egal. Noi însă am descoperit în secolul nostru ceva nou şi nu prin primul, ci prin al doilea război mondial, că roiul poate fi dus într-o văgăună şi asta nu prin voinţa lui colectivă, ci a unuia singur sau a câtorva. Istoricul de mai târziu, care se afla în Germania în ajunul atacului asupra Poloniei şi care studiase de mulţi ani firea şi obiceiurile poporului german, avea să scrie că populaţia Berlinului era departe de a fi entuziasmată de comunicatul pe care avea să-l citească a doua zi în zori şi din care afla că fără să fi fost întrebată era târâtă fără putinţă de întoarcere pe drumul războiului... Cine era acest om care hotăra astfel soarta unui popor?

Ornitologii români au descoperit în Delta Dunării o pasăre cu penaj roşu şi cu comportament bizar: vulpea îi mânca în fiecare an ouăle şi îi punea, în lipsa ei, pietre în cuib, pe care ea, apoi, le clocea toată vara fără să simtă că sunt pietre. Ca să salveze specia, ornitologii au gonit vulpea. Atunci pasărea, spre uluirea acestor specialişti care o supravegheau de departe cu binoclurile, a început să ţipe cuprinsă de o stranie isterie şi şi-a spart ouăle cu ciocul, bătând din aripi şi dansând demenţial. Ce era cu ea? Ce instinct obscur o împingea astfel spre dispariţie? De ce vroia ea să nu-şi mai supravieţuiască? Cine putea să ştie? Natura vroia s-o elimine şi nimeni nu putea interveni ca această poruncă a ei să nu se înfăptuiască...

În viața poporului german, Hitler, încă de la început, semăna cu această pasăre, dar numai prin sfârşitul ei şi nu prin poziția în mijlocul speciilor. Căci Hitler era ca o pasăre ucigaşă, foarte dotată şi vicleană, având geniul marilor cuceritori şi reprezentând o mare primejdie pentru toți semenii săi... Trebuia să piară; cu toate acestea poporul german a dorit, şi majoritatea militarilor lui cu mintea rece au încercat de nenumărate ori să-i forțeze voința şi să-l ferească şi pe el şi pe ei de prăpastia spre care se îndrepta. Putem noi să spunem astăzi că înclinațiile războinice ale poporului german şi-au găsit un exponent în acest personaj satanic? De ce trebuia să se sinucidă poporul german, care de altfel i-a supraviețuit, şi nu s-a sinucis singur, ca atâția alții? Mai degrabă putem spune că acest om şi-a găsit în sânul poporului german elemente pe care le-a selecționat şi cu ajutorul cărora a pus stăpânire pe alții şi nu i-a lăsat din mâini până nu i-a dus la înfrângerea totală, după ce i-a biciuit mai întâi să obțină strălucitoare victorii şi să comită nesfârşite crime. Franța prăbuşită a făcut să apară în fruntea ei doi oameni, un trădător, mareşalul Pétain, şi un salvator, care a făcut pe atunci un gest doar simbolic, căci armată nu mai avea: a vorbit de la Radio, de pe teritoriul britanic şi a spus francezilor că Franța continuă lupta. Acesta era generalul de Gaulle. Cehoslovacia, puternic înarmată şi dispunând de fortificații greu de trecut la granița ei cu Germania, se prăbuşeşte în fața lui Hitler, cuprinsă de o panică irațională, fără să tragă un glonț. Din sânul ei nu s-a găsit un om care să-şi dea seama că lupta avea mai mult sens decât capitularea. Asta înseamnă că poporul ceh şi slovac n-ar fi luptat până la sacrificiu, dacă ar fi fost mobilizat şi ar fi primit ordinul s-o facă? De altfel atunci nu numai în Cehoslovacia nu s-a găsit un astfel de om, ci nicăieri în Europa. În acele zile, aşa cum s-a dovedit mai târziu, agresorul era vulnerabil la granița sa din vest. Totuşi nimeni nu l-a deranjat acolo: nu s-a găsit niciun om în sferele de conducere franceze care să dea ordin armatelor să-l atace cu energie pe Hitler şi să pătrundă fără şovăire pe teritoriul său. Putem de aici să tragem concluzia că armata franceză nu şi-ar fi făcut datoria şi nu s-ar fi luptat eroic dacă acest om ar fi existat, ca să explicăm de ce n-a existat el realmente? În Anglia acest om exista, a venit la putere,

gonindu-l pe acel Chamberlain, neputincios, înainte ca țara sa să rămână fără soldați, îl chema Winston Churchill. El i-a declarat imediat lui Hitler război nemilos, pe viață și pe moarte, și a fost în deplin consens cu poporul său, care gustase totuși mai înainte, sub un alt om, lipsit de clarviziune și hotărâre, din ruşinea umilinței de a se fi bucurat o clipă că războiul a putut fi îndepărtat din lume prin nedemne și zadarnice concesii...

IV

Suntem azi în posesia unor date care ne arată că asemenea acelei păsări stranii Hitler și-a schimbat singur soarta spre sinucidere, ca și când faptul că totul era prea logic și totul mergea prea exact spre victoria dorită de el l-ar fi neliniștit. Și totuși, după căderea Franței, nu venise și căderea Angliei... Dar acest semn în loc să-l împingă spre o concluzie firească și anume mobilizarea tuturor forțelor în vederea invaziei, gândurile sale războinice se întoarseră în altă parte. Ce se întâmplase?

Nu cu mulți ani înainte un om stătea singur într-un birou în fața unei planșe și proiecta ceva. Nu-i era ușor să facă ceea ce dorea, sau mai bine zis ceea ce i se comandase, fiindcă asupra lui apăsa o mare răspundere: obiectul de proiectat era un mic avion cu un singur loc, cu o mitralieră care trebuia să tragă prin raza elicei, și să fie mai rapidă și cu bătaie mai lungă decât a adversarului. De unde știm cât de rapidă și cât de lungă e bătaia adversarului? Alte servicii au avut misiunea să afle și au aflat. Iată: Această jucărie trebuie să intre fără întârziere în dotarea aviației țării (RAF), trebuiesc apoi recrutați vreo două mii de băieți cu vederea și reflexele bune, vârâți în ele și antrenați. Dar de ce? Războiul abia s-a terminat, marii lui mutilați se văd încă pe străzi, toată lumea vorbește de pace. A apărut chiar în lume o mișcare numită *pacifistă*, condusă de intelectuali și scriitori mari, care au scris și descris războiul cu toate ororile lui. Nu trebuie să se mai repete. Nu trebuie să mai aibă loc. Și această mișcare e atât de simpatizată încât

în țara de dincolo de canal, în Franța, a apărut în starea de spirit a oamenilor, şi firește a soldaților, un fel de frenezie a păcii, în orice caz o mare relaxare, o mare euforie.

Yes Sir! O să încercăm să-i trezim pe aceşti oameni la realitate, dacă bineînțeles o să reuşim. Fiindcă îi avem întâi pe-ai noştri, care gândesc la fel cu vecinii. Dar cel mai bine ne-am face datoria dacă am construi cât mai repede o mie din aceste jucării. De ce? Vă voi explica, *Sir!* Să nu uităm că Marea Britanie, care a fost atâtea sute de ani stăpână peste mări, acum nu mai este. Cum, dar nu e posibil. Flota noastră maritimă este încă cea mai puternică! *Yes*, flota în sine continuă să fie cea mai puternică, dar ea nu mai poate apăra Marea Britanie dacă deasupra ei apare un roi de avioane încărcate cu bombe şi începe să i le arunce în cap: o scufundă! Şi după aceea nimic nu mai poate opri flota inamică, intactă, să se apropie de coastele noastre şi să ne invadeze. Da, aşa este şi atunci ce este de făcut? Păi iată, tocmai această mică jucărie cu un băiețaş în ea se poate urca sus, poate veni cu botul din toate direcțiile posibile şi doborî bombardierele. Înainte însă să ajungă la ele, va trebui să dea o luptă cu jucăriile adversarului cu care îşi va trimite el bombardierele, să le păzească. *Yes Sir*, am putea spune că de rezultatul ciocnirii acesteia la care nimeni nu se gândeşte în prezent (în afară de omologul dumitale neamț, care de mult a făcut să iasă din biroul lui aceleaşi planuri pe care vi le cerem noi acum), depinde soarta unui imperiu şi a actualei aşezări în lume. Asupra noastră apasă o mare răspundere, nu numai aceea de a ne apăra pe noi, dar şi pe alții... Apucați-vă deci de lucru şi cuvântul urgență să vă obsedeze seara înainte de a adormi. *Yes Sir!*

Şi din această obsesie, în timp ce omul politic căsca gura neputincios la tartorul de pe continent, a apărut micul avion de vânătoare de a cărui însemnătate numai puțini îşi dădeau seama. Tot atunci oameni cu salarii mici, ingineri modeşti, dar inspirați în orele lor de lucru, au descoperit că bombardierele inamicului pot fi văzute pe un ecran care s-ar forma pe principiul radiolocației, adică al înapoierii undelor radio îndată ce ar întâlni un obstacol şi anume cu mult înainte ca bombardierele să se apropie de coastă, aproape chiar de la decolare şi întâmpinate pregătiți, în timp ce

populația nu mai putea fi nici ea luată prin surprindere. Bizar! Se vedeau țărmurile Franței pe acest ecran, așa cum sunt ele desenate în cărțile de geografie. Și puncte mici, care se deplasau perceptibil, vasele mai mari care alunecau în realitate pe suprafața oceanului. *Yes Sir*, construiți din astea multe de jur-împrejurul Marii Britanii! Și mijloacele necesare de a dirija pilotul de jos, de lângă această minune a tehnicii și de a-l preveni când este atacat și dimpotrivă, de a-i arăta ținta, când trebuie la rândul lui să atace. Și toate aceste descoperiri să rămână strict secrete.

La 30 iunie 1940 generalul Jodl scria că victoria decisivă asupra Angliei nu mai era decât chestie de timp. Hitler trimise la vatră 40 de divizii de infanterie și motorizate. După căderea Franței marele tartor nu mai proiecta pentru moment nicio cucerire care să-i țină toată armata mobilizată. Dar Anglia? A, Anglia? gândeau generalii. Anglia va fi cucerită cu aviația și marina. La 17 iulie, cu două zile înainte de discursul de pace al lui Hitler, pe care îl auzise Niki în Reichstag, înaltul comandament german trimise 13 divizii de elită pe coasta Mării Mânecii, care trebuiau primele să invadeze insula. Forțe blindate în valoare de 6 divizii, întărite de 3 divizii monitorizate și 2 aeropurtate, ar fi urmat primului val. Planul era minuțios întocmit și operațiunea aceasta purta denumirea de *Otarie*, scopul ei era un *Todesstos*, adică o lovitură de grație, dată unui inamic deja paralizat de aviație și aflat în pragul unei prăbușiri economice. Dar atunci ce rost mai avea, două zile mai târziu, discursul de pace al lui Hitler? Nu era el hotărât să pună în mișcare operațiunea *Otarie*? Nu, dacă Anglia capitula, ar fi vrut ca această operațiune să nu aibă loc, au declarat generalii lui după război. Anglia însă nu se lăsa amețită de discursul înșelătorului și atunci Hitler ordonă acțiunea prealabilă operațiunii *Otarie*, adică distrugerea aviației de apărare a insulei. Operațiunea căpătă denumirea de *Adlerangriffe*, „Atacul Vulturului", și începu la 15 august. De realizarea ei depindea succesul celeilalte. Miza era decisivă și șeful aviației germane, Goering, nu se îndoia că va pune el singur Anglia în genunchi și că o invazie va deveni inutilă. Și avea și de ce să fie atât de îngâmfat. Trei mari flote aeriene îi stăteau la dispoziție, cu comandanți buni și piloți neîntrecuți. Flota a II-a sub comanda

feldmareşalului Kesselring putea ataca din Olanda şi nordul Franţei, a III-a comandată de alt feldmareşal, Sperle, tot din nordul Franţei, şi a V-a, sub comanda generalului Stumpff, se afla în Danemarca şi Norvegia. Împreună, aceste flote numărau aproape 1000 de avioane de vânătoare şi tot atâtea bombardiere, dintre care pe deasupra câteva sute care bombardau urlând în picaj şi îngrozind populaţiile chiar în adăposturile unde se ascundeau. Contra acestei forţe aeriene pe atunci înfricoşătoare ca număr, aviaţia engleză (RAF-ul) reuşise să fabrice pentru apărarea insulei aproape 800 de avioane de vânătoare. Nu era puţin, dar în comparaţie cu inamicul, era totuşi insuficient. În luptă egală, gândea probabil Goering, crezând desigur în acelaşi timp că această ipoteză e exagerată, insularii rămân fără apărare, în timp ce lui îi mai rămân câteva sute. Şi atunci nimic nu va mai putea opri bombardierele germane să distrugă marina engleză şi să deschidă drum capitulării sau invaziei.

V

O fiinţă umană suportă presiunea întregului univers. Ar trebui s-o apuce spaima şi să se sinucidă. O superbă nepăsare se citeşte însă în ochii oamenilor în faţa dezastrelor şi dacă se întâmplă ca unul din ei să-şi piardă această nepăsare, tatăl bate totuşi cu energie singur cuiele în sicriul fiicei lui care s-a sinucis. Omul e făcut să domine universul şi îl şi domină, chiar dacă fizic este pentru moment complicat pentru el să părăsească planeta pe care s-a născut. De altfel nici nu e prea clar de ce ar trebui să facă acest lucru, când cerul negru de catran de dincolo de atmosfera noastră nu promite nimic bun.

Şi cu toate astea oamenii nu sunt sănătoşi la cap, sau în orice caz, aşa cum îi domină în anumite epoci istorice microbii şi virusurile, tot aşa îi apucă pe unii din ei din când în când pe o anumită suprafaţă a globului ranchiuna nedomolită împotriva altor popoare, dorinţa de răzbunare pentru umiliri vechi, obsesia că

locul lor în lume nu e cel care li s-ar cuveni, sentimente şi obsesii care la un moment dat devin paroxistice şi pe care unul din ei, cel mai puțin sănătos la cap, dar dotat cu însuşiri, cum ar fi darul de a vorbi în fața mulțimilor şi a le vrăji prin verbul lor, unite cu dorința de putere şi dominație, le amplifică monstruos şi îi face pe toți complici ai tuturor evenimentelor care survin, chiar dacă nu toți sunt de acord să participe şi nici nu participă la ele. Într-o lume paşnică sminteala unei națiuni provoacă o furtună în întreaga lume. Ideile, armele automate şi motoarele au fost instrumente pe care Hitler a pus mâna şi şi-a înarmat compatrioții săi să cucerească dominația asupra lumii. Cu ideile a subminat state întregi, asupra cărora trupele au năvălit apoi fără să tragă un glonț, cu armele automate şi motoarele au învins pe cei care n-au fost fascinați de idei. Frumoase motoare! Admirabile avioane! La 15 august 1940 Goering, comandatul Luftwaffei, era atât de convins că nimeni nu mai are altele la fel încât şi pe el şi pe Hitler îi apucase un fel de milă de Anglia, un soi de sinceră părere de rău că sunt siliți să continue războiul când el s-ar putea termina aşa de uşor printr-o simplă capitulare. Iată Franța! A semnat documentul şi gata, a încheiat socoteala.

O bănuială însă exista şi bătălia cu Anglia începu printr-o cursă. Goering dădu ordin să fie atacată marina engleză din Marea Mânecii şi porturile din sud. Nu aşa trebuia să înceapă invazia, dar aceste atacuri îi vor sili pe englezi să-şi aducă pe cer aviația de vânătoare, să-şi apere marina şi atunci va începe în realitate lupta decisivă. Dar englezii se eschivară şi nu trimiseră în ajutorul marinei decât o parte din avioane, drept care patru contratorpiloare şi optsprezece nave comerciale fură trimise la fund. În schimb Luftwaffe pierdu, spre enervarea lui Goering şi a lui Hitler, aproape 300 de avioane şi peste 100 atinse. Iar inamicul, după mărturiile piloților care se întoarseră, numai o sută şi ceva. Asta se datora desigur acelei invenții care făcea să se vadă cerul luptei pe un ecran şi piloții să fie dirijați de jos. Dar cum să accepți că un asemenea fleac avea o importanță prea mare, din moment ce calitatea şi numărul sunt de partea ta? Se dădu ordin să fie bombardate aceste

staţiuni, fără să se insiste însă în mod deosebit. Toate astea se petrecură înainte de 15 august.

Marea bătălie aeriană începu de fapt în această zi. Pe ecranele radar de pe coasta engleză începură să apară şi să înainteze inexorabil spre cerul insular atâtea avioane încât ai fi zis că acele puncte mici şi negre erau în realitate o invazie de muşte sau de lăcuste pe care în mod bizar radarul le înregistra. Fără să-şi piardă cumpătul, comandanţii RAF-ului le luară însă drept ceea ce erau, şi nu muşte sau păsări migratoare, şi le numărară: bombardiere, aproximativ 800, avioane de vânătoare peste 1000. Acest fantastic atac venea din direcţii diferite, dar şi acele ecrane erau dispuse în diferite locuri ale coastelor şi şefii RAF-ului utilizară din plin acest avantaj pe care inamicul îl subapreciase, faptul de a putea elabora de jos şi din timp, cu ajutorul radarului, tactica de apărare. Dinspre Scandinavia, de pildă, se apropia o flotă de circa 100 de bombardiere, escortată de un număr de trei ori mai mic de avioane de însoţire. Era evident că inamicul socotea nordul insulei fără apărare şi de aceea numărul avioanelor de însoţire era aşa de mic. Şi ar fi fost, dacă această flotă n-ar fi fost „văzută" din timp. Se trimiseră împotriva ei şi pe neaşteptate şapte escadrile din acele mici avioane iuţi cu câte un băiat în ele şi pe care constructorii le botezară Hurricane şi Spitfire şi această a V-a flotă aeriană a lui Goering fu nimicită. Istoricul spune că din această lovitură flota a V-a scandinavă nu şi-a mai revenit niciodată.

În sud aviaţia germană atacă cu grosul ei încercând să pătrundă spre Londra şi chiar reuşi să atingă 4 uzine de aviaţie şi câteva terenuri. Pierdură însă aproape o sută de aparate, în timp ce adversarul, jumătate mai puţin. Pentru început, nu era prea bine. Adolf Galand, un vestit pilot de vânătoare german, a declarat mai târziu: faptul că în timpul luptelor piloţii englezi erau conduşi de la sol graţie unui nou procedeu şi care îi făcea să audă ordinele, dirijând în mod abil şi exact Spitfirerurile şi Hurricanele asupra formaţiilor germane, pentru ei, piloţii germani, a fost o surpriză din cele mai amare. Piloţii germani nu întârziară să raporteze şefilor lor că în aceste condiţii lupta era inegală şi că în curând Luftwaffe se va afla în situaţia de a nu mai dispune de niciun avion

în timp ce RAF-ul va deveni stăpân absolut în aer şi oraşele Reich-ului german ameninţate cu distrugerea. Goering, care la 15 august declarase că e îndoielnic că există un interes să se continue atacurile împotriva staţiilor radar, pentru că dintre toate cele atacate până atunci niciuna n-a fost împiedicată să funcţioneze, înţelese că comisese o gravă eroare, fiindcă pierderile nu încetau. Trebuia distrus acest sistem de apărare, peste tot unde era instalat, în sud ca şi în nord, şi mai ales dibuit şi nimicit centrul acestui sistem nervos, *Ground control*-ul, cum îl numeau agenţii în mesajele lor. Să te afli sus pe cer şi să auzi neîncetat în urechi sporovăiala inamicului care îşi dirija piloţii contra ta din unghiuri pe care tu nu le vedeai din carlingă nu era numai o surpriză dintre cele mai amare, ci ameninţarea inevitabilă cu doborârea, distrugerea avionului pe care îl pilotezi şi prăbuşirea în mare, sau în cel mai fericit caz, în mâinile duşmanului. Ca vechi aviator încercat, Goering înţelese că dacă el însuşi şi-ar fi condus flota aeriană în luptă şi ar fi simţit aceeaşi nesiguranţă ca şi piloţii săi care ascultau cum inamicul îi pândeşte pe undeva cu mijloace tehnice superioare şi le prepara, prin ordine misterioase, prăbuşirea, ar fi încetat imediat lupta şi ar fi luat măsuri urgente de contracarare. În primul rând, lovite aceste centre de control de la sol. Nu era tolerabil ca ele să mai existe. În al doilea, Luftwaffe nu mai putea întârzia să fie dotată cu această noutate în materie de război aerian, şi după cât se părea, nu numai aerian. Asta însă era treaba birourilor de cercetări ştiinţifice. Dar nu era acum timp de aşteptat, birourile acestea cer totdeauna timp.

Şi Goering lovi. Pe 24 august, după ce cu o săptămână mai înainte îşi retrăsese Stukas-urile sale prea lente şi pe care piloţii de vânătoare englezi le doborau ca pe nişte raţe greoaie, cum povesteşte istoricul (dar care totuşi înspăimântaseră pe polonezi şi francezi, pe care îi biruiseră), bombardară, în jurul Londrei, *Ground control*-ul şi alte staţii din sud. Lovitură paralizantă, decisivă, întrucât Luftwaffe era superior numeric. Din această zi şi până la 6 septembrie, stând în castelul său de la Karinhall (nume dat în amintirea primei lui soţii pe care o chema Karin, de origine scandinavă), Goering conduse zilnic lupta pentru distrugerea

RAF-ului englez, trimițând contra lui în fiecare zi câte o mie de avioane de bombardament şi de luptă. Cât de viteaz poți să fii când în fiecare zi trebuie să te ridici pe cer de nenumărate ori şi să înfrunți un inamic ale cărui atacuri în valuri succesive nu mai încetau şi împotriva căruia stațiunile de jos nu te mai puteau ghida ca înainte, primind lovituri grele? RAF-ul era în primejdie. În două săptămâni pierdu peste patru sute de avioane de vânătoare şi peste două sute din acei minunați băieți care le conduceau, dintre care o sută morți şi restul schilodiți pentru totdeauna. Şi nimeni nu ştia atunci în Anglia că inamicul pierduse mai puțin cu două sute şi că rezervele sale erau mai mari.

De la Homer ştim încă de mult că mânia şi vanitatea luptătorilor fac parte din destinul marilor înfruntări. Determiniştii pot fi ispitiți să înglobeze aceste sentimente în fatalitatea istorică, în cursul ei care se decide prin multiple mijloace, cărora nu trebuie să le acordăm o valoare în sine: dacă nu se manifestau mânia şi vanitatea cutărui luptător, atunci altceva s-ar fi întâmplat şi istoria şi-ar fi atins țelul cu alte mijloace. Să fie adevărat?! De ce n-am crede că istoria este manifestarea paroxistă a sentimentelor oamenilor şi mai puțin a condițiilor lor de existență socială? Fiindcă cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat Anglia de un dezastru dacă furia şi vanitatea lui Goering şi Hitler n-ar fi silit aviația germană să înceteze lupta de zi cu aviația de vânătoare engleză şi, schimbându-şi obiectivul, să înceapă atacuri ucigaşe de noapte împotriva Londrei şi a altor oraşe engleze, distrugând case şi omorând mii de oameni lipsiți de orice apărare. Ce se întâmplase?

În noaptea de 23 august, dintr-o greşeală, câțiva piloți germani, care primiseră ordinul să bombardeze uzine de aviație engleze şi rezervoare de petrol din preajma Londrei, aruncară bombele asupra centrului capitalei britanice. Fură ucişi civili, adică oameni care, după concepția clasică a războiului, nu luau parte la lupte şi deci erau nevinovați, ca şi când cei care luau parte ar fi fost vinovați. Englezii se înfuriară. Aceste sentimente de care militarii nu țin seama când îşi privesc hărțile lor şi decid atacuri şi uciderи de pe pământ şi din cer declanşară reacții decisive, tot de furie, care determinară schimbări tactice şi strategice. În ciuda situației lor

dezastruoase, în noaptea următoare RAF-ul, cu 80 de avioane şi sub protecţia norilor, drept represalii, bombardară Berlinul. Capitala Reich-ului era apărată de baterii antiaeriene, adică de un număr atât de mare de tunuri încât în clipa când primele bombe căzură asupra oraşului se dezlănţui în apărare o canonadă înspăimântătoare. În noapte se vedeau flăcările nu atât ale bombelor, cât ale gurilor de tun şi ale exploziilor în stratul de nori. Pământul se cutremura. Gemurile caselor plesneau, o atmosferă de sinistru pentru prima oară trăită de berlinezi plutea deasupra marelui oraş. În loc să le dea un sentiment de siguranţă această dezlănţuire de foc îi îngrozi mai degrabă pe berlinezi decât pe piloţii de sus, protejaţi de stratul de nori, şi le strecură îndoiala în suflet: ce însemna asta? Anglia nu era învinsă? Acest groaznic atac era deci posibil, deşi Hitler şi Goering îi asiguraseră că victoria şi pacea sunt o chestiune de zile?

Dimineaţa găsiră manifeste aruncate de sus în care li se spunea că „războiul început de Hitler va continua şi va dura atât cât va dura Hitler". Şi ca o dovadă, RAF-ul englez reveni cu forţe sporite în nopţile următoare, de 28 şi 29 august, şi aşa cum îşi notă istoricul în jurnalul său, şi care se afla la faţa locului, „pentru prima dată omorî germani în capitala Reich-ului". Şi atunci şefii germani comiseră eroarea şi îşi ieşiră din pepeni. Întâi presa începu să urle: *Piraţi ai aerului englezi atacă în mod laş Berlinul.* Ca şi când cei germani erau nişte blânzi heruvimi şi nu bombe, ci flori, ar fi aruncat în capul englezilor. Oricum, trăsnetul proiectilelor, dădea parcă de înţeles presa lui Goebbels, se auzea numai aici, în timp ce dincolo, deasupra insulei, britanicii nu auzeau nimic care să-i sperie... O să-i învăţăm noi minte!

Şi Hitler simţi că trebuia să-şi liniştească concetăţenii şi să le recâştige adeziunea totală. La 4 septembrie el le ţinu un discurs plin de umor şi de sarcasm la adresa lui Churchill (pe care îl numi Krampfhenne, adică bătrână găină nervoasă) şi la adresa poporului său, pe care îl ironiză declarând că acolo la ei în ţară englezii sunt curioşi şi nu încetează să se întrebe: „De ce nu vine el? (adică el, Hitler). Calm, calm, le spuse Hitler în hohotele ascultătorilor, vine, vine... Actualmente, continuă el, domnul Churchill îşi face

demonstrația noii lui șmecherii, raidul de noapte. Domnul Churchill execută aceste raiduri nu pentru că aceste raiduri ar fi formidabil de eficace, ci pentru că aviația sa nu poate să zboare ziua pe deasupra Germaniei... În timp ce avioanele germane zboară pe deasupra solului englez în fiecare zi... În toate dățile când un pilot englez vede o lumină el aruncă o bombă asupra cartierelor rezidențiale, asupra fermelor și satelor... Timp de trei luni n-am ripostat pentru că am crezut că această nebunie o să înceteze (nebunia era deci a englezilor că își apărau viața și cumințenia era de partea lui Hitler, care avea deja în sertar planurile de invazie și exterminare a insularilor!). Domnul Churchill a luat asta drept un semn de slăbiciune. Acum noi răspundem noapte de noapte. Atunci când aviația engleză va arunca 2 sau 3 sau 4 mii kilograme de bombe, noi o să aruncăm asupra lor într-o noapte 150, 200, 300 sau 400 000 de kilograme..."

Strigăte isterice îl întrerupseră. „Vom rade orașele lor, urlă Hitler. O să punem capăt performanțelor acestor pirați ai aerului, cu ajutorul lui Dumnezeu." Așadar Hitler simțise nevoia să-i sară Dumnezeu în ajutor, îl credea deci de partea lui. Așa se face că acțiunile noastre pot fi inspirate de diavol și credința noastră să fie în Dumnezeu. Nu o dată Hitler avea să ne ofere probe ale acestei dualități a conștiinței lui malefice. „Va veni ora, și-a încheiat el discursul, când unul din noi se va prăbuși și aceasta nu va fi Germania național-socialistă." Atât mai lipsea, să le sugereze, în această privință, vreo îndoială. În acel moment, notează iarăși istoricul, „fetele în delir își păstrară suficient controlul pentru a-și întreține strigătele lor sălbatice de bucurie cu un cor de: Niciodată! Niciodată".

Astfel luă naștere în spiritul lui Hitler și al lui Goering fatala hotărâre de a renunța la lupta directă împotriva RAF-ului și a arunca Luftwaffe să efectueze grele bombardamente de noapte asupra Londrei, spre a o rade. Nerăbdători de victorie, uitaseră că RAF-ul nu era încă nimicit și nu bănuiau că în acele zile putea fi: îi enervaseră câteva nopți de bombardament asupra Berlinului, în realitate neînsemnate față de miza care era în joc. De-o vanitate smintită, nu putuseră suporta gândul că ar fi vulnerabili și că

înfrângerea Angliei nu era iminentă. Nu era iminentă?! O să le arătăm noi că e, nu-i vom invada, nu va fi nevoie, o să-i distrugem la sol, transformând totul în ruine.

Şi se ţinură de cuvânt, transformară Londra şi alte oraşe în ruine, numai că în acest timp vânătoarea RAF-ului câştigă puţin timp, îşi trase sufletul, admirabilele uzine de avioane, superioare inamicului, acoperiră rapid grelele pierderi suferite, în timp ce noi băieţi bine antrenaţi şi odihniţi le luară în primire. Toată Anglia suporta cu stoicism loviturile, în timp ce bravii şefi ai RAF-ului îşi pansau dureroasele răni şi se pregăteau de luptă. Era adevărat că acest lucru se făcea cu preţul a numeroase centrale electrice distruse, uzine de gaz fără de care, în iarna care venea, nu se putea trăi, nimicite, depozite de alimente incendiate, kilometri de docuri în flăcări. Mii de oameni asfixiaţi în adăposturile lor.

La 15 septembrie Hitler şi Goering se hotărâră să dea, de astă dată ziua, asaltul decisiv, menit să pună în sfârşit capăt rezistenţei engleze. Era o zi de duminică. Un prim val de 200 de bombardiere, însoţite de 600 de avioane de vânătoare, porniră spre prânz asupra Londrei. Numai că era prea târziu. Nu numai că RAF-ul refăcut cu Hurricanele şi Spitfirerurile lui era la postul lui şi le pândeau, dar şi mica şi nespectaculoasa invenţie, care făcea să apară pe un ecran aparatele inamicului, era şi ea refăcută şi „văzuse" cele două sute de bombardiere şi 600 de avioane de însoţire chiar în clipa când se ridicaseră de pe aerodromurile lor. Piloţii se urcară în micile lor aparate, traseră geamul etanş pe deasupra capului şi îşi puseră telefoanele la ureche. „Decolaţi!" sună ordinul. Şi Hurricanele şi Spitfirerurile se înfipseră în aer şi dirijate de jos se năpustiră asupra valului atacator. Interceptaţi rapid în unghiurile lor cele mai nefavorabile, piloţii germani erau seceraţi de focul hotărât al inamicului lor, se prăbuşeau sau făceau cale întoarsă. Bombardierele îşi aruncară încărcătura în mare şi cele care scăpară făcură şi ele cale întoarsă. Dar un nou val şi mai numeros apăru. Fu la fel întâmpinat. De ambele părţi se exagerară apoi victoriile şi pierderile, fapt e însă că omenirea nu ştiu în acea zi că în sferele înalte ale conducerii hitleriste se prăbuşea o speranţă şi un plan totuşi minuţios întocmit, că Anglia va fi îngenuncheată prin bombardamente,

sau va fi invadată după ce îi va fi nimicită, pe cer, aviația. Două zile după această luptă, Hitler renunță pentru moment la planul *Otarie*, adică la invazie. Nu renunță însă la bombardamentele de noapte care aduseră englezilor în tot timpul acelei toamne şi al iernii care urmă suferințe inumane. Dar ei se ținură bine şi continuară să-şi întărească aviația, principalul lor scut, aflat în mâna a câtorva mii de băieți.

Din acele zile datează acele cuvinte ale lui Churchill, care dăduseră de gândit şi strecuraseră o îndoială în preocupările lui Antonescu prin enigma pe care o conțineau: tocmai la aceşti băieți care salvaseră Anglia se refereau; „niciodată, spusese primul-ministru britanic, în domeniul conflictelor umane atât de mulți oameni n-au datorat atât de mult la atât de puțini dintre ei". Nimeni nu ştia nimic. Toată lumea credea că în primăvară invazia va avea loc.

În Europa însă se petrecu ceva surprinzător, un lucru grav pe care Hitler îl decise tot în urma unui fapt asemănător cu bombardarea Berlinului de către RAF, gest fără importanță militară, dar cu consecințele enorme pe care le-am văzut. Din istorie suntem cel mai adesea fascinați tocmai de astfel de gesturi. Istoria marilor mase umane, văzută de sus şi supusă unor legi misterioase, care atrag în vârtejul lor pe şefi, simple paiațe care au iluzia că decid ceva, nu face obiectul acelor pagini de istorie care vor mai fi descrise în cartea de față. Paiața aceea interesează cel mai mult, fiindcă ea ne-a acaparat sau paralizat voința şi acționează în numele nostru şi cu toate că dorința generală a fost să scăpăm cât mai repede de ea, cum a fost cazul cu Hitler, faptele au arătat că acest lucru n-a fost posibil decât cu prețul a nesfârşite suferințe şi dezastre umane. N-o să spună nimeni că aceste suferințe şi dezastre umane au modificat cu o iotă mersul într-adevăr implacabil al istoriei. Dacă acest mers are un sens, şi aparține istoriei, în schimb suferința e a noastră şi ne aparține numai nouă; istoria n-are ce face cu ea. Cine ne-o provoacă?

VI

Dacă necesitatea istorică ar fi cerut ca Anglia să piară, ar fi pierit, şi cauzele acestei pieiri ar fi fost profunde şi misterioase şi n-ar fi putut fi salvată de o mână de băieţi cum s-a întâmplat de astă dată, chiar dacă Hitler şi Goering ar fi comis nişte erori tactice şi strategice mai grosolane... Dar exterminarea populaţiei, care ar fi urmat, ar fi intrat şi ea în sânul necesităţii istorice? Suferinţele? Tragediile fără nume? Umilirea omului, ca specie? Cine, în istorie, are nevoie să ne umilească? Şi totuşi un cortegiu nesfârşit de fărădelegi le era rezervat insularilor dacă planul *Otarie* ar fi reuşit.

În ziua de 9 septembrie 1940 şeful armatei germane, mareşalul Brauchitsch, lăsă istoriei un document precis şi rece, semnat de mâna lui, şi care poate fi contemplat în linişte de posteritate. E greu să crezi că e vorba de oameni, şi nu de animale, de câini, în orice caz de vite care trebuiau, toate cele care erau în stare de sănătate şi ca vârstă între anii cutare şi cutare, scoase din ţară şi băgate în ţarcuri. Nicio iluzie nu ţi-e permisă citind: „populaţia engleză de sex masculin şi validă, între şaptesprezece şi patruzeci şi cinci de ani, va fi expediată pe continent şi internată". Această hârtie însă nu rămase literă moartă, acum ar crede generaţiile mai tinere care abia se năşteau pe acele timpuri, şi care în zilele noastre au aflat că în Polonia, de pildă, nu se luaseră astfel de măsuri barbare, în orice caz nu atât de barbare, deşi polonezii se bucurau de mai puţină stimă din partea cuceritorilor, decât englezii. Tocmai de aceea. Sensul acestei măsuri era de a extirpa dintre insulari pe toţi luptătorii de care le-ar fi fost frică şi după ce ultimul dintre ei ar fi depus armele. Fură trimise ordine intendentului general al O.K.W., armatelor a IX-a şi XVI-a, care se şi aflau în dispozitiv de invazie în nordul Franţei.

În timpurile moderne învingătorul nu vine numai cu armatele sale şi îţi ocupă teritoriul. El nu se mulţumeşte, cum spune poetul, să-ţi ia pâinea din vatră, fructele de pe crăci şi de pe araci, stupii de albine din grădină şi să-şi pună nara la izvoarele pământului tău şi să le soarbă din adâncuri bogăţiile... El aduce cu sine, în spatele frontului, arhive în care fiecare om al ţării tale a devenit o simplă

fişă în dreptul căreia e scris ce trebuie să i se întâmple; liste minuţios întocmite de persoane care trebuiesc imediat arestate şi executate; liste de persoane care trebuiesc executate ceva mai târziu; liste de persoane care trebuiesc spânzurate abia după aceea; teroarea trebuie să vină în valuri, în urma fiecărui val o pauză şi impresia liniştitoare că totul s-a terminat. Şi tot astfel până ce vor deveni simple abstracţiuni ale neantului oamenii tăi politici de frunte, oamenii care sunt mândria naţiunii tale, oamenii de cultură vestiţi, scriitori şi artişti. Totul e calculat dinainte, în cancelarii şi birouri cu ferestre mari, în timp ce lumina zilei bate în geamuri, lumina fizică, simbol al frumuseţii vieţii pe pământ. Iar într-un furgon special sunt aduse, pentru restul populaţiei căzută în robie şi a cărei elită nu va mai exista, cartelele, şi ele imprimate din timp, pe baza cărora totul se va raţionaliza şi ţi se va permite să primeşti doar atât cât să nu mori, deşi această grijă e ultima pe care cuceritorul ar putea-o avea faţă de tine, chiar dacă s-ar auzi voci care ar spune că aceşti sclavi, ca să poată munci pentru el, au nevoie de hrană. N-are nicio importanţă, sclavii ăştia se înmulţesc şi-aşa prea mult, e plin pământul de ei, o să avem suficienţi sclavi, ăştia sunt dintre cei periculoşi, lăsaţi-i să moară de foame.

Instrucţiunile lui Brauchitsch purtau titlul: *Ordine privind organizarea şi funcţionarea guvernământului militar în Anglia.* Se constitui un *Stat-major militar economic pentru Anglia.* Jefuirea insulei, care ar fi urmat, nu se putea face desigur fără un stat-major economic, trebuia ordine, cuceritorul nu era Attila, Genghis-Han sau Tamerlan, care, după victorie, îşi lăsau hoardele să prade şi să ucidă în voie. Întâi marile prăzi, marile valori, tablourile, trebuiau duse lui Goering, care era mare amator, în al doilea, uciderile, dacă nu se făceau după listă, puteau să scape, deghizându-se în grosul populaţiei, luptători îndrăzneţi, generali şi piloţi care puteau organiza răscoale sângeroase. Vechii cuceritori, pentru a fi siguri, nimiceau totul, dintr-o dată, în câteva zile şi nopţi de groază, ei însă, Hitler şi Goering, erau siliţi, pentru a nu speria restul lumii încă necucerite, să facă asta în etape. Temuta R.S.H.A. şi SS, sub ordinele lui Himmler şi Heydrich, trebuiau să elaboreze ele valurile de teroare, iar doctorul Franz Six să le pună în practică. Vedeţi, era

„doctor", un intelectual, nu o brută oarecare, fost decan al Facultății Economice a Universității din Berlin intrat în S.D., unde se specializase în chestiuni „științifice". Care? Ce fel de chestiuni? Englezii ar fi putut-o afla înaintea rușilor, dacă soarta și prevederea șefilor lor nu i-ar fi ferit: deportări, masacre. Atât de inexplicabilă era credința tuturor în Germania că Anglia e o pradă ușoară, încât la 17 septembrie 1940, deci după ce Hitler se convinsese că insula e bine păzită de aviatorii ei și cucerirea ei deocamdată imposibilă, Heydrich îl numi oficial pe profesorul Franz Six în noul său post în Anglia și după ce îi spuse care era sarcina sa, adăugă: „Desemnez Londra drept sediu al cartierului dumitale general... și te autorizez să stabilești mici *Einsatzgruppen* în alte părți ale Marii Britanii, pe măsură ce necesitatea se va face simțită în acest sens". Ce erau aceste „mici" grupe? Din ce erau compuse și ce trebuiau să facă? Din ucigași în uniformă. Sarcina lor, să răspândească teroarea. De fapt acest ordin Heydrich îl și împlinise în ce privește organizarea. Încă din august avea deja pregătite astfel de grupe care trebuiau să opereze începând din cartierele generale din Londra, Bristol, Birmingham, Liverpool, Manchester, Edinburg și Glasgow.

Pare curioasă azi opinia unui autor englez, care a scris o carte despre operațiunea *Otarie* și care spunea că englezii se hotărâseră, în caz de invazie și dacă toate metodele de apărare convențională ar fi eșuat, să fie atacate capetele de pod cu iperită pulverizată cu ajutorul avioanelor zburând la altitudine joasă. Era, zice el naiv, o hotărâre penibilă, luată nu fără o adâncă dezbatere de conștiință și care, pe atunci și chiar ulterior, a fost ținută secretă. Mai aproape de realități a rămas totuși Churchill, care a ghicit natura barbară a expansiunii hitleriste. Nici el nu știa ce-avea să se întâmple, dar, zice el, era sigur de un lucru: „Masacrul ar fi fost, de o parte și de alta, înspăimântător și gigantic. N-ar fi fost nici milă, nici cruțare. Ei ar fi folosit teroarea și noi eram pregătiți la orice".

Dar un lucru pe care cineva este împins să-l comită, îl comite, dacă e blestemat. Oprit, împiedicat, lovit peste bot, câtă vreme nu e distrus, el nu renunță. Ori, la acea oră, Anglia doar scăpase, dar nu învinsese. Vocația de asasini a cuceritorilor trebuia să se împlinească în altă parte.

VII

Ora care venea trebuia să cadă ca un trăznet. Asupra cui? Planul era de asemeni dinainte întocmit, se numea *Barbarossa* şi avea sarcina să extermine Rusia Sovietică printr-un război fulger asemănător celor care puseseră la pământ Polonia şi Franţa. Data atacului, luna mai. Trepidând de nerăbdare să-l pună în practică, Hitler zise: „Când *Barbarossa* se va pune în mişcare lumea îşi va ţine răsuflarea". Înainte de asta însă se întâmplă ceva: un alt plan, numit *Mariţa*, trebuia pus în prealabil şi rapid în mişcare ca să fie cucerită Grecia, unde italienii se făcuseră de râs, şi în plus prezenţa englezilor acolo, care îşi puteau crea o bază de bombardament, putea stingheri *Barbarossa*. O armată uriaşă de aproape 700 000 de oameni fu adusă şi masată la noi în România, acele trenuri cu trupe pe care avea să le vadă în februarie Achim Moromete trecând necontenit spre sud... Treceau în Bulgaria, care, asemeni nouă, acceptase la 8 februarie 1941 ca această masă formidabilă de oameni înarmaţi până în dinţi să treacă pe teritoriul ei şi printr-un nou Dunkerque, de astă dată neşovăitor, englezii să fie nimiciţi şi aruncaţi în mare.

În ziua de 27 martie 1941 Hitler se scula ca de obicei la sfârşitul dimineţii. Dormea singur în apartamentul său din Cancelaria Reich-ului, când nu venea de la Obersalzberg Eva Braun, firește, chemată de el. De când se sinucisese cu mulţi ani în urmă nepoata sa Geli Raubal, de care Hitler se îndrăgostise (şi o scrisoare a sa pătimaşă pe care ulterior el o recuperase dovedea că marele tartor o chinuia pe această fată cu insistenţele lui de a fi biciuit, lucru pe care ea se pare că nu-l putea face, pentru masochist fiind necesară o femeie care să aibă şi ea acest gust straniu), Hitler nu mai putea suporta gândul de a-şi lega viaţa de o femeie. Pe Eva Braun o lăsa acolo la Obersalzberg luni întregi...

Hitler se aşeză la masă şi îşi luă micul dejun. Puţinele ore libere pe care şi le permitea în timpul zilei, când nu se întâlnea cu şefi ai partidului la dejun, sau la ei, mai rar, la reuniuni prilejuite de diverse aniversări, căsătorie, naşteri, lui Hitler îi plăcea să stea de vorbă cu

aghiotanții săi, cu medicul, cu fotograful şi foarte adesea cu secretarele lui şi cu bucătăreasa. Mânca puțin, dar adesea i se întâmpla, şi i se întâmplă şi astăzi, să ceară frişcă, multă frişcă, un castron întreg, pe care îl mâncă tot, cu mici bucăți de ciocolată. Îi plăceau dulceața şi frişca aşa cum altora le place alcoolul. Ființă inofensivă, în intimitatea arderilor ei biologice. Nebunia era la cap... Nu alcool, nu vinuri bune, cum a băut un urmaş al lui Genghis-Han, până a murit, fără a mai putea cuceri Europa până la Atlantic. Nici măcar tutun... şi, mai ales, nu femei. Până la Geli Raubal, a avut însă şi el destule admiratoare. „Am cunoscut şi eu mai demult, spunea el adesea cu melancolie, femei minunate!" Una îl iubea foarte tare, îl primea la ea în salon şi îi spunea „micul meu lup". Dar după sinuciderea lui Geli, Hitler a fost atât de zdruncinat încât se pare că nu şi-a mai revenit niciodată. Psihiatrii contemporani au emis ipoteza că dorința masochistului de a fi biciuit de iubita sa şi apoi acțiunea ca atare poate produce în conştiința femeii un astfel de şoc încât amintirea scenei devine pentru ea insuportabilă şi gândul sinuciderii, ca o eliberare de un sentiment acut de vinovăție, e violent şi irezistibil. Să fi fost motivul pentru care se omorâse această Geli Raubal, care avea aspirații modeste, să ajungă cântăreață de operă?...

Apoi Hitler trecu în birou. Martin Borman îl aştepta şi îi aduse o veste stupefiantă: în cursul nopții trecute, la Belgrad avusese loc o mişcare populară, la care luase parte şi armata şi chiar şi aviația. Iugoslavii îl dăduseră jos pe prințul regent Paul şi, înspăimântat, moştenitorul tronului, Petre II, fugise şi el pentru ca a doua zi să se vadă proclamat rege. Sensul acestei mişcări era antigerman. Mulțimea scuipase pe maşina ministrului german...

– Mulțimea? Ne-a scuipat?! tresări Hitler, ca un animal de pradă abia zgândărit. Cum aşa?

– Da, *mein Führer,* zise Martin Bormann liniştit.

– Sârbii sunt împotriva noastră?!

– Da, *mein Führer!*

– Împotriva mea?! se auzi glasul lui Hitler asemeni unui bolborosit înăbuşit şi îndepărtat de tunet.

Şi ridică fruntea, şi privirea lui de un albastru straniu, amestecat cu violet şi care fascina pe toţi cei care i-o întâlneau, înţepeni şi se făcu metalică.

– Sârbii?! continuă el. Au călcat în picioare angajamentele semnate de mine şi de Paul, din care Iugoslavia se alegea cu Salonicul?!

– Da, *mein Führer!* Acesta e sensul loviturii de stat şi al entuziasmului popular la care s-a asociat şi armata, cu toate că chiar în cursul dimineţii generalul Simovici, noul prim-ministru, ne-a propus să semnăm imediat un act de neagresiune: bucuria că au putut să dea jos pe prinţul Paul şi guvernul lui Dragisha Cvetovic, care au semnat alaltăieri la Viena pactul de colaborare cu Reich-ul.

– Cheamă-i imediat pe Goering, Goebbels, Ribbentrop şi pe şefii de stat-major la cancelarie, zise Hitler sumbru, şi se ridică şi începu să se plimbe făcând înconjurul încăperii.

Se plimba calm. Numai fruntea ridicată spre plafon şi privirea imobilă arătau că un lucru ameninţător începea să pună stăpânire pe el.

– Domnilor, începu el cu o voce spartă, când cancelaria se umplu de şefi ai partidului şi ai armatei, iugoslavii îşi bat joc de noi, iugoslavii pur şi simplu, populaţia Belgradului... Dar nu numai populaţia smintită, ci şi armata şi aviaţia ei... S-au revoltat, au dat jos regentul şi guvernul care ne erau de alaltăieri aliaţi şi ne propun, în locul tratatelor în urma cărora Iugoslavia s-ar fi ales cu Salonicul, un pact de neagresiune. Un general, deci un reprezentat al armatei, ne-a trimis acest mesaj.

Hitler se opri şi izbucni într-un râs sardonic. Fălcile i se descleştară şi i se făcură mari; semăna în acele clipe cu o vrăjitoare cu mustăţi şi al cărei chicotit diavolesc ar fi fost dus într-o reverberaţie până în adâncurile întunecate ale pădurii.

– Mie, zise el sarcastic, să mi se propună un pact de neagresiune! De către cine? De către Iugoslavia? Ha, ha, ha... Lucrul ăsta am putut să-l facem cu Rusia, până terminăm preparativele pentru *Barbarossa*, dar Iugoslavia o voi nimici imediat, mult mai repede decât mi-ar trebui să semnez cu ea un pact, oricare ar fi el,

fiindcă nu-i voi ierta pe sârbi pentru barjocura pe care au îndrăznit să mi-o arunce în obraji... Domnilor, reluă el, am fost batjocoriți... Pentru întâia oară în istoria celui de-al treilea Reich o națiune a îndrăznit să ne înfrunte cu nerușinare după ce guvernul ei legal ales a semnat cu noi un pact de colaborare, călcând în picioare acest pact, cu toate că trupele noastre au înconjurat deja această țară.

Deodată Hitler începu să urle și să gesticuleze fără frână:

– Anglia a sedus și a luat mințile acestui popor prin prezența ei în Mediterana și în Grecia. Această lovitură de stat pune în pericol operațiunea *Mariţa* și, mai mult, *Barbarossa*. Sunt hotărât să distrug Iugoslavia pe plan militar și național fără să aștept de la noul ei guvern eventuale proteste de loialitate. Nu vor avea loc în acest sens nici convorbiri diplomatice, nici prezentarea unui ultimatul. Iugoslavia va fi strivită cu o asprime nemiloasă... O să învăț eu minte pe oricine să mai asculte cântecul de sirenă al domnului Churchill, va fi o lecție cu atât mai crudă, cu cât e mai necesară...

Urletele deveniseră țipete, gesturile și mersul se acceleraseră și Hitler dansa demențial asemeni acelei păsări sinucigașe cu penaj roșu din Delta Dunării. Militarii ar fi vrut să-i atragă atenția că această operațiune împotriva Iugoslaviei era neprevăzută și ar putea întârzia totul, *Mariţa* și *Barbarossa*, și că un aranjament de neutralitate și neagresiune era, pe plan militar, mult mai prudent. Mai târziu, după ce *Barbarossa* avea să se termine cu bine, era destul timp și pentru pedepsirea Iugoslaviei. Dar Hitler nu dădea niciun semn că mai era în stare să asculte pe cineva. Vociferările lui se făceau din ce în ce mai înalte și din ce în ce mai mult glasul îi pierea. Furtuna îndepărtată pe care o presimțise Bormann la început era acum dezlănțuită. Deodată Hitler se aruncă la pământ și în prada unei furii fără margini apucă în dinți colțul grosului covor care se întindea în mijlocul Cancelariei și începu să-l roadă și să tragă de el în toate părțile. Asistența încremenise și pe chipurile tuturor se așternu o mare neliniște. Nu era prima oară când luau parte la o astfel de scenă, dar asta era dintre cele mai rele de când îl cunoșteau pe Führer-ul lor. Dar ce însemnau ele? Un om, în delir, sparge și distruge tot ce întâlnește în cale. Dar ce poate un om întâlni în cale? Propria-i casă și cel mult cartierul în care poate

alerga bezmetic cu un cuțit în mână. Este repede prins şi vârât de braţe omeneşti, ca şi ale lui, într-o dubă care a fost între timp chemată. Dar dacă înlocuim cartierul cu un continent şi individul comandă armate puternice? Cuvintele şi hotărârile lui devin acte istorice. Prin delirul său istoria se exprimă, ea însăşi în delir... Aşa gândeau, înfiorați, toți cei de față simțind cum voința lor se înmoaie şi gândirea lor cedează încă o dată în fața deciziilor acestui om bizar, fără identitate, aproape abstract prin lipsa lui totală de rațiune şi de omenie... Toți erau cu el prin aderență la ideile lui de expansiune pe suprafața pământului şi prin teamă de gesturile lui ucigaşe care îi puteau costa viața... Da, erau cu el, dar încotro îi ducea, spre ce abisuri?!

Hitler se ridică şi începu, deodată tăcut, să treacă de la unul la altul şi să se uite în adâncul ochilor fiecăruia. Râdea cineva?! Nu râdea nimeni, chiar dacă s-ar fi trezit brusc în intimitatea locuinței proprii şi şi-ar fi amintit: această teribilă scenă nu putea stârni râsul.

– Goering, ordonă Hitler răguşit, dar acum calm, vei distruge imediat Belgradul printr-un atac de bombardiere grele, prin asalturi succesive, operând de pe bazele aeriene din Ungaria. Generalii Keitel şi Jodl, chiar din acest moment veți pregăti un plan de atac al trupelor terestre, iar domnul Ribbentrop va informa Ungaria, Bulgaria, România şi Italia de viitoarea împărțire între ele a teritoriului iugoslav. Nu va mai rămâne din această țară decât Croația, care va deveni un stat aliat al Reich-ului. Italia va dori probabil coasta adriatică, Ungaria, Banatul, Bulgaria, Macedonia. Nu ştiu ce va dori România. (România n-a dorit nimic!). Iată, reluă Hitler rânjind, cel puțin un război care o să bucure pe mulți... În ceea ce priveşte *Barbarossa*, se adresă el militarilor, lui Brauchitsch şi lui Halder, care îl ascultau împietriți, operațiunea va întârzia patru săptămâni...

Sigur, amânarea cu o lună a unui plan minuțios întocmit implica mari primejdii. Ei şi? Ce gust ar mai avea victoriile dacă toate ar fi câştigate conform planului şi operând cu prudență maximă? Doar dacă mobilul lor ar fi o cauză dreaptă. Când cucereşti însă, un fapt imprevizibil e un prilej să-ți dea, înfruntându-l împotriva tuturor calculelor, măsura puterii. Delirul furibund,

cu toate că sinucigaş, al lui Hitler, auzind că o ţară balcanică îndrăznise să-l înfrunte, trebuie să fi fost expresia cea mai intensă de fericire pe care o încercase el vreodată. Fiindcă ceea ce urmă nu cunoscu limite de barbarie şi răzbunare.

Într-adevăr, bombardierele lui Goering se abătură asupra Belgradului lipsit de apărare şi aruncară asupra lui timp de trei zile şi trei nopţi la rând bombe incendiare şi explozive de mare calibru. Oraşul fu distrus şi ars din temelii şi muriră sub dărâmăturile calcinate aproape douăzeci de mii de oameni. Printre ei, desigur, se aflau, poate rătăciţi, şi cei care îndrăzniseră să scuipe pe maşina ministrului german. Hitler se bucura. Armata iugoslavă fu strivită în zece zile şi 28 de divizii se predară la Sarajevo încercuite de masa uriaşă a blindatelor inamicului. În planul de atac pe care îl întocmiseră Keitel şi Jodl, operaţiunea fu numită de către Hitler *Operaţiunea pedeapsă*, de unde reiese că furia care alimentase scena care avusese loc în Cancelaria Reich-ului la 27 martie nu se mai putea potoli în spiritul marelui tartor decât executându-se întocmai şi cu cea mai mare rigoare ordinele pe care le dăduse el atunci. Şi într-adevăr, ele fură executate şi în spiritul şi în litera lor şi Iugoslavia încetă să mai existe. (Veni apoi rândul Greciei şi a doua oară englezii fură aruncaţi în mare, dar, ca şi la Dunkerque, ei reuşiră să-şi retragă aproape toţi oamenii cu ajutorul vaselor.)

VIII

Ştefan avea în faţa lui articolul patronului despre căderea Iugoslaviei, pe care nedumerit îl citea a doua oară. Era seară, era singur în redacţie şi dacă n-ar fi fost aşa de târziu şi patronul s-ar fi aflat la ziar s-ar fi dus la el să-i pună câteva întrebări. După rebeliunea din ianuarie îşi câştigase acest drept; recunoscător că îi salvase viaţa, marele ziarist îi promisese că îl va trimite în primăvară la Paris şi în plus îl făcuse confidentul său prealabil în unele probleme despre care avea intenţia să scrie. „Ştefane, îi spuse ieri, ce zici de căderea Iugoslaviei?“ „O nenorocire, răspunse Ştefan. Ni s-ar fi

putut întâmpla şi nouă." „Nu-i aşa?! exclamase marele ziarist. Şi ai văzut cum şi în acest caz Anglia e vinovată?" „Da, răspunse Ştefan, e clar că sârbii au crezut că englezii vor înainta din Grecia şi îi vor ajuta." „Doamne Dumnezeule, exclamase patronul, cum se pot înşela unii aşa de tare!"

Dar gândul lui Ştefan în acele clipe era la Luchi şi nu auzise bine ce zisese patronul. Şi iată, avea acum în faţă articolul. Se intitula „Enigma iugoslavă" şi marele ziarist punea, pentru publicul românesc, întrebări stăruitoare, pentru ce Iugoslavia s-a azvârlit în această tragică aventură? Ce speranţe, fiindcă temeri nu existau, şi-a făcut? Ce obiective de mărire au sedus-o ca să părăsească cea mai sigură situaţie, cea mai avantajoasă, ca să se azvârle în necunoscutul unui război?... Dacă Beck şi Smigly Ridz au distrus Polonia, se poate spune că generalul Simovici a sfărâmat pentru vecii vecilor statul sârbilor, al croaţilor şi al slovenilor. Stai în faţa dezastrului şi te întrebi: cum a fost posibilă o asemenea eclipsă în conştiinţa unor oameni care erau datori să fie treji şi lucizi?

– Alo, patroane, e prea târziu să mă reped până la dumneavoastră? Aici Paul Ştefan.

– Dar ce s-a întâmplat? Întrebă marele ziarist cu glasul său zbierat.

– În legătură cu articolul despre Iugoslavia.

– Ce, a fost cenzurat? răcni patronul, încât Ştefan trebui să îndepărteze receptorul de ureche.

– Nu, eu aveam ceva să vă întreb.

– Spune la telefon, zise patronul agasat şi grăbit. Dă-i drumul, sunt obosit, vreau să mă culc.

– V-aş sugera să-l amânaţi şi mâine vă spun...

– Dar ce este? auzi Ştefan întrebarea acum neliniştită a marelui ziarist. Ţi-au spus ceva de la cenzură? Vorbeşte!

– Nu, patroane, eu aş vrea să vă spun ceva... Mi se pare că împotrivirea, chiar dezastruoasă, a sârbilor, e sublimă; prietenia cu forţa cu cineva care vrea să-şi aducă trupele în ţara ta, prin faptul că tu îţi dai acordul, asta înseamnă că eşti cu adevărat prieten cu el. Ori, dumneavoastră sugeraţi opiniei publice că noi am făcut bine ce-am făcut. Ori, opinia noastră publică ştie că nemţii ne-au

smuls jumătate din Ardeal şi l-au dat ungurilor şi că prezenţa lor la noi nu e dorită. Aşteptăm vânturi istorice mai favorabile, dar să nu ne lăudăm cu prudenţa şi realismul nostru şi să facem o enigmă din revolta altora, care are în ea ceva măreţ, tragic...

O lungă tăcere se aşternu între cei doi. Marele ziarist nu spunea nimic, deşi Ştefan se oprise de mult.

– Se înţelege din articolul meu ceea ce îmi reproşezi tu? zise el în cele din urmă.

– Da, patroane.

– Vino cu articolul la mine. Îţi trimit maşina.

Ştefan mai întârzie puţin, trimise sus la tipografie ultimele telegrame de presă, apoi coborî şi în câteva minute maşina sosi şi îl duse pe strada general Berthelot, unde locuia patronul. Îl găsi sus în birou, unde marele ziarist avea şi un mic bar, acolo unde după atacul legionarilor asupra casei sale, Ştefan băuse cu el un pahar de coniac. De câte ori îşi amintea de scena aceea pe Ştefan îl apuca râsul: cum îşi întâmpinase patronul socrii care îl trădaseră arătându-le agresorilor locul unde se făcea intrarea firului telefonic în casă... cu groaznice înjurături şi încă alte cuvinte colorate şi torenţiale, în timp ce cei doi stăteau ca nişte mameluci în uşă şi ascultau...

– Ştefane, zise patronul după ce îşi reciti atent articolul, eu îl acuz pe generalul Simovici că s-a jucat cu soarta ţării lui. Nimeni n-are dreptul să facă asta. Vânturile istoriei, cum ai spus tu, vin şi trec tocmai de aceea o naţiune trebuie să-şi păstreze fiinţa intactă; dacă vrea ca în momentul istoric favorabil, care va veni, să poată fi prezentă. Noi nu ne resemnăm cu pierderea a ceea ce ni s-a luat din Ardeal şi la momentul oportun le vom cere nemţilor să revină asupra dictatului.

– Asta e o speranţă, zise Ştefan, ori în istorie trebuie forţă. Ori forţa noastră e controlată acum de ei. Cum am putea să-i determinăm vreodată, atâta timp cât vor sta pe teritoriul nostru, să revină asupra dictatului?

– Nu vor sta un secol pe teritoriul nostru, zise marele ziarist domol. Scopul lor e să distrugă imperiul britanic, de aceea au avut nevoie să vie la noi, să-i poată ataca în Mediterana şi pe urmă în

Orientul Mijlociu. Restul nu contează. Şi vor distruge acest imperiu cu tot regretul nostru. Nu vezi? Generalul, în fond, e un admirator al Angliei, şi totuşi, soarta l-a ales să treacă tocmai de partea puterilor Axei, duşmanele Angliei. Nu facem ce ne-ar plăcea, ci ceea ce este necesar. În ce mă priveşte consider Anglia vinovată că la puterea ei de seducţie asupra altor popoare, putere cu care se poate mândri, nu a adăugat şi o putere militară care să fie capabilă nu numai să se apere pe sine, dar şi pe alţii. Acum tăvălugul german se va rostogoli asupra Greciei. Să-i vedem pe englezi ce vor face? O să fie iarăşi aruncaţi în mare.

– Vă îndreptaţi de la subiect, zise Ştefan cu îndrăzneala cuceritoare a vârstei sale.

Era plin de farmec. Zâmbea. Marele ziarist îşi muşcă vârful mustăţii, dus pe gânduri.

– Deci, tu crezi că noi, românii, la ora actuală, îi admirăm pe sârbi? Şi că articolul meu ar contrazice acest sentiment?

– Da, patroane!

– Şi ce admiri? Că ai rămas fără ţară? Nu înţeleg, cu toate că sunt mai bătrân decât tine...

– Nu trebuiesc compătimiţi că n-au acceptat o alianţă care li se oferea cu sila, zise Ştefan. Şi nu trebuie să ne lăudăm că noi am făcut-o, chiar dacă datorită acestui lucru continuăm să existăm. Gândiţi-vă, ei nu pierdeau nimic, cum am pierdut noi, şi totuşi n-au acceptat. Eu îi admir şi nu cred că sunt o excepţie. Poziţia dumneavoastră coincide cu a celor care nu mai au nimic de opus în faţa forţei brutale şi e nedumerit că alţii se opun. Nedumerirea aceasta nu e de dumneavoastră. Sunteţi mai presus de ea. Dumneavoastră trebuie să rămâneţi o conştiinţă tragică a realităţilor noastre.

– Nimeni n-are dreptul, zise marele ziarist ridicându-se de la birou, să se joace cu destinul unei naţiuni numai pentru că această naţiune are un moment de rătăcire şi se revoltă împotriva cursului implacabil al istoriei. De ce îi spun rătăcire? Pentru că inerţia ideilor îi poate face pe unii să creadă cu atâta tărie în ceva, încât să-i antreneze şi pe alţii. Dar ăştia toţi constituie expresia voinţei tuturor numai pentru câteva clipe. Ori, pe un conducător trebuie să-l intereseze voinţa tuturor pe întinderi mari de timp istoric.

– Dar s-a întâmplat ca Simovici să nu mai poată face nimic, patroane. Învinuirea dumneavoastră e nedreaptă. El nu putea să le spună nemților poftiți, sunt lucruri care nu se pot face, cu toate că alții din afară cred acest lucru. Eu cred că nu trebuie să publicați articolul şi vă rog să fiți convins că n-aş dori să avem soarta sârbilor.

– Bine, zise marele ziarist, nu-l public. Ai dreptate, Iugoslavia a pierit, dar nu trebuie s-o învinuim că... Cu toate că... În sfârşit, o să mai discutăm...

Şi se despărțiră.

A doua zi însă, Niki, cu articolul patronului în față, îi făcu lui Ştefan reproşuri. Ce însemna asta? Nu credea că abuzează de favorurile pe care patronul i le acodase? De ce îl turbura? Era prost? Vroia ca marele ziarist să nu-l mai trimită la Paris? Sau, şi mai rău, să-l dea afară? Nimeni, niciodată, n-a îndrăznit să-i pună în discuție un articol. Ştie el ce spune.

Şi hotărât, Niki începu să scrie pe colțul paginii dactilografiate semnele necesare culegerii, corpul de literă şi distanța în ghiferți şi îl trimise în tipografie.

– Mie mi-a spus să nu-l tipărim, zise Ştefan. Aşa mi-a spus! Dacă s-a răzgândit...

– Patronul când scrie un articol e atât de încăpățânat încât, chiar dacă greşeşte, el tot îl publică.

Ştefan dădu din umeri, parcă ar fi zis: de ce mai întrebi pe cineva dacă nu ții seama de părerea lui? O adâncă nedumerire i se aşternu apoi pe chip şi care era cu mult decât o dezamăgire din amor propriu contrariat. Arăta în clipele acelea asemeni unui copil al cărui tată a săvârşit un lucru de neînțeles. A venit acasă beat şi a bătut-o pe mama, el care nu săvârşise niciodată asemenea lucruri.

– Nu-mi dau seama de ce, dar nu din încăpățânare îl publică, zise Ştefan întru târziu. Şi se uită la Niki cu o privire ca şi când l-ar fi văzut pentru întâia oară şi adaugă: aici nu e vorba de cutare articol despre cutare problemă, ci de prăbuşirea unei țări, care nu trebuie arătată cu degetul şi zis: uite ce pățesc cei care nu se aranjează cu cel mai tare! Nu ştiu, aş vrea să cred că e vorba de încăpățânare, dar l-am văzut aseară nu prea sigur de el... Nu arăta deloc supărat că un băiat de douăzeci de ani îşi permite să-i dea

sfaturi, şi încă în ce chestiune. Vorbea blând, foarte potolit şi îngândurat. Nu sunt atât de prost să cred că mi-a dat dreptate fiindcă el n-ar fi văzut şi singur mai înainte fondul problemei. Ba l-a văzut, dar a sperat poate că va trece neobservat şi că articolul lui va influenţa opinia în sensul dorit de el. Dar de ce să dorească el aşa ceva?! Asta nu înţeleg...

– Poate că n-a dorit, zise Niki dând drumul la material.

– Nu e el omul care să facă un lucru pe care nu-l doreşte.

– Aşa este, zise Niki. Dar n-are rost să-ţi spargi capul cu enigme care mai devreme sau mai târziu se vor lumina de la sine. Oricum nu le poţi forţa prematur. Nu trebuie să uiţi că actualele frontiere ale României sunt garantate de Germania. Garanţiile astea, hm, probabil că patronul le consideră esenţiale pentru soarta noastră, într-un moment când se prăbuşesc atâtea state în jurul nostru. O fi speriat...

– Speriat?! Tresări Ştefan.

– Da, speriat.

– De ce?!

– Fiindcă în istorie s-au văzut multe. Ori, noi tocmai trăim aceste „multe", suntem în plină fierbere a istoriei şi ţie, băiat tânăr, fierberea asta poate să-ţi pară că nu te atinge (deşi în timpul legionarilor arătai destul de neliniştit), dar pe alţii îi poate pur şi simplu îngrozi; e ca un coşmar din care încerci să te treze;ti, cum spunea un scriitor irlandez imposibil... Istoria e pasionantă după ce faptele care o compun au trecut... Dar acuma când faptele sunt *prezent* şi când ele mătură popoare întregi, poţi să slăbeşti în tăria ta de vieţuitoare până mai ieri liberă, la perspectiva deloc absurdă că cel mai mic gest greşit calculat te poate duce la sclavie. Şi atunci îţi înnobilezi calculul realist prin cuvinte ca *aliat*, ba chiar ajungi, şi aici e cazul în discuţie, să te prefaci că nu înţelegi rezistenţa altora, deşi această rezistenţă e o recţie nobilă a unui om care nu acceptă compromisurile cu cuceritorul.

– Mă faci să simt un fior de gheaţă prin şira spinării, zise Ştefan.

– Te fac. Asta am şi vrut.

Ştefan se ridică. Venise întâmplător la redacţie, la prânz avea întâlnire cu Luchi. Se uită la ceas: era chiar timpul să plece.

IX

După ce fusese dat afară din casă de Luchi în felul acela atât de jignitor, Ştefan nu se mai gândise la ea. Era nedumerit cum o fiinţă cu un astfel de chip cum era al ei putea să aibă astfel de cap, adică să ţâşnească din el lucruri atât de urâte şi absurde: întâi îl invitase la masă şi el se dăduse străbătând un Bucureşti stăpânit de oameni înarmaţi care îl puteau curăţa luându-l, de pildă, cum se şi întâmplase, drept evreu; apoi cum îl întâmpinase chiar din prag: între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm. Va să zică îl chemase acasă ca să-l umilească. Pe urmă îl făcuse trădător al propriului sat de unde plecase, al părinţilor şi al fetei iubite. Şi că cine trădează o dată trădează apoi mereu. Şi părăsise holul ca o zeiţă a răzbunării care a pedepsit pe muritorul nedemn cu care petrecuse clipe de iubire transformându-l în câine. Plecând cu capul în piept şi clocotind de furie, Ştefan se simţise multe clipe chiar un câine în care cineva a dat cu piciorul fără ca măcar câinele să fi fost vinovat de ceva. Apoi încercase s-o înjure şi se răcorise astfel, spunându-şi că bineînţeles clipele frumoase pe care le trăise cu ea vor fi rase din amintirea lui, nu fiindcă n-ar fi fost adevărate, ci pentru că jignirea pe care ea i-o adusese era atât de mare încât le punea în umbră.

Ştefan o uită pe Luchi, prins mai ales de bucuria pe care i-o făcuse patronul anunţându-l că în primăvară îl va trimite la Paris şi, mai mult decât atât, de faptul că aproape zilnic patronul îl chema în somptuosul birou şi îl ţinea acolo ore întregi, ca pe copilul lui, dându-i uneori să citească chiar pe loc articolul pe care tocmai îl scrisese şi discutându-l împreună. Când, într-o dimineaţă, se trezi gândind, înainte de a deschide ochii: „Luchi nu mai poate să-l convingă pe doctorul Spurcaciu că între ea şi Adrian n-a fost nimic fiindcă nu mai e fată mare şi doctorul, culcându-se prima oară cu ea, ca soţ, îşi va vedea confirmate astfel toate bănuielile. Ori, Luchi ştie asta, prin urmare nu se va mai mărita cu el decât dacă îi va mărturisi că eu sunt cel pe care l-a iubit... Dar el o va crede? Nu, fiindcă abia dacă o cred eu, care am

fost totuşi eroul adevărat al nopţii ei de Revelion. Luchi şrie şi acest lucru. Înseamnă că se va mărita cu Adrian Popescu! Izmenitu ăla! Sunt curios să ştiu dacă e adevărat".

Şi se trezi de tot şi deschise ochii. „Bun, şi ce mă interesează pe mine toată istoria asta? Mă interesează, fiindcă pe ăsta nu-l iubeşte deloc, cu toate că moare după el ca prietenă. Da, o face să simtă că viaţa e o sărbătoare, dar când el i-a căzut în genunchi şi i-a spus că o iubeşte chipul lui i s-a părut murdar, urâţit. Asta se numeşte, pentru ceea ce avem noi mai intim şi mai adânc, repulsie. Atunci de unde p... mă-sii venea sentimentul de sărbătoare când se plimba cu el? Ca şi când, exclamă Ştefan dând din umeri, aş putea afla şi de ce în noaptea de Revelion a scris pentru mine parafraze după cuvintele *Infernului* lui Dante. Înseamnă că fata asta e chinuită! Ea mi-a dat tot, şi mie îmi arde de jigniri." Puse mâna pe telefon şi o chemă.

– Luchi, ce faci tu de nu mai dai un semn de viaţă? îi spuse auzindu-i glasul în receptor.

– Ştefane, strigă ea, ce e cu tine?

– Eu sunt cel cu inima neapărată, poate trezi oricui dorinţa de a lovi în ea, ca în fasole, răspunse el în timp ce simţea că acea inimă bătea să-i spargă pieptul.

– Da, crezi?! zise ea fără să se mire prea tare. Să-ţi spun un secret...

Dar nu i-l spuse la telefon, ci la Şosea, unde se întâlniră şi porniră la plimbare.

Era în februarie şi oraşul era plin de o zăpadă care se topea, în aer bătea un vânt cu adieri de primăvară. Cerul era însă înnorat. Luchi purta pe cap o căciulă de vulpe, pe care, zise ea, o făcuse chiar ea, cu mâinile ei. Îl întrebă pe Ştefan, ţinând-o de mână, dacă îi plăcea.

– S-o văd, zise Ştefan, care se hotărâse să fie indiferent până n-avea să-i explice motivul pentru care se purtase cu el atât de grosolan, dacă exista un astfel de motiv...

– Nu-mi dau seama, zise, pune-o pe cap. Aşa, pare o pearcă!

– Ce e o pearcă? zise ea.

– Aşa, ceva purtat şi cam rupt... Se spune despre o pălărie...

– Nu-i adevărat, strigă ea indignată şi cu multe precauţii o puse pe cap şi şi-o legă sub bărbie cu un şiret.

Se uită la el şi Ştefan, în timp ce gândea înfiorat: „e o zână a zăpezilor", mormăi:

– Hm, merge!

Porniră spre şosea cu paşi iuţi, ca şi când ar fi avut o ţintă, aşa cum merg totdeauna tinerii care în realitate nu au descoperit încă gustul plimbării, dar au picioare care se pun iute în mişcare, ţinta existând în ei înşişi, pe ea o urmăresc şi drumul pe care merg nu e decât un decor care nu se răsfrânge în viaţa lor afectivă, cum se întâmplă cu cei mai în vârstă.

– Ei, zise Ştefan, înainte să-mi explici de ce te-ai purtat cu mine aşa cum te-ai purtat ultima oară când ne-am văzut la tine, în timpul rebeliunii, spune-mi la ce secret te refereai adineauri când ţi-am dat telefon...

– Ai spus, zise ea, că tu eşti cel cu inima neapărată, care poate trezi oricui dorinţa s-o lovească. Era o sugestie că şi eu am făcut-o şi că nu sunt în stare să mă deosebesc de alţii, dau şi eu în tine ca orice neghiob. Hm! Ştii un lucru! Toţi credem că avem inima neapărată şi învinuim pe alţii că dau în noi. Deosebirea, cred eu, între un om şi altul constă în tărie, fiindcă fiecare e lovit... Renunţă la teoria ta, fiindcă nu eşti ce-ai zis... Mai interesantă mi s-a părut declaraţia ta de data trecută, că ţi se întâmplă să uiţi de tine ceasuri întregi ca şi când n-ai mai fi tu, ci un altul. Şi că pe urmă te trezeşti ca dintr-o buimăceală şi îţi dai seama că viaţa ta s-a întrerupt, timpul tău a fost mort. Asta îmi place, e o stare de perplexitate care poate duce la una de extaz, e o mare bucurie de a trăi, şi mie mi se întâmplă, dar vezi, nu uit totuşi că trebuie să dau un telefon... Mă trezesc la timp...

– Formidabil cum îţi stă ţie în cap ca o obsesie faptul că n-am putut într-o zi să-ţi dau telefon la ora cuvenită, zise Ştefan.

– Pentru că ora aceea era neobişnuită pentru mine, zise Luchi. N-o să afli niciodată de ce ai pierdut acest drept.

– Bun, zise Ştefan, şi de-aia m-ai chemat la tine acasă, ca să mă poţi umili? De ce?

– Învaţă să nu te laşi umilit, zise ea pe gânduri.

Nu vroia să spună. Merseră multă vreme în tăcere tot aşa, fără să-şi dea seama că merg iute. În acelaşi timp simţeau că adevărata lor ţintă spre care încercau să se îndrepte, adică fiinţa celuilalt, se îndepărta...

– Bine, Luchi, văd că nu eşti sinceră cu mine şi nu eşti dispusă să-ţi ceri iertare şi să-mi promiţi că n-ai să mai faci, zise Ştefan într-un târziu.

Ea nu răspunse. Trecuseră de Piaţa Aviatorilor şi traversară continuându-şi drumul lor cu ţintă exterioară inexistentă.

– Totuşi, de ce ai făcut-o? insistă el mai mult curios decât ulcerat, acum când îşi dădea seama că ea nu va fi sinceră cu el şi nu-şi va cere iertare.

O accepta cu acest şobolan mort în suflet. Spera că nu se vor înmulţi. Curios însă rămăsese. Ea surâse:

– De ce am făcut-o?!

– Da, de ce?!

– Aşa, ca să simţi că ai iubită!

El rămase mut, trăsnit în cap. Cuvintele ei, dacă erau adevărate, dezvăluiau o obsesie: persoana lui. Dar erau adevărate? Puteau fi? Dar asta mai însemna şi că, dat fiind această credinţă a ei că numai în felul acesta, sau în orice caz nu numai în felul acela obişnuit, cu sărutări şi declaraţii patetice de iubire, putea fi întreţinută o dragoste şi făcut să simtă un bărbat că are o iubită, că îi va mai face astfel de surprize şi în viitor. Cum să-şi ceară, deci, iertare, când ea se purtase astfel ca să-l stimuleze s-o iubească şi mai mult? Ştefan îşi dădu capul pe spate şi râse nestăpânit şi îndelung. Era sucită fata asta? N-o crezu nici de astă dată...

X

Ea însă parcă era conştientă că distanţa care nu se micşora deloc între ei, deşi se vedeau acum aproape zilnic, era din vina ei, fiindcă începu să-i arate constant, clipă de clipă, un chip de pe care nu se ştergea o expresie intensă de bucurie şi o privire care se lăsa prinsă

într-a lui într-un abandon blând şi fără cuvinte. Căuta parcă protecţie, ca în urma unei mari decizii, când opţiunea fiind făcută, încep să ne neliniştească riscurile de a ne fi epuizat astfel toate rezervele de a manevra.

Fiindcă fără să le-o spună, în luna cât trecuse când Ştefan n-o mai căutase, Luchi renunţase în sinea ei la cei doi, care, simţea ea, nu se grăbeau deloc s-o recucerească. Nu le spusese deci nimic, sperând totuşi ca într-un viitor nu prea îndepărtat miracolul să se producă (şi de ce nu s-ar produce în bine, când se produsese în rău, în sufletul celor doi?) şi unul din ei să facă un gest orbitor, o declaraţie copleşitoare şi care să-i dezvăluie ei un suflet în care să se poată plimba ca printr-o grădină a raiului. Astfel credea, deşi Adrian continua să nu-i mai spună nimic nou care s-o facă să uite că o murdărise cu intriga lui. Pe măsură ce zilele treceau, gândul că Adrian, cu tot farmecul inteligenţei lui neobişnuite, are un suflet de intrigant creştea în inima ei şi începea chiar să-i macine convingerea că acest farmec era real. Îi trecea prin cap gândul că numai ei i se părea astfel, în timp ce alţii îl luau pe Adrian peste picior. Mihai de pildă! Şi atunci începea să se gândească şi la Mihai şi doctorul Spurcaciu îşi pierdea şi el din puternicul contur pe care îl avusese totdeauna în sufletul ei: un om slab şi pe deasupra neinspirat, cu toate aparenţele soliditătii spiritului său reflexiv. Reflexiv şi solid la ce? Să te întoarcă pe dos, o intrigă, chiar dacă ingenious ticluită şi pe urmă să persişti în îndoială, ce siguranţă mai putea oferi un asemenea bărbat cu care te-ai căsători? Cine spune că istoria nu s-ar repeta? Fiindcă nerozii îi atrag pe intriganţi ca magnetul.

Sufletul omului însă e un laborator de făcut minuni! Nu trebuie, deci, să-i spui cuiva că te-a decepţionat mortal, ci să ai răbdare şi să aştepţi. Nu e uşor, dar cine spune că lupta pentru fericire e o joacă? Bărbatul trebuie cunoscut fără să te miri de ceea ce descoperi şi când dai de unul care e cel mai puţin rău decât ceilalţi, îl iai, nu mai stai pe gânduri... Iată, gândise ea despărţindu-se de Ştefan după ce el o căutase, dintre cei trei, Adrian, Mihai şi Ştefan, băiatu ăsta de la ţară pare mai bun decât cei doi... Oare! Să vedem! În orice caz caracterul lui nu e format încă, poate fi

influențat... Nu se mai aştepta ca el s-o caute, dar uite că a căutat-o, înseamnă că ține la ea şi a fost în stare să treacă peste purtarea ei într-adevăr trufaşă.

Mergea aproape de el în îndelungi plimbări, ținându-l de braț şi tăcând cu afecțiune şi încredere. Nu era el primul ei bărbat? Ei şi ce dacă o plăcea numai pentru ochii ei, fără s-o cunoască? El se lăsa condus pe lângă toate vitrinele, prin tot oraşul. Tăcând ea, instinctiv tăcea şi el. Şi de la o zi la alta ținta spre care mergeau se apropia şi se uitau amândoi la ea, fascinați, şi brațul lui îl strângea pe-al ei şi ea îi răspundea strângându-l pe-al lui. Într-o zi ea veni la întâlnire cu frumosul ei chip acoperit de o mare nelinişte, parcă de o spaimă, se uită la el şi spusese că a luat o notă foarte proastă la un examen foarte greu. Şi nu-l mai slăbea din ochi, ca pe fratele ei, ca pe soțul ei... Se aflau lângă cinematograful Scala şi oamenii se apropiau şi treceau pe lângă ei ocolind acest cuplu încremenit în mâhnirea neagră a fetei şi îngrijorarea şi dragostea cu care o privea băiatul. Deodată el îi luă capul în palme şi îi sărută de trei ori buzele ei întredeschise şi palide şi îi spuse:

– Te iubesc, nu fi disperată, am să te ajut cu manualul în mână să înveți şi să-ți treci examenul.

Ceea ce şi făcu. În fiecare zi stătea cu ea câteva ore în odaia ei şi o asculta. Învăța bine, prezența lui o stimula şi încrederea îi reveni cu totul. Ieşeau apoi împreună ca înainte şi nu se ştie ce vânt începu să bată asupra ei că într-o zi începu să-i cânte, ținându-l de braț şi ferindu-şi puțin fața să n-o vadă trecătorii. Dar nu prea mult. Era un val nestăvilit al inimii ei sau era puterea în sine a cântecului care îl tulbura pe Ştefan? Cum să ştie? Şi se întorcea acasă cu vraja în suflet, cu lamentațiile iubirii şi ale speranței din cântecele ei populându-i odaia şi împiedicându-l să adoarmă. O punea a doua zi să mai cânte cutare cântec. Şi ea începea îndată, cu acelaşi glas, acelaşi timbru melancolic şi încărcat de aceeaşi nostalgie sfâşietoare. Căci din astea îi plăceau lui Ştefan, din cele văitate, deşi ea îi cânta şi altele... Urmele iubirii defuncte, trandafirii veştejiți în glastră, vremea care a trecut şi cum l-a uitat de mult... Frunze însângerate spulberă vântul în pădure, se plimbă amanții înstrăinați în care s-a cuibărit despărțirea, de moarte e atins sufletul

lor.. Macii de pe coline ard ca dragostea ei, geaba bate poaia grea, macii nu mi-i poţi stingea... Le alegea dintre cele al căror sentiment era purificat prin poezie şi printr-un patetism detaşat. Astea erau cele mai rele, fiindcă se insinuau cu suferinţa iniţială a celui care le făcuse... Îndrăgostitul, care stă de vorbă cu păsările, cu iarba câmpului, cu dealurile rele care în drum spre fata iubită fac să cadă potcoavele calului... Altul vroia pur şi simplu să-i facă dar fetei un peisaj nepieritor care îi umpluse inima...

Şi să vezi cum saltă
Peştele în baltă
Dimineaţa
Când se lasă ceaţa...

Luchi călca rar prin lapoviţă şi parcă nu vedea pe unde mergea. Dar nici Ştefan. Intrau apoi în restaurantul „Modern" de pe Sărindar, unde cânta orchestra lui Grigoraş Dinicu şi cereau ţuici şi borşuri de miel cu cap pe care le sorbeau rebegiţi şi flămânzi, cu ardei iute... Ţinta pe care o urmăreau era aproape şi totuşi distanţa care îi separa persista, ca un zid invizibil. Nici unul, nici celălalt nu mai doreau să facă dragoste. Nu prea convins, el încercase o dată, dar ea îl oprise spunându-i: nu, nu! Adică nu deloc, fără să-i spună de ce şi nici ce viitor putea să aibă iubirea lor acum castă.

XI

Se potrivea atât de bine acest sentiment cu primăvara care sosea şi cu soarele care începea să inunde oraşul! Luchi devenise sfioasă şi sărutările lor erau diafane. Se îmbrăca cu rochii până la gât şi când se aşezau pe o bancă în vreun parc îşi trăgea cu grijă stofa peste genunchi. Cântecul ei încetă, dar Ştefan simţea în schimb că sentimentele ei aveau un contur mai mare şi mai intim, dacă nu chiar aproape frăţesc. Îi spunea: „Ce te pasionează pe tine atât de mult ziarul?" şi îl privea insistent: „Eşti sigur, parcă adăuga, că amorul tău se bucură de reciprocitate?" Nici ea nu ştia să exprime

exact acest gând, dar era nedumerită: mai putea iubi pe cineva în afară de ea? Nu el, ci aşa în general, dacă un sentiment poate fi împărţit, dacă unul din ele nu e trădat... Sau: „Ştefane, tu cât ai de gând să porţi costumul ăsta? Pune-ţi bani deoparte şi fă-ţi un costum pe care să-l ai pentru situaţii deosebite". Şi intră cu el într-un magazin, îi spuse ce stofă i-ar plăcea ei, Ştefan o cumpără şi îl duse apoi la croitorul familiei lor, care îi făcea colonelului şi lui Niki de atâţia ani costumele... „Domnule Georges, zise ea adresându-se croitorului, fă cunoştinţă cu logondicul meu, domnul Paul Ştefan, jurnalist... Ai grijă, serveşte-l ca pe Niki..." „Da, domnişoară, nu-mi va fi greu, domnul e înalt şi e proporţionat, costumul o să-i cadă perfect..." Afară, Ştefan se uită la ea: „Ai spus logodnic ca să nu creadă croitorul că..." „Bineînţeles", răspunsese ea nelăsându-l să termine fraza. „Eu m-am bucurat ca şi când aş fi", reluase Ştefan. „Da, bineînţeles, repetase ea cu o sinceritate pătimaşă, eşti nu logodnicul, ci soţul meu încă din noaptea de Revelion... Sau ai uitat?"

Aşa era! Totuşi... Însă Ştefan nu insistă să adâncească aceste clipe. Fiindcă nu se dă drumul la astfel de cuvinte fără să mărturiseşti şi de ce nu spui nimic de punerea lor în practică. Cu doctorul Spurcaciu fusese pe punctul de a o face. Luchi îl privea cu nişte ochi fără umbre, dar care îl vedeau pe el, îl luau în focarul lor total şi lipsa umbrelor îi dezvăluia parcă tot sufletul, care nu era decât dragoste, dar nu o dragoste ca o boală, din care urma, ceva mai târziu, să se scoale, sau ca o greşeală pe care cu amar avea s-o descopere, tot aşa, mai târziu... „Tu eşti eu însumi! îi şoptise ea deodată, şi ce-o să pătimesc eu, o să pătimeşti şi tu. Primeşti?" „Primesc", răspunse el fără să se gândească, turburat de un fior care îl ameţise brusc ca şi când s-ar fi uitat într-o fântână adâncă.

După această declaraţie se văzuseră tot regulat dar mai rar, de două ori pe săptămână şi nu acasă la ea, ci numai în oraş, şi toate acestea din iniţiativa ei, ca şi când şi-ar fi dat seama că i-a sucit capul şi ar fi vrut să-i lase timp să reflecteze. El nu reflectă însă: era foarte liniştit şi decis. Gândul la ea îi umplea inima de o bucurie covârşitoare.

XII

De la redacţie, Ştefan urcă pe Belvedere şi ieşi în Calea Victoriei unde avea întâlnire cu Luchi chiar la colţ. Ea nu sosise încă şi Ştefan traversă şi cumpără de la un chioşc o revistă literară care îi plăcea. O deschise, se întoarse la locul *rendez-vous*-ului şi începu s-o răsfoiască. Se gândea dacă va veni vreodată ziua când va scrie şi el la această faimoasă revistă, ştiind că el nu era decât ziarist, dar că se trezea nu o dată, citind nuvelele şi povestirile care se publicau aici, cu gândul pironit asupra unei intenţii nebuloase: dacă n-ar putea şi el să scrie ceva din închipuire... Dar cum să scrii din închipuire?!...

– La ce te gândeşti? auzi el alături un glas plin de ironie şi ridică privirea şi o văzu pe Luchi scrutându-l batjocoritor şi parcă agresiv...

Ştefan nu zise nimic, dar porni alături de ea tot dus pe gânduri. Pe urmă se mai înveseli.

– Gazda mea din Pălămida, zise el, avea un bărbat de o gelozie feroce. La masă (luam masa cu ei şi cu băiatul lor, un puşti cam obraznic cu mine, dar simpatic, de la el am învăţat multe despre oraş), femeia, altfel frumoasă, avea câteodată câte o expresie mai visătoare, se gândea şi ea cine ştie la ce, şi într-o zi bărbată-său, cu cuţitul în mână, deodată se face spre ea scos din sărite şi zice: „La ce te gândeşti?“ „Au!“ a făcut ea văzând cuţitul în mâna ăluia, care, şi el, dându-şi seama de gestul impulsiv şi involuntar, şi-a lăsat braţul în jos... Aşa şi tu!

Ea, auzindu-l, avu o clipă de stăpânire, apoi când înţelese izbucni într-un râs înalt şi nestăpânit, căruia îi dădu drumul fără să-i pese că se uita lumea la ei (mai ales că ea îi şoptea nu o dată sever, când el se lipea de ea prea strâns: „Se uită lumea la noi!“; acum se lipi ea de el şi îl apucă de gât şi îl sărută pe tâmplă lipindu-şi obrazul de-al lui).

– Vezi, eu am crezut că numai Adrian mă poate face să mă simt atât de bine cu un prieten, zise ea luând înapoi cu o mână ceea ce îi dăduse cu cealaltă.

Îi spunea adesea astfel de răutăţi chiar în toiul unei veselii care o făcea răpitoare. Ştefan îi zise:

– N-o să mă atragi pe mine în dialoguri în care să călcăm amândoi pe muchie de cuțit. Îl bag în mă-sa pe acest Adrian și pun pariu că e un cretin, în ciuda faptului că ție îți place așa de mult.

– E prietenul meu, zise ea cu gravitate și își luă aerul adecvat, de prietenă care n-are încotro, dar trebuie să declare acest lucru ca să nu existe echivocuri.

Urmărea însă tocmai astfel să creeze unul? Fu rândul lui Ștefan să râdă cu gura până la urechi. Ea însă se simți cu adevărat jignită și înteți pașii, părăsindu-l. Ștefan se luă după ea și îi ceru scuze:

– Luchi, pentru o prostie? Ce e asta? E prietenul tău, ei și, de ce vrei să mi-l bagi mie pe gât? Nu-ți dai seama? Crezi că mă flatează că mă compari ce el?

– Ești îngâmfat, zise ea, și mă întreb de ce? Situația ta atârnă de un fir de păr, nu văd de ce ai fi atât de sigur de tine și te-ai crede superior lui Adrian Popescu, ziarist cunoscut, nu ca tine, căruia nu i-a văzut nimeni semnătura.

Asta era adevărat și Ștefan, atins, tăcu. Insistase pe lângă patron de câteva ori să-i dea voie să scrie ceva. Reportajul său despre rebeliune fusese oprit chiar de marele ziarist, fără să-i explice mai mult decât: „E bun, dar e inoportun". „În ce sens, patroane!?" „În toate sensurile." Totuși, într-o zi îi dăduse voie: „Du-te și tu prin oraș și caută ceva vesel pentru cititorii noștri. Ai un condei cu predispoziții spre lucruri sumbre, prea grave pentru vârsta ta. Ia-o mai încet". „Bine", gândise Ștefan și începuse să colinde orașul în căutarea a ceva vesel și într-o zi îi prezentă lui Niki un reportaj. Niki îl citi și se strâmbă, deși în priviri îi sticlea o lumină jucăușă. „Amuzant", zise el și îi dădu literă să-l trimită la tipar, dar îl trimise și patronului în șpalt. Ce scria în el? Că pe câmpul din dosul Gării de Est două șatre de țigani s-au bătut ieri ca chiorii pentru o femeie și zece mii de lei. Banciu Iancu Ciuraru, bulibașa uneia din șatre, povestea Ștefan pe larg, pusese de mai multă vreme ochii pe Viana, nevasta lui Ion Ștefan, zis Carolea, bulibașa celeilalte șatre. Lui Carolea ăsta îi plăceau banii mai mult decât femeile și a căzut la învoială cu Banciu. În schimbul Vianei el primea pe Lisaveta, nevasta acestuia, plus zece mii de lei. Și târgul s-a făcut. Lisaveta

însă, descoperi curând Carolea, era cam bătrână şi pe lângă asta îl trăsni gândul că o cumpărase pe Viana lui cu treizeci şi cinci de mii. Atunci cum s-o primească el pe Lisaveta numai pentru zece mii? Şi atunci într-o noapte tăbărî cu ai lui asupra şatrei lui Banciu, îl prădă şi începură să se taie cu cuţitele... Patronul era nervos citind toate acestea. Ştefan aştepta în fotoliu... „Ce e cu Niki, zise el, cum poate să te lase să publici un reportaj despre asemenea gunoaie?" „Mi-aţi cerut ceva vesel!" zise Ştefan cu o vagă ironie, pe care cei tineri nu şi-o pot reprima, când îi prind pe cei mari la înghesuială. „O să te duci la Paris şi o să scrii la întoarcere un reportaj despre ce ai văzut, indiferent dacă va fi ceva vesel sau ceva sumbru." Şi cu un gest îl dăduse afară din birou.

– Ei, continuă Luchi fără cruţare, nu răspunzi?

Ştefan nu răspundea. Intrară la „Modern", restaurantul lor preferat, şi începură să mănânce în tăcere. Dar ei, îi declară ea, nu-i convenea să fie văzută la masă cu un băiat care nu ştia să-şi ascundă jignirea şi îl rugă să povestească ceva, ce mai era nou despre război, fiindcă ea nu citea niciodată ziarele, avea grijă Niki să-i spună când era ceva important.

– Hai, scuză-mă, lasă prostiile, spuse ea cu un glas aşa cum i-l ştia el, când şi chipul îi înota în lumină şi uită ceea ce îi auzise înainte urechile. Am să-ţi dau o veste formidabilă, continuă ea. Să te pregăteşti... Costumul tău e gata?

– Da, trebuie să mă duc să-l scot, n-am bani, răspunse el. Că nu mi-ai spus că mă costă tot atât de mult cât şi stofa, aştept chenzina de întâi mai.

– E perfect, zise ea. Evenimentul de care o să-ţi vorbesc are loc pe la mijlocul lunii mai, aşa că ai timp...

El nu se arătă curios să afle, nu mai era supărat, ci contrariat. Ar fi vrut să-i povestească despre nedumerirea lui în legătură cu poziţia patronului faţă de căderea Iugoslaviei, dar se vedea că gândurile ei erau acum în altă parte şi nu l-ar fi ascultat cu interes... Nu gândurile, ci stările ei erau cele care o dominau: acum de pildă gândul la acel eveniment declanşase în sufletul ei o astfel de încântare încât Ştefan uită şi de contrarierea sa şi o îndemnă:

– Ei, spune, despre ce e vorba?

– Prințesa Ileana Ghica se mărită cu prințul Nicolae Sturdza și fac nunta pe la jumătatea lui mai cu o mulțime imensă de invitați, zise Luchi. Eu am fost colegă de liceu cu o prietenă a miresei și m-a invitat și pe mine. Eu am refuzat: „Dragă, nu pot veni fără logodnicul meu, îmi pare rău". „Da vino cu el, e foarte simplu." „Neinvitat?" „Ba invitat, cum îl cheamă? Va primi o invitație."

Și Luchi scoase din poșetă un carton alb cu stemă aurie pe el și i-l dădu lui Ștefan să-l citească. El se uită țintă la ea și îi spuse, în timp ce gândea cu o vagă tristețe că fata asta e păcat de ea că nu înțelege că mult mai important era pentru amândoi să fi fost aproape unul de altul pentru ca sufletele lor să se poată uni și să fie fericiți, decât să se bucure că a fost invitată la nunta prințesei cutare cu prințul cutare:

– Țările se prăbușesc și altora le arde de nuntă! zise el.

Dar curios lucru, ea rămase aceeași, ca și când nici nu l-ar fi auzit, și cu un gest tandru îi întinse mâna să i-o sărute.

– Am dat la o croitoreasă o rochie care o să iasă ceva cu totul deosebit, zise ea. Am găsit un material de o albeață imaculată... Ai să vezi! Am găsit și un model ceva *exquis*... Hai acuma să mergem la un cinema, vreau să văd *Un cântec pentru tine* cu Tino Rossi. Îți place Tino Rossi? L-ai văzut în *Neapole sub sărutul focului*? Cântă atât de frumos încât vocea lui pare neverosimilă...

– Păi și e! zise Ștefan uitând de sine, parcă ar fi scopit...

XIII

După căderea legionarilor, Paraschiv Moromete se îmbătă trei zile la rând. Întâi pentru că un astfel de eveniment el îl prezisese, ceea ce însemna că era un mare om, al doilea pentru că se împlinișe și prezicerea lui în ceea ce îl privea pe Ștefan: cădea și el, cu banii lui, cu cearșafurile lui albe, cu camera lui cu parchet pe jos și baie alături.

– Ei, ce-o să facă acum? Unde o să doarmă? Ce-o să mănânce?! se stropși el la țiganca de nevastă-sa cu care bea împreună în cârciumă și ea se uita la el cu o admirație în sfârșit fără rezerve.

Paraschiv trase din țigare cu dinții rânjiți încât i se văzură până în fund măselele ca nişte mici pietre de moară, o apucă pe muiere de gât şi o zgâlțâi:

– Eu la mine nu-l primesc, i-am spus, pe sub podurile Chiogârlii o să doarmă cu vagabonzii! I-am spus sau nu i-am spus?

– I-ai spus, mă Paraschive, da' nu trebuie să te bucuri de răul altuia, că te vede Dumnezeu. E şi el băiat mic, tu eşti mare, n-a ştiut nici el ce face, a crezut că legionarii ăştia or să rămână şi a luat şi el o slujbă la ei, cum au făcut mulți. Crezi că a fost singur?

– Da' nu i-am spus? În loc să-şi bage mințile în cap şi să vină la mine la atelier, că mai avea timp, m-a luat pe mine peste picior, că aşa şi pe dincolo, că ştie el dinainte ce-o să spun eu, parcă ar fi fost el marele şmecher. Poftim şmecher! Acum facă ce-o şti, că eu n-am ce să-i mai fac.

– Poate că n-o să aibă nevoie de tine, mă Paraschive, tu nu te gândeşti? E băiat cu carte, găseşte el undeva unde să intre.

Țiganca nu credea însă nici ea în ce spunea. Îşi privea bărbatul supusă, cu un surâs de viclenie moale şi gata oricând de a fi transformată în rugăminte, amestec pe care îl moştenea de la rasa ei obscură care a trebuit, ca să nu piară, să treacă repede de la mânuirea cuțitului la cuvântul misterios şi plângăreț.

– Tu eşti supărat pe el că te-a lăsat să plăteşti în ziua aia dinainte de Crăciun, când veni tat-său pe la el, dar ce-ai fi vrut să facă, nu te-ai legat tu de el? De ce te-ai legat, mă, Paraschive?!

Paraschiv se uită la ea stupefiat. Ce era asta? Tot nu înțelegea că îi vrusese binele?

– Cum de ce m-am legat? bolborosi el furios. De-aia şi-a cheltuit bâtă-sa toate mamudelele, să-l țină la şcoală patru ani, ca el să-şi pună ca un derbedeu cămaşa verde şi pistolul la şold şi să-şi bată joc de noi cu banii şi hainele lui?

– De ce, mă Paraschive? De unde ştii tu? se miră țiganca cu glasul ei dulceag, dar acum sincer; ar fi vrut cu adevărat să ştie de unde i se năzărise bărbatului ei toată chestia asta? Eu nu l-am văzut cu nicio cămaşă şi niciun pistol. De ce vorbeşti aşa?

– Le avea acasă, mârâi Paraschiv.

– Le-ai văzut tu?

– Nu le-am văzut, dar de unde atâția bani? se stropşi Paraschiv scos din sărite. Tu nu te gândeşti? Cine să-i dea lui atâția bani, un mucos? Aşa de mic? Ăsta în sat uita de unde vine şi râdea ca un prost... Bătea marginile satului cu un ciomag în mână şi se dau câinii la el cum se dau după un neghiob... Câinii simt ei când trece un nătărău pe lângă garduri...

– De ce vorbeşti aşa urât de el, mă Paraschive? se supără în sfârşit ţiganca. Sunteţi rude şi am băgat de seamă că ţii la taică-său, când te-am cunoscut eu numai de el vorbeai, Parizianu în sus, Parizianu în jos... Nu e frumos, mă Paraschive... Din contra, eu zic să mergem chiar mâine pe la el şi dacă e aşa cum zici tu, să-l luăm la noi şi să-l ajutăm... N-avem de unde, dar din ce putem... Aşa fac oamenii... Dacă n-am face aşa, ar fi vai de capul nostru, am muri toţi, mă Paraschive, şi ne-am mânca unii pe alţii ca câinii...

Paraschiv parcă ar fi primit un pumn în piept. Multe clipe se holbă la muierea lui. Pe urmă lăsă ochii şi capul în jos, umilit de propria-i ură pe care nici nici el nu şi-o înţelegea. Bău un pahar cu vin, dar parcă nici vinul nu mai avea gust. Scoase portofelul şi plăti.

– Nu trebuie să te superi, mă Paraschive, îi spuse ţiganca acasă. M-ai înjura tot tu dacă nu te-aş ţine de rău.

Paraschiv însă nu-i răspunse şi se culcă şi adormi de îndată cu dinţii rânjiţi, ca şi când ar fi murit. Muierea îl zgâlţâi:

– Nu dormi aşa, mă Paraschive, că mi-e frică, se văită ea.

El se trezi, mormăi în neştire şi readormi cu o înfăţişare mai omenească. Femeia suflă în lampă.

A doua zi după masă se aflau amândoi în faţa clădirii cu două etaje de pe Romniceanu, unde ştiau că stă Ştefan. Sunară. Nu răspunse nimeni.

– Vezi? şopti Paraschiv. Nu mai stă aici.

– Mai sună, mă, Paraschive.

Paraschiv sună din nou. Şi deodată Ştefan deschise geamul şi apăru cu bustul în afară.

– Cine e? strigă el.

Deşi îi auzise glasul, Paraschiv nu-i răspunse. Vedea că e Ştefan, cu un halat frumos pe el, vesel, în orice caz departe de a fi în situaţia de a dormi pe sub podurile de pe Chiogârlii, ba chiar avusese în

glas ceva batjocoritor, fiindcă fără îndoială văzuse şi el cine e la uşă... Era lucrul care îl rănea pe Paraschiv cel mai cumplit, să fie luat la vale, să i se scuipe în cap, după ce o copilărie întreagă taică-său îl luase în derâdere şi îi otrăvise astfel acele zile ale vieţii care altora le rămân în amintire ca luminoase. În glasul lui Ştefan simţise aceeaşi ironie muşcătoare care îi ulcerase în sat inima. Adică văd cine e şi îmi bat joc...

– Care eşti bă, repetă Ştefan într-adevăr batjocoritor, fiindcă văzuse de la bun început cine era, Paraschiv nu se înşelase. Tu eşti, nene? Ei, ce cauţi aici? zise el sarcastic. Ei, ai venit să vezi dacă mai dorm aici, sau am şi ajuns pe Chiogârlii?! Ia cară-te! Să-i spui tu lu' tata că sunt legionar, ca ăla să creadă cine ştie ce şi să-i strici sărbătorile de Crăciun, făcându-l să înghită cu noduri săracele lui sarmale? Cum ai putut să-mi faci una ca asta? Dacă mi-o spuneai numai mie puţin îmi păsa, dar să-i spui lui tata? De ce? Ce ţi-am făcut eu ţie? Ce-ai avut cu mine?... Nici tu nu ştii, dar asta nu înseamnă că te iert, hai, pleacă şi vezi-ţi de treabă şi nu mai duce de-aici înainte grija altora, vezi-ţi de ale tale şi o să fii mai fericit... Păcătosule! Eşti mai mare ca mine şi mi-eşti rudă, dar ai pierdut dreptul să te mai respect şi să te mai consider ruda mea. Eşti un străin! Vezi-ţi de drum şi să nu mai aud de tine!

Şi închise geamul şi o tăcere se lăsă în acel loc care avea de o parte vile elegante şi de alta un deal cu creasta tocmai sus, de unde se vedea panorama oraşului.

Paralizaţi, cei doi, ca două mogâldeţe, continuau să stea mai departe în faţa uşii ca şi când ar fi refuzat să creadă că ceea ce le auziseră urechile era adevărat şi aşteptau ca Ştefan să reapară la geam şi cu un glas bun să le spună: „Am glumit, staţi că vin acuma să vă deschid şi o să mergem pe urmă, ca la început, la restaurant şi să mâncăm şi să bem". Dar fereastra, ca şi uşa dinaintea lor continuau să rămână închise. Nici ei nu-şi dădură seama de clipa când se deciseră să se urnească din loc şi să plece.

– Vezi, mă Paraschive?! îndrăzni ţiganca întru târziu.

Paraschiv însă nu părea sau nu vroia să arate că fusese cine ştie ce lovit. Călca rar, cu călcătura lui de odinioară, de la ţară, când mergea pe câmp, şi care nu i se modificase, şi un rânjet îi apăruse

în colțul gurii. Chipul lui era totuși mai senin, puțin resemnat, dar nu lipsit de o ironie cam țeapănă în priviri, ironie suverană la adresa tuturor și o mulțumire de sine pe care nu i-o turbura nimeni. Nu era el bucureștean? Nu era el maistru sudor autogen? Putea cineva să-i ia carnetul din buzunar? Nu strângea el bani să-și facă o casă, să le arate el ălora din Siliștea că... Nu băuse nimic. Numai băutura îl făcea să simtă o pornire neînfrânată de răzbunare față de toți care... Acum nu mai avea nimic cu Ștefan, își dăduse seama că greșise, băiatul nu fusese legionar, dar totuși, ce meserie avea el la bază? Ce meserie de care să nu-ți fie frică de nimeni? Încât, după un timp, spuse totuși, deși de astă dată fără ranchiună:

– Da, bine, o să mai vedem noi!

Și câteva luni mai târziu, triumfător, îi arătă muierii o hârtie pe care tocmai o primise dimineața de la direcție. Adică, iată ce înseamnă să fii ceea ce era el, chit că nu avea atâția bani ca alții și stătea deocamdată într-o mică odăiță, cu pământ pe jos. Ce era?! Un ordin de concentrare militar, dar nu de dus acolo la unitate și să-ți păstrezi slujba ca Nilă, ci ordin de concentrare pe loc, acolo unde îți faci meseria... Și leafa îți merge mai departe!

Țiganca îl privi din nou cu o admirație fără reținere...

XIV

Într-adevăr Nilă primise ordin de concentrare și își pierduse slujba lui de portar, la Bloc Algiu, de pe strada Cheia Roseti, în ciuda credinței lui că acolo, în regimentul 5 Dorobanți din Giurgiu, cineva știa că are nevastă și copil mic și îl ocolea când îi venea rândul să i se treacă numele pe hârtia aceea cu o bară roșie de-a curmezișul. Totuși, îl scutiseră destule luni, era ceva, nu-l luaseră ca pe alții din toamnă, pe el îl luase în primăvară, în mai...

Era așa de frumos afară când primi ordinul! Nilă surâse și chipul i se lumină, ca și când ar fi primit o știre care îl atingea tocmai în adâncul secret al inimii. „Ie-te ai naibii!“ murmură el și se dădu jos de pe scaunul lui de portar și ieși de după bara aceea

de lemn în spatele căreia stătea şi unde primea toate scrisorile şi ziarele, pe care apoi le vâra pe sub uşile domnilor locatari sau le repartiza prin cutiile fiecăruia, care aveau. Mergea cu capul în jos, cu aerul său împovărat, dar cu o mare lumină pe chip şi mereu surâzând. Intră în bufetul Scala, de vizavi, unde îl cunoştea pe barman de multă vreme şi ceru un şpriţ.

– Ce e, Nilă, zise acela, ai primit scrisoare de la nevastă?

– Da, hî, făcu Nilă ca de-o mare minune.

Şi rămase pe gânduri în faţa tejghelei, dar nu gânduri triste, însă insondabile.

– Nu bei, ce faci? zise barmanul.

Nilă nu tresări, dar se uită parcă ar fi spus: da, eu l-am cerut, acuma trebuie să-l beau, cu toate că nu văd de ce atât eu, cât şi alţi oameni fac totdeauna figura asta în anumite momente ale vieţii lor. Îl bău şi se şterse la gură cu un gest ţărănesc.

– Mai dă-mi, mă, unul, zise el mereu îngândurat.

– Da' ce e hârtia aia din mână? Că văd că nu e scrisoare, zise barmanul. Nu cumva ai primit ordin de concentrare?

– Ba am primit, zise Nilă somnolent. Şi adăugă cu surâsul accentuat: Îl aşteptam din toamnă. A venit abia acum.

Ca şi când l-ar fi ros un regret. Şi umerii i se frânseră, brusc copleşit. Şi în clipa aceea fruntea lui groasă se încreţi cu aceeaşi nedumerire ca odinioară pe izlaz când Toderici îi alerga spre gară, care, zicea el, era atacată de inamic şi trebuia apărată. Care inamic? De ce să atace el gara? Iată, de-atunci făcuse armata adevărată, se liberase, muncise cu spinarea la Bloc Algiu, blocul se terminase, Algiu îl oprise portar, se însurase, avea şi-un copil şi iată că acel inamic nu-l slăbea şi iată cum din pricina lui trebuia să-şi strice tot rostul şi să se ducă... Acum, pesemne, era de-adevăratelea, nu va trece mult şi îl va avea pe acel inamic în faţă şi va trebui să tragă cu puşca în el...

Nilă se dădu jos de pe scaunul din faţa tejghelii, îşi împinse mai spre ceafă şapca lui pe care scria *portar*, se frânse înainte vârându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor şi vru să-i facă barmanului, cu care era prieten, o destăinuire. Dar avu un gest: nu folosea la nimic. Gata! Când trebuie să pleci, fii bun plecat şi nu-ţi

mai răci gura de pomană cu vorbe, că de schimbat tot nu mai poţi să schimbi nimic cu ele.

Plăti.

– Nilă, zise barmanul, dacă ai ceva, să-ţi păstrezi ceva, ai toată încrederea. Când te întorci, găseşti totul la mine.

– Nu, zise Nilă, că o să vorbesc cu domnul Algiu, să-i dea muierii mele tot ce era în odaie. Le duce acolo la ea la ţară. O să-i scriu să vină în lipsa mea. Dacă vrei s-o ajuţi, mă Jenică!

– Cum să nu, zise Jenică inimos. Se poate?

– O să-i fie greu să ia cu ea patul de fier, şi masa aia, mai bine le-aş vinde, dar n-am cui, reluă Nilă.

– Găsim noi! zise Jenică. Până vine muierea ta încoa, eu am găsit. Scrie-i să vină la mine şi o duc şi la gară! Şi nu mai sta aşa pe gânduri, că nu e nimic. Război nu e, o să te întorci, vino la mine că îţi găsesc eu de lucru... Am relaţii!

Nilă se dezdoi, făcu un gest care însemna că acum trebuie să plece şi asemeni unui ţăran care nu spune niciodată la revedere vecinului său fiindcă îl vede prin curte de dimineaţa până seara, Nilă îi întoarse prietenelui său spatele şi ieşi din bufet.

Arăta totuşi mai vioi. Traversă, reintră în bloc şi luă ascensorul. Se opri la un etaj şi se îndreptă spre un anumit apartament, unde, în timp ce sună, îşi scoase capela din cap. Îi deschise chiar el, domnul Algiu, proprietarul, care îl privi o clipă întrebător, dar în clipa următoare înţelese că portarul său avea ceva să-i spună şi îl pofti înăuntru în biroul său.

– Ce s-a întâmplat, Nilă?

Nilă îi spuse.

– Nilă, zise domnul Algiu luând deodată pe loc o hotărâre neaşteptată. În mod normal pierzi postul, dar eu ţin aşa de mult la tine că după ce termini cu concentrările, te primesc îndărăt, îl dau afară pe cel care o să-l angajez în locul tău şi te primesc iar pe tine. Suntem oameni!

Da, numai că domnul Algiu spusese „concentrările“, şi nu „concentrarea“, adică n-avea cum să-l reprimească odată, el să fie concentrat din nou, pe urmă iar desconcentrat şi aşa mai departe. După ce se vor termina toate acestea, adică după război, cu alte

cuvinte, Nilă putea să conteze că domnul Algiu îl va reangaja. Era bine şi asta!

– Şi acuma tu vrei salariul? Bine, poftim! Cu lucrurile ce faci?... Vine muierea... Foarte bine, uite ceva pentru muiere şi copil... Să ieşim noi cu bine din războiul ăsta, că n-o să ne pară rău că am suferit...

Şi domnul Algiu, înalt, subţire, drept, încă tânăr, îl conduse pe portar ţinându-l de braţ, îi spuse la revedere şi concentrare uşoară, apoi închise uşa în urma lui cu un gest hotărât şi cu o secundă poate mai curând decât ar fi trebuit pentru ca omul cu aer împovărat care ieşise afară din casa lui să nu-l uite imediat...

XV

Nilă plecă tocmai când Achim venea într-o permisie de două săptămâni, nu-l găsi pe strada Cheia Roseti. Îi ştia însă adresa veche a regimentului şi Achim îi trimise o scrisoare în care spunea: „Bă, Nilă, Angela mi-a scris din primele săptămâni după ce am luat trenul în primire. E însărcinată şi acum în permisia asta mă însor cu ea şi îmi pare rău că nu eşti şi tu de faţă să bei un pahar la nunta mea“... Fiindcă avea de gând să facă tot acum şi nunta, deşi nuntă cu mireasa cu burta mare nu se prea obişnuieşte... Dar lui nu-i pasă! Pe vremurile astea nu ştii niciodată dacă dintr-o concentrare te mai întorci şi de ce să rişte el să-i rămână nevasta cu un copil de poale şi fără pensie la care ar avea dreptul ca văduvă de război... Şi în afară de asta, chiar aşa, n-a fost muierea lui? De ce s-o ţină nemăritată, ce, parcă o să găsească una mai bună ca ea? Unde să găsească?!

Achim nu-i scria lui Nilă chiar toate acestea, dar le gândea şi i le spunea Angelei şi cu glas tare, ca s-o flateze. Fata îl asculta cu privirea mereu mărită. Neliniştea de acum trei luni nu se micşorase în sufletul ei decât atât cât să poată trăi, şi în adâncul privirii ei tinere exista pentru ea speranţă; război, asta înseamnă, oricât ai vrea să nu recunoşti, moarte, în ciuda faptului că acum suntem în viaţă,

că bărbatul ţi-e vesel şi îi scrie fratelui că tu eşti însărcinată: toţi pot muri şi cu ei tu cu copil cu tot, chiar nenăscut... Uitându-se la ea Achim se întreba, dar n-o întreba, de unde ştia ea că în lume s-a întins aripa morţii? Asta putea s-o ştie el, care atâtea luni îi văzuse acestei morţi armele trecând neîncetat spre sud, apoi în ultimele săptămâni întorcându-se îndărăt şi urcând spre nord, tren după tren, tun după tun, tanc după tanc, zi şi noapte, încât înainte de a adormi, prin nu ştiu ce taină, visul arăta ceea ce nu vedea cu ochiul, o nemaivăzută armată alergând cu viteza roţilor de tren spre o direcţie misterioasă, spre un punct de oprire de unde avea să se repeadă o haită uriaşă de lupi asupra altor ţări şi să treacă peste ele omorând şi dând foc... Achim ştia şi el de la taică-său de ce era în stare neamţul. Povestind, flăcările războiului trecut, pe care Moromete le văzuse aievea, reînviau în ochii lui cu toată groaza clipei, şi când el spunea de pildă cu o admiraţie înspăimântată: domnule, neamţul trăgea cu o ghiulea după un om! (asta vrând să spună că spre deosebire de noi el avea atâtea ghiulele încât putea să-şi permită acest lux), Achim vedea şi el cu ochii închipuirii un biet om fugind apucat de groază peste câmp şi o ghiulea neagră zburând după el să-l omoare... Dar de unde ştia Angela? Hotărât, tot de la taică-său, adică nu, că taică-său era prea tânăr pe atunci, pesemne de la bunicu-său...

– Spune-i acolo că nici eu n-am de unde găsi unul mai bun ca tine, zise Angela râzând într-adevăr flatată de cuvintele lui şi îl cuprinse o clipă cu privirea ei în care dorinţa de viaţă şi ştiinţa despre moarte îi dădeau o lucire stranie şi intensă. Şi că ne pare rău că s-a întâmplat aşa, să nu fie şi el de faţă la nunta noastră.

– I-auzi, zise Achim, aplecându-se asupra hârtiei cu trudă şi parcă scrijelind-o... Angela ţine la tine, bă Nilă, aşa e ea, adăugă el oprindu-se din scris şi cu o înfăţişare elocventă, adică sunt unii altfel, ea e aşa cum o vezi, bună de nevastă, ţine la bărbat şi la rudele lui... Da' nu-i nimic, n-o să stai în concentrare o viaţă, vii tu acasă, bă Nilă, şi atunci...

Şi Achim chicoti şi făcu cu mâna semn la gură, de dare a paharului pe gât... Pe care, zece zile mai târziu, îl dădu cu adevărat şi nu o dată, la căsătoria şi nunta sa. Se înţelesese cu socrii ca

sărbătoarea să aibă loc la ei şi anume în curte, era mai frumos şi puteau întinde o masă mare.

Cât de mare? O făcu, din scânduri negeluite de brad, chiar lemetristul Gică Urâtu, tatăl Angelei, ajutat de taică-său, bătrânul Moroianu (bunicul copiilor după tată, cei dinspre partea mamei nu se mai aflau în viaţă) şi de un vecin, cel dinspre strada Lânăriei, cu care familia Moroianu se afla în bune relaţii, fiindcă aşa îl chema după tată pe lemetrist, porecla de Urâtu fiind căpătată încă din copilărie într-adevăr din cauza urâţeniei lui, care nu dispăruse cu anii, ci dimpotrivă parcă se accentuase. Copiii îi dăduseră această poreclă, dar nu din repulsie, ci din cea mai mare simpatie, fiindcă Gică, neştiind cât e de urât, era şi el vesel ca orice copil şi pe chipul său, această veselie, amestecată cu urâţenia, îl făcea „ciudat", stârnind hohotele de râs ale tuturor şi incitându-i pe maturi să pună mâna pe capul lui şi să pipăie acea faţă inocentă şi într-un mod atât de neaşteptat atrăgătoare. Aşa a rămas şi mai târziu, şi când taică-său, Moroianu, l-a dat la uzinele *Lemetru* (taică-său era zugrav, dar îi venise ideea, nu se ştie de ce, să-l facă pe băiat strungar), Gică a cucerit de îndată simpatia maistrului şi spre deosebire de ceilalţi ucenici cărora li se aplicau foarte des corecţii corporale, el se bucura numai de priviri blânde. Toată lumea care trecea pe lângă el simţea totdeauna dorinţa irezistibilă să-i pună mâna pe cap. Iată cum şi urâţenia e o armă care te poate ajuta în dura luptă pentru existenţă, dacă sufletul rămâne neatins de ceea ce într-adevăr e urât pe această lume. Desigur, băiatul avea minte vioaie, altfel totul s-ar fi răsturnat în viaţa lui, şi ajunse cu bine muncitor calificat. Mai ciudat era că nu semăna cu nimeni, nici din partea mamei, nici a tatălui şi nici a bunicilor, spre deosebire de cei doi fraţi ai săi mai mari, care prea semănau, te şi supăra să vezi aidoma copia înaintaşului pe chipul fiului şi nepotului. Viaţa nu mai avea parcă nici un haz. Angela semăna cu maică-sa, o frumuseţe la vremea ei, simţise şi ea, ca fată, când îl cunoscuse pe Gică, dorinţa să-i pună mâna pe cap, şi când Gică o ceruse de nevastă pe fată o apucase un râs de o mare nepăsare, adică, parcă spunea, de ce nu?! Acum îmbătrânise după patru naşteri şi în plină tinereţe se pomenise cu un astm pulmonar care o chinuia

totdeauna când era umezeală, dar şi când nu era, iarna în special, dar şi verile în anumite zile. Ca zestre, primise o căsuţă cu două odăi şi cu o curte mică într-o fundătură pe lângă podul Cărămidari, care da chiar în Lemetru. Cu anii şi după moartea socrilor, Gică reuşise din leafa lui să dărâme complet această cocioabă şi să ridice în locul ei o adevărată casă cu ciment la intrare şi cu trepte, mai înaltă, cu trei odăi în loc de două, cu bucătărie de vară în curte şi antenă de radio pe acoperiş. Nu merse însă până acolo încât să-şi ia şi un câine pe care să-l pună pe sârmă şi să-l apere de hoţi; aceşti câini nesuferiţi care latră în Bucureşti ca la ţară... De care dracului hoţi să te apere un asemenea dulău sălbăticit în lanţ? Ce să-i fure? Boii de la bicicletă? Pielea găinii? Într-adevăr, poate groşteiul pe care îl creşteau din primăvară lângă bucătăria de vară şi cele câteva păsări, găini şi curci!... Dar nu i le fura nimeni niciodată, ca şi când hoţii ştiau şi ei că nu se face să-i prazi casa unui astfel de om pe care toată lumea îl vorbeşte de bine.

La biserica din Cărămidari, Achim şi Angela, cu toate aceste rude şi neamuri, la care se adăugară Paraschiv cu ţiganca lui şi Ştefan, care fu invitat şi el, stătură la coadă, ca să se cunune: părintele programase pentru duminica aceea trei nunţi şi prima întârziase şi le încurcase şi pe celelalte. Dar nimeni nu era supărat.

Biserica şi curtea erau pline de lume, fete şi băieţi care asistau la spectacolul cununiei altora cu privirile sticlind de curiozitate: aşa se petreceau lucrurile? Astfel deci erau înlăturate obstacolele din calea dorinţelor, toate, în faţa tatei şi a mamei, a rudelor şi vecinilor, a tuturor babelor şi cotoroanţelor din cartier care îţi pândeau paşii de după garduri şi mai ales a lui Dumnezeu?... Deci Dumnezeu a lăsat asta, dar nu oricând, ci numai după ce ţi se vor pune pirostriile pe cap, ţi se va da să guşti din vin, ţi se va vârî verigheta în deget, verigheta ta pentru ea şi a ei pentru tine, cu numele scris înăuntru, şi după ce vei da ocol de trei ori mesei în timp ce preotul va cânta *Isaia dănţuieşte*... Nimeni nu ştia că burta acestei mirese frumoase şi surâzătoare de fericire şi nevinovăţie era de mult umflată, n-avusese răbdare să aştepte toate acestea la timpul lor: rochia înfoiată ascundea totul...

Paraschiv, la masă, arăta, nu se ştie de ce, bosumflat. Ăsta avea întotdeauna ceva cu cineva, dar acum se vedea că ştie şi el că nu poate să dea pe faţă motivul, era nuntă şi tăcea resemnat. Se gândea oare că el nu făcuse nuntă cu ţiganca lui, ca să nu cheltuiască banii de loc de casă? Sau poate se gândea că uite ce fată frumoasă a luat Achim, şi el, Paraschiv, pe cine? Semăna, muierea lui, în urâţenie, cu socru-mic, cu Gică, tatăl miresei... dar şi la fire, nu numai la chip, ca şi acela ea nu credea despre ea că e urâtă şi pesemne în felul ăsta îl cucerise pe Paraschiv, cu această fire a ei domoală şi cu vorba ei, numai miere, prin care doar foarte rar răzbătea şi viclenia rasei ei... Încolo toată lumea ardea de nerăbdare să petreacă. Se aduseră ţuici cu măsline, brânză proaspătă cu firişoare de ceapă, şi coşuri mari cu franzele albe şi moi... Măslinele, făcuse rost de ele Achim, nu prea se mai găseau coloniale şi delicatese la îndemâna fiecăruia, războiul începuse să taie şi să nimicească drumurile prin care ele veneau, să le acapareze de la sursă... Încă se mai găseau... depozite vechi... cunoştinţe... între negustori. Ţuica era bună şi privirile începură să le licărească în cap... Le era şi foame, dar şi sărbătoarea le umplea inimile şi nu uitau să ureze mirelui şi miresei numai fericire în această viaţă... şi să-şi facă o casă a lor aşa cum şi-au făcut şi părinţii... şi copii la fel, mari şi sănătoşi... şi să dea Dumnezeu pace în lume şi să-i ferească de război... Paraschiv se înmuiase şi el şi se uita zâmbind la Gică Urâtu care sta în picioare ca la ţară, în spatele fiecăruia, când umplea ceştile cu ţuică. Ţiganca prinse momentul şi îi şopti ceva la ureche. Paraschiv îşi întinse şi mai mult buzele lui împletite: era de acord...

– Mă, Ştefane, zise ea, nu e aşa că nu mai eşti supărat pe Paraschiv? El din grija ta a spus vorbele alea, Ştefane, să nu faci vreo prostie, nu altceva.

– Nene, strigă atunci Ştefan cu ceaşca în sus şi izbucnind în hohote (care nu supărară pe nimeni fiindcă toţi abia aşteptau să găsească motiv să râdă şi ei), n-am ajuns pe Chiogârlii şi restul nu mai are nicio importanţă! Hai noroc!

Achim trona în capul mesei cu gâtul lui înainte, Angela cu cununa de mireasă pe frunte îşi ajuta mama şi tatăl să servească.

Când în curte intră un individ balaoacheş cu o armonică în mână. Se apropie de masă ducând un deget la frunte şi scoase de îndată ţipete înalte de pe clapele albe şi negre. Începu să cânte cu un antren formidabil şi abia atunci pe chipurile tuturor apăru o expresie parcă uluită: păi da, aşa este, e nuntă şi cine-a mai pomenit nuntă fără lăutari? I se dădu individului un pahar. Acesta refuză. Fără să spună ceva, dar se înţelegea: de băut beau nuntaşii, lăutarul, cât cântă, trebuie să fie treaz. Şi îşi încetini mişcarea degetelor pe clape şi începu să-i zică din gură. Povestea... Nu avea glas, dar avea muzică în el, povestea lui se cânta în tonurile ei tragice sau groteşti, sentimentale nevoie mare, lăudând femeia, care, decepţionată, se duce la mânăstire...

Aşi vrea să merg la mânăstire
Aşi vrea să mă călugăresc!
Spune-mi măicuţa mea cea bună
Spune-mi de vreai să mă primeşti!

Aşa începu el şi ar fi fost cum nu se poate mai nepotrivit pentru alţii, din altă lume, dar nu pentru ei, avizi de ficţiuni grosolane şi totale, puternic îngroşate. Mireasa avu un surâs, ea n-avea de ce să se ducă la mânăstire, avea un mire acolo lângă ea, care o şi fecundase. Gică Urâtu, tat-său, surâse şi el, curios: ia să vedem, o primeşte sau n-o primeşte... Mama îşi păstra o înfăţişare impenetrabilă, asemeni tuturor bolnavilor care s-au aranjat cu suferinţa lor şi sunt pregătiţi pentru ce e mai rău, nu mai sunt atenţi la ceea ce li se întâmplă altora... În sfârşit Paraschiv arăta şi el vesel: rânjea!... Stareţa răspundea că la mânăstire nu e uşor de trăit, trebuie să trudeşti şi pe urmă din moment ce ai fost mireasă odată, drumul ăsta ţi-e închis. Fosta mireasă răspunde că nu vrea să ştie nimic de cel ce i-a fost mire şi blesteamă acele clipe când l-a cunoscut... Nu blestema, copilă dragă, zice stareţa care ia de îndată partea mirelui, spunând, nu se ştie de ce, că cel ce a iubit-o pe ea va fi primit de Dumnezeu. Rigorile călugăriei nu sunt însă de netrecut şi dezamăgitei i se va da un halat negru şi este primită în rândul maicilor... S-a tras astfel poarta peste viaţa ei?

E cu putinţă? O femeie tânără, în floarea vieţii şi atât de frumoasă? Da, din partea ei, da! Dar, într-o zi...

De cântece răsună valea
În zorii mândrei dimineţi
Şi la portiţa din poiană
Descalică un călăreţ...

Clapele se opriră, balaoacheşul tăcu şi el şi reteză astfel povestea în mijlocul ei. Dar se înţelegea; cine putea să fie acel călăreţ? Era clar! Fostul mire, cine altul? Rămânea-va mai departe fosta mireasă la mânăstire sau se va arunca în faţă pe cal şi se va lăsa dusă în zbor spre păcatele şi amăgirile acestei lumi, care din nenorocire sunt atât de strâns legate de fericire?... Balaoacheşul ceru un pahar de sifon, îl bău şi nu continuă acest cântec, începu unul clănţuit, lăutăresc, ţigănesc... Românii îl uitară, începură să rupă păsările fripte de pe masă şi să mănânce... Tinerei mirese îi trosneau fălcile ca şi la ceilalţi, iar Achim ai fi zis că în curând un os i se va opri în gât şi va da ortul popii la nunta lui, ca în povestea cutare de Anton Pann...

Se turnă vin. Lui Paraschiv i se aprinseră ochii. Vin? Ce fel de vin? Vin roşu de buturugă, curat şi cu poama lui, nu de la cârciumă, stricat şi dres... Ia să vedem! Da, minunat, toate chipurile înfloriră urând şi bând şi aici pe mireasă o podidi, nu se ştie de ce, plânsul. Achim se holbă; se uită la ea încremenit şi în tăcerea care se lăsă, el izbucni:

– Cum? Tu? Plângi, mă?!! Şi avu o mişcare de răstignire şi îşi lovi genunchii cu palmele. La nunta mea! A mea, mă?! A lui Achim Moromete, din Siliştea?! A!...

Ea scoase un ţipăt înalt şi se aruncă asupra lui ca într-o nenorocire când ne abandonăm în braţele celor mai tari. El o primi şi rămase mai departe stupefiat, dar şi mândru. Ei?! Mai era al doilea ca el? Caută, să vedem dacă găseşti... Mireasa îşi reveni. Nimeni nu vedea în adâncul ochilor ei, ascunsă, neliniştea care fusese copleşită, dar nu alungată. Ţipătul ei însă fusese de fericire. Nu tuturor fetelor le este dat să trăiască astfel de clipe. Ea făcea parte dintre cele care ştiau că o viaţă poate fi şi stearpă, în aşteptarea

unui bărbat care să-ți placă. Şi ca să nu rămâi fată mare iai ce găseşti. Dar mai poți scoate la acea nuntă un astfel de strigăt?

Parcă în cinstea ei un ins se ridică de la masă, trase după el aproape cu sila o muiere, pesemne nevasta lui, fiindcă se supuse fără crâcnire, şi începu să joace. Ştefan se uită la el cu duşmănie şi îl înjură în gând. Încă de la început, acest om se agăţase de el. Păstra nişte rămăşiţe de politeţe când vorbea, dar începuse să ciocnească prea des paharul, şi totdeauna i-l căuta pe-al lui Ştefan. Îi spunea „domnule ziarist" şi se scuza agresiv că i se adresează, dar când trebuia să spună ce avea de spus se poticnea... Nu avea nimic de spus, dar Ştefan îşi cunoştea omul. Era dintre cei care îl urau pe el, dintre cei care îl fluierau în sat pe câmp şi îl înjurau... Ăsta se abținea, dar cât timp? Întrebă cine era. Un prieten al tatălui Angelei, de la Lemetru, i se răspunse.

Ştefan se pomeni în picioare, cu paharul în mână: se bea şi se spuneau din nou mirelui şi miresei urări, în timp ce balaoacheşul cânta:

Ce ştii tu ce-i dragostea
Poftim de întreabă-mă pe mine
Vedea-te-aş de gât cu ea
Să pot să râd şi eu de tine.

Toată lumea râdea. Numai individul care pusese ochii pe Ştefan îi da înainte chinuind pământul şi muierea din braţele lui, fără urmă de zâmbet, roşu la faţă şi cu gâtul şiroind de sudoare... Ha! ha! ha!... doar aceste icnete telurice îi ieşeau din gât; privirea îi era turbure, oarbă, în timp ce burta muşchiuloasă i se zbuciuma şi călcâiele izbeau pământul cu patimă... Pe urmă reveni la masă cu un semn de întrebare pe chipul lui parcă desfigurat. A, da! îşi aminti şi se ridică şi se duse la Ştefan, şi îi puse mâna grea pe umeri.

– Domnu ziarist, începu el, vă rog să mă scuzați, să trăiți, să nu credeți că dacă noi ăştia muncitorii de la Lemetru, cu Gică, cel mai bun... Nu, nu, nu, staţi, oricine poată să spună, întrebați dacă cineva poate să fie mai bun prieten decât Gică Urâtu şi Pavel Vasile... Eu sunt Pavel Vasile! Cel mai bun strungar din secția 4! Domnu ziarist!!!

Ştefan nu-l mai putea suporta, se ridică de la masă, se duse la mireasă, îi sărută mâna şi îi spuse:

– Tâmpitu ăla se leagă de mine, plec, Angela, nu te supăra, n-are rost să vă stric petrecerea, dacă mai stau îi dau cu o sticlă în cap.

Ea îşi încolăci un braţ pe după gâtul lui, îl sărută pe tâmplă şi strigă spre tatăl ei să-i aducă un scaun.

– Stai lângă mine şi lasă-l în pace, zise mireasa.

Dar „telurícul" (cum îl botezase Ştefan în gând) sesiză mişcarea, se apropie şi se scuză cu o umilinţă încărcată de noi ameninţări.

– Domnule ziarist, eu, dacă v-am supărat cu ceva, îmi cer iertare... Soţia mea... îmi daţi voie să faceţi cunoştinţă... Gică Urâtu poate să jure... Să trăiţi, domnule ziarist, ura, nu vă supăraţi...

– Du-te şi-ţi vezi de treabă, zise Ştefan aproape tremurând de furie. Du-te lângă muierea dumitale şi nu te mai lega de alţii... Du-te şi joacă mai departe!

– Nea Pavele, îi zise mireasa, vin' să-ţi spun ceva.

Telurícul se supuse şi îşi plecă grumazul lângă buzele ei. Mireasa îi şuşoti ceva. El dădu din cap şi plecă nu fără o înfăţişare cam ofensată şi într-adevăr făcu ceea ce îl îndemnase Ştefan, îşi trase iar muierea de pe bancă şi începu să se zbuciume în faţa ei icnind şi izbind pământul cu călcâile. Nu se potoli însă până nu-l goni pe Ştefan de-acolo, fiindcă după un timp iar se legă de el. Îşi cerea mereu şi într-un mod exasperant scuze, nu se ştie pentru ce, şi, ce era mai curios, nimeni nu găsea că purtarea lui ar fi fost necuviincioasă. Jucau, beau, chiuiau (fiindcă la un moment dat nevasta telurícului începuse să chiuie) şi nimeni nu lua în seamă că acolo, lângă mireasă, se ducea din când în când acest Pavel, prieten al socrului, şi îi spunea băiatului ăla, îmbrăcat în haine aşa de bune, cine ştie ce...

Dar Ştefan plecă. Şi află mai târziu că nu era adevărat că celorlalţi nu le păsase de purtarea telurícului, toţi se supăraseră foarte rău pe el şi puţin lipsise să nu-l invite să plece de la nuntă... Dar încolo totul se terminase cu bine, petrecerea durase până spre miezul nopţii, nimeni nu se îmbătase şi acel Pavel avusese buna-cuviinţă să plece şi el curând după plecarea lui Ştefan...

Acasă Achim îşi luă mireasa în braţe.

– Ţi-am spus eu, mă, că... aproape că răcni el la ea. Tu ce credeai, că... Păi cu cine vorbeşti tu aicea?

Şi avea înfăţişarea că nimic nu era pe lume mai elocvent decât aceste strigăte ale lui: nu le scotea oricine! Mireasa îl înlănţui.

XVI

Nunta lui Achim spori însă, în sufletul lui Ştefan, în ciuda „teluricului", sentimentul de sărbătoare care îl stăpânea de când Luchi îl numise logodnicul ei. „Să vii, îi spuse ea în acele zile, să asişti la îmbrăcarea mea cu noua rochie imaculată pe care mi-am comandat-o în cinstea prinţesei Ileana; plecăm pe urmă împreună la «garden-party»-ul la care suntem invitaţi."

Asta era chiar a doua zi. Costumul lui Ştefan era gata de mult, îl îmbrăcase la nunta lui Achim, Luchi era deja coafată la orele patru după-amiază când Ştefan sună la uşa ei. Arăta de nerecunoscut... *Le choix est infini depui les boucles folles retombant mollement sur le cou, jusqu'aux cheveux complètement relevés et moulant exactement la forme de la tête*, scriau ziarele mondene care continuau să apară în limba franceză ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat în acest timp în Franţa şi cu limba ei... *La nouvelle coiffure Dauphin qui est une liaison entre l'ancienne coiffure „tombante" et la coiffure „en hauteur"... Technique savante conduite par un goût très sûr... c'est le moyen d'un art fait pour la femme curieuse des choses qui la font belle... Marlène Dietrich vient d'adopter la coiffure Dauphin...*[1]

Şi Luchi o adoptase. Bogatul ei păr castaniu era tăiat şi ridicat în sus între creştet şi ceafă. I se vedea gâtul, îi ieşea în relief nasul,

---

[1] Poţi alege între infinit de multe soluţii, de la buclele bogate căzând moale pe gât, până la părul complet ridicat şi mulându-se exact pe forma capului... Noua coafură Dauphin, care e o legătură între vechea coafură „tombante" şi coafura „en hauteur"... Tehnică savantă condusă de un gust foarte sigur... este instrumentul unei arte făcute pentru femeia pasionată de lucrurile care o fac frumoasă. Chiar şi Marlene Dietrich a adoptat de curând coafura Dauphin...

tot profilul turburător. Ştefan simţea că noua ei coafură o înstrăina cu totul de el.

– De ce ţi-ai tăiat părul!? Exclamă el cu un adânc regret.

Dar ea nu-l luă în seamă. Scoase, cu o expresie de mare încântare, din dulap, noua ei rochie şi o trase pe cap cu grijă, atentă la oglindă şi nu la el. Fremăta de plăcere.

Rochia era lungă şi bogată, din material alb brocat, brodată cu fir auriu în ovale duble, croită în stil „princesse", plecând de sub sâni ca şi când acolo ar fi talia; foarte decoltată, se ţinea în două bretele subţiri pe care erau cusute mărgele aurii, care se încrucişau pe spatele gol la nivelul taliei. Peste umeri Luchi îşi puse o pelerină scurtă din acelaşi material, nebrodat însă, în falduri mari; iar mânecile erau foarte largi. Pentru gât fata avea un guler de vizon tot alb, iar în picioare purta pantofi argintii, stil oriental, bătuţi în ştrasuri. Era răpitoare, dar pentru Ştefan, îndepărtată de el ca o nălucă. El o avea în minte pe Luchi în paltonul ei obişnuit şi cu căciula de vulpe pe care şi-o cususe singură, din acele zile pe care le petrecuseră iarna împreună şi îi cântase lui pe străzi, cu glasul ei şoptit şi chipul vârât parcă sub privirea lui s-o audă el, dar nu şi alţii. Acum pentru cine se îmbrăcase aşa? Cui vroia să placă? Fiindcă Luchi nu dădea prin nimic de înţeles că se gătise astfel şi pentru el.

La ora şase fără un sfert după-amiază se urcară într-un taxi şi Luchi dădu adresa, strada Polonă. Nu intrară într-un palat, cum crezuse Ştefan, ci într-o casă cu un singur etaj, deschisă la parter invitaţilor. Avea o grădină atât de frumoasă, încât Ştefan rămase, fără să-şi dea seama, câteva clipe uluit. Era plină de lume, care călca pe o iarbă verde şi deasă cum nu mai văzuse Ştefan nicăieri, deşi pământ şi iarbă pe el văzuse în sat până se săturase... nu era ca ăsta... cu iarbă atât de verde, atât de deasă şi atât de egală... un covor viu... Arbori seculari se înălţau pe margine, iar între ei, acoperind zidurile înalte, trandafiri înfloriţi...

Luchi nu cunoştea pe nimeni în afară de prietena ei care îi şi ieşi înainte şi o conduse pe ea şi pe Ştefan în grupul în care se vedea mireasa, prinţesa Ileana Ghica, acum Sturdza. Prinţesa era cam urâtă, cu nasul mare pe care voalul ca un turban turcesc de pe cap nu-l putea ascunde, iar prinţul Sturdza cam bătrân. Alături

de ei stăteau naşii, doamna şi domnul Brătianu, doamna Barbu Ghidionescu, născută şi ea Ghica, şi alte rubedenii... Timid, Ştefan, recunoscând chipul omului politic, se opri la distanţă şi se înclină uşor. Mireasa surâse ascultând felicitările pe care Luchi le rosti, apoi se retraseră lăsând locul altora, care soseau neîncetat. Ştefan avea o întrebare în priviri: Bine! Şi acum ce va fi? Nimic, îi răspunse Luchi tot din priviri, stăm şi ne uităm... şi vorbim! Prietena ei le şoptea cine sunt cei care umpleau acum grădina, pe câţi îi cunoştea şi ea, desigur puţini, în timp ce chelnerii înmănuşaţi se apropiau şi de grupul lor cu tăvi încărcate cu băuturi, vin, şampanie în cupe, cocteiluri, gustări, mici tartine cu icre negre care la grupul următor dispăreau repede. Încetul cu încetul Ştefan se obişnui cu grădina aceasta care cu nici un chip nu putea fi bănuită din stradă şi îşi dădu seama după felul cum se făceau şi desfăceau grupurile că puţini erau cei care cunoşteau mulţi dintre ceilalţi, şi destui ca el, Luchi şi prietena ei, care nu cunoşteau pe nimeni... Şampania dezlegă limbile, conversaţia murmurată se transformă în râsete şi exclamaţii vesele... Lui Ştefan îi venea parcă să bată din picioare, îndurase statul pe loc o jumătate de ceas şi îi spuse fetei să se mişte, să schimbe locul. Îl schimbară. La grupul lor veni şi stârni o mare surpriză o cunoştinţă comună a celor două fete, pe care o chema Mariana Bogdan, figură veselă şi inteligentă, coafată sever, nu atât de la ultima modă ca Luchi, dar ca şi ea cu o blană de vizon în jurul gâtului. Avea un strălucitor râs cu toată gura. Ce era cu ea acolo? Fuseseră colege de liceu, era fiica unui consilier la Curtea de apel, ce ajunsese? Cum, nu ştiau? Se logodise cu prinţul Alexandru Sturdza şi îi făcu logodnicului un semn să se apropie. Prinţul se apropie, dar nu singur, ci cu un prieten al său, un domn a cărui privire luci când o văzu pe Luchi. O cunoştea? Nu, dar îi plăcea. „Aşadar iată pentru ce îşi făcuse Luchi imaculata ei rochie şi îşi tăiase din frumuseţea de păr!“ gândi Ştefan cu o gelozie deprimată.

Astfel se îngroşau şi făceau cunoştinţă grupurile. Iată acolo o domnişoară cu o figură plină de viaţă, senină şi odihnitoare ca un cer după o ploaie. Cine era? *Mademoiselle* Prodan, n-o cunoaşteţi?! Să mergem să vă fac eu prezentările... Dar persoana care a apărut

acum şi care a stârnit o vie mişcare în grupul miresei? Este arhiducesa Ileana, tot Ileana o chema şi pe ea, figură fără atracţie, inexpresivă, deşi nu urâtă. În schimb într-un grup din apropiere atrăgea atenţia o figură de astă dată stranie, coafată înalt, cu bucle negre strânse savant, lăsând liberă o frunte mare, uşor redusă la tâmple, cu sprâncene naturale foarte arcuite, ochii negri, încărcaţi de puritatea tinereţii şi misterul de nepătruns al feminităţii, nasul mic, uşor ascuţit, dar care lăsa liberă întreaga expresie a unui chip de o rasă deosebită, ai fi zis un amestec între o veche domniţă şi o bucureşteancă dintr-o primă generaţie. Gura mică, buze pline, buza de jos mai mică în lăţime dar mai mare în carnaţia ei de vişină, nu râde şi nici nu surâde, ci se lasă contemplată cu o nepăsare plină de o adâncă melancolie. Ştefan întrebă cine o fi, dar i se răspunse că n-o cunoşteau. Era Anna Kolda, un nume care avea să stârnească furtuni de pasiuni în lumea ei... Ca şi domnişoara Durma, de o frumuseţe populară, nefardată, nesulemenită, sprâncene nearanjate, păr frumos, bine stăpânit, nasul şi gura mari, dar armonioase ca la statui... Doamna Victoria de Casa Rójas, chip rar în ţara ei, blond... Contele de Casa Rójas era trimisul extraordinar şi plenipotenţiar al Spaniei la Bucureşti... Doamna Nina Bova Scoppa, tot din lumea diplomatică... Doamna Titi Vasiliu-Bolnavu (soţul ei era un vestit filantrop care avea să moară curând ca şi când numele său ar fi fost predestinat, dar lăsând în urmă mulţi orfani ajutaţi, care aveau să verse lacrimi după el), *mademoiselle* Zizica Negroponte, fiica doamnei şi domnului Georges Negroponte, născută Scanavy, foarte interesantă figură de liceeană, chip prelung, cu părul lins în faţă şi strâns într-un coc abia vizibil la ceafă, ceea ce dădea trăsăturilor ei atât de tinereşti farmecul maturităţii feminine. Avea fruntea înaltă, care se oprea brusc (pieptănătura linsă atenua această bruschete), sprâncenele aproape de ochi, nearcuite, ca două linii drepte, nasul de la rădăcină lung şi armonios, între nas şi buza superioară (de asemenea dreaptă şi fără nici o arcuire) spaţiul era mare, ceea ce dădea chipului o franchete cuceritoare. Numai buza de jos, plină şi de astă dată bogat arcuită, amintea că tânăra nu mai avea şaptesprezece ani, ci douăzeci. Era îmbrăcată simplu, cu o bluză albă cu mânecă scurtă

şi stătea cuminte cu părinţii ei, lăsând parcă impresia că se ţinea de poala maică-sii, expresie de timiditate sau de atenţie încordată când uităm ce ne fac mâinile şi în ce poziţie ne e corpul... Nimeni nu ştia, în afară de oamenii palatului, că aşa copilă cum era, Zizica Negroponte era prietenă cu tânărul rege... Domnişoara Boxshall însă, fata domnului şi doamnei Boxshall, născută prinţesă Ştirbei, nu avea această şansă, iar domnişoara Hélène Prodan, fata procurorului de la Curtea de casaţie, şi ruda ei, domnişoara Crăciunescu, fată bună, rău îmbrăcată, însă cu o expresie de sinceritate pe chip, singura bogăţie, cu atât mai puţin... Ştefan se înclină apoi înaintea signorei Squartini, soţia consulului general al Italiei la Constanţa, splendidă femeie-pisică... Înaintea domnişoarei Galaction-Ţuculescu, înaintea doamnei Lucreţia Racoviţă, fată urâtă, neagră, cu nasul borcănat... Gura îi era frumoasă, dar se pierdea pe un chip în care urâţenia, ca şi frumuseţea, e un suflu inexplicabil, ochii la fel, frumoşi, dar umbriţi de o frunte mică, ameninţată să fie acoperită de părul negru şi des şi prea bogat al capului... Înaintea doamnei Sanda Negroponte, născută Tătărescu...

– *Et voilà, mademoiselle Droaga et le sous lieutenant Dinu, mon ami*[1], exclamă prinţul Alexandru Sturdza părăsind grupul şi apucând-o pe *mademoiselle* Droagă şi logonicul ei de braţ...

Domnişoara Droagă avea un chip concentrat de intelectuală şi era îmbrăcată foarte îndrăzneţ, lucru care contrasta, dar nu nefavorabil, cu expresia feţei...

...Căpitanul şi doamna Smeu, supranumită mama veselă, auzi Ştefan şuşotindu-se şi se uită; femeia să fi avut treizeci de ani, arătând de douăzeci şi cinci... Avea trei copii care o întineriseră, figura extrem de atrăgătoare, părul cu cărare, tăiat la spate, taior sobru, dar chipul ca o lună care ar străluci în plină zi. Şi iat-o pe mondena şi extravaganta Mariella Lotti, cu minunatul ei chip de madonă modernă, cu sprâncenele trase ca un fir subţire, ochii puri cu gene făcute, gura sfântă dată cu ruj, capul îmbrobodit cu ceva alb... Doamna Blanche Borell, păr ondulat ca într-un vis,

[1] Şi iat-o pe domnişoara Droagă şi sublocotenentul Dinu, prietenul meu...

domnişoara Emilia Kozachievici, marea actriţă, doamna Rosetti, născută Lahovary...

Timp de multe minute Ştefan îşi încordă atenţia să audă şi să-şi dea seama ce îşi spuneau toţi aceşti oameni când râdeau, când arătau uimiţi, încântaţi sau când expresiile chipurilor lor deveneau sarcastice. La început îşi spuse că nimic neobişnuit... Despre cunoştinţe comune, despre afaceri sau aluzii la afaceri, despre întâmplări cunoscute numai de ei (şi asta le stârnea cel mai adesea râsul)... totuşi o pânză sau parcă un zid de vată se punea între urechea lui şi cuvintele lor. Erau aceleaşi cuvinte, dar ele reflectau o viaţă care îi scăpa, lumea lor de bucureşteni, legaţi prin fire invizibile şi prin timpul pe care îl trăiseră împreună, chiar dacă ei înşişi nu se cunoşteau toţi unii pe alţii... le era de-ajuns un cuvânt, un nume şi legătura se făcea imediat...

Ştefan renunţă şi simţi că în realitate el nici n-a plecat din sat, sau mai bine zis el n-o cunoştea aici decât pe Luchi; dădu pe gât mai multe cupe de şampanie şi îi şopti fetei la ureche că o iubeşte. Ea, ameţită ca şi el de murmurul care se înteţise din această grădină, îi zâmbi şi îi strânse mâna...

Pe urmă continuă să evoce cu Mariana, viitoarea prinţesă Sturdza, amintiri din liceu. Îşi promiseră să-şi telefoneze şi să se vadă. Ştefan era încântat că individul căruia îi strălucea privirea văzând-o pe Luchi părăsise grupul lor după ce încercase, fără succes, să-i facă fetei curte. Mai încercară şi alţii, dar Luchi, rămânând veselă, se ferea cu acea abilitate înnăscută a tuturor fetelor, care bucurându-se în sinea lor că plac, se feresc, atunci când ţin la cineva, să nu-l facă pe acela să sufere chiar în mod serios...

Fie că suntem bogaţi sau săraci, puternici pe această lume sau umili pe scara ierarhiilor, toţi simţim însă (şi asta ne face egali) că singurul lucru care ne poate face fericiţi este contopirea cu ora miraculoasă a tinereţii. Cine are chipuri frumoase? Cui îi strălucesc ochii? Pe faţa cui pulsaţia inimii face să iradieze irezistibil dorinţa de fericire, zborul fantastic al gândului, îndrăzneala, insolenţa, atacul direct...

Nu-i păsa lui Ştefan că erau prinţese sau fete din lumea mare, îşi apropia chipul de al lor şi le vrăjea cum făcuse cu Luchi de

Anul Nou când ea îl învățase să danseze, păstrând din instinct decența și dând impresia, văzut de la distanță, că reîntâlnea cunoștințe vechi, persoane cu care avea amintiri comune, ehe, băiat umblat... Nu stătea nicio clipă cu o doamnă a cărei privire aluneca rece într-o parte, sau cu vreo domnișoară pe al cărei chip orgoliul era mai puternic decât dorința de a plăcea. Făcea pe ziaristul rutinat. La noi la *Ziua*... Să vedeți, într-o zi... Patronul a început să urle... Dar cea mai senzațională istorie care se poate povesti... În timpul rebeliunii... la etaj... A văzut totul din timp și... Stimată doamnă, stimularea energiilor noastre nu se poate face dacă generațiile mai tinere nu cunosc victoriile dumneavoastră, cum ați început, cum ați ajuns să stăpâniți una dintre cele mai mari uzine din țară... Putem începe o serie de reportaje cu acest subiect, vă dați seama ce succes ar avea...

Era ascultat fiindcă avea chip atrăgător, spontan și plin de viață. Ștefan nu avea încă mască. Luchi îi aruncă din ochii ei frumoși scântei de încântare, mulțumire și dragoste... „Placi, foarte bine, parcă îi spunea ea, nu mi-e frică, aș fi fost dezamăgită dacă s-ar fi împiedicat lumea de tine ca de-un băț, de altfel am știut eu de la început că ești un șmecher..."

– Acum du-te după un taxi, zise ea după două ore, e timpul să plecăm...

Într-adevăr, se vedeau grupuri care părăseau fără grabă, dar hotărât, frumoasa grădină; soarele asfințise. Ștefan nu trebui să caute taxi, se găseau chiar în fața casei, așteptând. Își luară la revedere de la toți cei pe care îi cunoscuseră și plecară. Acasă Luchi îl invită pe Ștefan înăuntru, dar nu-l ținu decât câteva minute, ca să-i dea, de astă dată, un sărut mai puțin diafan decât în ultima vreme, dar nu mai mult. Arăta fericită și vroia să rămână singură...

Afară Ștefan simți un acut sentiment de singurătate, după ce două ore se simțise înconjurat de atâta lume. Nu-i rămăsese nimic... Un sărut al lui Luchi era tot ce păstra acum la urmă. N-ar fi putut să spună că toți acei oameni nu erau prietenoși și comunicativi și conversația și glumele lor lipsite de consistență (nici nu prea e timp de conversație consistentă, cine ar insista ar deveni plicticos), dar amintirea brațului încolăcit al Angelei pe după gâtul său și

sărutul ei pe tâmplă îl tulburase mai mult, deşi nici pe Angela n-o văzuse decât de două-trei ori. Dacă n-ar fi fost telurícul, ar fi stat şi el până la sfârşit şi ar fi petrecut zdravăn... „Aia e, însă, că la astfel de petreceri apare câte-un astfel de individ şi îți strică tot cheful. În timp ce dincoace, nu!"

Şi senzația de singurătate i se evaporă şi îşi aminti expresia fericită a iubitei lui. Ei îi plăcuse mult... Îi plăcea şi lui...

PARTEA A CINCEA

I

O lună mai târziu, în zorii zilei de duminică 22 iunie, se petrecu unul din cele mai senzaţionale evenimente din istoria tuturor războaielor: Rusia, imensa Rusie sovietică, fu atacată de Hitler cu mii de blindate şi peste trei milioane de oameni! Stalin, la Kremlin, refuză să creadă. Lumea, aşa cum promisese Hitler, privea cu răsuflarea tăiată.

Două săptămâni îi trebuiră lui Stalin de gândire, până să i se audă glasul la radio – unde îi numi pe compatrioţi fraţii şi surorile lui şi le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei!"

Şi totuşi încă cu cincisprezece ani mai înainte Hitler scrisese negru pe alb: „Noi, naţional-socialiştii, ne întoarcem la punctul în care ţara noastră s-a oprit acum şase sute de ani. Noi punem capăt perpetuei împingeri a Germaniei spre sudul şi vestul Europei pentru a ne întoarce privirile spre spaţiile din est... Astăzi, când vorbim de noi teritorii europene, la Rusia şi la statele vasale de la frontierele ei trebuie să ne gândim mai întâi. Destinul însuşi ne arată drumul de urmat: Colosalul imperiu de Est este copt pentru dezagregare. Sfârşitul dominaţiei evreieşti în Rusia va marca în acelaşi timp sfârşitul Rusiei ca naţiune".

E ceva echivoc în acest text, pronunţat nu în vreun discurs obscur din tinereţea marelui tartor, sau cu prilejul cine ştie cărei înflăcărări demagogice, în faţa unei mulţimi fanatizate, ci în *Mein Kampf*, care atâta vreme cât reprezenta gândirea şi ţelurile unui politician ca oricare altul putea fi ignorat, dar după ce individul a ajuns la putere şi prin cucerirea Poloniei a şi demonstrat că nu şi-a uitat cu o iotă programul limpede expus? E drept că nu şi l-a respectat în litera lui, ci a început întocmai ca predecesorii săi, prin cuceriri în vest. O umbră de îndoială însă putea fi zărită în maniera nu întru totul brutală şi barbară cu care fuseseră înfăptuite aceste cuceriri. Franţa era, cel puţin la început, cruţată de o ocupaţie

totală, la Dunkerque un ordin bizar al lui Hitler opreşte „panzerele" lui Guderian şi Reinhardt de a înainta, dând răgaz corpului expediţionar englez să scape de la o catastrofă totală. În schimb în Polonia Hitler institui teroarea.

Nu-i spusese nimic acest lucru lui Stalin? Nu, ce-i păsa lui de teroarea introdusă de Hitler în ţările cucerite. Dimpotrivă, îl pusese pe Molotov să-l felicite de fiecare dată când îngenunchea o nouă ţară, lucru care nu era obligatoriu stipulat în pactul de neagresiune pe care îl încheiase cu el. Din sinceră admiraţie veneau aceste felicitări. Un om de stânga, şeful partidului laburist englez, Sir Stafford Kripps, fu trimis la Moscova să-l pună în gardă pe Stalin asupra pericolului pe care îl prezentau cuceririle germane pentru Rusia. Stalin îl primi ceremonios şi rece şi îl ascultă. Apoi îi dădu ordin ministrului său de externe, Molotov, să informeze ambasada germană asupra conţinutului convorbirii şi curând documentul urgent şi ultrasecret ajunse în mâinile lui Ribbentrop. „Guvernul britanic este convins că Germania vrea să-şi impună hegemonia ei în Europa, zicea Kripps; acest lucru e primejdios pentru Uniunea Sovietică, ca şi pentru Marea Britanie. În consecinţă, aceste două ţări sunt datoare să adopte o politică comună de apărare contra Germaniei şi să tindă la restabilirea echilibrului european al puterilor."

Auzi! Echilibru! Păi acest echilibru exista, nu mai erau decât două puteri în Europa, dacă nu chiar în lume şi între ele era o deplină înţelegere, atât pe plan politic, cât şi pe plan economic: Rusia dădea Germaniei cereale şi alte materii prime şi Germania dădea Rusiei maşini-unelte şi echipamente industriale. Marea Britanie? În curând nu va mai exista! Şi nu poate el, Stalin, s-o mai salveze. Când a vrut s-o facă a fost întâmpinat cu neîncredere. Nu s-a înţeles Anglia cu Germania la München?! Să culeagă acum Anglia roadele acestei înţelegeri. Fireşte, nu putuse să-i dea lui Kripps chiar acest răspuns, dar îi dăduse în schimb unul care exprima în mod acoperit şi rece ranchiuna lui profundă şi satisfăcută împotriva acestor trufaşi englezi care dominau atâtea popoare de atâta vreme şi care prin München nu făcuseră altceva decât să-i dea mână liberă lui Hitler să atace Rusia.

Dar iată că planurile lor fuseseră date peste cap şi Hitler, în loc să atace ca un câine asmuţit Uniunea Sovietică, ajunsese la o înţelegere cu ea. „Consider că pericolul unei hegemonii exercitate de o oarecare ţară din Europa e inexistent, îi spusese el lui Kripps cu o voită orbire, şi mai inexistent încă pericolul unei absorbţii a Europei de către Germania. Observ de foarte aproape politica germană şi întreţin relaţii foarte strânse cu mai mulţi oameni de stat germani. La nici unul din ei n-am descoperit dorinţa de a absorbi o ţară europeană. Nu cred nici că succesele militare germane constituie o ameninţare pentru Uniunea Sovietică, nu mai puţin pentru înţelegerea prietenească cu Reich-ul."

Chiar că nu credea! Cât despre absorbţia unor ţări din Europa, de ce să le zici aşa? Astea sunt „cuceriri militare", fireşti de când lumea şi cât va fi lumea, şi de aceea îl însărcinase pe Molotov, de fiecare dată, să felicite Germania şi s-o asigure de „înţelegerea guvernului sovietic în ceea ce priveşte măsurile defensive la care se vedea constrânsă şi cărora le dorea un succes deplin". Asta s-a întâmplat la 9 aprilie 1940, când fusese invadată Norvegia. La 17 iunie, în ziua când Franţa era îngenuncheată, Molotov felicită din nou Germania cu ocazia „splendidului succes al Wehrmacht-ului"...

Şi iată-l acum, acest Wehrmacht, cu toată puterea celor peste trei milioane de soldaţi pe care îi încorpora, cu încă o sută de mii de români care li se alăturaseră, ca să se răzbune pentru umilinţa de anul trecut, cu toată forţa blindatelor şi a aviaţiei acestei nemaipomenite armate şi cu experienţa atâtor cuceriri, atacând Rusia. Copleşit de cumplita înşelăciune, Stalin căzu într-o adâncă stare de prostraţie. Toată lumea, agenţii lui Churchill, propriii lui agenţi ştiuseră dinainte şi el nu-i crezuse. Nu-i crezuse din neîncredere. Crezuse că vor să-l manevreze, pe el, pe Stalin, care dovedise, şi încă cum, că nu putea fi manevrat. Fără să dea vreun ordin, se uita pierdut peste maldărul de rapoarte, pe care le înţelegea din frânturi că sunt rele, anunţau că venise rândul Rusiei să înfrunte unul din cele mai mari pericole din istoria ei şi că Rusia nu era pregătită ideologic, poporul rus credea în proletarul german, că şefii săi crezuseră în Hitler, la îndemnul lui, al lui Stalin, şi că dacă nu se luau măsuri hotărâtoare, totul se putea termina ca într-un

coşmar. Istoria, adesea, este un coşmar care poate dura secole. Dar ce măsuri să iei? Armata, desigur, a trecut pe picior de război. Dar a fost lovită fără veste. Acest avantaj al perfidului inamic nu va putea fi anihilat multă vreme şi grele pierderi va suferi până când va înceta să fie străpunsă, încercuită, nimicită în sectoare vitale cu dispariţia în prizonierat a sute de mii de soldaţi ruşi... În starea de buimăceală în care se afla, Stalin dădu un ordin ca o sută de divizii, adică un milion de oameni din întreaga armată, să fie plasaţi în spatele Moscovei ca rezervă strategică şi se retrase în casa sa de la ţară să-şi scrie mesajul către popor, căci, fără îndoială, acest popor care crezuse în el, pe care îl făcuse să creadă că toate excesele şi represiunile lui, ale lui Stalin, nu erau ale lui, ci ale aparatului, ale G.P.U.-ului, Incavede-ului, aştepta acum explicaţii: cum de se încrezuse în Germania şi în Hitler? Ce se întâmplase? A nu răspunde la această întrebare însemna, acum când poporul era ameninţat în fiinţa lui, să rişti un mare pericol. Dar ce să-i spui? Şi cum să i te adresezi ca să-i câştigi nu raţiunea, care acum e neputincioasă, ci inima, sufletul, singurele care pot face să nască spiritul de sacrificiu? După ce l-au supus la atâtea spaime, prin nesfârşite epurări, arestări şi execuţii? Câţi or fi pierit dintre ei? Câţi zac şi acum prin închisori? Trebuie să le dea drumul, cel puţin unora dintre ei...

Stalin era singur, stătea la fereastră nemişcat şi se uita afară. Ce bine ar fi fost să fi trăit acum Nadejdea! I-ar fi dat un gând, i-ar fi încălzit sufletul îngheţat şi ar fi putut să-şi conceapă şi scrie mesajul. Dar Nadejdea nu mai era de mulţi ani, iar copiii pe care i-i făcuse îi erau străini, n-avusese timp de ei, nu-i plăcea cum cresc... Mereu cu această dorinţă năvalnică şi inconştientă de-a fi liberi, de a se forma anarhic, pentru o anarhie care dacă ar cuprinde masele uriaşe ale lumii, lumea ar trebui să sucombe... Hm! Asta e consecinţa dezvoltării neîngrădite a personalităţii umane! Întâi personalitatea înfloreşte, apoi nu mai crede în nimic, apoi se dezagregă... Ce e o personalitate? Câteva calităţi şi o imensă trufie, din care se naşte dispreţul pentru ceilalţi. El, Stalin, era, într-o anumită măsură, creaţia acestor personalităţi care crezuseră că el nu era nimic şi că pot să-l împingă afară... Îi împinsese el şi bine

le făcuse! Hm! Printr-un consens general oamenii ar putea fi fericiți! Ce consens? Să muncească toți, să primească fiecare aceeași retribuție, să poarte aceleași haine, să se urce în același autobuz... Dar ei nu vor! Nici cei proști!!!... Și suportă toți disprețul celor trufași, care stârnește ura, mai ales a celor umili. De ce acești oameni cu personalitate, sau mai bine zis de ce personalitatea lor nu stârnește decât invidie și ură? E adevărat că un om umil, față de altul mai umil ca el, se poartă ca și când ar fi regele Angliei, dar personalitatea, dacă e superioară masei amorfe, n-ar trebui să... Au oamenii nevoie de ele? A făcut bine că le-a stârpit, aceste personalități, fără diferențiere între cele adevărate și cele false. Există cele adevărate? Ce-a făcut Troțki, o *adevărată* personalitate? A ucis, de-a lungul și de-a latul frontului pe care umbla, fără judecată, sumar, în numele revoluției. Hm! Hm! Hm! Când a primit la rândul lui undeva în Mexic un târnăcop în cap, a primit ce-a meritat. Ce e, prin urmare, această faimoasă personalitate? Nadejdea începuse și ea să aibă personalitate. Până atunci își iubise bărbatul, îi făcuse copii... până și-a dat seama că e soția lui și că nu mai e o simplă femeie care n-are nici un rol de jucat. Ce rol?... Șușoteli, vizite, intrigi... Și ce i-a ieșit de-aici? O zi fatală...

Stalin își aminti de acea zi deodată cu o forță a memoriei care îl ținu în picioare ceasuri întregi (mulți ani mai târziu, după moartea lui, fiica sa, Svetlana, care avea să fugă din marea ei patrie, avea să-și amintească și ea de această zi și să vorbească despre ea...).

II

Nadejdea îl acuzase cu o privire scânteietoare, care exprima un sentiment necunoscut la ea și neașteptat, de îndoială și împotrivire, că e însetat de putere. Cine îi șoptise ei aceste cuvinte? Că din mintea ei, așa deodată, nu putuseră ieși. Înseamnă că discutase cu alții și ascultase și își însușise această idee... Liniștit, Stalin stătea ca și acum în picioare la aceeași fereastră și se uita afară în timp ce Nadejdea Alilueva stătea jos într-un scaun-fotoliu, cu mâinile

încleştate de braţele lui. Era limpede că i se întâmplase de curând ceva de îi aruncase acea acuzaţie. Ce anume? Va spune singură. Dar trebuia să-i explice, să-i scoată ideea aceasta din cap, să nu lase să planeze între ei o neînţelegere.

– Un om asupra căruia apasă o mare răspundere, începuse el, foloseşte din când în când puterea cu care e învestit. Nimic mai normal... În ceea ce mă priveşte, cu timpul, mi-am dat seama că am rămas singur în faţa Rusiei şi a istoriei, şi am fost silit să-mi descopăr această răspundere... Zinoviev, un fanfaron stupid, Kamenev, fără voinţa necesară conducerii, Buharin, intelectual din familia lui Troţki, îngâmfat, fără strălucirea aceluia, dar la fel de vanitos, victimă uşoară a oricărui politician mai abil. Cum şi cui să las Rusia? Ai spus o prostie, Nadejdea, puterea nu mă interesează! Dar cum să conduci Rusia fără puterea necesară? Dacă mi-ar plăcea puterea pentru mine, ai vedea în jurul meu şi al actelor mele toate însemnele ei, aş locui într-un palat măreţ, aş călători ca Troţki în timpul războiului civil într-un vagon luxos, voinţa mea ar căpăta forme spectaculoase... Ori eu, vezi acest costum, îl port de doi ani de zile, l-am dat de două ori la întors...

Stalin, ca orice bărbat care trăia cu o femeie foarte tânără, găsea o oarecare plăcere să-şi iniţieze soţia în secretele gândirii sale mature. Bineînţeles, nu şi în ceea ce gândea el cu adevărat. Puţini intuiau (şi numai ghidaţi de instinct) că puterea acestui om stă ascunsă în straturi succesive de tăcere, o tăcere mai adâncă decât alta. O poveste populară spune că pentru a-l răpune pe zmeu trebuia pătruns întâi într-o pădure, că în pădure trebuia ucis un vultur, că acest vultur avea în guşa lui trei viermi, care trebuiau striviţi. Dar cum să pătrunzi spre puterea secretă a acestui om care lăsa iluzia că e un om obişnuit, punându-i totodată pe alţii în faţă şi dându-le iluzia, până nu-i ucidea prin aparatul represiv pe care-l crease, că ei sunt cei mari? Odată, un general venise la el în timpul marilor lupte cu opoziţia şi avusese prostia să se creadă atât de liber şi de puternic încât, scoţându-şi puţin sabia din teacă, îi spusese lui Stalin: „Ce faceţi voi aici? Să ştii că dacă mai aud ceva, îţi tai urechile!“ Stalin îl lăsase mai departe să creadă că e un brav ostaş mai mare decât el în virtuţile sale militare şi

revoluționare în timp ce el, Stalin, un georgian ca mulți alții, cine putea fi?... Dar nu-l uitase și într-o zi bravul ostaș fu ridicat din pat fără să i se spună de ce și împușcat. Dar tot așa făcuse și cu cei mari, și Troțki, la început, liniștit și trufaș, îl numise „cea mai eminentă mediocritate a partidului", pentru ca ulterior, înfrânt în Comitetul Central, să țipe prins de isterie: „Imbecilitate, prostie, nebunie". Poate doar ultimul cuvânt să fi conținut un grăunte de adevăr, în măsura în care perseverența diabolică, stăpânirea de sine inumană, cruzimea țin de o stare anormală a spiritului. Dar în rest, Stalin imbecil, prost, de ce? Că citise mai puține cărți decât adversarul său? Puterea nu stă în cărți, dovadă că lui, „generalisimului" Troțki, nu-i folosise la nimic în lupta sa cu Stalin faptul că era mai citit decât el și știa și limbi străine. Fusese doborât și după el, ceilalți. Asta nu putea s-o facă un prost. Chiar în acel moment final de prăbușire Troțki tot nu credea că Stalin era sufletul complotului. Îl credea manevrat de Zinoviev și Kamenev! Și, lucru și mai comic, așa credeau și Zinoviev și Kamenev! că îl manevrau ei pe Stalin... Troțki a scăpat cel puțin încă un număr de ani cu viață, până avea să fie ucis cu un târnăcop acolo în Mexic, unde se refugiase, omor pus la cale de către un pictor (și să mai spună cineva că oamenii de artă nu sunt niște ființe serafice). Ceilalți doi, Zinoviev și Kamenev, și apoi și Buharin, la fel de îngâmfat ca și aceștia, au fost împușcați ceva mai curând. Nimeni nu-l văzuse însă pe Stalin vreodată prins de plăcerea lăudăroșeniei și a pălăvrăgelii, cu toate că unele indicații asupra felului de a-ți extermina adversarii îi scăpaseră: „Să prepari lovitura minuțios și s-o aplici la momentul potrivit, după aceea să te duci să te culci, iată una dintre marile plăceri!" Discuțiile dificile îi plăceau de asemenea.

Stalin vorbea cu soția lui în limba osetă. Alilueva era fiica unui activist din regiunile muntoase ale Osetiei și se exprima greu în ruseşte, deși înțelegea și citea bine în această limbă.

– Ce-ai avut cu prietenii mei de i-ai arestat? De ce? Am bănuiala că numai pentru că îmi sunt prieteni, spusese ea deodată totul, posomorâtă ca un cer întunecat.

– Au venit să caute sprijin la tine, confirmase Stalin, ca şi cum eu mi-aş fi cruţat propriul fiu şi nu l-aş fi trimis în Georgia să se facă cizmar...

Asta era adevărat. Era vorba de băiatul pe care i-l făcuse prima lui soţie, georgiana Svanidze, un nătărău care căzuse la examene.

– Dar erau prietenii mei, strigase tânăra femeie.

– Prietenii..., murmurase atunci Stalin visător, ca pentru el însuşi... Da, da, da...

Nimeni nu-i cunoştea această visare amestecată cu o stranie melancolie. Dar oare când ne despărţim pentru totdeauna de cineva, putem să nu fim trişti? „Nikolai Ivanovici, ţi-aduci aminte?! făcea Stalin cu un glas aproape duios. Când am fost amândoi în Siberia... Da, da, da..." Şi Nikolai Ivanovici asculta răpit glasul care îi evoca zile frumoase şi de mult uitate, împinse în lături de orori fără nume, ticăloşii săvârşite de-o parte şi de alta, albi şi roşii... Cum să nu te gândeşti că în cutare zile când bătea un soare aspru şi orbitor peste Irkuţk tu te strecurai cu unul Koba în uzina cutare cu un teanc de manifeste împachetate cu grijă sub braţ să fie distribuite clandestin proletarilor locali?... „Da, da, da...", murmura Stalin cu un glas înăbuşit şi apoi după alte lungi minute de evocări Nikolai Ivanovici pleca simţind în spate aripi de entuziasm... Stalin îl ştia, iată, zilele acelea el nu le uitase, un mare om... Şi Nikolai Ivanovici se aşeza la masă plesnind de optimism şi începea să-i povestească soţiei cum decursese întâlnirea... Nu termina bine, că auzeau bătăi violente în uşă. Nikolai Ivanovici deschidea şi era imediat, din prag chiar, luat şi dus şi nimeni nu mai auzea apoi nimic, niciodată, de el. Împuşcat, mort în lagărele de muncă forţată, răpus de o lovitură dată de un gardian dezlănţuit? Pronunţând cuvântul „prieteni", Stalin devenise melancolic şi visător...

– Da, da, da... Prietenia, continuase el deodată inspirat cu un gest în aer ca şi când ar fi scris în faţa ochilor săi pentru tânăra femeie un cifru fatal şi misterios, prietenia, repetase metodic şi gutural, e o formă egoistă de a întoarce spatele sarcinilor revoluţiei... Nimeni nu trebuie, cel puţin pentru moment, să aibă alt prieten decât Rusia şi altă pasiune decât înflorirea ei.

– De ce nu spui asta deschis? Ai fi aplaudat şi poate, cine ştie, aprobat, răspunsese Nadejdea Alilueva cu o strălucire fanatică în priviri.

Ai fi zis că credinţa ei în acest om revenea cu o putere sporită; în realitate era ura şi îndârjirea şi voinţa ei de a-i ţine piept, de a lupta împotriva lui...

Era tânără de tot, în timp ce el trecuse de cincizeci de ani, dar arăta bine, părul şi mustaţa îi erau negre şi statura dreaptă, neatinsă de urmele anilor.

– Lumea s-ar speria, reluase Stalin. Şi ceea ce poate face omul din frică, nu face din curaj.

– Ţi-e frică de frica lor?

– Nu e corect zis. Dacă din revolta lor ar ieşi o Rusie mai bună, aş lăsa prieteniile să se înfiripe, legăturile de la unul la altul să se ţească ca o pânză de păianjen din care s-ar naşte repede conspiraţia, şi m-aş sinucide dinainte foarte simplu, să nu fiu înjunghiat chiar ca un miel, sau şi mai rău, să delectez mulţimea într-un proces în care aş fi una dintre marile vedete ale istoriei Rusiei, înainte de a fi executat... Plăcerea asta o să i-o las lui Buharin... O să dau chiar ordin lui Vîşinski să-i permită să ţină în apărarea sa un discurs în care să analizeze dialectic cauzele prăbuşirii lui, discurs care să fie pe urmă întors pe toate feţele de toţi marxiştii „adevăraţi" şi de toţi troţkiştii din lume, ca să-i descifreze bruma de demnitate care i se va permite să transpară printre rânduri...

Ce straniu sunau toate acestea în limba osetă. Ca şi cum ceva ar fi jignit-o, Alilueva începuse să vorbească ruseşte şi ceea ce spunea ea în cuvinte stâlcite, stângace, suna şi mai neliniştitor.

– Aşa este, aproape că strigase ea cu buzele strânse. Aşa vei face. Prin urmare astea ar fi condiţiile care s-ar cere – şi pe care nu le vei îndeplini silit, fără plăcere – pentru ca să se nască cea mai bună dintre Rusii. Asta ar fi deci Rusia lui Lenin, al cărui continuator te declari cu o modestă mândrie.

– Asta ar fi Rusia, dar nu a lui Lenin. N-ar fi corect să afirm asta faţă de tine. Lenin, dacă ar fi trăit, ar fi dat frâu liber unei Rusii în care geniul său ar fi înotat, ca să zic aşa, ca peştele în apă. Rând pe rând, mica-burghezie şi anarhia ar fi înflorit şi ar fi ridicat

capul. În orice caz *Nep*-ul ar fi continuat, țărănimea şi-ar fi scos ici-colo armele de sub stogurile de fân... În timp ce forța geniului său ar fi ținut în echilibru aceste tendințe care ar fi amenințat permanent marea noastră Uniune. Nu fără riscuri şi chiar fără pierderi. Nu uita că datorită lui am pierdut Finlanda, Basarabia, Țările Baltice şi, la urma urmei, Polonia. Şi dacă nu interveneam eu şi Sergo pierdeam şi Georgia, patria mea natală...

O ironie dură strălucise în privirea lui Stalin. Cum să fi pierdut el tocmai patria care îl născuse? Îl înfruntase atunci pe Lenin, şi Sergo Ordjonikidze ştia că jucase totul pe Georgia. Era adevărat că simțise că Lenin nu mai ține bine în mână frânele puterii şi că el, Stalin, le luase pe cele subterane în propriile lui mâini, aparatul partidului, cu zecile lui de mii de activişti care i se supuneau, dar tot atât de adevărat era că marile figuri populare ale războiului civil, cocoțate în vârful statului, îl puteau uşor strivi... Armata roşie era în mâinile lui Troțki, marile oraşe în mâinile lui Zinoviev, Kamenev şi alții... Dar dacă el era un ins foarte prudent asta nu însemna că putea totdeauna să-şi înăbuşe furia care punea stăpânire pe el cu atâta violență încât uita de orice calcul şi risca totul, cum făcuse şi în conflictul lui cu Troțki la Țarițîn... Nimeni nu putea să-i garanteze că tactica sa de gherilă împotriva armatei din sud a lui Denikin se va dovedi cea salvatoare... Reuşise să-l convingă pe Lenin să-i dea conducerea luptei, liber față de ordinele „generalisimului" Troțki, şi împreună cu prietenii săi, Voroşilov şi Budionnîi, opriseră şi apoi zdrobiseră pe Denikin. Şi dacă n-ar fi reuşit? Şi dacă Lenin ar fi fost silit să-i ordone apoi lui Troțki să preia conducerea generală a luptelor? El, Stalin, ar fi fost azi, cel mult, pe undeva stăpân prin Kirghizia, şi ar fi murit, poate, ca Volodarski, împuşcat pe la spate de un fanatic socialist-revoluționar. Dar iată că şi atunci şi la înfruntarea ulterioară cu Lenin în chestiunea tendințelor autonomiste ale lui Budu Mdivani, furia sa se dovedise inspirată. Deznodământul primei sale mari ciocniri cu Troțki n-ar fi fost acelaşi dacă şi-ar fi înăbuşit această furie şi nici al celei de-a doua dacă s-ar fi speriat de amenințările Nadejdei Konstantinova şi nu i-ar fi adresat înjurătura brutală pe care o merita în dubla ei calitate, de veche activistă a partidului şi de soție a lui Lenin, când

intrase în biroul lui ca o zeiță a revoluției cu o sprânceană albă şi una neagră şi îl amenințase că îl va pune în discuția Biroului politic. Da, aşa era, pericolul fusese mare, ei şi? O înjurase! Fiindcă pregătise totul cu grijă şi era stăpânit de o furie fără margini... Era într-o zi, prin martie '23, când se plimba la braț cu Sergo prin curtea Kremlinului vorbind amândoi în georgiană... „Vezi tu, Sergo, i-a zis Stalin cu şoapta lui aspră, noi avem în Georgia 30% minorități naționale, armeni, musulmani, oseți. În Tiflis nu sunt decât 25% georgieni. Frumoasă capitală, a? Şi tu ştii ce mi-a spus Makaradze? Că ce i-ar plăcea lui mai mult ar fi să-i expulzeze pe toți armenii din Tiflis. Budu Mdivani pretinde că oseții sunt sălbatici, ființe inferioare şi că nu merită să-i bagi în seamă... Trebuie terminat cu ăştia: „Şi cine, deci, o să se ducă să facă ordine în țara noastră?" l-a întrebat Sergo. „Un georgian, natural. Tu, de pildă!" „Şi dacă mă vor întreba în ce va consta prin urmare independența Georgiei, dacă îi belim pe şefii lor?" „N-ai citit constituția Uniunii! i-a răspuns Stalin cu reproş. Fiecare membru al Uniunii are dreptul să se separe prin plebiscit de federația republicilor sovietice. Asta nu e independență?" Şi amândoi izbucniseră în râs, foarte veseli. Sergo s-a dus în Georgia şi s-a pus pe treabă. Conducerea cu tendințe autonomiste a Georgiei a fost brutal exclusă din partid şi aleasă alta. Lenin, pentru întâia oară, fusese ignorat. Cu toate că grav bolnav, el asculta cu grijă cel mai mic zgomot care se producea în mecanismul partidului. „Ce se petrece în Georgia?" îl întrebă el pe Stalin. Stalin îi dădu ştiri false. Lenin nu admitea, orice-ar fi fost, măsuri aspre împotriva vechilor comunişti. Şi deodată bomba explodă. Budu Mdivani şi ai săi veniră la Lenin cu traista în spate şi se plânseră. „O să vă apăr", le spuse Lenin indignat şi cu toată energia lui de vechi conspirator se hotărî să-l atace pe Stalin în cursul Congresului al XI-lea care trebuia să se reunească. Ceru să vină la el Troțki. „Trebuie terminat cu acest Stalin", zise el. Se hotărî să-l trimită pe Kamenev în Georgia să restabilească situația. Kamenev, care se angajase deja cu Zinoviev şi Stalin într-un complot contra lui Troțki, tremura când se prezentă în fața „generalisimului" să primească ordine. Troțki îl iertă şi îl trimise să execute ordinul

şefului. De la Troţki, Kamenev alergă la Stalin. „Trebuie să ne băgăm în pământ", bolborosi el. Stalin însă nu părea neliniştit şi n-avea nicidecum intenţia să se bage în pământ. Ştia el mai multe decât alţii asupra sănătăţii lui Lenin? „Du-te la Tiflis, zise el, şi pe urmă o să mai vedem..." Kamenev plecă şi naţionaliştii georgieni, cu Budu Mdivani în cap, se văzură, spre marea lor uimire, oficial dezavuaţi şi condamnaţi de partid, în loc să fie reabilitaţi cum suna ordinul lui Lenin, pe care Kamenev îl avea totuşi în buzunar. Dar nu-l citise acest ordin. Ce se întâmplase? Cu câteva ore înaintea deschiderii congresului, Kamenev primise o telegramă cifrată de la Stalin: „Lenin a avut un al doilea atac". Kamenev înţelesese imediat. Stalin era salvat. Când *Pravda* publică discursul lui Kamenev din Georgia, Stalin, precaut, tipări câteva zeci de exemplare în care apăru versiunea care apăra pe georgieni, aceea a lui Lenin (grosul tirajului însă reda dezavuarea rostită de Kamenev). În cazul în care şeful şi-ar fi recăpătat cunoştinţa şi ar fi cerut ştiri asupra afacerii caucaziene, Stalin i-ar fi prezentat exemplarele falsificate... Dar de astă dată Lenin nu se restabili. Al XI-lea Congres avu loc în absenţa sa şi adoptă moţiunea lui Stalin privind chestiunea naţionalităţilor. Iar Budu Mdivani, bineînţeles, nu fu uitat. Era omul care făcuse pe Stalin să petreacă cele mai rele zile din viaţa sa de până atunci... Fu trimis ca delegat comercial în Persia; odată acolo, acest idealist nepriceput în afaceri se pomeni compromis într-o istorie complicată de deturnare de fonduri, apoi oficial „demascat", exclus din partid şi trimis în Siberia... Nu s-a mai auzit de el...

– ...Şi cine ştie, continuase Stalin, dacă Lenin ar fi trăit, ajungând prea departe cu o Rusie care ar fi început să fiarbă ca un vulcan, geniul lui şi chiar puterea noastră unită, ar mai fi fost pe urmă în stare s-o potolească? Dezmembrarea, cu simptomul georgian pe care îl cunoşti, ar fi fost cel mai mic dintre ele... O Rusie potolită şi democratică, cum ne-o doresc străinii, ar fi pierdut toate ieşirile la mare, ar fi pierdut Ucraina şi toate republicile din sud şi ar fi dat mari poeţi şi scriitori care ar fi stârnit admiraţia lumii întregi prin strigătele lor disperate, atât de adevărate şi hm!

da, da, da, atât de pline de măiestrie artistică... Nu uita, Nadejdea, că marii noştri neliniştiţi, Tolstoi, Dostoievski, Cehov şi chiar Gorki al nostru, nu s-au revoltat că Rusia se întinde din Caucaz şi până în Suedia şi de la Marea Baltică până la Vladivostok, continuă Stalin cu ironia sa necruţătoare. Blândul Cehov nu ştiu să fi protestat contra lipsei de independenţă a Poloniei, iar lucidul ucrainean Gogol, care a scris în ruseşte, nu ne spune nimic că ar fi dorit măcar cât de cât o Ucrainã ruptă de Rusia...

– Cu alte cuvinte, dacă Lenin ar fi trăit, te-ai fi ridicat împotriva lui? îl întrebase Alilueva fascinată parcă de ceea ce i se dezvăluia.

În realitate se simţea fascinată de propria ei voinţă de a face ca gândirea secretă a acestui om să fie în cele din urmă cunoscută de întreaga Rusie şi puterea lui, încă incipientă, distrusă.

– Nu sunt ghicitor să ştiu ce-aş fi făcut dacă ar fi trăit Lenin, răspunse Stalin cu acea mândrie a gândirii sale voit didactice care începea să fie cunoscută şi care simula modestia simplă a unui dialectician care ştia că numai analiza unei realităţi date cu surprizele ei, care nu pot fi bănuite, îl poate duce la concluzii cât decât juste. Consideraţiile mele de mai înainte se bazează pe ceea ce ştim deja din activitatea lui Lenin, dar nu putem să ştim sută la sută ce-am fi făcut noi în raport cu acţiunile lui Lenin, de asemeni imprevizibile. Singura întrebare care s-ar pune ar fi în legătură cu timpul necesar victoriei socialismului în Rusia şi cu caracterul ei dublu, în relaţiile cu restul lumii. Ca stat, am avea şi avem anumite interese şi ca primă ţară a socialismului, alte interese, care nu s-ar armoniza totdeauna unele cu altele, neputând renunţa însă nici la unele, nici la altele. Am sprijinit greva generală din Anglia, dar nu ca stat, ci ca sindicalişti. N-a ieşit nimic, le-am spus şi lui Mac Donald şi celorlalţi: o să vedeţi voi puterea când o să vă vedeţi ceafa.

– N-ai bănuiala că puterea poate să nu intereseze pe cineva?

– Puterea ca mijloc e inevitabilă, răspunsese Stalin cu o voce guturală. Cine nu înţelege asta va merge în urma carului învingătorului. Aţi luat puterea, dar sunteţi ca nişte căţei care scheaună orbi căutând sursa existenţei. Ce-aţi crezut că faceţi intrând într-un partid dintr-o ţară care ţine în echilibru întreaga lume? Rusia e o

realitate brutală, nu o lume de experienţe pentru nişte nihilişti smintiţi sau idealişti dezechilibraţi.

– O, n-o să mă faci să cred că suntem blestemaţi, şi că trebuie să încetăm să mai fim oameni pentru ca să se împlinească un blestem... Ce valoare mai are acest echilibru al lumii, de care vorbeşti, dacă el se întemeiază pe torturarea şi uciderea fraţilor şi surorilor noastre? Fiindcă familia, după tine, este şi ea un inamic al revoluţiei şi al Rusiei, mai periculos decât prietenia între oameni, pentru că e un nucleu unde gândurile libere nu se mai pot ascunde... Vei face ca soţul să se îndoiască de nevinovăţia soţiei arestate şi înjosite?

– Mă crezi mai puternic decât sunt, răspunsese Stalin cu aceeaşi modestie didactică în glasul său gutural şi explicativ. Să luăm un exemplu: Tovarăşul Prostoviţianov, care este cel mai puternic om din raionul K. şi care permite ca în piaţa oraşului horticultorii să-i facă chipul lui imbecil entuziast din flori şi să fie zilnic îngrijite şi udate de un om plătit din sudoarea tuturor, crezi că de la mine a învăţat el să se poarte aşa? Ce pot să-i fac eu ăstuia? Nimic! Mai mult, continuase Stalin plimbându-se la fel de didactic ca şi când s-ar fi aflat într-o clasă de copii, practic eu nu am niciun mijloc să-l împiedic să se poarte acolo ca un mic Dumnezeu. Aici, în faţa mea şi în congrese, toţi au o înfăţişare acceptabilă, dar acolo se lasă zeificaţi... Ce fel de ordine să dau? Un ordin dat pe faţă trebuie să fie expresia unei legi a societăţii noastre. Un astfel de ordin ar însemna că este expresia unei anomalii. Ori, care ar fi anomalia? Mă vezi pe mine că trăiesc ca un zeu? Casa noastră e modestă...

„O casă ascunsă ca un cuib de gangsteri, gândise Alilueva liniştită în timp ce Stalin continua să se plimbe... În casa asta ferestrele sunt mici, nu pătrunde prin ele o rază de soare, când în realitate, o casă înaltă şi frumoasă, un palat demn de puterea poporului şi care să aparţină poporului şi în care să locuiască totdeauna cei aleşi de el să fie conducători, ar plăcea tuturor... Ţarii au locuit în Kremlin, americanii au construit pentru preşedintele lor Casa Albă... Tu ţi-ai făcut o vizuină ca să fii mai bine păzit..."

– Şi într-o zi un duşman al revoluţiei ne dezvăluie la o anchetă că tovarăşul Prostoviţianov e de mult înhăitat cu troţkiştii, şi este

arestat... Te întreb: ce îndoieli pot să aibă în privința asta nevasta și copiii lui?... Firește, continuase Stalin contemplând parcă cu înțelegere drama familiei Prostovițianov, tatăl rămâne tată, soțul soț, dar credința în cauza lui Lenin trebuie să rămână neștirbită...

– Bine, zisese Alilueva, ai reușit să faci din troțkism o crimă politică și de stat, ca și cum de mult s-ar fi dovedit că Troțki e un dușman al Rusiei și al revoluției și troțkismul o ideologie contrarevoluționară. În lupta ta pentru putere s-a putut înțelege că trebuie să recurgi la o astfel de excomunicare, deși Lenin a făcut revoluția cu ei, cu Troțki, cu Zinoviev și Kamenev, în ciuda faptului că cei doi din urmă s-au comportat ca niște trădători în ajunul insurecției. Ei și? Trebuie să știi să treci peste ceea ce au în ei oamenii șovăitori și să le înțelegi căderile.

– Hm! făcuse Stalin. Ai uitat că Troțki, despre care Lenin știa ce portret îi făcuse acest menșevic într-o scrisoare...

– ...Pe care tu ai găsit-o în vechile arhive țariste și ai avut grijă s-o publici la momentul potrivit, îl întrerupse Alilueva sarcastic.

Dar și Stalin rânjise sarcastic auzind această precizare. Se cumpănise când pe un picior, când pe celălalt, ca și când nu i-ar fi fost la îndemână că fusese întrerupt. Rânjetul însă arătă, dimpotrivă, că amintirea găsirii și apoi a folosirii acelei scrisori îi făcea o plăcere adâncă, una dintre cele mai mari. Avea și de ce. Troțki a numit publicarea acestei scrisori „cea mai mare perfidie a istoriei mondiale". El o scrisese demult, prin 1913, din Viena, lui Ceidze, un menșevic foarte detestat de bolșevici, membru al Dumei, și fusese subtilizată de poliție. Se pare că Lenin știa de existența ei, dar nu-i acorda nicio importanță. Stalin însă, după moartea lui Lenin, i-a acordat-o. Efectul publicării ei a fost dezastruos pentru Troțki. Iată cuprinsul pasajului privitor la Lenin: „...Lenin este un exploatator de meserie a tot ceea ce e înapoiat în mișcarea muncitorească rusă. Grație unor fonduri bănești de proveniență îndoielnică, el a creat un organ de presă și și-a însușit titlul unei foi cunoscute. Apoi, de îndată ce ziarul său a devenit mai puternic, el și-a făcut din el o pârghie în folosul intrigilor sale și al sectarismului său fără scrupule. Tot edificiul leninismului este clădit pe minciună și falsificare. El poartă în el însuși germenele

pernicios al propriei sale dezintegrări..." Curând după apariţia acestei scrisori în *Pravda*, lui Troţki i s-a luat conducerea Comisariatului de război şi el a cedat-o fără să se opună. S-a opus mai târziu, prea târziu, când nu mai avea în mâini niciun instrument pe care să-l folosească, ca să-şi zdrobească duşmanii, în timp ce Stalin avea de mult pregătite toate bateriile...

– ...Ai uitat, aşadar, Nadejdea, reluase Stalin, că Troţki a fost de părere că Lenin trebuie să se prezinte la procesul pe care Kerenski i-l pregătise? Îl crezi atât de inocent pe acest vulpoi? Ar fi dorit în secret ca Lenin să fie arestat şi lichidat... Numai că Lenin nu s-a prezentat la niciun proces şi bine a făcut. Dar iată unde duce teoria trecerii peste ceea ce au oamenii în ei şovăitor şi decăzut. E o întâmplare că Lenin a fost inspirat şi n-a căzut în cursă, dar dacă, din întâmplare, n-ar fi fost inspirat? Nu e un procedeu corect! O lepădătură rămâne, în timp ce tu îl ierţi, un duşman periculos. Şi dacă ar fi vorba de bietele noastre persoane şi de ambiţiile noastre de putere, ai avea dreptate, ar fi mai bine să murim toţi decât să ne petrecem viaţa în intrigi şi înşelăciuni pe care ni le-am pregătit unii altora. Soarta însă ne-a urcat pe un val uriaş al istoriei şi cine nu înţelege ce forţe sunt în joc, mai bine să piară. Troţki a avut un destin glorios şi un sfârşit blând... Robespierre l-ar fi ghilotinat... Noi i-am dat drumul să părăsească Rusia, pe care n-a înţeles-o... Asta nu înseamnă că vom îngădui ca troţkismul să aibă acelaşi destin. De aceea i-am distrus şi îi vom distruge pe troţkişti peste tot unde îi vom descoperi, şi pe ei şi pe simpatizanţii lor. Nu putem proceda altfel. Să nu uiţi, la o ţară ca Rusia nu sunt permise decît evenimentele lungi... Pasul ei e mare, mişcările ei trebuie să fie lente... Uriaşul trebuie să respire rar şi regulat, gâfâiala lui ar produce în lume turburări care i-ar fi fatale. Troţki era un isteric care tocmai asta ar fi vrut, să facă din Rusia o trambulină...

– De aceea l-ai înşelat tu în privinţa datei înmormântării lui Lenin, ca să nu fie de faţă, să stea mai departe în Caucaz, la soare, în timp ce Lenin murea în iarna Moscovei, zisese Alilueva, care în tot timpul în care Stalin vorbise nu se gândise decât cum să-i spună aceste cuvinte al căror adevăr o scârbea. Ca să poţi tu să-ţi ţii ridicolul tău jurământ te-ai pretat la o astfel de înşelăciune de mic intrigant...

– Ridicol jurământul meu? De ce ridicol!? tresărise Stalin, şi deodată corpul lui înţepenise, se făcuse rigid.

Alilueva încă nu se obişnuise cu gândul că acest om pe care îl primea în patul ei şi căruia îi făcuse şi copii nu mai era de mult bărbatul ei, ci conducătorul Rusiei şi că asemeni vechilor ţari o putea ucide într-o astfel de clipă în care ura ei pentru el ţâşnise împreună cu dispreţul... Stalin dispreţuit?

O înjurătură grosolană pe care Stalin o rostise în clipa următoare la adresa ei sparse această clipă încărcată de o primejdie de moarte pentru tânăra femeie. Ochii ei însă continuau să ardă, şi nu-l slăbeau... Îl ascultase, dar ca toate femeile nu-l auzise şi nu-l înţelesese. O chinuia un singur gând de câtva timp... Că acest om, care îi arestase cea mai bună prietenă, nevinovată, vroia nu să conducă Rusia, ci s-o stăpânească, nu să-i conducă pe oameni aşa cum sunt, spre un ţel, ci să-i modifice ca să-i supună voinţei lui... Asta o revolta până în adâncul sufletului... Nici ţarii cei mai crunţi şi mai barbari, gândea ea în clipa aceea, nu-şi propuseseră astfel de scopuri, poporul avea o credinţă în Dumnezeu, care era şi a ţarului şi în care el nu se amesteca... Rusia nu mai avea sufletul din acele secole, se prăbuşise sub loviturile revoluţiei şi acum îşi căuta unul nou... Trebuia lăsată să şi-l găsească... Dar iată că venise acest om sumbru, care vroia s-o împiedice să se salveze... Fiindcă de ce ar mai trăi un popor fără suflet? se întreba Alilueva. Cât ar mai putea, cu sufletul mort, să-şi supravieţuiească lui însuşi pe acest pământ? Şi această primejdie îndepărtată, dar fatală, n-o vedea acest orb, care vorbea de soarta Rusiei şi îşi justifica represiunile, care sunt un atentat tocmai la sufletul acestui popor, prin pericolele imediate care ne-ar pândi şi care sunt reale, dar nu implacabile...

– Eu înţeleg că iubeşti Rusia, zisese ea potolindu-şi vocea, ca orice femeie care a depăşit măsura înfruntându-şi bărbatul şi îşi pleacă astfel fruntea. Dar adu-ţi aminte ce a vrut tatăl tău să te facă, preot, şi ce-ai ajuns, revoluţionar şi conducător al Rusiei. De ce nu te-ai supus autorităţii tatălui? Fiindcă ai simţit o chemare. Poţi să-ţi imaginezi dacă ai lăsa Rusia în pace ce chemare şi-ar urma şi ce destin ar avea în lume găsind şi urmând această chemare care nu poate fi încă numită, dar care ar fi sublimă? Străinii au

spus despre noi că suntem singurul popor din lume care are graniță cu Dumnezeu. Ei bine, am distrus această graniță, nu ne-a plăcut, cu cine avem noi acum alta?

– Prin urmare să renunțăm la revoluție și să lăsăm Rusia în mâinile nepmanilor și chiaburilor? răspunsese Stalin, rezumând ceea ce tânăra femeie în realitate nici nu afirmase. Am lăsat-o... Lenin a încercat asta, conchise Stalin revenind metodic în glasul său gutural. Ei, ce chemare ai citit tu în stele în acei ani că răsare la orizontul Rusiei?

– Ai spus singur că evenimentele ei sunt lungi... Era prea timpuriu ca să descifrăm ceva...

– Bun, și ce moștenire să lăsăm urmașilor? O grădină imensă, plină de bălării și ici-colo și câteva flori rătăcite și înăbușite?... Nu, Nadejdea, n-ar fi corect din partea noastră să ne lăsăm în voia soartei, în timp ce partidul lui Lenin s-ar dizolva în masă și am fi măturați de pe scena istoriei de un mic partid agrar și pravoslavnic, care ar readuce capitalismul în Rusia, cu tot cortegiul lui de fărădelegi. Avem credința în partidul lui Lenin și ea ne ajunge pentru multă vreme. Partidul e chemarea noastră, și tocmai de aceea jurământul meu e un adevărat decalog care încă nu e înțeles bine... Dar nu ne-am numi comuniști dacă n-am avea răbdare și n-am lupta până la cea din urmă picătură de sânge ca să ne facem înțelese idealurile noastre.

Stalin tăcuse, îi trecuse furia. Se uita cu pipa în gură pe fereastră, visător, dar nu drept prin ea, ci dintr-un colț, pieziș, pufăind calm și atotputernic, ca și când ar fi contemplat de-acolo Rusia pe care n-o vedea decât cu ochiul minții, pe ale cărei drumuri nu ieșea decât foarte rar și atunci ca s-o părăsească repede și să se urce pe un vapor bine păzit, înțesat cu garda sa de georgieni credincioși – ale cărei pământuri le călcase destul în exilurile sale, cu piciorul, când paznicul țarului se purtase cu el mai blând decât se purta el acuma cu cei care nu înțelegeau să se supună voinței lui... Ce vroiau să facă, în fond, cu această voință proprie? Să facă pe prințișorii prin republicile sau raioanele lor? Ce vină are el, Stalin, că din adâncurile lui, poporul scotea la iveală astfel de oameni? Poporul însă nu e nici el vinovat... El nu e niciodată vinovat...

Trebuiesc trimişi, succesiv, toţi aceşti escroci care profită de naivitatea lui, undeva prin ţinuturile îngheţate şi aruncaţi în ocean... La strâmtoarea Bering. Până când adevăraţii reprezentanţi ai poporului, cei buni şi cei devotaţi, vor primeni întreg partidul şi vor fi toţi strânşi în jurul lui, al lui Stalin, ca o singură voinţă şi ca un singur om şi vor realiza idealurile întregii umanităţi, aici în Rusia întâi şi apoi şi în restul lumii. Cum să nu te apuce furia când tu vrei să fii cel mai drept şi poţi fi cel mai drept, iar prietenii te vorbesc de rău pe la colţuri şi îi fac vizite soţiei tale şi şuşotesc că Iosif se crede ţarul Rusiei şi chicotesc ca şi când asta ar fi ceva de râs, ca un Djugaşvili oarecare din Georgia să ajungă să se compare cu Ivan I sau Pavel al II-lea? Ce nămol a răscolit revoluţia noastră? Nimeni nu mai crede în nimic? Vă credeţi toţi ţari şi totodată râdeţi de cel care l-a doborât pe ţar... Şi în acest timp, biata femeie a Rusiei n-are cu ce încălzi iarna şi trudeşte cu copiii ei mici (în timp ce bărbatul beat zace după cuptor) să scoată turbă din pământul Rusiei, să nu piară îngheţată de ger... Iar alături, în Siberia, marile păduri se consumă singure ca în era terţiară... în timp ce marii aventurieri ai lumii au şi cucerit un continent pe care l-au numit „lumea nouă" şi care a şi devenit, pentru toţi oropsiţii, un vis... America, America... Până şi Dostoievski credea că pentru Mitia Karamazov numai America e pământul făgăduinţei în care sufletul său bântuit de pasiuni se poate vindeca. Aşa este... Acolo nimeni nu şi-a învelit vreodată casa cu pământ... care apoi când plouă începe să curgă pe la şţreşini... Să vezi pe fereastră cum plouă şi curge cu noroi... Numai la noi, în Rusia, a fost şi încă este cu putinţă acest lucru... În timp ce Zinoviev... Buharin... Kamenev... Troţki...

Stalin ieşise din visare şi murmurase o înjurătură. Cineva însă îl privea cu nişte ochi rotunzi, ieşiţi din orbite.

– Nadejdea, murmurase el, n-ai plecat? Şi se apropiase de soţia lui şi avusese un gest de tandreţe abia schiţat.

– Nu, n-am plecat, răspunsese ea îndărătnică.

– Bine, nu-i nimic, stai. O să dau ordin ca prietena ta să fie eliberată...

– De unde ai tu dreptul să dai ordin unor oameni să închidă pe alți oameni și apoi tot tu să le dai ordine să fie eliberați?...

– O să pun o vorbă bună, rectificase Stalin...

– Și dacă altcineva ar putea să pună o vorbă bună să fii arestat tu și să se discute apoi dacă să ți se dea drumul sau să fii trimis în ținuturile înghețate?

Stalin trăsese gânditor din pipă. Asta era un mod tipic femeiesc de a discuta. Cine a spus că vreodată speța umană a fost condusă de femei?... Cum? „Aș fi curios să citesc un studiu bun despre această chestiune", reflectase el.

– Cineva a murit lângă mine și eu nu mi-am dat seama, strigase Alilueva. Ăsta era bărbatul meu! Tu! Erai un om brav, un adevărat bărbat! Te suiai pe trenuri și jefuiai visteriile țariste, ca să predai apoi toți banii, până la copeică, partidului. Viața ta nu conta. Din vagonul din care aruncai sacii pe traverse, te aruncai tu însuți în urma lor și erai atât de agil încât trenul trecea peste tine mai lent decât repeziciunea cu care te aruncai tu dedesubt prin scândura groasă. Aruncă un câine, care are reflexele mai rapide ca ale omului, printr-o astfel de gaură... Va muri în aceeași secundă... Iosif însă era ghidat de o credință care făcea din ființa lui ceva supranatural... Un tâmpit a luat odată acești bani și i-a pitit într-o sobă, iar alt tâmpit a venit în urma lui și a aprins focul... A venit însă Iosif Koba Djugașvili, a văzut ce se întâmplă cu cei doi idioți, ce-au făcut și a vârât mâna în flăcări până la umăr și a scos de-acolo sacul cu banii încă intacți...

– Da, da, da, făcuse Stalin cu vocea sa groasă, cu accent puternic georgian, ca să aibă Troțki ce cheltui în străinătate, în Elveția și chiar în America... Lenin, cu marele său geniu, a înțeles cine era Koba și ce făcea el pentru partid și la Tamerfors i-a arătat multă prietenie ca un adevărat revoluționar...

– În timp ce pe ceilalți nu i-ai iertat niciodată că te-au disprețuit, deși îți puneai viața în pericol ca să le faci rost de bani... Crezi că nu-ți cunosc ranchiunele? Când m-am îndrăgostit de tine nu le aveai...

– Au avut ei grijă să mă facă să înțeleg că trebuie să le am. Nu le-am avut... Dar am reținut că doreau să le am, ca să mă poată

dispreţui. Dacă măcar pe Lenin l-ar fi cruţat de intrigile şi invidia lor... Trebuie să ştii, mă gândesc totdeauna la Lenin când îi pedepsesc. În numele lui Lenin iau hotărârile pe care le iau, oricât ar fi ele de necruţătoare. Fiindcă îmi spun: Şi dacă ar fi Lenin, ce-ar face aceşti ticăloşi? Acelaşi lucru. N-ar fi corect, Nadejdea, să nu fii de părerea mea.

Alilueva ieşise. Era posomorâtă, dar frumosul ei chip tânăr era mai îmblânzit. Dacă el îşi corecta greşelile, totul nu era pierdut. Spusese că va da ordin ca prietena sa să fie eliberată. În pragul micului ei apartament din aripa stângă a clădirii o văzuse pe fetiţa ei:

– Ce e, Svetlana? Ce s-a întâmplat? Ce aştepţi tu aici?

Răspunsul însă nu veni şi mama înţelesese din expresia îngrijorată a fetiţei că e cineva înăuntru.

Era soţia fratelui ei, care când o văzuse îşi împreunase mâinile ca în faţa Fecioarei şi cuprinsă de o disperare nemărginită, care n-avea parcă scăpare nici în moarte, începuse să-i spună că bărbatul ei a fost arestat şi nu ştie nimic despre el... E mort, trăieşte, e torturat să spună ce nu ştie, pentru ca alţii să fie ridicaţi?... Alilueva se întorsese şi intrase în odaia unde stătuse mai înainte cu soţul ei.

– De ce, zisese ea, cu ură nestăvilită, l-ai arestat pe fratele meu?...

Stalin tăcea.

– N-am să te cred acum că o să dai drumul la cineva nici măcar ca să fie înmormântat... Ce ţi-a făcut fratele meu?

„Ar trebui să-i spun, gândise Stalin, că oamenii aceia trebuie să aibă sentimentul că nimeni nu e cruţat, nici măcar cumnatul lui Stalin, dacă e un duşman al poporului... În felul ăsta vor lucra fără bănuieli că într-o zi s-ar putea să fie toţi lichidaţi. Vor fi toţi credincioşi."

– Fratele tău ar trebui, Nadejdea, să-şi ţină gura, zisese Stalin. Cât o să-l rabd? Nu-i pot opri pe oamenii aceia să-şi facă datoria. Într-o zi s-ar putea să vie chiar peste mine şi să-mi ia un interogatoriu. Ce pot să fac?

Era parcă rugăminte în glasul lui Stalin, avea o voce de o stranie blândeţe. Tânăra femeie îl privea cu toată puterea sufletului adunată în ochii ei orbiţi de ură:

– Va să zică în timp ce îmi promiți eliberarea prietenei nu-mi spui nimic de arestarea fratelui meu...

– Nici eu n-am ştiut, răspunse Stalin. Îmi dau seama că cineva pe-acolo a întrecut măsura.

Se înțelegea însă din glasul lui că ştiuse. Nu prea se grăbea, acum că aflase, să dea imediat un ordin care să-l pună în libertate pe cel nevinovat.

– Aşa este, murmurase Alilueva foarte palidă. Te porți ca şi când într-o zi s-ar putea să vină peste tine şi să te ia şi pe tine. Tu ştii însă că asta n-o să se întâmple, deşi îi îndemni să creadă... O să-i lichidezi pe toți la timp! O să-i lichidezi, sunt sigură. Şi ca să poți face asta nu trebuie să le trezeşti bănuielile şi atunci le dai pe mână pe cumnatul tău... Acum înțeleg... Fii blestemat...

Stalin tuşi şi îşi drese glasul. Îl prinsese, lucru care i se întâmpla rar în viață. El tăcea şi se dădea chiar bătut într-o discuție, dar nu lăsa să-i scape ceea ce gândea cu adevărat. Nici acum nu lăsase, dar femeia, în atmosfera creată, ghicise. O înjurătură groaznică se auzise apoi în clipa următoare bolborosind din gâtul lui.

– Ieşi afară, rostise cu vocea groasă, clătinându-se când pe un picior, când pe celălalt. Ieşi afară! Mâine ai să pleci în Osetia, să-i înveți pe copii abecedarul. Te întorci în mijlocul poporului. Acolo să-ți petreci restul zilelor, dacă cu mine n-ai vrut să stai... *Iot voi mati*... Şi Stalin o înjură din nou, cu sete, în timp ce soția lui ieşea alergând şi tremurând...

După plecarea ei o înjurase din nou cu o furie cumplită. Alilueva fugea prin micul spațiu al curții care despărțea apartamentul ei de odăile soțului. O fugă îngrozită, lipsită de cârmă: nu nimeri uşa apartamentului, se rătăci până dădu cu mâna de clanță...

Stalin se dusese la telefon şi ridicase receptorul. Vroia să şi dea ordinele necesare în ce o privea pe Nadejdea. Nu tolera să aibă pe nimeni lângă el care să-l tulbure în acest fel inadmisibil... Se răzgândise însă. Vroia să mai reflecteze. Formase un număr.

– *Sdrasti*, Viaceslav Mihailovici, zisese el cu afecțiunea sa neliniştitoare, care te putea trimite şi în ținuturile înghețate, dar te putea şi ridica în vârfurile ierarhiei sociale. Vino cu Kliment Efremovici şi cu Kaganovici.

Şi închisese, începuse să se plimbe cu pipa în mână, reflectând. Îi era sete şi nu-i plăcea niciodată să bea singur. Nadejdea detesta băutura şi iată că trebuia să-i cheme pe alţii, fie pe Molotov cu Voroşilov, fie pe Kaganovici cu Budionnîi... Ca să mănânce şi să bea zdravăn...

Se scurseseră câteva minute. Stalin deodată se oprise din mers. Din odaia soţiei lui se auzise ceva, un zgomot ciudat. Ieşise repede şi intrase în apartamentul ei. Alilueva zăcea pe pat cu tâmpla sfărâmată... Un pistol îi căzuse din mâna care îl arăta totuşi pe podea cu un gest prăbuşit... Se împuşcase fără greş în timp ce dincolo o aşteptau cumnata ei şi fetiţa mică, Svetlana...

Stalin tresări cu putere şi se smulse de la fereastră. În mod straniu aceste amintiri îi aduseseră odată cu ele în întreaga fiinţă şi vechea lui linişte şi forţă. Săraca Nadejdea, vrusese ea să se măsoare cu el... Dar nu era ea de vină, ci ticăloşii care îi intrau în casă şi şuşoteau împotriva lui... Şi-au primit toţi pedeapsa meritată... Da, se întoarseră gândurile lui la prezent, trebuie spus poporului că pactul de neagresiune ne-a adus un răgaz pentru propria noastră pregătire, că duşmanul e înarmat până în dinţi şi ne-a luat prin surprindere, că în curând aceste avantaje vor fi lichidate... Dar cum, cum trebuie spus? „În fond poporul m-a înţeles, trebuie să-i vorbesc deschis: o mare primejdie pândeşte patria noastră."

Şi, inspirat, Stalin se aşează la birou şi începu să scrie... Îi numi pe compatrioţi fraţii şi surorile lui şi le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei". Şi o puternică emoţie îl strangulă. Nu era aşa? Nu erau ei prietenii lui, nu le închinase el lor viaţa? Nu-l ascultaseră ei, în ciuda suferinţelor fără număr, a foametei şi a deportărilor, timp de cincisprezece ani?! Nu construiseră ei, sub conducerea lui, timp de trei cincinale, o nouă Rusie?!...

III

După-amiaza zilei de 22 iunie, fiind duminică, Ştefan se înţelesese cu Luchi s-o petreacă împreună. Ştefan, în ziua de 21, fusese de

serviciu dimineața și nu știa nimic când se trezi a doua zi, că Rusia fusese atacată și că generalul pronunțase faimoasele lui cuvinte: „Vă ordon treceți Prutul". Dar, ca majoritatea oamenilor, Ștefan nu se miră prea mult când află. Acest atac, ca și intrarea noastră în război, plutea de multă vreme în aer. Mulți gândeau că acest război se va termina, ca și toate celelalte duse de Hiltler, în câteva săptămâni sau luni; uriașul cu picioare de lut se va prăbuși și la loviturile tancurilor germane va izbucni acolo o răscoală. Toți simțeau însă că acest act ne va aduce mari nenorociri și trăiau în mod acut sentimentul dezastrului... Napoleon, își spuneau alții, a fost înfrânt în Rusia, la fel va păți și Hitler, care nu e un Napoleon, cum nu e o cioară vultur...

Marile nelegiuri ale tuturor timpurilor se comit din pricina inerției mediului în care ne credem în siguranță și care se schimbă numai cu mijloace mari... Ei bine, aceste mijloace, furtunile sociale, revoluțiile, răscoalele, apar provocate de cauze misterioase, poți chinui un popor fără ca el să se ridice și, dimpotrivă, în plină pace, libertate și bunăstare, marea de oameni începe să se agite și să dea naștere unui uragan. Ce se va întâmpla? Am navigat, de bine, de rău, până acum, printre stânci ascuțite, fără să ne lovim mortal dar iată, acum am intrat în foc... Acest general e și el orbit de credința lui Hitler, căruia i-a deschis drum în țară, că victoria va urma curând acestui atac fulger și că armele noastre se vor întoarce în țară triumfătoare... Ce va fi? Ce va ieși din această lume încleștată?

Așteptând-o pe Luchi, Ștefan se plimba în sus și în jos în fața intrării Parcului Carol. Venise mai devreme. Trecură multe minute până ce văzu lumea care intra și ieșea și ce striga o țigancă de-i asurzea urechile. Se apropie și se uită. Avea parcă cinci rânduri de fuste și era lăiață. Stătea jos ca o cloșcă și trăgea dintr-o pipă mare de bulibașă, înconjurată de broșuri care reprezentau un ins cu mustața pe oală, încins cu un șorț plin de sânge și o bardă în mână, rânjind bestial. Țiganca răcnea:

– Luați romanul lui Stalin, bea otravă în loc de vin...

Ștefan cumpără și el o broșură, pe care o răsfoi câteva minute. Apoi o aruncă la coș: nu era nimic în ea, în afară de o falsă biografie, incredibilă, din care reieșea că Stalin îi omorâse pe toți

bolşevicii şi că dacă mai scăpase vreunul îi va veni şi aceluia rândul. Luchi apăru liniştită, cu un surâs de triumf pe buze, straniu în această zi, ca şi când ea ar fi ştiut ce-o să fie şi avea pe chip această siguranță de sine...

Femeile însă au astfel de expresii din motive cu totul deosebite decât ceea ce putem crede noi şi care n-au nici o legătură cu evenimentul din afară. În mod ciudat trecerea timpului nu confirmase în sufletul ei alegerea făcută. Îi plăcea Ştefan şi străbătuse cu el toată iarna străzile înzăpezite ale Bucureştiului, agățată de brațul lui şi cântându-i, subjugată de o pornire de tandrețe nestăvilită. Dar chiar prin absența lor cei doi, Adrian şi Mihai, se ridicau din ce în ce mai mult în gândul ei, ca şi când trecerea timpului le-ar fi şters din ce în ce mai mult păcatele şi pe zi ce trece îi slăbeau dorința de a-şi lega viitorul de acest băiat de la țară care o iubea cu tot sufletul lui. Dar ce era în realitate acest suflet? Parcă nu avea chip şi formă, era ca o flacără, dar din ce ardea? Cu adevărat consistente la el erau doar instinctele, în special cel de adaptare, în nici un an devenise bucureştean şi fremăta să se instaleze în oraş cât mai trainic, ajunsese ziarist la un mare cotidian (i se promisese chiar că va fi trimis la Paris) şi acum vroia să se însoare după ce o cucerise pe ea, pe Luchi, sora colegului de la ziar, primul om în casa căruia fusese primit şi aşezat la masă. Ce să facă ea cu el? Nici nu ştie că trăieşte. E un băiat minunat, dar orb, pe care numai norocul îl poate ocroti... Şi dacă n-are noroc? În timp ce doctorul Spurcaciu (să nu ne mai gândim că a fost şi el orbit odată de o gelozie devastatoare şi a putut să-i scrie scrisoarea aceea) era un om pe care dacă îl pândeai să-şi păstreze neştirbită încrederea în tine, dacă îl ajutai să se ferească de uneltitori perfizi, câtă siguranță îți inspira el în schimb! Gândirea lui, bine ținută în frâu, era sub aparența tăcerii, veşnic prezentă. Iar ca chirurg (Luchi se interesase) doctorul Spurcaciu era de pe acuma mâna dreaptă a profesorului său, care îl luase la el în spital îndată ce ieşise de pe băncile facultății şi operau împreună... În acest timp şi Adrian câştiga, în fața fetei, un teren din ce în ce mai curat... Urâta faptă, deşi nu se ştergea, îşi pierdea din mărime şi aşa se face că Luchi

începu să se întâlnească mai rar cu Ştefan şi în acest timp să-i vadă, rând pe rând, pe cei doi, ca odinioară.

Se simţea fericită cu aceşti trei bărbaţi care îi încântau sufletul fiecare cu secretul său, pe care ea, fără să se mai străduiască, neliniştită, să li-l descifreze, ca altădată, li-l contempla răpită ca în faţa unui horoscop viu, în care ştia că şi viaţa ei e amestecată: nu din altă parte, ci dintre aceşti trei îşi va alege bărbatul. Tocmai de aceea îl şi adusese pe Ştefan la egalitate cu cei doi, şi totul se redusese între ei doar la sărutări serafice.

În schimb Ştefan considera liniştit căsătoria sa cu Luchi iminentă. Era adevărat că această iminenţă putea să însemne şi câteva luni. După ce îl numise logodnicul ei, Luchi nu mai făcuse apoi nici o aluzie la această declaraţie. Dar nici n-o infirmase. Fetele au socotelile lor, nu trebuie să le turburi cu nimic, chiar dacă limpezimea acestor socoteli poate să dureze şi un an.

– Luchi, ce zici? o întâmpină Ştefan crezând că se gândea şi parcă ştia mai multe decât el despre evenimentul care avusese loc. Ce zice Niki?

– Ce să zică? Stă tot timpul lângă aparatul de radio şi ascultă.

Şi fata se strâmbă, parcă fratele ei ar fi făcut un lucru derizoriu.

– Ca şi când, adăugă ea, ai putea afla mai multe de la radio. Nu află mai multe decât ştie toată lumea: suntem în război! O să fie rău de voi bărbaţii şi de noi, că multe o să rămânem nemăritate, dacă nu se termină repede.

– Ai dreptate, zise, dacă nu se termină repede, cine ştie ce ne aşteaptă...

Intrară în parc şi se amestecară cu perechile care se plimbau pe alei. Se auzeau strigăte de copii. Soarele inunda aleea principală cu lumina lui bogată de iunie.

– Abia aştept să ne căsătorim, Luchi, zise Ştefan deodată ca şi când o bănuială bruscă i-ar fi umbrit sufletul: ar fi vrut să fie a lui şi nu înţelegea pe de o parte vraja cu care ea îl învăluia tot timpul şi în acelaşi timp de ce da ea tot mai mult înapoi... O, îi şopti el la ureche cu un glas fierbinte, dacă ai şti cât de mult te iubesc şi ce dor mi-e dor de tine? Te iubesc atât de mult încât simt un chin că n-am cum să ţi-o dovedesc... Mă faci să mă

perpelesc, am slăbit, am început să nu mai mănânc, mă gândesc tot timpul la tine...

Ea izbucni într-un râs înalt de fericire auzindu-i cuvintele pline de patimă. El avea în glas atâta foc cât nu aveau cei doi împreună şi când râdea se gândea şi la ei că nu se pricep să-i spună astfel de cuvinte. Erau întortocheaţi, refulaţi, pânditori, orgolioşi... Într-o bună zi o să-i spună da acestui băiat, şi adio întâlniri minunate cu Adrian, al cărui spirit era pentru ea o continuă delectare, şi adio tăcerii încărcate de gânduri comune cu Mihai... Dar asta nu va fi curând... S-ar putea chiar să nu fie deloc... Cine poate să ştie?

– Cum, Ştefane, să te însori tu atât de tânăr?! exclamă ea. Căsătoria e un jug!

– Ei, exclamă el, jugul ăsta, îl vreau... Cu tine va fi cel mai uşor dintre toate.

– Eşti tu atât de sigur?! îl întrebă ea uimită, cu un aer visător...

Parcă se uita în ea însăşi şi încerca să-şi dea seama: putea fi adevărat? Ştia băiatu ăsta mai multe decât ea? O putea face el să rămână ca şi acum liberă, în timp ce s-ar lega de el printr-o căsătorie? Cine poate să ştie ce iese dintr-un bărbat după ce a pus stăpânire pe tine?! Dar din femeie? Cât sunt liberi, oamenii sunt minunaţi, când încep să trăiască sub acelaşi acoperiş, ajung să fie stăpâniţi de demoni. Câte nu auzise şi citise? Părinţii ei făceau o neverosimilă excepţie... Dar nu şi rudele şi cunoscuţii... Cum să afle ce putea ieşi din sufletul acestui băiat precoce de la ţară când el era ca un lăstar ale cărui proporţii viitoare nu se puteau ghici? Dacă iese din el un strâmb şi la trup şi la suflet, în ciuda atrăgătoarei aparenţe? Nu, hotărât, foarte bine făcuse ea totul, şi faptul că devenise femeie cu el, un băiat curat care ştia să respecte un sentiment şi foarte bine că apoi continuase să-l cucerească în timp ce lăsa ca în sufletul ei să aibă loc un recul...

– Dacă sunt de ceva sigur, atunci sunt sigur că noi doi vom fi fericiţi, zise Ştefan. Dar ia spune, zise el deodată, tu îl mai vezi pe doctorul Spurcaciu? Nu te întreb de ismenitu ăla de Adrian, ştiu că îţi provoacă repulsie, dar doctorul, doctorul...

– Bineînţeles că îl văd, doar ştii că ne-am împăcat, altfel nu-l invitam la Revelion... Dar nu cu el am petrecut Revelionul, adăugă

ea, cu o sticlire pedepsitoare în priviri, şi frumosul ei chip scăldat în strania lui lumină interioară se făcu rece. Ştefan se posomorî.

– Da, aşa este, rosti şi el dur şi neînduplecat, totuşi îl mai vezi!

– Ar trebui să nu-l mai văd? De ce? zise şi ea în acelaşi fel.

Ai fi zis că nu înţelegea cu nici un chip de ce n-ar mai avea ea dreptul să-şi vadă un prieten.

– Eşti nebun, adăugă ea, la ce îţi zboară gândul?

Trebuia înăbuşită în faşă gelozia lui care îl făcea să-şi aroge nişte drepturi. Acum ori niciodată. Dar el nu cedă, rămase posomorât şi repetă:

– Aşadar îl vezi, şi eu credeam că nu-l mai vezi.

– Ştefane, încetează sau plec, şopti ea întristată.

Şi această tristeţe amână presiunea pe care pentru întâia oară o făcea el asupra ei, dar n-o nimici. Îi sugera cu putere că acele întâlniri nu se asemănau cu ale lor, ceea ce era şi adevărat, ascunzând, cel puţin pentru moment, triplul ei joc.

– Bine, Luchi, zise el şi chipul lui deschis i se închise ca şi când un nor trecuse peste el şi i-l lăsase umbrit. La urma urmei tu eşti liberă să faci ce vrei, am uitat...

Credea că o s-o impresioneze. Ea izbucni în râsul ei înalt şi lumina din privirea ei se aprinse de dragoste pentru el:

– Cum e cu jugu ăla!? exclamă ea. Văd că deodată vrei să-l pui pe gâtul meu şi tu... tu să rămâi liber ca pasărea cerului... Nu se poate, Ştefane! Eşti dominat de idei rudimentare. N-ai încredere în iubita ta!

– Ba am, zise el, dar nu pot să te văd stând de vorbă cu altul.

– Dacă ai, zise ea atunci ca şi când ar fi rostit o sentinţă, atunci lasă-mă liberă. Ai încredere. Nu voi face nimic din ceea ce nu va trebui să fac.

– Bine, răspunse Ştefan, dar tot umbrit. Bine, Luchi.

Ea îi surâse şi îşi lipi, din mers, fruntea de-a lui. Îi şopti:

– Acum putem merge la un cinema?

– Mergem, răspunse Ştefan mai senin.

Şi făcură cale întoarsă şi ieşiră din parc.

IV

A doua zi Ştefan fu chemat de patron. Pe culoar, înainte de a intra în birou, Ştefan se întreba plin de încredere: „Ce-o fi având cu mine? Probabil că vrea să-mi spună că mă trimite în sfârşit la Paris".

– Ai văzut, băiete, încotro ne-a împins soarta? îl întâmpină marele ziarist îndată ce intră.

– Da, patroane!

– Am intrat în joc. Adu-ţi aminte că te-am angajat să scrii şi nu să dai titluri la telegrame şi să paginezi ziarul. Pentru asta avem bătrâni al căror elan e pe stinse şi oameni care şi-au pierdut condeiul, pe care nu-i putem azvârli în stradă. Ai făcut armata?

– Nu, patroane.

– Vei îmbrăca o uniformă de corespondent de război, o să-ţi fac rost de acte de la Marele Stat-Major şi o să pleci pe front. Vei fi ochiul ziarului printre oamenii care luptă. Ne vei trimite reportaje care, fără să trădeze secrete militare, vor descrie luptele care se dau şi victoriile care vor acoperi de glorie armata noastră. Ai dreptul să refuzi dacă eşti un laş, dar atunci vei pleca de la ziarul meu. Eşti liber să alegi. Mâine îmi dai răspunsul.

Ştefan nu avea de ales, brusc, gândul de a intra în război îi dădu o exaltare care nu-l mai părăsi din clipa aceea dar ghicise în glasul şi chiar în cuvintele patronului o neîncredere. De unde venea?

– Bine, patroane, mâine vă dau răspunsul, zise cu răceală, dacă nu cumva până mâine n-o să mă daţi afară.

– M-ai înţeles greşit, explică marele ziarist. Dacă ai fi făcut armata te-aş fi mobilizat pe loc şi n-ai fi avut de ales decât între misiunea de corespondent de război, sau linia întâia. Aşa, ai dreptul să refuzi.

– Am văzut, zise Ştefan, şi dumneavoastră aveţi dreptul să mă daţi afară.

– Nu, am datoria să angajez pe altul care să fie trimis în misiune.

– Mâine vă dau răspunsul, repetă Ştefan, posomorât, şi se ridică şi ieşi.

Nici el nu ştia de ce nu-i spusese pe loc patronului că bineînţeles că nu se putea decât să-şi urmeze şi el soarta: ziarist era, acolo unde îl trimitea ziarul se ducea. Se întoarse în birou şi îi dădu lui Niki un telefon.

– Niki, îi zise, ce-o fi având patronul cu mine?

Şi îi povesti scena.

– Eu ştiu?! zise Niki. Bine că nu te-a dat afară pentru răgazul de o zi pe care l-ai cerut.

– Tocmai de aceea l-am cerut, să văd dacă mă dă afară. Adică nu, să văd dacă are sau n-are ceva cu mine. Fiindcă dacă are, plecarea mea pe front nu e decât un răgaz: mă dă afară când mă întorc.

– Şi ai vrea să te dea acuma?

– Bineînţeles! Nu sunt laş, mă duc pe front, dar nu pentru un ziar care mă aşteaptă pe urmă să mă dea afară.

Niki zise la celălalt capăt al firului:

– Ascultă, Ştefane, patronul e tiranic, dar nu e capricios. Te-ai învăţat să te iubească şi acum o întorsătură mai dură a cuvintelor lui ţi-a dat de înţeles că această iubire a mai scăzut. De ce, nu ştim, dar de dat afară, n-ai nici o teamă, n-o să te dea. Condiţia e însă ca reportajele tale de pe front să fie bune. Aşa că nu aştepta până mâine, du-te la el în birou şi spune-i că totul e în regulă. L-ai jignit, nu-ţi dai seama?

– Bine, Niki, aşa o să fac. Viu diseară la redacţie să stăm de vorbă. Nici tu n-ai fost pe front, dar poate mă înveţi ceva, ştii mai multe.

– De ce diseară, vino acuma la noi, la prânz.

Peste două ore suna la uşa lor. Îi deschise Luchi, care îl întâmpină cu o privire care nu clipea şi care se uita la el şi îl vedea cu adevărat şi gândea că el există: era privirea care îi plăcea lui cel mai mult, îi amintea totdeauna de seara Revelionului, tot aşa se uitase şi atunci la el.

– Am auzit, zise ea, ce faci tu, unde te trimite? De ce tocmai pe tine?

– Nu ştiu, Luchi, dar trebuie să mă duc.

– Îmi dau seama. Dar de ce tocmai pe tine? repetă ea în hol.

El se aşeză în fotoliu.

– Toți o să plecăm dacă războiul durează, zise Niki, așa că ori acum ori ceva mai târziu, nu mai contează. Ai fost la patron să-i spui?

– Am fost. „E în regulă, mi-a zis, pregătește-te, poimâine pleci."

– Și ce ți-a mai spus?

– Că voi fi atașat unei divizii care are ca obiectiv cucerirea Odessei. Asta a aflat-o și el chiar atunci de la Marele Stat-Major, a vorbit cu cineva de-acolo la telefon. Că deocamdată sarcinile de presă stabilite de general se mărginesc aici: Odessa... după aia mă întorc la ziar.

– O să te întorci curând, zise Niki.

Se lăsă o tăcere. Cine putea să știe dacă va fi curând și dacă el, personal, Ștefan, va mai fi în viață la cucerirea Odessei?

– Ca să poți scrie ceva, zise Ștefan, trebuie să te duci în față, acolo unde se dau luptele...

– Așa este, confirmă Niki. Mi-ai spus la telefon, reluă el, că eu știu mai multe. De unde?! Tot ce pot să te sfătuiesc e să nu pornești chiar totdeauna cu ei la asalt. La ce-ar folosi? Important e să urmărești mișcarea frontului de la comandamentul diviziei și să afli și de sus și de jos cum se obține o victorie. Dacă îți dai seama că nu poți prinde secretul unei victorii decât dacă te duci chiar acolo unde se dau luptele, atunci te duci. Riscurile meseriei. Tot ce ți-e permis e ca în timpul unei înfrângeri să nu eziți să părăsești liniile de luptă. Pentru ziar n-ar fi interesant ce-ai trăi dacă ai sta acolo și te-ai expune. Ți-nchipui că numai victoriile ne interesează, nu și înfrângerile. Gustul lor îl păstrezi numai pentru tine, dacă ești curios. Ce-ți spun eu însă sunt pure speculații, acolo ne așteaptă pe toți surpriza ceea mare; ori scapi, ori te cureți, asta e tot ce putem presupune.

Se așezară la masă și tăcerea se așternu. Da, iată, războiul începuse și unul dintre ei era chemat să se ducă acolo, să scrie pentru ziar și chiar să moară. Dintre ei doi, Luchi era cea mai încrezătoare. Își mânca liniștită supa și nu înceta să se uite la Ștefan cu privirea ei din seara Revelionului, insistentă, larg deschisă, conștientă, dăruindu-se gândului care era pentru el: „Nu se poate să mori, parcă îi spunea ea, te cunosc eu pe tine, ești bine înzestrat,

instinctele tale te-au călăuzit bine până aici, o să te descurci şi acolo şi eu, Luchi, o să am iar prilejul să mă uit la tine cu ochii ăştia. Fii liniştit şi încrezător!"

Ştefan însă nu era stăpânit de nici o temere. Fata ghicise bine. Era ferm încredinţat că va trece prin foc şi va scăpa. Un singur lucru însă îl îngrijora şi de aceea arăta atât de tăcut: dacă nu va reuşi să descopere secretul unei victorii şi nu va avea ce să scrie? Chiar dacă va scăpa, ce se va alege cu el? Va fi, fără îndoială, dat afară de patron...

V

Ştefan nu plecă chiar poimâine, ci două săptămâni mai târziu. Ca să-şi păstreze garsoniera ceru un avans mare şi îşi plăti chiria pe mai multe luni rugând-o pe proprietăreasă să i-o păstreze mai departe dacă eventual mai întârzie o lună, o să-i plătească la întoarcere. Însă nu-i spuse unde se ducea...

Ştefan nu găsi loc să stea jos în trenul special care mergea spre linia frontului, un tren cu trupe, dar nu simţi nicio oboseală să stea la fereastră şi să se uite afară. Culoarul era înţesat de soldaţi. Unul din ei îi ceru o ţigare. Ştefan nu fuma.

– Mare noroc, zise soldatul şi adăugă: domnule elev, de ce nu vă duceţi dumneavoastră în vagonul ofiţerilor? Acolo aveţi loc destul, puteţi să staţi pe-o bancă.

– Unde e vagonul ăsta?

– L-am văzut eu când ne-am urcat. E înapoi. Are şi perdeluţe la geam, mai spuse soldatul fără ironie.

Ştefan îşi luă valiza. Într-adevăr ultimul vagon era plin numai de ofiţeri şi găsi cu uşurinţă un loc. Deschise uşa cupeului, dădu bună ziua şi se aşeză.

– De ce nu saluţi, elev? îl întâmpină unul din ofiţeri.

– Nu sunt elev, zise Ştefan.

– Dar ce eşti?

– Sunt corespondent de război.

Urmă o tăcere. Ştefan vru să spună că merge şi el pe front, dar îşi aminti la timp că nu trebuia să ştie nimeni unde se duce până nu ajungea chiar acolo, în sectorul diviziei de infanterie, la care era ataşat. Ofiţerul însă ştia că tot trenul mergea spre front şi îl întrebă dacă se ducea şi el chiar pe front sau pe undeva prin spate...

Era genul de ironie cazonă de la care niciun ofiţer superior cum era acesta (era colonel) nu se putea abţine. Ştefan se înroşi, dar răspunse foarte înţepat:

– Fiecare cu misiunea lui. Eu n-o să vă întreb dacă sunteţi ofiţer de artilerie sau de manutanţă.

– Bravo, mă băiete, zise colonelul cu un vag surâs, se vede că nu eşti un prost şi probabil eşti de la un ziar mare. De la care?... Aha, continuă el după ce Ştefan îi răspunse, bun ziar, acolo e mare şi tare banditu-ăla de Grigore Patriciu...

– De ce bandit? zise Ştefan indignat. Credeţi dumneavoastră, reluă el, că domnul general Antonescu ar permite ca opinia publică să fie informată şi îndrumată de un bandit, mai ales acum, când ţara e în război?

– Mă, da' al dracu mai eşti, zise un căpitan care stătea alături. Şi îl bătu zdravăn pe Ştefan pe spinare. Vă apăraţi între voi, dar să ştii că are dreptate domnul colonel: Patriciu ăsta e un bandit de presă cum nu s-a văzut, toată lumea ştie...

– Da, zise Ştefan cu ironie, etajul şi şantajul, asta e tot ce ştiţi.

– Şi chiar te duci pe front, mă? zise un maior. Poţi să ne spui, că nu e niciun secret.

– Nu pot să vă spun, zise Ştefan iritat de aceste tutuieli, dar nu mai adăugă nimic, simţind, din instinct, că nu-i putea împiedica cu niciun chip să se poarte cu el ca şi când le-ar fi fost ordonanţă.

Tăcu, foarte jignit, şi nu le mai răspunse la întrebări. Colonelul însă îl îmbună.

– Nu te supăra, domnule corespondent, avem copii cât dumneata, aşa suntem noi, militarii. Când o să faci armata (fiindcă e sigur că n-ai făcut-o, câţi ani ai?)... Destui?! Mă tem că nu, atunci o să ne cunoşti şi o să vezi că ştim şi noi ce e un eveniment politic şi cultural, nu numai militar. Sper să intri la şcoala de ofiţeri, ai studii universitare, presupun...

Şi sporovăiala colonelului continuă. Se simţea acum obligat să-l protejeze pe Ştefan de ceilalţi şi în acelaşi timp să arate că corpul ofiţeresc nu e compus, cum crede lumea, din nişte inşi aşa cum i-a descris un scriitor mincinos, numit Brăescu. Nu neagă nimeni că armata nu mai are pe ici, pe colo, şi ofiţeri demodaţi, cum îi arată acest Brăescu, el însuşi maior, dar timpurile s-au schimbat...

– Nu mă îndoiesc, domnule colonel, admise Ştefan.

– Păi vezi?! exclamă colonelul încântat de sine. Să nu faci greşeala să scrii pe urmă despre noi cu astfel de prejudecăţi.

– Nici nu mi s-ar publica, domnule colonel...

– Ştiu, dar nici să nu te gândeşti...

Ofiţerii scoaseră din geamantane pui fripţi şi sticle cu vin. Îi dădură şi lui Ştefan care pur şi simplu uitase să-şi cumpere. Mâncau vârtos, cu nădejde.

– I-am apucat pe aceşti eroi ai lui Brăescu, reluă colonelul cu gura plină. În nuvelele lui poţi să râzi liniştit de ei, nu păţeşti nimic, în realitate însă am luat de la unul o noapte de carceră. Stăteam pe câmp în jurul unei bombe şi vine în inspecţie un maior şi începe să ne explice: Ştim noi ce era aceea? „O bombă, domnule maior", zice unul din noi. „Toate se numesc bombe, ne răspunde el, dar fiecare are o denumire după numele calibrului dar şi al inventatorului, sau pe care l-a dat inventatorul. Nemţii au acum un tun mare care se numeşte Dicke Bertha. Cine o fi Bertha asta nu ştim, dar vedem că are nume de muiere. A cui muiere? A inventatorului? O fi numele fi-sii, sau al soacră-sii. Elevi, bomba la care vă uitaţi acum se numeşte şrapnel! De ce? Ei, ia să vedem, care ştie. Nu ştiţi, e un ofiţer englez care a inventat-o, el s-a gândit cum să-i facă focosul, ce încărcătură a dracului să-i pună înăuntru şi pe ce rază să distrugă, şi numele lui este Schrapnel. De-aici vine şi numele bombei, şrapnel, ăsta era numele lui, aşa îl chema, Schrapnel, nici Ionescu nici Pizdescu!" Aici m-a pufnit râsul... „De ce râzi, elev? O noapte de carceră! Să stai acolo şi să râzi singur", a zis maiorul şi a şi plecat. Credeam că o să ne spună care sunt caracteristicile bombei, dar am impresia că nu le ştia nici el. Ştia doar că aşa îl chema pe inventator, Schrapnel şi nu Ionescu sau

Pizdescu. Tipi de-ăştia a descris maiorul în nuvelele lui. Avea şi el ceva dreptate, mai spuse colonelul.

Între timp geamurile cupeului se înroşiseră de apusul soarelui. În curând se lăsă seara. Trenul alerga neîncetat, ore întregi, fără opriri dese, iar atunci când se oprea, nu întârzia mult. „Câţi dintre aceşti ofiţeri se vor mai întoarce la casele lor?" se întreba Ştefan, treaz, în timp ce tovarăşii lui de drum începuseră să cânte. Aveau voci puternice, răguşite, pline de elan...

Azi-noapte la Prut, războiul a început,
Românii trec dincolo iară
Să ia înapoi, prin arme şi scut
Moşia pierdută astă-vară...

Acest *astă-vară* era pur şi simplu urlat, te înfiora... Pe urmă din nou începură să sporovăiască, apoi adormiră aproape toţi odată... Colonelul sforăia, şi abia astfel răzbătea din viaţa lui subconştientă puţină nelinişte; se trezi la un moment dat brusc ca şi când ar fi avut un coşmar şi îl întrebă pe Ştefan:

– ...Cum?... Ce?... Unde suntem?!

– În tren, domnule colonel, mergem spre front.

– A, da...

VI

Ştefan crezuse că frontul e un necontenit iureş şi că de la tren va nimeri direct în linia de luptă a diviziei A. Îi trebuiră câteva zile, după ce rătăci printre unităţi din spatele frontului care staţionau îndelung înainte de a fi pe deplin pregătite să intre în foc, trecând de la un punct de comandă la altul, legitimându-se mereu, dormind împreună cu soldaţii din serviciile auxiliare, bucătari, transporturi... Abia a treia zi, noaptea, auzi nu atât de departe ca până atunci, bubuit de tunuri... De astă dată se cutremura pământul. Ieşi dintr-un tren sanitar, unde făcuse cunoştinţă cu medicul-şef şi se culcase într-o cuşetă şi începu să se uite. Undeva în stânga cerul

se aprindea incendiat la buza orizontului întunecat, de explozii care țâşneau parcă din pământ ca nişte limbi uriaşe de foc.

– În direcţia aceea e Nistru, zise medicul-şef, care se uita şi el. Formidabil cum trag nemţii-ăştia, i-am văzut chiar de la începutul ostilităţilor, chiar din prima zi, când am cules primii răniţi. Stăteau călare pe tunuri, în chiloţi şi trăgeau de simţeai că o să fii smuls de la pământ şi aruncat în aer... Ei râdeau! Pentru ei războiul parcă era o mare distracţie... Să vedem! mai spuse medicul, curios de deznodământ, nici sceptic nici entuziast. În viteza cu care înaintăm s-ar zice că n-o să ţină mult! Fapt e că în beţia asta războinică, oamenii mor. Ruşii se retrag, să vedem cât. Nu duc lipsă de spaţiu...

Generalul, comandantul diviziei A de infanterie, care îl primi într-o dimineaţă la postul său de comandă pe Ştefan, era un om încă tânăr, promovat în ianuarie de către Antonescu, fost colonel chiar în divizia pe care o comandase acesta înainte de a deveni conducătorul statului, acea divizie din Piteşti cu care îi reprimase pe legionari. Un ofiţer capabil. Era un om tăcut, cu un aer îngândurat şi cu mişcări puţine.

– Domnule general, zise Ştefan, în timp ce acesta îi înapoia actele, cunosc obiectivul diviziei pe care o comandaţi şi misiunea mea e să povestesc opiniei publice prin ziarul care m-a trimis victoria pe care o veţi obţine cucerind oraşul Odessa. Bineînţeles că îmi dau seama că în corespondenţele mele nu trebuie să trădez mişcările unităţii, dar trebuie să descriu luptele şi viaţa ofiţerilor şi soldaţilor în încleştarea în care au intrat.

– N-o să-ţi fie uşor, zise generalul.

Şi nu mai adăugă nimic, cu gândurile parcă prizoniere. Ştefan zise:

– Domnule general, vă rog să mă ajutaţi.

Comandantul se uită ţintă la el, câteva clipe, apoi privirea i se deturnă. Da, îi spuse, desigur că o să-l ajute, să treacă pe la el ori de câte ori o să aibă nevoie... O lumină de simpatie licări în privirea lui pentru acest băiat asupra căruia căzuse o astfel de sarcină deloc obişnuită sau uşoară. Cum să-l ajute?!

– Va trebui, când vom ataca, să te duci să vezi, zise el. Dar cine îţi garantează că nu vei muri?

– Nimeni, domnule general. Dar mă voi duce.

Generalul tăcu vreme îndelungată. Apoi îi spuse că pentru început vor merge împreună, o să-l anunţe el, câteva zile să stea pe la statul-major, să cunoască deocamdată spatele frontului, care nu e lipsit nici el de riscuri şi când va veni momentul, o să-l cheme şi o să ia parte la lupte.

Ştefan ieşi din casa ţărănească unde îşi avea generalul punctul de comandă şi se duse să-l caute pe un ofiţer care îl înscrise într-un registru uriaş; putea, de-aici înainte, să ia masa ca orice soldat al diviziei şi să doarmă unde ar fi vrut, „acolo unde te îndeamnă meseria dumitale să te duci", cum îi spuse ofiţerul de mobilizare, care îi dădu şi un ordin special de trecere... Şi până atunci mâncase şi dormise ici-colo, dar nu avusese asupra lui această hârtie.

Încrezător în comandantul diviziei, pe care îl chema Radu Ruşeţeanu, Ştefan mergea, uimit, în spatele frontului, străbătând sat după sat: ai fi zis, după felul cum se purtau oamenii, că ei duc războiul, deşi până la ei nu ajungeau decât zgomotele lui, nu şi gloanţele şi obuzele; râdeau, adesea chefuiau, seara târziu, împreună cu basarabencele, nişte fete care aduceau damigeana cu vin în odaia ofiţerilor cu transporturile şi rămâneau acolo, în timp ce părinţii se retrăgeau. Ăştia de la transporturi o duceau cel mai bine. Erau atât de drăguţe basarabencele şi atât de generoase. Ştefan se pomeni cu una lângă umărul lui, dar el nu avea chef de petreceri pe front, nu-l părăsea gândul că zilele treceau şi patronul aştepta de la corespondentul său un reportaj senzaţional despre victoriile armatei române asupra inamicului, reportaj care nu venea. Era adevărat că despre lumea aceasta din spatele frontului se putea scrie... Dimineaţa săreau în sus şi fiecare alerga acolo unde avea răspunderea, la muniţii, la aprovizionare cu alimente, la arhive, la trenul sanitar... Camioanele începeau să duduie, caii să tropăie înhămaţi la căruţe, majurii să strige şi să înjure: bă, facu-vă şi dregu-vă, voi sunteţi în război sau la mama acasă? Vă împuşc, bolşevicilor! Denumirea aceasta se dădea cu uşurinţă la cel mai neînsemnat gest de şovăială sau nesupunere, care nu avea ca mobil interior chiar şovăiala sau nesupunerea, ci dificultatea de a porni un transport de alimente, din pricină că artileria pierduse caii în

urma unei lupte şi tunurile aveau prioritate, trebuiau trase şi luau cai de unde îi găseau. Până să se primească rapoartele necesare, mâncarea trebuia gătită şi mai ales dusă acolo, pe linia întâia, unde soldatul, cu frigurile în priviri, flămând şi însetat, o aştepta. Ştefan mergea în toate părţile, de dimineaţă până seara, obsedat: unde era întâmplarea? Unde era victoria? Ce să scrie? Nu stătea mult într-o tranşee, că venea un ordin de înaintare şi această înaintare se făcea parcă într-un vid: inamicul se retrăgea.

Ştefan fu chemat într-o zi de un curier al generalului Ruşeţeanu, care îi spuse că armatele române au ajuns la Nistru şi că după rapoartele primite, de astă dată inamicul rezista. Chiar în clipele acelea aveau loc lupte.

– Noi ar trebui acum, după ce o să-i scoatem din Basarabia, să ne oprim la Nistru, zise generalul Ruşeţeanu uitându-se la băiatul din faţa lui cu o privire fumurie, plină de îngrijorări pe care niciodată un copil nu le înţelege deşi le aude. Războiul nostru s-ar termina mâine (fiindcă sunt sigur că mâine vom cuceri Nistrul) şi ne-am întoarce acasă. Dar carul lui Marte nu se va opri şi nici domnul general Antonescu, cu toate că marile noastre lupte din istorie în care am ieşit învingători au fost lupte de apărare a căminelor noastre şi nu de cucerire a vetrelor altora. De-aia şi existăm! Contaminaţi, vrem să luăm parte la cuceriri, măi băiete! N-ar fi rău! Aş vrea şi eu să intrăm în conştiinţa altor popoare ca învingători şi în cărţile lor de istorie copiii să citească: Şi în anul cutare ţara noastră fu invadată de cotropitorii români, care o ţinură sub puterea lor o mie de ani. Pe urmă să citească istoria eliberării lor de sub jugul românilor, eliberare pe care s-o sărbătorească pe urmă în fiecare an, să fie adică sărbătoarea lor naţională, în care nu se lucrează şi au loc manifestaţii populare. Dar, măi Ştefane, nu asta e soarta noastră, cu toate că Mahomed al II-lea a mâncat bătaie pe pământurile Moldovei. Vin de la o întâlnire cu conducătorul statului: Odessa e obiectivul nostru, dar armatele române au primit ordin să continue războiul „până la victoria finală". Şi dacă această victorie finală nu vine? E genul de întrebare pe care un popor ca al nostru e totdeauna obligat să şi-o pună. Până la urmă Ştefan cel Mare s-a împăcat cu turcii, după ce i-a

respins de pe pământurile Moldovei. N-am fost turciţi, iată victoria noastră, dar nici n-am avut nesăbuinţa de a dori să cucerim Constantinopolul. Acum o avem! Vrem să cucerim Moscova!

Generalul tăcu, cu o expresie înstrăinată. Chipul lui era liniştit, dar crispat, o crispare din interior, care nu trecea.

– Hai să mâncăm ceva, zise el şi deschise uşa şi chemă ordonanţa. Spune-i domnului colonel Pandele că îl aştept la masă şi adu şi pentru domnul corespondent o porţie, zise el.

Intră în încăpere şeful statului-major al diviziei, colonelul Pandele, cu o hartă în mână.

– Domnule general, zise el fără să-i acorde lui Ştefan cea mai mică atenţie, ca şi când acesta n-ar fi existat, nemţii ne comunică o schimbare a orei atacului, în loc de şase, patru dimineaţa.

– Transmite ordinul comandanţilor de regimente, zise generalul. Ne-a sosit din urmă regimentul de artilerie?

– Încă nu!

– Păi ce facem? Dacă nu soseşte până la ora atacului, cu ce cucerim malurile Nistrului?

– Ni s-a raportat că au fost loviţi de artileria inamică şi că ce aşteptăm noi sunt întăriri. De-aici întârzierea.

– Nu pot ataca fără pregătire de artilerie, zise generalul posomorât. Ce ştiu eu ce am în faţa mea?

– Fiţi fără grijă, domnule general, zise şeful de stat-major cu dispreţ pentru cineva pe care nu-l numea. În centrul corpului nostru de armată atacă divizia a doua, noi suntem în flancul drept. Ei au artilerie şi dacă forţează malurile Nistrului, inamicul din faţa noastră n-o să rişte să rămână izolat şi încercuit, se vor retrage la primul nostru atac, chiar fără pregătire de artilerie.

Generalul tăcea, doar pe jumătate convins, dar cum n-avea încotro, îşi prelungi tăcerea. Se uitară pe hartă şi studiară poziţiile. Întru târziu îşi ridicară capetele: li se adusese mâncarea, ciorbă de carne de vită în gamele şi arpacaş cu prune şi carne.

– Ştefane, zise generalul, a sosit momentul să vezi ceva. Ai auzit?

– Da, domnule general, am înţeles, mâine-dimineaţă la patru...

– Unde să-l trimitem noi pe băiatu-ăsta? zise generalul. El nici măcar nu e instruit. Atenţie, Ştefane, culcat!

Ştefan, nedumerit, rămase în picioare.

– Îl vezi? reluă generalul. N-ai făcut premilitara?

– Nu!

– Trebuie să te culci fulgerător când auzi în aer şuieratul unei bombe, sau ţăcănitul unei mitraliere. Glonţul nu-l auzi decât ca să-ţi dai seama că nu te-a lovit... Nu-i nimic, o să vâri singur capul în pământ când o să-ţi dai seama că moartea zboară prin aer... Sper să scapi din focul unde o să te bag, mai zise generalul şi începu să mănânce.

VII

Îl luă apoi cu el în maşină şi îl lăsă într-o tranşee la postul de comandă al unei companii, fără să-i mai spună nimic; îi spuse însă ceva căpitanului acelei companii, îi dădu un ordin scurt, apoi se îndepărtă.

Această companie nu mai avea vecini în dreapta pe nimeni. Aici era flancul drept al diviziei, după care urma câmpie întinsă. Comandantul, căpitanul Băcăoanu, era ofiţer de rezervă, profesor de meserie. Era un ins care i se păru lui Ştefan în vârstă, aşa cum li se pare totdeauna tinerilor că un om de treizeci şi cinci de ani arată deja ca un bătrân. Foarte neprietenos, important, distant, rece. Că, zise el adresându-i-se lui Ştefan, unde îi era arma? Şi ce uniformă era asta, nici elev nici soldat? Dezagreabil. Văzuse doar că băiatul venise cu generalul comandant al diviziei, care îi dăduse ordin să aibă grijă de el în timpul atacului, să nu-l expună; să-l lase să vadă, dar să-l ţină la postul său de comandă. Era corespondent de război. „Da? părea să-i spună acest ofiţer lui Ştefan uitându-se la el cu privirea micşorată, corespondent de război? Atunci în tranşee, domnule corespondent de război." Şi îi şi dădu lui Ştefan acest ordin.

Ştefan o luă înainte şi după câteva sute de metri dădu de-o tranşee. Sări în ea. Un tânăr ofiţer, frumos ca o domnişoară, se uită la el mut, neînţelegând şi îl legitimă.

– Aha! înțelese el în cele din urmă.

Şi adăugă că are şi el un prieten ziarist, de la „Universul", cutare, dacă Ştefan îl cunoştea... Nu, zise Ştefan. Acest sublocotenent era ofiţer activ, mai simpatic decât rezervistul comandant de companie, îl chema Rotărescu. Petrecură toată după-amiaza împreună şi se împrieteniră, erau de vârste apropiate. Sublocotenentul îl duse pe Ştefan de-a lungul tranşeei plutonului său şi stătură de vorbă cu soldaţii şi sergenţii comandanţi de grupe. Aceşti sergenţi îi cereau lui Ştefan ştiri din ţară: ei, cum era? Ce se întâmpla acolo în spate? Ştie lumea ce repede înaintau ei? Ştie, răspunse Ştefan. Dar de răniţi are cineva grijă? Are!

Seara, după ce li se aduse masa, Ştefan adormi buştean alături de tânărul ofiţer şi nu se trezi decât sub un răpăit năprasnic de mitraliere care trăgeau şi din depărtare şi de aproape. Gloanţele îi şuierau pe deasupra capului. Era singur în tranşeea postului de comandă a plutonului, ofiţerul dispăruse. Dar apăru şi îi spuse lui Ştefan că sub această acoperire a plutonului de mitraliere, vor porni curând la atac. Şi adăugă:

– Te cheamă domnul căpitan la postul de comandă al companiei.

Ştefan se ridică şi o luă la fugă într-acolo. De astă dată comandantul companiei, dar tot îngâmfat, se arătă mai binevoitor.

– Uită-te înainte, zise el, se vede cu ochiul liber o colină şi un gorgan. Acolo e linia inamică. În spatele ei e Nistrul. Atacăm! Dacă învingem, aruncăm inamicul în apă. La focul nostru ne-a răspuns prin foc slab, îi dăm peste cap. Hai cu mine printre ostaşi, dacă vrei să vezi ce-o să se întâmple...

Nu s-ar fi putut spune că acest ofiţer rezervist nu sfida gloanţele care e drept că le ţiuiau sus deasupra capetelor, dar oricum, gândea Ştefan, unul rătăcit, tras mai razant, ar fi putut să-l cureţe. La ora patru compania ţâşni la atac însoţită de comandantul ei. Ştefan sări alături de el. Gâfâia „Ah, Doamne, gândi el deodată, acum s-ar putea să mor" şi gândul acesta era atât de nou şi de proaspăt încât îl ului şi îl înspăimântă. Cum adică, să moară, să nu mai fie? Şi deodată văzu, fără să înţeleagă, cum înaintea lui ici-colo soldaţii cădeau, unii seceraţi şi alţii aruncându-se şi căutând zadarnic

adăpost pe întinderea plată a câmpiei. Instinctiv se aruncă şi el la pământ şi abia atunci îşi dădu seama că din faţă venea un foc nimicitor şi neîntrerupt. Căpitanul se culcase şi el câţiva paşi mai încolo. Tragerea încetă.

– La atac, îl auzi Ştefan urlând, salt înainte!

Şi curieri alergară spre plutoane să transmită acest ordin. Compania, răspândită în trăgători reluă atacul, dar deodată mitralierele inamicului începură din nou să toace năprasnic şi soldaţii se aruncară iarăşi la pământ.

– Salt înainte! strigă căpitanul după ce focul se opri.

Dar ordinul nu mai fu executat. Spumegând de furie căpitanul începu să înjure sălbatic şi să ameninţe. Zadarnic. Nu înţelegea că focul inamicului era nimicitor şi că la încă unul sau două salturi compania sa şi chiar el însuşi aveau să fie seceraţi. Se trăgea din gorgan, unde era bine ascuns un puternic cuib de mitraliere. Căpitanul răcni iar, de astă dată la telefon, agitat, mânios:

– Companie, salt înainte!

Şi se ridică şi o luă el singur la fugă pentru ca în acest fel soldaţii să-l urmeze. Îl urmară, dar fură din nou întâmpinaţi de mitralierele inamicului şi căpitanul primi un snop de gloanţe în burtă. La pământ, soldaţii îi auziră horcăielile murind şi înjurând brancardierii care nu veneau să-l ridice. Încet, ca râmele, luptătorii începură să se retragă târându-se, lăsând pe câmp jumătate din ei morţi sau răniţi. Brancardierii erau la datorie, dar nu putură să care în spatele frontului decât răniţii, atât de mulţi erau. La ultimul salt, Ştefan nu mai sărise, dar fu rănit la întoarcere: nu ştia să se târască şi un glonţ îi desfăcu muşchii omoplatului. Abia în tranşee, inundat de sângele abundent, îşi dădu seama că era rănit; nu simţise nimic şi nu simţea nici acum nici cea mai mică durere.

– Nu e grav, spuse un sanitar, încă puţin mai jos şi atunci ar fi fost de rău.

– Nu vreau să plec, zise Ştefan, pansează-mă, mi-e bine, vreau să văd sfârşitul luptei.

– Bine, zise sanitarul şi îi turnă rivanol pe rană şi îi făcu un pansament. Dacă nu faci febră te vindeci repede, dar dacă faci, înapoi la trenul sanitar. Nu e de glumă.

Comanda companiei o luă un ofiţer scund şi energic care raportă imediat regimentului că în faţă inamicul era puternic organizat, că avuseseră pierderi grele şi că era necesară intervenţia artileriei. I se răspunse că artileria încă nu e în dispozitiv, dar că ordinul de cucerire a poziţiei inamice se suspendă.

Aşteptară două zile până ce auziră în sfârşit bubuitul artileriei, care trase până la căderea nopţii. Obuzele fluierau pe deasupra lor şi explodau în poziţiile din faţă ridicând trâmbe de pământ înalte cât salcâmii. În ziua următoare atacul fu reluat, dar inamicul pierise peste noapte, găsiră tranşeele goale şi uitându-se cu binoclul comandantului, Ştefan îl văzu pe acest inamic dincolo de malurile Nistrului, care ardeau: erau case de pescari incendiate de tirul artileriei, care îşi lungise tragerea.

Ştefan se întoarse însufleţit la postul de comandă al diviziei. Îi şi venise în minte titlul primului său reportaj: „Flăcări pe malurile Nistrului"... Şi îl şi scrise, deşi simţea că are febră. I-l dădu generalului Ruşeţeanu să-l citească.

– Datoria căpitanului Băcăoanu nu era să moară şi să-şi omoare jumătate din companie, ci să raporteze, după primul asalt, că inamicul e superior, zise generalul nemulţumit. Dumneata faci din el un erou, dar nu e.

Ştefan, descumpănit, se uita cu o privire descoperită la general şi nu mai ştia ce să spună. Într-adevăr, aşa era, avusese şi el sentimentul că atacul nu mai trebuia, după primul asalt, continuat. Cine erau atunci eroii acestei victorii? îl întrebă pe general.

– Artileria, zise generalul şi dacă inamicul nu s-ar fi retras, atunci ar fi fost şi compania lui Băcăoanu, pentru că ar fi trebuit apoi să atace şi să cucerească poziţia inamică cu orice pierderi: n-am mai fi avut încotro, fiindcă dacă nu ataci, te atacă el şi tot eşti pierdut. Dar, mai spuse generalul, îmi dau seama că aşa trebuie să-ţi scrii reportajele, altfel n-ar apărea...

– Îmi permiteţi să mă duc la artilerie? zise Ştefan.

– Du-te. Dar du-te mai întâi şi vezi ce e cu rana ta. Nu arăţi prea bine.

Dar Ştefan nu se duse decât după câteva zile pe care le pierdu în căutarea artileriei: se mişca uite şi i se spunea că ba e în sectorul

cutare, ba cutare. Trecerea Nistrului pe pontoane se făcu destul de repede, după dueluri de artilerie şi mitraliere de la un mal la altul, apoi divizia începu să înainteze în spaţiul fără sfârşit care se întindea înaintea ei: niciun obstacol. Apoi, deodată, ca şi în faţa Nistrului armatele luară contact. Începu săpatul tranşeelor.

Ştefan nu-şi mai simţea umărul, i se părea că se vindecă, dar dormea puţin şi îşi dădea seama că febra nu numai că nu-i scade, dar parcă chiar îi dădea un fel de beţie nefirească. Se duse la medicul-şef pe care îl cunoştea şi îi ceru să vadă ce e acolo la umărul lui, se vindecă sau ce se întâmplă? Acesta îi desfăcu pansamentul şi când văzu ce era, întoarse capul scârbit.

– Ce să fie, infecţie, zise.

Şi luă rana în mână şi apăsă deodată în ea. Puroiul ţâşni. Umărul lui Ştefan se umplu de sânge amestecat cu coptură.

– De-aia nu te mai durea, zise medicul, dar de-aia aveai şi febră. Ce aştepţi de nu te întorci acasă?

– Nu pot, zise Ştefan, asta mi-e misiunea.

– Ai să iei sulfamidă, poftim, zise doctorul dându-i o cutie, din două în două ore, cu multă apă. Dacă le luai de la început, acum erai pe vindecate.

VIII

Ştefan se vindecă şi găsi şi regimentul de artilerie pe care îl căuta, dar nu trecu mult şi suferi un şoc din care, fără ca el să-şi dea seama, nu mai ieşi, cu toate că mânca, dormea şi înainta luând parte la atacuri ca şi în ziua când compania aceea fusese înjumătăţită. Îi plăceau tunurile, bubuitul lor de aproape îl fascina şi nu se mai sătura să stea printre tunari şi să se uite la ei cum reglează tirul, cum bagă ghiulele în dispozitivul lor şi cum apoi lovitura pornea şi zgomotul te făcea să-ţi simţi, ca într-un leşin, maţele. Îi spuseseră de la început să ţină gura deschisă să nu i se spargă timpanele. Mânca împreună cu ei, glumeau, erau doar flăcăi de la ţară pe care el îi cunoştea.

Şi într-o zi inamicul reperă poziţia unei baterii în mers şi începu să tragă în ea. Ştefan sări de pe afetul unui tun şi o luă la fugă să se adăpostească. Sări într-un şanţ. La al doilea tir sări în aer tunul din faţă, ca o jucărie, la al treilea o bombă căzu lângă un artilerist pe care îl împroşcă în aer bucăţele. Ca într-o vedenie Ştefan îi văzu capul şi picioarele zburând în evantai deasupra craterului pe care îl făcuse bomba. Şi în clipa următoare ceva îl izbi cu violenţă. Se uită şi văzu o bucată de carne din acel artilerist încă vie, palpitând de viaţa pe care o mai avea încă în ea, pe umărul său stâng. Scoase un strigăt şi zvâcni din umăr s-o arunce jos, dar carnea nu căzu, şi zvâcni încă o dată şi încă o dată cuprins de oroare că această frântură de om se lipise de cămaşa lui şi nu mai voia să cadă. Zvâcni iarăşi şi în sfârşit bucata de carne se dezlipi. Se ridică din şanţ. Bateria era distrusă, inamicul nu mai trăgea. Tunarii, loviţi în plin, jumătate din ei fuseseră omorâţi. Maţele erau amestecate cu ţărână şi metal, sângele se înnegrea supt de pământ. Doi tunari zăceau liniştiţi pe afeturi, ai fi zis că scăpaseră, dar unul nu mai avea cap, iar celălalt avea burta spintecată. Ştefan rătăcea de colo până colo, căutând pe cei care erau vii şi el nu ştia că umărul lui continua, aproape din secundă în secundă, să zvâcnească mereu, în timp ce chipul i se strâmba în direcţia umărului, odată cu zvâcnitura. Ofiţerul, comandantul bateriei, zăcea şi el mort, fără faţă, nu mai avea în locul ei decât creierul despicat.

Nemaiştiind ce face, Ştefan o luă la fugă înapoi spre satul din care abia ieşise bateria şi din care altele urmau să iasă. Făcu semn, proptit în drum, primei pe care o întâlni. Umărul îi zvâcnea şi gura lui făcea o grimasă; povesti ofiţerului ce păţise prima baterie şi-i spuse să nu iasă din sat, inamicul i-a reperat şi îi aşteaptă.

– Bine, zise ofiţerul şi făcu semn în urmă celorlalte tunuri să oprească.

Şi, calm, începu să se urce într-un salcâm înalt, dar nu fără trudă şi gâfâind. Ajuns spre vârf se opri şi îşi duse binoclul la ochi.

– Da, cred că i-am văzut, spuse el într-un târziu.

Şi se dădu jos, rupse o filă din carnet şi trimise printr-un tunar regimentului care venea în urmă, un raport de cele întâmplate.

Stârnind nori de praf o maşină cu colonelul comandant îşi făcu apariţia după vreun ceas. Se dădu jos şi ceru amănunte.

– Şi tu, zise el adresându-i-se lui Ştefan, cum ai scăpat?

Ce întrebare tâmpită! A scăpat pur şi simplu. Cum putuse să scape decât din întâmplare?

– Am fugit într-un şanţ, zise Ştefan.

– Şi de ce-ţi zvâcneşte umărul? mai zise colonelul.

Şi abia atunci Ştefan îşi dădu seama că umărul său, independent de voinţa lui, din trei în trei secunde, ţâşnea în sus, ca şi când ar fi urmat să arunce, cu oroare, ceva de pe el.

Înnoptară în acel sat şi a doua zi Ştefan luă parte la bătălia de artilerie care începu şi care ţinu ore în şir. Inamicul riposta, dar reperele lui nu mai erau sigure: colonelul îşi ascunsese bine bateriile prin tot felul de văgăuni şi funduri de grădini ale satului. Spre prânz o formaţie de avioane trecu pe deasupra lor şi pieri spre inamic. Se auziră bubuiturile înăbuşite ale bombardamentului. A doua zi regimentul primi ordin de înaintare. Inamicul se retrăsese...

În toamnă Odessa căzu. Tancurile spărseseră apărarea, spărtură prin care divizia de infanterie a generalului Ruşeţeanu, împreună cu altele, intrară şi cuceriră oraşul.

După nimicirea acelei baterii elanul lui Ştefan şi dorinţa lui de a lua parte la lupte slăbi. Umărul continua să-i zvâcnească. Nu mai părăsi punctul de comandă al diviziei. Se informa de-acolo de victoriile de pe câmpul de luptă şi îşi scria reportajele pe baza acestor relatări pe care i le făceau diverşi ofiţeri şi chiar generalul însuşi.

Ştefan se miră de înfăţişarea oraşului Odessa, clădit, la bază, din pietre uriaşe. Hoinări prin el câteva săptămâni scriindu-şi liniştit, serile, reportajele. Noaptea circulaţia era interzisă.

În acele zile cunoscu un coleg de presă de la ziarul *Tempo*, un tip sarcastic, negricios, mititel, cu mers bizar, parcă ar fi avut galoşi în picioare, care îl felicită pe Ştefan sufocându-se de râs şi bătându-l pe spinare:

– Bravo, măi băiete, îi spuse, ai biruit, iată-te şi cuceritor al Odessei, în viaţa ta n-ai visat să ajungi învingător pe aceste meleaguri... Transmite-i lui Niky salutări...

Avea în sarcasmul lui ceva frățesc şi protector, ca un tată, deşi nu trecuse nici el de treizeci de ani.

– Dă-mi să-ți citesc reportajele, ceru el după ce intrară într-o cârciumă şi se aşezară la o masă. Dă-mi, dă-mi! insistă el văzând că Ştefan şovăia.

Mare minune, crezându-i ofițeri, chelnerul le puse pe masă o sticlă de vin roşu, pe care cei doi o plătiră cu lei. De fapt nu era cârciumă, ci cafenea şi te-ai fi aşteptat să fie plină de soldați români şi germani, dar nu era, se aflau împrăştiați pe la mese doar câțiva civili îndrăzneți şi suspecți, care beau ceai.

– Ştefane, eu te cunosc din auzite, ştim toți istoria atacului locuinței lui Patriciu şi cum l-ai salvat tu de la o moarte sigură, dar habar n-aveam că ştii să şi scrii atât de bine, îi spuse tipul de la *Tempo* uitându-se la el cu invidie sinceră. Dacă ai lucra la noi şi ai veni la mine cu un reportaj ca ăsta ştii că ai păți-o!

– De ce? se miră Ştefan.

– Pentru că eu nu suport să scrie cineva mai bine ca mine şi ți-aş lua materialul, l-aş mai schimba pe ici pe colo şi l-aş iscăli eu...

Şi negriciosul începu să râdă rozându-şi parcă zăbala de isprava pe care ar face-o şi de bucuria pe care ar simți-o! Ce plăcut ar fi! Mare minune!

– N-ai pomenit nicăieri cuvântul „bolşevic" şi nici „războiul sfânt". Eşti bolşevic? îl întrebă acela deodată cu un patetism straniu.

Ştefan rămase cu răsuflarea tăiată. Individul de la *Tempo* nu mai glumea.

– Ce v-a venit?! zise Ştefan.

– De unde *ştii*? reluă celălalt. Astea sunt lucruri care ori *se ştiu*, ori, printr-o mare intuiție, se ghicesc. N-o să-mi spui, mai zise celălalt total incredul, că mergi pe bâjbâite.

Ştefan avu o clipă tentația de a spori misterul asupra gândirii sale. Dar renunță.

– Nu ştiu nimic, zise, îmi urmez gândul meu şi nimic mai mult. Nu i-am auzit pe soldați spunând asemenea cuvinte şi nu le-am spus nici eu. E foarte limpede pentru mine.

– Îi cunoşti pe soldați?

– Cum să nu! Sunt băieți de la mine din sat.

– Asta ar fi o explicație majoră, conveni negriciosul. Eu nu-i cunosc...

Avea regretul că acest handicap nu era ușor de învins. Îl chema Titus Diaconescu și era șeful paginei a doua intitulată „Popasuri" de la ziarul său. Pagină literară, culturală. Ce căuta el pe front?

– Cum să nu vă cunosc, zise Ștefan. Ați scris un articol dur contra lui Leon Daudet și a ziarului *Action française*. Patronul meu a scos urlete de furie și numai că n-a pus mâna pe telefon să ceară să vă aresteze. Dar n-a pus mâna. Vă înjura grosolan. Știți, el se compară cu Leon Daudet... Se mira cum v-a dat drumul cenzura. Cum v-a dat drumul?!

– Puțin îi pasă cenzurii de Leon Daudet și *Action française*, spuse Titus Diaconescu cu satisfacție că lucrurile stăteau astfel. Mai degrabă cred că în spatele cenzurii stă generalul. A fost atașat militar în Englitera. Îl interesează altceva... Antibolșevismul... Pe Leon Daudet îl lasă pe mâna noastră... He, he, he, hi, hi, hi... Generalul nu e prea nuanțat, trebuie să știm să profităm.

Să profităm cum? Și contra cui? Contra generalului, firește, răspunse Titus Diaconescu când se revăzură și când Ștefan, nedumerit, îi puse această întrebare. Se împrieteniră și rătăciră ceasuri întregi pe străzile orașului cucerit. Individul de la *Tempo* i-o declară fără ocol:

– Măi băiete, știu că n-o să te duci să mă spui la Siguranță, eu sunt comunist și sunt contra acestui război pe care îl vom pierde și o s-o pățim ani îndelungați, ca orice țară învinsă. Să nu crezi că toată lumea a capitulat în această aventură. Partidul Comunist, mic la număr, dar puternic în credința lui, a lansat un manifest către țară, către poporul român, muncitori, țărani, soldați, bărbați și femei, tineri și bătrâni, în care se spune că bandiții fascişti germani au aruncat poporul german în război contra Rusiei și au atras în acest atac mișelesc și alte popoare subjugate, în ciuda tratatului de neagresiune și amiciție încheiat între cele două țări. Manifestul, recunosc, e puțin abstract. El ne cheamă să luptăm, acum când neamul e în plină glorie, pentru alungarea lui de pe pământul României. Dar asta e ideea. Aici va trebui, până la urmă, să ajungem

şi ideea, prematură, e totuşi dreaptă. Ei spun că suntem aliaţi, dar cum să fim, măi băiete?! Cine a uitat Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz? Cine a uitat suferinţele noastre?

Ştefan era atât de uluit că un om putea gândi astfel, tocmai în aceste ore de glorie războinică, încât nu zise nimic multe zile. Curajul acestui om era o enigmă, Dacă îl prindeau, se termina cu el. Ştia acest lucru? În mod logic chiar şi numai articolul său contra lui Leon Daudet (deosebit de virulent, era adevărat) şi ar fi trebuit să-l trimită la puşcărie. Se pare însă că totuşi, curajul este, până la o anumită limită, mai eficient în timpuri grele, decât frica, decât laşitatea care cedează total în faţa vicisitudinilor. Ştefan regreta doar că prietenia lor, în urma acestor declaraţii se opri locului, temătoare. Poate că la Bucureşti, îşi spuse, ea va spori. Cine era de fapt acest om? Trebuia să afle şi ce gândesc alţii despre el.

În acele zile îşi termină ultimul reportaj şi se duse la sediul comandamentului militar să-şi ia la revedere de la generalul Ruşeţeanu; misiunea sa se încheiase, ultimele reportaje le avea în buzunar, nu le mai expediase prin poştă, avea să se întoarcă singur cu ele. Generalul îl primi ca de obicei binevoitor, cu o privire de simpatie protectoare pentru acest băiat care trecuse prin foc ca să-şi facă meseria şi scăpase...

– Pot să scriu şi despre dumneavoastră? zise Ştefan.

– Dacă ţi se aprobă, scrie. Dar cu o condiţie: să nu faci din mine un erou. Eroi sunt numai cei care mor pe linia întâia. Noi n-avem voie să fim eroi, noi trebuie să conducem luptele şi să avem grijă ca luptătorului să-i vie mâncarea şi muniţia la timp.

– Vă opriţi aici, domnule general?

– Da, până la noi ordine, bineînţeles. Acum trebuie să mă ocup de oraş, să nu moară lumea de foame... Să meargă apa, lumina, pieţele...

– Vă urez succes, domnule general.

– Şi eu ţie, Ştefane.

Apoi Ştefan se duse la gară să ia un tren spre Bucureşti, dacă exista, dacă linia ferată, acolo unde fusese distrusă de obuze, fusese reparată. Da, i se spuse de către un ceferist, totul fusese restabilit... Apoi Ştefan îşi aminti că uitase să-i ceară generalului un document

militar ca să poată circula pe c.f.r. şi după câteva ore se întoarse la comandament. De departe însă văzu cordoane de jandarmi, care nu-i dădură voie să treacă.

– Dar ce este? zise Ştefan, sunt aşteptat de domnul general Ruşeţeanu...

Jandarmul îi răspunse scurt că accesul e interzis şi îi ordonă să circule. Dar Ştefan nu se lăsă şi căută un ofiţer. Se legitimă şi spuse ce vrea.

– Clădirea comandamentului militar, cu domnul general Ruşeţeanu şi alţi ofiţeri a sărit în aer, acum două ore, zise ofiţerul de jandarmi palid. N-a scăpat nimeni viu.

Privirea lui Ştefan se mări.

– Doamne Dumnezeule! murmură el. Cine a făcut asta?

– Cine putea s-o facă? Civilii de aici, ciolovecii! Fiindcă militari nu mai sunt, s-au retras toţi după ce oraşul a fost cucerit.

Ştefan simţi cum i se pune o piatră pe inimă, dintre cele care nu trec, una grea şi statornică, fiindcă vine din lipsa de înţeles şi a ceea ce se întâmplă, şi a noastră înşine: te legi de un om şi apoi acest om moare; el e de neînlocuit, ca şi clipele petrecute împreună, care nu pot fi schimbate cu altele. Da, e război, dar... Şi simţind că sufletul îi rătăceşte fără busolă, Ştefan îşi aduse aminte de Luchi... Un gând ca o flacără salvatoare, care îi arse sufletul de speranţă. „Da, Luchi, iubita mea, Doamne Dumnezeule, cum de te-am uitat şi nu ţi-am trimis nicio scrisoare? Ce s-o fi întâmplat cu mine?... Da, ştiu, m-a apucat războiul, am uitat totul în urma mea..."

Şi Ştefan, fără să se mai sinchisească de faptul că n-are o „foaie de drum" pentru ca să poată lua trenul, se urcă în primul care trase la peron şi pe vagoanele căruia citi: Odessa–Bucureşti. Nu putu însă cu niciun chip să pătrundă înăuntru, era înţesat de soldaţi care plecau în permisie, nici măcar nu se putea deschide uşa. Ştefan se gândi să aştepte altul, dar cine îi spunea că următorul n-o să fie la fel? Rămase împreună cu doi soldaţi, pe scări. Se aşezară pe ele ţinându-se doi de câte-o bară şi cel din centru, care era Ştefan, de braţele lor. Trebuiră însă să schimbe poziţia fiindcă umărul lui Ştefan, care zvâcnea, stârni nedumerirea soldatului.

– De ce, zise el, faci aşa? Să nu mă dai jos când oi adormi...

Ştefan povesti. Schimbară locurile, în aşa fel încât braţul stâng, cu umărul care nu vroia să uite ceea ce se aşezase la un moment dat pe el, să fie încleştat de bară.

IX

– Numai de n-ar da o ploaie peste noi, zise soldatul din mijloc după ce trenul ieşi din gară şi luă viteză.

Ştefan îşi trase sacul soldăţesc pe care îl ţinea pe după mâna încleştată de bara vagonului şi care însemna singurul său bagaj şi scoase din el o pâine. Îi întrebă pe cei doi dacă vor şi ei.

– Avem şi noi, răspunse acelaşi soldat din mijloc, care era mai vioi decât celălalt, un băiat voinic, cu gâtul gros, fălci puternice şi aproape pătrate. Şi am şi mâncat, mai zise el, la plecare.

Pe lângă pâine, Ştefan primise şi o bucată de salam. Începu să mănânce flămând şi nu fu atent că în depărtare linia ferată ocolea un deal. Fusese gata să fie aruncat de pe scară dacă vecinul său voinic nu l-ar fi ţinut bine de braţ.

– Ce faci, frati-meu, îi zise, bagă de seamă, scăpaşi de glonţ ca să cazi din tren?

Şi începu să râdă ca şi când ceva vesel ar fi urmat dacă Ştefan ar fi fost azvârlit jos. Dar nu fu azvârlit niciunul, fie că nicio curbă nu le mai ieşi în cale, fie că, în primejdie cum erau, fiinţa lor găsise în ea însăşi, uitate, mlădierile şi agilitatea de odinioară, când trăiau goi prin păduri şi nu numai că se făcură una cu scara, cu mişcările trenului, dar şi adormiră toţi trei când noaptea veni şi păcănitul roţilor începu să le bată, la nesfârşit, în urechi. Nu existau opriri. Trenul alerga în noaptea neagră, peste o câmpie mută şi pustie. Şi nu se treziră din somn decât spre miezul nopţii când ajunşi la graniţă fură daţi jos şi schimbară trenul: liniile nu mai erau bune, cele ruseşti erau mai late, roţile nu se mai potriveau.

Ştefan îşi aminti că în armată există şi ofiţeri şi că ar putea găsi un loc în vagonul lor, cum făcuse când plecase din Bucureşti. Nu

se poate să nu călătorească spre țară și ofițeri. Numai că trenul care trase curând la peron fu luat cu asalt înainte de a se opri și o înghesuială sălbatică se produse. Și ofițerii nu călătoreau cu această cursă. Ștefan pierdu și acum lupta pentru pătrunderea înăuntru, rămase tot pe scară, cu avantajul că ușa vagonului fusese blocată deschisă, putea încerca să intre în ceasurile care aveau să vină și pe măsură ce trenul pătrundea în interiorul țării și soldații aveau să coboare pe la stațiile lor. Dar nu cobora nimeni, ca și când toți se duceau la București. Ștefan era acum singur pe scări și se zgribuli de frig. Noaptea de octombrie era răcoroasă. Se încleștă iar de bara vagonului, își strânse centura peste veston și adormi din nou. Trenul oprea acum des, prin somn i se părea că minutele pe care le făcea prin stații erau ore îndelungate, auzea strigăte, tropăituri pe scări, de bocanci care urcau și coborau. Unii îl loveau în coaste cu violență, de unde înțelese că la fiecare stație coborau unii, dar se urcau alții, cu aceeași voință nestăvilită de a pătrunde înăuntru. Gândea că desigur înăuntru trebuie să se fi făcut loc și că el ar fi putut cu un minut înainte de oprirea trenului să le-o ia înainte celor de jos, dar amorțit de o stranie voluptate de a se opune instinctelor lui de apărare își spuse că e mai bine acolo, că stătea perfect și că era așa de bine să-ți zboare vântul pe la urechi... Era bine, era foarte bine... se simțea minunat...

Se trezi în Gara de Nord într-o hărmălaie de glasuri. Iată Bucureștiul. Sări jos, țeapăn de ședere și de frig, și o luă, prin mulțime, spre ieșire. O luă pe jos, de pe Griviței, pe Banu Manta...

Luchi se pomeni la ușă, la acel ceas al dimineții, cu un individ îmbrăcat militar și cu fața plină de funingine, care o privea în tăcere și nu zicea nimic.

– Ștefane, strigă ea uluită, tu ești! Intră înăuntru!... De ce ești, de sus până jos, plin de fum? De unde vii?

Ștefan trecu pragul.

– Am mers pe scări, viu de la Odessa, zise. Îmi dai voie să stau? mai zise el așezându-se pe patul ei.

Ceva nu era însă în regulă în glasul lui, gândea fata uitându-se la el, și ea mută acum. Avea, vorbind, greutatea unui om care ar fi fugit. Dar el nu fugise.

– Ce e cu tine, îi zise, linişteşte-te. De ce dai din umăr?

Ea era foarte liniştită şi se aşeză lângă el; înţelesese: din pricina ei glasul lui era atât de alterat; da, era el, băiatul care o iubea, venise din război şi trăsese direct la casa ei... Bine, să aşteptăm, să-i treacă emoţia... şi să înceteze şi cu zvâcnitul acela al umărului. Mai rău era că şi gura lui făcea în acelaşi timp o uşoară grimasă în aceeaşi secundă cu zvâcnitul umărului. Dar nu era mai bine, înainte de orice, să intre în baie?

– Eşti obosit, zise ea, te cred şi eu, pe scări... De ce n-ai aşteptat să iei alt tren în care să poţi intra înăuntru?

– N-am mai putut, şopti el. Şi adăugă uitându-se la ea ca la o apariţie de vis: Luchi, îi zise, tu eşti! Mi s-a făcut deodată atât de dor de tine încât n-am mai putut să aştept... Luchi! Luchi!

– Da, eu sunt, zise ea prinsă în sfârşit de aceeaşi emoţie care îi alteră şi ei glasul, dar mai bine mi-ai fi scris şi mie din când în când, să ştiu ce e cu tine. Dacă n-ar fi fost reportajele pe care le trimiteai ziarului aş fi crezut în cele din urmă că ai murit... În primele săptămâni nici ziarul n-a ştiut nimic de tine şi cu Niki am citit speriată primele liste de morţi sau dispăruţi care s-au publicat în presă.

Ea îşi trase adânc răsuflarea, parcă deznădăjduită că are de-a face cu un băiat care zice c-o iubeşte şi chiar se vede c-o iubeşte şi în acelaşi timp o uită cu desăvârşire timp de mai bine de patru luni. Ce să înţeleagă? Dar nu era acum momentul să dezlege această enigmă.

Îi pregăti baia. Îi dădu o pijama de-a tatălui ei, care deşi largă, se potrivea la înălţime. Dar el refuză, spuse că o să se ducă acasă să se schimbe, nu acum, acum vroia să mai stea cu ea. Dar iată vocea lui se liniştise şi totuşi gestul acela cu umărul nu înceta.

– Da, murmură ea pe gânduri după ce el îi povesti clipele de groază pe care le trăise când bateria aceea fusese nimicită, ai avut un şoc din care nu ţi-ai revenit. Cât e de-atunci?

– Mai mult de o lună.

– Ai scăpat ieftin. Prin spitale avem şocaţi la care aici s-a deranjat ceva, zise fata arătându-şi capul. Muţi, surzi, cu glaucomuri puternice (asta e o boală a tensiunii ochiului), chiar cu paralizii

inexplicabile, fiindcă fizic n-au nimic. Ştii, suntem şi noi trimişi prin spitale, studenţii din toate specialităţile, să ne ocupăm de răniţi... Zvâcnitura aceea trebuie tratată. Unele şocuri trec ca prin minune, însă altele sunt persistente. Tu mai simţi, psihic, groaza din clipa aceea? Când ai văzut că bucata aceea de carne nu cade?

– Nu.

– Asta e bine. O să te duc mâine la noi la spital, să te vadă profesorul. Altceva nu mai ai?

El surâse:

– Nu, Luchi.

– Îţi stă bine neras şi netuns. Lasă-ţi barbă. Dar eşti aprins la faţă şi văd că nu-ţi trece.

Şi fata se duse în baie şi se întoarse cu un borcan de cremă. Începu să-i ungă chipul şi să-l maseze uşor. Avea o expresie concentrată, parcă nu-l vedea, deşi era atât de aproape de el. Mâna dibace. Îi dădu şi pe gură, avea buzele arse. Şi pe urechi...

– Ţi-am citit reportajele, zise ea, sunt bune, dar cam convenţionale, pe ici, pe colo... Istoria asta cu războiul sfânt... O pomeneşti prea des...

El îi apucă mâna care îl mângâia.

– Ce istorie? În niciunul din reportajele mele, în niciun loc, n-ai să găseşti spunându-se ceva despre războiul sfânt.

– Şi totuşi... dar mai bine să ţi le dau să le citeşti singur, acasă. Du-te şi te schimbă şi întoarce-te pe la prânz când vine Niki. Nu mânca în oraş.

Şi îi dădu ziarele.

X

Ştefan plecă, dar nu avu răbdare să ajungă până acasă şi după ce se îndepărtă de casa fetei desfăcu ziarele şi începu să le citească. Se răzimă de un stâlp şi le citi pe toate într-un ceas. Aproape că nu-şi mai recunoştea textul, chestia cu războiul sfânt era o glumă faţă de rest: propoziţii bombastice, expresii mistice, despre cruce şi

neam, martiri şi racle, mormintele strămoşilor, istorie şi veşnicie... Era limbajul legionarilor, care totuşi supravieţuise, deşi legionarii fuseseră curăţaţi, limbaj căruia războiul îi insuflase o puternică viaţă. Cine i l-o fi strecurat în reportajele sale, sub semnătura sa, la care ţinea cum ţine o fată mare la fecioria ei? De altfel articolele celorlalţi ziarişti care semnau pagina întâia, afară de cele ale patronului, erau scrise în acelaşi spirit. Înseamnă că nu patronul dăduse ordin, ci aceşti colegi ai lui mai în vârstă, în mâna cărora ajunseseră reportajele. Dar Niki?! Cum de fusese de acord cu o astfel de infamie? Ştefan răsfoi restul... Telegramele, toate, anunţau cu titluri mari pe pagina întâia şi ultima: „Dezastrul armatei bolşevice". „Formidabilele victorii ale armatei germane în est." „Sute de mii de prizonieri capturaţi şi imense cantităţi de material de război..."

Ştefan îşi duse brusc mâna la ochi şi izbucni în hohote. Nimic nu mai era reparabil, i se întâmplase ceva în viaţă şi credinţa că era o fiinţă umană, care se putea afirma liber, era zdruncinată... Îl murdăriseră, iată, avusese dreptate Paraschiv... Plânsul îi venea în valuri, se sufoca şi îşi luă seama, se uitau trecătorii la el. Se străduise să descrie războiul aşa cum era el, o domnie a morţii, nu era altceva şi în locul frazelor sale cu care dorise să emoţioneze pe cititori, aşa cum făcuse cu primul său articol despre prietena lui din Alexandria, care murise de tuberculoză, articol care aprinsese în conştiinţa lui certitudinea vocaţiei, fuseseră puse alte fraze care erau departe de a fi doar „convenţionale pe ici, pe colo", cum se exprimase Luchi. Ce mai era de făcut? Asta era, că nu mai era nimic de făcut. Să plece de la ziar? Unde? Celelalte nu erau la fel? Cel puţin aici exista un patron care îşi păstrase neatinse şi stilul şi gândirea liberă şi singurul lui angajament pe care şi-l afirma era cel de a-l susţine pe general până la capăt... Asta era altceva... Era credinţa lui... Dar el, Ştefan, ce credinţă mai avea?

Aruncă toate ziarele în primul coş de hârtii pe care îl întâlni şi îşi continuă drumul spre casă. Ajunse în cartier, trecu pe la frizeria din colţ, se tunse şi se rase uitând ceea ce îi spusese Luchi, că îi stătea bine aşa cum arăta, sună, proprietăreasa îi deschise şi îi dădu cheile, spunându-i că se bucura că se întorsese sănătos. Se

schimbă, îşi puse cu plăcere o cravată albă cu picăţele, se pieptănă şi ieşi. În toate acestea, Luchi era singurul lucru sigur pe această lume. Ca să n-o piardă, va trebui să rămână la ziar. Unde ar putea lucra ca ea să nu-l părăsească, ea care va fi curând doctoriţă? Nu putea fi el orice, să ajungă adică din lumea presei în atelierele unde dorea Paraschiv să-l aibă. O să-l întrebe pe Niki ce s-a întâmplat. La urma urmei ceva s-a întâmplat, asta era sigur, nu era exclus ca reportajele sale să fi căzut pe mâna cine ştie cărui Cancea care în lipsa lui Niki, din invidie, i le-a mutilat în felul acela... Asta era, Niki o fi fost şi el pe front şi patronul ocupat, n-o fi avut timp să-i citească reportajele şi le-o fi trimis la tipar, masacrându-le, Băjenaru sau altul... Iată, asta era adevărat, prea uşor ajunsese el cineva în lumea presei, pentru ca veteranii ei să nu profite de uşoara dar inexplicabila dizgraţie în care căzuse în ochii patronului şi să nu-i facă figura.

Se simţea acum din nou bine, parcă plutea. Frumos era oraşul scăldat în acest soare blând de octombrie şi frumoase erau şi femeile şi fetele îmbrăcate încă în rochiile lor de vară! O lumină vie dădea un contur puternic prăvăliilor de pe Griviţa, iar aerul amplifica vocile şi şoaptele, într-o armonie de sunete şi culori intense care îl făcură pe Ştefan să uite cu totul istoria sa cu reportajele. Da, îi făcuseră figura? Mai penibil era că Luchi putuse crede că astfel era scrisul lui; dar o să-i explice... O să-i dea să le citească pe ultimele...

Luchi îi deschise din nou şi când îl văzu cum arată îi spuse:

– Te-ai tuns şi te-ai ras! Eram sigură.

El râse şi o întrebă dacă Niki a venit.

– Da, te-aşteaptă, zise fata cu un glas semnificativ, care parcă adăuga: dacă crezi că te-aşteaptă ceva bun, vezi, convinge-te singur.

Dar el nu înţelese. Se duse drept în biroul aceluia.

– Noroc, zise Niki cu un entuziasm controlat. Bine-ai venit! Cum te simţi?

– Bine, zise Ştefan, şi se aşează în fotoliu fără să mai aştepte să fie invitat şi atacă din primele clipe: Niki, rosti el imperativ, cine şi-a bătut joc de mine şi a făcut din reportajele mele, care descriau dramele războiului, o gargariseală abjectă pentru care nu merita

să mă duc în linia întâia, să risc să fiu omorât, ci se puteau scrie direct din redacție? Ai fost plecat?

Niki se uita la el, dar parcă pe deasupra capului lui Ștefan. Nu-i răspunse imediat. O lungă tăcere se așternu între ei. Luchi, curioasă, venise și ea și se așezase în celălalt fotoliu.

– Spune-mi, Niki, ai fost plecat? repetă Ștefan neliniștit de expresia de înstrăinare care se accentua pe chipul ziaristului. N-ai fost? Spune-mi ce s-a întâmplat!

– Chiar nu știi nimic? zise Niki deodată uimit.

– De unde să știu?

– N-ai citit, pe front, ziarele?

– Nu.

– Citește ziarele, zise Niki.

– Le-am citit.

– Și n-ai înțeles?

– Nu.

– Eu, zise Niki hotărât, eu ți-am rescris reportajele. Au fost, toate, respinse de cenzură. Patronul s-a înfuriat și a fost pe punctul de a te rechema din misiune, ca să te dea afară. „Unde se trezește, a urlat la mine, ia legătura cu Marele Stat-Major să-l anunțe pe generalul Rușețeanu că ăsta nu mai e corespondentul nostru de război." Mi-a trebuit multă patimă să-l conving că totul se poate aranja și... s-a aranjat! Ștefane, strigă Niki, generalul e acela care a dat ordin cum să se scrie despre război. Ne-a chemat iar pe toți și ne-a spus. N-ai citit în ce limbaj sunt scrise articolele normative? Tu ce-ai crezut, că poți face excepție? Crezi că e războiul tău, să scrii cum vrei tu despre el? E războiul întregii țări, generalul a mobilizat totul ca să-l susțină, a pus stăpânire pe toate conștiințele și cine nu se supune, afară, sau va fi mobilizat și trimis pe linia întâia! Asta e, și e bine să te gândești dacă îți place sau nu că te-am salvat, sau ai de gând să pleci din presă și să te dai la fund, să te întorci îndărăt la țară de unde ai venit...

Ștefan se făcuse palid.

– Dar patronul... murmură el.

– Ce e cu patronul?!

– El scrie la fel ca înainte.

– Şi tu eşti patron?! se înfurie Niki.

Da, iată aşadar ce se întâmplase, generalul şi nu nenorocitul de Cancea îi mutilase scrisul, ca să-i facă lui o figură, din invidie. Generalul, el însuşi, imprimase presei acest stil de un mesianism găunos şi legionaroid... Doamne Dumnezeule, ce era de făcut? „Dacă n-ar fi Luchi, m-aş duce, cu sufletul uşurat, în atelierele lui Paraschiv, sau mai bine înapoi la ţară, până o muri acest general... N-o trăi cât lumea! Nu sunt de patruzeci de ani ca să nu pot să aştept."

Luchi îl prinse pe Ştefan în luminile ochilor ei: „Ei, parcă îl întreba, şi acum ce-ai de gând? Curaj! Voi fi alături de tine orice-ai face!" Dar Ştefan parcă nu-şi mai putea descleşta fălcile. Cum să se întoarcă înapoi la ţară? Şi Luchi? Cum o putea părăsi? Îşi reveni şi cu o voce abia auzită, răguşită de deprimare, zise:

– Şi ultimele reportaje pe care le-am adus...

– Ultimele reportaje pe care le-ai adus? strigă Niki. Zi că nu le-ai mai adus, îi spui patronului că eşti şocat şi că trebuie să te internezi într-un spital. Ceea ce e şi adevărat, mi-a povestit Luchi şi văd şi eu cu ochii mei.

– Niki, reluă Ştefan, pot să rămân la ziar ca secretar de redacţie?

– Pentru multă vreme, da, ai scris, patronul nu mai are nimic cu tine. Dar dacă o să-ţi ceară într-o zi să pleci iar pe front, sau să scrii un normativ, atunci nu mai e nimic de făcut, trebuie să te decizi. Aşa e acum presa. Rămâi în ea? Pleci? Singur şi numai pe răspunderea ta poţi lua o hotărâre. Însă, cum ţi-am spus, poţi fi multă vreme liniştit. Acum e rândul altora, poate al meu...

XI

Trecură la masă. Niki arăta mai departe înstrăinat. Un fel de răceală necruţătoare se instalase în fiinţa lui. Într-un timp uluitor de scurt, nici cinci luni, personalitatea lui fusese parcă ucisă. Inteligenţa lui, care nu strălucise niciodată, dar pe care îţi făcea plăcere s-o simţi totuşi prezentă sub înfăţişarea lui bonomă, ai fi zis că murise

şi locul ei fusese luat de un singur gând, pe care el şi-l însuşise şi nu mai putea avea altul: supunere! Sub ameninţare, el alesese. Şi ce era rău, încetase orice luptă, adică nu păstrase în conştiinţa sa niciun teritoriu de rezervă, unde măcar acasă, în intimitate, sau în faţa unui prieten, să se refugieze. Iată-l, acum tăcea, ca şi când i-ar fi purtat lui Ştefan pică pentru binele pe care i-l făcuse. În zadar încercă Ştefan să-l învioreze, să-l facă să-i spună ce noutăţi au mai auzit la *radio ascultare*. Şi dacă într-adevăr succesele nemţilor sunt adevărate şi nu cumva ruşii se retrag ca pe vremea războiului cu Napoleon, ca să-i atragă în imensitatea spaţiului lor şi să-i poată abia după aceea nimici total...

– Istoria nu se repetă, zise Niki aproape brutal. Nu intrăm în iarnă şi Rusia va fi învinsă. Din contră, englezii confirmă pierderile catastrofale ale ruşilor, în oameni şi material de război, nu e vorba de nicio retragere. Ar fi ceva dacă s-ar retrage, am putea presupune o strategie generală bazată pe experienţa războiului cu Napoleon, dar Kutuzov ştia să-şi ferească soldaţii, în timp ce acum, Stalin a fost luat prin surprindere şi cad prizoniere armate întregi...

Ştefan îl asculta şi în mod bizar îi venea să râdă. Da, iată, se tâmpise Niki, parcă era şi el şocat, deşi pe lângă urechile lui nu şuierase niciun glonţ. Vorbea ca un papagal....

– Niki, dar unde e faimoasa prăbuşire a regimului bolşevic, ca urmare a atacului german? Războiul continuă totuşi şi niciun rus nu s-a răsculat.

– Mai e timp, zise Niki. Şi vezi, adăugă el ameninţător, ţi-o spun o singură dată: fii atent ce vorbeşti şi cu cine.

– Da' ce dracu e cu tine, nici de vorbit între noi nu mai putem vorbi?

– Fii foarte atent, se mulţumi Niki să repete şi se sculă de la masă şi îşi luă la revedere.

Zise că avea o întâlnire.

Luchi se uită la Ştefan cu o privire care confirma spusele fratelui ei.

– Da, Ştefane, zise ea, aşa este, fii atent ce vorbeşti. Ai să vezi pe zidurile oraşului afişe pe care scrie:

Cine limbă lungă are
Cinci ani va săpa la sare.

„Da, parcă îi răspunse şi el din priviri, dar asta nu înseamnă să renunţi în tine însuţi să gândeşti. Să te fereşti, dar nu să te supui în sinea ta, cum văd că s-a întâmplat cu Niki."

– Va să zică abia a trecut un an şi puterea i-a şi luat generalului minţile, zise Ştefan.

– De ce? zise Luchi.

– Cum poţi să guvernezi ameninţând în felul ăsta oamenii? Chiar şi o dictatură are nevoie de sprijinul populaţiei. Altfel la prima ocazie care se va ivi, dictatorul va fi spânzurat de un stâlp de mulţimea înfuriată. Ne-a scăpat de legionari, da, l-am aprobat, am avut chiar încredere că va exercita o dictatură înţeleaptă; primul meu articol datorită căruia am fost angajat, dar pe care patronul nu l-a publicat, se intitula: *Dacă ar şti generalul.* Cu alte cuvinte aşteptam de la el să-i reprime pe legionari. Şi acum? Le preia metodele?

– Da, Ştefane, zise Luchi. Trăim timpuri grele. Bine că te-ai întors relativ sănătos.

– Asta e adevărat, zise el.

Dar era mereu vesel. Aceste revelaţii, după ce îl zdruncinaseră, nu mai aveau acum nicio putere asupra spiritului său. Faptul că întreaga populaţie era ameninţată cu ocna parcă uşura povara vinii sale de a rămâne angajat într-o presă care nu mai era a opiniei publice, ci a unui singur om, care îşi impunea gândirea lui obtuză, şi voinţa lui brutală asupra ei. Parcă singură presa se supunea? Zeul războiului silea şi pe muncitor să fabrice gloanţe şi obuze, pe intelectual să îmbrace uniforma de ofiţer de rezervă şi să părăsească liceele şi şcolile, pe ţăran să trimită în foc pe cei mai buni fii ai săi. Iar generalul era instrumentul orb care agrava zelos nenorocirea generală.

Ştefan, singur cu iubita lui, nu mai avea niciun alt gând sau sentiment, afară de bătaia inimii pentru ea. Totul trecea în urmă; imaginile acelor băieţi care mureau lângă el în tranşee, cu un singur gest, braţul ţâşnind fulgerător să apere prea târziu ochii, sau un singur geamăt, în care se auzea numele mamei sau al soţiei, zilele

nesfârşite în care înaintau prin ploaie şi arşiţă şi nopţile cu cer înstelat când nu era săgetat de gloanţe trasoare sau luminat de rachete orbitoare, verzi şi roşii, semnale de atac, de prezenţă, sau de înaintare... Şi Ruşeţeanu, acest general îngândurat care se purtase bine cu el, şi care îşi găsise moartea împreună cu statul său major, tocmai când misiunea sa se încheiase...

O senzaţie copleşitoare de fericire îl stăpânea. Îşi simţea inima grea, ca şi când ar fi fost nenorocit... Avea inima plină, parcă da pe deasupra... Se ridicaseră şi trecuseră în hol. Luchi ieşise şi curând se întoarse cu cafele. Puse uşor ceştile negre pe măsuţă. Ştefan îi îmbrăţişă picioarele şi îi strânse genunchii de obraji. Îl îmbătă mirosul rochiei, proaspăt, curat, parcă parfumat cu ceva fără nume, poate chiar mirosul bumbacului verde din care fusese făcută, reînviat sub arsura fierului de călcat... Ea îi puse mâna pe cap, dar nu-l mângâie; avu doar un gest de împingere pe care îl explică în aceeaşi clipă:

– S-ar zice că mă iubeşti...

El nici n-o auzi. Îi sărută cu patimă genunchii acoperiţi, murmurând:

– Luchi, te iubesc atât de mult încât nici nu mă mai gândesc la tine, aşa cum câteodată nici nu ne mai gândim că există soare pe cer, ştim că e şi că el e viaţa noastră.

– Şi dacă şi eu nu m-aş gândi la tine şi aş zice că eşti soarele meu? Cine s-ar mai gândi? Ce-am face, Ştefane? Cum ai putut tu, patru luni de zile, să nu-mi scrii un rând? Trebuie să-mi explici. Cred că eşti conştient că am nevoie de o explicaţie din partea ta.

El se reaşează. Izbucni în râs: nu-i păsa! N-avea nicio explicaţie de dat.

– Crezi că e firesc să nu te gândeşti nicio clipă la fiinţa pe care zici c-o iubeşti, atât de mult timp? reluă fata cu privirea sticlind nu de dorinţa de a avea o revelaţie care să-i infirme logica ei neclintită, ci pur şi simplu de a şti cum era cu putinţă faptul. Imaginea cu soarele, adăugă ea, şchioapătă ca orice imagine, nu ne e indiferent, de pildă, când ne trezim dimineaţa, dacă el este sau nu pe cer. Îl căutăm aproape tot timpul. *Nu-l uităm*, cum pretinzi tu,

când nu e el, sunt norii, care ne plouă, sau zăpada care ne ninge. Caută altceva!

Ştefan se posomorî: ce-avea cu el fata asta? O iubea, se simţea fericit, ce vroia de la el? Cum să-i explice, dacă nici el nu ştia? Ştia fiinţa lui, care trăise în tot timpul acesta când o uitase pe ea, pe Luchi, în apropierea morţii, dar nu ştia mintea lui. Nu putea să scoată un cuvânt despre ceea ce văzuse acolo. Să-i spună că tremurase la primul atac şi că la al doilea tremurul nu încetase? Că de atâta spaimă începuse să dorească să-l lovească un glonţ? Şi că abia după ce apăruse această stranie dorinţă începuse să semene cu soldaţii şi ofiţerii? Să râdă sub bătaia mitralierelor? Să înjure? Să fie, adică, gata să moară cu râsul pe buze sau scoţând o crâncenă înjurătură? Să asculte bubuitul artileriei dezlănţuite, care îl făcea să se chircească şi să se ţină cu mâinile de burtă, cum ai asculta tunetul norilor sub o ucigătoare furtună, care te putea nimici şi amesteca cu pământul? Că era prea mult pentru fiinţa lui, să se obişnuiască cu moartea, să înveţe, adică, să trăiască cu ea, ceea ce însemna să tragă la sorţi cu cei care după un asalt n-aveau să se mai ridice de la pământ şi în acelaşi timp bătaia înfricoşată a inimii lui să n-o uite pe ea, fata iubită?

– Trebuie multă vreme, zise el, până începi să redevii normal, acolo unde moartea seceră în jurul tău sub lumina soarelui şi sub cerul frumos şi senin. Trebuie să recunosc că aceşti băieţi de la ţară, poate şi pentru că au făcut armata, mi-erau superiori. „Aici se moare, măi frate, îmi spuneau. Du-te la postul de comandă al regimentului, stai cu domn' maior. Aici nu e de tine!" Stăteam! Cum puteam să plec? Şi nu trecea mult şi îmi vâram capul în pământ, în tranşee, prins de groază. Se trăgea în mine, îmi dădeam seama că cineva vrea să mă omoare şi scormoneam ca o cârtiţă în peretele moale al tranşeei, să scap... Scăpam... Dar cât timp? mă întrebam... O lună şi ceva am avut febră, un glonte mi-a smuls muşchii omoplatului; când ai febră nu mai eşti normal...

– Bun, reluă fata cu o voce şoptită, implacabilă, pe urmă febra ţi-a trecut şi te-ai obişnuit şi cu moartea, din moment ce ai putut gândi liniştit şi scrie reportajele tale. Alături de ele, poate chiar

în acelaşi plic, puteai să-mi trimiţi câteva rânduri: „Dragă Luchi, mă gândesc la tine, mi-e dor de tine, abia aştept să te revăd. Războiul e greu. Iartă-mă că nu pot să-ţi scriu mai mult". Dar aia e! că tu nu te gândeai la mine, că ţie nu ţi-era dor, că nu mureai de nerăbdare să mă revezi! Mă întreb de ce?! se miră ea.

Nu era nimic catastrofic în mirarea ei, dar era mai rău: se mira, nu înţelegea. Catastrofă putea fi de pildă dacă ar fi înţeles: nu fusese prezentă în fiinţa lui, deci n-o iubea. Nu era însă asta. Ştia că există iubirea. Dar ce fel de iubire? Şi sufletul ei nu avea destulă putere să poată răspunde în locul lui la această întrebare.

O lungă tăcere se aşternu între ei. El arătă turburat, fericirea care îi inundase până atunci chipul se umbrise. Zvâcnetul umărului său devenise parcă mai violent, ca şi grimasa care îi trăgea colţul gurii însoţind instantaneu spasmul umărului... El nu auzi că soneria zbârnâise şi nu înţelese de ce fata se ridicase. Apoi auzi voci în antreu „sărut mâinile, te deranjez?" „Nu, deloc, intră Mihai."

XII

Şi numitul Mihai pătrunse în hol. Era doctorul Spurcaciu. Ştefan îl văzu şi citi pe chipul acestuia imensa uimire care îl stăpânea pe el însuşi: ce căuta ăsta aici? Aceeaşi întrebare se citea în privirea albită a doctorului Spurcaciu, care luă loc foarte decis în fotoliu şi deodată rosti:

– Ia ascultă, mă, ce cauţi tu la logodnica mea? Te-am mai văzut o dată, la Revelion, dansând cu ea şi hlizindu-te ca un tâmpit, fără să-ţi dai seama că ea nu avea pentru tine decât dispreţ. Ce tot îi dai târcoale? Profiţi de faptul că noi suntem oameni civilizaţi şi te primim în mijlocul nostru şi nu-ţi zicem ieşi afară, ca tu să tot revii şi să te dai la fetele noastre crezând că eşti tot la ţară, să le chemi la gard? Ei bine, cu tine eu n-o să mai fiu chiar aşa de civilizat şi nu numai că n-o să te poftesc politicos să închizi uşa pe dinafară, ci chiar o să-ţi zic: ieşi afară! Ieşi imediat...

Ştefan nu se mişcă. Uluită, fata se uita la doctorul Spurcaciu fascinată de imprevizibil. Ce era cu el? Ce zisese? Cine îi dădea dreptul?! Aşadar continua s-o iubească tot atât de mult ca odinioară, se credea tot atât de apropiat de ea ca la început încât se arunca acum în luptă ca un disperat, cu ultimele mijloace?!

– Mihai, strigă ea.

Doctorul Spurcaciu însă era surd. Stăpân pe sine, în prada unei voinţe aproape halucinante de a-şi strivi adversarul, nu-l slăbea pe Ştefan din priviri, cu care îl paralizase atât de total încât ai fi zis că acesta nici măcar nu mai răsufla.

– Ai o mutră de parcă ai vrea să-i spui lui Luchi că te miri de ceea ce ţi se întâmplă, continuă el. Miră-te! Miră-te şi de unde te cunosc. Nu de la Luchi. Vă cunosc pe toţi din facultate, *les culs terreux*, nu ştiţi decât să rânjiţi cu dinţii voştri laţi, plini de mămăligă, şi să trageţi sfori. Vă luaţi examenele vânzând perechi de boi ca să compromiteţi toate profesiunile nobile: medicina, arhitectura, învăţământul. De fiecare dată când oraşele înfloresc, daţi năvală, le luaţi cu asalt, căutaţi drumurile de intrare cele mai potrivite şi atacaţi direct în familiile noastre şi toată civilizaţia cetăţii se degradează: suntem din nou aduşi la barbarie şi din nou trebuie s-o luăm de la cap. Intelectualmente sunteţi incapabili, aveţi limba groasă şi până vă emancipaţi vă trebuiesc două-trei generaţii. În ce mă priveşte, vă detest. Voi nu sunteţi adevăraţii ţărani, care au dat atâtea valori, adevăraţii ţărani nu arată aşa ca tine, încolţit şi incapabil să mai scoţi un cuvânt aşa cum arăţi tu în clipa de faţă, un adevărat ţăran s-ar fi ridicat imediat şi, demn, ar fi părăsit imediat scena. Ce mai aşteptţi? Afară!

Dar nu numai Ştefan nu mai putea scoate un cuvânt, ci şi Luchi. Ăsta era doctorul Spurcaciu, liniştitul ei prieten? Liniştit arăta şi acum, dar fondul ieşirii lui era, fără îndoială, isteroid. Ridica vocea. Poruncea în casa ei. Se lega acum de înfăţişarea fizică a lui Ştefan, formulând epitete medicale jignitoare, apoi trecu la zoologie... Era plin de vervă şi avea o precizie logică în exprimare uimitoare pentru un om sub starea în care se afla el în acele clipe. Îl făcea pe Ştefan batracian, bărzoi stupid, găină plouată, repetent la examene, parvenit neruşinat (i-a citit idioatele lui reportaje,

s-a şters pe urmă undeva cu ele), legionar deghizat, schelet rânjind (cum face acum!) bun de pus în faţa studenţilor şi studiat ca exemplu de acromegalie şi distrofie a tuturor membrelor şi organelor de la nas şi labele picioarelor, până la cele intime... Câine otânjit, prins cu botul în oala cu lapte, potaie flocăită în lupta pentru un os aruncat cu dispreţ de stăpânul lui, marele şantajist al presei... La aşa stăpân, aşa câine...

– Mihai, strigă Luchi din nou. Ce e cu tine?!

Şi glasul ei i se păru lui Ştefan plin de tandreţe. Şi deodată buimăceala îi pieri şi înţelese: în lipsa lui, Luchi îl părăsise. Altfel cum şi-ar fi permis doctorul Spurcaciu să-i vorbească astfel, dacă între ei doi nu s-ar fi luat hotărâri decisive? Răceala ei de mai înainte, întrebările insistente, neînţelegerea cu care îi întâmpinase sosirea... Brusc, sări în picioare. Fata îi aruncă o privire îngrozită:

– Ştefan, nu sări la bătaie, strigă ea.

Dar el nu vrusese să sară la bătaie, ci să plece. Totul era pierdut. Să nu sară la bătaie! Îi fusese deci frică lui Luchi să nu fie lovit omul pe care ea îl iubea, de către el, Ştefan, care îi era străin...

„Luchi, Luchi, gândea el fugind (credea doar că fuge, fără să-şi dea seama că mersul său era rar şi aproape împleticit). Niciodată, Luchi, n-o să te mai iubească cineva ca mine!... Adio!... Totul s-a sfârşit!..."

Şi merse în neştire ore întregi rătăcind pe străzi, cu sufletul gol, în oraşul inundat de lumina blândă a soarelui de octombrie.

În urma lui, Luchi, revenindu-şi, îi spuse doctorului Spurcaciu:

– Am uitat că eşti un om nesigur. Inspiri siguranţă, dar în realitate nu e nimic sigur în tine. Nu ştiu de ce nu mi-a ajuns experienţa la care ne-a supus de amândoi Adrian şi am încercat să mă apropii iar de tine. M-ai făcut să plătesc cu această scenă prietenia reală pe care ţi-o purtam. Eu am greşit că am acceptat să mă întâlnesc cu amândoi, când cu unul, când cu altul. Nu m-ai lăsat să aleg... Nu ştiu ce-o să mai fie, dar la tine renunţ. Nu-mi pare rău.

– Îl iubeşti? Ştiu că nu-l iubeşti, zise doctorul Spurcaciu aproape indignat.

Frumoşii ei ochi sticliră:

– Pleacă, îi zise.

Şi nu era în glasul ei nicio simpatie pentru el.

Brusc împovărat, tânărul se încovoie. Grumazul i se frânse. Amuți... Când îşi ridică din nou privirea, văzu că era singur, fata nu mai era acolo. Plecă şi el ca şi Ştefan şi ieşi pe străzi cu mersul nesigur, dar cu o înfăţişare îndârjită. Se vedea că starea în care îl aruncase întâlnirea cu rivalul său nu-i trecea şi că era de lungă durată...

Oraşul continuă să strălucească sub lumina soarelui de toamnă...

Sfârşitul volumului I

MARIN PREDA DESPRE *DELIRUL*

●

REFERINȚE CRITICE

Marin Preda despre *Delirul*[1]

Ce v-a determinat să scrieţi această carte?

[...] *Delirul* e cartea pe care am aspirat s-o scriu încă de acum 20 de ani. Am scris-o abia acum pentru că abia acum mi s-a cristalizat o idee despre istorie, după ce am citit multe cărţi despre cel de-al doilea război mondial.

Eram intimidat de fatalismul istoric tolstoian, care nu accepta că un singur om, Napoleon, poate provoca atâtea nenorociri unor popoare întregi. În cele din urmă am avut revelaţia că în cazul celui de-al doilea război mondial, ei bine, un singur om, Adolf Hitler, în condiţiile unei dezvoltări istorice cu caracter patologic, adică apariţia fascismului german, a putut într-adevăr provoca nenorocirea unei întregi civilizaţii.

Odată cristalizată această idee, am putut scrie, într-un an şi jumătate, cartea care a avut cel mai mare succes de public din cariera mea, deşi primul roman, *Moromeţii*, e mai bun. [...]

Romanul va fi continuat. Cu ce se va ocupa?

Va urmări, până la moartea lui Stalin, destinele eroilor săi în condiţiile terminării războiului şi ale noilor condiţii sociale care i-au urmat. Am pomenit numele lui Stalin: după moartea lui traiectoria vieţii eroului princial va suferi o schimbare fundamentală, cu care romanul se încheie. În ceea ce-l priveşte pe fostul aliat al lui Hitler, Antonescu, viaţa lui se va sfârşi în zorii unei dimineţi de iunie, 1946. În depărtare, pe o poiană, se văd stâlpi, un pluton militar şi civili. Fostul dictator va voi s-o vadă iar, ca odinioară înaintea înfruntării cu legionarii, pe bătrâna lui mamă. Dorinţa i se împlineşte. Fiul cade în genunchi, apucă poala mamei sale, o sărută, apoi se ridică şi se duce să-şi înfrunte moartea.

---

[1] Autointerviu nepublicat [1976]; reprodus după manuscrisul lui Marin Preda în Victor Crăciun, *Marin Preda – necunoscut*, Editura Semne, Bucureşti, 2003, pp. 287-290; reprodus în Marin Preda, *Opere*, ed. cit., pp. 586-587.

Cred că există la mulți scriitori o presiune care îi determină să scrie sau să nu scrie o anumită carte. După *Moromeții*, mi s-a părut imperios să scriu în continuare nu numai despre soarta acelor eroi, dar şi despre satul în care trăiau, despre acea colectivitate umană care se confrunta cu evenimente acute. Aceste evenimente lăsau în urmă istoria tulbure şi fatală a anilor '40-'44. E drept că şi eroii mei, oamenii în general, toți românii mai păstrau în memorie faptele petrecute în acel răstimp. Dar iată că alte evenimente îi solicitau. Istoria le intra acum în ogradă. Oamenii se întrebau acum ce facem cu carul, cu caii, cu pământul, şi aceste întrebări nu mai puteau fi ocolite. Nu mai era vorba acum de o furtună pornită din inima Germaniei, eşuată în inima Rusiei şi întoarsă apoi să devasteze însăşi Germania. Povestea aceea cu Hitler şi Antonescu părea acum foarte îndepărtată şi aproape fără nici o importanță față de somația noilor evenimente. Presat şi eu de aceste evenimente, a trebuit să răspund, ca scriitor, la acele întrebări reale. Ani întregi am stat în fața hârtiei punându-mi aceleaşi întrebări care frământau colectivitatea umană. Aşa am scris *Moromeții*, *Marele singuratic* şi *Imposibila întoarcere*. Şi numai după ce le-am scris, ochiul amintirii a putut să revină la acele evenimente ce păreau atât de îndepărtate, adică la anul '40, la începutul şi la sfârşitul războiului. Eliberat de obsesia evenimentelor acut contemporane, am putut să reiau în linişte istoria *Moromeților* din punctul în care o lăsasem în primul volum. Am putut acum să mă întreb ce se întâmplase cu cei trei băieți fugiți de acasă la Bucureşti şi am putut să-mi pun ispititoarea întrebare: ce a făcut naratorul însuşi? Naratorul nu putea fi Niculae Moromete, care rămânea în sat, ci Paul Ştefan, tot un Moromete, care părăsea satul. Prin destinul lui, prin mica lui viață, în căutarea fericirii, cum ar spune Stendhal, Paul Ştefan putea juca în carte rolul de martor. Naratorul îl urmăreşte, dar ştie mai multe. Revelația acestor posibilități de construcție m-a determinat să încep de îndată scrierea romanului. În ciuda aparențelor, documentația nu a fost enormă. Nu doream să scriu un roman istoric de reconstituire a epocii, ci numai să dau glas unor întrebări cu privire la istoria contemporană, a noastră, a omului în general, într-o epocă în care vremurile, aşa cum spune Shakespeare, îşi ieşiseră din țâțâni... [...]

S-a întâmplat ca unii cititori, mai ales străini, să fie surprinşi de modul cum am abordat problema psihologiei personajului implicat în istorie, ca şi când ar fi uitat dreptul imprescriptibil al scriitorului de a interpreta personajul istoric, ignorând o schemă rudimentară.

Albert Camus, când a scris piesa *Caligula*, a dat şi el la o parte o schemă transmisă de istorici şi a creat un personaj viu care nu contrazice istoria, dar care e totuşi altceva, şi anume un om insensibil, uimit el însuşi de insensibilitatea sa, chiar încântat. Antonescu părea şi se credea el însuşi un om providențial. Şi a ajuns să intre printre criminalii de război ai Europei, ca fost aliat credincios al lui Hitler. A sonda o asemenea conştiință nu înseamnă a o reabilita istoric, ci a încerca să descifrezi în ea, între altele, determinările fatale ale unor timpuri bolnave.[1]

Referințe critice

Noutatea cu care vine *Delirul* este asumarea, în cadrul romanului, a condiției dosarului istoric pe o întinsă parte din suprafața narațiunii şi împletirea acestui fir mai puțin exploatat cu un altul, tors din tradiționalul caier al destinelor pornite să cucerească oraşul, metropola, viața. Cum se împacă cele două planuri şi mai ales ce-a făcut scriitorul ca să le împace?

Lucrurile, se pare, n-au mers uşor, din pricina componentelor rebele la fuziune, doritoare mai presus de toate să-şi urmeze obişnuințele. Din acest unghi privit, se poate spune că *Delirul* e cel mai „experimental" roman al nostru din ultima vreme, o încercare căreia îi lipseşte – e adevărat – ezoterismul [...], dimpotrivă, experiența are loc la lumina zilei şi nu s-ar putea spune nici că aparatura folosită fură ochii prin strălucire şi insolit. Rezultatul – nici el „peste aşteptări" – e însă categoric promițător şi invită la meditație. El confirmă oricum un adevăr, de multe ori ignorat, că pe terenul experimentării – chiar în literatură – ținta e de a înfrunta (a le şi învinge e idealul) nişte rezistențe reale, ale materiei, ale inerției, orice inovație altfel obținută nu e decât un truc.

---

[1] Marin Preda, „Cum am scris *Delirul*", interviu apărut în *Amfiteatru*, nr. 9, septembrie 1977; reprodus în Marin Preda, *Opere*, ediție îngrijită de Victor Crăciun, prefață de Eugen Simion, Editura Academiei Române & Univers enciclopedic, Bucureşti, 2003, vol. IV, pp. 1133-1135.

[...] În *Delirul*, romanul şi romanescul sunt supuse celor mai severe probe de rezistenţă din istoria pământeană a genului, în sarcina acestui roman e pusă asimilarea unei cantităţi uriaşe de factologie istorică, fără ca prin aceasta structura să i se altereze, să se modifice spre altceva. Nu e şi nu devine un roman „documentar" *Delirul*, în genul bine-cunoscutelor reporterizări ale documentului, şi dacă mulţi cititori sunt interesaţi mai ales de ineditul „materiei" istorice şi de iniţiativele incontestabil curajoase ale autorului în această direcţie, nu-i mai puţin adevărat că materia aceasta este supusă unui gen de plasticizare „moromeţiană", care reconverteşte istoria în istorisire şi o fixează în planul plăsmuirii artistice.

[...] *Delirul* e un original *roman politic*, mai bine zis politicul propune cu acest prilej romanului – gen ospitalier – o interesantă cale de abordare pentru cuprinderea unor evenimente ce ţin de o istorie încă fierbinte. Această cale e mai ales *meditaţia* autorului, meditaţie fără vreo *intenţie stilistică* de ridicare la putere, cum ar fi de pildă subversiunea ironică, demitizarea sau – în sens invers – tendinţa mitizării, dimpotrivă, sinceră, directă, materială. Ea nu e scutită – se-nţelege – de o sumă de erori şi insuficienţe, pe care istoricul riguros lesne le-ar putea dezvălui, dar aceeaşi meditaţie, cum s-a putut vedea, nu e „scutită" mai ales de a avea efect stilistic, ea se înscrie într-un tip de comunicare cu un larg halou de reprezentări, şi ca atare, pretinde să fie judecată după legile expresivităţii.

Cornel Regman, „Al lu'Parizianu şi ceilalţi", *Viaţa românească*, XXVIII, 4, 1975; reprodus în *Colocvial*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1976, pp. 93-96.

Am citit o parte din cronicile apărute asupra romanului lui Marin Preda *Delirul*, şi-mi pare rău că nu pot participa la entuziasmul cvasigeneralizat (un alt fel de „delir").

În primul rând pentru că *Delirul* dovedeşte imposibilitatea de a se publica un roman de istorie modernă în condiţiile actuale din România.

Deplâng optimismul ce l-a determinat pe Marin Preda să creadă că se poate, cu preţul unor anumite concesii, scrie totuşi esenţialul asupra unei perioade pe care contextul românesc actual te obligă s-o prezinţi cu atâtea trunchieri, încât devine de nerecunoscut pentru martorul sau istoricul dispunând de întregul adevăr. Probabil că

oricine, în locul lui Marin Preda, ar fi fost supus aceloraşi riscuri. Dar atunci se pune întrebarea: de ce le-a luat? [...]

Să spunem însă că autorul nu vrea să deschidă o perspectivă istorică, ci să reînvie psihologia unui martor al evenimentelor fără alt orizont decât acela al clipei trăite. Cum se face atunci că, deodată, comuniştii dobândesc o importanţă total inexistentă în acea vreme? La Jilava, în romanul lui Marin Preda, comuniştii sunt singurii care nu pier ucişi de legionari, nu pentru că, fiind o cantitate neglijabilă din punct de vedere politic, au fost uitaţi sau găsiţi neinteresanţi, ci pentru că îi apărau... soldaţii români! De ce pe ei, de ce *doar* pe ei? Şi dacă ne situăm, într-adevăr, în optica acelui trecut, ce sens poate avea lunga descriere a tânărului comunist dus, din post în post, de jandarmi, când n-a fost decât un fapt divers neobservat? Numai *acum*, când tânărul de pe vremuri s-a transformat în stăpânul ţării (Nicolae Ceauşescu), faptul nu numai că e înregistrat, dar devine de-a dreptul legendar – şi Marin Preda îl tratează ca atare. Fragmentul acela nu este privit prin optica zilelor de azi? Şi nu pătează iremediabil romanul?

De o parte deci faţa albă a istoriei – nişte „revoluţionari" neavând decât defectul de a nu fi existat în realitate: comuniştii; de altă parte, alţi revoluţionari – faţa de infern a istoriei, un infern fără nuanţele cercurilor danteşti: legionarii.

Între ei, un general Antonescu necaricaturizat, dar pe care nu înţelegi de ce l-a susţinut atâta lume când a aruncat România în război alături de nemţi. Nu ni se spune, şi nu putea să ni se spună, că în urma pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, ducând la împărţirea Poloniei între nemţi şi ruşi, Uniunea Sovietică a adresat României, la 26 iunie 1940, un ultimatum reclamând Basarabia şi Bucovina de Nord. [...] În *Delirul* ni se vorbeşte mereu de sfârtecarea ţării, pomenindu-se numai de Transilvania. Abia după dezlănţuirea războiului, Basarabia va fi evocată aluziv – şi nu e puţin lucru – într-un cântec de luptă şi într-o convorbire a eroului central cu un general. Dacă intrarea României în război n-a fost văzută prost de populaţie e tocmai din pricina Basarabiei şi a Bucovinei de Nord. Cum poţi scrie un roman istoric neţinând seama de motivările intrării unei ţări în război? [...]

Citind într-un articol consacrat *Delirului* că romanul descrie „cea mai neagră perioadă din istoria naţională" – e vorba de rebeliunea legionară şi de intrarea României în război împotriva Rusiei –, nu ne putem împiedica să ne punem o întrebare absurdă, deoarece îi ştim

dinainte răspunsul: criticul acesta n-a trăit în țară în tot timpul stalinismului? [...]

Și dacă un alt scriitor îl numește pe Marin Preda, în urma lecturii *Delirului*, „fiu al memoriei și al moralei", nu suntem obligați la o rectificare? Marin Preda n-ar merita o astfel de denumire decât în ziua în care ar reda memoriei tocmai această lungă domnie a refuzului de memorie care a fost stalinismul. [...]

Romanul lui Marin Preda e în primul rând o sfidare a memoriei și un eșec moral. Dar să privim *Delirul* din punct de vedere estetic. Îmbinarea planurilor din *Delirul* nu ni se pare, cum s-a afirmat ditirambic în presa literară din țară, că-l face pe autor să urce o treaptă, mutându-l pe un alt registru, înnoitor. [...] trecerea dintre planuri în *Delirul* nu ni se pare reușită. [...] se poate afirma și repeta că la Marin Preda lucrurile se petrec exact invers ca în literatura română de până la el: țăranii sau cei care sosesc de la țară la oraș au dreptul la o complexitate psihologică, în timp ce orășenii get-beget – specie pe care Marin Preda continuă parcă s-o vadă cu o curiozitate de zoolog și cu distanța implicată de o astfel de curiozitate – n-au dreptul decât la albul și negrul unui desen dubios. [...] Lucrurile se complică și mai mult când, încetând să limiteze evenimentele la felul cum sunt trăite de personajele fictive, autorul – ca un *deus ex machina* – aduce pe scenă personajele istorice, Hitler sau generalul Antonescu. Știm că procedeul a mai fost întrebuințat, dar el nu ne-a convins niciodată, nici acum, când scenele și discuțiile alese de autor par a avea oarecare temei istoric (se vede imediat că Marin Preda a citit unele cel puțin din studiile despre Hitler) și verosimilitate psihologică. [...] L-am fi vrut pe Ștefan un erou stendhalian, căutând zadarnic la Waterloo bătălia, clipa când se săvârșește istoria, și incapabil, din unghiul lui limitat, să îmbrățișeze evenimentul (ceea ce Ștefan și este, la un moment dat, dar numai pe front), iar nu mereu suplinit de autor, explicându-ți, ție cititor, ceea ce Ștefan nu poate nici vedea, nici pricepe încă. [...]

Pe planul – cel mai delicat – al adevărului, *Delirul* nu numai că nu poate da seama despre „tragedia umană" care a fost istoria recentă pentru români, dar o și istoricizează tendențios. Pe plan estetic, Marin Preda își pierde suflul sechestrat – se vede – de *Morometii*. Iar pe plan moral, e singurul romancier de talent care introduce elogiul lui Ceaușescu în operă.

Paradoxal, acest triplu eșec se transformă – datorită nebănuitelor căi ale unei mitologii ad-hoc – într-un fel de „malentendu" național,

ba chiar internațional. A fost de ajuns ca *Delirul* să fie atacat de o revistă sovietică pentru ca Marin Preda să devină un scriitor nonconformist. Exact în momentul când a făcut cele mai grave concesii. Ironia e și ea, în felul ei, un... delir!

Monica Lovinescu, „*Delirul* de Marin Preda", 15 aprilie 1975; reprodus în Monica Lovinescu, *Etica neuitării*, antologie și prefață de Vladimir Tismăneanu, Editura Humanitas, București, 2008, pp. 151-157.

Se poate vorbi la Marin Preda, și ultimul său roman, *Delirul*, confirmă în acest plan o particularitate structurală, de un devotament pentru formele care decurg din valorile stabile ale existenței, până într-atât încât la el cel mai adesea chiar „răul" relativ, dar cunoscut este preferat „binelui" ipotetic al răsturnărilor prea spectaculoase în care se bănuie o intenție demonică, o impostură.

[...] Circumspecția față de tot ce implică o derogare de la valabilitatea absolută a moralei umane, oricât de promițătoare ar fi cuvintele de ordine ce o motivează, funcționează în *Delirul* ca un mecanism sensibil și neiertător. Scriitorul, aici reprezentantul dogmei morale, devine atent și bănuitor și izbutește extraordinar să ne inculce și nouă această dispoziție, când e cazul, rece și bănuitoare ori de câte ori cineva vrea să-i explice, foarte convingător, că principiile ei sunt iluzorii și inaplicabile. Semn rău pentru el. [...]

Formele *urâtului* se disting la Marin Preda prin tendința lor de creștere neregulată, de proliferare necontrolată, monstruoasă – ele includ evenimentele tulburi, tot ce tinde să se sustragă cenzurii unei rațiuni echilibrat-ironice, tipice pentru gândirea scriitorului. Lor li se opune un plan al stabilității, al armoniei sufletești, al tipicului și al repetabilității patetice (de ex.: vizitele într-o casă primitoare [...]; plimbările fără scop definit pe străzile marelui oraș; frecventele „reverii" ale personajului principal; dialogurile calme de tip moromețian, dominate de un soi de cult al căutării loiale și al înțelegerii *celuilalt*) față de care Marin Preda manifestă un atașament special și care asigură enigmatica vibrație a umanului în cărțile sale.

Planul eseistic și filosofic este ținut în cumpănă de cel al generalității sale umane, mai mult încă: este motivat de acesta, își are originea în el. Planul *mitic* [...] ar trebui, după părerea mea, extins și adâncit astfel încât să cuprindă [...] întreaga gamă a mișcărilor secret-ceremonioase existente în roman, întregul său fundal etern-uman, de un patos reținut, dar intens: inițierea erotică, iubirea, frecventele

momente sărbătorești, cele de mare bucurie vitală, traversată fără motiv aparent de Ștefan ș.a. Acest plan al existenței umane totale urmărite în evoluția ei ciclică și în metamorfozele sale se opune în roman celuilalt plan, al evenimentelor catastrofice, lipsite de regulă, într-un cuvânt: „delirului".

Natura adevărată a personajului principal, care reprezintă nici vorbă pe scriitor, se revelează în puterea ciudată pe care o au la el *cuvintele*, forma lor strălucind obsedant fără legătură cu ce vor să spună; și în puterea pe care le-o atribuie. Câte o formulă îl fascinează simțind nevoia s-o repete la infinit („– Pe ce te bazezi? zise atunci Ștefan pe neașteptate") până înnebunește interlocutorul și acesta, să zicem tatăl său, chiar face această impresie, începând să inventeze, să mintă, într-un cuvânt pare c-o ia razna... Iată puterea cuvintelor! Apoi Ștefan acționând ca un obsedat, fuge să vadă ce urmări au avut asupra lui Moromete cuvintele insultătoare la adresa lui, rostite în lipsă de Parizianu, ca și când cuvintele, oricât de mincinoase, ar dispune de o misterioasă telepatie, putând să-și transmită energia lor magică, de transformare a obiectului de la mare distanță [...]

Această încredere în valoarea magică a cuvintelor este a tuturor personajelor privite cu afecțiune – și desigur, în primul rând a romancierului însuși. Prin ea se introduce în modul cel mai direct ceea ce Marin Preda numea *tema povestitorului*. O realitate nu capătă pondere pentru personajele lui Marin Preda decât dacă a fost exprimată în cuvinte, rostite și contemplate apoi în ele însele, ca pentru a vedea cum acestea încep să existe autonom, determinând faptele *să existe*. Un cult, o fascinație a cuvintelor și a puterii lor enigmatice ce se afirmă aici peste tot. Forțele malefice, dimpotrivă (de ex. adepții „mișcării"), se simt în elementul lor într-un climat de atrofiere a cuvintelor, și lipsa lor de competență în arta de a vorbi este semnificativă.

Lucian Raicu, „Fascinația valorilor stabile", în *Critica – formă de viață*, Editura Cartea Românească, București, 1976, pp. 89-91, 106-108.

[...] în raport cu întreaga „structură de răspuns" cu care s-a văzut confruntat scriitorul, opera sa pornește de la două tipuri de strategii sau de estetici. Pe de o parte o estetică a „opoziției", când Marin Preda nu scrie decât ce *vrea* să scrie. Pe de altă parte, o estetică a „identității", potrivit căreia scriitorul a dat ceea ce i s-a cerut să dea. Dacă ne referim la proza scurtă de până la faza *Morometilor* [...], atunci în prima

categorie intră *Pe câmp*, *Calul*, *Iubire* (devenită mai târziu *Întâlnirea din pământuri*), *Noaptea* sau *O adunare liniştită*, în timp ce a doua categorie cuprinde *Desfăşurarea* sau *Ana Roşculeț*. [...]

Cele două tipuri de estetici au lucrat la Marin Preda şi în cazul romanelor, accentul deplasându-se însă, din ce în ce mai tranşant, de la formula „identității", care n-a corespuns totuşi niciodată naturii intime a scriitorului, la formula „opoziției". Se ştie, la un moment dat prozatorul a spus-o răspicat: „Dacă un scriitor ar ține seama de prejudecățile curente, el ar ajunge să nu mai scrie nimic".

Cu *Cel mai iubit dintre pământeni*, conflictul dintre cele două tipuri de estetici încetează, dar, din păcate, o dată cu el şi viața scriitorului. Ediția de astăzi a lui Ion Cristoiu[1] ia act şi ea, într-un fel, de acest deznodământ, oferindu-ne un *Delirul* aşa cum probabil l-ar fi conceput Marin Preda după *Cel mai iubit dintre pământeni*, dacă nu şi-ar fi publicat romanul în 1975. [...]

În 1975, când apărea *Delirul*, puțini au fost cei care să rişte în analizele lor o judecată la fel de curajoasă ca aceea a lui Marin Preda. Adevărul este că romancierul surprindea prin anvergura mare a cărții sale, care părea să-şi dispute miza într-un plan situat mult mai sus decât tabla de joc a „simplei" literaturi. Şi nu numai „esopismul" unor pasaje avea darul să provoace spaime şi inhibiții critice, dar şi felul foarte tranşant de a judeca istoria, în locul tuturor celor care nu aveau nici mijloacele, nici autoritatea şi nici curajul s-o facă. [...]

Cei doi „mari tartori" care împinseseră omenirea într-o „văgăună" erau în prim-planul *Delirului* Hitler şi Stalin. Dar pentru că noi am reuşit performanța de a ne crea propriul nostru tartor, romanul lui Marin Preda îl cuprindea şi pe el. Este ceea ce în 1975, când a apărut *Delirul*, s-a înțeles foarte repede, dar nu s-a putut spune fățiş. De aceea, cu sau fără episoadele „marxiste", baclat şi erodat de compromisuri sau de trivialități, cum cred unii critici mai puțin îngăduitori, într-un „top" al celor mai bune cărți pe care le-a scris Marin Preda, *Delirul* se plasează totuşi în partea de sus, aproape de *Morometii* şi de *Viața ca o pradă*.

Florin Manolescu, „Marin Preda într-o formulă nouă", *Luceafărul*, nr. 1-2, 1992; reprodus în Florin Manolescu, *Litere în tranziție*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1998, pp. 249-258.

---

[1] Marin Preda, *Delirul*, Editura Expres, Bucureşti, 1991.

Proza locală consacrată ultimului război mondial și prejmelor sale a fost până la *Delirul* neobișnuit de inhibată, rezumându-se la înfățișarea războiului prin participanții săi inferiori și conform tezelor sovietice, din două reprize antinomice – campania estică dezastruoasă criminală și cea eroică, de recuperare a onoarei militare, alături de sovietici contra fostului aliat. Preda nu schimbă esențial convenția, dar caută s-o ignore parțial, ocupându-se de unii conducători ai ostilităților, pentru care de altfel nu face exces de obiectivitate. Hitler e hiperbolizat caricatural, dar în linia grotescului terifiant, abisal, dimensiunile personalității fiind amplificate de acelea ale conflagrației declanșate. Și Antonescu e evaluat negativ, ca unul ahtiat după puterea supremă, distrugându-și în acest scop tovarășii legionari, rebeliunii din ianuarie 1941 dându-i-se valori mitice. Conducătorul german și cel român sunt cuprinși de ceea ce Preda numește „delirul istoriei". Cuvânt nu ambiguu, dar ambiguizabil pentru a acoperi întreaga suprafață problematică: prozatorul oscilează între a conferi un sens moral verdictual unei crize istorice prin aprecierea ei drept „delir" și justificarea ei relativă într-o ordine veche a fenomenelor naturale pentru care individul și chiar umanitatea sunt constituenți irresponsabili. [...] Patologia de origine necunoscută, dar universală, e întărită printr-o asociație din mediul natural dezvoltată în maniera fantezistă a lui Pliniu: în Delta Dunării ar exista o pasăre căreia vulpea îi mănâncă ouăle și le substituie cu pietre clocite automat mai departe. Biologii au încercat să salveze specia punându-i ouă autentice, pe care pasărea alienată le sparge într-un acces de nebunie: „Natura voia s-o elimine și nimeni nu putea interveni ca această poruncă a ei să nu se înfăptuiască." Există fapte obiective în istorie în care Preda nu vede și funcționarea unui sistem de autoreglare, ci numai un mecanism autodistructiv; este totuși mult, chiar și ca explicație de ordin fatalist și chiar în funcție de teza lui Lenin privind independența proceselor sociale față de indivizi și colectivități – este o erezie în raport cu tezele materialismului istoric oficial. O legendă de atunci privește chiar acest aspect: Preda a bruscat un diplomat sovietic cu care are o întrevedere în aprilie, pornind de la obiecțiile acestuia privind modul cum a interpretat cauzalitatea istorică: „Să crezi dumneata, dacă vrei, că Hitler a fost marioneta marelui capital și a concernelor industriale!" ar fi ripostat prozatorul. [...] Pe de altă parte, s-a afirmat că reabilitarea (?!) lui Antonescu i-a fost comandată de conducerea țării, dornică „de a folosi această figură politică în anumite scopuri

ale sale" [...] Preda şi-a căutat singur sursele documentare, dar se ştie că i-au fost şi furnizate de forurile politice. Corectă sau nu, interpretarea aceasta nu atinge însă fondul problemei, în care se uneşte intim condiționarea artistică de istoric. Preda nu pozitivează pe Mareşal; pe de altă parte, el valorifică doar surse [...] convenabile unei anume interpretări: cartea nu e mincinoasă, ci clasabilă, angajând mai multe date şi beneficiind de mai multă libertate. Un roman criticabil: şi a fost criticat atât de sovietici, cât şi de Monica Lovinescu din partea opusă, de activişti comunişti şi de politicieni acum reacționari, martori şi factori ai evenimentelor. Este de altfel elocvent că în acelaşi an apare o a doua ediție deja revizuită, şi nu în sens pozitiv; şi că prozatorul şi-a anunțat intenția de a continua evocarea delirului în alte 1-2 volume, ținând seama şi de observațiile discrete venind de la CC al PCR, privind necesitatea introducerii unor aspecte din activitatea comuniştilor conducători ai clasei muncitoare. Un personaj simetric lui Hitler a fost Stalin, dar manuscrisul tratând problematica stalinistă a dispărut. În sfârşit, ca roman compozit, în care epicul tradițional e combinat cu încifrări de notorietăți istorice şi ingrediente curente pentru proza documentară la modă, *Delirul* a fost considerat o frescă: el este o frescă, dar peretele dat pentru execuția ei are dimensiuni reduse şi iregularități care produc în desen deformări greu acceptabile. Ar mai fi de reținut paralelismele provenite din viziunea istorică empiric serială, precum şi inserțiile de conformare indirectă (un episod prelucrează deferent legenda băiatului revoluționar Nicolae Ceauşescu); unele detalii sunt redundante şi stereotipe – aparțin unui nou delir, al Epocii Ceauşescu, sau sunt probe pentru cel ce-ar vrea să demonstreze că delirul istoriei e continuu.

Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundația Luceafărul, Bucureşti, 2001, vol. al II-lea, pp. 696-697.

Cel care a redeschis cu adevărat apetitul cititorilor pentru adevărul istoric şi social a fost Marin Preda, care, în *Delirul* (vol. I, 1975), evocă momentele istorice în genere evitate, tratate superficial sau partinic în studiile istoricilor oficiali: instaurarea dictaturii militare, rebeliunea legionară şi participarea României la războiul din Est. [...]

Romanul nu ar fi avut succesul fulminant pe care l-a înregistrat (un consistent supliment de tiraj şi o ediție nouă în anul de apariție) dacă în centrul lui nu s-ar fi aflat un tânăr fragil cu slăbiciuni şi naivități omeneşti, dar încă nepervertit moral şi politic. Iar în persoana

acestui ins timid venit din satul său într-un mediu străin şi încercând să înțeleagă, cu încetineală şi bun-simț țărănesc, mentalitatea citadină şi intelectuală, încâlcitele raporturi ale legionarilor cu Antonescu şi ale acestuia cu istoria, cititorii l-au ghicit pe tânărul Preda, persoană care, prin felul său de a fi şi prin autenticitatea scrisului său, căpătase un credit imens în ochii românilor. [...]

S-au auzit însă şi voci care au pus la îndoială inițiativa asumării de către scriitor a misiunii de istoric dezinhibat: la mijloc ar fi fost însăşi dorința partidului de reabilitare a lui Antonescu. Furnizându-i sursele documentare şi sugerându-i linia interpretativă, forurile puteau precipita revizuirea de către istorici a întregii perioade. Nu era prima concesie făcută partidului de scriitorul care, cu viclenia stirpei lui țărăneşti, îşi apăra atât poziția socială, cât şi libertatea cărților lui cu mize mari.

Din libertatea aceasta semiordonată a ieşit o carte scrisă în manieră tradițională, cu semiadevăruri, cu destule abile escamotări, dar fără răstălmăciri mârşave. Poate că alterările de evenimente şi tot ce ne sare astăzi în ochi sunt consecința nivelului modest al cunoştințelor generale ale scriitorului şi a informației de duzină la care a avut acces.

Ca personaj, Hitler nu iese din profilul obişnuit al caricaturii şi din tiparele grotescului; lui Stalin nu i se dă prilejul să-şi pună în evidență în aceeaşi măsură demonia şi spiritul distructiv simetric. Conflagrația mondială, ciocnirile de armate terestre şi asaltul aerian asupra Angliei sunt parcă scoase din documentarele de duzină. Încleştările de pe frontul bolşevic sunt descrise cu stângăcie, iar filosofările acestui Toynbee de Gumeşti asupra civilizației umane şi a sensului istoriei sunt de-a dreptul jenante.

Printre tezele avansate este aceea că istoria poate fi bolnavă şi că delirul ei aduce în fruntea popoarelor indivizi tarați care însângerează planeta. E un fenomen natural, o maladie autodistructivă imposibil de înțeles şi de explicat logic şi care îşi găseşte în chip fatal, oricând şi oriunde, executanții şi victimele. Cam simpluț acest soi de fatalism țărănesc, dar, în orice caz, altceva decât ceea ce materialismul dialectic şi istoric oficial susținea în privința cauzalității istorice.

Cartea, care ar fi trebuit să aibă, după mărturiile autorului, câteva volume, este începutul precar, îndeajuns de modest al unei fresce istorico-sociale – abandonate, firește, cum sunt abandonate la noi mai toate marile proiecte (literare). În schimb, ea a reprezentat în epocă

o bine-venită și mult așteptată corectare a tezelor canonice comuniste în legătură cu evenimentele de cel mai tragic interes pentru români.

Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundației Pro, București, 2003, pp. 280-282.

Din *Convorbirile despre Marin Preda* ale lui E. Simion cu Aurora Cornu aflăm că scriitorul avea la un moment dat în vedere mai multe romane despre familia Moromeților, la care a renunțat, folosind o parte din material în al doilea volum al romanului, în *Marele singuratic* (1972) și în *Delirul* (1975). [...] Acest mod de a-și introduce personajele este, probabil, o reminiscență din proiectul inițial de a alcătui o mare *Comedie țărănească*, după modelul declarat al *Comediei umane* a lui Balzac.

[...] Protagonistul *Marelui singuratic*, Niculae, este un „om fără însușiri", dar la propriu, nu ca eroul din romanul lui Musil, pe care Preda îl citise. Niculae e un țăran declasat, neadaptat deplin mediului orășenesc în care trăiește și încă și mai puțin aceluia artistic din vecinătatea fermei unde muncește ca inginer horticol. Titlul romanului e bombastic. Nimic semnificativ nu explică retragerea orgolioasă din politică a lui Niculae, nici, cu atât mai puțin, reangajarea lui la sfârșitul romanului. Mediul artistic e zugrăvit caricatural.

Nu e mai bun *Delirul*, deși cu mult mai ambițios. Autorul ne-a rămas dator cu un al doilea volum. Nu știm exact ce ar fi conținut. Nici dacă protagonist ar fi rămas al lui Parizianu. Ca și Niculae, al lui Parizianu nu pare în stare să susțină un întreg roman. [...] Puerilele lui aventuri profesionale și sentimentale par scoase din recuzita romanelor de mistere din secolul al XIX-lea, în care nu există bariere sociale și mezalianțele sunt de rigoare. [...] Curios este altceva și anume că, deși avea așa-zicând la îndemână experiența proprie (nu venise el însuși la București în căutarea unei slujbe, fiind îndrumat spre un mare cotidian, în care și-a făcut debutul de corector și de prozator?) pentru a-și alimenta cu ea romanul, Preda preferă să umple biografia lui Paul Ștefan cu fapte senzaționale. Doi ani mai târziu, în *Viața ca o pradă*, el își va povesti aventura bucureșteană într-un chip mult mai plauzibil. Până și sumara lui experiență militară în spatele frontului ar fi fost mai interesantă decât aceea a lui Paul Ștefan, expediat de patronul gazetei sale pe frontul de Est, de unde trimite reportaje ce vor fi mutilate în redacție. Toată mica istorie a lui Paul Ștefan stă pe cutia de rezonanță a guvernării și rebeliunii legionare.

Şi în acest plan se petrec lucruri mai degrabă neverosimile şi, în orice caz, foarte naive literar. [...] Specia literară a *Delirului* este istoria romanțată. Atât formula, cât şi faptul de a se referi la o perioadă necunoscută generațiilor noi, redusă în tratatele de specialitate la o frazeologie ideologică fără miez, au făcut succesul de librărie al romanului, altminteri mediocru. [...] Romanele lui Preda, Buzura, Ivasiuc, D.R. Popescu, C. Ţoiu, G. Bălăiță şi ale altora sunt doldora de o realitate istorică şi politică, uneori strict actuală, pe care cititorul vremii o descoperea cu o curiozitate cu atât mai mare cu cât publicistica, studiile istorice, manualele o trataseră tendențios, când n-o ocoliseră cu totul. Ficțiunea romanescă ținea loc de toate acestea. În plus, perspectiva nu mai era aceea falsă de dinainte. Romancierii încercau să dea credibilitate romanțărilor lor. Romanul de acest tip a reprezentat un adevărat fenomen social în deceniile şapte şi opt. Calitățile lui literare nu sunt totdeauna excepționale, dar sunt, oricum, peste medie. Ceea ce conta era informația şi felul de a o comenta. Spiritul critic nu lipsea din zugrăvirea unei actualități în privința căreia presa ori televiziunea trişau sistematic. Pe de altă parte, romanul acestei epoci îşi ia, s-ar zice, revanşa asupra celui din anii '50, atunci când e vorba de istorie. După ce Petru Dumitriu, Z. Stancu, Titus Popovici, E. Barbu, Marin Preda însuşi rescriseseră din perspectivă comunistă istoria în romanele lor mai vechi, venise momentul reabilitării genului. Aşa se face că unica istorie neideologizată n-o găsim altundeva decât în romane ca *Delirul*. [...]

Dovadă că romanele atingeau un punct sensibil sunt reacțiile la *Delirul*. (Revista *Historia* le-a consacrat după 1989 un număr întreg.) Cea dintâi a venit din partea uneia din principalele publicații literare sovietice. Autorul era învinuit că încearcă să-l reabiliteze pe Antonescu şi politica lui anexionistă. Replica românească a fost de asemenea una ideologică. Naționalismul precumpănitor din anii '70 a fost vexat de amestecul sovieticilor în istoria românească. În plus, s-a ivit bănuiala că romanul i-ar fi fost comandat lui Preda de către autorități. Regimul se folosise şi înainte de istorici ori de scriitori spre a face publice evenimente şi idei pe care nu şi le putea asuma nemijlocit. Acestor istorici sau romancieri de serviciu li se permisese accesul la documente până atunci secrete, cum ar fi cele referitoare la 23 august 1944, la epoca legionară ori la Mareşal. În *Dosarul „Marin Preda"*, publicat în 1999, Mariana Şipoş afirmă că n-a descoperit în Arhiva Securității indicii pentru o astfel de comandă făcută autorului

Delirului. Puncte de vedere strict literare şi eventual critice la adresa romanului n-au fost tolerate în 1975, când romanul a fost tipărit ostentativ în două ediții. După 1989, chestiunea a fost repusă pe tapet, în împrejurările tot mai frecventelor inițiative ale extremei drepte reînviate de a-i crea lui Antonescu un nou *look*. Preda a fost considerat un precursor. În *Replici din burta lupului*, S. Damian, care este, dintre critici, cel mai necruțător cu *Delirul*, găseşte bunăoară neconformă cu realitatea istorică scena din roman a vizitei lui Antonescu la Hitler. Din nou acela care i-a luat apărarea scriitorului a fost E. Simion. Însă argumentul lui S. Damian nu era lesne de combătut. Nu simpla credibilitate psihologică a lui Antonescu, față în față cu Dictatorul, era în chestiune, ci însăşi filosofia politică a scriitorului care părea să se facă ecoul doctrinei ceauşiste asupra capacității statelor mici de a sfida marile puteri. Şi alte pasaje au stârnit polemici, cum ar fi scena imensului monolog al lui Stalin, cenzurată în 1975, rod al unor lecturi recente ale lui Preda, devenit adeptul ideii celor două „deliruri" care ar fi însângerat secolul XX, acela hitlerist şi acela stalinist. Un alt episod cenzurat, de data asta, culmea, în reeditarea din 1991, a fost acela al tânărului revoluționar purtat de jandarmi între baionete. Unii l-au văzut în personajul cu pricina pe Nicolae Ceauşescu însuşi şi i-au reproşat lui Preda concesia. Nu e însă lesne probabilă identificarea, decât dacă luăm în considerare esopismul romanului nostru politic din acei ani, şi, în acest caz, episodul este mai degrabă o dovadă de curaj decât o concesie, fiindcă lui Ceauşescu însuşi n-avea cum să-i placă un rol în care el, eroul național, era umilit şi batjocorit de jandarmi ca un simplu şi la propriu mucos. Dificultatea romanului este însă, dincolo de aceste dispute în jurul ideologiei lui, naivitatea artistică. Caduc, romanul nu este pentru că îl reabilitează pe Antonescu ori, din contra, pentru că îl mai condamnă o dată, ci pentru că lasă nedigerat documentul în ficțiune, lungind pe zeci de pagini reportajul reprimării rebeliunii, parcă luat de-a gata dintr-un izvor istoric, şi pentru că nu poate face din Paul Ştefan un protagonist veridic oricât s-ar strădui. Pe umerii prea înguşti ai ambițiosului june stă o istorie copleşitoare.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, pp. 959-961.